

Летопись
Иоахима Ерлича
(1620-1673 г.)

Летопись Исааха Берли
(1620-1673г)

Южнорусские летописи.
Под редакцией О. И. Левинского.
Риев, 1916

Руський або Львівський
літопис.

*Исписаніє лѣтомъ от Рождества Христова
року 1498 и по немъ идущихъ.*

1498. Татаре Проводныи ¹⁾).
1500. Татаре Ярославъ спалили и Турци Рогатинъ звоевали.
1501. То жъ.
1518. Битва у Сокала била.
1524. Татаре были на Подолію и Чурилова Замку ²⁾ доставали.
1525. Турци Рогатинъ доставали.
1542. Саранча о Матцѣ Божой.
1548. Ярославъ погорѣлъ.
1549. Арсеній владыка умеръ в Львовѣ ³⁾.
1555. Угорская королица ⁴⁾ ѣхала ис сыномъ.
1556. Ляхове до Инфлянтъ шли на войну.
1558. Зимѣ Татаре были на Подолію.
1560. Мор былъ у Ярославли.
1562. Замок будовано Ярославский и Домшу, господара Волоского; стято ⁵⁾).

¹⁾ Т. е. тѣ, что на *Проводной недѣль* напали, какъ ниже *Спаскии* значить тѣ, что въ день св. *Спаса*, т. е. Преображенія, напали.

²⁾ Городъ Чуриловъ, нынѣ Джуринъ, находится при впаденіи р. Волчицы въ Морахву. Основанъ въ XV в. родомъ Чуриловъ!

³⁾ Въ Погодинскомъ изданіи: *Лвовскій*.

⁴⁾ Рѣчь идетъ о посѣщеніи Львова угорской королевой Изабеллой, сестрой тогдашняго польскаго короля Сигизмунда-Августа.

⁵⁾ Господарь Стефанъ Томша, казненный въ Львовѣ 5 мая 1564 г. Зубрицкій, *Kronika miasta Lwowa*, стр. 187.

1567. Татары были на Подолу.

1568. Снѣгъ упалъ по Воскресеніи.

1570. Мороз поморозилъ жито мая подполня.

1573. Крুলъ ¹⁾ Августъ умеръ.

1574. Французъ кроль утѣкъ.—Іона, господарь Волоскій, битву точиль з цесаремъ Турецкимъ.

1575. Татары о Покровѣ были.

1576. Стефанъ Баторый кроль настал.

1578. Баторый былъ во Львовѣ и поихалъ на ловы, а казалъ козака Подкову стяти, бо посолъ Турецкій скажилъ на него, що Татарув біялъ ²⁾ и до Полци не допущалъ.

Того жъ року земля тряслася.

1582. Ляхове отмѣнили календар.

1586. Стефанъ кроль умеръ.

1587. Жыкгмунтъ 3 кроль насталъ. Того жъ року церковъ св. Пречистой закладано.

1588. Татары Спаскіи. Подъ Краковомъ битва била ³⁾.

1590. Татары Галичъ спалили.

1591. Дорожня была: жито было по золотыхъ 9 колода.

1592. Унѣя настала такимъ способомъ: Ипатей ⁴⁾, владыка Володимерскій, и Кирилъ Терлецкій, владыка Луцкій, именемъ владыки Львовского, такъ же и Пѣньского и митрополита Кіевского Рогозы, ѣхавши до папѣжа, поклонилися ему а повѣлы: же мы суть присланы на тое, абыхмо унѣю приняли отъ вшисткихъ с посполитою шляхты, и отъ священниковъ, и отъ людей. Онъ тому радъ бывши барзо, одослалъ ихъ до короля, абы имъ привилей надалъ;

¹⁾ Въ изд. Погодина и Петрушевича: *король*. Такъ и въ другихъ мѣстахъ.

²⁾ Въ изд. Погодина ошибочно: *билъ, ялъ*. Въ изд. Петрушевича: *былъ, якъ*.

³⁾ Разумѣется пораженіе Максимиліана, архикнязя Ракузскаго, гетманомъ Замойскимъ подъ Бычиною.

⁴⁾ Въ изд. Погодина и Петрушевича ошибочно: *ижъ Потей*.

и даль имъ, що и до сего часу мучать християнъ, якъ слугы и предытечѣ Антихристовы. О томъ всѣмъ вышей широче *Пересторога*, листъ (*пропускъ*) и прочіи ¹⁾.

1594. Татары вышли были и Галичъ спалили; шкоды много учинили.

1595. Моръ былъ великій в Перемышлю и...²⁾.

1596. В пятокъ Свѣтлый земля ся трясла. Наливайко до Венгеръ ходилъ.

1597. Наливайка згублено.

1598. По дахахъ на домахъ щось писало и падовало на землю, що и люде слышали, якъ о землю чимъ ударивъ, а по тому скотъ здихалъ барзо. Того жъ року 1-й недѣль поста гримѣло и блискало.

1599. Моръ былъ великій во Львовѣ, що мовили и птахъ, якъ летѣвъ презъ мѣсто, то впалъ и здохъ.

1600. Мигаля ³⁾ бито Ляхове.

1602. Радимна ⁴⁾ выгорѣла вшистка.

1604. Царь ⁵⁾ до Москвы ишолъ.

1605. Стадницкій Лѣскій старосту Перемыского забилъ ⁶⁾.

Того жъ року царь Московскій ся явилъ и во Львовѣ былъ.

¹⁾ *Пересторога*—извѣстное историко-полемическое сочиненіе, составленное въ первыхъ годах XVII в. и напечатанное въ IV т. *Актовъ Зап. Россіи*, подъ № 149, по списку, снятому Д. Зубрицкимъ изъ того же самаго рукописнаго сборника, въ которомъ находится и Львовская лѣтопись. Тамъ это сочиненіе помѣщено на стран. 99—131.

²⁾ Слѣдуетъ какое-то сокращенное слово, прочесть которое нѣтъ возможности. Въ изд. Погодина и Петрушевича: *и Волв.*, но это вовсе не подходит на начертаніе подлинника, какъ и чтеніе Головацкаго: *и Белзь*, а въ другомъ имъ же сдѣланномъ спискѣ: *и околъ*.

³⁾ О родѣ *Мигаловъ*, львовскихъ православныхъ мѣщанъ, упоминаніе ниже, подъ 1642 годомъ.

⁴⁾ Въ *Погод.* изд. ошибочно: *Радимжа*.

⁵⁾ Рѣчь идетъ о Дмитріѣ Самозванцѣ, пожертвовавшемъ въ 1608 г. Львовскому православному братству 950 зол. польскихъ на построеніе церкви.

⁶⁾ Рѣчь идетъ о Станиславѣ Стадницкомъ, убившемъ Ѳому Дрогоевского, перемышльскаго старосту.

Мнишко, воевода Рускій, дочку за него далъ и до Москвы его провадилъ ¹⁾ на панство, и осадилъ его былъ; еднакъ же Ляхи хотѣли верхъ мати надъ Москвою, почали ихъ зневажати. Москва, видѣвши, що зле, измѣнила; царя убили и людей много, а другихъ въ неволю побрано, и Мнишко сыдѣлъ. И с того ся война почала въ Москвѣ и точилася много ²⁾; потымъ презъ присягу поддалась была столица гетманови Жолкувскому. Потомъ знову облегла ихъ была Москва, и такъ ихъ трапили, же нѣ мали що исти ани пити, же до того пришло было, же не толко псовъ, албо котокъ ³⁾, албо щуровъ, але и людей или ⁴⁾, спячихъ рѣзали, а мочъ свою пили.

1606. Рокосъ великій подъ Вислицею былъ противъ кролеви; а кроль поймалъ былъ Гербурта и иншихъ.

1607. Гербуртъ из Стадницкимъ войну точили, и поймалъ былъ Стадницкого, и згодилися были в Жолкви. А Стадницкіи ся были зобрали з великимъ людомъ; было ихъ 5 Стадницкихъ и люду ⁵⁾ было болше тисечи. А Гербуртъ до Лвова былъ зыхалъ ⁶⁾, а Стадницкій за нимъ, и стали обозомъ под святымъ Юромъ. Шкоду чинили по передмѣстю великую, а потомъ, коли отъѣздили ⁷⁾, казали дѣло ⁸⁾ нарихтовати в ратушъ, и разъ минувъ, а другій разъ трафилъ; и поихалъ.

Того ж року Балабанъ, владыка Льовскій, умеръ.

1608. Знову Опалинскій из Стадницкимъ о пса войну точилъ ⁹⁾, и людей погубили много. На остатокъ Стадницкому козакъ Шевлюга ¹⁰⁾ голову втялъ Ланцуцкому.

¹⁾ Въ изд. Петрушевича ошибочно: *проводилъ*.

²⁾ Въ изд. Погодина и Петрушевича прибавлено: *лѣтъ*.

³⁾ Въ обоихъ этихъ изданіяхъ: *котовъ*.

⁴⁾ Тамъ же: *ѣли*.

⁵⁾ Въ изд. Погодина и Петрушевича: *и людей*.

⁶⁾ Тамъ же: *зѣхалъ*.

⁷⁾ Въ изд. Погодина: *отъѣзджали*, а у Петрушевича: *отъѣзджали*.

⁸⁾ Т. е. пушку.

⁹⁾ Объ этомъ см. Сярчинскаго: *Obraz wieku panowania Zygmunda III*, т. 2, стр. 222.

¹⁰⁾ Въ изд. Погодина и Петрушевича: *шаблею*, но это невѣрное чтеніе.

1611. Въ Мостискахъ поставлено церковъ, котрои тамъ нѣкгда не было, бо неволно было.

1612. У Волосѣхъ побито Полское войско с Потоцкимъ; безъ волѣ ¹⁾ королевской поѣхалъ.

Того жъ року шаранча великая вышла была до Полски.

1615. Конфедерація была Московская, во Лвовѣ ся скарбами дѣлили; и конфедерацію палили, и сами ся въ нивуцо ²⁾ пообертали.

1616. Купили ся знову конфедерати, а кроль розказалъ ихъ зносити; теде где заскочено, то имано и гублено. И ве Лвовѣ одного дня подь ратушемъ 19 порану стято, а ку вечеру в замку 6 также стято, а старшыну 4 панувъ в поле выпровадили: Карвацкого и Конского на палъ убито, а Сцѣбора и Сурма чвертовано. Такую имъ нагороду дано!

³⁾ Того ж року на Знесѣню ⁴⁾ невѣста уродила дѣтей двое, которые ся зросли были митусь ⁵⁾, а пупокъ былъ единъ; едно было живое, а другое умерлое, и тое зась умерло.

1617. Камянецъ Подолскій погорѣлъ.

1618. Татаре о Вознесеніи.

1619. Канцлѣря Жолковского у Волосѣхъ забито и Корецкого взято, бо без козаковъ войну точилъ; мовил такъ: «Не хочу я зъ Грицями воевати, нехай идут до ролѣ, албо свинѣ пасти» ⁶⁾. Въ той часъ тутъ трвога наступила: Татаровъ великое мнозство розсѣялося было. Не было того чоловѣка, щобы ся не трвожилъ; наветь самъ король у Варшавѣ у великой трвозѣ былъ. А тое ся дѣяло о святой Покровѣ.

В той же часъ, въ день суботный, земля ся трясла о годинѣ

¹⁾ Тамъ же: *бо безъ воли..*, но въ подлинной рукописи нѣтъ союза *бо*.

²⁾ Тамъ же ошибочно: *въ нивуцо*.

³⁾ Въ подлинной рукописи противъ этого мѣста на полѣ: *Чудо*.

⁴⁾ Село близъ Львова.

⁵⁾ Т. е. головами и ногами въ противоположныя стороны. Это слово живо и нынѣ на Украинѣ.

⁶⁾ Въ рукописи противъ этого мѣста на полѣ: *Шидерство съ козаковъ*.

20-туй, же из оkenъ шибы выпадали, шкляницѣ изъ столувъ испадали, и люде в страху были великомъ.

1620. Крoлевичъ Владиславъ былъ ве Лвовѣ, коли до Волохъ ѣхаль, бо чекаль на Сагайдачного, гетмана козацкого. Бо коли былъ у Варшавѣ у кроля, и кроль ему мовиль: «Ото я на твою опеку посилаю сына моего». И коли выездчалъ зе Лвова с камяницѣ арцибискупѣи, Сагайдачный у воротъ стояль и поклонился ему, а онъ руку ему положилъ на головѣ и мовиль такъ: «Взявши на помочь Господа Бога, ото я з вами смѣле иду противко неприятелемъ нашимъ». И такъ за помочу Божією а за старанемъ козацкимъ сталося; де видячи стараня ихъ, самъ призналь имъ рыцерство, и отримали звитязство великое. Въ той час Сагайдачный спосродку Турковъ беручи по одному, водилъ до своего обозу. Тамъ его пострѣлено, и умеръ, а в Кіевѣ лежитъ тѣло его.

Того жъ року посполитое рушенье было. Стояль обозъ подъ Лвовомъ, и король самъ былъ во Лвовѣ.

Того жъ року, по отъздѣ крoлевскимъ дорожня ся почала. Грошѣ вгору пошли що разъ вышше: талярѣ были по золотыхъ 4, а червоныи по золотыхъ 6, а жыта колода по золотыхъ 24.

1621. Турчинъ под Хотѣнямъ былъ.

Того ж року я-м ся'учити почал въ Межибожу, у дяка Дмитра Щирецкого. Того жъ року отецъ мой умеръ. Я з школы занѣсь в домъ хоробу горячку, и всѣ хорѣли въ дому. Приморки были всюди и дорожня.

1622. Дорожня. Жыта колода по золотыхъ 24.

1623. Муръ былъ ве Лвовѣ великій; почался по святомъ Петрѣ а по Матцѣ Божой, бо было святой Пречистой в пятницу. А в недѣлю, в ночи, выгорѣло передмѣстя Краковское вшистко и церквий згорѣло 3: св. Феодора, св. Онуфрїя, св. отца Николы. Костеловъ 3: святого Яна, Панны Марїи и Всѣхъ Святыхъ. Ормянскихъ 3: манастыр, святого Якуба и святого Крижа, и жидовская божница една. Шкода незличоная была вшиткимъ!

1625. Ярославъ погорѣлъ вшистокъ у ярмарокъ. Шкода незличочная, и людей много погорѣло.

1626. Гетманъ Конецполскій ходилъ за козаками ажъ до Медвежихъ Лозъ, и гетмана далъ имъ Дорошенка: завѣлъ былъ Ляховъ хорошенько, але не хотѣлъ бити, мусѣли бо ся были просити.— Шведъ воевалъ.

1630. Гетманъ Конецполскій ходилъ за Днѣпръ козаковъ зносити. Людей много стратилъ и самъ ледве ся вынѣсь; але предця гарматы имъ зоставилъ и позналъ; що козаки! И якъ ся му поводило, есть выписано такимъ способомъ: Жолнѣре до Кіева пріихали съ тимъ интентомъ ¹⁾, абы впродѣ козаковъ, а затымъ во вшиткой Украинѣ ²⁾ русь выстинали ажъ до Москви. А откол бы то вѣдомо? Сами под часъ вызнали ³⁾ под добрую мысль, другіи зась русь жолнѣре отцу митрополиту з милости о томъ повѣдали. То едины в Кіевѣ, а другіи всюды поза Днѣпромъ, где нѣкгда нѣхто не памятаеть, абы туда стояти мѣли. И такъ зброднѣ и кривды незносны чинили, людей без даня причины забиваючи; предъ Воскресѣніемъ отца митрополитового челядника Петра на штуки розсѣкли и трохъ подавухъ. Козаки, выповши з Запорожа, и того Гриська ⁴⁾ гетмана, же зле пѣнязѣ, рекомо, подѣлили, котрый на унѣю былъ присягль,—самъ ся призналъ,—которого стято. Потымъ зобравшися, почали ся купити зевсюдъ. Панъ Лащъ, до Кіева шедши ⁵⁾, Лисѣнку мѣстечко на самый день Великодный вшистко выстиналъ, якъ мужовъ, такъ и жонъ, такъ и дѣтей, в церкви будучихъ, и попа з ними; по дорозѣ людей невинныхъ, быле бы тилко русинъ

¹⁾ Въ подлинной рукописи противъ этого мѣста на полѣ: *Причины войны зъ Козаками.*

²⁾ Въ Погод. изданіи: *Украинъ.*

³⁾ Въ подлинной рукописи: *вызыгали*, но это очевидная описка. Отсюда въ изд. Погодина: *выжигали.*

⁴⁾ Разумѣется Григорій Саввичъ Чорный, избранный въ гетманы въ 1629 г. и въ слѣдующемъ году убитый козаками.

⁵⁾ Противъ этого мѣста на полѣ: *Дѣло Лащово на самый Великдень.*

был, забивали. А козаки, видячи войско, вступили за Днѣпръ и станули в Переяславлю; завше громили го на килка мѣсць значне. А Лашць, до Кіева притягнувши, рекомо гонячи за козаками, килка недель очекиваючи люду и пана гетмана Конецполского, потым же не дочекавшись, шоль до пана Потоцкого з людомъ и з козаками реистровыми, котрыхъ двѣ тысячи было, а 4000 до Тараса были пошли за Днѣпръ. Потымъ самъ ¹⁾ панъ гетманъ прибылъ з великимъ гнѣвомъ на козаки и на вшитку русь. Прихавши, заразъ за Днѣпръ яль ся перевозити; где на первой переправѣ ту жъ ²⁾, под Кіевомъ, козаки капитана пѣменкого живцемъ поймали и самого пана гетмана мало не поймали, але умкнулъ до Кіева; а оныхъ тилко зо сто коній шийговъ было. А каштанъ, котрый былъ пойманный, на великой помочи былъ козакомъ в стрелбѣ. Переправившись, панъ гетманъ обозомъ стануль под Переяславлемъ, а козаки в мѣстѣ. Битва была великая въ седмую ³⁾ субботу. Панъ Лашць, людь постерегши козацкій, котрый на чату ихаль, пятсотъ коней, повѣдають, взявши жолнѣровъ, штурмъ до нихъ учинилъ, и не оставши ихъ, даль знати пану гетманови. А панъ гетманъ жолнѣра доброго взялъ зъ собою 2000 и шоль зъ Лащомъ. Там же оныхъ козаковъ на онымъ мѣсць не нашовши, другихъ натрафили, которые онымъ на помочь шли, повѣдають, кгда ж ихъ не много было, тилко зо двѣстѣ коней, а поляци повѣдають, же пятсотъ. Там же ся козаки заперши въ одной шопѣ, боронилися такъ, же жадного живцемъ не поймали, тилко одного сотника, и то южъ раненого. В тымъ ижъ ⁴⁾ з обозу полского два гайдуки ся до козаковъ передали, ты повѣдали, же «часть маєте, бо и гетмана въ обозѣ нѣмашъ». І в той часъ козаки до обозу, а намѣсникомъ былъ гетманскимъ панъ Потоцкій. Там же были сѣкли ⁵⁾: до двохъ тысячей

¹⁾ Въ изд. Петрушевича ошибочно: *ажъ*.

²⁾ Тамъ же невѣрно: *тутъ*.

³⁾ Въ изд. Погодина и Петрушевича ошибочно: *въ самую*.

⁴⁾ Въ изд. Петрушевича ошибочно: *ажъ*.

⁵⁾ Въ изд. Погодина и Петрушевича невѣрно: *били, сѣкли*.

люду з обохъ сторонъ пало! Там же едни били козаки, а другіи дѣль що найболшихъ три взяли и гаковницъ двѣ и въ свой обозъ впровадили. В томъ же ся панъ гетманъ поспѣшилъ, теда ¹⁾ ся з собою на шесть годинъ били; кгда бы не доць округне великій перешкодиль, снат бы вшиткихъ и ноги не впустили ²⁾, ажъ гетманъ знакъ покою выставиль, и перестали. С тоѣ ³⁾ битвы значныхъ жолнѣровъ 30 до Кіева припроважено, полковниковъ, ротмистровъ, межи которыми нѣякійсь пан Ганѣбала, котрый былъ 30 лѣтъ ротмистромъ и вшиткой короѣ значний и заслужоний, по которымъ самъ панъ гетманъ якъ по отцѣ плакалъ, бо его рады во вшиткомъ заживано; и другого пана Ганѣбала, повинного его, поручника, пана Паковского, пана Карского, пана Красноставского, пана Красновойского, пана Красносѣлского. И тая то значнѣшая битва, в которой панъ Стефанъ, сынъ старшій отца митрополита ⁴⁾, полѣгъ межи козаками.

Потымъ козаковъ що день прибываетъ; повѣдано, же подъ сто тысячей ихъ было; взяли моць особливе за тое, же Лашъ мѣстечко тое высѣкъ, же жолнѣре Димеръ, маетность ксіонженца Вишневецкого, высѣкли. Поляковъ такъ были облегли зо вшиткихъ сторонъ, же южъ не могли що радити, якъ богачъ зъ Лазаремъ. Обузъ обозомъ, а тутъ полковъ ⁵⁾ незличонныхъ ходитъ по вшиткой Украинѣ. Где ж ⁶⁾ котрый ишолъ до войска Полского, заступивши, побили, вшитко побрали, а що гайдуци были, же русь была, зоставляли, не забивали, а въ ѣхъ сукнѣ повбиравшихся, тыхъ жолнѣровъ килка сотъ побили, котрыи за гайдуками шли, бо жолнѣре розумѣли, же гайдуки стоять, и обезпечилися. І знову въ Копачовѣ жолнѣровъ вшиткихъ збили и возы ихъ побрали з скарбами; потомъ въ Ди-

¹⁾ Тамъ же ошибочно: *тогда*.

²⁾ Тамъ же невѣрно: *не выпустили*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *зъ той*.

⁴⁾ Юва Борецкаго.

⁵⁾ Въ изд. Погодина и Петрушевича ошибочно: *Поляковъ*.

⁶⁾ Тамъ же ошибочно: *Единъ*.

меру жолнѣровъ громили, і знову в Бѣлогородцѣ, подъ Кіевомъ, жолнѣровъ побили, же повѣдають, же въ нихъ коний почтовыхъ до шести сотъ взяли и возы ихъ зъ добрами; а то по Св. Духу, въ пятницу. Въ недѣлю Всѣхъ Святыхъ въ окопѣ ¹⁾, за Днѣпромъ заразъ, въ которомъ ся былъ папъ гетманъ зразу окопалъ, роту едну велце богатую, мудрую зо вшиткихъ панянь [имя ей было Золотая рота: на хоронгви коло золотое было], на свитаню вшиткихъ побито, и ноги не впустили, и тамъ въ окопѣ поклали и ховати не казали; где скарбы великіи окрутне побрали, которыхъ то панянь самыхъ полтораста было и 7-мъ ²⁾, кромѣ челяди, и купцовъ кіевскихъ зо 20 было ³⁾, котрыи живность до обозу провадили. Котрая рота стала, повѣдають, въ Честоховѣ; полковникъ ей былъ нѣякій Мышчинскій ⁴⁾.

Тоеи жъ недѣлѣ другую роту, перевѣзшися з за Днѣпра, на Мѣстечку монастырскимъ побили, же якъ в повѣтря по улицахъ и домахъ лежали тѣла ихъ жолперскіи оголены, и подданныхъ монастырскихъ десять забито; другіи отъ вшиткого поутѣкали, и самъ отецъ архимандритъ былъ у великомъ страху; другихъ ⁵⁾ съ тои ж роты в лѣсѣ Николскомъ побили до 50. Едного русина Попеля знапли въ черниці, взяли и розстрѣляли, а другого въ церкви св. Феодосія. Межи котрыми паня якоесь было великое Гломбоцкій, в осмнасту ⁶⁾ тилко лѣтехъ, повѣдають, и втекло было; леч оны, нашовши его, казали на ему з соболеѣ шубы ⁷⁾ розобрати, а онъ ся просиль, по три крот сто тысячій окупу даючи, а оны, нѣцъ не дбаючи, и того розстрѣляли. Назавтрѣ въ Кіевѣ байдаковъ 50 а

¹⁾ Тамъ же это имя принято за собственное.

²⁾ Въ изд. Погодина вовсе нѣтъ послѣдней цифры, а Петрушевичъ, вмѣсто „и 7-мъ“, ошибочно прочелъ: *и гетманъ*.

³⁾ Въ обонхъ изданіяхъ невѣрно: *до 20 было*.

⁴⁾ Тамъ же: *Личинскій*.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *други*.

⁶⁾ Тамъ же: *въ осмнадцать*.

⁷⁾ Тамъ же невѣрно: *казалися ему изъ соболей шубы розобрати*.

чолнувъ¹⁾ без личбы спалили, жебы ся Поляци не мѣли чимъ перевезти на тамтую сторону до гетмана. Въ той часъ страхъ великій на вшистких былъ; потымъ южъ были одешли. Того жъ дня людъ королевскій настиглъ²⁾, котрый, повѣдають, наятый за жидовскій былъ пѣнязѣ. Прышедши в вечер на Мѣстечко, на монастырь хтѣли ударити, и ударили были; лечь козацы неподалеку были, а до того услышали звоновъ великих квалтъ: вернулись ты, опановали монастырь и Нѣмцовъ одразили. Назавтре знову Нѣмцѣ штурмовали до монастыра, кулѣ с кобилъ на церковь падали, гдѣ що за страхъ былъ, хто выповѣсть! Втымъ козацы одешли, а Нѣмцы, рекомо, виросилися въ козакувъ до Мѣстечка, вшитко Мѣстечко сплюндровали, и самому бы ся монастыреви достало, кгда бы не особливая маска святой Пречистой и тыхъ святыхъ, котрые фундовали. Тая война через тиждень немал около монастыра была. Потымъ Нѣмцы монастырь Пустинный св. Николы напавши, сплюндровали и вшитко заграбили³⁾, що было въ полатѣ людского хованя⁴⁾ и монастырского. На третій день ты ж Нѣмцы Герданскій подъ Кіевомъ монастырь⁵⁾ пошарпали и до Межигорского монастыря хтѣли штурмовати, лечь ся чернцы постерегли, забѣжали тому. Що ж, розумѣете, в якомъ мы страху были, же южъ в козацкимъ монастыру, на котрый вшистки зубами скреготали! И певне, кгда бы ся имъ ведлугъ замысловъ ихъ повело, вшисткой бы ся Руси было достало; але тамтому мѣску на горѣ такъ ся трагедія точила⁶⁾.

Пять миль от Борисполя, в Березани⁷⁾, жолнѣровъ тилко 25

¹⁾ Тамъ же невѣрно: *чолновъ*.

²⁾ Въ обоихъ изданіяхъ ошибочно: *настигалъ*.

³⁾ Въ обоихъ изданіяхъ ошибочно: *забрали*.

⁴⁾ Тамъ же невѣрно: *сховано*.

⁵⁾ Въ рукописи ошибочно: *Нѣмцы Герданскій подъ Кіевскимъ монастыремъ*. Эта ошибка удержана и въ обоихъ изданіяхъ.

⁶⁾ Въ обоихъ изданіяхъ исправлено: *пошла*.

⁷⁾ Въ рукописи (и въ изданіяхъ): *въ Буржаню*, но это явная описка.

зосталося с полторы тысячи, же ихъ побито на тым то мѣсцу. Съ королевичевой ¹⁾ роты, (що) стала в Луцку и на Русь окрутне ся перехваляли: «Гды ся вернемо, вшисткихъ васъ в пясти мѣти будемо», мовили, пятьдесят товаришовъ згинуло, окромъ пахоликовъ ²⁾. Нѣмцовъ и гайдуковъ ниц албо мало ся што остало, тыхъ, що за Днѣпромъ были, бо тыи то ³⁾ монастырѣ лупили за Днѣпромъ. Такъ повѣдають, же трыста велце значныхъ пановъ коронныхъ згинуло; вшисткого войска до десяти тысячій згинуло.

То видячи панъ гетманъ, же зле, що біють, хоть бы еще десять разъ такъ великое было войско, пога бы ихъ не войшла, молил ся, слыше, бо и его намѣтъ ⁴⁾ навѣжали: «Найсвятѣйшая Панно, вынесъ же мене оттол здорового!»—И такъ о примире просилъ, и що хотѣли козаки, то собѣ вымовили, же знову козаковъ хоть сто тысячей; яко и самъ видѣлъ, кгда му, слыше, Тарасъ обраного войска показаль позосталого: южъ не 6 тысячій нехъ будетъ; гетмана не онъ ани кроль маеть надавати, тилко сами обирати; призналъ му рыцарство.—При пану гетману отцовъ было и нашихъ ⁵⁾ пять. Теды, слыше, показоваль имъ, слезы отираючи ⁶⁾, трупъ великій, тыи слова мовячи: «Ото жъ унѣя: лежит Русь с Поляками!». Жолнѣре зась позосталыи хотѣли конфедерацію на него поднести, же ихъ такъ много погинуло и гине, а не платять имъ. Теды ся имъ записаль на своихъ маетностях, же заразъ вшистко заплатитъ, и еще имъ чверть дароваль. Козаци реестровыи, що позостали с килка сотъ, до ныхъ же пан гетманъ приточилъ болше,—юж ми ся с памяти выбило. Можете ⁷⁾ кто ишшій повѣдати, хто ся Бога боить

¹⁾ Въ изд. Петрушевича: *Зъ королевичевой.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *пахолковъ.*

³⁾ Въ обоихъ изданіяхъ ошибочно: *що.* Въ изд. Петрушевича: *що въ монастырѣ.*

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *на мѣстѣ.*

⁵⁾ Тамъ же невѣрно: *отъ нашихъ.*

⁶⁾ Тамъ же невѣрно: *стираючи.*

⁷⁾ Въ изд. Петрушевича: *Можете те*

справедливе. Тое зась заневпо повѣдано его милости отцу архимандриту, же упѣтве, що през килка лѣтъ юж пѣнязѣ збирали, на школы рекомо, теда тыи пѣнязѣ послали были до его милости пана гетмана, котрыхъ было, едни повѣдають, 40 тысячій, а другіи 80 тысячій; теда и тыи пѣнязѣ козаки за Днѣпром юж ¹⁾ отняли. Яко ж ест подобенство, бо Руцскій ²⁾ въ Кіевѣ былъ и з жолнѣрами ся намовлялъ и у папа гетмана былъ.

Панъ гетманъ кгда за Днѣпръ малъ ити, теда мниси Домѣнѣкани мѣчъ посвящовали и около костела носили и презъ вшистку мпу ³⁾ на олтару лежалъ, с тымъ докладомъ, же па то поганство, на Русь, жебы ихъ выкоренити, зобралися...⁴⁾ ...Гетманомъ козацкимъ пѣякисъ Тymoшъ Михайловичъ Ореида ⁵⁾, который рукою власною тые новыны посилалъ знаемымъ ⁶⁾ своимъ въ року 1630.

1631. Крoль Жигмунтъ 3 умеръ ⁷⁾. Въ тым же року церковь посвящовано во Лвовѣ св. Пречистоѣ.

1633. Король Владиславъ насталь, сынъ старого короля, и Руси правъ старыхъ поправиль безъ унѣи, и на митрополитство правъ надалъ также безъ унѣи.

Того ж року Петръ Могила, воеводитчъ Молдавскій, архимандритъ кіевскій Печарскій, во Лвовѣ посвящовался ⁸⁾ у святой Пречистоп на митрополитство. А было при посвященію владыгъ 4: 1) Авраамій, владыка Смоленскій; 2) Еремія Тисаровскій, владыка Лвовскій; 3) Исаакій; 4) Паисій Милецкій: архимандрытовъ, игуменовъ и священниковъ барзо много, такоже и шляхты руское и полское, и

¹⁾ Въ изд. Погодина и Петрушевича невѣрно: *ажъ*.

²⁾ Разумѣется тогдашній уніатскій митрополитъ Іосифъ-Веніаминъ Рутскій.

³⁾ Въ обоихъ изданіяхъ ошибочно: *мису*.

⁴⁾ Въ рукописи слѣдуетъ еще нѣсколько словъ, написанныхъ крайне неразборчиво.

⁵⁾ Въ другихъ источникахъ именуемый *Арандаренко*.

⁶⁾ Въ обоихъ изданіяхъ ошибочно: *починалъ знаменемъ*.

⁷⁾ Годъ не вѣренъ: Сигизмундъ III умеръ въ 1632 году.

⁸⁾ Въ обоихъ изданіяхъ исправлено: *посвящался*.

людей барзо много. А первое посвященье было въ среду святочную [бо св. Юря было], другое въ субботу, а третее въ недѣлю Проводную; и аппарата взялъ на себе, который самъ патріархъ святѣйшій посвящавалъ.

Въ том же року 1633 король Владиславъ, скоро по коронаціи, поихалъ до Москви з войскомъ великимъ, бо юж Москва отбирала Сѣверщину и Смоленскъ юж хтѣли взяти, если бы король былъ не пріихалъ. Турчинъ, довѣдавшись, иж король Полскій поихалъ до Москви, казалъ гетманови своему, на имя Бизибаша; абы з войскомъ великимъ ишолъ до Полски, и былъ ажъ под Каменцемъ Подолскимъ. Еднакъ же гетманъ полскій, то ест Конецполскій, же король былъ в Москвѣ, мал ся на осторожности, войско малъ великое, и там же лежалъ обозомъ у Каменця Подолского, и коли притягнулъ Базибаша, который мовилъ, же «скоро до Полски прійду, безъ жадной трудности буду отбирати мѣста и замки»; а коли обачилъ войско полское и спробовалъ трохи, обачилъ, иж не учинить ничего, ище жебы же встыдомъ не втѣкалъ, вернулся взадъ и мѣстечко Студеницу сплюндровалъ и замокъ спалилъ, и людей побралъ, и пошолъ до Турокъ.

Въ том же року 33 Бернацкій, господар Волоскій, на подмову Волоховъ, же «поєднаемо Турчина (бо былъ выхалъ до Полски), и будешь господаремъ знову», доброволне поихалъ до Турокъ из скарбомъ великимъ, то ест 3 миліоны повѣзъ, а Турчинъ тому радъ: скарбы побралъ, а ему казалъ шію утяти, и на господарство казалъ поихати до Волохъ Семионови, воеводичови Молдавскому, брату отца митрополита Петра, который немного будучи на господарствѣ, бо скоро послалъ отповѣдь до короля его милости, до Полски, а (Турчинъ) господареви Волоскому розказалъ до себе Семионови, а онъ ся побоялъ, щобы ему тое ж не было, що Бернавскому, до Полски выхалъ.

Року 1634 король еще в Москви былъ, бо таки ¹⁾ тамъ и зи-

¹⁾ Въ обохъ изданіяхъ ошибочно: *такій*.

моваль, отбивши Москву от Смоленска, а Шагин¹⁾, гетман московскій, з войскомъ великимъ окопался у острожку²⁾ противко короля, который былъ барзо оборонный, с которого ся боронилъ, же не могли имъ що чинити. Потомъ до короля козаковъ пришло много и другіи еще шли; а Шагинъ, коли тое вчулъ, пристрашившия и мусѣлъ ся поддати; а король, видячи тое, ижъ ся сами поддали, пустилъ ихъ вшисткихъ волно, тылко гармату побрала и порохи, которыхъ было барзо много. А царь Московскій, видячи тое, що Шегинъ вчинилъ, же ся поддалъ, в которомъ онъ великое уфанье мелъ, мусѣлъ юж и самъ склонитися до приміря, и учинилъ приміря, и самъ ся на Шагину помстилъ, которого из его народомъ выгубилъ.

Въ той же рокъ 34, еще король в Москви былъ, якъ Турчинъ прислалъ отповѣдь, а самъ войско великое зготовилъ южъ до Полски; що король его милость видячи, послалъ з Москви до гетмана Конецполского, розказалъ, абы войско зготовилъ потужное. И такъ учинилъ: розказалъ королевскимъ именовъ вшисткимъ воеводомъ, и ѿонжентомъ³⁾, и вшисткимъ паномъ, абы каждый ставилъ ся якъ з наболшимъ людомъ, и самъ гетманъ зобралъ великое войско, и вшистки ставилися с потугою великою, и зихавшия вшистки, положилися с тамтои стороны Каменця Подолского от Волохъ обозомъ, которого обозу было на 2 милѣ. Такъ повѣдали, же еще не было такъ вкупѣ войска Полского и такъ гарматного, а козаковъ еще было 12 тысячій, которые особно стояли, же ся не могли столпвти вкупѣ и для обяженя, и для живности. А король его милость учинивши примѣря, выхалъ з Москви, и прибравши собѣ еще люду нѣмецкого, не отпочиваючи, тянулъ просто на Подуля⁴⁾ и прихалъ до Лвова мѣсяци септеврѣя 16 дня, во

¹⁾ Т. е. Шейнъ Михаилъ Борисовичъ, бояринъ. Ниже онъ именуется *Шегинъ*.

²⁾ Въ обоихъ изданіяхъ ошибочно: *у Острожжикъ*.

³⁾ Въ обоихъ изданіяхъ исправлено: *княжятомъ*.

⁴⁾ Тамъ же: *на Подоля*.

второкъ. О том Турчинъ доводившися, не ставилъ ся анѣ войска не пустилъ овде; а король розказалъ до Волохъ гетманови albo козаковъ пустити впередъ. Тое Турчинъ почувши, почалъ о примиря просити. Король его милость, будучи ве Лвовѣ, коли до него прислали, оповѣдаючи, же просить Турчинъ о примиря, радъ былъ барзо и мовилъ: «Южъ собѣ отпочну ту и не пояду далѣ». Коли былъ ве Лвовѣ, издилъ на произщки ¹⁾, осматривалъ вшипско. И Галичане, с передмѣстя Галицкогo, просили его королевскую милость о свободу, и розказалъ имъ мѣсто будувати и заложити на имя брата своего Казѣмѣря; бо ве Лвовѣ были з нимъ два брати: Казимер старшій, а молодшій Александеръ. И были ве Лвовѣ неделя 4 и три дни, а выхали в пятницу, октоврїя 7 дня. А Казимѣрь захоровалъ былъ на вуспу и остался ве Лвовѣ, поки ажъ не выздоровилъ ся. А молодшій Александеръ поѣхалъ из королемъ, и прихавши до Люблина, и Александръ розхоровалъ ся на вуспу; а король его милость отѣхалъ, а онъ не хотѣлъ ся остати и поихалъ за королемъ хорий, и такъ умеръ въ дорозѣ. А король ажъ до Гданска поѣхалъ, а тутъ и другій крoлевичъ, намолодшій, умеръ, который былъ бискупомъ Краковскимъ назначеный, и такъ 2 оразъ умерли.

Року 1635. Сеймъ былъ, на которомъ поборы великія настали. Тылко в Рускомъ панствѣ давалихмо ²⁾ по 30 поборовъ, а у иншихъ сторонахъ еще болшей. По томъ сейму, на мясныи ³⁾ запусты, дуга великая вказалася на заходъ солнца.

На лѣто зась король пошолъ до Прусь з войскомъ великимъ, а нѣякій капѣтанъ, который ся былъ оженилъ ве Лвовѣ у пана Дзяного, у влоха, обнялъ ся королеви, а наболше духовнымъ, на Украинѣ, где Нѣпръ ⁴⁾ упадаетъ въ Дунай ⁵⁾, замокъ муровати и

¹⁾ Въ обоихъ изданїяхъ: на *произщки*.

²⁾ Тамъ же ошибочно: *раховалисмы*,

³⁾ Въ Погод. изданїи: на *масныи*.

⁴⁾ Въ обоихъ изданїяхъ исправлено: *Днѣпръ*.

⁵⁾ Въ изд. Погодина исправлено: *въ Лиманъ*.

мѣсто осадити Нѣмцами, абы козаки не ходили на море, котрому дано скарбы не малыи, и поихалъ и муровалъ, и люду щось ^{малъ} много, килка тысячій¹⁾. Козаки указовали му тое, же «то не потребное, а тобѣ тежъ не безпечне тое обыйматися чинити», а онъ ихъ не слухалъ, еще хотѣлъ ихъ зневажати. Оны, учинивши раду, нѣякий Самуйло Сулима з Черкасѣ, еще два полковники з нимъ, зобравши козаковъ 3000, пошли до него, и такъ напавши мѣсяца августа, скоро запустивши²⁾ до Матки Божіей 3 дня, з вечера до досвѣта збили впистокъ людь его, и ноги не оставили, тилко що на чату были выихали 15 коней, и тыи ся остави³⁾. А самого живо взявши, напервѣ руки му изсѣкли и за пазуху вложили, а у плюдры⁴⁾ пороху насипали и поставили у столпа надъ Днѣпромъ и запалили, и порохъ го втыснулъ въ Днѣпръ⁵⁾, и на розсвѣтѣ скарбомъ ся дѣлили куршакомъ⁶⁾, розославши килимувъ килка, а потомъ, зробивши тое, поихали.

Въ тим же року 35, на святой Михалъ, арцибискупъ Гроховскій на арцибискупство вѣхалъ до Лвова.

Въ той же рокъ 35, по св. Марцинѣ, сеймъ былъ зложеный стороны тыхъ речій, що на Українѣ козаки починили⁷⁾, бо хотѣли знову козаковъ зносити. Козаки реестровыи, що при королю служатъ, Запоровціи, довѣдавшися, где сут тыи, що поброили с тим то Сулимою гетманомъ, послали до нихъ, оповѣдаючи, и ж «насъ Ляхи хотять бити, а такъ пріимѣтъ насъ до себе, жебыхмо ся боронили вкупѣ». Оны имъ не вѣрили, боячися зрады, и не уишли

¹⁾ Въ рукописи на поляхъ противъ этого мѣста замѣтка: *Кодакъ муровано.*

²⁾ Въ обоихъ изданіяхъ: *заступивши.*

³⁾ Въ рукописи на поляхъ: *Кодакъ збурено.*

⁴⁾ Польское *pludry* (съ нѣм. Pluderhosen)—шаровары.

⁵⁾ На поляхъ рукописи: *Збытки козацкіи надъ капѣтаномъ.*

⁶⁾ Петрушевичъ такъ объясняетъ это слово: „Куршакъ, кажется, то же, что *коршуга, корчага*, горшокъ съ узкимъ горломъ.“

⁷⁾ Въ изд. Петрушевича ошибочно: *починали.*

ей. А потомъ, за присягами ихъ ¹⁾, приняли ихъ до себе, до окопу, который барзо потенжнѣй ²⁾. былъ, и такъ учинивши зраду з войскомъ, абы имъ старшину выдали: «хочете ли сами не погинути?» ³⁾. А оны, довѣдавшися о томъ, сами ся доброволне дали; а оны, взявши ихъ, обѣщали имъ, же «не погинете», а потомъ, оковавши ихъ, одвезли до Варшавы, до короля, на сеймъ. Там же послове были Турецкій и Татарскій просили: «Ежели хочете у згодѣ зъ нами мешкати, чинѣте намъ справедливость с тыхъ здрайцовъ нашихъ, то есть козаковъ, бо въ тымъ року 5 разъ на море ходили». И позволено ихъ потратити ⁴⁾, которые и смотрелися на ихъ смерть; и стято ихъ 4, а двоухъ упросилъ поселъ Турецкій.

Року 1636. По сеймѣ король отѣхалъ былъ до Литвы и тамъ през лѣто бавиль ся.

Въ том же року на свята Великоднїи, зъ недѣлѣ на понедѣлокъ, у Острогу пани воеводеная ⁵⁾, дочка Ёюнжны ⁶⁾ Ярославской, пошедши до замку, казала собѣ гробъ отворити и добыти ⁷⁾ склепу, где лежало тѣло отца ей, и казала его взяти, которое южъ было згнило, тилко кости, которые взявши, казала ихъ помыти и посвятити отцомъ ⁸⁾ езуитомъ, и отвезла до Ярославля до тои ⁹⁾ матки своей. И казала ихъ провадити з церкви, кгда Русь звыкла на памят звыязства Христа Спасителя нашего с крестами, с хорогвами триумфъ коло церквей ¹⁰⁾ отпраовати, абы с того напасть на Русь учинити; и такъ учинили много злого христіанству.

¹⁾ На поляхъ рукописи: *Присяга зрадливая реестровыхъ.*

²⁾ Въ обоихъ изданїяхъ исправлено: *потужнѣй.*

³⁾ Въ изд. Петрушевича: *хочете ли сами погинути?*

⁴⁾ Въ обоихъ изданїяхъ: *тратити.*

⁵⁾ Анна Алоиза княжна Острожская, вдова Карла Ходкевича, воеводы Виленскаго.

⁶⁾ Въ обоихъ изданїяхъ исправлено: *княжны.*

⁷⁾ Тамъ же измѣнено: *добывши.*

⁸⁾ Въ рукописи (и въ изданїяхъ) ошибочно: *святымъ езуитомъ.*

⁹⁾ Тамъ же ошибочно: *до святой.*

¹⁰⁾ Въ обоихъ изданїяхъ ошибочно: *коло церквей.*

В том же року, передь Зеленими святы, и тутъ не без клопоту христіанамъ справедливомъ было. Его милость отецъ Гулевичъ, епископъ Перемыскій, ведлугъ привилля 1), который король надалъ 2), уѣхати хотѣлъ до святого Спаса в Горахъ, которому не хотѣлъ допустити Крупскій 3); але онъ, маючи при собѣ королевскихъ комисаровъ, и презъ розказанье ихъ уѣхаль. Теды Крупскій, поихавши на трибуналь до Мазуровъ, до Піотркова, и удалъ его за квалтовника: же «мя наихаль и розбилъ в монастыру, в которомъ шкодь маю на 30 тысячій», и присягъ на него.

Того жъ року пощастилося Ляхомъ. Гетманъ корунный Конецполскій ведлугъ своихъ способовъ поѣхаль на Украину до обозу. Воеводичъ рускій Данилович, взявшись из обозу из седьмыты люду, поихаль на отбирания староства до мѣсть, где козаки мешкають, и росказоваль, абы заровню отправовали подданство якъ мѣщане, такъ и козаки 4), которые ся отмовляли: «Мы-смо людъ рыцерскій, тому-смо не привыкли, бо то намъ не звычай, але ты прѣхаемъ, заховай насъ з ласки своей, милостивый пане, бо можемъ ся на що вамъ придати». А онъ имъ отповѣдалъ 5), же «я не дбаю о васъ, бо я маю над васъ лѣвшихъ рыцировъ». Скоро тое вчули от него, подяковали му за мешканя. Онъ тыжъ поихаль з Нѣмцами назаль [а было при нюмъ 6) 4 соть], обачиль трошки Татаровъ, хотѣлъ из славою до гетмана пріихати, але свѣдомый тыхъ речій козакъ мовиль: «Милостивый пане, дай покой, бо то вабъ на васъ; жебысте не програли за выграня, и будетъ в стыдъ». А онъ того не слухаль, але рушился к нимъ, которого огорнули вкругъ, и ледве самъ утѣкъ, и то за помочю козацкою, а Нѣмцѣ якъ мухи погинули. И такъ до обозу пріихавши, знову

1) Въ обоихъ изданіяхъ: *привилля*.

2) Въ изд. Погодина: *подалъ*.

3) Разумѣется Крупецкій Аванасій, уніатскій епископъ Перемышльскій.

4) Противъ этого мѣста на поляхъ рукописи: *Початокъ неволи козацкои*.

5) Въ обоихъ изданіяхъ: *отповѣлъ*.

6) Тамъ же ошибочно: *при нѣомъ*.

взялъ 4 ста люду, поихаль въ дикіи поля, хотячи нѣмецкою штукою помститися, и такъ его зо вшиткимъ взяли Татаре.

В томъ же року гетманъ полный панъ Казановскій умеръ у обозѣ, который много воюваль в Москвѣ из старимъ королем, такъ же и с тимъ.

В томъ же року и иншихъ ¹⁾ пановъ много померло: умеръ ксіонжа ²⁾ Янушь Вышневецкій, староста Кременецкій, который ставилъ под часъ потреби до обозу люду 1000 албо полторы. Такъ же умеръ ксіонжа ³⁾ Заславское Ерій; такъ же ставилъ часу потреби 1000 люду ⁴⁾. Такъ же панъ Лукашъ Жолкевскій, староста Переяславскій, що с козаками орѣхи грызъ; также 1000 люду ставилъ. Такъ же и литовскій гетманъ панъ Сапѣга, который ставилъ 10000 люду. Панъ Береженскій подчасій умеръ, панъ Куликовскій умеръ, и инших много померло.

Року 1637. Скоро под сеймъ земля ся трясла на вѣлѣю Панны Маріи Громницѣ, из суботы на неделю, о годинѣ девятой. Потомъ весна была барзо сухая, не хотѣло ся нѣчого родити, але ⁵⁾ и травы не было; а потомъ огнѣ. почали пановати, же много мѣсть погорѣло: Сокаль, Крылув ⁶⁾, Белзь, Самбур, у Вышни передмѣстя, у Яворовѣ и ве Львовѣ передмѣстя Галицкое вшитко и костеловъ два, и третому ся достало. Не досить ту, але и Украина о tych же огня роскошахъ маеть що повѣдати.

В томъ же року новина была припесена от Рыму, же тамъ дощ падалъ кровавый и град такъ великій, якъ полтора фунта олова, и перунъ ударилъ на капліцу, где ест у схованю папезкая корона; мнихъ лѣтаючій над мѣстомъ воласть: «Бѣда тобѣ, бѣда

¹⁾ Въ изд. Петрушевича ошибочно: *и нашихъ*.

²⁾ Въ обоихъ изданіяхъ исправлено: *князь*.

³⁾ Тамъ же невѣрно исправлено: *князя* (вм. *князя*).

⁴⁾ Въ изд. Петрушевича невѣрно: *тысячъ людей*.

⁵⁾ Въ обоихъ изданіяхъ невѣрно: *ани*.

⁶⁾ Тамъ же измѣнено: *Крыловъ, Самборъ*.

Риме!»¹⁾ [а былъ в бѣлыхъ шатахъ]: на пророчество тое, где мовить: «Горе тобѣ²⁾ Виесаидо, и ты Капернаумъ, вознесыйся³⁾ до небесъ, снїдеши до ада». Такъ тыжъ и з Волохъ чутно было о якомсь мужу, о велетѣ, же, мовить, у господара Волоского на банкетѣ⁴⁾ носилъ верблюда на едни рущѣ, а великїй, мовить, барзо, а лѣтъ му 18.

В томъ же року Татаровъ⁵⁾ поддалося дванадцать тысячїй⁶⁾ королю Полскому и присягнули пред гетманомъ Конецполскимъ, и указано имъ мешканье за Днѣпромъ межи козаками.

Гетманъ заразъ полний Потоцкїй, староста Каменецкїй, прихавши до обозу, (за) позволенемъ гетмана великого коронного Конецполского, розказалъ вшисткому⁷⁾ войску, абы за Днѣпръ на лежу пошли на зиму, рекомо для татаръ, але болше для козаковъ. А козаки тыжъ не пышныи: еще ся войско Лятское не осмотрило, а оны южъ гдесъ задѣ(ли) 5 хорогвий [идят не лупячи]⁸⁾. Жолнѣре, выдячи тое, стали обозомъ за Бѣлою-Церквою, мовячи: «Поки намъ пѣнязей не дадутъ, не будемо ся розѣздити». А оны ся бояли: побют козаки⁹⁾. Що тутъ было на той сторонѣ Днѣпру, послали живность тамтимъ, що живности не мѣли, и трафилося, же мимо единъ замокъ везли. Тен¹⁰⁾ шляхтичъ, маючи надѣю, що ест войско полское, «юж ся козаковъ не боимо», выпавши з замку, забрали оныи подводы козацкїи. Оныи козаки дали до козаковъ знати. Козаки послали скаржити до пана гетмана лятского на того

1) Въ обоихъ изданїяхъ: *Бгда тобѣ, бгда тобѣ, Риме.*

2) Въ изд. Петрушевича это слово пропущено.

3) Въ обоихъ изданїяхъ невѣрно: *вознесися.*

4) Тамъ же невѣрно: *на банкетѣ.*

5) Въ изд. Погодина это слово пропущено.

6) Въ изд. Петрушевича невѣрно: *тысящѣ.*

7) Въ обоихъ изданїяхъ ошибочно: *валечному.*

8) Въ обоихъ изданїяхъ невѣрно прочтено: *и делъ лупячи.*

9) Тамъ же ошибочно: *побити.*

10) Въ обоихъ изданїяхъ измѣнено: *тежѣ.*

шляхтича, а онъ и тыхъ посланцовъ...¹⁾ Козаки, выдачи зневагу, же не могутъ одержати справедливости, учинили собѣ сами справедливость: послали килка сотъ козаковъ одобрати свое. Онии подѣхавши, побили всѣхъ, що до одного²⁾: и пана, и паню, и дѣти, и вшистка забрали, що одно было въ замку. Потымъ дано знати до гетмана полского, котрый, розгнѣвавшись барзо, послалъ хорогвый пять, под которыми было людей сѣмъ сотъ, казалъ мѣсто козацкое высѣчи, и жонокъ, и дѣтей, абы одно былъ русинъ, казалъ избити, бо козаковъ не было. О чомъ довѣдалися козаки—пошло ихъ с тысячу албо и болше. Оступивши тое мѣсто, отдали имъ, же нѣхто не знае, где ся подѣли тыи то³⁾ сѣмъ сотъ жолнѣровъ, бо и жадного забитого не знашли⁴⁾; мовили: албо ихъ поили? Втымъ гетманъ полный панъ Потоцкій, довѣдавши ся, где суть козаки, пошолъ за ними, и так то битву вчинили съ козаками, але штукою: бо перше подослано Жидовъ з горѣлками,—и Павлюкъ ручилъ Жыдомъ, же заплатятъ; и такъ поспивалося войско—не знали о собѣ, не такъ о битвѣ; а Лаць стерѣгъ на тое и гетманови далъ знати, и такъ напавши, и побили ихъ, тылко сами не знаютъ, (якъ) много: едни кажуть 6000, другии кажуть⁵⁾ шесть сотъ, третии кажуть 3000, не могутъ ся згодити; а гетмана анѣ полковника жадного не кажуть, щобы забито⁶⁾. А поляки⁷⁾ кажуть, же нѣчого не вбито в войску, а килкадесять значныхъ пановъ, рохмистровъ, поручниковъ [на велѣю св. Николы тая битва предъ полскими святы была], старыхъ полковниковъ побито. О

¹⁾ Пропускъ въ подлинникѣ.

²⁾ Въ обоихъ изданіяхъ: *одного*. Такъ и черезъ строку: *що одно*.

³⁾ Тамъ же: *тыя*.

⁴⁾ Тамъ же: *не найшли*.

⁵⁾ Въ обоихъ изданіяхъ нѣтъ этого слова.

⁶⁾ Въ рукописи здѣсь вставка, сдѣланная тою же рукою: „В тым же року панъ Зборовскій умеръ“. Ея нѣтъ въ Погод. изданіи, а у Петрушевича она вставлена выше, подъ тѣмъ же годѣмъ.

⁷⁾ Въ рукописи (и въ изданіяхъ) стоитъ: *А Павлюка*; но это явная описка.

томъ коли ся довѣдалъ канцлѣрь панъ Замоійскій, жаловалъ того, що без его волѣ важилися того: «бо скоро я встану с тои хоробы, я тое поганство знесу, а ежели умру, навѣки имъ нѣхто ничего не вчинить». И такъ розгнѣвавшись, жебы пророчество его сполнилось, умеръ передъ велѣю рускою ¹⁾ Христова Рождества, виродъ казавши зо всѣхъ ²⁾ маетностей попомъ передъ себе стати, хотячи имъ права и волности отобрати, хто бы на унѣю не позволилъ, и скоро ся з ближшихъ мѣсть зобрали ³⁾ съ килкадесять ихъ до Замостя, онъ кадуками забить. И такъ с того ничего, бо пани Замоійская ⁴⁾ казала имъ до домовъ своихъ с тымъ, з чимъ пришли, ити. Въ рокъ по пану канцлѣру езуита того ж дня и години от кадуковъ забить, сповѣдникъ пана Замоійского, ксіондзь Бартошъ ⁵⁾. Предъ смертью видѣлъ панъ Замоійскій цекло отвореное и огонь геенскій, а оны правили: же «то чистецъ, не бойся»!

А межи козаками здрада ся учинила: Павлюка, що было перше у Варшавѣ, коли Сулиму загублено, упрошено, яко ж былъ и в Замостю по выпущеню, козаки, обачивши, же то ихъ зведено, выдали Павлюка, Томашика и Чечугу, а небожчика Кизиму в Кіевѣ з сыномъ страчено.

Року 1638. Сеймъ былъ о середопостю, на которомъ потратили козаковъ старшихъ, що их козаки выдали, того то Павлюка, и Василя Томашика, и Сахна Черняка, который ся ихъ ужаловавши, самъ поѣхалъ з ними доброволно, и такъ ихъ постпнано.

А на Украинѣ козаки броили и Ляхомъ деспекти чинили, Нѣмцовъ ⁶⁾ якъ мухъ били, мѣста палили, Жыдовъ рѣзали якъ куръ, мниховъ в костелѣхъ палили едны, а другии гумна молотили, ѣдзячи, стада займовали, мяса до бочокъ солили, живность

¹⁾ Въ обоихъ изданіяхъ ошибочно: *Руского*.

²⁾ Тамъ же невѣрно: *до всѣхъ*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *забрали*.

⁴⁾ Екатерина, дочь князя Александра Острожскаго.

⁵⁾ Въ обоихъ изданіяхъ невѣрно: *Бартоси*.

⁶⁾ Тамъ же невѣрно: *нѣмцовъ*.

собѣ готовали; а потомъ, подѣхавши подъ лядскій обозъ, вшистки конѣ займили, же небожата Ляхи, повергши пыху, мусѣли пѣхотою ходити. А потомъ Ляхи, обачивши, що зле¹⁾, почали для Бога о рагунокъ просити, и такъ почали уѣздити и на тры обозы становилися, бо ся бояли; а козаки стали и оточилися такъ потенжне²⁾, хотяй бы кылка лѣтъ ихъ доставали, то бы ихъ не достали. И такъ, що разъ, то Ляховъ въ лукахъ³⁾ штукъ учили, хотяй сами хлопы; бо ся сами Ляхи раховали, же мовили: «Не помнимо⁴⁾ нѣкгды такой потребы у чужихъ земляхъ, жебы такъ шляхты, коронныхъ пановъ погинуло, якъ ту», же⁵⁾ самого товариства, ротмистровъ, поручниковъ шесть сотъ, опроче пахолковъ, опроче Нѣмцовъ, що ихъ барзо много погинуло; и остатокъ бы былъ выгинулъ, же южъ изложивши встыдъ на сторону, хотѣли бы назадъ, але нѣякъ было, а хотяй ся хто збырал тамъ имъ на помоч, неспоро было. Потомъ почали примѣря просити, албо рачей згоду зъ собою заперати⁶⁾, и такъ заперлы згоду перед лядскими святы, и наказано имъ гетмана собѣ обирати; полковниковъ подано имъ полскихъ до каждо⁷⁾ тысячи, а при каждомъ полку трыста Нѣмцовъ дракгановъ для остроги лѣпшоѣ.

Въ тым же року 1638 весна была барзо сухая, не хотѣлъ дощъ падати, не хотѣло ся ничего родити, анѣ трава, и що ся было озимины оказало, то у святы Зеленыхъ морозъ попсоваль, а що сѣяно ярины, то за посухою не сходило; ажъ по св. Петрѣ дощъ спалъ, тожъ⁸⁾ почало сходити.

1) Тамъ же невѣрно: *обачивши зле*.

2) Въ обоихъ изданіяхъ исправлено: *потужне*.

3) Тамъ же это слово принято за собственное: въ *Лукахъ*, а у Петрушевича прибавлено въ скобкахъ: *въ лукахъ?*

4) Тамъ же невѣрно: *Не помнимо*.

5) Въ изд. Петрушевича ошибочно: *иде*.

6) Буквальный переводъ съ латинскаго: *расет claudere*.

7) У Петрушевича невѣрно: *до каждого*.

8) У него же пропущено это слово.

Въ тым же року у пришломъ ¹⁾ новину было принесено отъ заходу, же тамъ коло Рыму много мѣсть и сѣль позападало, а въ еднумъ ²⁾ мѣстѣ костель барзо великій под часъ казаня завалился, и ксіондза на катедрѣ и вшисткихъ людей, которыхъ барзо много, побило.

А ту зась, в Полци, такъ же, яко и пришлого року, огнѣ пановали: Радимно вшистко выгорѣло, Яворувъ, Тышовци, Щирец мѣста погорѣли, и в Ярославлю передмѣстя, такъ же и ве Лвовѣ на килка мѣстахъ показовалося. И такъ за тыми роскѣшами, а болше за Божією волею, зъ нового жито было колода по золотыхъ 22, а гречка по золотыхъ 19. Еще и то бы нѣчого, але южъ споминается, якъ перше на Фараона ³⁾ была помста, тагъ же и теперь: не досит, що по деревѣ хрѣбцтва были, але еще горше: що посѣяно, то и тое позѣдають въ земли якіесь робаки. Помста Божая!

Въ тым же року комисия была, и староста вшисткого ремесла пустиль, до цеху казалъ приступовати, а тое бы[ло] о Ярославскомъ ярмарку.

Въ тым же року на небѣ ягіесь чуда ся показовали, и мѣсяцъ гдесъ ся былъ задѣль, тылко с подполня а погодливой ночи таки его не было в небѣ.

Року 1639 ⁴⁾. Урожай Богъ далъ над сподѣванье, бо ся бояли сѣяти, що не было урожаю, и такъ мало сѣяли; але Богъ далъ великій урожай, же колода жита была по золотыхъ тры, гороху полумерокъ по грошій 20, и вшистко было тане.

Року 1640 ⁵⁾, перед Зелеными святы, въ четвер [тогда было царя Константина], о годинѣ 12, у Лвовѣ на мостѣ запалилося, и

¹⁾ Въ обоихъ изданіяхъ: *и пришломъ*.

²⁾ Тамъ же: *въ еднѣмъ*.

³⁾ Въ обоихъ изданіяхъ это мѣсто прочтено неправильно: *якъ перше и лежара она была*.

⁴⁾ Въ Погод. изд. ошибочно: *Року 1640*.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *Року 1642*.

вшитко передмѣстя згорѣло до години 18. Раховано шесть тысячій домовъ згорѣло.

Року 1641, скоро по ярмарку Ярославскомъ, у Ярославлю моръ ся почаль и трвалъ ажъ до року.

Въ томъ же року владыка Лвовскій умеръ Тисаровскій въ среду, на святого Феодора Тирона.

Року 1642. Кляшторъ заложено въ воеводиномъ ¹⁾ дворѣ, на стрѣльниці. И приморокъ почал ся починати ²⁾ такимъ способомъ: люде злодѣе выкрали домовъ 5, що у Ярославлю повымирало богатыхъ людей, що найболшихъ, и тые речи принесли до Лвова, и Жыды во Лвовѣ передмѣскіи покупили, и такъ с того почалося примирати помалу-малу. Въ томъ же мѣстѣ сынъ пана Мигаловъ ³⁾ поѣхаль до Турокъ и заповѣтрился и самъ умеръ в Турцехъ, а до Лвова товари припроважено, и з того ся моръ почаль ⁴⁾ у мѣстѣ и на передмѣстю, до святыхъ Пятниц занесли, и такъ попъ и дякъ и много людей померло в томъ року.

Року 1643. Пасха вкупѣ ⁵⁾. Георгія въ неделю. Жыдовъ на предмѣстї ⁶⁾ бурено. Св. Юрий погорѣлъ.

Року 1644. Умеръ староста лвовскій Мнышокъ предъ Рождествомъ Христовымъ. В томъ же року, на полскїи запусты до Велкого поста, во второкъ, умеръ архибискупъ ⁷⁾ лвовскій Креховскій.

Року 1645. Церковь св. Пятниц во Лвовѣ господар Волоскїи збудоваль, и посвящена в томъ року.

Року 1646. Кроль полскїи Владиславъ 4-й хотѣлъ воевати на

¹⁾ Въ изд. Погодина и Петрушевича невѣрно: *воеводиньскѣмъ*.

²⁾ Тамъ же невѣрно: *начинати*.

³⁾ Въ соч. Д. Зубрицкаго *Kronika miasta Lwowa* упоминается лвовскїи купецъ Мигаль Алоизій, пожертвовавшій въ 1644 г. въ пользу тамошняго прав. Братства 1000 зол. польскихъ.

⁴⁾ Въ изд. Петрушевича измѣнено; *изъ того моръ начался*.

⁵⁾ Т. е. одновременно у православныхъ и католиковъ.

⁶⁾ Тамъ же: *попредмѣстю*.

⁷⁾ Въ обоихъ изданїяхъ ошибочно: *бискупъ*.

Турка и зятягъ былъ людъ Шведскій, котрыи великіе збитки всюди чинили. Сенаторове и Реч-посполитая того не допустили, войны з Турчиномъ мѣти не зезволили, бо еще примѣря было не вышло.

Рокѹ 1648. Король Владиславъ Четвертый передъ Вознесеньемъ умеръ, по которого смерти въ тыждень войско полское кварцаное, которое на козаки было пошло, скоро на весну, на Украѣну. Богдан Хмелницкій, зъ реестровыми козаками ребеѣзавовавши и з Ордою конюровавши Татарскою, подъ Жолтыми Водами збили и о трехъ ¹⁾ годинахъ на порохъ обозъ и жолнѣре живцемъ зо всѣми добрами, оружіемъ ²⁾ и арматою розхватали и в неволю татарскую гетмановъ Потоцкого коронного, Калпновского полного, зъ много шляхты задали. Тогда Потоцкий досит анѣмушно строфоваль Хмелницкого: «Хлоне, мовить, чым же такъ зацному рыцерству Ордь Татарскихъ [которым и звитагѹ ³⁾ приписовали] заплатишь?». Которому отповѣдлѹ ⁴⁾ Хмелницкій не глупе; «Тобою, мовить, и иншими с тобою». И на тыхъ мѣсть отдалъ ⁵⁾ его Татарамъ, и окованъ зо всѣми. Зъ того обозу ледво хто уйшолъ, для оповѣденя чуда такъ знаменитого захованъ, и то въ сермяжцѣ ⁶⁾, не блаватахъ вышолъ.

Потомъ ексузоваль ся Хмелницкій у сенату, у ⁷⁾ зюнженгъ и у пановъ великихъ, же то з неволѣ учинити мусѣлъ, боропячвся, и же ему полковники надъ козаками лядскій кривды чинили великіе и всему войску Запорозкому, старшинствуючи, особливо Чаплинскій, хорунжого коронного ⁸⁾ на то побудивши Конец-полского. Просилъ теды о приверненье волностей давнихъ войску Запорозкому, послы на конвокацію выправивши до Варшавы, кото-

¹⁾ Тамъ же невѣрно: *въ трехъ годинахъ*.

²⁾ Въ изд. Петрушевича измѣнено: *оруженіемъ*.

³⁾ Въ обоихъ изданіяхъ ошибочно: *звитаство*.

⁴⁾ Въ изд. Петрушевича невѣрно: *отповѣлъ*.

⁵⁾ Въ обоихъ изданіяхъ невѣрно: *выдалъ*.

⁶⁾ Тамъ же ошибочно: *въ сермизѣ*.

⁷⁾ Тамъ же измѣнено: *у княжатъ*.

⁸⁾ Тамъ же невѣрно прочтено: *хорунжій хорунный*.

рымъ обещано было подь кондиціями певными все презь комѣссаровъ, пана Киселя, воеводу Браславского, и иншихъ, до Кіева на комѣссію выправленыхъ, привернути. А же Хмелницкій розослалъ былъ полковниковъ на всѣ стороны: на Бѣлую Русь, на Сѣверщизну, на Полѣсье, на руську Подолу, на Волянъ, зъ козаками, до которыхъ найвенцей хлопства вязалося, и добывали мѣстечокъ и мѣсть, шляхту и Жыдовъ и Ляховъ всѣхъ в пень стинаючи, а добра у всѣхъ огуломъ отбираючи и обдираючи и людей невыннхъ губячи, костелы и кляшторы лупячи, особливе Кривоносъ на Подолу тое бродилъ; теды *Ѱіонжента Доминикъ* ¹⁾, булаву гетманскую маючи, и Вышневецкій и *Остророкгъ*, подчашій коронный, которые войска рейментарами были, зо всею шляхтою и жолнѣрю, битною ²⁾ болшей нѣжли на пятьдесятъ тысячий, за Константиновъ, под Пилявци, занехавши комѣссію ³⁾, з Хмелницкимъ битися зезволили. А же войска козацкіи зъ ордами и хлопства незличоного купами перестрашили ихъ великостю своею, теды всѣ ночу з обозу без потячки, у чимъ хто могъ и з чимъ хто могъ, и где хто могъ, армату, оружіе и добра всѣ оставивши, утекли. За которыми Хмелницкій зо всею потугою, тое жъ мѣстамъ усѣмъ чинячи, ажъ под Лвовъ притягнулъ, *Ѱіонженця* ⁴⁾ Вышневецкого гонячи, который пред его пристямъ з подчашимъ и Синявскимъ всѣ клейноты и злото и серебро от мѣщанъ и кляшѣторовъ, и костеловъ, и церквей поотбиралъ на войско, обѣцуючися боронити Лвова и не отступить мѣста и мѣщанъ; вшакже, скоро послышали о козакахъ и Ордѣ, поутѣкали: Вышневецкій до Замостя, другіи где хто могъ. А Хмелницкій, отъ мѣста на два крот сто тысячий червонныхъ злотыхъ дани узявши и залогу имъ оставивши, подъ Замостя потягнулъ. О томъ *Ѱіонжа* вѣдомость взявши, до Варшавы вступилъ. А Хмелницкій и

¹⁾ Т. е. князь Доминикъ Заславскій.

²⁾ Въ обоихъ изданіяхъ невѣрно прочтено: *и жолнѣра битного (бытнаго)*.

³⁾ Тамъ же невѣрно: *комѣссію*.

⁴⁾ Тамъ же: *князя*. Такъ вездѣ и ниже.

отъ Замостя дань взявши, отступилъ и послѣ до сенату выправилъ, вогуючи на короля Казимира, котораго и Корона вся, хотя не хотя, обрали; который на тыхъ мѣстѣ писалъ до Хмелницкаго през посла своего и уступить жадалъ имъ на Украину, обещаючи имъ и то все пробачити, що поробили, и о що просили даровати на коронаціи своей. И уступилъ Хмелницкій зо всѣмъ войскомъ на Украину, упоминаючи шляхту упѣвсераломъ своимъ, абы Руси. подданныхъ своихъ, не губили, що и король мандатомъ своимъ подтвердилъ былъ. Але орды людъ незличопый з собою до поганскихъ краинъ затыгли во плѣпъ¹⁾. Былъ тежъ голодъ всюди, куды тилко прошли войска козацкіи; было и повѣтря нѣякоесь, бо людъ меръ окрутне всюди на голову, навет и в самыхъ ихъ войскахъ, набарзѣй на бѣгунки; мнозство ихъ великое на дорозѣхъ и на Украинѣ змерло. И з самыхъ татаръ Гогай-бей, царикъ татарскій, умеръ, и той Кривонось, полковникъ, и ины многы, по зворотѣ от Полски.

Лвовъ, боронячися, передмѣстя сами спалили всѣ округомъ; воду отняли были козаки, руры поперетинавши; замку високого добили и людъ выстинали, такъ же по кляшторахъ все побрали и по церквахъ, и людъ единъ Татаре выбрали, другий от меча погинулъ, третій от голоду, четвертый от повѣтря. У церкви св. Юря трупа 54 забитыхъ людей, и татаринъ, на самый престолъ упавши, розбився; у Бернадыновъ Русы, що была поутѣкала²⁾ для обороны, на пятсотъ и болшей постинано; такъ же въ мѣстѣ, на ратушу, на валахъ.

Року 1649. Коронація по Трехъ-кроляхъ въ Краковѣ была и сеймъ тронедельный, на которомъ знову посполитое рушенье на козаковъ ухвалено. Выправлено и комѣссаровъ было, пана воеводу Браславского, до козаковъ, але с того нѣчого, бо ледво назадъ в покою вернулися, конклюдовавши и отложивши комѣссію до Зеле-

¹⁾ Въ обоихъ изданіяхъ: *въ плѣни*.

²⁾ Тамъ же: *що было поутѣкали*.

ныхъ святъ, подѣ кондиціями певными покой заварши¹⁾: абы козаки по Горѣнь и Случь и Ирѣпить далей не заходили и залогн свои мѣли и по Каменецъ Подолскій, а Поляци зъ сего боку кунимъ не переходили, Руси тежъ абы по мѣстахъ и по селахъ не губили. Що еднакъ не сполнили Поляци, бо многихъ и духовныхъ и свѣтскихъ, винныхъ и невинныхъ, на цаль повбивали и погубили таемне и явне, и наѣзды чинячи, и каждый в своей маетности шляхтичъ. Що кгда ся донесло Хмелницкого, не схотѣлъ покою и згоды жадной, любо былъ пункта послалъ до кроля, абы воевода Кіевскій завше русинъ былъ, и каштелянъ, и митрополить в сенатѣ абы засѣдалъ, и унѣя абы повсюду знесена была; вшакъ же и того венцей не домогаючися, годитися отмовилъ для недотрымаю слова и тыранства надъ Русю лядского срокного. Кгда теды мѣста и мѣстечка высѣкали²⁾ на Подолю, добываючи Острополя, Полонного, Красилова, Константинова Старого и Нового и иншихъ, Сѣнявку, Зѣнкувъ, козаки почали [наступовавъ постъ Петровъ]; Межибожа добывши, в пень выстпнали и спалили и Ляховъ зъ тамтыхъ краевъ выбили. Уступили Ляхи ажъ подѣ Збаражъ мѣсто и окопался³⁾ потепжне, а козаки за ними здалека, чекаючи конца посту Петрова. Въ пятокъ теды самый з вечера приближившися, назавтріе, на 12 Апостоловъ, скоро ксіонже Вышневецкій Еремія Кобыбуть, з руского поколѣня ляхъ, швакгер пана Замойского и Конецполского, хоружого, до обозу того [где были старшими надъ⁴⁾ (войскомъ?): панъ Белскій Фѣрлей, панъ Каменецкій Ляскорунскій, панъ подчашій коронный Остророгъ, панъ хоружый коронный ксіонже Корецкій и иншіе панове зъ повѣтовъ Каменецкого. Подолского, панъ Сѣнявскій, староста Лвовскій, и съ повѣтовъ⁵⁾ Во-

¹⁾ Тамъ же ошибочно: *заверши*.

²⁾ Тамъ же невѣрно: *выстѣкали*.

³⁾ Въ обоихъ изданіяхъ невѣрно: *вкопался*.

⁴⁾ Въ изд. Петрушевича опущенъ этотъ предлогъ, однако стоящій въ рукописи.

⁵⁾ Въ рукописи (и въ изданіяхъ) ошибочно: *и с повѣту Волинского*.

лынско́го (воеводства), зобраны въ тысячахъ 18] вѣхалъ, на тыхъ мѣстѣ огорнули его козаки въ субботу по св. Петрѣ, и такъ знову окопавши ихъ на шесть миль вшир, коло ныхъ стоячи зъ ордами, стерегли ихъ през недель пять, ажъ отъ голоду и страху поздыхали сами, мало що ихъ позосталыхъ безоружно вышли на пѣшихъ ногахъ и додыховали по дорожѣ и по мѣстахъ.] Которымъ на одсѣчь самъ король с посполитымъ рупенъемъ въ пять недель въ тысячахъ чотырыдесятыхъ поповъши, [подъ Зборовомъ оскоченный¹⁾ отъ козаковъ и Татаровъ, где самъ Хмелницкій и гань, царь Крымскій, будучи, такъ нагнали в сакъ²⁾ Ляховъ, же ажъ ся поподъ возы и в возы крыли предъ кулями и стрѣлами, где болшь ихъ погинуло, нѣжли под Збаражомъ;] ажъ о примиря самъ король просилъ, и [обещавши козакомъ волности и надавши на писмѣ подъ певными кондиціями, покой заперъ такъ з Войскомъ Запорозкимъ, яко и з ганомъ Крымскимъ, що все на пришломъ сеймѣ при концу того ж року мѣли подтвердити и вѣчными часы такъ у згодѣ жити. А такъ на тотъ часъ ажъ выпущены были обляженци и недобитки Збаразкіи, подписавшися впродѣ на тые жѣ пункта, с которыхъ напереднѣйшіе тые были:

1) Абы козаковъ 40,000 было реестровыхъ.

2) Абы Чегринъ, отчизна Хмелницкого, зо всѣмъ обестемъ³⁾ своемъ в околици, при булавѣ Войска Запорозкого вѣчными часы зоставалъ.

3) Абы отъ Днѣстра по Браславъ и иншіе⁴⁾ мѣста, просто лежачіе до Днѣпра, ажъ и отъ Днѣпра до границъ Московскихъ, все козаки были, где нѣкгда жолнѣр стояти не маєтъ.

4) Абы воевода Кіевскій завше русинъ былъ и всѣ урядни-

¹⁾ Въ обоихъ изданіяхъ исправлено: *оскоченный*.

²⁾ Сакъ—сѣтка для ловли рыбы или птицъ.

³⁾ ⁶⁾ Въ обоихъ изданіяхъ: *обытямъ*.

⁴⁾ Тамъ же невѣрно: *по Браславъ иншии мѣста*.

кове в Кіевскомъ, Браславскомъ и Черниговскомъ воеводствахъ русь были.

5) Абы митрополита въ сенатѣ столецъ мѣлъ.

6) Абы унѣя всюди знесена была.

Ишіе пункта дробнѣйшіе были одинадцать въ личбѣ.

ЛѢТОПИСЬ

Иоакима Ерича

(1620—1673 гг.).

LATOPIŚC ABO KROYNICZKA

ROŻNYCH SPRAW I DZIEŁOW DAWNYCH I TERAZNIĘYSZYCH CZASOW,

za wieku i życia mego na tym padole swiatha, ile pamięć moja mogła znieść i wiedzieć o czym z czytania, iako i z widzenia, na piśmie po sobie wkrutce na potomne czasy potomkom moim zostawuję, chcącemu wiedzieć z czytania tych książek w posiedzeniu przy dobrej myśli dla zabawy. Pod rokiem od narodzenia Syna Bożego, w Troycy iedynego, Tworecy wszego, Pana Wiekui-
stego, 1620.

Ioachim Ierlicz.

Roku Bożego 1620, miesiąca augusta 26 dnia.

Nie litując pracy, a wziawszy Pana Boga na pomoc, Który mnie raczył na tym świecie w dobrym zdrowiu chować, nie pomniąc na ciężkie występki i grzechy moje, Którego w Troycy Przenajświętszey Jedynego, nawieki krolującego, a przez przyczynę i modlitwy Panny Boga Rodzicy najswiętszey y wszystkich chorow anielskich, przed majestatem nawieki krolującego służących, i wszystkich świętych za przyczyną, umysliłem tho sobie ja, Joachim Jerlicz, dla wiadomości ¹⁾ każdemu chcącemu wiedzieć napisać do czytania od początku woyny z Cesarzem Tureckim przez Skinder Paszę, hetmana wielkiego tureckiego, a po zniesieniu ²⁾ woyska J. K. Mci Zygmunta 3-go na Cecorze, w ziemi Wołoskiej, gdzie i hetmanow, jednego Stanisława Żółkiewskiego, hetmana i kanclerza, ścięto, drugiego polnego Stanisława Koniecpolskiego, którego ³⁾ poimawszy, ku Cesarzowi do Konstantynopola odprowadzono i iako więźnia oddano, przy nim i xięcia Samuela Koreckiego i innych paniąt nie-mało, szlachty, żołnierstwa: ichmci panow Strusa, starostę Chmielnickiego, Alexandra Bałabana, Winnickiego, Łukasza Żółkiewskiego, Kałuskiego, drugiego Żółkiewskiego, syna hetmańskiego ⁴⁾, Janusza

¹⁾ Въ изданіи Войццикаго: *wiadomość*.

²⁾ Тамъ же: *a o zniesieniu*.

³⁾ Тамъ же выпущено слово: *którego*.

⁴⁾ Тамъ же прибавлено: *Hrubieszowskiego*.

Tyszkiewicza, Sniatyńskiego starostow, i innych zacnych paniąt, pułkownikow, rotmistrzow, porucznikow, różnego towarzystwa, które u Gałga tatarskiego siedzieli na okupie; za które więźnie skarbow wiele z Polski ¹⁾, złota, srebra, klejnotow, pieniędzy, szat, koni i innych różnych naczyń y materyi, oprócz samego pana hetmana Konicpolskiego, którego darował cesarz Turecki podczas zawarcia przymierza ²⁾ wojny Chocimskiej posłowi polskiemu xięciu Krzysztofowi Zbaraskiemu, który w poselstwie od J. K. Mci i Rzeczypospolitej chodził; a Koreckiego tam uduszono ³⁾, który przedtym był w poimaniu i z więzienia Carogrodzkiego uciekł, ⁴⁾ przez czernce greckie ⁵⁾ wykradziony i wyprawiony aż do Wenecyi, którego ciało przez staranie matki onogo i brata jego xięcia Karola okupione, do oyczyzny wyprowadzono y w Korcu pochowane; tak też i hetmana Żółkiewskiego ciało w Żółkwi. Czemu nie ze wszystkim wiary trzeba dawać, by onych byli ⁶⁾. Z ktoremi to imci pany hetmany wojska kwarcianego 6000 było, oprócz panięcych pocztów y kozakow Zaporozkich y Umańcow. Tam że uciekając a zdradzając od pp. hetmanow w nocy, pan Adam Kalinowski, starosta Kamieńca Podolskiego i Latyczowski, na Prucie utonął, którego y ciało przepadło, przez którego serce naszym bardzo upadło, a nieprzyaciółem przybyło, to jest Skinder basze i Gałdzie tatarskiemu, z któremi, iako powiadano, że mieli wojska rozmaitego, tak tureckiego, iako y tatarskiego, wołoskiego, multańskiego, nad dwa kroć sto tysięcy. Po którym tak upadku wielkim a znacznym o więźnie się powadzili Skinder pasza z Gałgą, którego Gałga ściął i zabił. Po którym zniszczeniu wojska, umyślił cesarz Turecki wojnę z krolom Pol-

1) Въ изд. Войницкаго: з Polski wyprowadzili.

2) Тамъ же прибавлено: в czasie войны.

3) Тамъ же: udławiono.

4) Тамъ же прибавлено: będąc.

5) Тамъ же ошибочно: przez czernce Greckiego.

6) У Войницкаго измѣнено такъ: Nie ze wszystkim temu wierzyć można, aby oni byli ci, z któremi...

skim, i tak się na drugi rok stało, iż sam swą głowę z wielką potęgą swoją pod Chocim przyprowadził się. O czem J. K. Mć y wszystka Rzeczpospolita, krol Jmć po hetmanach i wszystkiemu woysku, senat po braci i kolegach, oycowie, matki po synach, żony po mężach, różney kondycyi, bracia y siostry po braci pobitych i do więzienia pobranych płakali i żałobę odprawowali. Przyczyna ta była upadku tego y żałosci zniesienia woyska, iż ich msć panowie hetmani, chcąc tego dokazać a Gracyana na gospodarstwie Wołoskim osadzić, czemu nie dokazali, i sami głowami ponakładali. Kozacy Umańscy, pana Kalinowskiego poddani, wozy Gracyanowe poszarпали i skarby, ile miał przy sobie na ten czas, pozakowali¹⁾; sami pp. hetmani przyszedłszy ku Dniestru, obronną ręką przez siedm dni od Cecory z woyskiem ustępowali, nad któremi Gałga porzuciwszy Skinder paszę, wieszał się, a gdy nasze, obaczywszy swoje kraje, poczelі się rwać, co Gałga obaczywszy, skoczył i rozgromił.

Tego z roku 1620, miesiąca oktobra, dnia 12, ufalony i iest złożony seym w Warszawie przez krola Zygmunta, gdzie było zebranie niemale różnych ludzi, cudzoziemców z postronnych państw, na którym ufalona przeciwko cesarzowi Tureckiemu woyna, Osmanowi na ten czas panującemu, ktoremu było wieku jego żywota liat osiemnastcie, który na lato ze wszystką swą potęgą przyciągnął pod Chocim, z którym było woyska tureckiego i tatarskiego o siedm kroć sto tysięcy, oprócz posiłkow napotym przychodzących, który i harmaty miał z sobą dla znoszenia woyska cztery sta, a nadto trzy miał bardzo wielkich, potężnych na podziw, janczarow czterdziesti tysięcy. Przeciwko tak znacznemu i potężnemu nieprzyjacielowi wielkiemu, po skończeniu seymu, na ktorem iż hetmanow nie stawało za zniesieniem woyska, tedy obrano i użyto mężow zacnych: pierwszego z Litwy jegomci pana Jana Karola Chodkiewicza, W. X. Litewskiego hetmana, wojewodę Wilenskiego, drugiego imci pana

¹⁾ Тамъ же ошибочно: *pozachowali*.

Stanisława Lubomirskiego, starostę Sandomirskiego. Między temi dwiema głową krolewicz imć Władysław był. S którymi woyska, po zniesieniu i wybraniu a wybiciu w woynie Cecorskiej, tak polskiego kwarcianego, iako i niemieckiego, mogło bydź pod siedemdziesiąt tysięcy, oprócz Zaporozkich mołodcow kozakow, których mogło bydź ze czterdzieście tysięcy, nad którymi był przełożonym człowiek w dziele rycerskim mąż wycwiczony i sprawca wielki dobry, Piotr Konaszewicz Sahajdaczny hetmanem, na którym wiele polegało głów radzie ¹⁾, który nie był prostego urodzenia, ale szlachciec od Samboru, który te wszystkie ciężary woienne na sobie trzymał i radził około tego, a iako radził, na tym lichmosci przestali pp. hetmani i krolewicz imć.

Na tym że seymie ²⁾ zdrayca jeden Jan Piekarski, w desperacyą wpadłszy a odważywszy się, ni zacz ³⁾ sobie śmierć mając, w niedzielę, gdy król imć szedł do kosciola na mszą, bezpiecnym będąc, zasiadł za drzwiami w kosciele, mając czekan w ręku, a skoro się jedno król zrownął z nim, wypadłszy izza drzwi, uderzył w głowę, chcąc zabić, dgzie głowy chybił, ale w ramie lewe trafił, potem w drugiey znowu chibił, przeniósł głowę, wskieżem ⁴⁾ poszedł czekan, zajmując twarzy, o ramie toporzysko spadło się, a za pierwszym uderzeniem obraził w plece ⁵⁾, aż knot zapuszczano; to pomogło: kołnierz w koletu i kołnierz w koszuli zbirany; gdzie kroła które prowadzili, porzuciwszy, odbiegli, nie wiedząc, co się dzieje, tho iest ⁶⁾ biskup Łucki xiądz Lipski, drugi Zamoyski kanclerz, the prowadzili, wziowszy pod ręce, i pan marszałek uskoczył. W tym czasie krolewicz imć Władysław wpadnie, który pozadzie

¹⁾ У Войницкаго измѣнено: *na którego radzie wiele głów polegalo.*

²⁾ Въ изд. Войницкаго прибавлено: *tego ж̄ miesiaca.*

³⁾ Тамъ же: *za mc.*

⁴⁾ Въ изд. Войц. нѣтъ этого слова.

⁵⁾ Въ изд. Войницкаго дальше слѣдуетъ прямо: *gdzie którzy króla prowadzili.*

⁶⁾ Тамъ же и эти два слова опущены.

szedł; obaczywszy tho, tnie na Piekarskiego szablą, ale go pan marszałek nie dał zabijać; który napotym za uczynek swoy zapłatę wziął, którego kleszczami rozpalonemi po miastu i przedmiesciu na wozie wożąc, a napotym na Nowem-Miescie rękę kat prawą palił, potem obie poucinawszy z dłońami palce¹⁾, do czterech koni uwiązany był, i tak targano i zamordowano, w ostatku spalono. Jako ż wielki rozruch i zamieszanie było w miescie, aż król kazał trąbić trębaczom, biegać po ulicach, żeby się nie trwożyli i żeby szarpaniny i zaboystwa nie było. Po którym uderzeniu pół trzeci niedzieli w senacie nie był, gdzie zakazano i ufalono, aby s czekanem żaden od tego czasu nie ważył się chodzić, pod poeną baniciei. Którego to więznia abo zdraycę ichmość panowie senatorowie przez półtory niedzieli wartowali we dnie y nocy, a nayprzód xiążę Zbarazki, pan Krakowski, i biskup Łucki, potem kolejną odprawowali aż do dekretu.—Które uderzenie z desperacyi przypadło, bo pan hetman Żołkiewski u króla imoci kuratoryą był uprosił kilka wsi niedaleko Żołkwi, będących onego.

Diariusz utarczek tu się zaczyna z obuch stron, cesarza Tureckiego i woyska krola imci Polskiego, poczwwszy od dnia 31 augusta aż do 8 dnia octobris 1621 roku.

Dnia 31 augusta. Z ostatniego noclegu pod Kamieńcem we wtorek stanął krolewicz imé wespołek s temi, które z nim przyciągneli woyskiem, nad Dniestrem pod Chocimem, u Żwańca, miasteczka pana Kalinowskiego, przy którym też iest y zameczek niedawno zmurowany; położyli się obozem, do którego porządnie y w pięknym woyska szykowaniu przez półkownika p. Marcina Kazanowskiego wiechał.

¹⁾ Въ изд. Войццкаго: *palac*

Prima septembris. Tam że przez cały dzień oboz stał. Poranie iezdźł królewicz imć na drugą stronę Dniestru, gdzie obay imci panowie hetmani kilka niedziel przedtym ze wszystkim się woyskiem przeprawili, okopy tam obniosszy facie hostia ¹⁾, iezeliby per vim zaraz następować chciał, accessum iuz byli rzucili ²⁾; i w ten dzień królewicz imć u imci pana hetmana wielkiego Litewskiego na obiedzie był. Po zawroeniu się królewicza imci ³⁾ z obozu urosła trwoga mniey potrzebna JKMCi z tey miary: straż nasza, obaczywszy kozakow Zaporozkich, gdy gromadą ku obozowi wielkiemu się zbliżali, a rozumiejąc, że Tatarowie, tę trwogę uczynili, za którą rotę wszystkie i piechota prędko i ochoczno w pole byli wychodzić poczęli; a nim się kozacy Zaporozcy z wielkim obozem złączyli, stali w półmle taborem swym Tatarowie, też i woysko tureckie, cò przed cesarzem szli i przodkowali. Szturmowali do nich od dnia 25 augusta aż ad primam septembra ⁴⁾, ale się im odbili, jednego im tylko kozaka stracili, którego gdy im porwano a do cesarza przywiedziono, jedno go ⁵⁾ spytawszy, co za ludzie, a dowiedziawszy się, że kozacy, zaraz go rozstrzelać kazał przed oczyma swemi, z czego uciechę miał poganin.

Tego z dnia armatę, co s królewiczem imcią przyszła, i piechotę, o którą imć pan hetman wielki solicitował, zaraz przeprawowano.

Tego z dnia poseł nasz pan Szembek ⁶⁾ y drugi wołoski Baptysta, co też w obozie był, pszyszli ci i powiedzieli o cesarzu Turckim we czterech tylko milach, a iż się woyska jego przodkiem s kozakami zabawili, opóźniwszy się, dnia tego w mili polskiej od obozu naszego nocował.

¹⁾ Последнія два слова опущены въ изд. Войницкаго.

²⁾ Тамъ же опущены последнія четыре слова.

³⁾ Въ изд. Войницкаго: *Nad wieczorem, po powrocie królewicza.*

⁴⁾ Въ изд. Войницкаго нѣтъ словъ: *аž ad 1-m septembra.*

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *jednego.*

⁶⁾ Тамъ же: *Szemberg.*

Dnia drugiego septembra. Pomknął się oboz krolewicza imci od Żwańca ku przewozowi pod samy zamek Chocimski, gdzie już mostu za zuiesieniem przez wodę nie było. Taborem wszystkie wozy zatoczyć krolewicz imé rozkazał; dział iedno pięć z sobą zostawiwszy, w tym że taborze tesz nocleg odprawił.

Tego ż dnia z ranku Turcy z kozakami Zaporozkiemi scierali się, a równo z woyskiem y bałwany na wielbłędach ukazawszy, zarazem cwitne namioty nad Niestrem, także za taborem kozackim w niż, rozwijać i rozbijać poczęli, któremi w kilku godzinach trzy gory z dolinami iakoby na pozor więcey okaziey okryli. A po południu sam cesarz stanął w obozie swym. Własnie nasze woyska w pokrania przeciw niemu z obozu wyszli, broniąc się im rosposcierać, gdyż iedno na troie z łuku strzelania y rowy opanowawszy, blisko od obozu naszego staneli byli. Zarazem cesarz na kozakow pierwszy impët swoy obrocił, którym też imé pan hetman 4 tysiące piechoty niemieckiey i polskiey dał; gdzie nacierali janczarowie strzelbą ognistą potężnie, ale ich kozacy wespoł z niemcami wspierali takową ż swą strzelbą i z rowow wyparli. W posiłku zaś te chorągwie stali, wstręt nieprzyjacielowi czyniąc i harce z niemi zwodzząc: Lisowczykowie, chorągiew imci pana Kiszczyna, hetmana W. X. Litewskiego, pana Pacowa, pana starosty Uswiatskiego, p. Klemberkowa ¹⁾, harce aż do wieczora zwodzili, trwali, na których nasi mężnie się stawili nieprzyjacielowi, i za taką przez dzień utarczka ochotnego rycerstwa padał trup nieprzyjacielski gęsty, a zwłaszcza od niemieckiey piechoty, która w lesie na zasadzkach była; do kilkuset pogaństwa poległo, a z naszych po łasce Bożey ledwo dwadziescia zginęło: z pod chorągwi p. starosty Uswiackiego p. Rybiński ²⁾, pan Ostrouch ³⁾, Jenczewski, a s pod chorągwi p. Klemberkowej ⁴⁾ p. Ruszkowski, p. Żuligowski, p. Brynk, p. Cezaryusz

¹⁾ Последняго имени нѣтъ въ изд. Войницкаго.

²⁾ Тамъ же: *p. Hrybiński.*

³⁾ Тамъ же: *Ostrozoch.*

⁴⁾ Тамъ же нѣтъ упоминанія объ этой хоругви.

postrzelony; s pod chorągwi pana Kiszczyny ¹⁾: pan Zawisza postrzelony w kolano; a z kozackich przedniejszych: Bokołan i Carewicz, rotmistrzowie tatarskie, na harcach zginęli; a z Lisowczyków: pan Rusinowski w piętę postrzelony, pan Jędrzejowski zabity, p. Pokaczewski w kolano postrzelony; koni najwięcej z dział postrzelano i napsowano różnemu towarzystwu z pod różnych chorągwi.

Tego ż dnia han z ordą swą wszystką przybył i brod gdzieś pod Mohyłowem na Dniestrze wynalazłszy, przeprowowali się ku Kamieńcowi, i nazaiutr sarancza jego pod Kamieniec przybyła, która modo praedonum ²⁾ po drogach kupców łapali i dobytki zaymowali. Krolewiczowi imci s pół Oryniskich ³⁾ wołów 140, krow ⁴⁾ jałowic a owiec do kilku sta zabrali i półkami do Polski poszli, co s Kamienca bardzo dobrze wszystko widzieć było, jakimi tłumami pola okrywali, idąc z wieczora. Xiążę Czartoryskie, s Kamieńca przyjechawszy z chorągwią swoją, na tem mieyscu, zkład oboz krolewicza imci pomknął się, pod Żwańcem stanął; o północy od Tatarow, albo iako insi rozumieli, od opryszków rozgromieni, towarzystwa mu kilkanastu zabito i konie mu pozabierano.

Septembra 3-go dnia. Krolewicz imć przewiozł się do obozu wielkiego, wozy i wszystkie impedymenta w taborze na tey stronie zostawiwszy; Almach jego przy nich s piechotą był i pan Waier. Tego ż dnia krolewicz imć na gorączkę zachorował. Turcy ze wszystką potęgą wychodzili w pole, a iż woyska imć hetmanowie nie wypuszczali, iedno wałow ⁵⁾ z chorągwiami pilnować rozkazali, uderzyli ze wszystkich stron na oboz nasz, ale wstręt odniesli z szkodą swą i ze wstydem, i tego dnia napotem nie nacierali, wieszając się tylko przez cały dzień wkoło i harce zwodząc, na ktore

¹⁾ Тамъ же: *Kiszczynińskiego.*

²⁾ Въ изд. Войницкаго вмѣсто этого лат. выраженія: *które przejmowano po drogach.*

³⁾ Тамъ же ошибочно: *Orymskich.*

⁴⁾ Тамъ же вм. *krow:* *oproc.*

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *wołów.*

ochotnik nasz utrzymać się w obozie nie mogąc, wypadł. W tych harcach pan Oporowski, rotmistrz, zabity i porucznik piechoty niemieckiej pan Denofa¹⁾. Szturmowali i do kozaków nawałem wielkim, surowy od cesarza nakaz mając, żeby ich tego dnia zniesli, mówiąc, że «Lachi²⁾ nasi będą, skoro kozaków zniesiem». Szła strzelba z dział ogromna³⁾ i z ręcznych samopałów bardzo gęsto, że ieden drugiego od grzmotu ledwo widzieć mógł. Mężnie się odważni młodcy bronili i potężnie odpierali, że aż do tysiąca wtenczas utracili, a samy cało za łaską Bożą w okopie zostali; działa ich przenosili, gdyż y puszkarz nasz czy nie był braniec, który tegoż dnia uciekł i przedał się⁴⁾ do naszych; z za Dniestru zaś pan Waier⁵⁾, dział trzy z taboru zawieszszy przeciw nim, także ich gronił i od kozaków ich odstrzeliwał, i wiele ich uszkodził, że ustępować musieli; od pola zaś piechota niemiecka i polska dobrze ich raziła tak, że z lepszą pociechą z pola zeszedli, niż nieprzyjaciel⁶⁾. Więźniów trzech janczarów, braci rodzonych, poimano, a najwięcej kozacy Zaporozcy, bo ci głów pogańskich siła przynosili w oboz. Powiadali ci więźniowie, że pod dziesiątek tysięcy Turków ubito tego dnia, tak z okopów naszych, iako i od kozaków. W tym szturmie naszych tylko szesciu zabito, a z piechoty nastrelanych kilkanascie nadrazili. Atamana jednego, nazwanego Bezmiencyk, zabito y czerniaków kilkadziesiąt, lecz z pogaństwa o czworo iako więcej i sowito legło. Tego dnia niemcy szance przed bramą obozową uczynili i wysypali, które wiele pomocni byli.

Tegoż dnia 7-brysi 4 dnia woysku wszystkiemu z chorągwiami do wałów kazano, że w polu nic nie było, oprócz⁷⁾ dzienney straży

1) Въ изд. Войницкаго: *i od piechoty niemieckiej pan Dynota.*

2) Тамъ же: *ludzie.*

3) Тамъ же: *огромных*

4) Тамъ же: *i przedał się.*

5) Тамъ же: *Wejer.*

6) Тамъ же: *Już nieprzyjaciół,* при чемъ съ этихъ словъ начинается новая точка.

7) Въ сп. Вакемана ошибочно: *оброн.*

z kilka chorągwi. Turcy też, pominowszy okop i oboz nasz, wszystką potęgą na kozakow uderzyli, chcąc ich koniecznie szturmem opanować, za przedaniem się iednego lisowczyka i udaniem, iako by kozacy nie oztroźni byli, i w nocy bliżey dział przymknąwszy, bić z nich ogromnie skoro dzień nie przestawali. Trzy szturmy, które dwie godzinie trwali, poganie utracili. Pan Waier znowu, iakoby wczoraj, s taboru dział wziowszy kilka i nad Niestr contra zaszedłszy, poganstwo odstrzeliwał. A cesarz, zagniewany będąc bardzo, mowił: «jesć ani pić będe, aż tego psa Sahaydacznego przywiedziecie». Za czym trzeci naypotężniey przed wieczorem samym szturm przypuscili. Dziwna to i niewypowiedziana zdaie się, iako serca, sił i męztwa Pan Bóg ludziom tym przeciw nieprzyiacielowi chrzescianstwa wszystkiego dodawał, iż się śmiało tho rzec może: ledwo by i Wenetowie, w murach swoich siedząc, takowy impet i strzelbę z dział nazbyt ogromną znieść mogli, co my za rowem jednym a kolasami znosili i strzymali na sobie; bo na ostattek z taboru, iuż mrokiem, w pole się wysypawszy, tak poganstwa tłum wsparli, że ustępować i dział odbieżeć musieli. Wtenczas dopiero, strzelając i siekąc, aż do samego obozu tureckiego na nich wiechali, namiotow pięć zdobyczą zabrali¹⁾, u dział, iż dla ciężkoscí ich podnieść nie mogli, koła i łoża porąbawszy, one w row i doliny pospychali a ziemią i kamieniem tormentorum ora²⁾ natkawszy, zdrowo się do taboru swego wrocili. Z drugą się stroną³⁾ mieli także lisowczykowie s tem pogaństwem potrzebę i mocno ich wspierali, że ustąpić onym przyszło they potrzeby; otrębowanie nie mogło ich uspokoić, aż noc sama zaciągnowszy za lasy, na godzin dwie niemal w noc.

Tego z dnia o południu Sahaydaczny, hetman woyska Zaporożkiego, oddał imci p. hetmanowi baszę iednego tureckiego⁴⁾, któ-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *namiotowy piec zdobyczą zarvali.*

²⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ двухъ словъ.

³⁾ Въ изд. Войцickaго: *z drugiej strony.*

⁴⁾ Дальнѣйшихъ строкъ до конца точки нѣтъ въ изд. Войцickaго.

ren dawał za siebie kuń taki, o iaki twierdził, że go sam sołtan niema, ale mu tho nie poszło.

Dnia 5 septembris, w niedzielę, topiono Wołoszę, które pod zamkiem Chocimskim w kuczkach i budach mieszkali, dla tego, że przedtym opryszkami byli i o janczarach, ktorych się kilkaset do nas się tego dnia przedać chcieli, cesarza przestrzegli i oboz znać chcieli zapalić w nocy z naprawy nieprzyziacielskiej; to nie wiedzieć, cum cujus et sic¹⁾ to się działo, iako iedny udawali, że z rozkazania imci p. hetmana; a przedcie iednego hayduka o tho ścięto, drugiego obieszono, i przedtym Wołoszy nigdy szkodzić ani czat żadnych dla przysposobienia żywnosci woysku pod gardłem czynić zakazano. Zrzucono z mostu zamkowego o kilkadziesiąt człowieka, drugich po posadzie²⁾ taborowej po chatach³⁾ pochowała piechota i po iamach macała, białymgłowom i dzieciom nie przepuszczała. Testa pendum⁴⁾ mając związane rence i nogi, gdy ich do wody miotano, a iednak tak dobrze płyneli, iż naymniey się nie zalewając, aż ich na wodzie z muszkietow zabiiano strzelając, drugich też z mostu wysokiego spichano.

Dnia 6 septembris przedało się do nas tureczynow trzech znacznych, ktorzy powiadali, że cesarz z woyskiem swoim bardzo trwoży. Wszystkim iednak przedawczykom zdraycom wiary nie dawano i w obozie onych nie chowano, do zamku ich na nocleg i siedzenie odsyłano.

Dnia 7 septembra. Woysko nasze z rozkazania imć panow hetmanow wałow pilnowało, ktorych ieszcze dorabiano. Turey iakos o samym południu insperate⁵⁾ podpadszy impetem wielkim pod szance nasze, kilkadziesiąt piechoty wybrańcow wysiekli, rotmistrzow

¹⁾ Этѣхъ словъ латинскихъ нѣтъ въ изд. Войницкаго.

²⁾ Въ томъ же изд. *po poradzie*.

³⁾ Тамъ же: *po czatach*.

⁴⁾ Этого видимо испорченнаго лат. выраженія нѣтъ въ изд. Войницкаго.

⁵⁾ Въ изд. Войницкаго: *niespodzianie*.

dwoch, p. Czatkowskiego i Życzewskiego ścieli, chorągwie dwie wzięli i szmigownice osiem, które xięcia Zasławskiego byli. O niesporach zaś tego dnia, pierwszym uwiedzeni szczęściem, znowu z lasu gęsto ukazując, ku tym że szancom następowali. Skoczyli ochotnie zaraz chorągwie nasze cztery, mianowicie imci pana hetmana¹⁾ Litewskiego, napotem pana Potockiego, p. Sieniawskiego, p. Rudominowa, które się mężnie z nieprzyacielem starli, y szczęśliwie im się za łaską Boską powiodło, gdyż wszyscy kopie skruszyli, i rzadki pacholik żeby swęgo na kopie nie wziął; gdzie położyli na placu do pięciuset pogaństwa, a rannych było sowito, gdyż jeden nasz koniem²⁾ kilku ich obwalając, końmi na ziemi walających się Turkow siekli; za czym zaraz odwrot uczyniwszy, w las za górę tył poddali. W tem razie i pogromie pogaństwa tego z różnych chorągwi naszych zginęło towarzystwa: z pod hetmańskiej—chorążego ścieli i chorągiew wzięli, pana Balabana, p. Dołmata młodszego, p. Kotowskiego, p. Woynarowskiego, p. Łopate; p. Potockiego chorągwie: sam szkodliwie posieczony, który trzeciego dnia umarł, pana Wiszniowskiego, p. Doktorowicza, pana Kołontaja. Z pod p. Rudominowego: sam w rękę raz uderzony odniósł, a rodzonęgo swęgo p. Jerzego postradał, którego ścięto samosiodmęgo s towarzystwem, a mianowicie: Mogilnickiego, p. Chodowskiego, p. Osipowskiego i inszych. S pod p. Szamowskiego³⁾—p. Karwskiego. Z tąd potym różne dyskursy i znowy między rycerstwem urosły, ezemuśmi za tym, które się s pomocą Boską podało było szczęście, nieprzyaciela tył podającego nie konali⁴⁾. Lecz chwale tho Supremi⁵⁾ raczey, a niżeli ludziom, dyskursami przypisać się musi. Bo imci panom hetmanom, iako wodzom, więcey chorągwi spuszczać nie zdało

¹⁾ Тамъ же: *hetmanów*.

²⁾ Тамъ же: *копьем*.

³⁾ Въ изд. Войницкаго: *Szaniowskiego*.

⁴⁾ Тамъ же: *przekonali*.

⁵⁾ Тамъ же: *Boskiej*.

się¹⁾; właśnie fortele nieprzyjacielskie, s którego napotem nie wychyliło się poganstwo, a pola też dostatecznego do przestrzelenia woyska mało było placu.

Tego 8 m-ca 8, w dniu Narodzenia Pauny Maryiey, woysko nasze przy szancach y bramach²⁾ stało, które był imć pan hetman wielki pięknie na ten czas uszykował. Przez dzień cały trapiło się woysko, i ku wieczorowi pod wszystkimi chorągiewami trombiono i w bębny bito, czekając, aby się było co poganstwa wychyliło, ale z lasu nie wychodzili. O południu napadli byli Tatarowie od cerkwi, ale ku okopowi nie smieli natrzeć; w czeladzi tylko i pacholikach, po trawę i chrusty ieżdżących, szkodę czynili, towarzystwu konie poodbierali. *Tego 9 dnia* mostu na Dniestrze dokonczono pod zamkiem, i dopiero w dzień ten wozy krolewicza imci przeprowadzono³⁾ do obozu.

Dnia 9. Turcy w pole wyszli na swe mieysce zwyczajne, gdzie zwykli, za gorą pod lasem, nasze też woysko w pogotowiu stało; bitwy iednak nie było, z dział tylko, gdzie się z za góry ukazywali, strzelano, i harce przez dzień niemal nie cały toczyli się. Po południu wielkim nawałem szturmować poczeli do kozakow, ale z wielką szkodą i hańbą odstąpili⁴⁾, gdyż niemce pana Dynofowe⁵⁾ posiłkowali kozakow. Trupa nieprzyjacielskiego do dwóch tysięcy padło. To też naszym⁶⁾ constabat, że Turcy przywodce ianczarow, że się nie mężnie z kozakani potykali i ustępowali, scinali z rozkazania cesarskiego, który żałosny był, że mu nieszczęściło na tey wojnie.

Tego 10 m-ca 10 *dnia.* Cicho było od pogan dla tego, iż most na Dniestrze budował, chcąc z oboch stron bić na kozaki; bo i

¹⁾ Въ изд. Войницкаго дальнѣйшая строка выпущена до слова: *nie wychyliło się.*

²⁾ Тамъ же прибавлено: *w sprawie.*

³⁾ Тамъ же: *przeprowadzali się.*

⁴⁾ Въ изд. Войц. *odstąpić musieli.*

⁵⁾ Тамъ же: *Dynotowi.*

⁶⁾ Тамъ же: *na czém.*

kosz Tatarski na goscincu naszym prawie od Kamieńca leżał, a ci nas naywięcey ¹⁾ szkodzili, że nigdzie wysłać nie było: iako i ktokolwiek s kupcow albo innych ludzi poiawił się, zabierali ²⁾ iako zboycy i wilcy drapieżni. A na większą naszą żałość, plon ten, który obfity z Polski przygnali, po polach za-Dniestrowych rozłożyli, i tak daleko ³⁾ od nas stali, iako owo z Warszawy na pola Praskie, że nas tylko Dniestr dzielił. Domagali się kozacy tho odgromić nieprzyjacielowi, ale im dla rozrywania woyska nie pozwolono tego dla różnych sposobow nieprzyjacielskich.

Dnia 11. Woysko Tureckie y nasze od poranku aż do wieczora w sprawie stało. Turcy, przeprawiwszy przez most swoy na tę stronę dział kilka, strzelali do kozakow Zaporozkich, gdzie szkodzili onym w koniach bardzo. Od tego dnia naywięcey ⁴⁾ pan hetman wielki poczoł chorować, że aż ludzi, ktore go nawiedzali, nie mógł znać i rozmowy żadney z nikim mieć, ani radą być.

Dnia dwunastego. Nocy przeszłej rezolwowało się woysko było wszystkie s kozakami unanimiter uderzyć na oboz Turecki, o czym z pułnocka przez mąsztuk wytrąbiono ⁵⁾, i kozacy z piechotą niemiecką iuż byli pod samy oboz Turecki podeszli, iazda wszystka w polu gotowie ⁶⁾ stała. Lecz na switaniu, gdzie się tho zacząć i naylepiey dział miało, deszcz gęsty do tego z chmary czarney przeszkodą był, zaczem nazad się wrocić i tych zaniechać naszych zamysłow przyszło ⁷⁾, iakoż i poniechali.—Tego ż dnia Baptysta, poseł woiewody Multańskiego, przybył z listy do ichmć panow hetmanow od Rađuła; perswadował, aby raczey o pokoiu, niż o bitwie z wodzem i cesarzem tak wielkim ⁸⁾ i potężnym mysleli,

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *nam najbardziej.*

²⁾ Тамъ же: *zabijali.*

³⁾ Тамъ же прибавлено: *z nimi.*

⁴⁾ Тамъ же: *nayciężej.*

⁵⁾ Тамъ же: *przez munsztuk wytrębowano.*

⁶⁾ Тамъ же: *w pogotowiu.*

⁷⁾ Тамъ же: *trzeba było.*

⁸⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

gdyż zwycięstwo tylko w rękach Boskich zostaje i jest, w czym on medyatorem być obiecał się.

Dnia 13. Przede dniem wszystkie wojsko nasze w polu stało, ten że zamysł z kozaki, co i przeszłej nocy, na poganstwo mając; lecz trzey węgrynow z pod chorągwi pana Moszensekiego ¹⁾ przedali się do Turkow i o tym, że nasi nocą napasć mieli, przestrzegli. Nieprzyjaciel także iako nayraniey w pole się wybrał i stał cały dzień, a harcami naszych zabawiając tylko. Znowu zza Dniestru na kozakow z dział bito, ale im nic nie zaszkodziłi.

Dnia 14, rano, do okopow chorągwiom kazano. Baptystę, posłańca wojewody Multańskiego, z responce ²⁾ odprawiono, a z nim wysłany do obozu Tureckiego pan Zielinski, sługa starszy pana hetmana polnego. Tego z dnia Karakasza ³⁾, basza Kaneński, przybył w posiłek do obozu Tureckiego s kilku dziesiąt tysięcy wojska.

Dnia 15. Ten że basza, legce sobie nas ważąc i giaurami nazywając, obiecował cesarzowi od iednego razu szturmem nas wzięc i z obozu wypłoszyć, na które igrzysko i sam patrzeć chcąc, zrania wszystkiemu wojsku w pole wynisć kazano; gdzie ku południowi aż prawie przystąpił Karakasza basza na kwatery koronne z szescią tysięcy wojska od cerkwi ruskiej, z lasu, ktorendy ⁴⁾ był węgryn, onegdaj przedawczyk ⁵⁾, udawając, iż nie osadzone i ludźmi opatrzone nie byli ⁶⁾, przywiódł; do inszych mieysc strzelanie z dział i harcownik się iedno zabawiając wieszal.—Tu Pan Bog dziwnie pychę jego skarał, że sam naprzod zginął, gdy go z działa wygodzono ⁷⁾, z okopow inszych ⁸⁾, nazad pierzchających, kilka set zbito ⁹⁾, trzech

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *Moszewskiego.*

²⁾ Тамъ же: *z odpowiedzią.*

³⁾ Тамъ же: *Karakasz.*

⁴⁾ Тамъ же прибавлено: *go.*

⁵⁾ Тамъ же: *onegdajszy przedawczy.*

⁶⁾ Тамъ же: *iz nieosadzony i ludźmi nie opatrzonny byl.*

⁷⁾ Тамъ же: *ugodzono.*

⁸⁾ Тамъ же: *naszych.*

⁹⁾ Тамъ же: *ubito.*

żywcem złapano; tego nawodcę sami Turcy ubili, abo scieli, zarazem uchodząc. Śmierć tego baszy cesarz bardzo żałował, karetę z szescio koni posłał i tego dnia nie iadł ani pił, iedno płakał, że mu tego baszę, w którym on największą nadzieję miał, zabito, i lud z pola zwiódł.—Była ta wieść potem pewna, że wszystkie dostatki po baszy tym, co iedno miał tu z sobą, na cesarza zabrano. W tym że razie z dział kilku, ktore byli Turcy z za góry w rowninie ku okopowi naszemu wytoczyli, wystrzelono, i kula, ktora ważyła 25 funtow, Bonieckiego, towarzysza z pod chorągwi pana Stadnickiego, rozerwała w pół.

Septembra 16 i 17 dnia. Cicho było od pogan po te dni; myśmy też bardzo radzi, bo nas bardzo niedostatek wielki w żywności i głód na konie¹⁾ ciężki cisnął, bo i o dębinę, którą miasto siana koniom dawano, krwią się oblewać potrzeba było. Kozacy Zaporozcy podeymowali się plon za Dniestrem Tararom odgromić, i gwoli im była część za most przeszła, ale się w tym kilka kobylic spod mostu przerwało.

Dnia 18. Cicho od Turkow. Dwuch Sabatow s pod chorągwi pana Mozyrskiego, zdraycow, po ktorych postrzeżono, że się chcieli przedać do Turkow, onych poscinano. Dnia tego ż koło ichmosć panowie hetmani s połkownikami i rotmistrzami mieli, przy czym p.p. kommissarze byli z propozycją o potrzebach woennych aboli woyskowych, jeżeli nieprzyjacielowi ustępować, czyli z okopow bronić się. Rożni rożne dawali sentencye, gdyż drugich mysl ku domowi ciągnęła. Konkluzya taka i zgoda na tem wszystkich stanęła: nie odchodzić ztąd, aż sprzysiągłszy się do gardł nieprzyjacielowi bronić, przestrzegając tego, aby na karkach naszych do oyczyzny droga im się nie otworzyła; żywnosć obmyslić ichmosć p.p. hetmani obligowali się, a na szkody assekuracyą dać obiecowali każdemu.

Dnia 19. Kozakow Zaporozkich w nocy zebrawszy się kilkaset a straż Turecką cicho obszedszy, czatą w oboz ich wpadli, a Tur-

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго ошибочно: *наконіес*.

kow śpiących do kilkadziesiąt pokłuli, koni, wierbłądów, mułów po kilkanastu zerwali, w namiotach fantów, sukien, pieniędzy nabrali i zawojow potrosze, chorągwi dwie ianczarskich wzięli, te krolewiczowi iegomosci oddali. Tego ż dnia wysłano tabor do Kamieńca po żywność, ale dla nawalności Tatarów, które się po wszystkich prawie goscincach i drogach wieszali, wrócił się zaś nazad.

Dnia 20. Cicho było; nieprzyjaciel w pole nie wychodził jawnie, rozkazawszy z dział jako najsilniejszemu strzelać¹⁾, i nasi też także²⁾. Cesarz sam jeździł z obozu swego mil dwie ku Prutowi i tam kilka dni był z hanem Tatarskim, oczekiwając na Bali-Baszę, który mu przed tym nie radził iść na tę wojnę s chrześciany, o co nań zawsze gniewał się i dla tego u Dunaja zostawił; dopiero tych znać i potracić kazał, którzy onemu radzili, wstydując się, że sam swoją głowę przyszedłszy, nic nam przez tak długi czas uczynić nie mogli. W nocy lisowczykowie chodzili na czatę i trzech tureczynow dostali czabanow, wołów, koni potrosze zdobyli.

Dnia 21. Ten dzień spokojnie od nieprzyjaciół bardzo odprawili, i niezle³⁾ kozacy Zaporozcy czatowali w pastwiskach tureckich, bajwołów i koni niemało zdobyli, które tym⁴⁾ się i żywili.

Dnia 22. Pan Zieliński, posłaniec od iegomosc p. hetmana polnego, od Turkow się wrócił; Baptysta z nim przyjechał i kilka listow, u kitayce czerwoney zawiniętych, p. hetmanowi oddał. Pan Zieliński dał sprawę, że cesarz w obozie iest.—Tey że nocy kozacy, na drugą stronę Dniestru przeprawiwszy się, wiele turkow śpiących u mostu ich pokłuli i Czerkes-Baszę zabili⁵⁾, który się na to przeprawił był, aby miejsce obozowi pod Kamieńcem opatrzył⁶⁾; gdy ż i ta wieść przysłała była, że się sam cesarz tam

1) Въ изд. Войницкаго: *jak najwięcej strzelać na nas.*

2) Тамъ же послѣднихъ трехъ словъ нѣтъ.

3) Тамъ же вмѣсто этого: *i mile.*

4) Тамъ же: *tam.*

5) Тамъ же: *zakhuli.*

6) Тамъ же: *upatrzył.*

ruszyć chciał, albo część woyska z armatą posłać. Wtenczas dobrą zdobycz wzięli kozacy: rysie, sobole, wierblądow i konie. Żałował cesarz tego Baszę, bo był człowiek rycerski i mądry w obozie; skoro dzień, trwogę¹⁾ miał, że drudzy aż do Prutu schodzić i uiezdzać bez wstydu chcieli.—Tego ż dnia rycerstwo wielką szkodę w czeladzi odniosło, których Tatarowie po trawę iedzących wiele na sudnach i koni nabrali.—W nocy pan hetman wielki tak bardzo zachorował, iż ludzi nie mógł znać swoiey własney czeladzi.

23 dnia. Ichmość panowie kommisarze, pułkownicy, rotmistrze wszyscy schadzkę mieli u iegomci p. hetmana, którego in lecto aegritudinis²⁾ i na pół prawie żywego zastali: po trzy kroć niemoc mu wielka przypadła, a o południu samym ledwo go żywego na zamek Chocimski w karecie odwieziono. Tego ż dnia regiment z siebie złożył imię pan hetman.—Poganin nam tego dnia nie dukał i pókoy był od niego; na okopy iednak nasze po południu zza Dniestru strzelano mało nie do wieczora z dział na kozaki, przeciw którym zatoczono dział kilka, i sam pan hetman polny ich rychtował, i tak dobrze z nich puszkarcz wypalał³⁾, że darmo z nich ni razu nie strzelano; ale skoro puszkarza tureckiego s pochopu zabito, kula poszła po drugich, które zarazem się z działami⁴⁾ sprowadzili i ku mostowi onemu⁵⁾ odeszli. W nocy kozacy, porzuciwszy swoy pierwszy okop, który nad samym Dniestrem mieli, i szance rozkopawszy, przeniesli się i pomknęli w górę, ku szansom niemieckim, że już tabor lisowczykow iakoby odkryty za okopem stał się.—Tego ż dnia⁶⁾ pułkownicy, rotmistrzowie Wiel. X.

¹⁾ Въ изд. Войцickaго прибавлено: *wielką*.

²⁾ Тамъ же, какъ всегда, опущено это латинское выражение.

³⁾ Тамъ же: *wygodził*.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *z dzidami*.

⁵⁾ Тамъ же: *swojemu*.

⁶⁾ Тамъ же прибавлено *także*.

Litewskiego zchadzkę mieli, obmyślając¹⁾ zawczasu o reimentarzu i opiekunie, ieżeliby śmierć zaszła imć pana hetmana wielkiego. Obrawszy tedy imć pana hetmana polnego, a pryncypałem krolewicza iegomci samego, słali od siebie pana starostę Orszańskiego, pana Alexandra Sapiehę, pana wojewodzica Witepskiego p. Paca i p. Rudominę s tą prozbą, żeby ich pod skrzydło swoje przyiąć nie zbraniał się, co wdzięcznie to przyjął i onemi opiekować się ofiarował.—W nocy tabor krolewicz imś po żywnosć do Kamieńca wysłał.

Dnia 24. Pan hetman wielki Litewski umarł o wtorey godzinie s południa na zamku Chocimskim.

25 dnia. Był szturm potężny od Turkow na okop nasz, do szańcow i do bramy iedney litewskiej; natarci byli kołmi Turcy z chorągwiemi tak, że piechota polska z szańcow zstępowała; ale ich zaś prętko sparto. Z lasu²⁾ też janczarowie, przy konnych skradając się, do szańcow naszych napasć chcieli, ale ich z dział nasze razili, i ochotnik, z okopow wychodząc, odstrzeliwał. Wtenczas kilku swoich z działa naszego zabitych, że puszkarz zle rychtował, pozbyliśmy się.

26 dnia, w niedzielę, był deszcz zrania, ku południowi się wypogodziło. Po południu wyszło zza Dniestru³⁾ z chorągwiemi do pięciu tysięcy, i lubo od mostu swego kupami się puscili, zachodząc jednak i udając przeciwko obozowi naszemu, niemało placu okryli; dopiero z dział dziesięciu, nad Dniestrem postanowiwszy, kozakow z lisowczykami bić poczęto. Był i tam cesarz zapewnie w tej kupie, przypatrując się obozowi i temu swemu, które aż przed wieczorem ustało, z dział strzelaniu, bo nasze per perspectivam wtenczas patrzyli i upatrowali wielu Turkow, strojno i bogato ubra-

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *обмыślając*.

²⁾ Тамъ же это слово отнесено къ предыдущей точкѣ.

³⁾ Тамъ же: *za Dniestr*.

nych, że drudzy¹⁾ i łańcuchy przez się przewieszane mieli, i et possibilitate verisimili ludebatur²⁾, że nigdy ich predtym tak wiele po za-Dniestru nie widzieli³⁾, a dystancyi zaś z góry obozowej na doł się ściągającej przez Dniestr tylko było, że każdego ex visu et capacitate⁴⁾ dobrze rozeznac mógł⁵⁾ i solis radii per diem occasum natenczas idąc, pomogli do tego.

27 dnia. Baptysta Vewelij⁶⁾ o południu trzeci raz⁷⁾ do naszego przybył obozu, przyniosł od wezyra listy, w których radził imci panu hetmanowi, aby dla namowy o pokoju i postanowienia przymierza człowieka iakiego zacnego wysłano, iako ż pan Zieliński twierdził, iż Turcy mieli być tractabiles, byle iedno kto znaczny na to przyiechał.—Cicho było tego dnia, bynajmniey nie nacierano; iedno straż potężna za górę przy lesie na zwyczajnym mieyscu stała w ostrożności.

Dnia 28⁸⁾ podpadli byli pod szance Tatarowie i Turcy, ale zaraz odstrzelano, gdyż tam ludzi naszych zawsze dosyć nocowało i takich siła, co manowcami s Kamieńca przychodzili, odpoczywało. A jesli kiedy usilnie, tedy w ten dzień naywięcey się o nas ten bisurmanin kusił, że wszystkich znać na głowę z obozu swego wygnał, zamysłowi swemu chcąc dogodzić⁹⁾. Zrana tedy pode mgłę gęstą, nim opadła, zawieziono dział polnych niemałych sztuk 25, a naygorsze iedne za Dniestrem, a burzących dwie, które po kilkanascie baywołów ciągnęło¹⁰⁾. Tego ż dnia komonnika z Turkow, tak też i Tatar przebranego wysłał przy tym razem do dzie-

1) Въ изд. Войницкаго вмѣсто этого: *z których nie jedni*.

2) Тамъ же два послѣднія слова опущены.

3) Тамъ же: *po za Dniestr nie jezdziło*.

4) Тамъ же опущены эти лат. слова.

5) Дальнѣйшихъ словъ нѣтъ въ изд. Войницкаго.

6) Тамъ же: *Wewelius*.

7) Тамъ же нѣтъ этихъ двухъ словъ.

8) Тамъ же прибавлено: *raniuteńko*.

9) Тамъ же: *dokazać*.

10) Вся дальнѣйшая тирада, до точки, въ изд. Войницкаго выпущена.

siątka tysięcy, s których iedni niedaleko od dział w rozsypkę po polu, a drudzy w sprawie z chorągwiami pod gaiem stali, co wszyscy, iako udawano, by się im było powiodło, przez Dniestr wpływ do nas isé mieli. Naprzód tedy do taboru lisowczykow strzelano przez cały dzień od poranku nie przestając, tak często i gęsto wypalano, iako gdy owi z muszkietow przy mustrze piechotney tak bywa, aż się ziemia od grzmotu wielkiego trzęsła od tey strzelby takiej, i szkoda w naszych, że nim się postrzegli, siedmiu razem lisowczykow zabito. Za czym inspektorowie pogańscy cieszyć się poczęli i rozumieli, że już wygrać mieli, okrzyk ¹⁾ wielki i hałas puscili z wołaniem. Z drugiey strony zaś od obozu swego nad Dniestrem, tem że właśnie mieyscem, z ktorego się kozacy przeniesli, przypuscili szturmem kilkanascie tysięcy ianczarow; tak się do taboru lisowczykow nawałem i naciskiem wielkim darli, iż od dwoch stron strzelba naszych szła. Mężnie się ianczarom odstrzelowali i szturmow kilka odbili ²⁾ pogaństwu, ktorych z rozkazania cesarskiego samego gwałtem pędzono i naganiano; gdzie posiłkowali Zaporozcy lisowczykow, gdy się tło pogaństwo gwałtem do nich darło, ale oni tego, jako laudis avidi, nie przyznawali; i ieszcze nigdy do okopow onych taki gwałt nie był, jedno się w polu mężnie zawsze ³⁾ uganiali. O południu ⁴⁾ puszczone z iednego burzącego działła, co dwakroć z siebie echo wydawać zdało się, ku namiotom krolewicza imci, które przy szopie wielkiej koscielney rozbito,—tak próżne stali i nikt w nich nie mieszkał; gdyż krolewicz jegomsć dobrze niżej przy namiotach p. hetmana wielkiego, w chatce gliną lepioney, którey mu był nieboszczyk, skoro po przyechaniu na gorączkę zachorował, ustąpił, stancyą swoią miał. Wtenczas corporalis ⁵⁾ leypsitca krolewicza iegomosci w szopie swey

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: *zład krzyk*.

²⁾ Тамъ же пропущено это слово.

³⁾ Тамъ же: *bili i uganiali*.

⁴⁾ Тамъ же: *o samém południu*.

⁵⁾ Въроятно, испорченное нѣм. Leipsitzer, тѣлохранитель. Въ изд. Войц. эти два слова опущены.

małej, niedaleko namiotow tych, gdzie z drugim towarzyszem¹⁾ swym siedział, a w ten moment do stołu sieść z nimi podnosił, kula go²⁾ w głowę ugodziła tak, że prędko na sąd Boży stanął; sed calvinista fuit. S trzeciej zaś strony, pół godziny po tej chwili, szturmowano od pola ku bramie koronnej i od cerkwi z lasu do okopow; ale ż i tu sam Pan Bóg obroncą naszym będąc, nieprzyjacielowi pociechi odnieść nie dopuścił tak, że z szkodą swoją i hańbą zamysłów swoich zaniechać musiał.

Dnia 29. Odprawiono Weweliego Baptystę; posłowie też nasi tego ż dnia iechali do obozu Tureckiego³⁾ na tractaty: imśe pan Sobieski, woiewodziec Lubelski, i pan Żurawiński, kasztelan Bełski, mając z sobą czeladzi osob do 20. Wyprowadziło ich rycerstwo cwitno⁴⁾ i stroyno przybrane, koni do stu, w pole aż za górę ku Turekiemu obozowi, gdzie też i oni w takiej że liczbie stali, przyjmując posłów. A po zieczaniu się z niemi⁵⁾ ozwał się imć pan Bełski przez tłumacza mówiąc, iż «my do was s pokoiem iedziemy», na co westchnąwszy powiedzieli: «Day to Boże, aby był pokoy, gdyż tego wszyscy czekamy i o tho z dziatkami naszymi Pana Boga prosimy».

Dnia 30. Cicho było od Turkow; nasi iednak wytrwać nie mogąc, po południu wypadali y wyieżdżali na harcę aż za górę, za Turki zapędzając się. W tych harcach Krynicki, towarzysz, konia zbywszy⁶⁾, kilka stay piechotą uchodził, lecz od swoich dla nieswory posiłkowanym nie będąc, ale odbieżany⁷⁾, od Turkow ścięty;

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго: *towarzystwem*.

²⁾ Тамъ же прибавлено: *jednemu kula w głowę*.

³⁾ Тамъ же опущено это слово.

⁴⁾ Тамъ же: *światnie*.

⁵⁾ У Войцицкаго это мѣсто совсѣмъ испорчено: *a Pазіе w hamusie z nimi*.

⁶⁾ Тамъ же: *puściwszy*.

⁷⁾ Тамъ же это мѣсто передано такъ: *a będąc od swoich odbieżany z powodu ich niesforności*.

a z lisowczykow Czaplinski dzidą pod zbroię w biodro obrażon szkodliwie.

Octobris dnia 1. Tabor krolewicza iegomości, który był dla żywnosci do Kamieńca wyszedł, wrocil się, bo był cesarz posłał przeciwko onym tego ż dnia ludzi kilka tysięcy i dział dziesiątek. Ale nasi, dowiedziawszy się o tem, inszą się puscili drogą, zaczem nieprzyziaciel, wrociwszy się, temi ż działami poczał był zza Dniestru do okopów naszych strzelać, ale go nasi puszkarze spędzili i zrazili, aż saraz z działami ustąpił. Tego ż dnia i pan Kreic przy taborze przyziachał. Jchmsé panowie komisarze, mając wzgląd na znędnienie ¹⁾ woyska, czwierć jedną darowaną pozwolili. Od kozakow Dońskich posłańcowie przybyli z listem do krolewicza iegomości, oznaymując, iż przeciwko temu ż nieprzyziacielowi Krzyża Świętego idą prosząc o chorągiew. Tego ż dnia osmiu brańcow naszych od Turkow uciekło.

2 octobris. Jegomsé pan wojewodziec Lubelski z obozu Tureckiego przyziachał, a z nim przybył czaus ieden dla namowy o tych na pokoy traktatach; z czausem sług trzech z dzidami; a pan Bełski, loco obsidis ²⁾, zostaje w obozie Tureckim i czeladź ³⁾ przy nim.

Dnia 5. Znowu pan woiewodziec z czausem do Turkow odiechał, mając już od commisarzow in scriptis podane punkta ⁴⁾ na dokończenie traktatow; gdzie brańcow przybiegło dway od Turkow.

Dnia 6. Wytrąbowano de securitate ⁵⁾ Turkow, aby ich pacholikowie po trawę ⁶⁾ iedzących nie ruszali. O południu ten że czaus, co s panem woiewodziecem był, samo siodm, mając dwoch w

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: на *zwiększenie*.

²⁾ Тамъ же эти слова опущены.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *i czeka*.

⁴⁾ Тамъ же опущено это слово.

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова, а вмѣсто него: *od Turków*.

⁶⁾ Тамъ же: *potrawę*.

towarzystwie, przyjechał skarżąc się, że Fekiety zaiął mu koni pod sto ¹⁾).

Dnia 7. Ten że czaus poraniu poiechał do swego obozu.

8 dnia, w wieczor, strzelba ²⁾ na tryumf była wypuszczona, że pokoy po łasce Bożey ³⁾ stanął z cesarzem Tureckim i chanem Tatarskim tego dnia.

Doskonała wiadomość o cesarzu: skoro z tej wojny powrocił, dając mu przyczynę, iżes niesławę wieczną uczynił, a gaurow nie zniósł, skarbow wiele potracił, onych dawnych ieszcze cesarzow (Greckich ⁴⁾) naczynia złote popsowałeś, iakoż przed tym, przed tą woiną, stryia swego rodzonego Mustafa ten Osman kazał zatracić i udławić, czego sam nie uszedł.

Co się też za wieku mego działo, pod który czas i rok.

A nayprzod, wyszedłszy ze szkoły i uwolniwszy się od oney, udałem się do woyska za usiłowaniem i rozkazem rodzica mego pana Olizara Jerlicza, który w młodych leciech swych, nie chcąc sadzić kur w domu, ale służąc żołnierską, był z królem jegomoscią Stefanem Batorym w Moskwie przez wszystkie expedy-cyie, który pod carem Moskiewskim Połock miasto wziął; tam że pod Łukami i Wielkim Nowogrodem byli, napotem się krol jegomosc z carem poiednał; a to się działo pod rokiem 1579. J mnie do tej że szkoły rycerskiej chcąc zaprawić, abym domu nie pilnował i w nim nie leżał, gdzie mi było natenczas pod lat 17,

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *do 100 koni.*

²⁾ Тамъ же: *strzelanie.*

³⁾ Тамъ же: *za łaską Bożą.*

⁴⁾ Тамъ же: *Tureckich.*

iachalem ¹⁾ przy dziadu moim, podkomorzym Braclawskim, jegomci panu Tychonie Szaszkieviczu ²⁾, który mnie wzial i promowal, abym sie przypatrzyl sprawom i postempkom woennym. Gdzie na ten czas jegomosć pan hetman Stanisław Żolkiewski, wielki, a pan Stanisław Koniecpolski, polny, iz woyskiem J. K. Msci i Rzeczypospolitey byli i stali pod Buszą, miasteczkiem p. Zamoyskiego ³⁾, o czwierć mili od Dniesru; po drugiej stronie Dniestru Skinder Basza, hetman wielki cesarza Tureckiego, przy ktorym i han Tatarski z ordą, mając o dwakroć sto tysięcy różnych ludzi; hospodarowie Multański i Wołoski z swemi ludźmi tam że w pomoc, jako hołdownicy ⁴⁾ cesarza Tureckiego. Gdzie przez lato ⁵⁾ w pokoju stali, a w iesieni rozeszli się; tylko domawiali się Turcy i Tatarowie, aby Raszkow ⁶⁾ i inne majątnosci miasteczka imci pana Zamoyskiego na pograniczu Wołoskim i na szlachach Tatarskich, by im dobrze było chodzić do Polski, aby poznoszone byli i popalone; co ichmci panowie hetmani na to musieli pozwolić i uczynić dla pokoju. To się działo abo stało pod rokiem 1617⁷⁾.

Xiąże jegomosć Michał Wiszniowiecki, mając w małżeństwie za sobą hospodara Wołoskiego Jeremia Moły córkę, po ktorym chciał hospodarować i Turczynowi odjąć Wołoską ziemię, zebrawszy i zaciągnwszy woyska kilka tysięcy różnych ludzi, do ktorego i xiąże Korecki Samuel na pomoc drugiego roku przyszedł, napotem także ⁸⁾ się ożenił z drugą hospodarowną wołoską młodszą, którą wziął sobie za żonę, toczyli wojnę z Turczyinem i bili Turka nieraz, znosili przez kilka lat; gdzie potem przewagę Turcy, czyli Wo-

1) Въ изд. Войцицкаго ошибочно: *Siedzialem.*

2) Тамъ же ошибочно: *Zychonie Baszkiewiczzu.*

3) Тамъ же съ новой строки: *Pan Zamojski.*

4) Тамъ же ошибочно: *wojownicy.*

5) Тамъ же ошибочно: *przed bitwą.*

6) Тамъ же ошибочно: *kozakow.*

7) Въ рукописи и въ изд. Войц. ошибочно: *pod rokiem 1614.*

8) Въ изд. Войцицкаго: *ten że.*

łosza, uczynili: namowili albo przekupili popa, czyli czernca¹⁾ niecnotę, aby mu truciznę w Sakramencie dał, bo inaczej nie mogli Wiszniowieckiego pokonać i zgładzić z świata; po którym sam Korecki zostaje na gospodarstwie a wojnę toczy s Turkami, które mu nie dają pokoju²⁾. Napotem naprzykrzyło się wojskowym, niektóre do domow do Polski odjeżdżać poczęli. Turcy, znioswszy i złamawszy moc i siły wojska Koreckiego, poymali samego, oddali Cesarzowi, przyprowadziwszy do Carogrodu, który napotem będąc w więzieniu przez czas niemały, wykradziony był przez czerncow Greckich i przyjechał do oyczyzny przez Vcnecyją i Rzymską ziemię. Znowu drugi raz Koreckiego, gdy hetmanow Żółkiewskiego i Koniecpolskiego na Cecorze wojsko znioswszy, poymano wespoł z Koniecpolskim hetmanem. Tho się działo pod rokiem 1620³⁾.

Od stworzenia świata wypisane od latopiscow Greckich i Łacińskich kroynik⁴⁾.

Adam i Jewa, według Methodiusza, doktora, że w czystosci z raju wygnani są, a roku Adamowi piętnastego narodził się syn Kaim; a Adam jako mąż we trzydziestu leciech, i mogło się przed Kaimem więcey dzieci urodzić, ale ich pismo nie wspomina. A po drugich piętnastu leciech narodził się Abel, którego w roku 130 Adamowi zabił Kaim. Zaś w roku 230 urodził się Adamowi Seth, tak nie rychło, bo Adam sto lat Abła żałował, na co się zgadzają 70 interpretow. Poznał tedy Kaim żonę swoją, która mu porodziła Enocha, od ktorego nazwał miasto naprzod zbudowane; skąd się pokazuje, że było siła ludzi, choć się nie mienia, ktorych zebrał Kaim, iż ich pomocą miasto założył. A powiada i pisze Jozephus,

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: *albo przenażeli czernca.*

²⁾ Тамъ же: *ktoremu pokoju nie dają Turcy.*

³⁾ Въ рукописи и въ изд. Войцицкаго ошибочно: 1613.

⁴⁾ Вся эта часть опущена въ изд. Войцицкаго.

że z łupiestwa i wydzierstwa zebrawszy skarby, swoich do łoterstwa i rozbojow pobudzał a ku chytrosci, w grzech i zepsowanie lud przywiódł. Granice ziem i dzierzaw on wymyślił, miast obwarowanie postanowił, a bojąc się tych, których oburzał i łupił, aby bezpieczen był, swoje do miasta zgromadzał. Po nim Enoch urodził Jreda, Jrad Maluela, a od tego Matusala, który Lamecha spłodził, siódmego od Adama niecnotę; bo ten naprzod dwużeństwo wprowadził, dwie żenie poiowszy, s których wiele się synów narodziło, różnych nauk wynalazcow: Abel wymyślił namioty, Tuba spiewanie, cytry i organ granie, które nauki na słupach wyciosać dał: na jednym marmurowym, aby nie zgniła przez potop i wodę, a na drugim ceglany, aby przez ogień nie zginęła, bo o tych plagach słyszał od Adama prorokującego. Jubal i Kaim wynalazli kowalstwo, i wojenne orężę robił, także i rysowanie na twardych materjach; Jubal cęgły widział (?), a on młoty różne s towarzystwem kował, wynalazł mutacyą, partes: ut, re, mi, fa, sol, lia, które na owych kolumnach wykować dał. A siostra Juba i Kaimowa wynalazła tkacze na płótnie, rzemiosło rozmaitych robot. A Seth zasie, syn Adamow, zrodził Enosa, Kaina, Kaia, Malelech; Malelech Jaresa, a Jarech Enocha, Enoch Matuzalem, a ten Lamecha, a Lamech Noego. Więc iako w rodzaju złych i niedobrych siódmy Lamech niecnota był, tak w rodzaju pobożnych ośmy Enoch, którego przeniósł Pan Bog do nieba.

Od stworzenia Adama i Jewy do potopu 2242, a od potopu do rozroznienia językow lat 5550 ¹⁾. Od uczynienia słupa Babilońskiego abo wieży do Abrama 552. Od początku Abramowskiego, iako Izraelski narod z Egiptu wyszedł, lat 505. Od wyiscia Żydowskiego z Egiptu do smierci Dawida lat 630, a od Adama 4450, a od początku krolewstwa Salomonowego do zburzenia Jeruzalem lath 148, a od Adama 4598. Od zburzenia Jeruzalem do smierci

¹⁾ Всей этой хронологии нельзя придавать никакого значения, так какъ въ нашемъ спискѣ цифры очевидно испорчены.

krola Alexandra Macedońskiego lat 630, od spustoszenia Jeruzalemu do narodzenia P. Chrystusowego lath 530. Od smierci Alexandrowey do panowania Augusta lath 228, od początku panowania Augusta do narodzenia Chrystusowego lath 45. Narodzenie Chrystusowe w lath 5501, decembra 25 dnia, w niedzielę; ukrzyżowany zaś był dla zbawienia naszego w roku od stworzenia 5534. Od narodzenia Pańskiego do wniebowstąpienia 33; od narodzenia Pańskiego do panowania Wielkiego Konstantyna 306, a od stworzenia Adamowego do pierwszego senodu 5826, który się odprawował w Niceńskim mieście, za cesarza Konstantego Wielkiego, na którym 318 oycow zebranie było, na którym uchwalili, aby Wielkanoc nie odprawowali ani naprzod Żydow, ani wespoł z niemi, ale potem po nich, pod przeklęstwem i ogniem wiecznym anathema.

Za panowania Nerona okazała się kometha na północy, za czem Jeruzalem zgładzono. Za Wespazyana cesarza nad Jerusalem była gwiazda iako miecz i kometa cały rok ukazywała się, roku ktorego ludzi od miecza i głodem zginęło 11,000,000.

Roku 729, w styczniu, byli dwie komecie przez 15 dni, z których iedna schodziła rano, druga z wieczora na zachodzie była, za czym Leo Ormen, wtargnowszy w Chrzescianskich (sic), wielki rosterk i szkodę w kosciele Bożym uczynił; Longobardzi oblegli Rzym; gdzie wezwał papież na ratunek Cirkuliana, króla Francuzskiego, który onych wsparł; a zatem przypadł był Tytus Rzymski na Francuzy.

Roku 868 była kometa, za którą Mikołay papież umiera, potem był deszcz krwawy z bryksy, potem sarancza po wszystkiey ziemi Francuzkiej, które wielki głód sprawili; Michał cesarz zabity od Bazylego Klopa.

Roku 876 była kometa nad zwyczaj, za którą przypadła powódź w czerwcu wielka, że wsie i miasteczka pozatopiała z ludźmi i z bydłem.

Roku 838 była kometa: Normani do Francyi wtargnęli, cesarz umarł, papież W. Grzegorz umarł.

Pod rokiem 313 w Baroniuszu oświadcza o kwaśnym chlebie, to iest o proskurach, że w kosciele Rzymskim odprawowano mszą świętą i antydoron, to iest dary, dawano ludzi m pospolitym, ktore trwali przez całe nabożeństwo służby Bożej w kosciele, aby uczestnikami zostawali, ponieważ sakramentu nie dostępowali przez niegotowosć jaką abo niegodnosć, za papieża Melchiadesa z Cesaryi.

Dowody s piśma świętego autorow roznych Rzymskiego kosciola y Grekow o pochodzeniu Ducha Świętego poki trzymali papieżowie i ktore: a naprzod Sylwester, drugi Julian, Agaton, Damas, Celestinus, Leon, Wigilius, Adrianus, i innych nie mało, ktore się podpisali z nich i wszystkiemu swiatu wiedzieć o tém dali, że powszechnego pierwszego konsilium Nicenskigo wyznania wiernemi i pilnemi stróżami byli, mówiąc: wierzymy w Oyca, wierzymy i w Syna, od Oyca rodzonego, wierzymy i w Ducha Świętego, który od Oyca pochodzi; a tych, ktory tak nie wierzą i nie dzierzą, albo inaczey wierzą, anathemie oddaemy, aby byli potępione, przeklinamy». Damas papież wyznawa, że Duch Święty od Oyca iest właśnie i prawdziwie. Leon papież zawsze rozkazywał językiem greckim w kosciele czytać przy odprawowaniu mszy świętey Credo. Lombardus zaś subtelnemi wykręty po Leonie papieżu przydaie: «i od Syna», do czego Formos tey herezyi potwierdził, będąc papieżem w Rzymie przez kilka lath.

Konsilium 6, kanona 56, o poscie sobotnim, iako teraz obserwują, za co każdy taki odsądzeniu sakramentu i przeklenstwu oddają oycowie święci, oprócz Wielkanocney iedney w rok soboty.

Pod rokiem 395, według kroniki Bielskiego, za papieża Innocenciusza, który soboty ustanowił miasto wili przed niedzielą poscić i odprawować.

Pod rokiem 388 Syryciusz papież; ten ustanowił, aby ten na kapłanski stolec nie był zbirany, ktory by żonę wdowę poiął, czego Grekowie potwierdzili przez konsylium.

Pod rokiem 520 Jan wtory papież; ten taką prawo ustan-

wił: gdyby kto kogo o co pozywał, to mu wprzod te rzeczy wrocić, które zagrabił, tho one prawem czynić ma.

Pod rokiem 856. Jan osmy, niewiastą będąc, obebrany był za papieża, który cało półtrzecia lata sprawował kosciółem, iako pisze Szleydar i Jan Bielski w kronikach swoich; który podczas processyi idąc dziecię miał; który za dopuszczeniem Bożym wrychle umiera sam i dziecie, którego miała z iednym uczonym człowiekiem.

W roku 1000 była kometa, za którą było trzęsienie ziemi, potem ukazał się snop gorejący długi z niebem otworzonym, iako łykawica, który ludzi palil nietylko w polu, ale i w domu, a gdy iasnąć począł, widziany był iako wąs; napotem Otho cesarz od żony Crescencyusza otruty.

W roku 1066, w dzień Wielkanocny, pokazała się kometa, po której trzy słońca na zachod, a napotem i trzy miesiące, co znaczyło oblężenie Rzymu od Fryderyka, którego niemal wszystkie wojsko powietrzem wyzdychało; w Anglii wielka była woyna; Alexander drugi, papież, umarł.

W roku 1025 Bolesław Chrobry umarł dnia 3 kwietnia, mając lat 58. Ten naypeirwszy na krolestwo Polskie był koronowany od cesarza Ottonna 3, w roku 1001, w Gnieźnie, gdzie krolował potem, krolom będąc. Then Kijow zburzył był i wszystkie skarby ksiąząt kijowskich, i z cerkwi nawet, pozabierał.

W roku 1211 straszliwa kometa 18 dni na niebie gorzała w miesiącu maju, warkocz ku wschodowi rzuciwszy: obojey Sarmacyi utrapienie przyniosła. Kromer, w kroynice swey, liber 7.

W roku 1228 Konrad, xiąże Mazowiecki, wziół Krzyzakow na pomoc przeciwko Prusom. Anno 1240. Łowicz od tego czasu przyszedł do arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego. Pod rokiem 1264, jako skoro kometa przez trzy miesiące swięcąca zgasła, zarazem powietrze morowe na wszystko bydło uderzyło. Kromer u xięgach 9 pisze.

Pod rokiem 1240. Batyi, han Tatarski, zwoiował i opustoszył ziemię Ruską, Kijow i kraie oney, Wołyń, Moskwę i Polskę, kto-

rego pamiątka i do tego czasu i nawieki przed oczyma zostaje i zostawać będzie po samych horódyszczach i okopach staroswieckich, ile gdzie jest może widzieć pustych okopów, miast i wsi, przedtym zniesionych, co i teraz te miejsca są znaczne; to jego sprawa pogańska.

W roku 1386, m-ca februarii, Jagiełło, książę Litewski, a potem król Polski, na wiarę chrześcijańską z bracią swą, a potem wszystkie Litwę do tejże wiary przywiódł.

Pod rokiem 1370 Kazimierz, król Polski, umarł, miesiąca novembra 28 dnia, który przedtym mnichem i dyakonem był, a od tego czasu w Polsce świętopietrze poczęto było dawać do Rzymu.

W roku 1410 Władysław Jagiełło, król Polski, dnia 15 lipca, znaczne zwycięstwo otrzymał nad Krzyżakami, których zbito 50,000, a poymali niemal blisko czternastu tysięcy żywcem.

1457 roku Władysław, król Węgierski i Czeski, w Pradze umarł, za ktorego panowania moneta srebrna i grosze czeskie w Polsce nastali, które za króla Zygmunta Trzeciego i potomków jego z gruntu przepadli i zwiędli się.

Polacy jako wiarę Sw. Chrześcijańską przyieli katolicką od Rzymian pod rokiem 965¹⁾. A jako się Ruś ochrzciła i przez kogo i pod którym rokiem:

Naprzód książna Ruska Kijowska, nazwana pogańskim językiem Olha, żona Ihora, książęcia Kijowskiego, po śmierci męża swego, iachawszy do Konstantynopola, za panowania cesarza Greckiego..., za patriarchy osmego Focyszusa,²⁾ który ją chrzcił; nazwano i dano imie oney Helena, która była rodem s Połocka³⁾, książna. Tho się działo pod rokiem 952⁴⁾. Która s tego świata zesza za

¹⁾ Кромѣ этого заглавія, въ рукописи ничего нѣтъ о крещеніи Польши.

²⁾ Другою рукою это имя въ рукописи исправлено: *Theophylakta*.

³⁾ Той же рукою исправлено: *z Pskowa*.

⁴⁾ Исправлено той же рукою: 945.

cesarza Greckiego Wasilia, roku 969. Po niej wnuk oney, książę Włodzimierz wiarę chrześcijańską przyjął za panowania cesarstwa Greckiego Bazylego i Konstantego; umiera i s tego swiata schodzi za panowania Michała Pierwszego cesarza, w roku 1014. Pogrzebiony i pochowany w Kijowie, w cerkwi Dziesięciny Przczystey świętey, którą sam kazał za żywota zmurować; na którą cerkiew ze wszystkiego panstwa swego folwarkow na każdy rok z bydeł, koni, stad, owiec, zboż, pasiek, dziesięciny dawał; która cerkiew była bardzo bogata we wszystko, a teraz iedno mieysce te zostaie, gdzie były mury kosztowne od marmurow, alabastrow, z Grecyi wożone, tak też i maystrow z rożnych nacyi i państw zaciągając do robienia oney.

Pod rokiem 1434 kometa, więcey niż miesiąc po całej nocy pomiotłem ku zachodowi gorzającą, śmierć krola Władysława Jagiełła obwiesić. Kromer, w księgach 20. Władysław Jagiełło ostatniego dnia maja, godziuy 3 w noc, umiera w Grodku.

W roku 1444, dnia 10 listopada, Władysław, krol Polski i Wengierski, od cesarza Tureckiego Amurata porażon i zabity we dwudziestym i pierwszym roku żywota swego; pochowan w Białogrodzie Wengierskim.

Pod rokiem 1450, dnia 26 pazdziernika, Polacy od Wołochow zdradą w lesie bukowym porażeni, ktorych łapając i imając, za włosy do drzewa wiążąc, wieszali, gdyż przedtym długie włosy miewali, a od tego czasu poczęli się golić.

W roku 1456 przez zupełny miesiąc okropna kometa, po całej nocy pałająca, kłęskę turecką pod Białogrodem, od Jana Huniadego i od Jana Kapistrana, hetmanow walecznych, wziętą znaczyła i też sromotną ucieczkę cesarza Machometa s porażki. Kromer, lib. 23.

W roku 1468, za krola Kazimierza, dwie komecie, iedna od drugiey jaśnieysza, po pietnastu dni swięące, znakomitych kłopotow i srogiego krwi rozlania w Niderlandskiey stronie figurą byli. Kromer, lib. 27.

Pod rokiem 1472. Kometa tu i owdzie się wałęsała przez dwa miesiące, ogon raz na południe, drugi raz na północ rzucając, przy wielkim w Europie zamieszaniu, ciężkie morowe powietrze sprawiła. Kromer, lib. 27.

Pod rokiem 1473. Była kometa wielka, która znaczyła wielkie praw odmienienie; w Azji przeciw Persom wojna powstała; Husan-kasan ormiański z Machometem wojował, gdzie 56000 Turków poległo; król Cypryjski umarł, a Wenetowie królestwo otrzymali, syna jego zatraciwszy. Henryk, król Angielski, zabiwszy syna, i sam zginął.

Pod rokiem 1453. Była kometa w roku tak wielka, że trzęcie część nieba zasłoniła, za którą gwałtowne wiatry i ziemi trzęsienie z zapadkiem miast i wsi. Wtenczas Machometes, wziwszy Konstantynopol w dzień Zesłania Ducha Świętego, posiadł w Azji i w Grecji wiele miast.

Pod rokiem 1477. Była kometa czarna: tego roku najprzód była drogość wielka dla gorąca wielkiego, że sioła od gorąca wielkiego słonecznego zapalili się; była też sarancza i powietrze gwałtowne; tegoż roku i Karolus¹⁾ zabit; Machometes Węgry wojował, który do Włoch przechodząc umarł²⁾.

Pod rokiem 1495. Franca, choroba zła, przez kardynała jednego, który tu był zesłany do Polski od oycy papieża, który tu był legatem przy boku króla ięgomci, natenczas zanesiona najpierw; drudzy powiadaią, jakoby niewiasta, która na odpust chodziła do Rzymu, i tam się zapowietrzyła na tę peregrynacyi.

Roku 1500 miotła na niebie przez 18 dni przed zabiegami Tatarskimi widziana była. Kromer, lib. 30.

Roku 1506. Śmierć króla Alexandra miotła niebieska, w kilku dniach przedtem na północnej stronie wyniknąwszy się, przeczcała; pod ten czas wał ognisty, bardzo jasny, nad wieżą izby senatorskiej w Krakowie w nocy jednej spadł. Kromer, liber 30.

¹⁾ Очевидно, рѣчь идетъ о Карлѣ Смѣломъ, герцогу Бургундскомъ, убитомъ въ битвѣ съ швейцарцами въ 1477 году.

²⁾ Магометъ II умеръ въ 1481 году.

Pod rokiem 1519¹⁾. Pod Sokaliem Tatarowie naszych znieśli i woyskó rozgromili, od czego mowa między pospolstwem pochodzi i do tego czasu: koniec Sokalskiej bitwie.

Pod rokiem 1530. Była kometa, także drugiego roku, miesiąca maią, i trzeciego; nastąpiła potem w Wengrzach między chrześciany woyna. Florencyja od papieża głodem i mieczem wojowana. Tyberys Rzym zatopił. Drogość wielka, powódź wielka w Polsce.

W roku 1526 straszna kometa była, za którą Turek Węgierską ziemię srodze wojował, Budzyn wziął, Wedeni obległ; Rzym wzięto, Klemensa papieża poymano, ktorego za 40,000 czerwonych złotych wykupiono, Neapolitano obleżono, powietrze nastało, hetman umarł, po wszystkiej ziemi Niemieckiej grad wielki wypadł, który drzewa, winnice, zboże potłukł, głód wielki, a zatem i franca nastała, zabawa dworska.

W roku 1531²⁾ książę Konstanty Ostroski, hetman Litewski, umarł.

W roku 1548³⁾ król Zygmunt piérwszy, stary, umarł.

W roku 1550 Bracław Tatarowie wycieli, miasto pograniczne.

W roku 1572⁴⁾ Zygmunt August umarł, który wszelakimi wolnosciami naróð szlachecki przyozdobił i utwierdził wiecznymi czasy.

W roku 1574 krola Henryka koronowano; drugiego roku uciekł, porzuciwszy krolewstwo, do swoiey oyczyzny.

W roku 1575⁵⁾ Tatarowie Dubna dostali, wybrawszy lud, spalili.

Pod rokiem 1576 Stefana Batorego na krolestwo koronowano.

1) Въ рукописи Ваксмана ошибочно: *Pod rokiem 1514.*

2) Дата не совсѣмъ вѣрна: въ одномъ документѣ отъ 30 ноября 1530 г. князь Константинъ Ивановичъ Острожскій уже именуется „небожчикомъ“. Архивъ кн. Сангушковь, т. III, стр. 369.

3) Въ рукописи ошибочно: *W roku 1542.*

4) Тамъ же ошибочно: *W roku 1577.*

5) Тамъ же ошибочно: *W roku 1577.*

W roku 1577 król Stefan kozaka Podkowę kazał sciąć dla Turków, który takiej mocy był, że 2 podkowy złożywszy rozrywał.

W roku 1578 Tatarowie Ostrog wycieli i zdobycz wzięli, cało uszli. W roku tym że Gdańszczanie rebelizowali i wojnę mieli s krolem¹⁾.

W roku 1579 król Stefan pod Moskiewskim carem miasto Połock wzięł.

W roku 1586 król Stefan umarł w mieście Grodzie, w Litwie, nad Niemnem.

Pod rokiem 1587 króla Zygmunta Trzeciego koronowano.

W roku 1596 Naliwaykę, kozaka swawolnika, który różne miasta i szlachtę naiezdził, pustoszył, zabito.

W roku 1582 Hrehory papież odmienił kalendarz i wielkie zamieszanie między narody chrześcijańskimi uczynił i nienawisć wieczną, któremu niech Pan Bóg będzie sędzią i drugim kolegom jego.

Formos, papa w Rzymie, o pochodzeniu Ducha Świętego przyłożył: i od Syna.

Pod rokiem 1564 książę Dimitr Wiszniowiecki u Wołoszech poymany i do Turków odesłany, którego na hak wrzucono; był przez trzy dni żywym.

Pod rokiem 1555 kometa w marcu czarnosinią Inflanty poturbowała, Niderlandy zgładziła i Siedmiogrodską ziemię Ferdynandowi za pomocą Turków przez Jana syna wojewodzinego odjęła, Karła piątego na spokojny żywot obrociała, między Pawłem 4, papieżem, a Filipem, krolem Hiszpańskim, we Włoszech wojnę znieciła.

Pod rokiem 1603²⁾. Xiążę Alexander Ostroski, wojewoda Wołyński, przez służbę swego otruty został, który po sobie zostawił synów dwa: Konstantego i Janusza, którzy w młodym wieku po-

¹⁾ Дата не вѣрна; эти событія въ Гданскѣ происходили въ 1576 - 1577 годахъ.

²⁾ Съ этого года извѣстія идутъ уже и въ изданіи Войццкаго, только тамъ они расположены въ хронологическомъ порядкѣ.

umierali dla swywoli, bo byli rozpustni bardzo, a córek 3: jedna była w stanie małżeńskim za iegomscią panem Lubomirskim, druga za iegomscią panem Zamoyskim, trzecia za panem Chodkiewiczem, hetmanem litewskim.

W roku 1608 xiąże Wasili Ostroski ¹⁾, wojewoda Kijowski, mca februarzii dnia 13 umarł, ktorego w Ostrogu i pochowano, w zamkowej cerkwi.¹

W roku 1618 jasna kometa, ku północy ogon gorzejący zატoczywszy, wprzod Osmańskim wtargnieniem, potem głodem, a naostatek powietrzem morowem niepomału Polakow utrapiała.

Pod rokiem 1612. Burza wiatrowa niesłychana, tak nawalna, iż domy z gruntu, drzewa rozmaite, demby, sosny i inne iako kopie wywracała, poczowszy od Styru aż do samego Dniepru, ku Kijowu szła, na pół mili wszyrz zajmując, ludzi i bydła rozmaite bardzo wiele pozabijała; drugich na drzewa do wody pozanoszywało, potopiło i pozabijało.

W roku 1620 xiąże Janusz Ostroski ²⁾, kasztelan Krakowski, bieg żywota swego dokonał, którego ciało pogrzebiono w Tarnowie, mca septembris 7 dnia. Na tym familiia tych xiążąt skonczyła się i zwiódła, po ktorym xiąże Zasławski zawziął, iako po matce swej, i Ostrozkim ³⁾ się tytułować począł.

W roku 1626 jegomsc pan Štefan Chmielecki, półkownik, któremu jegomosć pan hetman Koniecpolski zlecił reiment ⁴⁾, idąc do Prus s królem j gomcią, wespoł z hetmanem kozackim Doroszenkiem i woyskiem kozackim, aby pilnowali od Tatar i od każdego nieprzyaciela, który gromił Tatarow pod Białocerkwią, gdzie na placu 11000 zostało, oprócz więźniow.

W roku 1629 xiąże Janusz Zasławski, wojewoda Wołyński, umarł mca augusta 4 dnia. W tym że roku pan Chmielecki i het-

¹⁾ У Войницкаго ошибочно: *Ostrowski*.

²⁾ Тамъ же снова: *Ostrowski*.

³⁾ Тамъ же: *Ostrowskim*.

⁴⁾ Тамъ же: *Regiment*.

man kozacki Hryszko Czarny pod Bursztynem i Usciem ¹⁾ pod ośm tysięcy Tatar ²⁾ ubili, i Kantymirowych synow jednego zabito, drugiego żywcem złapano ³⁾ i krolowi oddano.

W roku 1637 śmierć jegomsci pana Zamoyskiego, hetmana koronnego i kanclerza wielkiego ⁴⁾. †

Pod rokiem 1647, w jesieni, podczas wesela jegomsci pana Lubomirskiego, wojewodzica Krakowskiego, ktore się odprawowało w Krakowie, kometa się dziwna nad zamkiem ukazała: między obłokami krzyż, do ktorego nakształt człowieka dwiema strzałami z łuku strzelił: iedna mimo poszła, a druga w krzyż uderzyła; napotem człowiek we zbroi z dobytym pałaszem abo orenżem ukazał się. Co się figurowało ⁵⁾ śmierć krola Władysława, a napotem znieśnienie hetmanow i woyska kwarcianego przez kozakow, poddanych własnych, ktorzy Tatarow sobie na pomoc zaciągnowszy ⁶⁾, mało co się zostało krajow Ruskich około Lwowa, Halicza, Zamoscia i po innych kraiach, powiatach i woiewodztwach; o czem szerzey i dokładniey niżey czytając się doczytać można. Teraz dosyć na tym masz ⁷⁾.

Roku 1650 ⁸⁾. Od tego roku rachować, jako akademija w Polsce, naprzod w Krakowie, krolewska poczęła uczyć, lath 250,—tho się działo pod rokiem 1400; a jako oycowie Jezuiti uprowadzili się s kraju Weneckiego do krolewstwa Polskiego, naypierwey przez Hozeusza kardynała w Branszburku usiedli i fundować się poczęli, czemu lath 84; bo z Wenecyi kazano onym ustąpić, których tam nie masz. To się działo pod rokiem 1566.

¹⁾ Въ изд. Войц. нѣтъ послѣдняго имени.

²⁾ Тамъ же: *do ośmiu tysięcy Tatarów.*

³⁾ Тамъ же: *pojmanego.*

⁴⁾ Въ изд. Войц. это извѣстiе поставлено подъ 1607 г. и отнесено къ Яну Замойскому, тогда какъ рѣчь идетъ здѣсь о Томъ Замойскомъ.

⁵⁾ Тамъ же: *tłomaczyło.*

⁶⁾ Тамъ же: *wziąwszy.*

⁷⁾ Тамъ же: *teraz dość na tém.*

⁸⁾ Эта хронологическая справка совсѣмъ опущена въ изд. Войцickaго.

W roku 1608 pan Hrehory Jerlicz s tym się swiatem rostał mca maja 7 dnia, którego ciało pod Ostrogiem, we wsi Krzywinie, w cerkwi iest pochowane.

W roku 1621, mca maja 18 dnia, w piątek, przed Świętą Tróycą, oyciec moy pan Olizar Jerlicz umarł, którego ciało pochowano w cerkwi Horodyskiej, maiętnosci pana Chomiakowey Adama, we dwu milach od Zasławia ¹⁾).

W roku 1622, mca septembris 14 dnia, w dzień Podniesienia Krzyża Świętego, stryi mój p. Matfij Jerlicz umarł, ktorego tam że i pogrzebiono przez synowca onego pana Joachima; na którym pogrzebie xiężny ichmosć byli: xiężna Jarosławska Ostroska ²⁾ y jeymosć wojewodzina Wileńska Chedkiewiczowa, hetmanowa Litewska; ktory zstarzał się w domu xiążat ichmsci Ostrozkich ³⁾ służąc i nie żenił się.

W roku 1624, mca nowembris 29 dnia ⁴⁾ oyciec Jelizeusz Pletenecki, archimandryta monastera Pieczarskiego Kijowskiego, s tym się swiatem pożegnał.—Po oycu Pleteneckim Zucharyasz Kopysteński następstwo ⁵⁾ Pieczarskie następuie, który niezupełna trzy lata na tym urzędzie był, umiera ⁶⁾).

W roku 1626 pogrzeb w Troycy swietey ⁷⁾, w Krakowie, xiążecia jegomosci Krystopha Zbaraskiego, koniuszego koronnego, na którym pogrzebie podzienkowanie gosciom czinił imé pan Stanisław Sobieski, starosta Krasnostawski.

W roku 1630, mca februarij 16 dnia, jegomosć pan Stefan

¹⁾ Въ изд. Воилицкаго: *o dwie mile za Zaslawiem.*

²⁾ Тамъ же: *Ostrowska.*

³⁾ Тамъ же: *Ostrowskim.*

⁴⁾ Тамъ же: *29 Grudnia 1625 roku.*

⁵⁾ Тамъ же: *na opactwo.*

⁶⁾ Тамъ же: *który niecale trzy lata ten urząd sprawując, umarł.*

⁷⁾ Тамъ же: *w dzień Trojcy św.*

Chmielecki¹⁾), wojewoda Kijowski, który otrzymawszy wojewodstwo nie naiezdzał na one, ale razem²⁾ s tego swiata schodzi w miescie J. K. Msci w Barze, którego ciało tam że pochowano³⁾); po którym wielki żal wielom wojewodstwom, szlachcie, obywatelom i ludziom pospolitym był. Który będąc reimentarzem⁴⁾ woyska kwarcianego, bez bytnosci krola JMci i panow hetmanow, podczas wojny⁵⁾ z Gustawem, krolom Szwedzkim, onemi sprawował czas niemały, Tatarskie hufce i kosze, pułki niemałe potężne rozgramiał i znosił a zbijał na głowę, a nietylo, i samych chanow, carow Tatarskich, straszyl, jako to pod Tarnopolem, drugi raz pod Białą-Cerkwią, trzeci pod Bursztynem, czwarty za Dniestrem, gdzie i synowi Kantymirowemu głowę uciawszy, oddano za upominek krolowi, a drugiego z innemi więzniami, murzami, żywcem odesłano do Dworu. A na tych targakow i wilkow⁶⁾ o kilkanascie razy napadywaiąc, rozniemi sposobami znosił; gdzie iedno usłyszał o nych, z małą kupką rycerstwa biegł we dnie i w nocy, znosił onych⁷⁾, przez co i którą swą pilnością i staraniem swym bardzo był zahamował i powsciągwał nieprzyziaciela, Tatar pogan⁸⁾, że ani smiał się pokazać, ani w polach dzikich, mając⁹⁾ a widząc rycerstwo ochocze ku sobie zawsze, że nigdy nieprzyziaciel pociechy nie odnosił, i zawsze plony i zdobycze, nie telo, co oni zdobywali, ale i swoje poganie utracac musieli i głowami nakładali, a jako bydło rozgromione po polach zbieraiąc gnali i do niewoli brali; ktorego to wodza a rycerskiego człowieka dawno takowego Korona Polska

1) У Войницкаго ошибочно: *Chmielnicki*.

2) Тамъ же: *zaraz*.

3) Тамъ же: *pogrzebiono*.

4) Тамъ же *Regimentarzem*.

5) Тамъ же: *zajętych*.

6) Тамъ же: *Na tych Tatarów*.

7) Последнихъ 2-хъ строкъ, начиная отъ словъ: *gdzie iedno*, нѣтъ въ изд. Войницкаго.

8) Тамъ же нѣтъ этихъ двухъ словъ.

9) Тамъ же нѣтъ этого слова.

miała¹⁾, o czem nie może się twierdzić do końca, jeżeli kiedy i był. Przez co w polach dzikich, na samych szlachach pogańskich Tatarskich, niemal wszystka Ukraina dalsza miasteczkami i wsiami pozasiadywała. Którego szczęścia wodzowie starsi woieni, w głowach panowie hetmani, bardzo mu tego zayrzeli²⁾, a mało, jako powiadają, z naprawy śmierć stanęła przez cerulika nadwornego hetmana koronnego. Którego śmierci wiele wszyscy żałowali i płakali, tak rycerskie ludzi, jako i pospolity człowiek, tak jako oyc³⁾ abo matki ktore miłując, iż byli za staraniem a szczęściem onego wytchnęli od trwóg i biegania częstego⁴⁾. Jakoż po wszystkie czasy i roki za reimentowania⁵⁾ hetmana Żółkiewskiego i polnego Koniecpolskiego nigdy w pokoju Ukraina ani Wołyń, Podole i Ruska ziemia, Lwow, Halicz, aż do Przemysła ku Krakowu nie zostawały; poganstwo bezpiecznie sobie, mało nie jak w domu, lecie i zimie⁶⁾ przechadzali się, po kilka niedziel mieszkając, ktore naszych jeszcze bojali, ale⁷⁾ taborami hetmani za nimi chodzili, aby ich nie plucał⁸⁾ nieprzyjaciel i okupu aby za siebie nie dawali,—w to potrafili⁹⁾ dobre reimentarze! Jakoż rozumiem, iż obszerniej a doskonałej o tym tak zacnym kawalerze i dbałym a czynnym¹⁰⁾ mężu panowie kronikarze opiszą i testimonium¹¹⁾ lepsze wydadzą czasu swego, na co patrzali na sprawę jego i przy tem bywali, co ja ustępuję i pisać przestaję.

W roku 1631¹²⁾ w tem że Krakowie i w tym że kosciele

¹⁾ Въ изд. Войц. *nie miała*.

²⁾ Тамъ же: *zazdrościli*.

³⁾ Тамъ же: *jako dzieci ojca*.

⁴⁾ Тамъ же выпущены послѣднія три слова.

⁵⁾ Тамъ же: *za regimentowania*.

⁶⁾ Тамъ же: *w lecie i w zimie*.

⁷⁾ Въ сп. Ваксмана, вмѣсто этихъ двухъ словъ, ошибочно: *bo jak złe*.

⁸⁾ Въ изд. Войцицкаго: *nie straszyl*.

⁹⁾ Тамъ же: *potrafiali*.

¹⁰⁾ Тамъ же: *czułym*.

¹¹⁾ Тамъ же: *świadcetwo*.

¹²⁾ Въ сп. Ваксмана ошибочно поставленъ годъ 1637-й.

xiążęcia Jerzego Zbaraskiego ¹⁾), kasztelana Krakowskiego, pogrzeb był, na którym mowę abo podziękowanie iegomśc pan krayczy koronny miał abo czynił. Od tego czasu na tym xięciu Zbarazkim dom ustał i familia zesza i skonczyła, po których siostrzence ichmci xiążęta Wiszniowieccy successyą pobrali, tak skarby gotowe, i majętnosci.

W roku 1632, mca kwietnia 20 dnia, w Warszawie król iegomosc Zygmunt Trzeci s tem się swiatem pożegnał, zostawiwszy po sobie synow pięciu i corkę iedną; za ktorego panowania w Polsce wszystko się zle stało: drogość wszelaka, moneta dobra srebrna stracona, za ktorego podwyższona stanęła ²⁾): czerwone złote ³⁾ po groszy 70 były, a za niego po złotych 6 staneli; talary po groszy 40, a za jego panowania po złotych 4, a napotem uchwalono po złotych 3 taler; urty ⁴⁾ po groszy 10 byli, a teraz jako idą po 18 groszy. Tho za panowania onego stanęło, nie wspominając materyi, jako aksamity, którego łokieć po 3 złote był, falendysz nayprzednieyszy po złotych pułtrzecia, abo już drogi, nayprzednieyszy, po złotych cztery bywał.

Tego ż roku, a mało nie półrokiem przedtem, krolowa jeymosc umarła ⁵⁾ w miescie i zamku Warszawskim, których ciała zaiedno w Krakowie razem mca maja 14 pochowano w grobie pierwszej żony, która była z domu arcyxiążąt Rakuskich, ktora po sobie była zostawiła syna jednego Władysława, gdzie po smierci pierwszej żony drugą rodzoną młodszą siostrę wziął na imie Konstancyą, s którą upłodził synow 4 i corkę iedną, s której potomek po Władysławie, stryiecznym ciotecznym bracie, Kazimierz nam panem zostaie.

1) Въ изд. Войницкаго ошибочно: *Zbaravskiego*. Такъ и ниже.

2) Тамъ же иначе: *moneta dobra strawna srebrna podwyższona zostala*.

3) Тамъ же прибавлено: *dukaty, czerwone-złote*.

4) Тамъ же: *orty*.

5) Королева Констанція, вторая жена Сигизмунда III, умерла 10 июля 1631 года.

W tym że roku, mca lipca drugiego dnia, godney a sławney pamięci zeyscie s tego swiata iegomsci pana Krzysztofa Liszki, człowieka dobrego, przez ręce i zaboystwo od pana Jerzego Hołuba, szwagra swego, przy którym i innych niewinnych dusz czeladzi s kilkanascie pozabijano w polu i poddanych, za grunta Brusilowskie i Wodotyjskie ¹⁾, podczas interregnum.

W roku 1632 ²⁾ mca aprilis 30 dnia, jegomość pan Marcin Butowicz, chorąży ziemi Kijowskiej, człowiek zacny, Pana Boga się bojący, przyjaciół miłujący, w jałmużny obfity, którego domu drzwi nigdy nie było zamkniętych przed każdego osobą, który osobami nie brakował, ubogich mile przyjmował i jałmużnę dawał, wdowom i sierotom ratunkiem i podporą był, nabożeństwa ustawicznie podług zwyczaju chrześcijańskiego i cerkwi wschodniej, matki swej, pilny był, który to zwysz pomieniony s tym się swiatem, miłą żoną, z dziećmi, pokrewnymi i s poddanymi wicznie pożegnał godziny 13, w domu swoim, w mieście Brusilowie; tam że w cerkwi z bracią jest pochowany.

W roku 1633, miesiąca octobris 30 dnia ³⁾, krolewicza iegomsci pana Władysława na krolewstwo obrano, którego na zamku Krakowskim koronowano podług zwyczaju w kosciele.

Tego że roku, skoro po koronacyi, szedł krol jegomść ku Smoleńsku, chcąc dać ratunek swoim, których Moskwa była w zamku Smolenskim obległa, nad którym był starszym od cara ⁴⁾ Moskiewskiego Michała Filaretowicza hetmanem Szein, bywszy woiewoda przedtym od cara na tem że Smoleńsku; którego, gdy krol Zygmunt wziół był Smolensk zdrowiem darował, i wolno ⁵⁾ z żoną i dziećmi wypuścił; którego powtore krol Władysław, gdy tę

¹⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *Wodotyjskie*.

²⁾ Этого извѣстія нѣтъ въ изд. Войцickaго.

³⁾ Дата неточная: Владиславъ былъ избранъ въ ноябрь 1632 г., а коронованъ 2 февр. 1633 г.

⁴⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *былъ старшимъ Hetmanem synъ Цара*.

⁵⁾ Тамъ же: *и волностію*.

potęgę z nim będącą zniósł, darował gardłem i innych przy nim będących osiemdziesiąt tysięcy różney nacyi ludzi, tak moskiewskich ¹⁾, iako i niemcow i różnych cudzoziemcow, odebrawszy harmatę ²⁾ i inną ręczną strzelbę, przy których dział było 220, a trzy było po 4 sążnie i łokieć burzące, gdzie wszystkę zatém ziemię Siewierską pod moc swą wziął król i onę zhołdował, i granicę pewną napotém między krolem Polskim i Rzeczpslitą a carem Moskiewskim i jego dumnymi bojary stanęły ³⁾, na co cobie z obuch stron monarchowie poprzysięgli wiecznymi czasy pokoy dotrzymywać i potomkowie a successorowie napotem dotrzymywać a w przyiaźni i miłości braterskiej żyć obiecali.

Tego ż roku ⁴⁾ Abazy-basza, hetman wielki cesarza Tureckiego, po Kamieńcem z woyskiem był, chcąc szczęścia swego sprobować z hetmany koronnymi, to iest Stanisławem Koniecpolskim a Miłkołaiem Kazanowskim, w czem mu Pan nie dopomógł; przypusciwszy do szturmku kilka razy potężnie, nazad za Dniestr ustąpił.

Pod rokiem 1634, mca junii 4 dnia, p. Konstanty Jelec, podstoli kijowski ⁵⁾, pożegnał się s tym swiatem.

Pod rokiem 1634, mca junii 14 dnia, potwierdzenie pactow z carem Moskiewskim przez posły; krol jegomsc uczynił wieczne przymierze.

Tego ż roku jmsc pan Fikon Strybył, czeszniuk ziemi kijowskiej, s tym się swiatem pożegnał.

Tego [ż roku krolewicz jegomc Alexander, będąc we Łwowie s krolem Władysławem, bratem swoim, rozchorowawszy się umarł.

¹⁾ Тамъ же: *Moskwy.*

²⁾ Тамъ же: *armatę.*

³⁾ Тамъ же: *stanowili.*

⁴⁾ Дата ошибочна: поражение Абасси-баши было въ 1634 году.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *Krakowski.*

W roku 1635 królewicz jegomości pan Albrycht, biskupstwa Krakowskiego nominat, umarł; pochowany przy bracie ¹⁾ w Krakowie.

Tego ż roku, mca junii 14, jegomości pan Jeremiasz Tysza-Bykowski z drugą żoną w stan święty małżeński wstąpił, która była przed tem za panem Samuelem Wołotkiewiczem, z domu panow Jerliczow, na imie Tatyana ²⁾.

Tego ż roku, miesiąca augusta 24 dnia, w sobotę, jegomości pan Jerzy Puryna, podkomorzy Włodzimirski, siostrę moją stryieczną panią Heleną Butowiczowną, pierwszego małżeństwa Krzysztofową Liszczyne, za małżonkę pojął, w stan święty małżeński wstąpił.

Nowembra 24, w sobotę, na mięsopusty przed Bożym Narodzeniem, pan Joachim Jerlicz pojął w stan święty małżeński, pannę Maryannę, z domu ichmści panow Roguskich, córkę Woyciecha Roguskiego, który zginął na Cecorze, będąc porucznikiem pod chorągwią xiążęcia ³⁾ Samuela Koreckiego, od Turkow zabity; którą wydawał i wesele sprawował imć pan podkomorzy Włodzimirski, jako opiekun, w majątnosci swej Dobratynie.

Tego ż roku jegomości pan Roman Hoyski, starosta Włodzimirski, s tym się światem i miłymi przyjaciółmi swemi ostatnie ⁵⁾ pożegnał, który bezpotomnie s tego świata zszedł, na którym ten dom zszedł ⁶⁾; na Wołyniu starożytny to dom i szlachta była.

W roku 1636, mca ianuaryi 28, jegomości pan Tysza ⁷⁾ umarł, którego ciało w oyczystey jego majątnosci, w mieście Chodorkowie pochowano mca junii 24 dnia.

¹⁾ Тамъ же: *przed bracią.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *Felicjanna.*

³⁾ Тамъ же: *księcia.*

⁴⁾ Тамъ же: ошибочно: *Dobrzynie.*

⁵⁾ Тамъ же: *ostatni raz.*

⁶⁾ Тамъ же: *zszedł.*

⁷⁾ Тамъ же прибавлено: *p. Adam Tysza.*

Tego ż roku panu Joachimowi Jerliczowi syn się urodził Konstanty mca decembra, 14 dnia; w roku 1637 ¹⁾, mca februarii 23 umarł; pochowany ²⁾ na Starym miescie, w cerkwi Chodorkowskiej Świętej Przczystey, pogrzebion w sklepie panow Tyszow murowanym.

W tym że (1637) roku, decembra 10 dnia, jegomśc pan Potocki Mikołay, hetman polny, wojewoda Braclawski, kupę kozacką swawolną rozgromił, którzy się byli zebrali i woynę podniesli przeciw królowi jegomsci i Rzeczy Pospolitey, których pod Mosznami i Kumeykami, a drugi raz pod Borowicą, ktore wydawszy starszyznę, czerń wszystka przysięgała; odzłapili hetmana, półkownikow i setnikow, w których był hetmanem Pauluk, ktorego król jegomość z innemi na sejm odesłał ³⁾, który był w roku 1638; a Kizima ⁴⁾ i z jednym synem w Kijowie przed zamkiem, na gorze, na pale powbijano, jakoż i innych nie mało swawolnikow tak karano.

W roku 1638 na Ukrainie wszędzie żyto było po miastach i miasteczkach, na targach około Kijowa i za Dnieprzem, miarka po złotych 40 i daley, co iest dziwna rzecz. Tego ż roku 1638 ⁵⁾, w jesieni, robak żyto w polach siane powyjadał, słowik w jesieni spiewał, gdzie nie mało ubogich ludzi starych i młodych od głodu pomierało, gdzie natenczas musieli pruchno, liscie z drzewa i ziele rozmaite suszyć, w stępach tłuć, a to miasto chleba piekli i tém sie żywili; co prawdziwa była, tak znaczny gniew Boży na ludziach był ⁶⁾.

W tym że roku, mca nowembris, dnia 9, na dzień świętey

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: року 1636.

²⁾ Тамъ же: *pogrzebion*.

³⁾ Тамъ же: *którego z innemi Królowi JMci na sejm odestano*.

⁴⁾ Тамъ же это имя опущено.

⁵⁾ Въ изд. Войц. это извѣстie, равно и послѣдующія до конца года, ошибочно отнесены къ 1630 году.

⁶⁾ Тамъ же измѣнено: *co prawdziwie znaczyło gniew Boży na ludzi*.

męczenniczki Matrony, rodziła mi się córka Katarzyna, w zamku Chodorkowskim, w sobotę przededniem.

Tego ż roku jako znowu kozacy woynę podniesli, którzy pociechi nie otrzymali, którym dano szlachtę za półkowniki, a za hetmana kommisarza; ktorych postawiono, aby 6,000 na usługę Rzeczypospolitey było.

W roku 1639, mca augusta 8, syn mi się narodził na imie Olizarko.

Tego ż roku na Ukrainie funt pieprzu po złotych 6 był, którego s trudnością dostać było.

Tego ż roku iako znowu robacy żyta powyiadali i urodzaiu nie było, susza przez całe lato wielka panowała.

W roku 1640, mca februarii 2 dnia, Tatarowie pod Wasilkowem i Kopaczewem byli, a z Hermanówki¹⁾ i Obuchowa stacye wybierali; stamtąd za Dniepr poszli ku Peryasławlu i do innych xiążęcia Wiszniewieckiego miast. Szkod niemało naczyniwszy, uszli cało; za któremi obaj ichmśc panowie hetmani z woyskiem chodzili; a doszedłszy onych, nie dali im bitwy na Morawskich szlachach, którym, odpuściwszy portki, gołym zadkiem na uroczyску Merły podziękowali, w całosci odeszli²⁾.

Tego ż roku³⁾ i mca, 16 dnia, jegomśc pan Filon Woronicz, podkomorzy Kijowski, we Ryszczowie, maiętnosci swoiey, umarł i bieg żywota dokonał godzin dwie na dzień.—Tego ż roku, mca marca⁴⁾ 26 dnia, Olizar Jerlicz s tym się światem pożegnał i z rodzicami swemi ostatnie⁵⁾, którego w Chodorkowie, w jednym sklepie z bratem pochowano w cerkwi Przeczystey Świętey.

W roku 1641, mca januarii 30 dnia, na dzień trzech dokto-

¹⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: аз *Hermanowski*.

²⁾ Тамъ же измѣнено: *któрым odpuściwszy, w całosci odeszli*.

³⁾ Въ изд. Войц. эти два извѣстія о смерти Воронича и Ерлича ошибочно отнесены къ 1639 году.

⁴⁾ Тамъ же: *dnia 26 Maja*.

⁵⁾ Тамъ же: *z tym się światem i Rodzicami swemi ostatni raz pożegnał*.

row świętych cerkiewnych: Bazylego Wielkiego, Hrehorego Teologa, Jana Złotoustego, syn mi się narodził Bazyli w sobotę w wieczor, godzin 3 było przed zachodem słońca.

Tego ż roku, mca marca 15, siostra moia rodzona habit zakonnicy wzięła na siebie panna Marusza ¹⁾, napotem zostaje w zakonnicy nazwisku Magdalena, wespoł s panną Tyszańką Zofią w monasterze panienskim Pieczarskim Kijowskim.

Tego ż roku powietrze w Lublinie, dla czego i trybunał limitowano, gdzie przez całe lato sądy się nie odprawowały.

Tego ż roku, mca augusta 15, brata mego stryiecznego pana Stefana Hołowińskiego, z naprawy Stanisława Szczerskiego ²⁾, który syna swego informował, aby go zabił, którego jadącego na seym do Warszawy za Horodłem ³⁾, na gruntach Kopyłowieckich ⁴⁾, za który uczynek albo naprawę, przez szkrutenią ⁵⁾ wywiódłszy, szyie kat mu na trybunale uciół samemu.

Tego ż roku, mca septembris 16, brat moy łożony pan Jendrzey Jerlicz s tym się swiatem pożegnał ⁶⁾ w maiętnosci Skoczyskach ⁷⁾, pod Chodorkowem, którego ciało pogrzebione w cerkwi na Nowem miescie.

Tego ż roku, mca novembris 15 dnia, jegomsé pan Jerzy Niemirydz na podkomorstwo Kijowskie przysięgał na roczkach przed wielo szlachty, czemu pan wojewoda Janusz Tyszkiewicz w głowach nieprzyacielem był.

Tego ż roku król jegomość Władysław, za częstemi dokukami i turbacyami, na seymie wespoł z senatorami uspokoił religią Grecką s przeciwnemi odszczepieńcami Unijatami ⁸⁾.

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: *panna Maryanna*.

²⁾ Тамъ же: *Szczyrskiego*.

³⁾ Тамъ же: *za Horodkiem*.

⁴⁾ Тамъ же: *Kopulowskich*.

⁵⁾ Тамъ же это слово опущено.

⁶⁾ Тамъ же короче: *umarł*.

⁷⁾ Тамъ же: *Skoczyszczach*.

⁸⁾ Въ изд. Войцицкаго послѣднія три слова опущены.

W roku 1642, mca kwietnia 30, jeymśc pani Helena Butowiczowna, podkomorzyna Włodzimirska, Jerzego Puzyny żona, umarła na Wołyniu, w majątnosci Jarosławiczach, pod Łuckiem, w majątnosci kniazia Puzyny, którą jako mąż w Łucku w cerkwi Bratskiej murowaney pochował, po której córka na imie Katarzyna Liszczanka została ¹⁾).

Tego ż roku w jesieni we Lwowie powietrze panowało i w Jarosławiu, i po innych miastach i wsiach w około.

Tego ż roku dał mi Pan Bóg syna na imie Jarosza, na switanu we wtorek, mca octobris 4 dnia.

Tego ż roku, mca octobris 29, stała ²⁾ zima, która tak wielka była i bardzo przykra, że bydło, owce i pszczoły wyzdychały, iż bardzo mało ich się co zostało ³⁾; która trzymała i leżała aż do roku 1643, do mca maja 2 dnia, że ani orano, ani w polu bydło na pastwisko chodziło.

Tego ż roku, mca novembris 6, na dzień świętego Pawła, krzcilem onego syna; kumowie byli: ichmci panowie Krzysztof Szaszkiewicz a pan Jan Krynicki, towarzystwo spod chorągwi jmcia pana wojewody Podolskiego pana Potockiego, starosty Halickiego, a kumą jeymc pani Tyszyna.

Poku Pańskiego 1643, mca aprilis dnia 22, jeymc panna Hanna Lityńska za pana Mikołaja Strybilia, a jeymśc panna Katarzyna Liszczanka ⁴⁾ za pana Jerzego Puzynę powydawane były zamąż, którym jegomsć pan podkomorzy Włodzimirski wesele sprawował, jako opiekun sierotom po rodzicach pozostałym.

Tego ż roku, miesiąca septembris 12 dnia, jegomsć pan Chmielecki młody, wojewodzic Kijowski, siestrzenicę moię ⁵⁾ pannę Sokółowską porwał i za małżonkę gwałtem onę poiął.

¹⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *Liszczanka*.

²⁾ Тамъ же: *staneła*.

³⁾ Тамъ же это мѣсто измѣнено: *i bardzo przykra na bydło, owce i pszczoły, iż ich bardzo wiele wyzdychało i mało co się pozostawało*.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *Liszanka*.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *siestrzeniec moj*.

Tego ż roku, miesiāca oktobris 3 dnia, brat moy rodzony pan Jwan ¹⁾ Jerlicz s tego swiata zszedł, który się z demba ubił, za ptakiem łażąc, bo był myśliwy; trzeciego dnia Panu Bogu ducha oddał. Pochowan w Tarnopolu, w cerkwi murowaney Narodzenia Pana Crystusowego, mca novembris 16, w niedzielę, który po sobie zostawił synow trzech a corkę iednę, gdzie w krótkim czasie po oycu dzieci, synow dwóch umarło.

Tego ż roku, mca novembris 16 dnia, zima stanęła, a tak snieg bardzo wielki o jednę noc i dzień wypadł, że po piersi koniowi było; o którey żaden z ludzi starych nie pomni, aby tak rano i tak oraz wypadła i stanęła, iż ludzi pieszo od miasta do miasta, albo ode wsi do wsi torowali [drogi; która leżała ²⁾ aż do miesiāca aprilis 3, gdzie na ludzie, na bydło i owce bardzo z le niezdrowo na wiosnę było.

Tego ż roku ³⁾ krolowa jeymość Władysławowa, będąc w Wilnie s królem, umarła, syna po sobie zostawiwszy, córka cesarza chrześcijańskiego; w Krakowie pochowana.

Tego ż roku jegomść oyciec Piotr Mohiła, archymandryta monastyra Pieczarskiego, na metropoliā Kijowską i Halickā nastąpił ⁴⁾.

Roku Pańskiego 1644, mca januarii 30 dnia, na dzień świętey męczenniczki Chrystusowey Maryny, urodziła mi się córka; imie oney Maryna; na nowiu abo nastaniu mca marca (?).

Tego ż roku, mca decembra 7 dnia, pan Teodor Tysza s tém się swiatem pożegnał w majątnosci swoiey Horbulowie, którego ciało pogrzebiono w Grudku, majątnosci jegomość pana Adama Korczowskiego, w klasztorze Dominikańskim.

¹⁾ Въ изд. Войц. *pan Jan*.

²⁾ Тамъ же: *trwała*.

³⁾ Дата не совсѣмъ точна: королева Цецилія-Рената, жена короля Владислава, умерла 24 марта 1644 г.

⁴⁾ И эта дата ошибочна: Петръ Могила хиротонисанъ въ митрополиты 28 апр. 1633 года, а торжественное вступленіе его въ Кіевъ происходило 7 іюля того же года.

Tego ż roku, miesiąca tego ż 8 dnia, jegomść pan Ludwik Olizar Wołodkiewicz w dzień czwartkowy, o południowej godzinie, w Korosteszowie ¹⁾ umarł.

Roku Pańskiego 1645 sarancza ²⁾ wielka była tak w Kijowszczyźnie, jako i koło Braclawia na Podolu, że aż gaie brzozowe drzewa łamały, s korzenia wywracali rozmaite i demby, na czym siedli ³⁾.

Tego ż roku, mca januarii 19 dnia, tę ż corkę moją krzcilem Marynę; kumowie: jmc pan Mikołay Tuczaniccki, komornik Kijowski graniczny wojewodztwa Kijowskiego, a jegomść pan Zygmunt Kopeć; kumy zaś: jeymość pani Janowa Szczuczyna i panna Teodora Wołkowicka. To się działo w miasteczku Bykowie.

Tego ż roku król jegomść Władysław z drugą żoną ożenił się, którą przyprowadzono z Francyi, więżnę Mantuańską; wesele w Gdańsku odprawowane było mca novembris 19 dnia.

Thego ż roku xiąże Janusz Radziwił, hetman polny Litewski, na Birzach i Dubinkach dziedzic, ożenił się, który poiął u hospodara Wołoskiego Wasyla Łupowa córkę Marynę, którym dawał szlub oyciec Piotr Mohiła, metropolit Kijowski, w Jasach; które wesele acz dostatkiem wielkim odprawowało się, ale nie podług zwyczaju polskiego.

Roku Pańskiego 1646. Jegomść pan Alexander Piasoczyński, kasztelan wojewodztwa Kijowskiego, po Bożym Narodzeniu wiek żywota swego dokonał, człowiek żywota pobożnego, trzyzwy, uczony i mądry.

Tego ż roku, mca marca ⁴⁾ 6 dnia, jmc pan Stanisław Koniecpolski, hetman koronny, bieg żywota swego dokonał ⁵⁾ w majetności swey kupioney, w Brodziech ⁶⁾, w kilka niedziel po ożenieniu

¹⁾ Въ изд. Войцickaго это имя опущено.

²⁾ Тамъ же: *szarancza*.

³⁾ Въ изд. Войц. *na których tylko usiedli*.

⁴⁾ Тамъ же: *dnia 6 Maja*.

⁵⁾ Тамъ же: *zmarł*.

⁶⁾ Тамъ же: *w Brodach*. Дальнѣйшее, о причинѣ смерти Конецпольскаго, опущено въ сп. Ваксмана.

od konfortatywy, którą zażywał dla młodej żony, a którą przesadzono, bo mu aptekarz na razy kilka był dał, co on razem zażył, i tak swego życia dokonał.

Mca kwitnia 5 dnia pan Jan Bobicki, szwagier mój, s tego swiata zszedł, przed wieczorem godzin dwie było, w Kopaczewie, którego ciało tam że pochowano w cerkwi tego z mca 17 dnia.

Thego z roku, mca⁵septembris 19 dnia, jmc pan Theodor Wronicz, podczaszy ziemi Kijowskiej, we Rszyszczewie, majątnosci swej, żywota dokonał; pochowan w monasterze Tryhorskim, w iego majątnosci.

Mca decembra 10 dnia, na switanu, we srode, córka mi się urodziła na imie Hanna, którą zarazem dziad z babą ochrzcił.

Mca octobris 17 dnia jeyмс panią strażnikową koronną, Samuelową Łaszczową żonę ¹⁾, za zbytki nieznośne, krzywdy a szkody, który ani na Pana Boga nie dbał, ani prawa pospolitego bał się, ani ludzi uczciwych wstydał się ²⁾, który na majątnosci szlachcie pocziwey naieżdzał i na domy, gwałty czynił, zabijał ³⁾, mordował, uszy i nosy obrzynał niektórym, gwałtem panny i wdowy biorąc, za swoje oprawce oddając, które się dla rozboju i szarpaniny przy nim bawili, niecnoty ⁴⁾, Wołosza, Tatarowie, rozboynicy, złodzieje, pocziwego człowieka ani pytał, o kilka set ⁵⁾ zawsze człowieka z nim chodziło się ⁶⁾, przy boku iego, ktore do Kijowa już byli goscince zatracili, i nie jezdziли już dla rozboiow a szarpaniny po drogach; samych banicyi mając na sobie 236, a infamii za rozne excessa 37; ktory miał we wszystkich występkach swych i złosciach wielkich wielkiego obroncę w rozboiach i najazdach,

¹⁾ Въ изд. Войц. начало этого извѣстія измѣнено такъ: *Dnia 17 Octobris JMś p. strażnik koronny Samuel Laszcz.*

²⁾ Тамъ же: *pocziwych wstydzil.*

³⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

⁴⁾ Тамъ же прибавлено: *banici.*

⁵⁾ Тамъ же: *a kilkaset.*

⁶⁾ Тамъ же: *człowieka znachodziło się.*

jegomść pana krakowskiego, hetmana Konięcpolskiego, który go egzemptami wojskowemi co i czas zakładał, i tak niecnocie a niezbożnemu człowiekowi wielka folga przez to się działa, i za niezacz sobie ani xiążąt, ani paniąt, ani wojewodów miał, a szlachty mniejszey pogotowiu: zabito, najechano, żony, panny, dziwki pogwałtowano, wszystko pobrano,—to ni zacz przepadło ¹⁾, Skoro drugi do prawa by się udać chciał, tedy iuż i żony, i domy odrzeń musiał i umykać ze zdrowiem. Jakoż z xiążęty Wiszniowieckiem, Koreckim a wojewodą kijowskim Tyszkiewiczem zayscia wielkie miewał, na majątnosci onym nasyłał, plondrował, brał, psował przez kilkanascie lath; aż zaledwo, gdy hetmana nie stało, za dekretem trybunalskim,—bo już egzempta onemu nie panowali ²⁾,—jegomść pan wojewoda s pospółstwem wojewodztwa Kijowskiego wszystkim, obywatelami, których mogło być o dwanascie tysięcy, najachawszy na Makarow, samą tam zastawszy żonę Łaszczową i dzieci, która do nog padała, o miłosierdzie prosząc, gardłem darowawszy i nic nie biorąc, z Makarowa wygnano ³⁾. O czym sam wiedząc, kilka dniami przed tym od żony umknął; któremu starostwa Kaniowskie i Dzwinohorodskie ⁴⁾, także i strażnikowstwo wzięto, a majątnosci jegomości panu Charlińskiemu podano za dekretem trybunalskim.

W tym że roku, miesiąca augusta 8 dnia, król jegomść Władysław Czwarty do Lwowa przyiachał wespoł s królową jeymść, która była ze Francyi, i ze wszystkim dworem; których liczba była nie mała, woyska cudzoziemskiego niemieckiego 16 tysięcy z harmata, którą już było do Lwowa przyprowadzono sztuk szesdziesiąt; bo się był zniósł i namówił ⁵⁾ s pany wszystkimi postronnymi chrześciańskimi, krolami cudzoziemskimi i z samym oycem świętym

¹⁾ Въ изд. Войцickaго стиль всей этой тирады сильно измѣненъ.

²⁾ Тамъ же: *nie parowali*.

³⁾ Последнія два слова пропущены въ сп. Ваксмана.

⁴⁾ Въ изд. Войц. *Zwinogrodskie*.

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

papą Rzymskim, chcąc wojnę s Turczyнем i państwem jego zacząć, ktoremu wszystkie chrześcijaństwo reiment podać umyslili, a sami wszelakim posiłkiem, mocą, potęgą, ludem do wojny należącym i skarbami obmyśliwać i dodawać mieli. Tak też i xięża, wszystek senat Rzymski duchowny i postronny na tem ¹⁾ byli, aby się mogło jako chrześcijaństwo i państwo Greckie z rąk pogańskich i do nich onnych przynależących ratować i odzyskać, ziemię świętą Jerozolimską poganom wydrzeć. O czem gdy się Rzecz-pospolita, panowie senatorowie ²⁾ korony Polskiej, dowiedzieli i te już przedsięwzięcie krolewskie na oko obaczyli, s tego krola poczęli strofować i hamować, a onemu s tak potężnym nieprzyacielem, co samą rzeczą, przysięgą i przymierzem wiecznym podczas wojny Chocimskiej przekładać, opowiadając mu, aby do takowego upadku nie przyszła Rzecz-pospolita, jako za Władysława Jagieyłowicza, którego Turcy zabili pod Warną w boju, i państwa część, a mało i nie wszystko Wengierskię ³⁾ stracili, ktory iako młody pan, sławy chciwy, przysięgę złamawszy, zaczął wojnę; o czem i w dziejach jego obszerniej, w kroynice znalazzsy, czytać każdy chciwy może. Na którą to wojnę pohamowanych i już osiodłanych dobrze chłopow i z swywoli zadzierżanych dobrym mąsztukiem przez hetmanow koronnych, gdzie nie pojednokroć z onymi wojnę toczyli i bidy wielkie mieli; kozakow w kluby wziowszy, starszego im król i koronny hetman podawać poczęli, ktorego tego podawania nie na długo było: bo skoro król jegomśc zamyslił mieć wojnę z Turczyнем, pozwolił im na morze isć po wiosnie, dawszy onym, abo ich starszemu, przezwiskiem Dorosenkowi, kilkanascie tysięcy ze skarbu pieniędzy, za które podług zwyczaju swego aby czuły ⁴⁾ morskie porobili i na morze szli według zwyczaju ich kozackiego, wolność

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго, вм. этого слова: *tego zdania*.

²⁾ Въ сп. Ваксмана: *generalowie*.

³⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *i niewolą Wegierską*.

⁴⁾ Тамъ же: *szótna*.

wszelką nadawszy, mimo wiadomość Rzeczy-pospolitey i hetmanow koronnych, zniosłszy się król s kanclerzem natenczas Osolińskim, zdraycą, i z niektórymi kilka osobami, którzy aplaudowali stołowi krolewskiemu. Przez co straciwszy serce i miłość krol jegomość'ku senatu i innym osobom wszelakiego stanu szlachcie ludziom¹⁾, że mu nie dopuszczono s Turkiem woyny wieść, jako ile co było woyska cudzoziemskiego niemieckiego zaciągowego, tak też 16 tysięcy, które były posłane od krola Hiszpańskiego, byli już około Lwowa z harmatą²⁾, s którymi było dział 50 wyprawiono, za którymi i krol jegomość z krolową wespół³⁾ i ze wszystkiem dworem i assistencyą aż do Lwowa jechał, od ktorego nazad się powrócić musiał, kilka niedziel wythnowszy; gdzie i tym, ktorzy byli posłane od krola Hispańskiego, ludziom 40 tysięcy nie kazano od Rzeczy-pospolitey na brzeg z okrętow wysiadać, ale starostom pogranicznym, zniosłszy się senat, roskazano strzedz brzegow i miast polskich, aby nie dopuszczano. Przez co iadem wielkim serce krolewskie w niezyczliwość przeciw wszystkim odwróciło się i okazało, i już wszelakich sposobow szukał, aby mógł ten smiech i zelżywość oddać. Jakoż i znalazł: bo ile się co złego stało w Koronie Polskiej od chłopstwa, to wszystko przez króla, za radą niedotkliwą⁴⁾ kanclerza, człowieka niezbożnego, ta kłotnia a zguba Korony Polskiej, a tak wiele krwi przelania i hańba a nasmiewisko od postronnych sąsiadow stanęła, że od chłopow i poddanych swych zwoiowanemi i w niwec obroconemi staneli⁵⁾.

W tym że roku, po zwroceniu z drogi Lwowskiej, król jmość ze wszystkim dworem jechał na zimę ku Wilniu i tam zimował.

W roku Pańskim 1647, mca kwietnia 25 dnia, widząc krol jegomość wielkie zajątzenie i niemiłość między stany duchownemi

1) Въ изд. Войц. нѣтъ этого слова.

2) Тамъ же нѣтъ этого слова.

3) Тамъ же: *razem*.

4) Тамъ же ошибочно: *zdradą dotkliwą*.

5) Тамъ же: *zostali*.

tak zachodniego Kościoła, jako i wschodniej Cerkwi, upatrywał i znosił się z wielo senatorow i duchowieństwem i uważał, jako by temu zabieżeć a wpokoić¹⁾ mógł; i ten sposob do zgody jeneralney w Wilnie podany przez konsilium, to iest: naprzód, żaden z Rusi nabożeństwa greckiego nie ma mówić Wyznania wiary s przydatkiem: «i od Syna pochodzącego Ducha Świętego». Żaden z Rusi nie będzie smiał zganić łacinnikow s przydatku «i od Syna», i nie będzie mowił, że łacinnicy dla przydatku «i od Syna» mieli być heretykami. Każdy z greckiego nabożeństwa²⁾ Rusi ma mowić, iż Duch Święty iest Duchem Oycowskim i wynika przez Syna. Żaden z łacinnikow nie ma mówić, iż dla tego, iż Ruś nie przydaie do Wyznania wiary «od Syna», jest heretykami, i ne mają ganić i przymawiać. Wszyscy greckiego nabożeństwa³⁾ w Rusi wierzyć mają o trzecim mieyscu, w którym dusze albo dla dosyć uczynienia⁴⁾, albo dla rozwiązania zatrzymuią się, i w tym będąc mieyscu, modlitw wiernych potrzebią. Żaden z nabożeństwa⁵⁾ greckiego w Rusi nie powinien wierzyć, że w tem trzecim mieyscu ogień, ale wolno będzie rozumieć ogień nie ogniem. Wszystka Ruś nabożeństwa⁶⁾ greckiego, pod panowaniem krola jegomsci będąca, ma być pod władzą patryarchy Konstantynopolskiego, pod takiemi kondycyami: iesli patryarcha tak będzie wierzył, iako się wyżej napisało, i iesli będzie wiernym, to iest chrześcianinem, i iesli należnym sposobem będzie poświęcony, i iesli ieden będzie tey Konstantynopolskiey cerkwi patryarchą obranym. Ma ten patryarcha Konstantynopolski poświęcony wyznania wiary po swoim poświęceniu do nayiasnieyszego krola jegomości Polskiego, do metropolity i do episkopow⁷⁾ Ruskich posłać i objawić, że tak

1) Въ изд. Войц. *zapobiedz a uspokoić.*

2) Тамъ же: *wyznania.*

3) То же

4) Тамъ же: *dla zadośćuczynienia.*

5) Тамъ же: *z obrządku.*

6) Тамъ же: *Cala Ruś obrządku.*

7) Тамъ же: *i do Biskupow.*

niektórą bracią uciekać musiał, odbiegłszy wszystkiego u monasteru. Którego otrzymawszy, po odbieżeniu ihumeńskim ¹⁾ z monastera, czernców po iedneuu pokładając bił postronkami poty, poki aż o pieniądzach i o srebrze musieli powiedzieć, gdzie byli pozakopywali i pochowali w ziemię ²⁾. Napotem o kilkanaście czernców z monastera, udespektowawszy, powyganiał, którzy przy słusznosci samey prawdę mówili; s którego wygnania a takich onego postępkow iedni do Unii udawali się, drudzy ni tak ni siak tułali się po różnych miejscach. I niektórych czernców monastera Pieczarskiego, uchodząc swego pomowiska od pospółstwa, okowawszy w kajdany, odsyłał do kozaków, udając za uniata, a mianowicie Nikodema Silicza, który u dział dzień i noc 16 niedziel siedział, którego kozacy żywotem darując ³⁾ puscili. Która nieprzyjaźń była urosła o szkoły, których chciał i już był począł i pobudował domy dla nauk dzieciom, zniósłszy czernców Trojeckich, szpitalnych, ślepych, chromych, czego mu zabraniali czernce, aby sobie, ieżeli chce, przy miescie krolewskim fundował, a nie monaster znosił. Jakoż napotem musiał psować i łamać ten budynek a do Kijowa przenosić, za co Arsenia, ihumena tego z monasteru Trojeckiego, będąc ślepego, tak bito, iż w kilka niedziel musiał umrzeć, którego biwszy, ieszcze kazał go w turmę wsadzić ⁴⁾, pobrawszy mu pieniądze i co miał. O którego postępkach wypisać człowiek nie może, ale ostatek poruczyć Panu Bogu. Po którego śmierci, powiadają, iż samych gotowycz pieniędzy zostało było 30 tysięcy czerwonych złotych, oprócz inney monety. Jakie zebranie, takie też i rosproszenie się onych stało: który był rodzonemu swemu Moyżeszowi Mohilie odpisał i inne rzeczy i wszystek zbiór, ale to kapituła po śmierci onego przeinaczyła, o którym pobraniu kilka ich

¹⁾ Въ изд. Войц. *po odbieżeniu go przez ihumena.*

²⁾ Тамъ же: *i o srebrze, gdzie się znajdują, nie powiedzieli, a które pozakopywane w ziemi były.*

³⁾ Въ изд. Войц. *życie mu darując.*

⁴⁾ Тамъ же *ошибочно: w trumnę włożyć.*

się podzieliło między sobą¹⁾. Którego ciało z dostatkiem wielkim w monasterze Pieczerskim jest pogrzebione mca marca 19 dnia, we wtorek, podług starego kalendarza. Żył na świecie lath 50²⁾.

Tego z dnia³⁾, na tém że pogrzebie, obrano electami: jegomosc oycy Sylwestra Kosowa na metropolią Kijowską i Halicką, a jegomsc oycy Jozefa Tryznę na archymandrystwo Pieczarskie Kijowskie.

Mca januarii 23 dnia, podług starego kalendarza, z soboty na niedzielę, po pierwszych kurach, dał mi Pan Bóg syna na imie Hrehorego, którego mca kwietnia ochrzciłem; kumowie: jmc pan Paweł Snitowski a pan Michał, brat; kumy: jeymsc pani Tyszyna a pani Liszkowska.

Mca czerwca 22 dnia jeymsc pani Helena Butowiczowna Andrzejowa⁴⁾ Sokołowska, siostra moja stryieczna, s tem się swiatem pożegnała i ze wszystkimi krewnymi w majątnosci swey oyczystey, siele Kosłowcach⁵⁾, a pochowana w cerkwi Brusiłowskiej, w zamku Starego miasta, z rodzicami wespoł, którey Panie Boże racz byđz miłosciwym Panem duszy oney.

Tego z roku 1647, mca junii 11 dnia, jmc pana Jeremiasza Tyszę Bykowskiego, człowieka poczciwego, Pana Boga się bojącego, ludzi dobrych, poczciwych, tak narodu szlacheckiego miłującego i szanującego, ale i prostey kondycyi, z chłopow, i tych sobie lekce nie ważył, ale zarówno pokładał⁶⁾, od niezbożnego a niecnotliwego człowieka Alexandra Zamoyskiego, który go zdradziecko⁷⁾ przez przyjaciół swoich na rozmowę przyjacielską wyprosiwszy, zabił pod

1) Въ изд. Войц. иначе: *i kilku z niej wszystkim tém podzieliło się.*

2) Тамъ же: прибавлено: *całe.*

3) Тамъ же нѣтъ этихъ словъ.

4) Тамъ же: *Jędrzejowa.*

5) Тамъ же: *Kosztowcach.*

6) Тамъ же измѣнено: *nie lekceważącego chłopów, ale zarówno ich uważającego.*

7) Тамъ же: *niezbożny i niecnotliwy człowiek Al. Zamojski zdradzieckim sposobem.*

lasem na gruncie Bykowskim, ktorego duszy wieczne odpocznienie z męczennikami świętymi Pani Boże racz dać.

Mca augusta 4, po smierci nieboszczyka pana Tyszyney, syn onego Adam s posłuszenstwa wzioł mi poddane we wsi w Bykowie.

Tego ż mca 20 dnia ten że, bez bytnosci moiey, gdym był w Kijowie, naiachawszy na też majątność Bykow z niemałą kupą szarpaczow¹⁾ i chłopow, upiwszy się, w nocy kazał z ręczney strzelby²⁾, pod wrota dworne podszedłszy, strzelać, a nazajutrz, gdy nie mógł wystraszyć z domu, w nocy strzelając, nasłał i sam był przy tem więcey sta człowieka³⁾, i tych własnych poddanych zbuntowawszy, żonę moją z dziećmi wyrzucił i wyгнаł z domn, od mała do wiela, ile co było, pobrał zbiór wszystek i sprzęt domowy; od ktorego przestrichu dziecie małe, u mamki na ręku będące, w chorobę wpadło.

Mca septembris 16 dnia pan Jan Szczuka s tem się swiatem pożegnał w majątnosci Ratney⁴⁾, którą natenczas trzymał od jegomci pana Jeremiasza Tyszy w zastawie.

Mca octobris 9 dnia jmc pan Teodor Proskura, pisarz ziemski Kijowski, w Lublinie umarł, ktorego kości pochowaue w Korninie⁵⁾, w majątnosci onego.

Mca decembra 28 dnia Hrić albo Hrehory Jerlicz⁶⁾ wtórego roku żywota swego, za przyczyną niezbożnego człowieka, s tym się swiatem pożegnał⁷⁾, ktory będąc przestraszony, iako małe dziecie, od Adama Tyszy i iego pomocników, we wsi Bolaczowie, godziny 4 na dzień żywota i biegu dokonał⁸⁾, któremu duszecce racz bydź miłosciwym, Panie Boże, Panem a między anioły wieczne od-

1) Въ изд. Войницкаго: *Szarpaczy*.

2) Тамъ же: *z różnej broni*.

3) Тамъ же: *więcej jak 100 ludzi*.

4) Тамъ же: *umarł w majątności Katnej*.

5) Тамъ же нѣтъ этого имени.

6) Тамъ же: *Grygory Jerlicz*.

7) Тамъ же: *umarł*.

8) Тамъ же: *życia dokonał*.

pocznienie dać, a tym niecnotliwym zaboycom sędzią sprawiedliwym a pomstą¹⁾ bydź wiekuistym. Ktorego ciało w Kijowie na roczkach prezentowano i tam że w cerkwi murowaney, 'Dziesiencinney przezwanej, na górze, przed zamkiem pochowano.

Zeyscie s tego swiata krola Jmci Władysława.

W roku 1648, mca maja 20 dnia, we czwartek, w miasteczku Mereczu, w Litwie, o którym powiadano abo prawią, iakoby będąc na ułowach²⁾, hayduk, strzelając na jelenia, krola postrzelił, który biegł za ieleniem; po którego smierci wielkie a niesłychane i nigdy niebywałe zawierzuchi i morderstwa na stan szlachecki i żydowski od chłopów³⁾, ktore panow swych, haniebnie zbuntowawszy się a zebrawszy się o sześć kroć sto tysięcy i daley, zabijali i tyrańsko mordowali, o czém niżej i obszerniey ile, co się tu, w Kijowskim kraiu działo; nie wspominam i nie opiszę o inszych tak Wołyńskich, pod Konstantynowem i Pilawcami, i w Ruskim wejewodztwie a Belskim i w innych woewodztwach.

Nieszczęsny początek rozboju chłopskiego.

Tego ż mca maja 26 dnia, we czwartek, za dopuszczeniem Bożym a za grzechy nasze, któremi my obrazili i obrażamy Majestat Jego Boski przenayswiętszy, gdzie po smierci królewskiej 6 dnia, we wtorek⁴⁾, na Ukrainie, między Korsuniem i Czerkasami, hetmanow obuch, tho jest pana Mikołaja Potockiego, koronnego, kasztelana Krakowskiego, a pana Marcina Kalinowskiego, wojewodę Czerniechowskiego, hetmana polnego, ze wszystkim woyskiem

¹⁾ Въ изд. Войц. а *помścителин*.

²⁾ Тамъ же: *на полованиу*.

³⁾ Тамъ же: *działy się przez chłopow*.

⁴⁾ Тамъ же это слово опущено. Во вторникъ приходилось 20 мая 1648 г. по новому стилю.

kwarcianym, którego o 6 tysięcy było, gdzie i innych pniań nie mało było: imć pan Sieniawski, pan Sapieha, pisarz wojskowy, i inne osoby różnie nazwane¹⁾ były, kozacy skupiwszy się o kilkanascie tysięcy, nad któremi wodzem i starszym był Bohdan Chmielnicki, wprzód namowiwszy się z Ordą a braterstwo przyjąwszy z niejakiś bejem Białogrodzkim Mirzą²⁾, który, zebrawszy o sześćdziesiąt tysięcy wojska, na pomoc onym ku Żółtym-Wodom przyszedł; którzy zniesli hetmańskiego syna Potockiego, którego był wprzód³⁾ siebie dla pohamowania swywoli na Zaporozie posłał ze 12 set kwarcianych żołnierzy, przydawszy kozaków rejestrowych 6,000, które mając potajemną radę z swawolcami, a skoro obaczyli Ordę i tych, co się po łuhach⁴⁾ przed tym kryli, zarazem czapki zdjąwszy, do onych się rzucili, swoich zarazem poczęli zabijać, odstąpiwszy ich i zdradziwszy, przywiązawszy się do Chmielnickiego. Jakoż te kilkanascie set człowieka przez 4 dni się broniło onym, a że wody niedostawało, tedy musieli się poddać; które towarzystwo Orda zarazem pobrała do więzienia, a komisarza, który nad kozakami był położonym na mieyscu hetmana, nazwiskiem Szemberk, któremu zarazem głowę ucięto i głowę obłupili⁵⁾, a Potockiego kasztelanicza na Zaporozie zaprowadzono było, który tam i umarł. Sapiehę i Bałabana i innych rotmistrzów i towarzystwo do Ordy pooddawali wespół s czeladzią. A napotem rzucili się ku hetmanom i wojsku Polskiemu, ku Korsuniu, ze wszystką potęgą Tatarską, gdzie zarazem tego hultajstwa zewsząd przybywało i kupiło ieden do drugiego na swawolę. A doszedłszy hetmanow pod Korsuniem, tam że przez kilka godzin scieraiąc się, nastąpili tak srodze, że tabor czyli⁶⁾ oboz rozerwali i wzięli, a to za niesprawą wielką

¹⁾ Въ изд. Войц. *różnych nazwisk.*

²⁾ Тамъ же: *Murza.*

³⁾ Тамъ же: *wprzód.*

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *po ludziach.*

⁵⁾ Тамъ же: *zaraz głowę ucięto i obłupiono.*

⁶⁾ Тамъ же: *albo.*

wodzow, to jest hetmanow,—Mikołaja Potockiego, który więcey radził o kieliszkach, o szklankach ¹⁾, a niżeli o dobrem Rzeczypospolitey i o całosci oney: jakoż co noc ²⁾ radził o pannach abo dziewczkach młodych, o nadobnych żonkach, będąc sam w starosci lath zeszyłych ³⁾, nie znosząc się ani radząc kolegi swego Marcina Kalinowskiego, polnego hetmana, ani innych pułkownikow i rotmistrzow, tak też i towarzystwa. Dla pijanstwa ⁴⁾ ustawicznego a wszeteczeństwa wielkiego zatracił woysko, uczynił hańbę i niesławę Koronie Polskiej wieczną, potracił synow koronnych, żołnierzy starych i czeladzi niemało, niemcow i innych cudzoziemcow. Do ktorego król Jmć Władysław zeszyły, jmc pan wojewoda Krakowski pan Lubomirski i jmc pan wojewoda Braclawski Kisiel ⁵⁾ pisali i inne panięta niemało onych ⁶⁾, aby dał pokoy a s kozakami i chłopami nie zawodził się ⁷⁾, i na Ukrainę tak daleko nie szedł z woyskiem. Który ⁸⁾ miast kilka: Czerkasy, Steblow, Korsuń i inne miasta i chutory ⁹⁾ onym popalić kazał, za co większe serce wziewszy złe, z dziećmi niewiasty stare i młode s płaczem wielkim bili, zabijali kogo napadłszy, nie chroniąc nikogo. Jednak że, po łasce Bożey, zdrowo i cało uszło niemało żołnierzstwa i czeladzi po rozgromieniu tém ¹⁰⁾, gdzie niemało było rannych ¹¹⁾, postrzelonych, gdzie wszystkie dostatki, skarby, harmatę naszą i samych siebie za sprawą starszego potracili, a do Ordy zagnane i zaprowadzone jak bydło s pastuchem jake ¹²⁾. A po rozgromieniu i zniesieniu i

1) Въ изд. Войц.: *i szklannicach.*

2) Тамъ же: *w nosy.*

3) Тамъ же: *podeszłych.*

4) Тамъ же: *Z powodu pijanstwa.*

5) Тамъ же нѣтъ этого имени.

6) Тамъ же нѣтъ двухъ послѣднихъ словъ.

7) Тамъ же: *nie zawadził się.*

8) Тамъ же: *Lecz on.*

9) Тамъ же: *Korsuń, Futory i inne.*

10) Тамъ же: *po tym rozgromie.*

11) Тамъ же ошибочно: *i innych.*

12) Тамъ же нѣтъ послѣдняго слова.

pobranu hetmanow do więzienia, ktorych pokowawszy, drugich powiązawszy, iako więźniow do domow swych, do Ordy wyprawili, a sami radę i namowę uczyniwszy kozacy s Tatarami, o trzecim dniu ¹⁾, na świętą Troycę, tego ż mca 31 dnia, wszystka Orda udali się w zagony; o iednym dniu i nocy padli około Radomysza, Brusilowa, Korosteszowa, Kotelni i Pawołoczy. Odtąd nazad się powracali z wielką zdobyczą i korzyscią pogańską a upadkiem niemłym chrześciańskim, jako na ubezpieczonych ludzi napadli, ktorych nigdy a nigdy żaden s panow nie zahamował ani ich bił, oprócz pana Jerzego Hołuba, pod Brusilowem, który onych płochoł ²⁾ i o kilka tysięcy więźniow oswobodził i odgromił i samych psów pogańskich o kilkadziesiąt jednych pozabijał, a drugich żywcem do więzienia pobrano. A znać, iż to za dopuszczeniem Bożym było, bo skoro wzieli wieść szlachta, obywatele Kijowskie, o zniesieniu hetmanow i woyska koronnego, tedy tey że godziny zarazem na wozy się układać, z żonami i z dziećmi uciekać z domow od wszystkiego poczęli, który gdzie mógł zaledwo z duszami, porzuciwszy swoje obronne po miasteczkach i wsiach zameczki i obronne obudowane dwory, oprócz xiążencia Wiszniewieckiego, który na ten czas na Ukrainie i z samą xiężną za Dnieprem s tamtey strony był. Hetmanow ani woyska ratować ani posiłkować żaden s panow nie chciał dla uporu hetmańskiego, który nie chciał żadnego, ani króla samego słuchoć. Jegomść pana Sieniawskiego, starostę Lwowskiego, zarazem po tém pogromie, gdy uchodził polami dzikiemi obronną ręką, poymano było od Tatar i kozakow, ktorego hetmani na porękę swą wziowszy, wolno puscili, który po sobie obiecał dać i dał 20,000 czerwonych ³⁾ złotych okupu.

A napotem, w niedziel kilka po smierci krolewskiej, zamieszanie wielkie stanęło ⁴⁾, gdzie oraz hetmanow obuch i woysko od

¹⁾ Въ изд. Войц. *trzeciego dnia*.

²⁾ Тамъ же: *płoszył*.

³⁾ Тамъ же: *7000 czerwonych*.

⁴⁾ Тамъ же: *się stało*.

chłopow, zbóycow domowych, zniesione. Przez jegomść xiędza pry-masa arcybiskupa Gnieźnieńskiego po wszystkiey Koronie Polskiej seymiki złożone, i tu, w woiewodztwie Kijowskim, w Żytomirzu, na którym ¹⁾ jmsć pan wojewoda Tyszkiewicz i xiąże jmsć pan Wiszniewiecki, który skoro po zniesieniu hetmanow i woyska, zebrawszy lud swóy, szlachtę, co majętnosci od onego za Dnieprem trzymali ²⁾, ku Żytomierzu przybył. Zabiegając i radząc o tym domowym nieprzyjacielu, uchwalili podatki na żołnierza powiatowego, ale do wydania onych nie przyszło; naznaczyli 4 rotmistrzow i obebrali ³⁾ między sobą na tém że zjezdzie imści pana Hołuba, pana Stefana Lwa, pana Michała Aksaka, pana Krzysztofa Tyszkiewicza, na które zaciąganie nim wydatek miał być od chłopow, jmsć pan wojewoda dał ze swojej szkatuły tysięcy kilkanascie sposobem długu pożyczonego.

Mca junii 6 dnia siostra moja Andrzejowa Płaskowska Helena Jerliczówna, jadąc z Lublina po limitacyi ⁴⁾ trubunału, w drodze w Zaturcach s tém się swiatem i z nami, bracią i pokrewnemi, pożegnała ⁵⁾, którey ciało dnia 7 ⁶⁾ do Łucka przyprowadziwszy, w cerkwi, w monasteru Bratskim, iest pochowane.

Mca junii 6 dnia ⁷⁾, (po zniesieniu hetmanow i woyska wszystkiego, otrzymawszy zdobycz i harmatę ⁸⁾, gdzie daley, tém więcej chłopstwa poczęło się kupić a zbierać po rożnych miastach, miasteczkach i wsiach Ukrainskich; a napotem, skupiwszy się i zebrawszy więcej sta tysięcy, ciągneli ku Pawołoczy, tam że stamtąd ⁹⁾)

1) Въ изд. Войц. на *których*.

2) Тамъ же: *która... trzymała*.

3) Тамъ же: *i obrali*.

4) Тамъ же ошибочно: *po limicie*.

5) Тамъ же короче: *umarla*.

6) Тамъ же нѣтъ этой даты.

7) Тамъ же: *Dnia 7 Julii*.

8) Тамъ же: *armatę*.

9) Тамъ же: *zkađ*.

wyprawili na pcdjazd s kilka tycięcy zbóycow pod Machnowką, w której było kilkaset człowieka ¹⁾ jnci pana wojewody Kijowskiego i powiatowych chorągiew była iedna, nad którymi ²⁾ był rotmistrzem jmsć pan Stefan Lew; a wywabiwszy naszych z miasta, nawiedli na zasadzkę; tam że między opłotkow a folwarku ³⁾ poczęli gęsto strzelać, że zarazem nasi musieli tył podać, na który ⁴⁾ iachali aż do miasta, a nie dawszy się poprawić ⁵⁾, wzięli zamek, choć murywany był, ktorego zarazem zapalili i miasto z nim. Samego rotmistrza postrzelili, a towarzystwa o kilkanascie zabili i pacholikow niemało. A w tém czasie dadzą ⁶⁾ znać wojewodzie do Berdyczowa o takim nieszczęściu, który na odsiecz i ratunek przypadnie, ale już było po harapie: zbóycy, tę robotę zrobiwszy ⁷⁾, s tryumfem i zdobyczą do swego starszego ku Pawołoczy poszli. Którym gdzie dali, to serce rosło, a naszym za dopuszczeniem Bożym za grzechy nasze coraz upadało. Tam że jmc pan wojewoda, nie czekając dalszey z nimi rozprawy, i inni obywatele, jako od nieprzyjaciela głównego, poganina Turczyna abo Tatarzyna, od zboycow domowych, kozakow, poddanych i swinopasow swoich, uciekać od wszystkiego z domow poczęli, gdzie który mógł, ze zdrowiem, porwawszy żonę i dzieci, na Wolyń i do Polskiewy za Wisłę. A te zdrayce ⁸⁾, za pozwoleniem starszego swego, od tego czasu poczeli gdzie daley, tym więcey bezpieczenstwo brać, na domy szlacheckie najeżdżać, brać, łupić, rozbijać komory, z obory i staynie wszystko brać, a kogo zastawszy w domu, mordować szlachtę roznemi sposobami, nic nie folgując, ani się Pana Boga bojąc; poddani własni swych panow

¹⁾ Въ изд. Воѣн. *ludzi*.

²⁾ Тамъ же: *над котора*.

³⁾ Тамъ же: *z pomiędzy plotów i folwarków*.

⁴⁾ Тамъ же: *na których*.

⁵⁾ Тамъ же: *po sprawie*.

⁶⁾ Тамъ же: *dano*.

⁷⁾ Тамъ же: *sprawę dopełniwszy*.

⁸⁾ Тамъ же: *Ale zdrajcy*.

zabijając, tak też i panie¹⁾ i panien, gwałty robiąc, na zwierzchność pańską nic nie pomniąc²⁾, ani też dbając. Tych że czasow, w jesieni, jmcć pana Teodora Jelca, chorążego kijowskiego, dla zarażenia paralizem nie mogącego ujeżdżać³⁾ z domu, chłopci własni naszedłszy, w majątnosci jego własney zabili, a napotém z dworem spalili. Tego z czasu pana Alexandra Niemiryca własni chłopci zabili w majątnosci jego Olewsku⁴⁾, gdzie i innych niemało (pomordowali i pozabijali, tak też⁵⁾ szlachcianek panien i słuźalnych ludzi i żydow. Tych że czasow, skoro po seymiku w Żytomierzu, xiąże jmcć pan Wiszniowiecki z ludem swoim ciągnął na Podole, ku Pohrebyszczom i do innych majątnosci xiążąt młodych, synowcow swoich, w ludzi przysposabiając i zbierając słuźalnych⁶⁾ od miasta do miasta, aż na Wołyń ku Wiszniowcu, a z Wiszniowca znowu na odwrot ku Kamieniowi Czołhańskiemu⁷⁾, do którego już się kupić poczęli rozne panienta i szlachta dla zatrzymania tych nieprzyjacioł.

Mca julii 27 rozpucił pułki Chmielnicki od siebie s Pawołoczy w Polisie i po innych kraiach różnych, goscincach i miastach, gdzie mnie, Joachima Jerlicza, w Koczorowie zaskoczyli, przed ktoremi do lasu musiałem, zdrowia chroniąc, uciekać.

Tego z czasu i miesiąca sam się zboyca udał ku Chmielniku za xiążęciami jmcia Wiszniewieckim, o którego mu bardzo szło.

O dalszych postępkach tey⁸⁾ woyny chłopskiej, czyli rozboju domowego, do końca nie mogę wiedzieć, bom w monasteru Pieczarskim, przyszedłszy piechotą mca augusta dnia 16, siedziałem aż

1) Въ изд. Войц. ошибочно: *i Раны*.

2) Тамъ же: *не помняс*.

3) Тамъ же: *ниетогасего уciekać*.

4) Тамъ же: *Olesku*.

5) Тамъ же нѣтъ этихъ двухъ словъ.

6) Тамъ же: *слуźасуч*.

7) Тамъ же ошибочно: *ку Камієнкови*.

8) Тамъ же прибавлено: *bezbożnej*.

do zmiłowania Bożego, o czem tem wszystkim obszerniey ci, co tam byli przez wszystkie te czasy opłakane ¹⁾, przez pismo każdemu, kto tego będzie chciał, do czytania uwiadomią, a ja daię temu pokoy, przy czym-em nie mógł być.)

Pod Pilawcami miesiąca septembris 23, za nieszczęściem wielkim, nasi są pohanbieni dla niezgody, że jeden drugiego nie chciał słu-chać. Domena ²⁾ Zasławski z swym ludem, a drugi wojewoda Kijowski poczeli zaraz, Tatar obaczywszy przy kozakach, bez wstydu uciekać, porzuciwszy wszystkie wozy i naczynia stołowe srebrne i złote, szkatuły s pieniędzmi, i drogi szaty, konie tureckie i har-maty; którym nie przystało było ludźmi sprawować, ale Talmudu się uczyć, albo w dudę grać. Co widząc upracowane książe Wisz-niowieckie ³⁾, a nie mogąc pohamować, sobie za nimi obronną ręką, porzuciwszy także wszystko, w drogę udał się gdzie Pan Bóg do-pomoże.

Mca novembris 24 dnia jeymśc pani Owdotyia ⁴⁾ z domu Ho-łowińska ⁵⁾ Michałowa Kropiwnicka, podsejdkowa Braclawska, sio-stra moja stryieczna, będąc przestraszoną od niezbożnych zboycow kozakow, w monasteru Pieczarskim panienskim Kijowskim żywota dokonała ⁶⁾, gdzie tam że i pochowana.

Mca decembra 11 dnia aż do 14, za pobudką naszych niektó-rych z duchownych a mieszczan Kijowskich, nocą po gospodach, gdzie jedno widzieli ⁷⁾, szlachtę brali a topili, a drugich zabijali, tak też i szlachcianek o kilkadziesiąt człowieka stracili zboyce.

Tego ż czasu i miesiąca, skoro nasi tył podali, zostawiwszy

¹⁾ Въ изд. Войц. опущены послѣднія пять словъ.

²⁾ Разумѣется князь Доминикъ Заславскій. Въ изд. Войцицкаго: *Pan Zaslawski*.

³⁾ Тамъ же: *spracowany książe Wiszniowiecki*.

⁴⁾ Тамъ же: *Eudoksia*.

⁵⁾ Тамъ же: *Hołowińskich*.

⁶⁾ Тамъ же: *życie zakończyła*.

⁷⁾ Тамъ же: *widzieli*.

wszystkie dostatki swoje i ochendostwo pańskie, piechotę i har-
matę¹⁾ na placu, w kilka dni zboycy, wespoł s Tatarami, plony²⁾
i niewolniki do Ordy wyprawiwszy i wszelkie łupy, gdzie szlachta
się z żonami i dziećmi iako do woyska, rozumiejąc o wygraney,
udali byli, po dwa tysiące z skarbami zawiezli³⁾. Rosporządiwszy
to, udali się, jako za uciekającymi, aż do Lwowa, ktore odbiegli⁴⁾,
przedmiescia około popalili, zamek wysoki wzieni. Co obaczywszy
mieszczanie Lwowscy i inni różni ludzie, w nim w zamknięciu bę-
dące, poczęli o miłosierdzie żądać a onych zboycow jednać; ktorzy
przez okup uwolnili się: dali za siebie po dwakroć sto tysięcy zło-
tych, oprócz innych podarunkow⁵⁾ i napojow. A stamtąd udali się,
odstąpiwszy od Lwowa⁶⁾, ku Zamoysciu, około ktorego miasteczka
i wsie zniesli i popalili, a około miasta staneli, stawy pospusz-
czawszy, ktorych z miasta dobrze witano; pod którym niedziel s
pułtrzeci⁷⁾ stali i z niczym odeszli. Nad którym miastem w nocy
kometa się ukazała: smok wielki ognisty, który ogón swoy w gębę
wziowszy, po kilku godzinach zgasł, cò wszystkim na jawie i wi-
doku było.

Tego ż czasu i rozboyow⁸⁾ zamek w Brodziech⁹⁾ nie dał się
wziąć, pod którym witano dobrze; drugi Dubieński stał im koscią
w gardle: nie mogli onych połknać, bo słone byli z różnemi przy-
prawami.

Tego ż mca 27 dnia Chmielnicki hetman, powrociwszy od Za-
moyscia, do Kijowa przyjechał w niedzielę w wieczor, po nieszpo-

1) Въ изд. Войц. *armate*.

2) Тамъ же нѣтъ этого слова.

3) Тамъ же: *ze skarbony wzieni*.

4) Такъ и въ изд. Войц. Вѣроятно, надо читать: *który oblegli*.

5) Въ изд. Войц. *podarków*.

6) Тамъ же короче: *a odstąpiwszy od Lwowa, udali się...*

7) Тамъ же: *z półtrzeciej niedzieli*.

8) Тамъ же: *Tego roku i czasu rozbojów chłopskich*.

9) Тамъ же: *w Brodach*.

rach, któremu dwa razy albo i dziesięć lepiej byli Kijowiane radzi i poczciwość lepszą wyrządzali, niżeli kiedy woiewodom.

Tego ż mca 31 od jmcі xiędza primasa arcybiskupa Gnieźnieńskiego i krolewicza jegomości, iako od electa, posłancowie¹⁾ do Kijowa przyiechali, dway karmelitow, a dway²⁾ swieckich: ieden pan Bzowski, a drugi pan Merski³⁾, ktorzy iako między sroge psy i bestyie iakie jadowite wpadli, nie spodziejając się, aby acz⁴⁾ żywo mieli wyiechać: tak sroga, niesłychana jadowitość niezbożnych zboycow, pragneła dusza pieska krwie i zabicia onych⁵⁾.

Roku Pańskiego 1649, mca januarii 14 dnia, jmć pan wojewoda Braclawski Kisil z innemi kolegami swemi, kommissarzami, będąc użyci od Rzeczypospolitey i elekta do hetmana i wszystkiego woyska Zaporozkiego, nappierwey przed sobą do Kijowa pana Cybulskiego przysłali, i oto była nowina słuźałego widzieć!

16 dnia seym i koronacya krolewska przypadła i złożoną na mieyscu zwyczajnem w Krakowie.

Tego ż mca 26 dnia jmć pan wojewoda Braclawski pan Kisil do swey maiętnosci ku Nowosiółkom przyiachał z innemi jchmści kommissarzami i obywatelami, szlachtą Kijowską.

Mca februarii 16 dnia zboyce, niecnotliwi psi, jako nie może pod słońcem bydź gorszego stworzenia nad one, niewinnych dusz podczas jarmarku Fastowskiego różney szlachty człowieka 13⁶⁾ pozabijali i rozmaicie mordowali onych.

Tego ż mca dnia 18 jmć pan wojewoda Braclawski i jchmć panowie kommissarze iachali z Nowosiulek do Peryjasławia, gdzie

¹⁾ Въ изд. Войц. *posłance*.

²⁾ Тамъ же: *dwóch... a dwóch*.

³⁾ Тамъ же: *Morski*.

⁴⁾ Тамъ же: *aby już*.

⁵⁾ Въ изд. Войцицкаго въ этомъ мѣстѣ приведено извѣстiе о кометѣ, видѣнной осенью 1648 (вѣрнѣе 1647) года и предвѣщавшей смерть короля Владислава и грядущія за ней бѣдствія. Въ сп. Вакмана это извѣстiе помѣщено раньше (наше изд. стр. 73).

⁶⁾ Тамъ же: *13 ludzi*.

zroczywszy sobie, z hetmanem i woyskiem wszystkim Zaporozkim zjachali się, na którym zebraniu oddali jchmść panowie kommissarze woysku buławę i chorągiew od J. K. Mci i Rzeczypospolitey, które datki mało co abo nic nie pomogli: zaledwo i sami zdrowo stamtąd wyiechali, nastuchawszy się wszelakich brzydkich, plugawych od niecnotliwych pjanic przymówek. Iakoż nie iednego sposrodku swoich nie doliczyli się, tak też i koni niemało pokradziono.

Tego z dnia pana Klimowicza] półkownik] Nieczay¹⁾, zboycza i rozboynik starszy, w Dnieprze w Kijowie utopił, w nocy naszedłszy onemu na gospodę, i wszystko co miał, to pozabierał.

Sprawa trefna²⁾ i dziwna do czytania z ruskich xiąg pisanych wojewodztwa Braclawskiego ziemskich, w roku 1648, mca januarii 28 dnia, na karcie 149.

Rospis między jchmosciami panem Hożym a panem Nikczemnym.

Na rokach sądowych ziemskich wojewodztwa Braclawskiego Winnickich, nazajutrz po Trzech Królach, święcie rzymskim, w roku na dacie zwyż pomienionym przypadłych i sądownie odprawować zaczętych, przed nami Maxymilianem Oczesalskim, sędzia, Mikołajem Kozakowskim³⁾, podsędkiem, Silwestrem Czerlenkowskim, pisarzem, urzędnikami sądowymi ziemskimi wojewodztwa Braclawskiego Winnickimi, postanowiwszy się oczewisto strony obiedwie, powodowa a pozwana, sami oczewiscie dla wpisania do akt niniejszych iawnie i dobrowolnie przyznali: iż co im przypadał termin⁴⁾ na terazniejszych sądach w sprawie o zadanie sobie przez powodową stronę pozwanemu na jednym mieyscu, iż pozwany, będąc

¹⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *Pulkownik nieczny*.

²⁾ Тамъ же: *trafna*.

³⁾ Тамъ же: *Kossakowskim*.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *na zrania* (?)

nikczemnym, brzydkim Szpetulińskim, a udawał się za pięknego, nadobnego Hożego, co było Choroszkowi Hożemu, nadobnemu, nie bardzo miło, i o to onemu instytuował akcyą do sądu tuteyszego; lecz teraz oney nie przypuszczając pod rozsądek prawny, w nadzieje zgody a przyjacielskiego pomiarkowania, do przyszłych sądow ziemskich Winnickich, po tych terazniejszych naypierwey do sądzienia przypadających i sądzonych, rozdzielili ¹⁾ i rozpisali i rok sobie w niezgodzeniu w tem czasie taki, iaki na ten czas przypadał i sądzony być miał, obron jednak prawnych na obie strony nie ubliżając, bez przypozwów złożyli, naznaczyli i zachowali; czego im i sąd niniejszy, to wszystko zmocniwszy i stwierdziwszy, do xiąg terazniejszych zapisać kazał, iako ż jest zapisano ²⁾.

**Wypisanie przodków moich, przeznaczonych domow jchmsciow
Pliszczow-Jurłow ³⁾,**

ktore przodki nasze, służąc krolom ichmściom i różnym xiążętom w Litwie, jako i na Wołyniu, nazwali się Jerliczami, w sławie rycerskiej żyjących, przeze mnie Joachima Jerlicza spisanych w roku 1648, mca augusta 3 dnia, w te słowa:

Zpało mi się za rzecz słuszną, przeżywszy po łasce Bożey lath 50 i rok ieden, gdyżem się narodził w roku 1598, mca marca ⁴⁾ dnia 19, w niedzielę zrana do dnia, we wsi Kołomlu ⁵⁾, pod Ostrogiem, a jako wiek moy prowadziłem w młodosci lath swoich, wyszedłszy ze szkoly, aby potomkowie moi wiedzieli.

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: *rozlieli* (?)

²⁾ Тамъ же послѣднія три слова опущены.—Это одинъ изъ шуточныхъ актовъ, какими любили забавляться канцеляристы тогдашнихъ судовъ и какихъ много можно найти въ актовыхъ книгахъ.

³⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *Jurtów*.

⁴⁾ Тамъ же: *dnia 19 Maja*.

⁵⁾ Нынѣ с. Коломлы, верстахъ въ 15 отъ г. Острога. Въ изд. Войц. ошибочно: *we wsi Kolenku*.

Najprzód, w lath 17, będąc wyrostkiem, wyprawił mnie był pan oyciec mój do woyska pod Buszę, przy panu Tychonie Szaszkiwiczu, pokrewnym, podkomorzym Bracławskim, abym się przypatrzył woennym rzeczom; gdzie był Skinder Basza, hetman cesarza Tureckiego, we stu tysięcy woyska, oprócz mając przy sobie Multanow, Wołochow, Wengrow i Tatarow, nad samym Dniestrem obozom stanowszy, a panowie hetmani koronni obay po drugiej stronie Dniestru stanowszy u miasteczka Buszy, na górze, o czwierć mili od Dniestru ¹⁾, mając woyska o piętnascie tysięcy; na którym miejscu przez całe latho stali; a iesieni doczekawszy, w pokoju rozeszli się. Napotem, drugiego roku, na Oryniskim polu, gdzie Gałga we 40 tysięcy podpadłszy, kilka godzin harcami bawiwszy się, do Polski się udał ²⁾, ku Lwowu, a złupiwszy i nabrawszy więźniow o kilkadziesiąt tysięcy, w całości nazad się wraca. Napotem byłem u xiędza jmcj Andrzeja Lipskiego, podkanclerzego koronnego, oddany przez jmc pana Laurentego Drzewińskiego, czesznika Wołyńskiego, który o mnie wiedząc ³⁾, że umiałem czytać i pisać porusku, oddaie mnie do swojej kancelaryi, którą ten że podkanclerzy zawiadywał; gdzie przy mnie Piekarski krola uderzył, jako o tem już pisałem pierwey ⁴⁾. Napotém, gdy uchwała stanęła przeciwko Turkow pod Chocin ⁵⁾, tedy, oderwawszy się od dworu biskupiego, odieżdżam z Warszawy. Zaciągnąłem się na trzy konie z jm. panem Teodorem Woroniczem, podczaszym Kijowskim, pod Chocin, gdzie byłem od janczarzyna z janczarki w nogę lewą postrzelon, na którą musiałem chromać i ulegać. Tę odbywszy expedycyę, napotém z różnemi rotmistrzami będąc w zaciągach, kilkanascie lath służąc, dawszy pokoy, ożeniłem się, o czem niżej na pismie

¹⁾ Въ изд. Войц. опущена строка до слова: *mając*.

²⁾ Тамъ же: *утикал*.

³⁾ Тамъ же: *котору видząc*.

⁴⁾ Тамъ же: *выжеј писалем*.

⁵⁾ Тамъ же этого слова нѣтъ.

zostawię¹⁾ dla wiadomości. A będąc od zboycow kozakow w wielkim niebezpieczeństwie zawsze²⁾ życia mego mizernego na tem świecie za grzechy wielkie i ciężkie moje, któremi Majestat Pana Boga mego i Tworcę³⁾ zawsze obrażam, w Troyce iedynego gniewam i Przenajświętszą Boga Rodzicę⁴⁾, dla której niebezpieczności codzienney mógł bym napisać, ale mało nie co godzina, to większa odmiana, gdzie trwoży się serce a we młósci zawsze opływa; gdzie⁵⁾ umyśliłem tho po sobie zostawić, aby potomkowie moje tak po mnie pozostałe, jako i po rodzonych moich, których na ten czas Pan Bog wie, gdzie się obracają i gdzie się mogą znachodzić, z braci i siost moich i potomkow onych, których gorącym sercem pragnę, Pana Boga o to proszę, aby mi dać onych raczył w dobrym zdrowiu dobrze zdrowych oglądać, o co oczy moje nie ustawiają od przelania łez, znachodząc się przy miescie świętym monastyra Pieczarskiego Kijowskiego podczas utrapienia mego⁶⁾. A jeżeli by s potomkow naszych kto, pozostawszy, znachodzić miał żywym, aby wiedział, ktorego domu i s kogo tak oycowie, jako i matki onych idą albo poszli, i kto kogo spłodził; tho umyśliłem po sobie zostawić, aby snąć mógł się dopytać pokrewnego, jeżeli Pan Bog za grzechi nasze narodu szlacheckiego w Koronie Polskiej nie da do końca wygubić; na co oczy nasze potrzaią, iż niemało zacnych ludzi pozabijano i zamordowano naysrożey. Na ten czas o tem pisać nie mogę dla niebezpieczeństwa ustawicznego, wielkiej od chłopow swywoli kozackiej.

Naprzód od pradiada mego pocznę sławney i godney pamięci

¹⁾ Въ изд. Войц.: *wzmiankę zostawiam.*

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

³⁾ Тамъ же: *Stwórce.*

⁴⁾ Тамъ же слѣдуетъ далѣ пропускъ до словъ: *trwoży się serce.*

⁵⁾ Тамъ же: *przeło.*

⁶⁾ Вся эта тирада подверглась значительному стилистическому изменению въ изд. Войцיצкаго.

pana Jwona ¹⁾ Tymofejewicza Pliszczu Jurłowa, dworanina wielkiego hospodara krola Alexandra, który zawsze obecnie przy boku pana swego ustawicznie mieszkał, mając daniny i majątności we Żmudziu, Hoyżawa ²⁾ i inne daniny. A iako pamięć może znieść i reiestrzyk mając wypisany z Metryk, naprzod: panu Jwonu Jurłowu na dzierżawę dwora Jeswoyny w xięgach 17 Zygmunta Pierwszego, karta 328. Panu Jwonu Thomiłowiczu Pleszczewiczu Jurłowu na dworzec Hoyżewo i służeb trzydziesci trzy, i na trzy pustewsczynny w Wileńskim powiecie, w Żmudzi, 1522 roku, mca decembra 2 dnia, xięga 37, karta 46 ³⁾. Potwierdzenie temu ż, karta 50. Temu ż panu Jurłowu o ludzie w Willieyskim powiecie danina, xięga 13, karta 120 ⁴⁾, Zygmunt Pierwszy. List zaś pisany do pana Alexandra Chodkiewicza w sprawie pana Jwona Jurła s panem Juriem Narkiewiczem ⁵⁾ o grunty, na karcie 49 ⁶⁾, xięga 13, Zygmunt Pierwszy. Sprawa zaś pani Jurłowej Hanny z bojarzynem hospodarskim o niektore rzeczy, co dziewczka służąc, pokradłszy, uciekła i zamąż poszła; Zygmunt Pierwszy, xięga 9, karta 50. List drugi do pana Alexandra Chodkiewicza pisany, iż od niektórych załwie ⁷⁾ bojarzyn Wołyński Jurey Narkiewicz na dworanina naszego hospodarskiego na imie Jwona Jurłowa o tem, iż on odniał u onego ziemie ⁸⁾, żyta i jarzyny na tey ziemi pozawszy, chaty sobie pobudował i postanowił, i siano pozabierał; aby przykazał, aby w te ziemie nie wstępował, a gdyby nie chciał ustąpić, aby go uwiązał ⁹⁾; a co by się tykało żyta, jarzyny i siana, aby roskazał odprawić na imieniu onego, a onemu oddał i od krzywđ aby onego bronił, a

1) Въ изд. Войцицкаго: *Jwana*. Такъ и ниже.

2) Тамъ же: *Hoyżewo*.

3) Тамъ же: *księga 17, karta 47*.

4) Тамъ же: *księga 17*.

5) Тамъ же: *Markiewiczem*. Такъ и ниже.

6) Тамъ же: *karta 14*.

7) Тамъ же, вм. этого слова: *jeden*.

8) Тамъ же ошибочно: *iż on omal (?) wążkq ziemie*.

9) Тамъ же ошибочно: *i aby związał*.

które by do niego dzieło miał, to niechay by się przed nami, hospodarem, prawem obchodził. Xięga 13, Zygmunt I, roku 1526. O czym w Metrykach kto chce s potomkow naszych pozostałych, niech sobie szuka¹⁾, gdyż ile co było spraw, roznemi czasy za pana oycy mego przez nieprzyacioł rożnych, tako ż i ogniew²⁾ pogineli, a ostatek i innych dokumentow pod te teraznieysze chłopskie bunt y i zawierzuchi pogineli.—Który to pradziad moy pan Jwon, mając syna przy sobie na imie Wasilia, dziada mego, oddał go w młodym wieku będącego dla cwiczenia xiążęciu Konstantemu Ostroskiemu³⁾, wielkiemu hetmanowi Litewskiemu, który doszedłszy lath, za przeżyeniem Bożym i błogosławieństwem Onego, spowinowacił się z domem zacnym ichmościow panow Buthowiczow, poiął za żonę corkę Dimitra Butowicza, na imie Hannę, i skoro w małżeński stan wstąpił⁴⁾. Którą tho Hannę⁵⁾, babkę moią, spłodziła córka pana Olechna Złotolińskiego, domu starożytnego na Wołyniu i rodowitego; i z rożnemi domy zacnemi spowinowacili się, tho jest ichmościami panami Semaszkami⁶⁾, Kirdeami i Hoskimi⁷⁾ tho zjednoczyło⁸⁾. I ieden tho był w pokrewności wyszedłszy z Ordy przodek pana Butowicza, na imie Michayło. Których to imie, iako i pożycia, nie wypisuję przez dawność wieku, aby ode czterech set lath i dali pamiętali; co iedno mi się od pana oycy mego zostało się było na spisku o pokrewnych, który spiszek, abo latopisowstwo⁹⁾, to jest Kroyniczka została, którą kozacy, nabiegłszy, z innemi rzeczami tę xiążkę wzieli. Tedy com mógł przy pamięci mieć

¹⁾ Въ изд. Войц, вм. трехъ послѣднихъ словъ: *szukać*.

²⁾ Тамъ же: *przez nieprzyaciół naszych Tatar i ognie*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *Ostrowskiemu*.

⁴⁾ Тамъ же послѣдняя фраза опущена.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *z którą to Hannę*.

⁶⁾ Тамъ же ошибочно: *Semickemi*.

⁷⁾ Т. е. *Гоцскими*, иначе *Гойскими*. Въ изд. Войц, ошибочно: *Hozkiem*.

⁸⁾ Этихъ двухъ словъ нѣтъ въ изд. Войцискаго.

⁹⁾ Въ изд. Войц. *latopisiec*.

rodziców i pokrewnych swych i innych¹⁾, na potomne czasy zostawuję przez pismo. Którego to Dimitra syn, na imie Jacko Butowicz, chorążym ziemi Kijowskiej był, który umarł w roku 1604.— Ktory tho Dimitr, oyciec babki moiey, miał synow dwóch, na imie Jwana, który we dwudziestu leciech umarł, a drugiego Jacka, chorążego, i corek trzy: pierwsza panna Marusia²⁾, która poszła zamaż za pana Hołowińskiego Jacka; druga panna Hanna—za pana Wasila Jerlicza; trzecia panna Tetyana—za p. Piotra Łoboza³⁾. The zaś rozrodzili⁴⁾, po łasce Bożey, syny i córki i za rozne ludzie zamaż poddawali⁵⁾, a syny z różnemi domy się spowinowacili. Ten że pan Jacko Butowicz, chorąży Kijowski, doszedłszy lath, ożenił się i spowinowacił się z domem panow Rajow, s którą Rajowną, na imie panną Ohrefiną, spłodził synow pięciu, na imie: Daniła, Hrehorego⁶⁾, Semena, Marcina, Alexandra, i corkę jednę, na imie Barbarą, którą było oddano⁷⁾ za pana Lwa Lasotę, skarbnego Kijowskiego, a dwa syny⁸⁾ młodo bezpotomnie zesli. Trzeci, Semion Butowicz, woyski Kijowski, ten spowinowacił się z domem jchmciov panow Jelcow, pojał za żonę corkę pana Dimitra Jelca, pisarza ziemskiego Kijowskiego, na imie pannę Owdoteją⁹⁾, s którą spłodził syna Stefana i corek dwie, Helenę i Magdalenę. Ktory syn ożenił się był i spowinowacił się z domem pana Fiłona Bohusza, corkę pojał¹⁰⁾ na imie Nastazyię, s którą jedno niedziel sześć mieszkał, i umarł, która napotem poszła za człowieka wielce

1) У Войцицкаго: о *иных*.

2) Въ изд. Войцицкаго: *Marja*.

3) Тамъ же ошибочно: *Zoboza*.

4) Тамъ же: *zrodzily*.

5) Тамъ же: *powydawali*.

6) Тамъ же: *Grygorego*.

7) Тамъ же: *która była wydana*.

8) Тамъ же: *a dwaj synowie jój* (?)

9) Тамъ же: *Eudokstę*.

10) Тамъ же: *biorąc za żonę córkę tegoż*.

godnego imć pana Kisiela, który potem woiewodą Kijowskim był. Corki też te, po zabiciu oycy swego,—którego to woyskiego Adam Tysza zabił ¹⁾ w drodze jadącego,—stryi wespoł z matką, jako opiekun, pan Marcin w stan święty małżeński za Krzystofa Liszkę na imie pannę Helenę oddali byli. Ta spłodziła była syna, na imie Kazimierza, i corek dwie, Katarzynę i Hanne, które w małym wieku Kazimierz i Hanna pomarli; po których spłodzeniu samego pana Liszkę własny szwagier, pan Jerzy Hołub zabił. Ktora napotem, zostawszy wdową, szła za drugiego zamąż ²⁾, za zacnego człowieka jmć pana Jerzego Puzyń, podkomorzego Włodimirskiego, s którym żyjąc kilkanascie lath, dokonała żywot swoy, corkę przy nim zostawiwszy na imie Katarzynę, którą wydał, jako oyczym, zamąż za synowca swego jmć pana Jerzego Puzyń. Druga zaś corka pana Semenowa, Magdalena, ta była wydana za jmść pana Pawła Strybila, człowieka dobrego i Pana Boga się boiącego. Ta spłodziła ³⁾ jednego syna, na imie Stefana, i corek trzy: Hanne, Zofię i Eufruzynę, ktorych matka zamąż powydawała: starszą za pana Wolanowskiego, drugą za pana Załęskiego ⁴⁾, trzecią za pana Brudnowskiego. Ktora pani Wasilowa, po pierwszym mężu, idzie za drugiego, za pana Jerzego Hołuba, który ją, s kupą ludzi ⁵⁾ Łaszczowych najachawszy, wziął u domu jey majątnosci Kustowcach ⁶⁾, z ktorym spłodziła synow dwoch: Konstantego i Jakuba, i corkę iedną na imie Leonore ⁷⁾; napotem umiera ⁸⁾ podczas trwóg rozboiu chłopskiego kozackiego, gdzie i sam pan Hołub napotem w Lublinie umiera. Jmść pan Marcin Butowicz, ten też, doszedłszy lath, spowinowacił się z domem jchm. panow Mikulińskich, na Po-

¹⁾ Въ изд. Войц. измѣнено: *ojca swego przez Adama Tyszę.*

²⁾ Тамъ же измѣнено: *Pozostala po nim wdowa poszła powtornie.*

³⁾ Тамъ же: *urodziła.*

⁴⁾ Тамъ же: *Zaleskiego.*

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *który na ludzi.*

⁶⁾ Тамъ же: *Kotarach.*

⁷⁾ Тамъ же: *Eleonore.*

⁸⁾ Тамъ же ошибочно: *Eleonora umiera.*

dolu, pojął córkę pana Hordyia Mikulińskiego na imie Helenę, s którą spłodził synow czterech, na imie: Jana, Alexandra, Pawła i Samuela, i corek kilka, które w małym wieku ¹⁾ poumieraly. Syny ²⁾ Jan i Samuel także młode poumierali; Paweł, doszedłszy lath, spowinowacił się z domem jmciov panow Strybilow ³⁾, wziął za małżonkę córkę pana Filipa Strybila, na imie Chrystynę ⁴⁾, s którą natenczas miał synow pięciu i córkę iednę; synom imiona: Michał, Alexander, Jacko, Samuel; syn zaś czwarty pana Marcinow Alexander, ten podczas woyny kozackiey swywołi pod Kumeykami na placu ⁵⁾ został zabity. Piąty zaś syn pana Jacka, Alexander, ten się spowinowacił był z domem panow Bereżeckich: pojął był pannę Thomiłę ⁶⁾ Bereżecką, s którą iednę córkę spłodził na imie Helenę, która napotem wydana była, za poradą przyacioł ⁷⁾, zamąż za jmc ⁸⁾ pana Andrzeja Sokołowskiego, człowieka dobrego, która spłodziła syna iednego, który w małym wieku umarł, i córkę iedną na imie Katarzynę, która, gdy dorosła lath, oddana była za pana wojewodzica Kijowskiego jmc pana Łukasza Chmieleckiego, człowieka rycerskiego, zacnego ⁹⁾. Ten wrychle umiera, która napotem szła i ¹⁰⁾ wydana prez rodzicow za pana Haraina ¹¹⁾.

A tu sie kończy potomstwo natenczas panow Butowiczow, gdzie się zwracając do pradziada naszego, sławney i godney pamięci p. Michała i potomka onego Dimitra, który się spowinowacił z domem panow Złotolińskich, którego zaś córki, iako wyżej mia-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *które młodo*.

²⁾ Тамъ же: *Synowie*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *Strybulów*. Такъ и ниже.

⁴⁾ Тамъ же: *Krystynę*.

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

⁶⁾ Тамъ же ошибочно: *Emiłę*.

⁷⁾ Тамъ же: *za poradą przyjacielską*.

⁸⁾ Тамъ же нектати: *za samego*.

⁹⁾ Тамъ же опущено это слово.

¹⁰⁾ Тамъ же измѣнено: *ten wkrótce umarł, a wdowa powtornie*.

¹¹⁾ Тамъ же ошибочно: *za p. Marcina*.

nowało ¹⁾, były powydawane zamąż; które ²⁾ potomki po sobie mając i jako się obrócili, tho jest: pani Łobosowa Żdanowa, na imie Marusia, ta zostawiła synow po sobie pięciu: Zynowia, Demiana, Hrehorya, Piotra i Jana. Który to Zynowij zostawił syna iednego Alexandra,—ten młodo umarł, a corki zamąż powydawane były: pierwsza za pana Fedora Nowosieleckiego, druga za pana Mikołaję Jzernickiego, abo Łosiatynskiego; the spłodzili potomki; trzecią z matką Tatarowie wzięli. Demian ten się ożenił i zostawił syny i córki, których nie znam, iak ich wiele a jak ichmsciow imiona. Pan Piotr także się ożenił, i ten miał syny, i tych jchmsciow nie znam ³⁾. Hrehory i Jan—ci bezzennie młodziencami umarli, Jana zabito w Moskwie pod Smolenskiem ⁴⁾.—Druga była wydana w stan święty małżeński za pana Wasila Jerlicza, na imie Hanna, która spłodziła synow dwoch ⁵⁾, Łukasza i Olizara. Który Łukasz zostawił po sobie corkę jednę, którą po śmierci oycowskiej zamąż wydano za pana Toporowskiego, która potomki spłodziwszy umiera. Pan Olizar, doszedłszy lath ⁶⁾, służąc żołnierską, a będąc w Moskwie z królem imcią Stefanem Batorym czas niemały, napotem ożenił się był i spowinowacił się z domem panow Borowickich: pojał był u pana Żdana Borowickiego siostrę na imie Tomiłę, która lath kilkanascie z nim mieszkając, bezpotomnie z swiata schodzi. Napotem drugą poimuje, u pana Hrehorego Sosnickiego corkę na imie Katarzynę s którą spłodził synow siedmiu, a córek dziewięć ⁷⁾, gdzie pierwszy syn na imie Jwan i corka pierwsza umierają. Drudzy synowie: Joachim, Andrzej, Jan, Michał, Maciey i Alexander. Tedy Joachim, służąc w młodym wieku zacnym panom, napotem udał się

¹⁾ Въ изд. Войц. *powiedziałem*.

²⁾ Тамъ же вм. этого слова: *zas*.

³⁾ Тамъ же: *i miał dzieci, które nie znam*.

⁴⁾ Тамъ же нѣтъ этого имени.

⁵⁾ Тамъ же: *z której zrodzili się dwaj synowie*.

⁶⁾ Тамъ же опущены эти два слова.

⁷⁾ Тамъ же: *i dziewięć córek*.

na żołnierską, jako wyżej o tem się pisało, a dawszy pokoy tey służbie, ożenił się, gdzie się spowinowacił z jchm panami Roguskimi, pojął córkę imci pana Roguskiego Woyciecha, który zginął na Cecorze, w Wołoszech, będąc porucznikiem u xiążęcia Samuela Koreckiego, na imie Marynę¹⁾, którą spłodziła Liszczanka Barbara (Żelechowie, Kodłubiscy, Gdeszczynscy, Rykalscy, Szleszyńscy—tho jeden dom zostaie), s którą spłodził synow pięciu i córek trzy, na imie Katarzynę, Marynę²⁾ i Hannę. Synom imiona: Konstantyn, ten umarł mały, Olizarko—także, Hrehory—i ten pokonał wiek, Bazyl i Hieronim—te żołniersko służą, po łasce Bożey żywi³⁾. Andrzej zaś, brat moy, mając lath pod czterdziecie, nie żeniwszy się, s tem się swiatem rostał, którego ciało pochowane w cerkwi Chodorkowskiey. Trzeci zaś syn oycy mego a brat mój, pan Jwan⁴⁾ spowinowacił się był z domem panow Szaszkiewiczow, pojął corkę pana Fedora Szaszkiewicza, chorążego Brackławskiego, na imie Krystynę, który spłodził syny i corki, gdzie iedne małe poumieraly, iedna corka Maryanna została, a sam oyciec pan Jwan umarł, ktorego bracia w Tarnopolu w cerkwi pochowali. Czwarty Michał, ten się spowinowacił z domem panow Dubiskich, pana Jana Dubiskiego corkę wziął na imie Alexandrę, s którą syny i corki spłodził; ktoremu podczas najazdow chłopskich kilkoro diałek małych pomarło. Pana Macieja zabili pod Hulowcami kozacy. Pan Alexander—ten paralizmem zarażony żywy zostaie.

Corkam też imiona pana oycy naszego the są, i która za kogo⁵⁾ poszła i w stanie święto małżeńskim zostaie z przeżycia Bożego, a naprzód: starsza, panna Jewa Jerliczowna, oddana jest za pana Pawła Snitowskiego pod Latyczow; tha spłodziła synow, imie

1) Въ изд. Войц.: *Maryanne*.

2) Тамъ же: *Maryanne*.

3) Тамъ же ошибочно: *служą Polsce, Bazyl i żywy*.

4) Тамъ же пропущено это имя.

5) Тамъ же ошибочно: *i która w zakon poszła*.

iednemu Stefan, drugiemu Hippolit, Fikon, Sylwester, Teodor, i córkę iedną Alexandrę. Druga za panem Jeremiaszem Tyszą była, Tytyanna; ta mając potomstwo, które pomarło. Trzecia, panna Magdalenna, zostaje zakonniceką w monasteru Pieczarskim panieńskim. Czwarta, panna Barbara, wydana za [pana Daniela Ohija Tyszkiewicza ¹⁾]; po tey corka zostaje, która wydana za pana Władysława Brzostowskiego. Piąta, panna Helena, wydana za pana Jana ²⁾ Bobickiego; ta bezpotomna umiera. Szosta, panna Nastazyia, wydana za pana Sernawskiego ³⁾; ta bezpotomna.

Tu się przestaje o potomkach oycy naszego pisać. Znowu poczyna się od pradziada mego pana Michała Butowicza, który miał żonę za sobą z domu panow Oberiow ⁴⁾, na imie Ohrefinę, s którą spłodził Dimitra, który to Dimitr pojął za żonę z domu ichm. panow Złotolinskih, która spłodziła Jacka, chorążego, i babkę moją Hannę Jerliczową i innych, jako to się wyżej powiedziało. Tego z pana Michała córek trzy było: iedna była wydana za pana Bołhaka, do Zalina ⁵⁾, druga za pana Kostinszkiewicza Chobołtowskiego, pod Włodzimierz, trzecia za pana Hołowinskiego. Jednak i to do wiadomości donoszę, jako się spowinowacenie stało z ichm. pany Krasnosielskiemi domu naszego, tho jest: pradziada naszego corka, która była za panem Kostiuszkiewiczem, tha spłodziła córek dwie, s krórych iedna była oddana za pana Promczyka, to jest Dołoteckiego, a druga za pana Olechna Krasnosielskiego, stąd jesteśmy spowinowaceni z panami Krasnosielskiemi w Bracławszczyźnie. Od tego też pradziada corkach pana Obernijowych ⁶⁾, w które domy zamąż pooddawane były w stan świętomałżeński ⁷⁾,

¹⁾ Въ изд. Войц. невѣрно прочтено: *wydana za Jana Samuela ojca Tyszkiewicza.*

²⁾ Тамъ же опущено это имя.

³⁾ Тамъ же: *Sarnawskiego.*

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *Oberów.*

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *za p. Bolhata Dozalina.*

⁶⁾ Тамъ же: *Obernijowych.*

⁷⁾ Тамъ же: *zamąż powychodziły.*

oznaymię: pierwsza była oddana za pana Niemirę, dziada pana Jozefowego, sędziego ziemskiego Kijowskiego; druga za pana Kmi-
tę, dziada wojewody Smolenskiego; trzecia za pana Merwińskiego,
na Podlasie, a czwarta tho była za pradziadem moim Michałem
Butowiczem.

Telom ¹⁾ wypisał z Latopisca albo Kroyniki jmcі pana Buto-
wicza o pokrewnych swoich i oycа mego dobrodzieja. Kozacy wzięli
Latopisc z różnemi rzeczami i sprawami w roku 1648. Spowino-
wacenie też na Wołyniu z domem ichmciow panow Radohoskich ²⁾
Dmitrem i Klimentym, którycb oycа Jerliczowna zrodziła. Spowino-
wacenie zaś z ichmć panami Hanibałami, których Hołowińska spłó-
dziła, Mikołaja i Abrama, ktorego pana Mikołaja podczas kozackich
buntow pod Perejasławiem zabito, ktorego tho córka wydana była
za pana Baranowskiego, synowca biskupa Krakowskiego, przez pa-
nią Michałową Kropiwnicką, podsędkową Bracławską.

Po dobrodzieyce pani matce rodzice the są: z domu starodaw-
nego na Wołyniu panow Sosnickich, za błogosławienstwem Pana
Naywyższego a przeżyeniem Onego ³⁾, pojał nieboszczyk rodzic nasz
w stan świętomałżenski, to iest pan Olizar Jerlicz żonę sobie a
matkę naszą Katarzynę, corkę pana Hrehorego ⁴⁾ Sosnickiego i
babki naszej, ktora była z domu Borowickich, woyskiego Luckiego
na Wołyniu, gdzie ieden dom tho ⁵⁾ w pokrewnosci i spowinowa-
ceniу panow Sosnickich z różnemi domy w pokrewnosci, iako to ⁶⁾:
z ichmciami panami Jałowickiemi, Borowickiemi, Andruskiemi, So-
korami, Chorżewskiemi, Dzusami, Krajewskiemi. Po ktorым panu
dziadu naszym, oycу matki naszej, zostaią potomki synow dwóch;
imiona onym te są ⁷⁾: starszemu synowi Andrzej, ktory, doszedłszy

¹⁾ Въ изд. Войц.: *Тыле*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *Radochskich*.

³⁾ Тамъ же измѣнено: *i Iego wejrzeniem*.

⁴⁾ Тамъ же: *Gregorego*.

⁵⁾ Тамъ же: *ten dom*.

⁶⁾ Тамъ же послѣднія 7 словъ опущены.

⁷⁾ Тамъ же—изложено въ сокращеніи.

lat, ożenił się albo spowinowacił się z domem ichmć panow Baybuzow, w wojewodztwie Braclawskim, biorąc za żonę corkę pana pisarza ziemskiego Braclawskiego, pannę Nastazija, s którą spłodził synow szesciu, którym imiona te są: Joan ¹⁾ i Alexander, którzy, doszedłszy lat, młodziencami pomarli; Wacław, ten zakonnikiem albo czerncem został; Daniel, ten żołniersko porucznikiem pod chorągwią pana Ołdakowskiego był na ten czas; pan Mikołaj, ten się ożenił pod Barem, spowinowacił się s pany Mytkami; a pan Jędrzey wtenczas tak się zostaię. Drugiemu synowi imię Jarosz; ten się spowinowacił z ichm. panami Żabokryckimi, poiął wdowę na imię Marynę ²⁾, która była pierwey za panem Chołoniewskim, s którą spłodził corek dwie, imię starszey Owdotyia, a drugiey Maryna. Starszą oddali ichmś panowie przyjaciele za pana Mikołaię Dzika, drugą za pana Bartosza Ważynskiego, po których potomki po wujach naszych a braci rodzicielki pani matki naszej różne zostaię; imion nie wiem, gdzy z ichmciow nie znam. Siostry też pani matki naszej a ciotki moje za kogo powydawane były: starsza, na imię Zofia, ta była wydana za pana Kuniowskiego ³⁾, pod Krzemieniec, która napotem, zostawszy wdową, idzie za pana Jwana Chomiaka Smordowskiego, która bezpotomnie zesła. Druga wydana była za pana Woyciecha Biechowskiego Prusaka; ta miała synow kilka, którzy poumierali, w Moskwie poginęli, i corek dwie, które powydawano zamąż; starszą, pannę Katarzynę, za pana Jakuba Dzierżanowskiego, która synow zostawuie czterech ⁴⁾ i corek dwie. Trzecią ciotką wydana za pana Stanisława Gurskiego, z domu Firlijew ⁵⁾, ta syna iednego miała, który, służąc czas niemały żołnierską, ożenił się i bezpotomnie schodzi z swiata. Czwarta ciotka panna Helena Apolonia ⁶⁾; tę wydana za pana Alexandra Szaszkiewicza, która

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *Jan*.

²⁾ Тамъ же: *Maryannę*.

³⁾ Тамъ же: *Kunowskiego*.

⁴⁾ Тамъ же: *kilku*.

⁵⁾ Тамъ же: *Firlejów*.

⁶⁾ Тамъ же одно только имя: *Polonia*.

po sobie zostawie synow pięciu: Wacława, Krzysztofa, Hieronima, Piotra i Mikołaja. Wacława swawola kozacka przy boku jego krol. mści pod Zborowem zabiła. Pan Krzysztof ten się ożenił, ma kilka synow y corek. Hieronim, ten żołnierską ¹⁾ służąc pohusarsku z jmcia panem hetmanem, zapieczętował z drugimi życie ²⁾ pod Korsuniem, gdy oboz zniesli chłopci i hetmanow Tatarom wydali. Piotr zaś został dominikanem i był ³⁾ lektorem. Mikołaja także zabito, swawola chłopiska ⁴⁾. Córek czterech: starsza, Marusia, wydana za mąż za pana Wysockiego, a trzy zostaią zakonniczkami w manasteru Wińnickim.

Zdało mi się i to za rzecz słuszną, a zwłaszcza będąc w niebezpieczeństwie wielkim a mając i czas potemu, przed oczyma śmierć od niezbożnych tyranow, napomnieć ⁵⁾ przez te gluzowane pismo moie, aby dziatki moie, iesliby ktore mogło przez łaskę Bożą zachowane zdrowe bydź, aby matka onych, a żona moja, pani Maryna Roguskiego ⁶⁾ Jerliczowa, ieżeliby też i na ją z dopuszczenia Bożkiego co stało od niezbożnych tyranow, tedy uniżenie rodzoney panow braci moiej proszę, aby o dziatkach moich pamiętali.

Spowinowacenie z ichm. pany Morżkowskimi ⁷⁾, pod Łokaczami, których panna Sosnicka zrodziła; ktory to pan Morżkowski, dziad panow Sewerynow i panow Benedyktow, u dziada naszego Jarmoły Sosnickiego corkę poioł na imie Polonią, s którą innych potomkow spłodzili niemało. Spowinowacenie z ichm. panami Jełowickimi, gdy ż pan Sawa Jełowicki poioł u pana Andruskiego corkę, na imie Hanne, za małżonkę, a drugą corkę pan Borowicki Bohdan, ktorego Bohdana corkę ⁸⁾ dziad moi pan Hrehory Sosnicki

¹⁾ Въ изд. Войц.: *w wojsku*.

²⁾ Тамъ же: *zdrowiem*.

³⁾ Тамъ же: *i jest*.

⁴⁾ Тамъ же: *także chłopci zabili*.

⁵⁾ Тамъ же: *a mając zawsze śmierć przed oczyma... napomknąć*.

⁶⁾ Тамъ же: *z Roguskich*.

⁷⁾ Тамъ же: *Markowskimi*. Такъ и ниже.

⁸⁾ Тамъ же пропущено это слово.

poił za małżonkę, gdzie z ichmć pany Rahozy i z ichmć panami Sniszczowskiemi w pokrewność wstąpili panowie Chorzewscy. Pana Demyana i pana Jwana Huba ¹⁾ Borowicka spłodziła, który pan Demiau pod czas rokoszu w Polsce ²⁾ umarł; synow po sobie zostawił trzech: Jana, Jerzego, Andrzeja, i corkę iedną, którą wydano zamąż za pana Skrzywskiego ³⁾.—Pan Mikołaj Dzik wespoł z małżonką swoją panią Owdotyją, corką pana Jarosza Sosnickiego, spłodzili synow trzech: Piotra, Jarosza, Krzysztofa, a corek trzech na imie: Anna, Maryna, Polonia, gdzie Marynę, starzą, wydaou w małżęstwo za p. Andrzeja Ważyńskiego Prusaka, pod Toruniem, w Warszewiczach, za syna pana Bartosza Ważyńskiego, za którym p. Bartoszem ciotka rodzona była, na imie także Maryna; bo pan Bartosz, poiowszy siostrę moją stryieczną, pannę Marynę, Jarosza Sosnickiego córkę, s którą spłodził syny i córki. Synowi starszemu imie Jan, który jezuitą został; drugi Alexander, trzeci Józef, czwarty Stefan. Corkom imiona: starszey Krystyna, która była za panem Borkowskim. Ten że pan Bartosz Ważyński, mając syna s pierwszą żoną p. Jędrzeja, który pojmuie ⁴⁾ corkę u pana Mikołaja Dzika za syna swego pannę Marynę, terazniejszey swey żony siostrzenicę, który pan Jędrzey bezpotomnie umiera, a pani Jędrzejowa napotem idzie za drugiego, imś pana Stanisława Bistrama, które mieszkają w Prusiech, w Warszewiczach, pod Toruniem. Drugę corkę, na imie Hanę, pan Dzik wydaie za małżonkę za pana Samuela Humnickiego ⁵⁾; trzecią za pana Samuela Bakowieckiego, na imię pannę Poloniją.

Pokładam też i o tem, aby też potomki nasze wiedzieli, że imś pani Hołowińska, Buthowiczowna z domu, dwoch synow, kto-

¹⁾ Въ изд. Войц.: *Huka*.

²⁾ Тамъ же: *w Polsce*.

³⁾ Тамъ же: *Wkrzyskiego*.

⁴⁾ Тамъ же: *którego ożenił z córką pana... panną Maryanną*.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *Hannickiego*.

rych znałem¹⁾, spłodziła: pana Tymofeja i Herwazego. Ten Tymofej miał syna iednego, na imie Bohusza, ktorego w Prusiech zabito przy bytnosci krolewskiej, z Gustawem wojnę wiodąc, i corkę iedną, która była za panem Kropiwnickim, podsejdkiem Braclawskim. Pan Herwazy także kilka synow spłodził: Łukasza, Stefana, Jana. Pan Łukasz zostawuie potomki, których nie znam, a Stefana zabito. Pan Jan, ten synow po sobie zostawuie i corkę wydaie zamąż za pana Prokopa Wilhorskiego.—Prokopowe Strzalczyne potomstwo—też są pokrewni.

Punkta Supliki²⁾ do Majestatu J. Krol. Mci i Rzeczypospolitey Woyska J. Krol. Mci Zaporoskiego, roku 1649³⁾.

Żale nasze krwawe iuż nas do tego przywiodły, żeśmy obcych Panow szukać mieli i krwawie wybijać się z niewoli musieli. Zatrzymawszy się jednak za rozkazaniem⁴⁾ iasnie wielmożnego imci pana wojewody Braclawskiego, zostawamy⁵⁾ w wiernym poddaństwie naszym, gdy te nam punkta będą uiszczone. A nayprzed: niewola, którą cierpi narod nasz Ruski gorzey tureckiey przez Uniją w wierze swoiey greckiey starożytney, aby była zniesiona, prosimy, tho iest, aby iako od wiekow bywało, tak i teraz iedna Ruś starożytnego greckiego zakonu. Władycstwa i wszystkie cerkwie aby przy narodzie Ruskim wszędzie w Koronie i w Wielkim Xięstwie Litewskim zostawali; i nazwy⁶⁾ Unij żeby nie było, tylko aby rzymski a grecki zakon, tak iako się zjednoczyła Ruś z Polakami. Jchmśc xięża władykowie, ktorzy chcą zostawać przy zakonie

¹⁾ Въ изд. Войц. нѣтъ этихъ двухъ словъ.

²⁾ Тамъ же: *Punkta i suplika*.

³⁾ Документъ этотъ (съ незначительными измѣненіями) помѣщенъ въ „Памятникахъ Кіевской Коммисіи“, 2-е изд. т. I, стр. 332.

⁴⁾ Въ изд. Войцицкаго: *za rozkazem*.

⁵⁾ Тамъ же: *zostajemy*.

⁶⁾ Тамъ же: *i nazwiska*.

rzymskim, niech zostają zdrowi, wszyscy cerkwi ruskie, starożytne fundacye, oddawszy Rusi, które zostać chcą przy greckim zakonie, tho żeby przy Rusi zostawali; a wrociwszy, co czyie iest, tho żeby dwa zakony zostali, grecki i rzymski, iak dawniey bywało, nie dręcząc ludzi chrześcijańskich, braci naszych, przez Uniją, bez ktorey w zgodzie słusznie żyć¹⁾ będzie.—Powtore: iż wszystka woyna przez Czaplńskiego najpierwey²⁾ stanęła wzruszona, który przeciwko przywilejom J. Krol. Mci, odjowszy futor moy, ieszcze i na zdrowie następował mnie, Chmielnickiemu, i z niego ten ogień wszystek³⁾ zapalił się, ten na przyszłą, da li Bóg⁴⁾, kommissią aby był wydany. Potrzebie: drugiey też woyny, większey pierwszey, xiążę Wiszniowiecki iest przyczyną, nastąpiwszy mimo zastanowiony pokoy, nie czekając kommissyi; tedy, gdzie by miał być hetmanem koronnym, tedy my żadną miarą z nim żyć i Ukrainy puscic onemu⁵⁾ nie chcemy, i woyna być musi. Poczwarcie: wojewoda Kijowski, prosimy, aby był narodu ruskiego i zakonu greckiego, aby nie następował na cerkwie Boże, iako terazniejszy pan Tyszkiewicz wojewoda, który wyrzuca cerkiew z zamku Kijowskiego i nie dopuszcza budować; ktoremu my wojewodztwa większego życzymy, a do Kijowa o wojewodę naszey wiary prosimy. Popiąte: także metropolita nasz Kijowski żeby miał mieysce w senacie J. Kr. Mci, żebyśmy przynaimniey trzech senatorow: między duchownemi metropolitę, a między swieckimi wojewodę i kasztelana Kijowskich z Rusi mieli w Senacie dla postrzeżenia⁶⁾ wiary naszey i praw narodu naszego⁷⁾. W tym że Kijowie wszystkie koscioly i klasztory, iako iest, tak niech wcale zostają; telo⁸⁾ oycowie Jezuici żeby nigdy

1) Въ изд. Войцицкаго: *sluszna rzecz.*

2) Тамъ же: *pierwsza.*

3) Тамъ же: *wielki.*

4) Тамъ же: *jak da Pan Bóg.*

5) Въ „Пам. Коммиссиі“: *i w Ukrainę do puscic.*

6) Въ изд. Войц.: *dla przestrzegania.*

7) Тамъ же *Ruskiego.*

8) Тамъ же: *tylko.*

nie byli, których na złość Ruskim szkołom naszym wprowadził p. wojewoda Kijowski, co stąd nie mniejsze ¹⁾ zamieszanie stanęło.— Te wszystkie punkta żeby nam z łaski J. Kr. Mci i wszystkich ²⁾ Rzeczy Pospolitey aby pozwolone i stwierdzone były, prosimy, a my kończyć kommissiją i w wiecznym ³⁾ poddaństwie J. Krol. Mci i R. Pospolitey zostawać gotowiśmy. Bohdan Chmielnicki, hetman woysk J. Kr. Mci i Rz. Pospolitey Zaporozkich.

Mca marca 5 dnia imć pan wojewoda Bracławski pan Kisiel z pany kommissarzami, kolegami swemi, z Pereiasławia nazad się, wyprawiwszy kommissiją z kozakami, powracając, a dla przyiazni i życzliwosci panow mieszczan Kijowskich minąć musiał Kijow mimo Łybedź rzeczką i mimo Sofija ⁴⁾, nie bywając w nim, nie wydychając i nie popasając koniom; do Białogrodki iechać musiał na popas. Bo o to się panowie mieszczanie u Chmielnickiego starali i uprosili aby żaden w Kijowie ani nogą ⁵⁾ nie powstał i nie bywał. Tego ż dnia pozostałe niedobitkowie, szlachta, duchowni i żydzi, którzy dla uchronienia zdrowia zebrali się byli do Kijowa, chcąc do Polski za imcią panom woiewodą iachać, ktore czekali, nim się nazad z Perejasławia powroci, który dla słuszney przyczyny musiał minąć; bo o tem mowa była z kozakami i ich starszym. Thedy oni, niebożęta, chcąc na noclegu dogonić, puscili się z Kijowa przeciwko nocy; ktorych zbojcy, swywola kozacka ⁶⁾, na gościńcu przezymowali i zabijali, a drugich około Sofij na gorze zwracali, gdzie mnichow i więzy kilkunastu do sani, tyłem ieden ku drugiemu ⁷⁾ powiązawszy,

¹⁾ Въ изд. Войц.: *a ztąd nyniejsze.*

²⁾ Тамъ же: *całei.*

³⁾ Тамъ же прибавлено: *i wiernem.*

⁴⁾ Тамъ же послѣднія 5 словъ опущены.

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ словъ: *ani noga.*

⁶⁾ Тамъ же: *zbojcy i kozacy.*

⁷⁾ Тамъ же: *do drugiego.*

posadzili, które przez noc tak siedzieli na mrozie, a dwóch xięży, Skupskiego i Ronczkiewicza, do Dniepru zaprowadziwszy, potopili; żydów także drugich ¹⁾ nazajutrz poobdzierawszy, goło, pokaleczywszy, pobiwszy, popuszczali, i to za przyczyną oycy jmci xiędza metropolitową. Po ktorey to kommissiji i odieździe panow kommissarzow z Ukrainy troche ucichło było, i załogi po miastach wszędzie ²⁾ poczynili, aby swywoli przestrzegali a zaboystwa i szarpaininy nie czynili. Jako ż i w samym miescie Kijowskim przez kilka miesięcy ucichło było, gdzie pozostała szlachta bezpiecznie się, gdzie ktory chciał, przechádzali; iednak że w nocy nie dowierzali i między pianie nie chodzili, atoli się chodząc żywili między ludźmi. Jako ż i nabożenstwo xięża ³⁾ w celach miewali, iednak cicho i kryjomo dla samego nahańbienia.

(Miesiãca maja iako się znowu zaczęli skupić i zbierać chłopi. Skoro się trawa pokazała, że mógł konia napastwić ⁴⁾, pod Kijow kilka pułkow zebrawszy się i skupiwszy, ku przewozu przystąpili Dnieprowemu tysięcy do ośmdziesiąt ⁵⁾). Gdzie tam że ieden niezbożny człowiek, balwierz, kijowski mieszczanin, przewiskiem Połohenko ⁶⁾, który podczas tey swawoli kozackiey i rozboju był przy Chmielnickim, iako przy hetmanie, u którego uprosiwszy się, iechał ku domowi, do Kijowa. Zbuntowawszy kozakow, dawszy hasło do dnia między sobą, wkoło miasto Kijów obstąpiwszy, po ulicach, po scieżkach okrzyk uczyniwszy, mnichow z klasztorow pozostałych i xięży włoczyli, koscioły rozbijać poczeli, do ostatku wyrabowali, czego ieszcze byli nie dobrali, za szlachtą iak za zaiącami s tryumfem wielkim i smiechiem po ulicach goniąc, chwyтали i zabijali; xięży

¹⁾ Въ изд. Войц. нѣтъ этого слова.

²⁾ Тамъ же нѣтъ и этого слова.

³⁾ Тамъ же и это слово опущено.

⁴⁾ Тамъ же: *napaść*.

⁵⁾ Тамъ же: *w liczbie do 1080*.

⁶⁾ Тамъ же: *Polehenki*.

człowieka dusz trzynastie¹⁾ zebrawszy na Dniepr, z czułow rzu-
cali²⁾ w wodę, tak też szlachtę i szlachcianek z dziećmi, pod gar-
łem zakazawszy, aby żaden mieszczanin nie przechowywał w domu
swoim nikogo, które się bali tedy, z domow swoich wyganiali; a
skoro się iaki pokazał na ulicy, zarazem zabijali i psom ciała ieść
dawali. Sklepy z umarłemi trupy poodbijali, ciała wyrzucali, psom
ieść dawali, a ktore całe byli, tedy przy kątach kijami podpierali,
xiążki w ręcę dawali. Czego tego ich tryumfu przez dni trzy całe
było, aż się zaledwo pohamowali, gdzie natenczas z trzysta dusz i
daley pozabijali³⁾, różnemi mękami trapili. Gdzie byli Niemce z
Kodaku poprzychadzali⁴⁾, ktorych tam było żywcem wziowszy w
Kodaku, popuszczali, to thu⁵⁾ ich pozabijali; zaledwo ktory szlach-
cic do monasteru jakiego uciekłszy, smierci tyrańskiej od niezboż-
nych uszedł.)

Tego z miesiąca i czasu, júnii 22, imé pan Smiarowski od
J. Kr. Mci był zesłany do pana hetmana i wszystkiego woyska Za-
porowskiego, ktorego zatrzymawszy przez kilka niedziel w Czehry-
nie, napotym dając przyczyny do rozruchu i rozbiienia, krwie chres-
cianskiey pragnąc przelania i poganom w niewolę Tatarom oddając
umyslili, onego zabili⁶⁾, zamordowali, naszedłszy onemu na gospodę,
i wszystką czeladź przy nim będącą pozabijali. A tho zrobiwszy,
Chmielnicki skupiwszy się iako znowu szełd ze wszystką watahą
swoią ku Chmielniku i Międzybożu, chcąc znowu dokonczyć nędz-
nych chrzescijan, i otworzywszy wrota Tatarom do Polski, z kto-
remi braterstwo przyieli, wespoł miasta i wsie plondrowali i poda-
wali w niewolę pogańską biednych nędznych ludzi, ktorych nała-

¹⁾ Въ изд. Войц.: *113 dusz.*

²⁾ Тамъ же: *z czólen w wodę wpychali.*

³⁾ Тамъ же: *o 300 dusz zabili.*

⁴⁾ Тамъ же: *przyjechali.*

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *a w polu ich znowu pozabijali.*

⁶⁾ Тамъ же послѣднія два слова опущены.

pawszy, za lada co przedawali: za nahaykę albo za kawałek ¹⁾ tabaki. Tak to stworzenie Boskie w niezbożnych było tanie. Nie pomniąc ²⁾ na tę mowę i proźby swoje, w czym żądali przez jmé pana wojewodę i kommissarzow Jego Kr. Msci, alé jako na ubespieczonych poszli. O czym ani Krol Jmć z senatem (wiedział) podczas seymu, na który przybył imé p. wojewoda, odprawował poselstwo, uczynił relacją, z innemi i the punkta, ktore byli podali i czego żądali po Krolu Jmci i Rz. Pospolitey, oswiadczył, gdzie o tey woynie zaniechali byli i iuż o tem nie radzili. Przeciw którym xiąże Wiszniowiecki, będąc czuynym ³⁾ panem, wskok pod Zbaraż z innemi panięty i reymentarzami krolewskimi okopuią się, to iest: z jm. panem Andrejem ⁴⁾ Firlejem, kasztelanem Beżżkim, iako hetmanem, i jm. panem Sieniawskim i innemi panięty w obronie stał, do ktorego niedziel dziewięć dzień i noc szturmowali. O czym wszystkim tey trajedij i woyny kto tam był i widział, nie zaniecha doskonaley wypisać i z druku ⁵⁾ wydać o tak ciężkim upadku narodu chrzescijanskiego i Rzeczy Pospolitey przez własne poddane.

Tego ż czasu w drugą stronę ten że hetman Rozboynicki kuma swego Zakrzewskiego, w kraie Litewskie, ktory nie pomniąc na swoią uczciwość i urodzenie szlacheckie, będąc przedtym półkownikiem od J. K. Mci i pana Krakowskiego, hetmana, nad pułkiem Czehryńskim, w którym pułku i ten sam istey ⁶⁾ wodz kozacki Chmiel za czerniaka był, albo za atamana, iako się oni nazywają; s którym pokumawszy się, był mu życzliwym. Ktorego kozacy, nim się jeszcze nie zbuntowali byli, porozumiawszy rzeczy i

¹⁾ Въ изд. Войц. за *niuch*.

²⁾ Тамъ же: *nie pomnac*.

³⁾ Тамъ же: *czułym*.

⁴⁾ Тамъ же: *Iędrzejem*.

⁵⁾ Тамъ же: *i drukiem*.

⁶⁾ Тамъ же: *prawdziwy*

nową a zamysły bezbożnego ¹⁾ łotrowskie, że z niektórymi fakcyie stroi o zdradzie, poymawszy go, oddali do kommissarza pana Szemberka, o czem kommissarz daie znać panu Krakowskiemu, za którego oznaymieniem pan Krakowski rozkazuje, aby go stracono. Tym czasem bierze go na porękę Zakrzewski pies ²⁾, nim od pana hetmana będzie wiadomość, obiecując go stanowiąc panu kommissarzowi znnowu; ale skoro wiadomość przysłała, przeczytawszy list hetmański, powiedział o tem onemu i każe, aby o sobie przemyślał, który zarazem, nic nie czekając, udał się nad Dniepr w łui. Tam że pomału zbierać drużynę ku sobie poczoł, przec co aż do tego przyszło, że i hetmanowie i woysko koronne kwarciarne zginąć musiało, a mało nie pół państwa Polskiego krolestwa. Tedy ten kum Zakrzewski, zdrayca, z ramienia Chmielnickiego był wysłanym ku Litwie, aby znosił i Litewskie kraje żeby pustoszył. Ktory stał z woyskiem swoim nad Rzeczycą ³⁾; zebrawszy hultaystwa z różnych mieysc, od Kijowa poczowszy, do osimdziesiąt tysięcy, szedł, plondrując i pustosząc kraie Polskie i Litewskie zajmując. O którym nieprzyiacielu jmc xiążę Radziwiłł, hetman, mając wiadomość, postępuje przeciwko zboycm ku Lubeczowi i Łojowu ⁴⁾, ktorych, po łasce Bożej, widząc ⁵⁾ hufcy wielkie i nierówne przeciwko swoim, sprawiwszy woysko, skoczył rozkazuje. Ktorzy zboycy, zobaczywszy lud żołnierski, tył podali; tam że doieżdżając siekli, zabijali i samego zdraycę wodza postrzelili i żywcem wzięli byli, ale trzeciego dnia zdechł ⁶⁾ był. Ktorych byli przyparli między lasy i Dniepru; poczeli cię bronić, a drudzy w Dnieprze topili się, i niemało ich głową nałożyło: okolo dwudziestu tysięcy, iako napotym sami prawiłi o tym.

¹⁾ Въ изд. Войц. *zamyśly niezbożni*.

²⁾ Тамъ же: *kum Zakrzewski*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *pod Rzeczycą*.

⁴⁾ Тамъ же невррно: *ku Linbeńczu i Łojowu*.

⁵⁾ Тамъ же: *widzących*.

⁶⁾ Тамъ же: *umarł*.

Tego ż roku 1649, będąc na koronacyi krolewskiej w Krakowie, p. Janusz z Łohoyska Tyszkiewicz, wojewoda kijowski, a iadąc z Warszawy do Lublina, dokonał żywota swego biegu ¹⁾ w miasteczku Okrzeiach.

Tego ż roku pan Stanisław Lubomirski, wojewoda krakowski i jenerał tey ziemi, bieg żywota swego dokoczył.

Tego ż roku p. Kazanowski, marszałek nadworny krolewski, s tego swiata zszedł.

Tego ż roku p. Jerzy ²⁾ Hołub, półkownik Kaniowski kozacki, mąż doswiadczony i waleczny, bieg żywota swego dokonał w Lublinie.

Tego ż czasu i roku p. Samuel Łaszcz, strażnik koronny, żywota swego dokonał biegu, aboli zdechł ³⁾, który niewypowiedziane i nie może człowiek wypisać ⁴⁾, iakie wielkie bezprawia szlachcie i różnym osobom niazdy czynił przez swych sprawcow.

W tym że czasie i roku, miesiąca augusta 7 dnia, Jego Krol. Msć, sam się ruszywszy osobą swoją ⁵⁾ s pospolitym ruszeniem i innemi ludzmi piniężnemi, przyciągnął ku Zborowu z woyskiem, ktorego powiedziano, że nie miał więcey nad dwadziescia tysięcy spełna: tak sobie lekce wając głównego nieprzyaciela wielkiego, których nad szesć kroć sto tysięcy z Hordą było. A tak, choć z utratą swoich a datkiem okupu Hanowi, pokoy uczynił i stanął dnia dziesiątego ⁶⁾. Thego ż roku skoro się uspokoilo z kozakami na czas krotki było ⁷⁾.

P. Andrzej Firley, kasztelan Bełzki, sprawca woyska kwarcianego, pod Zbarażem będącego przeciwko sweywoli kozackiey, umarł, który był heretykiem, głową luterską, piniacz wielki.

¹⁾ Въ изд. Войц. нѣтъ этого слова.

²⁾ Тамъ же ошибочно: *Czerszy*.

³⁾ Тамъ же просто: *umarł*.

⁴⁾ Тамъ же: *i trudne po opisania*.

⁵⁾ Тамъ же: *osobiście*.

⁶⁾ Тамъ же опущены послѣднія 3 слова.

⁷⁾ Этого извѣстія нѣтъ въ изд. Войцицкаго.

Tegoż roku 1649, mca augustą 9 dnia, zastanowienie przez sposób kozacki z hanem, carem Tatarskim, a krolem imcią pod Zbarażem na ten sposób: «Ziechawszy się nayasniejszy i najsławniejszy między krolami, sławą i szczęściem od Pana Boga uwielbiony, wielkich krolestw, państw i wielu narodow monarcha, Jan Kazimierz, z łaski Bożey król Polski, wielki xiążę Litewski, Ruski, Pruski etc., z wolnym wielkicy Ordy carem Soltan Gerej, ¹⁾ Czerkeskim, Nahajskim, Perekopskim ²⁾ i chanem Krymskim, przyacielem i bratem, takie między sobą punkta postanowili: iż od dnia dzisiejszego zawierają z sobą wieczną przyiaźń, która między nayasniejszym a naypotężniejszym i najsławniejszym Janem Kazimierzem, krolew Polskim, i następcami jego krolami Polskimi, i domem Soltan Gerejow wieczna i nienaruszona trwać ma, względem której przyiaźni obiecują sobie wzajem pomoc przeciwko spólnemu nieprzyjacielowi, kiedy ieden od drugiego pomocy tej potrzebować będzie. Naśladując ten że nayasniejszy Jan Kazimierz chęci i hojności przodków swoich, krolow Polskich, przeciwko wolnym carom wielkich Hord i hanom Krymskim, obiecuie dawać zwyczajne temu z hanowi Jsłam ³⁾ Gierejowi, według dawnych punktow, upominki s kondycijami, w punktach wyrażonemi, które upominki nayasniejszy król Jan Kazimierz do Kamieńca na czas zwyczajny odsyłać, a wolny wielkich Hord car tam że posłańca swego po one posłać powinien, który ie odbierać będzie. Obiecuie przy tym wielkich Hord car, han Krymski, że od tego czasu wiecznemi czasy hordy Krymskie, Nahajskie, Kałmuckie, Budziackie, Oczakowskie, Dobruckie, owo zgoła żadne, także żaden z murzow ⁴⁾ i bejow naymniejszey watagi ⁵⁾ w państwa nayasniejszego krola imci nigdy

¹⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *Saltan Czeret*.

²⁾ Въ изд. Войц. *Czerkes, Nahaj, Perekop, Hamckim*: въ сп. Ваксмана: *Hanskim*. Исправляемъ по тексту, изд. въ „Пам. Комиссіи“.

³⁾ Въ изд. Войц. *i sławnemu*.

⁴⁾ Въ изд. Войц. *z Janzarów*.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *Walachi*.

wpadać ani szkod żadnych czynic nie będą, o co wszelakim sposobem starać się o to i bronić tego ten że wielkich hord car i wolny han Krymski za siebie i potomki swoje obiecue. A iż ten że wielkiej Hordy car i han Krymski wniósł prozbę do najiasniejszego, naysławniejszego, naysławniejszego krola Jmci za woyskiem Zaporozkim, aby im występek, bunt i wznieconą woynę odpuścił, tedy najiasniejszy krol Jmć, za upokorzeniem się i oddaniem winnego ¹⁾ poddaństwa tego woyska Zaporowskiego, uczynił z nimi miłosierdzie, że na przyczynę wielkich Hord wielkiego cara i hana Krymskiego odpuszcza onym ten występek i przy dawnych wolnościach woysko Zaporozkie zostawie, według osobliwego z nimi miłosierdzia i zastanowienia. A gdyby wolny wielkiej Ordy car i han Krymski potrzebował przeciwko swoim ²⁾ nieprzyaciołom posiłkow lub woyskiem Zaporozkim, lub inszym, tedy mu tego krol Jmć pozwolić obiecue; wzajem, gdyby też najasniejszy krol Polski potrzebował tego ż, tedy bądź wszystką Ordą, bądź częścią, według potrzeby najasniejszego krola Jmci, posiłkować będzie i obiecue: przyaciołom zaś spólnym maia byđz przyaciołmi, a nieprzyaciołom nieprzyaciołmi. A iż ³⁾ z tego tu miejsca obrocić się nie może wielkich Ord car wolny i han Krymski, telko przez państwa J. Kr. Mści, starać się obiecue, aby the powrocenie jego było z najmniejszą szkodą państwa J. Krol. Mci. Woysko pod Zbarażem to, ktore jest, przy posłancu krola Jmci na to naznaczonym i zesłanym ma być nieodwłocznie uwolnionym ⁴⁾, tak, żeby Horda i cokolwiek jest woyska Zaporozkiego bez wszelakiey odwłoki odstąpili, a woysko to ze Zbaraża bezpiecznie do krola Jmci sciągnąc się mogło.—Takie tedy umowy i punkta postanowione obiecuiemy wzajem w cale nie-

¹⁾ Въ изд. Войццицкаго: *wiernego*.

²⁾ Тамъ же: *wspólnym*

³⁾ Тамъ же: *Acz*.

⁴⁾ Тамъ же предыдущія строки отъ точки выпущены.

naruszenie wiecznemi czasy dotrzymać». Data pod Zborowem, 7 dnia ¹⁾, miesiąca zwyż pomienionego, z podpisem rąk i pieczęci przyłożeniem Chańskim.

Deklaracija ²⁾ Jego Krol. Mci woysku Zaporozkiemu na punkta z supliki dana ³⁾.

Naypierwey, przy wszelakich dawnych wolnosciach J. K. Mśc woysko swoje Zaporozkie zachowuie, według dawnych przywilejow, i na to przywiley swoy własny ⁴⁾ wydaie.

Liczba woyska. Chcąc wygodzić poddanych swoich proźbie i przychęćić ich do usług swoich i Rzeczypospolitey, pozwala mieć J. Krol. Mśc czterdzieście tysięcy woyska Zaporozkiego ⁵⁾, a sporządzenie rejestrowe powierza hetmanowi woyska swego Zaporozkiego ⁶⁾, s taką deklaracją: gdy według godnosi ktory by był do tego sposobny w dobrach szlacheckich kozak, do reiestru wpisowany, iako i w dobrach Jego Krol. Mosci, a to takowym miast opisaniem: od Dniepru poczowszy s tey strony, w Dymirze, Hornostajpolu, Korosteszowie, Pawołoczy, Pohrebiszczach, Przyłuce, Winnicy, Braclawiu, a stamtąd do Jampola ku Dniestrowi, także od Dniestru ku Dnieprowi rozumieć się ma, i w regestr kozacki mają być przyimowane. A z drugiey zaś strony Dniepru: w Ostrze ⁷⁾, w Czerniehowie, Niżynie, Romnie, az do granicy Moskowskiey i Dniepru. A co się dotczye miast dalszych J. Krol. Mosci i szlacheckich, nad

¹⁾ Въ изд. Войц.: *dnia 1 miesiaca*. Въ „Памятникахъ Кіевской Комиссіи“ (2-е изд. т. I, стр. 364), гдѣ этотъ документъ помѣщенъ, онъ датированъ 19 августа.

²⁾ Въ изд. Войцицкаго: *Deklaracia laski*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *punkta supliki dane*.

⁴⁾ Тамъ же: *zarazem*.

⁵⁾ На этомъ обрывается текстъ этого документа, помѣщенный въ „Памятникахъ Кіевской Комиссіи“, 2-е изд., т. I, стр. 366.

⁶⁾ Въ изд. Войц. опущены послѣднія 7 словъ.

⁷⁾ Тамъ же ошибочно: *w Ostrogu*.

zamiar, w tych punktach opisany, iuż nie mają być kozacy. Wolno iednak w nich temu, który chce być w kozactwie, bez prepedycij pańskiej wynisć ze wszystką majątnością w Ukrainę, który będzie do reiestru przyjęty. A te sporządzenie rejestru przez hetmana Zaporozkiego woyska ma się odprawić naydalei do Nowego lata, święta ruskiego, da li Pan Bog doczekać w przyszłym 1650 r. Takowym porządkiem hetman woyska Zaporozkiego ma s podpisem ręki swey i s pieczęcią woyskową zostawić reiestr po imionach tych wszystkich, którzy będą wpisani w kozactwo, a to dla tego, żeby ci w kozactwie zostawali przy wolnościach kozackich, a wszyscy iński zamkom ¹⁾ J. Kr. Mci; tak i w dobrach szlacheckich panom swym podlegali.

Czehryn miasto, tak iako iest w swoim obrębie, przy buławie woyska Zaporozkiego ma być zawsze, który i teraznieyszemu starszemu woyska Zaporozkiego, urodzonemu Bohdanowi Chmielnickiemu J. Kr. Mć, czyniąc go ²⁾ wiernym sługą swoim i Rzeczypospolitey, konferuie.

Co też kolwiek działo się podczas zamieszania terazniejszego, z dopuszczenia Bożego, wszystko ma być w zapamiętaniu i nie ma żaden pan pomsty ³⁾ i karania poddanym swoim czynić.

Szlachcie tak religij greckiey, iako i rzymskiey, którzy podczas tego zamieszania iakim kolwiek sposobem bawili się przy woysku Zaporozkim, Jego Krol. Mśc z łaski swey pańskiej to wszystko przebacza i występek onych pokrywa, i ieżeli by cokolwiek pod którym uproszono tak z dobr dziedzicznych, iako i lennych, albo ktorego infamijowano ⁴⁾, ponieważ to wszystko działo się w zamieszaniu terazniejszym, ma być seymową konstituciją sublewatum ⁵⁾.

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: *w zamkach*.

²⁾ Тамъ же ошибочно: *czyniącego*.

³⁾ Тамъ же: *i nie ma Pan żadnej zemsty*.

⁴⁾ Тамъ же: *infamowano*.

⁵⁾ Тамъ же: *znesione*.

Woyska koronne, gdzie kozacy z rejestrowego sporządzenia będą, w tych miastach stanowisk swych mieć nie mają.

Żydzi dzierżawcami, arendarzami, ani mieszkańcami nie mają być w miastach Ukrainnych, gdzie kozacy swoje pułki mają.

Wzglądem zamieszania Unijey, tak w Koronie Polskiej, iako i Wielkim Xięstwie Litewskim, tudzież z strony całosci dobr cerkiewnych, fundacij do nich należących, które antiquo tak byli ¹⁾, także wszystkich praw cerkiewnych, tak iako z oycem metropolitą Kijowskim i z duchowienstwem na seimie bliskim przyszłym namowione i pozwolone było, Jego Krol. Msć dotrzymać gotow, aby się każdy cieszył z praw i wolnosci swoich, y mieysce w senacie metropolicie Kijowskiemu Jego Krol. Msć pozwała.

Dygnitates, urzędy, wszelakie w wojewodztwie Kijowskim, Bracławskim, Czerniechowskim J. Kr. Mć rozdawać obywatelom stanu szlacheckiego religij greckiej, według dawnych praw, obiecuie.

W miescie Kijowie iż są szkoły ruskie uprzywilejowane, oicowie Jezuici nie mają tam i po innych miastach Ukrainskich bydź fundowane, ale gdzie indziej przeniesione będą. Szkoły inne ruskie wszystkie po innych miastach, ktore teraz iest od dawnych czasow, mają być wcale zachowane.

Gorzałką kozacy szynkować nie mają, krom tego, co na swoją potrzebę zrobić, albo ²⁾ hurtem wolno mu będzie sprzedać; szynki zaś insze miodow piw i innych według zwyczaiow dawnych ³⁾ być mają.

Te punkta mają być na seymie stwierdzone; a teraz wszyscy w pokoju, oraz w zapamiętaniu, w zgodzie i miłosci zachować się mają między obywatelami Ukrainnemi ⁴⁾ i woyskiem J. K. Mci i Rzeczypospolitey Zaporoskiem.

Jan Kazimierz Rex. Sigillum majoris Cancellarii.

¹⁾ Въ изд. Войцickaго послѣднія 4 слова опущены.

²⁾ Тамъ же: *a co hurtem.*

³⁾ Въ изд. Войц. послѣднее слово опущено.

⁴⁾ Тамъ же: *Ukrainскими.*

Univerzał Jego Krol. Mci.

Jan Kazimierz, z łaski Bożej krol Polski, wielki xiążę Litewski, Ruski, Mazowiecki, Żmudzki, Inflancki, Smoleński, Czerniechowski, a Szwedzki, Gottow i Wandałow dziedzic.

Wielmożnemu Januszowi Radziwiłłowi, ieneralowi ziemi Żmudzkiej, staroscie, hetmanowi W. X. Litt., łaska nasza krolewska. Wielmożny ¹⁾ uprzejmie nam miły! Jakośmy na początku szczęśliwego panowania naszego osobiscie ²⁾ naybardziej starali, aby domowa woyna, ktora się w oyczyźnie wzniciła, dobremi i łaskawemi sposoby, nie rozlewaiąc krwi poddanych naszych, uspokoić mogła; gdzie przyszedłszy nam ³⁾ z woyski naszemi pod Zborow a zbliżywszy się do hana imci Krymskiego i woyska naszego Zaporozkiego, szczęśliwie, za łaską Bożą, za oddaniem nam wiernego poddaństwa od woyska Zaporozkiego ⁴⁾ i starszego onych, pokoy zawarłismy; o którym zawarciu pokoju uprzejmie wam oznaymiwszy, żądami i mieć chcemy, abyś zarazem, za oddaniem tego uniwersału naszego, z granic koronnych z woyskiem naszym ustąpił, nie hostilitatis więcey w Koronie, iako i Wielkim Xięstwie Litewskim, exercere nie ważyłeś ⁵⁾ się, ale woysko nasze Wielkiego X. Litewskiego przy granicach Wielkiego X. Litewskiego położył do dalszey informacyi naszej, co ⁶⁾ uczynisz, wiedząc o takiej wyraźney deklaracyi naszej. Dan w obozie, 10 augusta 1649, panowania naszego polskiego a szwedzkiego 2 roku ⁷⁾.

Jan Kazimierz Rex.

Pieczęć W. X. Litewskiego.

¹⁾ Въ изд Войц. ошибочно: *wielce*.

²⁾ Тамъ же ошибочно: *o sobie*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *sam*.

⁴⁾ Тамъ же пропущены послѣднія 8 словъ.

⁵⁾ Тамъ же: *nie ważyli się*.

⁶⁾ Тамъ же ошибочно: *nie uczynisz*.

⁷⁾ Тамъ же ошибочно: *11 roku*.

Tego ż (1649) roku i czasu, mca octobra, na dzień 11 novembris składa krol jmc seymiki po wszystkim państwie swoim, radząc o tym nieprzyiacielu, gdzie jmc pan Adam Kisiel, zostawszy wojewodą Kijowskim, ustąpiwszy Bracławskiego, daie znać do Kijowa, oznaimuiąc o seymiku, i uniwersał do akt przysyła, aby się z obywatelów, ieżeli który został żywym, tak też i z mieszczan zbierali i zieżdżali na zwykłe miejsce, do Żytomirza, na który i mnie, Joachima Jerlicza, jmc oyciec Tryzna, archymandryt Pieczarski, od wszystkiey kapituły z listy, uprosiwszy, wyprawił i byłem przez trzy dni ¹⁾ z inną szlachtą, oczekiwaiąc na przyjazd imci pana wojewody, ale się nie doczekało; który w drodze, przeprawiwszy się przez Słucz, we Zwiąhlu, o poł mili od miasta, odprawował we wsi Żadkach ²⁾ z innemi ichmciami panami obywatelami woiewodztwa Kijowskiego, ktorzy byli z domow swych do Polski powyjeżdżali na granicy woiewodstwa Kiiowskiego, bo ieszcze się nie smieli puszczać dla buntow chłopskich do Żytomirza na seymiki, a myśmy, kilkanascie człowieka obywatelów zebranych, będąc w Żytomirzu, musieliśmy się roziechać ku miejscom swym.

Tego ż mca octobra ostatniego dnia ³⁾, z soboty na niedzielę, gdy do iutrzni podług zwyczaiu poczęto dzwonić, tedy sławney pamięci pan Daniel Hołub, będąc chrzescijaninem, dla nabożeństwa ubrawszy się, szedł do cerkwi, a gdy iuż we wrotach u forty chciał przestąpić prug na ulicę, woźniczka jego, z drugim namowiwszy się wyrostkiem nazwiskiem Arhańskim ⁴⁾, zabili go w gospodzie, czyli ⁵⁾ w domu własnym, ktorego miał w miescie Kijowie obok kosciola Bernadyńskiego; ktorych zboycow zarazem poymano, ktorych napotem ⁶⁾ ćwiertowano.

1) Въ изд. Войницкаго: *przez tydzień*.

2) Тамъ же ошибочно: *Zatkach*.

3) Тамъ же: *dnia 20*.

4) Тамъ же: *Orzańskim*.

5) Тамъ же: *abo*.

6) Тамъ же: *i niedługo potem*.

Mca nowembra szostego dnia, w sobotę, jmc pan wojewoda Kisiel na wojewodztwo Kijowskie naiechał, s którym obywatelow tego ż wojewodztwa niemało z nim było, co day Panie Boze szczęśliwie i pokoy od niezbożnych ludzi, które pragną jak bestyie, łakome wilcy, krwie ludzkiey, nie znając bojaźni Bożey, beswinne stworzenie Jego mordując różnemi sposobami, gwałty czyniąc panom pocziwym, napotym zabiać zwykli, a psom na pokarm ciała wyrzucać. Pan wojewoda, naiechawszy ¹⁾ na wojewodztwo, mieszkał kilka niedziel ²⁾ na zamku Kijowskim w pustkach, nie bez strachu i odwagi zdrowia.

Mca decembra 4 dnia. Pan wojewoda, nie mogąc się doczekać Chmielnickiego hetmana, pusił się na noc do Wasilkowa, zaciągnowszy z sobą jmc oycy metropolita i oycy archymandryta w kompaniję, rozumiejąc podług zdania, że miał być w Białey Cerkwi. Tam że w nocy dano znać, że iedzie ³⁾ do Kijowa, gdzie jmc pan wojewoda, skoro dzień, iechał nazad, zostawiwszy kompanię.— Dnia 7 pan hetman w dzień wtorkowy do Kijowa przyiechał, s którym imć pan wojewoda, będąc kommissarzem od J. Krol. Mosci i Rzeczypospolitey, z onym i półkownikami jego rozmowę miał, który wypis poczoł czynić kozakow, a na to zezwolili ⁴⁾ wszystka starszyna.

Dnia 14 jmc pan wojewoda na seym do Polski wyiechał, dla ktorego przyjazdu kilka niedziel prolongowano, chcąc wiedzieć J. K. Mśc i Rzeczypospolita, iako zastanowił o pokoju z niepobożnemi zdraycy.

¹⁾ Въ изд. Войц.: *zjechawszy*.

²⁾ Тамъ же: *kilka tygodni*.

³⁾ Тамъ же: *prosto jedzie*.

⁴⁾ Тамъ же: *a na to się zezwolili*.

**Pieśń o panu Mikołaju Potockim, hetmanie koronnym,
1648 r. ¹⁾**

Hłań, obernysia, stań a zadywysia, kotory majesz mnoho,
Że rowny budesz tomu, w ktoroho nemajesz niczoho.
Bo Toj sprawujet, szczo wsim kerujet: zam Boh myłostywe
Wsi naszymy sprawy na swojej szali ważył sprawedływe.
Hłań, obernysia, stań, zadywysia, kotory wysoko
Umom litajesz, mudrosty znajesz, szyroko, hłuboko.
Ne psuj mozku, mudruj potroszku, w sobi obaczajsia;
J tych rada ne łycha, szczo chodiat ztycha, i tych porażajsia.
Hłań, obernysia, stań, zadywysia, kotory wojujesz
Żukom, striłamy, porochom, kulami, i meczem szyrmujesz,
Bo też rycery i kawalery przed tym buwały,
Tym wojowały, od toho ż mecza samy poumiraly.
Hłań, obernysia, stań, zadywysia i skyń z sercia buty,
Nawerny oka, kotory s Potoka idesz ku Sławuty!
Newynnyje duszy beresz za uszy, wolność odejmujesz,
Korola ne znajesz, rady ne dbajesz, sam sobi seymujesz.
Hej, porażajsia, ne zapalajsia, bo ty rejmentarujesz,
Sam buławoju w sem Polskim kraju jak sam chcesz kierujesz.
Mij Boha w sercu, a ne maj wlehcce szlacheckoi krowy,
Bo świt czornijet, prawda nyszczyjet, a wse ku twojój woli.
Hej kasztelane, koronny hetmane! potrzeba nam czoła
Jeszcze pamiataty i pohladaty na zadnyje koła,
Żony i dity hde sia majut podity naszymy napotom,

¹⁾ Нижеслѣдующія вирши опущены въ спискѣ Ваксмана, сдѣланномъ для митрополита Евгенія, но онѣ есть въ изд. Войцицкаго и, кромѣ того, были и въ томъ спискѣ лѣтописи Ерлича, какимъ владѣль до 1847 года Н. И. Костомаровъ. Оттуда онѣ выписалъ и помѣстилъ въ приложеніи къ „Б. Хмельницкому“ не только эти, но и еще двѣ вирши, озаглавленныя имъ: „Побѣдное торжество русскаго народа“ и „Плѣненіе польскихъ гетмановъ“. Обѣ послѣднія вирши почему-то опущены въ изд. Войцицкаго.

Hdy nas mołodcy, tyje Zaporozcy nabawiat kłopotom.
Hłań, obernysia, stań, zadywysia, zczo sia dijet z namy,
Porucznykamy i rotmystramy, polskimy synamy.
Hłań, obernysia, stań, zadywysia, wydysz ludej mnoho;
Czy ty zwojujesz, czy im zhołdujesz?—bo to w rękach Boha.
Czyny traktaty a każy braty hroszy za zasłuhy,
Bo to jest zdawna zasłuha sławna Zaporozkogo ludu.

Odpowiedź pana Potockiego na te żołnierskie słowa ¹⁾).

On hlanuł jak zwir, wnet kryknuł jak łew
na żołnierskije słowa;
Ostraja jak micz, a hruba jak picz
była tamtaja mowa.
Zaraz synaczka swoho jedynaczka
szłiet na Żółtaju Wodu,
Tam na bolszaju i na horszaju
sobi i wsim szkodu.
Bo skoro stały Lachy podle pławli,
zaraz poskoczyły
Chmelnyczyky, ordynczyky
oboz zatoczyły;
A skoro prywernuły, zaraz ohornuły,
rozkopały mocnyie wały,
Odnych postrelały, druhych porubały,
tretich żywcem w Ordu pooddawały.
Na tom ne dosyt: myru ne prosyt
Potocki zdumały,
Na wojnu wstaje, szturmy hotuje,
bo mił wstyd ne mały;

¹⁾ Н. И. Костомаровъ иначе озаглавилъ эту виршу: „Пісня о Потоцькомъ“.

Choczet bytyśia, krywdy instytyśia,
Pod Korsuń wstupajet,
A za soboju, jak za swu wolu ¹⁾,
Zaporozcow potiahajet
Tam że na polu wsim swoim syłu
żołnirskym utraczaje,
Strelbu i sztuky i wsi rynsztunky
Zaporozcom nażyczaje,
Tureckije koni, drohyje ubiory
oddaje ponewoli,
A sam ide i innych wede
do Tatarskoj newoli.

Roku Pańskiego 1650, mca marca 5 dnia, Chmielnicki hetman z pułkownikami, sotnikami i inną starszyszną do Kijowa przyjechał, chcąc od jmcj pana wojewody o wszystkim wiadomość wziąć, iako na żądanie onych Jego Krol. Mosć i Rzeczpospolita zezwolili i za-
stanowili.

Dnia 13 jmc pan wojewoda do Kijowa przyjechał, w niedzielę ²⁾, ktorego, za udaniem iednego osoby z czerncow, ihumena Mikolskiego Jzaii Kozła, nie spotkali i pocziwosci onemu, iako wojewodzie tych krajow Ruskich i kommissarzowie ³⁾, nie wyrządźili, za co się wielce jmc pan wojewoda obrażał, o co sobie z hetmanem wymawiali napotem.

Dnia 16, we szrodę, pan hetman s pułkownikami i sotnikami i inną drużyną swoją, czernią, których o dwa tysiące było, do zamku ku jmcj panu wojewodzie przyjechał, gdzie był w około ⁴⁾ zamek ostąpiiony od kozakow z orężem różnym i tatar z łuki dzikich ⁵⁾ do

¹⁾ У Костомарова: *якъ за свою волю.*

²⁾ Въ изд. Войц. далѣ пропускъ до словъ: *почциwości jako wojewodzie*

³⁾ Тамъ же: *i kommissarzom.*

⁴⁾ Тамъ же: *w około.*

⁵⁾ Тамъ же пропущено это слово.

dwóchset było. Tam ze jmc pan wojewoda relacją w żądaniu onych na seym czynił, a napotym od Jego Krol. Mci onych żądał, aby iuz buntow i sweywoli poniechali, a kroła i panow swych iako poddani szanowali, a w pokoju, miłosci i posłuszenstwie żyli i w oney się znachodzili. Tego ż dnia, po przywitaniu i rozmowie, roziechali się z zamku w pokoju, gdzie drudzy iuz byli tey nadziei, że i wojewodę, i z nim będących pozabijać, a to, co było rzeczy z nim, pobrać¹⁾; ale im Pan Bog dał strach i upamiętanie, co odłożono do piątku.

Dnia 18, w piątek, na zamek Kijowski ku jmc panu wojewodzie ten że hetman z swoją drużyną ziechali się, a uważywszy sobie wolę krolewską i rozkazanie onego²⁾ przez jmc pana kommissarza, pokoy uczynili, obiecując wszelaką powolność i usługę J. K. Mci i Rzeczypospolitey czynić i buntow nie podnosić; a tak się roziechali tego dnia.

Dnia 22 hetman s Kijowa odiechał, a zaraz buntownikow i swywolnikow karać poczęto.

Miesiąca aprilis iedynastego³⁾, ze wtorku na środę, w nocy przed kury, ziemia się trzęsła, co day Panie Boże na dobre i na pokoy.

W tem że roku i miesiącu jmc pan Hieronim Sieniawski, starosta Lwowski, człowiek zacny i poczciwy, pan enotliwy, z tego swiata zszedł w młodym dosć wieku w maiełności swey oyczystey Brzeżanach⁴⁾.

Tego ż czasu i roku wielka drogosć stanęła na zboże⁵⁾ około Kijowa, ktora poczeła od Bożego Narodzenia, a trwała przez zimę i przez lato aż do żniw, gdzie maca albo mirka⁶⁾ żyta była po

1) Въ изд. Войц. *pozabijaja, rzeczy pozabieraja.*

2) Тамъ же: *i rozkaz jego.*

3) Тамъ же: *dnia 19 kwietnia.*

4) Въ сп. Ваксмана: *Brzeżianach.*

5) Въ изд. Войцицаго: *była drogość zboża*

6) Тамъ же: *miarka.*

złotych 45, jagieł osmaczka po pułosma złotego, i to siła Moskwa ratowała, iakoż car Moskiewski dozwolił swoim tu za granicę wozić a przedawać zboże, i naszym iezdzić za granicę i kupować w onych, a ztąd posiłek ubogim i ratunek był. Zaczym ubostwa od wschodu do zachodu słońca od domow swych nie mogli się obegnać ludzie możnieysi; po drogach i gościńcach, po ulicach wiele tego umierało i puchło, w różne choroby wpadało, od ziela i liscia różnego na pokarm zbierając; tho na każdy dzień kupami się włokło¹⁾ z różnych krajow, miast i wsi, za Dniepr się ciągnęło²⁾, co³⁾ chłop-ska swywola ieszcze nie wybiła i Tatarowie nie wybrali. Kraje Lwowskie, Wołyńskie, Podolskie, miasta puste pozostawali i wsie.

Tego ż roku jmc pan Krakowski, pan Mikołay Potocki, hetman, z więzienia wyszedł tatarskiego, zostawiwszy syna w okupie za siebie, ktoremu sprawę i rząd król jmc oddał i Rzeczpospolita iako znowu zlecili, iedno day Panie Boże szczęśliwie,—obiecuiąc okupu dać za siebie podwakroć sto tysięcy.

Tego ż czasu i brat moy, pan Krzysztof Szaszkiewicz z Ordy dziwnym sposobem za łaska Bożą z rąk a więzienia pogan wyszedł i innego towarzystwa s kilkadziesiąt człowieka.

Tego ż czasu, mca augusta 2 dnia, piorun na Bracką cerkiew uderzył przy odprawowaniu nieszporu⁴⁾, abo wieczerni, gdy chodząc swiaszczennik Jwan⁵⁾ zakonnik oyciec Brzozowski, po cerkwi kadząc, ktoremu w ręku kadzielnicę skruszyło, onemu rękę po sam łokieć naruszyło i otrętwiało, ciało opaliło, suknie i koszule całe zostawiło, sam żyw został; taki Pan Bog cud swoy Pański okazał.

Tego ż czasu piorun kozakow więcey czterech tysięcy⁶⁾, ktore szli chanowi Tatarskiemu⁷⁾ na usługę dwanasie tysięcy, z wyprawy

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *wlekle*.

²⁾ Тамъ же: *cisnęło*.

³⁾ Въ сп. Вакмана ошибочно: *przez co*.

⁴⁾ Въ изд. Войц. *nieszporów*.

⁵⁾ Тамъ же это имя опущено.

⁶⁾ Тамъ же: *więcej jak 4000 z 12000*.

⁷⁾ Тамъ же ошибочно: *Tureckiemu*,

hetmana Zaporowskiego ¹⁾ na Kałmuki, drugich do trzech tysięcy poslepiło ²⁾ i pogłuszyło, innych pokurczyło; tak cud nad zboycami Pan Bóg okazać raczył. Ostatek s tych Moskwa, zastąpiwszy na swych granicach, mało co nie wszystkich, gdzie i Tatarow o kilkadziesiąt ³⁾ tysięcy, zbili, o czym sami wrociwszy się niedobitkowie a pozostałe prawili a opowiadali, iż tho istotna prawda była.

Tego z roku ⁴⁾ jmc pan Marcin Kalinowski, hetman polny, z ciężkiej niewoli tatarskiej wyszedł, nie bez okupu wielkiego, który dał za siebie sto osiemdziesiąt tysięcy, gdzie i innych niemało towarzystwa powychodziło z nim.

Tego z czasu, miesiąca augusta 4 dnia, miał posła iednego, czausza Tureckiego, u siebie Chmielnicki, hetman kozacki, którego bez konsensu króla imci i Rzeczypospolitey smiał odprawować. Jakoż tak onego szczęście wyniosło, jak niekiedy Macedońskiego, że często a gęsto od cara Moskiewskiego, od drugiego Rakocego, wojewody Siedmiogrodzkiego, Multańskiego, Wołoskiego i innych monarchow i przełożonych różnych stanow, swieckiego i duchownego, aż w podziwieniu zostawało ⁵⁾. Każdy musiał z podarkami i ofiarami ⁶⁾, ofiarując się i akomodując się onemu przysłać, co day Panie Boże nie na długo a pomścić się krwie chrześcianskiej i zelżywosci panińskiej niewinney wrychle pomstą bydz!

Tego z mca. augusta 25 Wołoską ziemie z gruntu ogniem i mieczem Tatarowie zniesli, a sam gospodar z Jas musiał uciekać az do Bukowin, gdzie między gorami ze czterma tysięcy ludzi opieszczył się ⁷⁾, a ztamtąd przez kontrakty musiał się hanowi, carowi

¹⁾ Въ изд. Войц. прибавлено: *i całego wojska.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *postapilo.*

³⁾ Тамъ же: *około kilkadziesiąt.*

⁴⁾ Тамъ же прибавлено: *i miesiąca.* Въ спискѣ Ваксмана ошибочно:
Roku 1648.

⁵⁾ Тамъ же: *zostawać musiało.*

⁶⁾ Тамъ же: *i offertami.*

⁷⁾ Тамъ же: *obrąbał się.*

Tatarskiemu okupować, gdzie dał sto tysięcy talarow, a osobno ¹⁾ hetmanowi kozackiemu, który na pomoc temu ż chanowi szedł, dwanasie tysięcy talarow dał.

Tego ż czasu, podczas, gdy się kozactwo ruszyło do Wołoch, chłopci się do buntow ruszyli za Dniepr ²⁾, gdzie zabito ³⁾ pana Załęskiego, żołnierza i kawalera starego, człowieka godnego, własni jego poddani, i innych po różnych miejscach i majątnościach niemało; a skoro się kozacy zwrocili nazad, to się ta swywola pohamowała.

Tego ż czasu pan hetman koronny pan Mikołay Potocki, z Ordy wyszedłszy, postanowił oboz pod Kamieńcem Podolskim, w którym było woyska kwarcianego pięć tysięcy, a cudzoziemskiego, niemieckiego 8,000 dla buntow chłopskich.

Tego ż czasu i roku, decembra 5 dnia, seym dwoniedzielny przez krola imci iest złożony, na który jmc pan woiewoda ⁴⁾ z Kijowa poiechał, za którym wszystka szlachta, iako dzieci za matką, tak oni co żywo od wszystkiego z domow ruszywszy się, poiechali na Wołyń i gdzie kto mógł, obawiając się swywoli chłopskiej i buntow kozackich. Któremu krol imć, dowiedziawszy się o wszystkim, każe ⁵⁾ nazad iachać i powrocić od Hoszczy dla przestrzegania swawoli i buntow, wprzod przed sobą wyprawuie ⁶⁾.

Roku Pańskiego 1651, januarii 7 dnia, zamordowanie i zabicie jmci pana Młodzianowskiego z dziećmi i innych osob szlacheckich człowieka do trzydziestu, gdzie i pannę Rykalską (tam że zamordowano od niezbożnych mordercow z soboty na niedzielę w nocy; tam że i synaczka jmci pana Jana Sleszyńskiego, który to był przy ciotce w majątnosci Koszowey, napadłszy w nocy na zamek ⁷⁾

¹⁾ Въ изд. Войц. *a osobliwie.*

²⁾ Тамъ же: *udali za Dnieprem.*

³⁾ Тамъ же: *zabili.*

⁴⁾ Въ изд. Войц. пропущено это слово, а въ сп. Ваксмана ошибочно *pan hetman.*

⁵⁾ Въ сп. Ваксмана пропущены три послѣднія слова.

⁶⁾ Въ изд. Войц. *wyprawia.*

⁷⁾ Тамъ же: *na zamczek.*

na spiących, tam że tyraństwo swoje wypełniali, dziątek kilkoro małych, za nużki wziowszy, porodzierali.

Tego ż roku, miesiąca februarii 16 dnia, jmcé pan Stefan Strybil, który czas niemały J. Krol. Mci i Rzeczypospolitey służąc żołniersko lat pietnascie, opuściwszy zabawę i kompaniją żołnierską, za przeżeniem ¹⁾ Bożym i błogosławieństwem świętym Jego, w stan święty małżenski z jmcją panną Anną Olizarówna wstąpił; które wesele, dla trwog częstych od kozakow, odprawowało się na Wołyniu pod Krzemieńcem, we wsi xiążęcia jmcí Wiszniowickiego w Horyńce ²⁾.

Tego ż roku ³⁾ xiąże Samuel Korecki, po ożenieniu się z drugą żoną, panią Krakowską Koniecpolską, hetmanową koronną, z domu panow Opalinskih, drugiey niedzieli ⁴⁾ s tem się swiatem i z żoną i pokrewnemi rostaie, na którym familia domow onych xiążąt, sławnych i mężnych rycerzow,—s Turkami niepoiednokroć w ziemi Wołoskiey potrzeby miewali i bitwy wyigrywali,—zszedł nawieki, który nie miał wieku wszystkiego życia swego do 30 lath.

Tego ż roku, mca marca, sprawca Zaporozki z woyskiem i harmatą, tak też i Ordą, do Białey-Cerkwi przyciągnął, gdzie wydychał dla sciągnięcia pułkow kilka niedziel, a na święta Wielkocne ruszył się ku Żywotowu, przeciwko krolowi i Rzeczypospolitey, tak też i panu hetmanowi koronnemu i woysku kwarcianemu, które natenczas około Baru leżało i tam przy panu Krakowskim zimowało, tho iest przy panu Mikołaiu Potockim.

Tego ż roku hetman Zaporowski Chmielnicki żonę swoją kazał obwiesić, którą samosiodmą obwieszono za rozkazaniem ⁵⁾ i pisanem onego do syna Tymoszka z drogi, gdy szedł z woyskiem

¹⁾ Въ изд. Войц.: *za laską Bożą.*

²⁾ Тамъ же: *w Horynie.*

³⁾ Тамъ же прибавлено: *miesiąca i dnia.*

⁴⁾ Тамъ же: *w drugim tygodniu.*

⁵⁾ Тамъ же: *za rozkazem.*

przeciwko krola imci pod Beresteczko, która była za Czaplńskim pierwey.

Tego ż czasu na Wołyniu, mianowicie w Łucku i wszędzie, drogosć zboża była wielka: iakoż w Łucku¹⁾ maca mąki żytney była po złotych 120, iakoż potem i pszeniczney²⁾ po złotych 120, zaczym ubóstwa niemało pomarło. Tam że pod Torczynem, we wsi Smolihowie biskupiey³⁾, niewiasta własnych dzieci swoich synow dwoch porżnęła i piekąc onych iadała, która i trzeciego zarznąć chciała, który⁴⁾ uciekşszy powiedział sąsiadom, którą poymawszy karano⁵⁾. Tam że pod Luckiem, we wsi Czarukowie⁶⁾, siedym ludzi⁷⁾ niewiasta zarżnęła, których ciała iadała i innym dawała.

Mca junii 12 dnia. Tych że czasow⁸⁾ car han szedł z Ordą mimo Fastow, ktorey miał pod sto tysięcy, puscіwszy różne zagony: po kilkaset, po kilkadziesiąt, po kilkunastu po goscińcach różnych i wsiach włoczyło się, nic iednak ludziom nie czyniąc⁹⁾, konie przecie ż odeymowali, po miastach i wsiach iezdili¹⁰⁾ bezpiecznie, które szli na pomoc kozakom.

Mca junii 29 dnia, zszedłszy się pod Beresteczkiem, we wsi Plaszowey, nad rzeczką Plaszową, woyska kozackie i Tatarskie z Polskim woyskiem, gdzie iego krol. msć był s pospolstwem, którego powiadano na dwakroć sto tysięcy mogło być, tego ż dnia harce zwodzili. Nazajutrz tego mca 30 dnia, w dzień piątkowy, z oboch stron, tak woysko kwarciane piniężne było sprawione i uszykowane, jako i kozackie przeciwko onym, a skoro społudnia zwro-

1) Въ сп. Ваксмана ошибочно: *w Stucku*.

2) Въ изд. Войц. а *pszeniczna*.

3) Тамъ же: *Smolikowie*, безъ указанія принадлежности.

4) Тамъ же: *ale ten*.

5) Въ изд. Войц. *porcżem pojмали ja i ukarana zostala*.

6) Тамъ же ошибочно: *Czarnkowie*.

7) Тамъ же: *dwoje ludzi*.

8) Тамъ же нѣтъ этихъ двухъ словъ.

9) Въ сп. Ваксмана: *nie czyniac smierci*.

10) Въ изд. Войц.: *jezdżali*.

ciło, kwarciane chorągwie skoczyli ku kozakom, których oraz starli i złamali, a za iednym pędem i na Tatarskie kupy ¹⁾ uderzyli, ktorzy szabel ani łukow nie wyciągając, podali tył i aż się w ośmiu milach obeyrzeli, porzuciwszy carskie namioty, rydwany, wozy, kotły i inne wszystkie swe dostatki; za ktoremi i hetman rozboynicki ²⁾ Chmiel wespoł z Wyhowskim, zostawiwszy i porzuciwszy woysko, za hanem pouciekali, gdzie na iego miejsce Hładki półkownik hetmanił aż do 10 julii. Nazajutrz czyli trzeciego dnia tego meca krol imć, uważywszy i naradziwszy się nad tem ³⁾, chcąc łaskę swą pańską oycowską pokazać przeciwko dzieciom, posyła przeciwko wszystkiego woyska ⁴⁾ napisawszy punkta i podawszy onym kondycije różne meca julii 2 dnia w ten sposob: Aby Chmielnickiego, hetmana swego, i syna jego Tymosza, tak też i pisarza Jwana ⁵⁾ Wyhowskiego s posrzodku siebie wydali; acz hetmana i Wyhowskiego ⁶⁾ między niemi nie masz, którzy pouciekali, tedy mu onych dostaną a oddadzą krolowi imci, i aby wszystkę starsziznę w zastaw dali, poki onych wydadzą i dostawią. Aby harmatę ⁷⁾ i aparata wszystkie do woyny należące, tak też i inne działa po różnych miejscach, miastach i miasteczkach tak krola imci, iako i pańskich, co na Ukrainę zaprowadzili, aby oddane było. Aby chorągiew i buława, ponieważ niewdzięczni byli tego kleynotu ⁸⁾, i pieczęć, bębny, krolowi imci pod nogi podłożyli ⁹⁾. Szlachtę religii greckiej, iako i katolików, ktore by między niemi byli w buntach, aby s pośrzodku siebie wydali. Aby przysięga wykonana była od wszystkiego Woyska podług podaney roty od J. K. Mosci. Aby

¹⁾ Въ изд. Войц.: *hufce*.

²⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

³⁾ Въ сп. Ваксмана: *z Senatem*.

⁴⁾ Въ изд. Войц.: *wszystkiemu wojsku*.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *i Wojta*.

⁶⁾ Тамъ же ошибочно: *i Wojskowego*.

⁷⁾ Тамъ же: *armaty*.

⁸⁾ Тамъ же: *klejnoty*.

⁹⁾ Тамъ же: *złożyli*.

przyjaźni i braterstwa s Tatarami nigdy nie mieli, a sami zaś w pokoju ¹⁾ s taboru swego szli.

Tego ż mca julii 10 dnia pozostała starszyzna po hetmanie swoim, bojąc się, aby czern nie wydała krolowi imci, radę uczynili, a naradziwszy się, posiadawszy na konie ²⁾, potajemnie porzuciwszy wszystko, nagotowawszy i urobiwszy kilka gaci ³⁾ przez rzeczkę Plaszową, sukniami, kocami, kożuchami, płótnami i ile kto czem mogli gacili, i urobili ⁴⁾, przez ktore uciekać poczeli. Co obaczywszy czern na starszynie, sobie się rzuciła ⁵⁾ do uciekania, iako ktory stał, bez wszystkiego nago i bez koszul, wozy bijąc ⁶⁾, bez sukni, bez siodeł uciekać poczeli, wszystkie swoje porzuciwszy dostatki, ile co mieli zdobyczy. Ktore uciekając przez tę swoię przeprawę i gacie, bardzo siła ⁷⁾ poginęło i potoneło zboycow, za ktoremi woysko się pomknęło i dojeżdżało, ale hamowano naszych, nie kazano scinać, iakoż kwarciane woysko nierychło każdy do konia przyszedł, ktore na pastwiskach byli, a w ktorych koni byli w pogotowju, iako uciekających dojeżdżali, scinali, drugich żywcem łapali.

Tego ż 1651 roku, mca julii dnia 18, siostra moja pani Potencijanna Jerliczówna Jeremijaszowa Tyszyna bieg żywota swego doprowadziła w maiętnosci Okorsku, którey ciało pochowane w Białymstoku tego ż miesiaca 21 dnia, w monasteru, w cerkwi.

Napotem, w niedziel cztery albo pięć ⁸⁾, iako znowu po różnych mieyscach poczeli się buntować i kupić, nie pomniąc na łaskę Bożą i krola imci, iż onych żywotem darował ⁹⁾ pod Bere-

¹⁾ Въ изд. Войц.: *w spokoju*,

²⁾ Тамъ же: *posiadawszy koni*.

³⁾ Тамъ же пропущены послѣднія 4 слова.

⁴⁾ Тамъ же нѣтъ цифры 8.

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ слова: *sobie*.

⁶⁾ Тамъ же два послѣднія слова опущены.

⁷⁾ Тамъ же: *wiele*.

⁸⁾ Тамъ же: *we cztery lub pięć tygodni*.

⁹⁾ Тамъ же: *obdarował*.

steczkiem a zdrowo ztamtąd wypuscili. Hetman ich Chmiel począł uniwersały rozpisywać, aby się kupili; ktore iako na miód oraz na swawolę ¹⁾ rzucili się młode i stare, nie dbając, że kośba i żniwa następują. Zebrało się ich półkow dwa, nad iednym Anton, nad drugim Horkusza, tysięcy o piętnascie nazbierali, dziwy strojąc nad mieszczany i innemi ludźmi. O których dowiedziawszy się, xiążę Janusz Radziwiłł, hetman polny Litewski, ktory z woyskiem, przestrzegając swywoli, rozbojow i najazdow chłopskich, po granicach mając woysko u Łojowa nad Dnieprem, gdzie Niebabę, starszego rozboynika, i s półkami onego i samego zabił i rozgromił,—z którym Nebabą ²⁾ o 50 tysięcy mogło bydź, a s xiążęciem 18 tysięcy, a pospolstwa dwadziescia, iako powiadano,—wyprawił xiążę imć s pospolstwem ³⁾ od siebie jmć Gonsiewskiego na drugę stronę Dniepru z ośmiu tysiącami ku Czarnobyłu ⁴⁾, ktory po różnyh mieyscach szukając, biąc, znosił onych, a napotym ku Kijowu się puscil, a zbliżywszy się do Dymira, pięć mil od Kijowa, stanął tam, czaty puszczaiąc; ktorych się swawola chłopska zbojała i uciekli z Kijowa ze wszystkim do Trypola, od którego iako znowu nawrocili się do Kijowa.

Mca augusta 2 dnia jmć pan Gonsiewski, wziowszy wiadomość o swawolnikach, ciągnie ku Kijowu i stanowi się obozem na Błoniu, s którym się zaraz poczeli witać, harcami zieżdzać, w czym Pan Bóg nie błogosławił onym swawolnikom, tyranom: nadkosili onym głów; co obaczywszy, iż onych przegrana ma być, poczeli przedmiescie palić dla szturm do miasta, aby nie mogli blisko przystąpić, gdzie spalili o 50 chałup.

Dnia 3-go xiążę Radziwiłł, dla pomocy p. Gonsiewskiemu i wszystkiemu woysku, baydakami przysyła piechoty Dnieprem o

¹⁾ Въ изд. Войц.: *jakby na miód i na swawolę*.

²⁾ Тамъ же прибавлено: *także*.

³⁾ Тамъ же: *pospolstwo*.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *ku Czarnobylice*.

pułtora tysiąca, za ktoremi i sam spieszył się ze wszystkim¹⁾ wojskiem i mocą²⁾ litewską. O czém swawola rozboynicka wiadomość wziawszy, zarazem³⁾ się poczeli trwożyć. Tego z dnia ze szrody na czwartek, o pierwszej godzinie w noc⁴⁾, dawszy między sobą hasło, skoro uderzyli kilka razu z dział, rzucili się do uciekania, porzucawszy wszystko i harmatę, odbiegli, ieden drugiego poprzedzając do uciekania.

Dnia 4. Xiążę Radziwiłł hetman ze wszystką potęgą⁵⁾ wojska Litewskiego następuje⁶⁾ pod Kijow, który miał zacnego wojska i porządnego, co⁷⁾ przy boku krola imci naywyborniejszego, więcey szesć tycięcy.

Dnia 5. Xiążę jmc każe oboz zataczać koło Sofii, w staroswieckich wałach, a sam xiążę w samym monasterze Sofii, w pokojach oycy metropolity odpocznienie miał i w onych stał.

Dnia 6. Xiążę jmc, będąc w monasteru Pieczarskim, miasteczko i monastery wartą potężną opatrzył.

Tego z miesiąca słowikowie⁸⁾ spiewali i kukułki⁹⁾ kukali przez niedziel kilka, nad zwyczaj swoy przystoyny.

Dnia 17. Kijow zapalili dla łupieztwa swywolnicy; zgorzało domow więcey dwoch tysięcy i cerkwi kilka, mianowicie w rynku Świętey Preczystey, w której xięgi grodzkie i ziemskie w zachowaniu były, wszystkie przepadły. Monaster panienski świętego Chroła¹⁰⁾, cerkiew Dobrego Mikoły, klasztor Bernadynski i dzwony przepadli.

¹⁾ Въ изд. Войц.: *pospiesza z calém.*

²⁾ Тамъ же: *i siłą.*

³⁾ Тамъ же: *powziąwszy, zaraz.*

⁴⁾ Тамъ же: *o godzinie 17 w noc.*

⁵⁾ Тамъ же: *z całą siłą.*

⁶⁾ Тамъ же: *podchodzi.*

⁷⁾ Тамъ же: *co było.*

⁸⁾ Тамъ же: *słowiki.*

⁹⁾ Тамъ же: *i kukawki.*

¹⁰⁾ Тамъ же ошибочно: *Chorła.*

Dnia 19. Kozacy z Tatarami, których było zboycow 4, a Tatarow dwa tysiące, dla języka wyprawione byli od Chmiela, podpadli ku Łybedzi ¹⁾ pod sam oboz, których postrzegła straż; zarazem dopadłszy koni, poczeli gonić i iechać na nich aż do Wety rzeki ²⁾, pułtrzeci mili; tam że onych rozgromili, iednych pozabijali, drugich o kilkuset więzniow przywiedli do obozu, i tatar kilkunastu, bo tatarowie, skoro obaczyli przegrana, zarazem uciekać poczeli i uciekli.

Dnia 20 tego mca. Xiążę Wiszniowiecki Jeremiy Korybut, mąż i sprawca woyskowy, rycerz doswiadczony, w obozie, idąc za zboycami wespoł z pany hetmany za kozakami, chorobą był obciążony, gorączką, w ktorey chorobie pułtrzeci niedzieli leżąc, bieg żywota swego dokonał ³⁾ w obozie pod Pawołoczą; po ktorem wszystkim rycerstwo wielce żałosne było, iako dziecie małe po matce, gdyż tho pan dobrotliwy był, nie poważny; iednego syna po sobie zostawił; żył na swiecie trzydziestce pułczwarta roku ⁴⁾.

Dnia 24. Trylisy wyscinano i wypalono dla zdraycow, ktore się tam byli opanowali.

Dnia 25. Woysko koronne przyciągnęło ku Fastow i tam na odpocznienie stało.

Miesiąca septembra 2 dnia. Panowie hetmani ze wszystkim ⁵⁾ woyskiem ruszyli ku Wasilkowu; o czym zdrajcy skoro wiadomość wzieni ⁶⁾, zarazem na ten że Fastow od Biały-Cerkwi napadli; czeladź pozostała jednych pozabijali, drugich posiekli.

Dnia 4. Jmć xiążę Radziwiłł s pięcią tysięcy woyska, osadziwszy a opatrzywszy Kijow, zostawiwszy wszystkie woysko, szedł ku Wasilkowu, chcąc się znieść z ichmć pany hetmany koronnemi.

¹⁾ Въ изд. Войц это слово пропущено.

²⁾ Тамъ же послѣднія три слова опущены.

³⁾ Тамъ же просто: *umarł*.

⁴⁾ Тамъ же: *żył lat 39*.

⁵⁾ Тамъ же: *z całym*.

⁶⁾ Тамъ же: *dowiedziawszy się*.

Dnia 5. Zboycy, chcąc upatrzeć czas, czołnami przypadli pod Kijow, których postrzegłszy bito, którzy byli uchwycili dwa baydakow¹⁾ mieyskich. Tego z dnia zebrała się ich była wataha niemała zboycow, więcey siedmiu tysięcy, udali się byli ku temu z Kijowu od Trypola, po których zdraycach panowie hetmani wzięli wiadomość, gdzie się obracają, obskoczyli onych we wsi Podhorcach, których na głowę po łasce Bożey zniesiono.

Dnia 8. Pod Białą-Cerkiew wojsko przyciągnęło koronne i xiążę Radziwiłł z Litewskim. Namowę uczyniwszy, zboycy się upomniawszy, około zgody poczną przemyślać i prosić, które co i czas posły przysyłać poczęli do Białocerkwi.

Dnia 23. Wojsko Polskie i Litewskie wespoł ku Białocerkwi przyciągnęło a na kozakow następować poczęli różnemi sposobami, które nie iednostayne byli, bo iedni na zgodę pozwalali, drudzy na bojkę, zaczym aż dobre nosa utarli.

Dnia 25. Panowie kommissarze iechali do Białey-Cerkwi, to jest: jmc pan wojewoda Kijowski Kisiel, drugi jmc pan wojewoda Smolenski Hlebowicz²⁾ od woyska Litewskiego, trzeci pan Kossakowski, podsędek Brackawski, i innych niemało zacnych osob, które przez kilka tam dni będąc, znosząc się z starszyzną. Tatarowie, który byli przy zboycach o kilka tysięcy, wielkie szkody i przemagania³⁾ onym czynili, że ani do zamku, w którym stali panowie kommissarzowie, ani do miasta nie było iako wyisć: chwyтали, obdzierali, a drugich i zabiiali. A gdy iuz po czwartym dniu albo piątym chcieli do obosu iechać, namowiwszy się a zastanowiwszy cale o pokoiu, wozy puscili naprzod od siebie i czeladź z zamku⁴⁾ przez miasto. Tam że zboyce wespoł s Tatarzy wozy poczeli szarpać, czeladź i szlachtę przy nich będącą zabiiać, samemu jmc panu wojewodzie Kijowskiemu więcey niż na 50 tysięcy szkody

¹⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *hajduków*.

²⁾ Въ сп. Ваксмана и въ изд. Войцицкаго ошибочно: *Abrahamowicz*.

³⁾ Въ изд. Войц. *przykrości*.

⁴⁾ Тамъ же: *cale wozy puscili... i czeladź zamku*.

uczyniono, drugiemu Smoleńskiemu także na kilkadziesiąt tysięcy w stołowym srebrze i szatach i innych rzeczach, koniach, gdzie i samego pana wojewodę Kijowskiego w zamku z łuku tatarzyn mało nie zabił, który pod ławę aż padł i schował się, aż starszyzna kozacka krzyknęła i pohamowała tatarów i hołotę zboycow, o czem Cmielnicki, będąc w taborze swym, nie wiedział o tych hałasach i szarpaninie. Napotym sam Chmiel z starszyzną z żalem i obmową ¹⁾ wyprowadzał panow kommissarzow z Białej-Cerkwi aż pod oboz nasz polski. Co musieli dla pokoju to nasi skromnie znieść i przyjmować od niezbożnych ²⁾ zdraycow, za rozkazaniem ³⁾ krola imci i panow senatorow, aby woyną nie poczynali panowie hetmani. Do czego sam imć pan Potocki, hetman koronny, powodem był: żadną miarą bitwy chłopom nie chciał dać, lubo i towarzystwo zabiiano, i pacholików, na paszach konie zajmowano, to wszystko mimo siebie puszcza i onym zabraniał mścić się, gdzie znacznego kawalera, męża zacnego, jmć pana Samuela Wronicza, czesznika kijowskiego, zabito, rotmistrza s taboru kozackiego. Jako ż panowie hetmani ten umysł i radę wzięli byli: gdyby się chłopci nie skłonili byli a o miłosierdzie nie prosili, to mieli, onych zostawiwszy w Białej-Cerkwi, sami isć plondrując wszystkie te kraine ⁴⁾ od miasta do miasta ⁵⁾ chodząc, paląc i scinając; iako ż woysku dla wielkosc i żywnosć trudno było dla samych koni ⁶⁾; we złych mieyscach ⁷⁾ woysko byli między błotami położyli, gdzie i wody skało było.

Dnia 28. Chmielnicki, sprawca i rozboynik starszy, hetman, s pułkownikami, setnikami i s kim rozumiał, w kilkaset koni do

¹⁾ Въ изд. Войц. этого слова нѣтъ.

²⁾ Тамъ же: *od bezbożnych.*

³⁾ Тамъ же: *za rozkazem.*

⁴⁾ Тамъ же: *całą Ukwainę.*

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ словъ.

⁶⁾ Тамъ же: *dla samych i dla koni.*

⁷⁾ Тамъ же эти слова опущены.

obożu polskiego, do panów hetmanów przyjechał, chcąc dosyć¹⁾ pokojowi przez przysięgę uczynić, którą w namiocie przed panami hetmanami i innymi wielu zacnymi²⁾ wykonywali, które rotę sam pan wojewoda Kijowski czytał, i punkta na piśmie, czego się trzymać mają, sami podali, które tak się w sobie mają i jasnie wyrażają:

Punkta sporządzenia i uspokojenia wojska J. Kr. Mści Zaporozkiego na kommissij, pod Białą Cerkwią odprawioney przez nas, kommissarzów niżej mianowanych, na podpisach wyrażonych, w roku 1651, miesiąca septembra 28 dnia

1) Oddawszy powinność Panu Bogu i dzięki³⁾ za uskromienie i oddalenie domowego krwi rozlania, które dotychczas trwało, ponieważ wojsko J. K. Mosci Zaporozkie z hetmanem i starszyzną swą wierne poddaństwo swoje oddało J. K. Mści i Rzeczypospolitey, przeto my, kommissarzy⁴⁾, liczbę wojska Zaporozkiego dwadzieścia tysięcy⁵⁾ sporządzić pozwalamy iznaczamy, które wojsko przez hetmana i starszyinę ma być zarejestrowane i w samych dobrach⁶⁾ J. Kr. Mści w wojewodztwie Kijowskim, Braclawskiego i Czerniechowskiego nie zajmując, mieć konsystencyę⁷⁾, a dobra szlacheckie wolne zostawać mają, które do rejestru nigdy przyjmowane nie mają być⁸⁾, ale kto kozakiem rejestrowym w liczbie 20 tysięcy zostawać będzie, ten z dobr szlacheckich w Kijowszczyźnie, a w Braclawszczyźnie i Czerniechowszczyźnie i z dobr J. Kr. Mści ma

1) Въ изд. Войц.: *zadosć*.

2) Тамъ же: *przed Hetmanem i innymi panami*.

3) Въ „Памятникахъ Кіев. Коммиссіи“, гдѣ тоже помѣщенъ этотъ документъ: *ровінне Р. Богу dzięki*.

4) Послѣднія три слова опущены въ рукоп. Ваксмана и въ изд. Войцицкаго. Возстановляемъ ихъ по тексту, изданному въ „Памятн. Коммиссіи“, т. 2.

5) Въ изд. Войц. ошибочно *12000*.

6) Въ рук. Ваксмана и въ изд. Войц. ошибочно: *w tych dobra*.

7) Тамъ же послѣднія два слова опущены.

8) Въ „Пам. Коммиссіи“ правильнѣе: *i w tych rejestrowi nigdzie nie mają pozostać*.

się przenieść do dobr krola imci w dyecezją¹⁾ Kijowskiego wojewodztwa tam, gdzie się woysko Zaporozkie zawierać będzie; i ktokolwiek, wyniosłszy się, będzie kozakiem rejestrowym, takowemu każdemu ma być wolne sprzedawanie²⁾ dobra swego bez prepedycij pana, tudzież starostow i podstaroscich³⁾ naszych. 2) Te sporządzenie dwadziescia tysięcy woyska J. Kr. Mci rejestrowego ma się zacząć we dwie niedzieli od daty dzisieyszey, a skończyć się do Bożego Narodzenia; registr ma być⁴⁾ s podpisem ręki hetmańskiej odesłany J. K. Mci i do xiąg grodu Kijowskiego⁵⁾ ma być podany, w którym wyraznie mają być w każdym miescie kozacy⁶⁾ po imionach i przezwiskach swoich spisani, i komput wszystek⁷⁾ nie ma przenosić liczby nad dwadziescia tysięcy; a którzy kolwiek w tych registrach zawierać się będą, te przy dawnych wolnosciach zwykłych kozackich zostawać mają wiecznemi czasy⁸⁾; a ktorzy ten rejestr okrywać nie będzie, we zwykłym poddaństwie J. Kr. Msci zamkow zostawać mają i robotach. 3) Woyska koronne J. K. Mci w miastach, w ktorych kozacy rejestrowi są, zostawać nie mają a ni leż odprawować, ale w wojewodztwie Bracławskim i Czerwiechowskim, w ktorych kozacy nie będą⁹⁾; teraz iednak do sporządzenia rejestru, do terminu święta Bożego Narodzenia, aby do żadnego nie przychodziło zamieszania, poki nie wnijdą na mieysca swoje do wojewodztwa Kijowskiego, dobr Jego Krol. Mci, ci, ktorzy w liczbie w rejestrze dwadziescia tysięcy zostawać będą, zatrzymać się mają, a daley Żywotowa w Bracławszczyźnie nie wcho-

1) Въ „Пам. Коммиссія“ это слово опущено.

2) Въ изд. Войц. *sprzedanie*.

3) Тамъ же: *i podstarostów*.

4) Тамъ же и въ „Памятн.“ прибавлено: *wojska tego*.

5) Въ „Памятн.“ прибавлено: *per oblatam*.

6) Тамъ же прибавлено: *rejestrowi*.

7) Въ рукоп. Ваксмана и въ изд. Войц. ошибочно: *na kompurcie caley liczby*.

8) Въ „Памятн.“ эти два слова опущены.

9) Въ изд. Войц. послѣднія строки отъ слова: *nie mają* пропущены.

dzie aż do skończenia rejestru i wypisu. 4) Obywatele wojewodztwa Kijowskiego, Braclawskiego i Czerniechowskiego do dobr swoich, takż i starostowie, sami przez się i przez urzędniki swoje przychodzić mają i zaraz obeymować wszystkie prowenta, karczmy, młyny, jurisdikcije ¹⁾; w samym iednak wybieraniu podatkow od poddanych do tego ż terminu sporządzenia rejestrow zatrzymać się mają, żeby ci, którzy kozakami będą rejestrowemi, do tego ż czasu wyprowadzili się ²⁾ i iuż sami ci zostali, którzy do poddaństwa należą. Tak że w dobrach Jego Krol. Mci, że iuż wiadomo będzie, ktorzy przy wolnosciah kozackich zostaną, a ktorzy w posłuszeństwie i poddaństwie zamkowym. 5) Czeheryn miasto, podług przywileju J. Kr. Mci, przy hetmanie ma zostawać; a jako terazniejszy hetman, urodzony Bohdan Chmielnicki, iest s podania i przywileju J. Krol. Mci, tak i napotym wszyscy mają bydź pod zwierzchnością i sprawą hetmanow koronnych i mają być uprzywilejowani, i każdy, zostając hetmanem, ma wykonywać przysięgę poddaństwa i wiary Jego Krol. Mci i Rzeczypospolitey. Połkownicy zaś wszyscy i wszystka starszyna mają bydź s podania hetmanow Zaporoskich i pod władzą onych. 6) Religia Grecka, którą woysko J. Kr. Mci Zaporozkie profitetur ⁴⁾, przy dawnych wolnosciah ⁵⁾ według dawnych praw, katedry, cerkwie, monastery i Collegium Kijowskie zachowywane bydź mają. Jeżeli by ktokolwiek podczas zamieszania terazniejszego z dobr cerkiewnych miał co uprosić albo pod którym z duchowieństwa, te żadney wagi nie mogą ⁶⁾ mieć. 7) Szlachta Rzymskiej i Greckiej religii, podczas terazniejszego zamieszania ktorzy byli przy woysku Jego Krol. Mci Zaporozkim, także i mieszczanie Kijowscy, tych wszystkich ma okrywać amnystya i

¹⁾ Въ изд. Войц. и въ сп. Вакмана послѣднія пять словъ пропущены.

²⁾ Въ „Пам. Ком.“ *тым часем wyniesli się.*

³⁾ Тамъ же нѣтъ послѣднихъ трехъ словъ.

⁴⁾ Въ сп. Вакмана и въ изд. Войцицкаго ошибочно: *profitenti.*

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *przydawa do wolnosci ich.*

⁶⁾ Въ сп. Вакмана и въ изд. Войц. *uwagi nie mogą.*

przy zdrowiach, honorach i kondyciach ¹⁾ mają być zachowane, i iesliby co pod ktoremi uproszono bydź miało, konstytucyą znie-sione bydź ma, a oni wszyscy przy łasce Jego Krol. Mci i Rze-czypospolitey zostawać mają ²⁾; wzajem kozacy, ktorzy byli przy woysku J. Krol. Mci, przy dobrach swoich, żonach i dzieciach zo-stawać mają ³⁾. 8) Żydzi w dobrach ⁴⁾ Jego Krol. Mci i szlachecc-kich iako bywali mieszkańcami i arendarzami, tak i teraz mają bydź. 9) Orda, ktora natenczas iest w ziemi, ma bydź zaraz od-prawiona i ustąpić z ziemi ⁵⁾, żadnych szkod nie czyniąc w pan-stwach J. K. Mci ani koczowiska na gruntach Rzeczypospolitey, ktorych iż hetman Zaporozki obiecuie J. Kr. Mci i Rzeczypospo-litey przywiesić do usług, tedy, iesli by tho stać się nie miało do seymu przyszlęgo, więcey z niemi żadney konwersacij ⁶⁾ i przyia-żni mieć nie mają woysko Zaporozkie, ale iak nieprzyiaciół J. K. Mci i Rzeczypospolitey mają gromić ⁷⁾ i przeciwko nim z woyskiem J. K. Mci stawać; także na potomne czasy z niemi i postronnemi pany żadnego nie czyniąc znoszenia się i konspiracyi, ale w wier-nym poddaństwie J. K. Mci i Rzeczypospolitey całe i nienaruszenie zostawać ma iako terazniejszy hetman ze wszystką starszyną, ze wszystkim woyskiem, także i następuiace po nich na potomne cza-sy ⁸⁾ pozostawać mają. 10) Granic W. X. Litewskiego iako nigdy woysko J. Kr. Mci Zaporozkie registrem swoim nie zasiągało, tak i teraz zasiągać nie ma, ale tak, iako wyżey iest wyrażono, w

¹⁾ Въ „Пам. Ком.“ *i przy zdrowiach, conditiach, substanciach swoich.*

²⁾ Тамъ же: *aby wszyscy w łasce J. Kr. Mci zostawali.*

³⁾ Въ сп. Вакмана ошибочно: *uwalniają onych.* Въ изд. Войц. тоже: *uwalnia się onych.*

⁴⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *w dworach.*

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ послѣдняго слова.

⁶⁾ Въ „Пам. Ком.“ *coniunctiey*

⁷⁾ Тамъ же иначе: *ale za nieprzyiaciół J. Kr. Mci i Rzptey uważać mają, granic bronić.*

⁸⁾ Тамъ же прибавлено: *cale, wiernie, życzliwie na każdej usłudzie Rzptey zostawać mają.*

województwie Kijowskim zawierać się będzie. 11) Kijow iż iest miasto stołeczne i sądowe, w nim iak naymniey do rejestru kozakow przyimowano być ma.—The punkta wszystkie, dla lepszey wiary i pewności, iż mają być wszystkie nienaruszone i wypełnione, tak od nas, kommissarzow J. K. Mci, iako od hetmana woyska Zaporozkiego i starszyny nawzaiem, wszystkie poprzysiężone w tęgę rotę, iż te wszystkie punkta wcale mają bydź dotrzymane. A za takim iuż sporządzeniem w pokoiu i w zgodzie woysko zaraz koronne ruszać się ma na mieysca naznaczone a czekać sporządzenia rejestru będzie. Orda też zaraz z ziemi ustąpi¹⁾, a woysko Zaporozkie do domow swoich ma bydź rozpuszczone. Na seym przyszły posłowie od hetmana i woyska J. Kr. Mci Zaporozkiego mają bydź wysłani, pokornie dziękując za miłosierdzie i łaskę J. Kr. Mci i wszystkiey Rzeczypospolitey.

Tego ż roku 1651, mca decembra 24 dnia, w willią Bożego Narodzenia ruskiego, jmé pan Abram Strybil s tem się swiatem i z żoną i z dziecmi swemi pożegnał²⁾ w maiętnosci swey oyczystey w Łowkowie, ktorego ciało w cerkwi tam że pochowano.

Tego z roku bywsza bratowa moja pani Janowa, a terazniejsza pani Orechowska³⁾ s powietrza żywota skonała⁴⁾ w domu swoim Łastynocz⁵⁾, a po niey syn Samuel s tego ż powietrza.

Roku Pańskiego 1652, mca februarii 22 dnia, ze czwartku na piątek, w noc godzin kilka, pani Krystyna Strybilowa Pawłowa Butowiczowa⁶⁾ s tem swiatem a z mężem i z dziecmi pożegnała się w domu swoim, w maiętnosci Koczorowie, mając wieku więcey⁷⁾ czterdzieście lat. Mca marca 21 dnia⁸⁾ pochowano ciało w cerkwi zamkowej Brusilowskiej, w dzień czwartkowy.

1) Въ изд. Войницкаго: *ustępować*.

2) Тамъ же короче: *zostawiając żonę i dzieci, umarł*.

3) Тамъ же: *Ordowska*.

4) Тамъ же: *dokonała*.

5) Тамъ же: *Zastyńczy*. Очевидно, оба названія испорчены.

6) Тамъ же ошибочно: *Bałowiczowa*.

7) Тамъ же: *nie więcej jak lat 40*.

8) Тамъ же: *23 Martii*.

Tego ż roku, mca januarii 13 dnia, złożony był seym przez krola Kazimierza w Warszawie, który rozerwał się i nieskończony został.

Tego ż mca ¹⁾ zboyce, swawola chłopska, w Srebrney ²⁾, za Dnieprem, zdradą chorągwi dwie na głowę zrazili; ktorzy pociechi i sami nie poniesli, bo skoro dano do pułku xiążecia Wiszniowieckiego znać, nad którym był przełożony pan Woyniłowicz, zarazem upadłszy w miasto, wysiekl od wielkiego do małego, a napotym spalił; zaczym ³⁾ Chmielnicki, za daniem wiadomosci od pana Woyniłowicza, sprawiedliwość czynił s kozakow, połkownikow dwoch kazał sciąć.

Tego ż roku, miesiąca maja szesnastego, ze szrody na czwartek, pan Jan Tysza, który się ani Pana Boga bał, ani ludzi wstydał ⁴⁾ ani szanował, mizernie, plugawie ducha smierdzącego wyrzgnął ⁵⁾. Zdziaławszy ⁶⁾ nie iednemu dobremu wiele złego, od ducha złego ⁷⁾ zamordowany iest.

Tego ż roku, mca maja 29 dnia, trwoga powstała wielka po wszystkim wojewodztwie Kijowskim i Braclawskim od niezbożnych zdraycow kozakow, ktore przepomniawszy bojazni Bożey i zwierzchnosci krolewskiej, nie pomniąc na przysięgę swą, którą niedawno, będąc pod Białą-Cerkwią, świeżo sam zdrayca Chmielnicki, iako hetman rozboynicki, i niemało innych półkownikow, setnikow, w obozie przed pany hetmany, tho iest przed panem Mikołajem Potockim a panem Marcinem Kalinowskim, i panami kommissarzami wykonywali, ktorzy nigdy nie mieli zdrady żadney knowąc ani społkowania i braterstwa s Tatarami mieć, po smierci jmcı pana Po-

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *W tym że miesiącu.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *w Sybryi.*

³⁾ Тамъ же: *za co.*

⁴⁾ Тамъ же: *wstydzil.*

⁵⁾ Тамъ же: *wyżygnał.*

⁶⁾ Тамъ же: *uczyniwszy.*

⁷⁾ Тамъ же эти два слова пропущены.

tockiego, hetmana i kasztelana Krakowskiego, jmc pan Kałinowski woysko był rozporządził na zimę: część woyska za Dniepr wyprawił pułkow cztery, tysiące do dwunastu było ¹⁾, część w wojewodztwie Bracławskim około siebie postawił; gdyż i sam w Bracławiu zimował, a trzecią część około Kamieńca i Baru; tedy, skoro na wiosnę powróciło, w kilka niedziel po Wielkiej-Nocy, Chmielnicki jako znowu zaciągnął Tatarów, których było, iak powiadano, do siedmiudziesiąt tysięcy. Skupiwszy wszystką swą rozboynicką potęgę, szedł prosto na oboz do pana hetmana, który stał z woyskiem pod Batohem ²⁾, w maiętnosci swey oyczystey. Tam że wprzód ³⁾ Orda w dzień piątkowy nastąpiła na woysko, także w sobotę, gdzie przez dzień się ucierali, ktorego przy panu hetmanie powiadano woyska było do dwudziestu tysięcy, jazdy dwanaście tysięcy, a piechoty osim tysięcy; gdzie panięta w sobotę przebijali się przez pułki tatarskie i do obozu przybyli, a mianowicie te osoby: jmc pan starosta Krasnostawski pan Sobieski, pan starosta Winnicki Odrzywolski, starosta Trębowelski Bałaban, pan obozny koronny Kalinowski, syn hetmański, i innych niemało rotmistrzów towarzystwa, ktore nie byli przy chorągwiach, przebijali się i przeszli do obozu ku panu hetmanowi. Gdzie pan herman, mając koło, albo radę, umyślił komonno ⁴⁾ uchodzić, nie słuchając rady pana Przemskiego ⁵⁾, który piechotę niemiecką sprawował, który radził, aby onego i piechotę z nim zostawiwszy i wszystkie ciężary i harmaty, sam kouno uchodził obronną ręką ku Kamieńcowi. Nie słuchając rady tey, pan hetman kazał się ruszyć, gdzie woysko w porządku nie stało i nie sporządzono. W tem czasie Orda potężnie nastąpiła i rozerwała oboz, ktorego i wzięli w dzień niedzielny, s ktorego

¹⁾ Въ изд. Войц.: *wyprawił do 4000, bo 12 pułkow było.*

²⁾ Тамъ же: *pod Botowem.*

³⁾ Тамъ же: *Wprzody.*

⁴⁾ Тамъ же: *konno.*

⁵⁾ Въ рукоп. Ваксмана ошибочно: *Brzerejowskiego.*

panow żołnierzow¹⁾ mało co uszło albo uciekło, ale wszyscy do rąk pogańskich w niewolę dostali się, a innych pozabijali i tam że na placu zostali²⁾. Gdzie zniosłszy pana hetmana i woysko, stamtąd krzywoprzysięzca prosto szedł ze wszystką potęgą kozacką i tatarską do Kamieńca, chcąc onego dostawać i opanować, a tatarom w ręce podać; który kontrakt taki uczynił, obiecując nadgrode Kamienieckim łupem zapłacić za więźnie, które mieli tatarowie u siebie, aby żadnego s paniąt onych i żołnierzow nie żywili; których biorąc i wywodząc od tatarow, scinali i zabijali, nie zostawując na okupie żadnego. Które³⁾ więźniow pozbawiwszy, Kamieńca po łasce Bożey nie dostawszy, z niczym odeszli; między którymi wielka nieprzyjaźń urosła o więźnie, co poscinali, mając w ręku a spodziewając się okupu: to ich omyliło. Wracając się nazad, będąc w ostrożności zboyce, aby się tego śmiechu i szkody nie mscili nad niemi psami. Tam że i szlachty, obywateli wojewodztwa Bracławskiego, które mając nadzieję zupełną o pokoju zupełnym⁴⁾, do domow swych z ucieczki poprzyjeżdżali, a skoro dowiedzieli się, że Orda z kozakami znowu następuje, zarazem gdzie kto mógł iako znowu od wszystkiego uciekać poczęli, a naywięcey, ufając w woysku, biegli do obozu z żonami i dziećmi; których o kilkaset osob oprócz żon i dzieci, przepadło.

Thego ż czasu, dnia i potrzeby siestrzeniec moy jmc pan Stefan Strybił, który porucznikiem był pod chorągwią husarską starosty Krasnostawskiego pana Sobieskiego⁵⁾, zabitym został.

Mca junii 4 dnia. Woysko, które było za Dnieprem, pułkow cztery, który za uniwersałem hetmańskim w Kijowie przeprowili się, dowiedziawszy się od pana wojewody, że iuż woysko zniesione,

¹⁾ Въ изд. Войццикаго: *żołnierzy*.

²⁾ Тамъ же: *zostawili*.

³⁾ Тамъ же: *Tatarowie*.

⁴⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *od p. Sobieskiego*.

ktorego z kozakow ieden, będąc życzliwym panu wojewodzie, potajemnie ostrzegł, aby czym nayprędzey uieżdżał¹⁾ z Kijowa, który, nie czekaiąc dnia, zarazem w nocy umykać poczoł. Co obaczywszy szlachta a dowiedziawszy się, sobie²⁾ za nim gdzie kto mógł uciekali³⁾, a ktory się pozostał do południa, to iuż go z Kijowa nie wypuszczono, a mianowicie Czerniechowskiego wojewodztwa wszystka szlachta mieszkała w Kijowie przez zimę. Te zaś pułki, nie maiąc po co iuż isć ku obozu, iako do hetmana, udali się od Kijowa ku Fastowu, od Fastowa ku Hończarysie⁴⁾ prosto i Konstantynowu, nad któremi sprawcą był pan Tyszkiewicz, starosta Żytomirski. Ktorych w polu strach obioł: ieden na drugiego patrząc, wozy i kto co miał z nich, żywnosć nawet, suknie i rynsztunki rzucać⁵⁾ poczeli, palić, czego napotym serdecznie żalowali, iż nie przy czym⁶⁾ zostali. Ktorzy prosto poszli aż do Stojanowa⁷⁾ i tam czekali, nim starszego i wodza Krol jmc onym poda.

Tego z mca, dnia 11, termin seymiku w Żytomirzy przypadł wojewodztwa Kijowskiego. Pan wojewoda, maiąc nieco przy sobie obywateli Kijowskich i Czerniechowskich⁸⁾, a uchodząc ze zdrowiem z kraiow Kijowskich, przejechawszy Zwiahel⁹⁾, w ćwierć mili w polu, podle krynicy, zaczął go i kończył. Instrukcye pysali w Hoszczy, maiętnosci onego.

Mca Julij dnia 8. Król jmc, dla prędkosci seymu, znowu składa seymiki przez uniwersały dla niebespieczeństwa. Po zniesieniu i zabiciu jmc pana Kalinowskiego, hetmana, Król jmc po-

1) Въ изд. Войцицкаго: *uchodził*.

2) Тамъ же нѣтъ этого слова.

3) Въ сп. Вакмана пропущено это слово.

4) Въ изд. Войц. ошибочно: *ku Honczaryszcz*.

5) Тамъ же: *suknie rzucali i rynsztunki poczeli palić*.

6) Тамъ же: *że bez niczego zostali*.

7) Тамъ же ошибочно: *aż do Dostajanowa*.

8) Въ сп. Вакмана всѣ эти слова (послѣ точки) пропущены.

9) Въ изд. Войц. ошибочно : *z Wiahel*.

daie pana Stanisława Potockiego re wera ¹⁾ za hetmana, wojewodę Podolskiego, co day Panie Boże, aby był szczęśliwym.

Tego z miesiąca julij 23 seym się zaczął, na którym obmyślono zapłatę woysku, uchwalono poborow 44 ²⁾ na cały rok. Augusta 2 skończył się.

Tego z mca julij, 24 dnia, pan Orchowski synowice naszą przywiozłszy ku Chełmu, bratu panu Michałowi Jerliczowi po śmierci matki oney ³⁾ oddał.

Mca septembra, dnia 10. Jmć pan wojewoda Wołyński xiąże Sanguszko Koszerski w Łucku nie odprawował seymiku, ale w Kowlu. Drugie panowie szlachta Wołyńska odprawowali na Krasnym, uroczysku pod Łuckiem, u figury; trzecie z imcią panem wojewodą Kijowskim w Zimnie, w monasteru, pod Włodzimierzem, dla powietrza, ktore panowało po wszystkiej Polszcze; ktore obrali z wojewodztwa Wołyńskiego nad zwyczaj 18 deputatow. O czym się pan wojewoda dowiedziawszy a zniósłszy się z innemy obywatelami, posyła do krola imci, aby im pozwolił znowu elekciją mieć, którą złożono w Czartorysku, w cerkwi murowaney odprawować, aby podług zwyczaju szesć było deputatow.

Tego z czasu, po zginieniu pana hetmana Kalinowskiego, wojewody Czerniechowskiego, oddano wojewodztwo Czerniechowskie panu Krzysztofowi Tyszkiewiczowi ⁴⁾.

Roku Panskiego 1653. Skoro po Bożym Narodzeniu panowie żołnierze, które zimowali w Kamieńcu Podolskim, za pozwoleniem półkownika swego, starosty Kamienieckiego Piotra Potockiego, udali się ku Dniestru i kilka miasteczek wysiekli; potem Bohunow pułk rozgromili, który szedł ku Mohilowu od Braclawia, na których jechali aż do Krasnego, mil szesć, za któremi sam Bohun z 15 ty-

¹⁾ Лат. re wera—подлинно, на дѣлѣ. У Войц. *Rewere*, у Ваксмана *Rewere*.

²⁾ Въ изд. Войц. *poborow 4*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *onego*.

⁴⁾ Тамъ же некстати прибавлено: *Czernihowskiemu*.

sięcy następował. S którym gdy się starli w kilka dni po pierwszey wygraney, rozparli ¹⁾ naszych dużo, że musieli w rozszypce ²⁾ poisć nie bez utraty ³⁾ swoich.

Tego z czasu Sereda s kilka chorągwi, nocnym sposobem napadłszy na Przyłukę, ktorzy tam byli kozaki ⁴⁾ i miasto powyscinał ⁵⁾, także Babin i Zbaraż Nowy.

Tego z meca julij Krol jmc wyprawił pana Czernego, podstarostę Białocerciewskiego, a pana Zamilichowskiego do kozakow i starszego ich Chmiela, składając kommissiją.

Tego z czasu Krol jmc i Rzeczpospolita pana Koryckiego posyłaia do hana Tatarskiego, żadaiać, aby pomocnym nie był zboycem kozakom, na ktorego zwrocenie czekając, na kommissiją Krol jmc ⁶⁾ nie zsyłał do onych, ani onych zaczepiał ⁷⁾, aż do przyjazdu i zwrocenia pana Koryckiego z Ordy od hana.

Tego z roku, meca marca 8 dnia, seymiki Krol jmc składa, na który panowie Kijowianie dla posłów obebrania do Włodzimierza zieżdzali wespól z obywatelami Czerniechowskiemi i Bracławskimi.

Tego z miesiąca, dnia 13, spod pana Gurskiego pułku, który w Korcu zimował i po włosci Koreckiey za pozwoleniem, ze czwartku na piątek przede dniem napadłszy na Korosteszow, w którym trzy sotnie kozakow na załodze było, ktore tam i zimowali, setnika z Białey-Cerkwi Rebiunkę ⁸⁾ poymali, a dwoch zabito, szubrawstwo wyscinali o kilkaset człowiekow, nie straciwszy żadnego swoich, ktorych chodziło 300 człowieka na podjazd, chorągwi z niemi ⁹⁾ trzy wzieni. Tey że nocy i tey że godziny, przede dniem, miesiąc poczoł

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *wsparli*.

²⁾ Тамъ же: *w rozszypkę*

³⁾ Въ сп. Ваксмана: *nie bez straty*.

⁴⁾ Тамъ же: *kozaków, które tam byli*.

⁵⁾ Тамъ же: *wyscinał*.

⁶⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *kommissyę Króla JMci*.

⁷⁾ Тамъ же: *ani ich nie zaczepiał*.

⁸⁾ Тамъ же: *Hrebionkę*.

⁹⁾ Тамъ же: *z nim*.

się ómic i zaćmił się wszystek ¹⁾, co day Panie Boże na upadek nieprzyjacielski, a nam na zdrowie.

Tego ż czasu woysko się kwarciane, lekkie chorągwie kozackie, ruszyli i poszli na Ukrainę ku Pawołoocy z Wolynia.

Togo ż mca 24 dnia seym zaczął się, którego Krol jmc w Brzesciu Litewskim złożył, i odprawował dwuniedzielnie.

Tego ż miesiąca ²⁾ woysco się ruszyło s Pawołoocy ku Kalniku, dowiedziawszy się, iż Bohun, zdrayca, pułkownik Braćławski s pułkownikiem Humańskim zebrawszy się w Monasterzyszczach ³⁾, ktore mieli, iako powiadali, woyska przy sobie o szesć tysięcy, a polskiego żołnierza było z osim tysięcy, nad któremi jmc p. hetman przełożonym uczynił pana Czarneckiego i pana Machowskiego, których tam w Kalniku zastawszy, dali bitwę, a nie wytrzymawszy, nocnym sposobem uciekli aż do Bałabanowki, stamtąd od miasta i miasteczek aż do Monasterzyszcz; ktorzy, nie dawszy bitwy w polu, zamkneli się w miescie, w którym pospolstwa zebrało się różnych ludzi do siedymdziesiąt tysięcy i poczeli się bronić; co nasze kwarciane woysko obaczywszy, iż za wałami i palami nic nie mogą uczynić, a nie bez utraty swoich, gdzie zabito rotmistrza tatarskiego Czelebija i towarzystwa nie mało, s koni posiadali a do szturm s kilku stron skoczyli, miasto opanowali; gdzie zdraycy skoczyli do zamku, drugie gdzie kto mógł. Miasto obrabowawszy ⁴⁾, zapalili. Powiadano, ze Bohun ⁵⁾ uciekł z niektórymi postrzelony, a pułkownika Humańskiego zabito. Jakoż bliski był pan Czarnecki smierci, ktorego w gębę było postrzelono s samopału. Tego ż czasu i na tym że podieździe brat moy pan Maciey, będąc z woyskiem samo ośm, gdy o pułnocy trwoga się zrobiła, nie wiedzieć gdzie z czeładzią się zadział: czyli chłopi zabili, czyli do Ordy oddany został.

¹⁾ Въ изд. Войц.: *cały*.

²⁾ Тамъ же: *wtedy także*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *w Monastyrzach*.

⁴⁾ Тамъ же: *wyrabowawszy*.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *Bogdan*.

Tego z czasu pułk z Kamieńca Podolskiego, udawszy się ponad Dniestrem, gromił zbóycow, gdzie, powiadano, do czterech tysięcy zginęło ich, a z żołnierskiej strony chorągiew zbito wołoską, za ktoremi poprawiwszy się¹⁾ kwarciane wojsko iachali na nich na opryskach aż do Dniestru, gdzie zboicy za Dniestr udali się, a nasze sobie za nimi, których osadzili w okopach na ten czas.

Miesiąca kwietnia 12 dnia seym się skończył, ktorego prolongowano znowu na dwie niedziele, na którym pan wojewoda Kijowski pan Adam Kisiel będąc umarł. Na którym seymie uchwalono żołnierza Łanowego, z dziesięciu Łanow ieden konno uzbroiony, a drugi pieszo z muszkietem pohayducku aby był wyprawiony na woynę przeciw swywoli chłopskiej kozackiej.

Tego z czasu i miesiąca gospodar Wołoski Wasil Łupow uciekł do Kamieńca Podolskiego z żoną²⁾ i z dostatkami swemi, który knował zdradę pod sąsiadem swoim, pod hospodarem Multańskim, chcąc go s państwa zegnać, a swego zięcia Tymosza Chmielnickiego osadzić na nim³⁾. O czym dowiedziawszy się gospodar Multański, jako o pewney rzeczy, od Logofetta, kanclerza Wołoskiego, że inaczey nie iest, zarazem około tego poczoł się pilno starać; zaciąga Rakocego na pomoc i Ordy nieco, obiecując temu Logofettowi za przestrożę gospodarstwo Wołoskie, ktory aby się znosił potajemnie s pany Wołoskimi⁴⁾. Ktory bardzo sztucznie i misternie z nim postępował: ukazawszy przyczynę, pożyczzył u hospodara, pana swego, dwudziestu tysięcy czerwonych słotych, za które część wojska zarazem zaciągnął, i by nie miał⁵⁾ dwóch kornetow s Polski, niemcow, przy sobie, pewna, żeby go i samego uciekającego Logofet poymał ze wszystkimi skarbami, gdyż wołosza odstąpiła

¹⁾ Въ изд. Войницкаго пропушено двѣ строки отъ слова: *a z żołnierskiej...*

²⁾ Тамъ же прибавлено: *dziećmi*.

³⁾ Тамъ же: *a swego synowca na nim osadzić*.

⁴⁾ Тамъ же пропушено послѣднее предложение.

⁵⁾ Подразумѣвается Вас. Лупуль.

od onego. Tego ż czasu, skoro się dowiedział Tymoszko, zięć hospodara Wasila Łupowa, iz tescia iego zegnano, abo uciekł, ze swawoli nazbierawszy kozackiej ¹⁾ o dziesiątek tysięcy, idzie ku Kamieńcu, a tam się zniosłszy z hospodarem, idą ku Jassom. Napadłszy kogo zaskoczyli z Wołochow, nie żywili, miasto splondrowali do ostatka, i po inych miastach i wsiach Wołoskich, czego byli pierwey nie dopalili Tatarowie i nie spustoszyli, to oni teraz dokończyli.

Mca maia 7 dnia, po Wielkiej-Nocy w niedziel pułpiątey, szlachta Wołyńska od Korca, skoro się dowiedzieli, że woysko od Cudnowa nazad ustąpiło ku Ostrogu, z domow swoich poczeli uieżdżać iako znowu za Styr.

Tego ż miesiāca podiazd nasz zbito pod Jlińcami; mało co uszło naszych za nieostrożnością ²⁾ wodza ich. Powiadaia, iakoby mieli chłopci w nocy most zepsować, a pale popodcinać, i też chłopci okrzyk uczynić; gdyż się nasi ubezpieczywszy sobie iako w dowu około napojow ³⁾, a drudzy około zdobyczy, co chłopow przywiodło do tego, iż im komory odbijać i bydło brać poczeli.

Tego ż czasu i mca, dnia 30, podług starego kalendarza, nazajutrz po Świętey Troycy, w poniedziałek,—zarowno była S. Troyca junij osmego,—o południowey godzinie, pani matka moja s tem się swiatem pożegnała i z nami. (dziecmi swemi ⁴⁾), we wsi xiążęcia Czetwertyńskiego, za Styrem, w Sarnikach, a we szrode tam że u cerkwi pochowane ciało zostaje przez nas, synow oney, Joachima, Michała i Alexandra Jerliczow. Amen.

Mca junij, dnia 17, pana wojewody Kijowskiego jmcı pana Adama Kisiela w łąiętnosci iego oyczystey w Nizkiniczach ⁵⁾, pod

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *albo uciekl ze swywoli, nazbierawszy kozaków.*

²⁾ Тамъ же: *za nieopatrznością.*

³⁾ Тамъ же: *około napitku.*

⁴⁾ Тамъ же короче: *umarła.*

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *w Nizskolowiczach*; въ рукописи Ваксмана: *Mizkolowiczach*

Włodzimierzem, pogrzeb odprawiono, w cerkwi z oycem a matką pochowany iest, ktorego smierci Krol jmsć i wszystek senat i pospolity człowiek¹⁾ żałowali.

Tego z mca 20 dnia zeymik się w Łucku w dzień piątkowy odprawował, na którym jmc pan wojewoda Wołyński był xiąże Sanguszko Koszyrski i innych obywatelow niemało Wołyńskich było, na którym uchwalili sami osobami swemi isć przeciwko nieprzyiacielowi s pospolitem ruszeniem i Krolem jmscią.

Tego z dnia stała się trwoga od kozakow i Tatarow wielka, że drudzy mało dzieci²⁾ nie rzucali, a po domach wszystkiego po odbiegali; s ktorey trwogi nic nie było, iedno strach obleciał ludzi przez pułtory niedzieli.

Tego z mca 24 Krol jmc ze Lwowa ruszywszy się, na Glińskie pole do obozu przyszedł z wojskiem niemieckim, ktorego mogło bydź dwanasie tysięcy.

Thego z mca, skoro do obozu Krol jmc przyszedł, po kilku dni wyprawił pana Piasoczyńskiego z chorągwią, pod którą nie było więcey nad człowieka czterdziecie, dla języka, ktore pod Zborowem natrafili na podiazd tatarski, między ktoremi byli i kozacy; ktorych oskoczywszy³⁾, wszystkich pochwyłali, oprócz samotrzeć rotmistrz zaledwo uciekł i dał znać, że Tatarowie wespoł z kozakami są we Zborowie; które skoro wzieni wiadomosc, iż Krol iest w obozie, zarazem iak nogę ułomił nazad się udali ku swoim, które pod Satanowem taborem stali. Co otrzymawszy Chmiel od więzniow, iż Krol jmc iest w obozie, radę czynią, s ktorey rady Antona, pułkownika Kijowskiego, i drugiego Daniła wyprawiają we czterdziestu człowieka, prosząc o miłosierdzie, a sami ku Miedzybożu ustępują z wojskiem nazad. Ktorych Krol jmsć poselstwa nie

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *i pospolstwo*.

²⁾ Въ рук. Ваксмана: *rzeczy*.

³⁾ Въ изд. Войницкаго и въ сп. Ваксмана прибавлено: *nasi*, но изъ дальнѣйшаго видно, что не козаки, а именно польскій разѣздъ попалъ въ плѣнъ.

słuchając, onych za wartę rozkazano wzięść i do Lwowa zaprowadzić rozkazał. Który to Anton powiadał, iż onego do cesarza Tureckiego posyłał Chmiel, poddając mu Ukrainę i samych siebie, aby ich za zbrodnie onych bronił od J. Kr. Mci i pomoc im dawał przeciw panu własnemu. Dla czego cesarz dwóch baszow zsyłał tak do Chmiela, iako i do woyska i do czerni wszystkiey, o czym gdy ragę mieli, starszyzna zezwoliła, ale czernń nie chciała na to pozwolić i do posłuszeństwa pogańskiego schylić, ani przysięgi wykonywać nie zezwolili, dla ktorego wysłuchania zesłane byli, ktore z niczym odesłane byli¹⁾ nazad. Ten że Anton deklarował się z innemi swoiemi, że starszynę i Chmiela buntownikow woysko wydać gotowe. Ktorego Antona zdrowo nazad puszczono s towarzystwem jego.

Mca julij 16 dnia limitowano trybunał w Lublinie, tak dla trwog, iako i pospolitego ruszenia, na ktore co i czas poseł po posle z uniwersałami i prywatnemi listy od Krola jmci, prosząc i napominając, aby dali sądom pokoy, a zabiegali nieprzyjacielowi i odpor dawali.

Thego z czasu i miesiąca poseł wielki od cara Moskiewskiego w pięciu set człowieka do Lublina przyszedł, ktory pod Jakubowiczami taborem w polu stanął, oczekiwając na wiadomość od J. Krol. Mci, gdzie mu się każe obrocić.

Thego z czasu posłowie u Krola jmci we Lwowie byli²⁾ od gospodarow Wołoskiego i Multańskiego, łaski żądając a obiecując wszelaką życzliwość, trzeci od Rakocego, wojewody Siedmiogrodzkiego, obiecując wszelaką przyiaźń i na usługę krolewską i Rzeczypospolitey trzydziestcie tysięcy woyska, ktore ku Kamieńcu prosto przez Wołoską ziemię mają iść.

Mca julij, 27 dnia, poseł wielki cara Moskiewskiego przybył do Krola jmci, do Lwowa.

¹⁾ Въ изд. Войццкаго измѣнено: *i ci, którzy dla wysłuchania zesłani byli, z niczém odjechali nazad.*

²⁾ Въ рукописи Ваксмана прибавлено: *tak też.*

Thego z miesiąca Krol jmc wyprawuie¹⁾ dziesięć tysięcy wojska przeciwko Rakocego wojska do Wołoch, znosząc się z onym a dostając w Soczawie hospodara Wołoskiego i Tymoszka Cbmielnickiego, zięcia jego²⁾.

Mca augusta, 12 dnia, Krol jmc ze wszystkim wojskiem od Glinian ruszył się ku Kamieńcu Podolskiemu, co day Boże szczęśliwie.

Mca septembris, 7 dnia, w piątek, wojewodztwo Wołyńskie na usługę Rzeczypospolitey wyprawilo koni 200 żołnierza, na koń po sto złotych dawszy; w drugich wojewodztwach i powiatach dawali i po pułtorasta złotych i po dwiescie na ćwierć.

Thego z mca wojsko Rakocego i niemce krolewskiej chorągwi różne, obstąpiwszy monastyr Soczawski, kilka niedziel dobywali hospodara Wołoskiego z iego zięciem Tymoszkim Chmielnickim, który miał o dziesiątek tysięcy kozaków, a dobywając, Tymoszka z dzieła zabito posrzod monastera, hospodara do więzienia wzięto, i tych zboycow rozgromili i zniesli.

Mca octobris³⁾ 3 dnia, w piątek, czata Tatarska wespoł z kozakami napadli na Korzec, którego splondrowali i ludzi różney⁴⁾ szlachty do więzienia nabrali; nie bawiąc się poszli, gdzie i panią Melnowską⁵⁾, siostrę moją, ze dwiema pannami dorosłemi wzięli około Zasławia. W Ostrogu na ubezpieczone ludzi napadli.

W tym że roku 1653, septembra 28 dnia, w niedzielę, jmc pan Jan Krętowski, łowczy Kijowski, s tym się swiatem i żoną rozstał i pożegnał ostatnie⁶⁾ pod Włodzimierzem, w Chorostkowie.

Thego z mca, 30 dnia, we czwartek, jmc p. Puzyna Konstanty, niedługo żyjąc z żoną swą, w Lucku będąc na jar-

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *wyprawia*.

²⁾ Последняго предложенія (*a dostajac...*) нѣтъ въ изд. Войницкаго.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *Dnia 3 Decembra*.

⁴⁾ Тамъ же: *różnych*.

⁵⁾ Тамъ же: *Melinowska*.

⁶⁾ Тамъ же короче: *z tym się swiatém rozstał*.

marku, mało nie ¹⁾ nagle zachorowawszy, plugawą ²⁾ śmiercią skonał.

Mca octobris, 15 dnia, we szrodę, zeyscie s tego swiata jmci xiążenia Alexandra Sanguszka Koszerskiego, wojewody Wołyńskiego, na którym familija domu tego zostaie.

Od miesiaca septembra z woyska, [ktore było pod Żwańcem stanęło, wyżey Chocimskiego zamku puł mili, nic nie słyhać o powodzenin onych i o Krolu jmci.

Mca novembris, 27 dnia ³⁾ Tatarowie poza Krzemieńcem, około Załużec, Jampola i Dubna wiele szlachty ubezpieczoney i ludzi pobrali, a pobrawszy, zaparli ⁴⁾, przez pułtora niedzieli nie ukazywali się napotym. Dnia 8 decembra zagony pod Dubno, około Ołyki, Klewania zapuscili, a odwrociwszy się, znowu na kilka dni saparli ⁴⁾, iako ludzi rozumieli, że już będą w pokoju, i roziechali się byli tak z Łucka, iako i z zameczkow różnych, z Dobratyna ⁵⁾. 22 dnia, s poniedzialku na wtorek, iednych z wieczora w nocy, drugich o pońnocku ⁶⁾, trzecich o kurach, pęcowszy od Dubna aż do Łucka, zbiegłszy, pochwyłali i za Styr się przeprawili; które wielkie bezpieczeństwo maiąc, przez pułtora miesiaca we dnie i w nocy, po iednemu, po dwa włócząc się, wielkie szkody w ludziach i wszędzie czyniąc, paląc za pozwoleniem krolewskim ⁷⁾. Ktore się z zagonow wracali do swoich aż od Chełma, od Brzescia Litewskiego, od Pińska, około Turowa, gdzie szlachty i chlachecianek i ludzi prostych ubezpieczonych bez liczby pobrano i do Ordy zagnano. Które plądrując palili i dziwy wielki stroili ⁸⁾, ni nac ⁹⁾ się

¹⁾ Въ изд. Войц. только: *nagle*.

²⁾ Тамъ же: *nagła*.

³⁾ Тамъ же: *dnia 24*.

⁴⁾ Тамъ же: *popadli*, а въ другомъ мѣстѣ: *zapatli*.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *do Bratyna*.

⁶⁾ Тамъ же: *o pōlnocy*.

⁷⁾ Тамъ же нѣтъ двухъ послѣднихъ словъ.

⁸⁾ Тамъ же нѣтъ послѣднихъ 6 словъ.

⁹⁾ Тамъ же: *nic*.

nie obawiając; dwory i zameczki znosząc. Panią Gromińską ¹⁾, i pannen pięć i syna jednego z czeladzią wzięto pod Turowem, gdy uciekali przed niemi.

Tego z mca, dnia 16, Chmielnicki wespoł z Ordą na Krola jmc i na wszystkie woysko napadł, którego, iako powiadano ²⁾, na ten czas było polskiego woyska więcej 30 tysięcy, a niemiec, cudzoziemca, 25 tysięcy ³⁾ było, od Rakocego, Wołochow, Multanow na 12 tysięcy także. Które woysko, nad Dniestrem stojąc w ciasnym mieyscu, bardzo znędnione, wniwec obrocilo się, od koni odpadło. Część też woyska pod Soczawski zamek wyprawiwszy, gdzie Chmielnickiego syn Tymosz był, który chcąc macochę żony swojej s tego zamku z skarbami na Ukrainę wyprowadzić, ktorego Wołosza, Multani i polskie woysko oskoczywszy, przez niedziel kilka dzień i noc szturmując, Tymosza zabili z działa i hultajstwa szmat z onym będących; a gdy proźba nastąpiła ostatka i ⁴⁾ samey hospodaryni, gdzie za daniem Krolu jmc wiadomości ⁵⁾, prosząc o miłosierdzie, tedy Krol jmc tak gospodarowi Wołoskiemu, ktorego podał i osadził na tem państwie, nazwiskiem Logofetu, iako i pułkownikowi rozkazał swemu panu Kondratskiemu ⁶⁾, aby hospodarynię uwolniono i pozostałych kozaków, których więcej 4 tysięcy ieszcze było, żywo puscili, co tak i uczyniono. Logofet gospodar skarby będące zabrał, i samą hospodarynię [z synem i z innemi dziećmi Rakoceму wydano, bo ten Logofet chciał ich potrącić był. Trupowi też temu, za rozkazaniem krolewskim, potsciwość wyrządzono: obiwszy trumnę kosztownie, prowadzono 4-ma końmi, kilku chorągwiom odprowadzić do Czehryna ku oycu rozkazał.

W tem czasie Chmielnicki, zebrawszy się z młodcami i Ordę

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *Gnoińska*.

²⁾ Тамъ же: *jak mówiono*.

³⁾ Тамъ же: *a niemieckiego cudzoziemca 29,000*.

⁴⁾ Тамъ же нѣтъ послѣднихъ двухъ словъ.

⁵⁾ Тамъ же опущены и эти 5 словъ.

⁶⁾ Тамъ же: *Kondruckiemu*.

zaciągnąwszy, szedł ku Królowi jmc, którego znalazł pod Żwańcem. Tam że się witali przez kilka dni, któremu Krol jmc pola ani bitwy nie chciał dać, na co bardzo woysko ciężko¹⁾ stękało. Jedney nocy chciał, porzuciwszy woysko, z niektórymi porozumiawszy się potajemnie ujeżdżać, a ohydę wieczną Polsce zostawić; co postzegłszy niektóre osoby pilnowali i nie dopuscili tego. W kilka zaś dni na traktaty z hanem zezwolili: trybut zwyczajny i ieszcze podarkow na pięćkroć sto tysięcy dawszy hanowi, wcale zostali, z takim sposobem, aby²⁾ Krol jmc woyska swego nie rozpuszczzał z obozu dla lepszego plondrowania³⁾ Wołynia tatarom⁴⁾ i innych krajow, miasta i wsi znosząc, aby bezpiecznie sobie iezdili i brali, aż do samego Bożego Narodzenia; co się tak stało i działo. A pułki i chorągwie w kilkanastu milach oczekiwali na czas naznaczony, głód wielki sami i konie cierpiąc, co aż drudzy⁵⁾ o głąby, czyli kaczany kapustne, o rzepę bili się, szukając i kopając⁶⁾, o koniach nie mówiąc, ktorzy z chlewow i starych strzech słomę darli, i tey aby iedno dostał drugi. A gdy czas minoł i Boże Narodzenie przeszło, jmc panowie Sapiehowie, dwoch braci, pokwapiwszy się, na błahich koniach zastąpili pod Ostrogiem pułkowi tatarskiemu albo kilku⁷⁾ drogę, co na sobie odniesli⁸⁾: chorągwi kilka zniesli i⁹⁾ samych do więzienia zabrali z niektórą kompanią. Sam też Krol jmc, który przez kilkanaście niedziel stojąc z woyskiem około Ormianek, w Kamieńcu, o kilkadziesiąt tysięcy przy onych zostawiwszy albo rozdawszy¹⁰⁾, pospiesza ku Warszawie, niemcow na

1) Въ изд. Войницкаго нѣтъ этого слова.

2) Тамъ же пропущены послѣднія 5 словъ.

3) Тамъ же: *ochronienia*.

4) Тамъ же вставлено: *od plądrowania Tatarów*, и затѣмъ дальнѣйшее до словъ: *pułki i chorągwie* опущено.

5) Тамъ же: *nie jedni*.

6) Тамъ же: *kopiąc*.

7) Тамъ же эти два слова опущены.

8) Тамъ же эта фраза опущена.

9) Тамъ же: *lecz*.

10) Тамъ же: опущены эти два слова.

placu pod Żwancem postradawszy, których wyzdychało więcej dwudziestu tysięcy; czego życzyli polskiemu woysku, ale Pan Bóg broń od tego Naywyższy.

Tego z czasu, gdy obaczył zdrayca Chmiel, iż car han Tatarski iest prychilnieyszy do Krola jnci i Rzeczypospolitey, tedy, skoro na Ukrainę przyszedłszy, zarazem wyprawie do cara Moskiewskiego, poddając się onemu z woyskiem i wszystkę Ukrainę i stołeczne miasto Kijow, który ¹⁾, nie pomniąc na przysięgę swoją, oycy swego Michała, cara Moskiewskiego, i na wieczne przymierze z krolom Polskim i Rpospolitą, onych zdraycow przyimuie.

Roku 1654, mca januarii 24, do Kijowa car zsyła dumnych swoich bojar i wojewod, dla wysłuchania przysięgi zdraycow ²⁾ różnych ludzi, mieszczan po wszystkich Ukrainnych miastach, i miasteczkach, i wsiach, których poczet i wiazd ³⁾ do Kijowa taki był tych wojewod: naprzod pułk kozaków szedł abo iachał, potem pocztowe konie carskie prowadzono, koni 12 tureckich w kapach złotogłównych różnych do samey ziemi z siedzeniem złotym; po owych koniach szedł pułk synow boiarskich, bardzo stroynych od soboli, a tureckich koni rzędy od złota i od pereł; między ktoremi chorągwi cztery było bardzo ogromnych i dziwnych, gdzie na iedney lew, na drugiey iednorożec był, na trzeciey mieluzyna, na czwartey dziwy morskie, bardzo kosztowney roboty i dziwney. Potem wojewodowie, którym nazwiska takowe były: pierwszy Wasyli Wasylewicz Buturlin, bliski bojarzyn carskiego [weliczestwa, namiesnik Twerski ⁴⁾]; drugi Iwan Wasilewicz Olefirow ⁵⁾; trzeci dumnyi diak,

¹⁾ Въ изд. Войц.: *który onych przyjmuje*, вся же послѣдующая тирада выпущена.

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

³⁾ Тамъ же и этого слова нѣтъ.

⁴⁾ Тамъ же некстати прибавлено: *i Maturowski*, а въ сп. Ваксмана: *i Muturowski*.

⁵⁾ Въ изд. Войцickaго: *Olifrow*. Рѣчь идетъ объ окольничемъ Ив. Васильевичѣ *Олферьевѣ*.

alho kanclerz, Afsajja ¹⁾ Zabutkin ²⁾; czwarty Wasyli Petrowicz Kikin ³⁾, stolnik carski; ktorych processija duchownych, od S. Sofij wyszedłszy, spotykała i do cerkwi onych prowadziła. Napotem znowu zdraycow i rozbojnikow ⁴⁾ pułk szedł pozadzi. Tam że po kilku dniach duchowieństwa i mieszczan Kijowskich, od wielkiego do małego, słuchali przysięgi i dań włożyli na onych.

Roku 1654, m-ca februarii 12 dnia, jmc pan Mikołay Woronicz s tem się swiatem pożegnał w Grodku, na Wołyniu, pod Rownym, w majątnosci monasterskiej.

Tego z mca, 11 dnia, seym walny w Warszawie, na ktorym uchwalono haracz ⁵⁾ Tatarom aby oddan był i żołnierzom płata; uchwalono też, aby posła wyprawić do hana Tatarskiego, aby, braterstwo przyiowski i życzliwosć wieczną, dopomogł przeciwko tym że zdraycow kozakom, do ktorego pana Koryckiego wysłano, który tam będąc wszystko sprawił. Przy ktorym ⁶⁾ i zdrajca Chmielnicki posłańca swego przysyłał do tego z cara hana, ale on onych udespectowawszy, uszy i nosy kazał oberznąć i pieszo ku onemu puscć. Ten seym rozerwał się, ieno do hana wyprawiono było ⁷⁾.

Tego z mca, 16 dnia, p. Alexander Szaszkiewicz w Dubnie bieg żywota swego dokończył, ktorego ciało syn onego pan Krzysztof Szaszkiewicz w Snitowce, za Miedżybożem, u monasteru pochował.

Tego z mca 23 ojciec Czaplic, władyka Łucki, umarł.

¹⁾ Въ изд. Войц.: *Isaia*.

²⁾ Подъ этимъ испорченнымъ именемъ и фамиліей нужно, кажется, разумѣть думнаго дьяка Иларіона Дмитріевича *Лопухина*, точно находившагося въ числѣ царскихъ полномочныхъ, посланныхъ для присоединенія Малороссіи.

³⁾ Въ сп. Ваксмана и въ изд. Войцицкаго ошибочно: *Kikin*.

⁴⁾ Въ изд. Войц. оба эти слова опущены.

⁵⁾ Въ рукописи Ваксмана ошибочно: *haraczka... oddana byla*.

⁶⁾ Въ изд. Войцицкаго нѣтъ этого слова.

⁷⁾ Тамъ же послѣдняя точка выпущена.

Mca marca 13 dnia ¹⁾ chorągwie się ruszyły z Wołynia i gdzie jedno stali na Podolu ku Płoskirowu ²⁾, a skoro się skupiwszy wojsko, szli panowie hetmani ku Winnicy, a stąd ku Humaniu i innym miasteczkom, znosząc kupy swawolne chłopskie.

Mca aprilis 5 dnia pod Miszarówką ³⁾, za Humaniem, przy boku ichmci panow hetmanow i wszystkiego woyska, zabito pana Jana Wołotkiewicza ⁴⁾, siostrzeńca mego, i innych niemało, z kilkaset, dobywając zameczku, ktorego zdobyto i spalono na samą Wielkanoc, gdy szli z nabożeństwa z cerkwi od służby Bożey.

Mca junii 9 dnia seym znowu, na którym panowie senatorowie ⁵⁾ przysięgali współ s pany posły, aby sekretow nie wynosili, na którym króla jegomé prosili, aby do woyska nie jechał i onym nie sprawował nigdy.

Dnia 27 zaćmienie słońca było, co u podziwieniu ludzkim bardzo było ⁶⁾.

Mca septembra ⁷⁾ 16 dnia pana Liniewskiego, rotmistrza kwarcianego, zabiła czata chłopska, która około Korca chodziła, z Moskalami współek chodzili ⁸⁾, ktorych o pięćset człowieka było, a z onym i sta człowieka nie było różnych ludzi.

¹⁾ Въ изд. Войццкаго: *Dnia 10 Martii.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *ku Pokirowi.*

³⁾ Такъ и въ изд. Войццкаго. Очевидно рѣчь идетъ о *Машиуровѣ*, что нынѣ село Уманскаго уѣзда.

⁴⁾ Въ изд. Войц. ошибочно: *P. Wdotkiewicza.*

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *Generalowie.*

⁶⁾ Тамъ же измѣнено: *zadziwiające, nigdy nie praktykowane.*

⁷⁾ Тамъ же мѣсяць не обозначенъ.

⁸⁾ Тамъ же, вмѣсто послѣднихъ словъ: *z Moskwą razem.*

Донесеніе королевскаго посла Маріана Яскольскаго Кіевскому воеводѣ о ходѣ переговоровъ, веденныхъ имъ въ Крыму въ видахъ привлеченія хана къ совмѣстнымъ съ Польшею военнымъ дѣйствіямъ противъ Москвы и соединившихся съ нею Украинскихъ козаковъ. Изъ Бахчисарая, 1654 юда 2 мая. 1)

Jasnie wielmożny, mci panie wojewodo Kijowski, a moy wielce miłosciwi panie i dobrodzieju! Dla złych drog zaledwo mi przyszło we czwartek 2) po Wielkiej nocy stanąć u Bachcesaryi, gdzie nazajutrz miałem u wezyra audyenciją 3) i oddałem pisanie tak od WMP., iako też i od imci pana kanclerza i od innych, ktore mile przyiowszy, pytał się o zdrowiu WMP., o ktorego sposobności opowiedziawszy, podziękowałem, że się o nim pyta. Potem rzuca się do tey propozycij 4): co się w Polsce dzieie? Odpowiedziałem, że Chmielnicki poddał Moskwie Ukrainę i sam wiernego poddaństwa oddał przysięgę. Na tę nowinę pytał mnie 5): „skąd te nowiny macie?“ Odpowiedziałem, że mamy tę wiadomosć od szpiegow i ięzykow, i od postrounych nawet narodow. Bardzo dziwował się Chmielnickiego przewrotności i rzekł: 6) „kiedy tho uczynił, tedy tho onemu koniec już przyidzie“. Przy odeysciu prosiłem go, aby mi ziednał audyenciją u hana jmci, którą mi zaraz drugiego dnia obiecał. Nazajutrz przysłali do mnie, abym szedł do hana. Nie chciałem isć, a ni też na koniu swoim iechać, poki by han nie przysłał konia po mnie. Wymawiał się tym, że nasza wiara tego nie każe, żeby my konia po niego posłać mieli. Odpowiedziałem, że

1) Въ спискѣ Ваксмана и въ изд. Войцицкаго этотъ документъ помѣщенъ безъ заглавія и безъ означенія имени автора донесенія. Болѣе исправный текстъ этого документа напечатанъ въ III томѣ „Памятниковъ Кіевской Комиссіи“ (№ XVI перваго и XXI втораго изданія), гдѣ означено, что настоящее донесеніе было адресовано не Кіевскому, а Русскому воеводѣ Станиславу Лянскоронскому.

2) Въ „Пам. Ком.“ *we wtorek*.

3) Дальнѣйшее до конца точки опущено въ „Пам. Ком.“

4) Тамъ же: *Rzucił sie do tey kwestyi*.

5) Въ изд. Войцицкаго: *W tym razie mię pyta*.

6) Тамъ же ошибочно: *i jeszcze*.

też wiara moja nie każe na swoim koniu iechać, bo mój koń chudy a do tego godzien majestat I. Kr. Mci takowego poszanowania od hana. Musieli tedy konia po mnie przysłać, i przysłali go¹⁾, na którym dopiero pojechałem do hana. A iako skoro na podworze przyjechałem, drugi nastąpił certament: przysłał do mnie wezyr, abym iak skoro w izbę wyidę, czapkę zdjął, celeri cursu²⁾ szedł do hana i poję szaty iego całował. Odpowiedziałem: „choćby i poselstwa nie odprawował³⁾ a wrocit się do Polski, tedy tego nie uczynię“. Po tem response wrócił się znowy od wezyra posłaniec z taką propozycją⁴⁾: iako hana chcę witać? Odpowiedziałem: „polskim zwyczajem, iż w pół izby przyszedłszy, czapkę zdeime, a han jmc aby mi dał rękę pocałować“. Nie chciał wezyr na tę deklaracją pozwolić. Han iednak pozwolił i eo modo kazał mi się witać. Przyszedłszy tedy do izby, gdzie han przy wielu murzach i agach siedział, połowicę izby przeszedłszy, zdjąłem czapkę, a potem do pocałowania ręki, iako mi dozwolili⁵⁾, poszedłem, i rękę iego pocałowałem, którą mi ochotnie⁶⁾ z miejsca swego powstawszy podał. Po tey ceremonij poszedłem ku drzwiom a tam czapkę na głowę włożyłem; a potym, gdy pozdrowienie od Kr. Jmci uczyniłem, wspominając tytuł iego, czapkę zdeimowałem, a kiedy miałem do hana mowienie⁷⁾, wkładałem; i list od Kr. Jmci oddałem, także i od W. M. Pana⁸⁾, który z rąk moich wezyr odebrał. Po oddaniu listów domawiałem się, aby mi do dalszey propozycyi siedzenie dano; co zrozumiawszy han i wezyr to desiderium moie, odpowiedział mi: „teraz iuz idź waszmosć ku gospodzie, a skoro prze-

1) Въ изд. Войц. эти два слова опущены.

2) Такъ въ „Памятникахъ“, въ рукописи же Ваксмана и въ изд. Войцickaго ошибочно: *Celery-Basza*.

3) У Войцickaго: *choćby mi i poselstwa nie odprawić*.

4) Въ „Памятн.“ *questya*.

5) Тамъ же: *jako mogłem najproważniej*.

6) Тамъ же прибавлено: *troszeczkę*.

7) Тамъ же: *a kiedy miało do hańskiego przychodzić*

8) Тамъ же нѣтъ послѣднихъ словъ.

czytamy listy, także z waszmoscią rozmowiemy“. Trzeciego dnia przysłał po mnie weyzyr, dając mi u siebie audyencją ¹⁾). Proponowałem najprzod deklaracyę przyiaźni od J. Kr. Mci ku hanowi jmcii; secundario ²⁾), przełożyłem skargę na Chmielnickiego, iż on, nie kontentuiąc się tą łaską J. Kr. Mci, którą za przyczyną hana jmcii otrzymał, zaciągnąłwszy sobie, mimo wiadomości jmcii hana, ordnie małą liczbę, państwa J. Krol. Mci woiował i pustoszył,—prosząc przy tym, żeby go sprotekcji han jmcii wypuścił.—Za deklaracyę przyiaźni podziękował; kiedy przyszło do drugiego punktu, odpowiedział mi: „Jako to z wami przyiaźni trzymać? Wyście pyszni, niesłowni. Wszak to przy traktatach takowa nasza była panu kanclerzowi i panu marszałkowi deklaracia, iż ³⁾) obiecali nam upominki, abyśmy zagonow w ziemie nie puszczały; gotowiliśmy the uczynić i nie dopuszczać Tatarom na czaty chodzić, ieżeli by ich utrzymać będziemy mogli; ieżeli by też utrzymać nie zmożemy, to nie mieycie za złe. Odpowiedział mi pan kanclerz, że my te zagony bić każemy. Odpowiedziałem: co komu Pan Bóg dopomoże i szczęście da, tho niech trzyma“ ⁴⁾). Po odprawionym tym punkcie, upominałem się więźniow J. Kr. Mci obiecanych i po paktach wziętych ⁵⁾), iako to: panow Sapiehow, pana Bałabana, p. Wendenskiego ⁶⁾), Romaszkiwicza, Sułowskiego i wielu innych, których regestr podałem.—Względem panow Sapiehow odpowiedział mi: „iako han dać ma Sapiehow, a oni trzy razy na Ordę naszą napadýwali“. Odpowiedziałem ⁷⁾), że on na ten czas nie dla rozgromienia Ordý szedł, ale szedł ⁸⁾) sobie na stanowisko naznaczone, do Korca, a, że tak sors

1) Въ „Памятник.“ прибавлено: *Gdy przyjechałem, wymawiał hana, że wczoray był podpiły.*

2) Въ изд. Войц. *powtornie.*

3) Въ сп. Ваксмана послѣднія 8 словъ опущены.

4) Въ изд. Войцицкаго: *dotrzymać ich.*

5) Такъ въ „Памятн.“, у Ваксмана же и Войцицкаго: *naznaczonych J. Kr. Mci.*

6) Въ сп. Ваксмана: *Wedelskiego*, въ изд. Войцицкаго: *Wedotskiego.*

7) Въ сп. Ваксмана это слово опущено.

8) Въ изд. Войц. рѣчь идетъ объ обоихъ Сапѣгахъ.

tulit¹⁾, iż te Ordy na niego napadli, musieli się bronić. Odpowiedział mi: wzdyc to on na Kalibet murzę nęcą napadł. Odpowiedziałem, iż taką ma J. Kr. Mosć informacją, iako ia mówię. Kiedy zaś do Romaszkiwicza²⁾ przyszło, odpowiedział mi: «iako się za złodziejem nie wstydziecie przyczyniac? Od wiekow Krym wstydu takiego nie miał, żeby kogo s Krymu wykrasć miano, iako to on uczynił». De reliquis tak powiedział: „szkoda o to mówić, co się przez szablę wzięło“. Po tym punkcie przystąpiłem do tey relacij, iako się Chmielnicki Moskwie z Ukrainą poddał. Słuchał jey atente i rzekł³⁾: „jeżeli to prawda, że wam Moskwa wzięła taki zamek i Chmielnicki poddał się Moskwie, gotowiśmy z wami wojować onych“. Tu dopiero wniosłem desiderium J. Kr. Mci, aby przeciwko Moskwie i kozakom dali nam pomocy. Odpowiedział mi, iż my iesteśmy sługami Bożemi: co nam Pan Bog i namiestnicy Jego każą, to wszystko uczyniemy, ale kiedy nam upominki będą dane. Podziękowałem za tę deklaracją, a o upominkach, iż na czas naznaczony będą gotowe, odpowiedziałem, aby the desiderija J. Kr. Mci u hana promować raczył⁴⁾. Po tey audiencji częstował mię kawą, a potym dano jagnię, na cukrze ciasta smarzonego, wyziny suchej, poma granata, miseczkę krochmalu, fig, cukru kilka kawałkow, w ostatku przyiacielsko rozmawiając o rozmaitych naszych woynach, godzin ze dwie czasu strawiliśmy⁵⁾; wtem też od onego porwałem się i odiechał. Po tey audyencji obesłał han sołtanow i murzow, bejow, agow, aby na radę ziechali. Przez niedziel trzy konferowali⁶⁾. Lubo często o odprawę prędką i deklaracją na pro-

1) Въ изд. Войцицкаго: *przypadło*.

2) Въ сп. Ваксмана: *Rumaszkiwicza*, у Войцицкаго: *Ramaszkiwicza*.
Такъ и выше.

3) Въ сп. Ваксмана и въ изд. Войцицкаго послѣднія три слова опущены.

4) Въ изд. Войц. послѣднее предложеніе опущено.

5) Въ сп. Ваксмана эти два слова опущены.

6) Въ „Памятникахъ“: *konsultowali*. У Войцицкаго: *przez trzy tygodnie kontraktowali*.

ponowane punkta upominałem się¹⁾), ledwie ultimis diebus aprilis dano mi audienciją, na ktorey taką uczynił wezyr perorę: „Mogliście tho wiedzić²⁾), iakośmy³⁾ przyiaźn z kozakami wiedli i iakośmy zawarcie stawali im w przyiaźni⁴⁾). Cokolwiek się iednak działo, działo się z poyrzienia Bożego⁵⁾). Teraz, że kozacy z Moskwą zmierzili⁶⁾ i przysięgę złamali⁷⁾ umyślnie, że wszystkiemi Krymskimi⁸⁾ pany przednieyszemi umawiamy się z wmością, aby iuż w naszej przyiaźni szalbierstwa nie było“. Na ten punkt odpowiedziałem mu, iż „cokolwiek się lath przeszłych działo, tedy działo się s poyrzienia Bożego, ktory nas za grzechi karał, żeście nas, ktorzyśmy wam i Porcie Ottomańskiej przyjaźni dotrzymywali, i kozakow, aby panstw cesarskich nie pładrowali, wam stad nie zabirali, krzywd nie czynili, tak wielkim krwie rozlaniem uskromili⁹⁾), za przyiaźń, za cnotę, za prawdę naszą, wojowali. Przy kim tedy słusznosc zostawa, niechay sam Pan Bóg widze¹⁰⁾). A teraz, że waszmość ze mną s tak zacnym gronem murzow przystępować do umow raczysz, wielce wmości za to dziękuję“. Tilko co to tłumacz przetlumaczył, exarsit¹¹⁾ na the słowa wezyr: „Czemuście to, hardzi, chcecie rozkazywać hanowi? Trzeba tbo wiedzieć, że kiedy się han do Moskwy przyłączy s kozakami, tho Korona Polska zginie“. Odpowiedziałem: iż „tho w ręku Bożych wszystko. Co rzekłem, nie dla tego rzekłem, abym hanowi miał rozkazywać, ale względem

1) Въ „Памятникахъ“: *dopraszalem się.*

2) У Войцицкаго: *Mogliście się dowiedzieć.*

3) Въ „Памятникахъ“ прибавлено: *przez lat sześć.*

4) Тамъ же: *za zawarciem przyiaźni stawali.* Въ изд. Войц. *za zawarciem ich stawali w przyiaźni.*

5) Въ „Памятникахъ“ цѣлая эта точка опущена.

6) Тамъ же: *się złączyli.*

7) Тамъ же: *oddali.*

8) Въ изд. Войцицкаго ошибочно: *krzyzackiemi.*

9) Въ сп. Ваксмана и въ изд. Войцицкаго эта тирада сокращена и пзвращена.

10) Въ „Памятникахъ“: *sądzi.*

11) У Войцицк. это слово опущено. Въ сп. Ваксм. ошибочно: *exercija.*

okazania¹⁾ cnoty prawdziwej i za cośmy od was nieprzyjaźń ponosili. W tém subjunct²⁾: „Oto chorąży koronny podpadł pod Perekop i stada nam zabrał, a kiedyśmy się Potockiemu skarżyli, tedy się na posłów naszych do szabli porwał“. Odpowiedziałem: „byłem natenczas, iak te poselstwo odprawowano, a nie widziałem tego, aby się miał porzwać do szabli“.—Po takowych mowach rzekłimi obaj: „daymy themu pokoy, a do innych rzeczy przystąpmy“.—Wtém wezyr: „Przysłali do nas kozacy s przyjaźnią i udaiąc tho, że się dla tego do Moskwy udali, że do nich ani posłów, ani pisania król jmc nie posłał; trzeba było s tą woyną z nimi zatrzymać się, a wyście ich zaczepili“. Odpowiedziałem: „Jeżeli iest z nimi co zaczętego, thedy nie z naszey, ale z ich przyczyny. Naprzód, że się zdał carowi Moskiewskiemu i poddał Ukrainę, w który iuż Moskwa tak po miastach J. Krol. Mci, iako też i szlacheckich wszędy swoje nastawiła urzędy i intraty z nich bierze. Kiedy thedy kto co komu odbiera, iak swego nie bronić³⁾? A do tego, kiedy moy⁴⁾ pułk szedł na linią, na stanowisko naznaczone, nie chcieli go puscic i owszem się z nimi halasowali. Uważcie tedy, przy kim wina zostaię. Co się dotycze, że J. Krol. Mé ani pisania, ani posłów do Chmielnickiego nie posyłał, dziwiuję się thewu, że się za tho uymuiecie; podobniejsza była⁵⁾, aby się chłop panu swemu pokłonił. A do thego i han jmc⁶⁾, widzi mi się, że do swoich rebellizantow, kiedy thu⁷⁾ rebellija była, listow nie pisał“.—Wtém rzekł: „Powiadaią kozacy, że do was Antona pułkownika posyłali, a wyście go zatrzymali“. Odpowiedziałem: „Rok tho temu, iako się tho działo, ale te-

1) Въ изд. Войццкаго ошибочно: *ukarania*.

2) Въ сп. Ваксмана ошибочно: *subjunct*, а у Войццкаго эти два слова опущены.

3) Въ изд. Войц.: *jako swego broni*.

4) Тамъ же: *инну*.

5) Тамъ же: *podobniejszém bylo*.

6) Тамъ же эти слова пропущены.

7) Тамъ же. *та*.

raz, po paktach Kamienieckich, żadnego nie posyłałi posła¹⁾. Po tej rozmowie rzekł wezyr: „Widziemy tho, że kozacy szalbierze; a to przecie z ich posłami²⁾ poszlemy posła naszego s tém, aby uczynili krolowi jnci pokorę i Ukrainę poddali, a sami żeby z nami na Moskwę poszli pospołu³⁾. Jeżeli tego nie uczynią, zaraz naszą szablę obrocimy na nich z wami⁴⁾. Pochwaliłem te medium, to przydawszy, że tu kozacy nie dla waszey przyiaźni przyiechali⁵⁾, ale żeby przespiegowali wasze zamysły, dokąd wasza szabla zmierzra. Spytał mnie potym wezyr: wiele woyska potrzebuiecie? Odpowiedziałem: „Ta była krola jnci wola, kiedym z Warszawy wyiachał, żebyście nam dali woyska do woyska naszego dwanasie tysięcy, a han jmc ze wszystką potęgą w państwa Moskiewskie poszedł⁶⁾. Odpowiedział: „Byliśmy wzięli od kozakow respons, zaraz iest tam orda Budziacka⁷⁾, będziemy mieli trzydziestie tysięcy we czterech dniach⁸⁾; iednak potrzeba, abyście nam wieczne braterstwo poprzysięgli, gdyż i my wam ie poprzysiędź gotowi; a przy tym, kiedy nam da Pan Bóg zwycięztwo, żeby nam ordy nasze powroconi były⁹⁾“). Odpowiedziałem: „Z trzema rzeczami mnie posłał jego krolewska mosć do was: pierwsza z potwierdzeniem przyiaźni; druga—żądaiąc pomocy wedle dawnych i świeżych pakt, deklaruiąc tho przy tym, że dla tego z wami na tę wojnę idzie, abyście się krwie sołtanow i przodkow swoich zemścili⁷⁾ i ordy swoje rekuperowali, a jego krol. msć aby się przy ziemi i miastach swoich sostal⁸⁾. Co względem ord, smaczny im był respons, a co względem miast, nie stanęli in terminis⁹⁾, zaraz odskoczyli i do tych słow udali sie: „Zgrze-

¹⁾ Въ изд. Войц. послѣднія два слова опущены.

²⁾ Въ „Памятникахъ“: *aby szli z nami Moskali wojować.*

³⁾ Тамъ же прибавлено: *bo się jey wyrzekli.*

⁴⁾ Тамъ же прибавлено: *i Nohaysku.*

⁵⁾ Тамъ же: *to we trzech dniach będziecie mieli 30,000.*

⁶⁾ Въ изд. Войцицкаго: *zostaly.*

⁷⁾ Тамъ же: *pomścili.*

⁸⁾ Тамъ же послѣднія слова опущены.

szylismy¹⁾ przeciwko Panu Bogu, iż o takich rzeczach, które są w Jego rękę, muwiemy; na ten czas będzie koło tego mowa, kiedy nam Pan Bóg da to szczęście²⁾. Tedy, dawszy temu pokoy, skrócił materię³⁾. „Jeżeli by nie chcieli kozacy Moskwy odstąpić, w którą byście stronę chcieli uderzyć⁴⁾—Odpowiedziałem tak: „Tak rozumie⁵⁾ krolewska mość, że przy dwunastu tysięcy Ordy siłami swemi może się nieprzyjacielowi oprzeć, zaczym życze tego, aby han jegomć z ostatkiem woyska w te kraje⁶⁾ poszedł⁴⁾. Huic medio non assenserunt⁵⁾, a to rzekli: „wprzod trzeba⁶⁾ kozakow zniesć, a napotém Moskwę: żeby sie nie zakłuć, uprzątnać ciernie potrzeba. Jak skoro nam deklaracyia przyidzie od kozakow, że Moskwy nie odstąpią, za daniem znać od was zaraz⁷⁾ we sto tysięcy Ordy pod Korzuń stanowimy się⁴⁾. Pytali mnie przy tym: czym ich woysko żyć będzie? Odpowiedziałem: „tym, czym i przy Chmielnickim żyło: żołnierz każdy znajdzie sobie chleb⁴⁾.—To taka umowa moia z niemi była, którą ia donoszę waszmości panu, życząc tego, abys waszmość pan perswadował⁸⁾ jego krol. mci, aby jego krol. mość te obiecane pod Kamieńcem⁹⁾ upominki na czas naznaczony raczył rozkazać wystawić. Donoszę i tho, iż dla smarowniejszego sklejenia¹⁰⁾ tey przyiaźni, przy tych upominkach obiecałem wezy-

1) У Ваксмана и Войцицкаго ошибочно: *Przysięgliśmy*.

2) Въ „Памятникахъ“ иначе: *W inszą tedy, tey dawszy pokoy, wkroczyli materya*.

3) Въ сп. Ваксмана эти слова опущены. Въ изд. Войцицкаго извращено: *Odpowiedziałem tak J. K. Mci, że*.

4) Въ „Памятникахъ“: *w ziemię jego*.

5) Такъ въ „Памятникахъ“, а въ сп. Ваксмана: *Ео huic medio non assenserunt*, въ изд. же Войц. эта фраза совсѣмъ опущена.

6) Въ изд. Войцицкаго: *pierwój potrzeba*.

7) Въ „Памятникахъ“: *12-go dnia*.

8) Въ изд. Войцицкаго: *przełożył*.

9) Этого слова нѣтъ у Ваксмана и Войцицкаго.

10) Въ изд. Войцицкаго: *sklicenia*.

rowi osm tysięcy talarow, podskarbiemu wielkiemu 6 tysięcy, bataradzie tysiące¹⁾, i to te pieniądze żeby gotowe były, bo szczerze koło tego pracowali. Posłowie Moskiewscy dwie niedziele iako przyszli; obiecuią zaraz dać kasnę, byleby tylko przeciwko nam na wojnę poszli, ale nie nie sprawili i nie dobrze ich traktuią: odesłali ich na wieś i iesc im nie dają, iuż i szłyki marmurkowe²⁾ przedawaią. I poseł też Węgierski takoz przyjechał, upominkow nie mało dał hanowi; ten oswiadczył Rakociego przyiaźń, ofiaruiąc się tam isć z woyskiem, gdzie mu han każe, interceduiąc³⁾ iednak za nami, aby przy nas stawał. Poseł kozacki dni temu trzy iako przyjechał. Szym przysłan był⁴⁾, kopija listu tego, który Chmielnicki⁵⁾ pisał do hana, demonstrabit waszmosci panu; iako mu też Orda odpisuię, w tej cedula indicabit⁶⁾, którą posyłam. Srodze miał szpetną audyenciją: za każdym słowem (salva reverentia waszmosci pana) «Ізеш, taki а taki synu, chłopіе!»⁷⁾ Nadzieja w Panu Bogu, że się ta liga rozerwie; ile baczyć mogę, szczerze sobie życzą z nami przyiaźni. Kałmucki także był poseł, zawięraiąc societatem przeciwko Moskwie. Do Czerkiesow, od których także był poseł, posłał han, aby z nim na wojnę byli gotowi. O to tedy wypisuię waszmosci panu i dobrodziejowi, przy tym pilne usługi moie powolnie waszmosci pana łasce oddawam. Dnia 2 maja⁸⁾, z Bahczisarain data⁹⁾.

1) Въ „Памятникахъ” прибавлено: *dwom tłumaczom po 100 talarow.*

2) Въ изд. Войницкаго: *tyftyki marmukowe.*

3) Тамъ же: *certujac.*

4) Тамъ же послѣднія 2 слова опущены.

5) Тамъ же и это слово опущено.

6) Тамъ же опущено это слово.

7) Тамъ же опущены послѣднія строки со словъ: *za każdym.*

8) Тамъ же: *dnia 4 Maja.*

9) Этимъ заканчивается текстъ настоящаго донесенія, помѣщенный въ III т. „Памятниковъ“. Дальнѣйшая приписка въ немъ не содержится.

Wiele też mурzow, różnych panow przyiazii ofiarowac gotowi¹⁾, między któremi wezyrowa sama do królowey²⁾ jmei wyieżdża, i poseł ze mną Suliman aga idzie do jego krol. mci za trzy dni z Krymu. Dalsza ich deklaracyia iaka będzie, którą będę mieć³⁾ o jutrze sam, doniosę W. M. panu. Alibey tatarzyn idzie w legacij, którego potrzeba dobrze traktować, bo ma swoją powagę między Tatarami.

Tego z roku, skoro iedno zdrajcy chłopstwo iz swoim watażnikiem Chmielem oddali posłuszeństwo⁴⁾ carowi Moskiewskiemu, który zebrawszy woysko swoje i cudzoziemskie na latho, mianowicie Szwedow, thedy udał się car Moskiewski na Białorusz ku Smoleńskowi, którego i wziął, gdyż nasze dobrowolnie ustąpili za kondycijami⁵⁾ słusznymi, aby przy zdrowiu zostawali a onych puscili do Polski, iakoż niektórych i tam na carskie imie niemało pozostawało, a Obuch, który tam na ten czas był podwojewodem od pana Hlebowicza, wypuszczon z zamku; które do Polski zdrowo przeszli, postracawszy wszystkiego. Gdzie napotym Moskwa odebrała Orszę⁶⁾, Połock, Mohilow i innych o kilkaset miast i miasteczek, tak szlacheckich, iako i krolewskich, oprócz wsi; które Wilno, Mińsk i inne miasta podobywawszy, popalili i w niwec obrocili.

Tego z miesiąca 28 dnia przypadła czata, abo podiazd kozacki na Ostrog⁷⁾ na nieostrożnych, na pułk pana Suchodolskiego, którego rosproszyli i pana Cieklińskiego⁸⁾ rotmistrza zabili, pana Mirosza poymali, gdzie też i Jwanka, pisarza kozackiego, i dwóch

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *gotują*.

²⁾ Тамъ же: *do Króla*.

³⁾ Тамъ же опущены три слова.

⁴⁾ Тамъ же это слово опущено.

⁵⁾ Тамъ же *za warunkami*.

⁶⁾ Тамъ же ошибочно: *Ordo*.

⁷⁾ Тамъ же ошибочно: *nad Strug*.

Тамъ же: *Cieplińskiego*.

innych żołnierze porwali. Tęgo z dnia panowie obywatele z domów puciekali.

Octobra 5 dnia. Imć p. Gurskiego zabito i pułk onego rozgromiła czata chłopska, od Ostroga w mili, pode wsią Chorowem nazwaną.

Nowembra 8 dnia. Woysko się ruszyło kwarciane s pod Tarnopola ku Braclawiu, gdzie kwatery rozdano, i kilka niedziel wydychali sobie, odprawuiąc podiazdy pod różne miasteczka a znosząc kupy swawolnych chłopow potężne w obronach możnych a zameczkach ¹⁾, będących ponad Bohem i Dniestrem.

Roku Pańskiego (1655,) mca januarii 29 dnia, w piątek, woyska się zeszli pod Ochmatowem i Piatyhorami na Ukrainię, koronne ²⁾ kwarciane, ktorego, iako udawano, było do 40 tysięcy, a Ordy z Sułtan Gałgą o 50 tysięcy, przy hetmanach, które na pomoc woysku koronnemu przysli za słusznym mohoryczem, albo żołdem ³⁾ umowionym i postanowionym; a z drugiey strony Chmielnicki z swemi rozboinikami i pomocą cara Moskiewskiego, których powiadano, iż było więcey sta tysięcy z niemieckim ludem, mając dział z sobą 80, na saniach przyprawionych; a przy hetmanach iedno 12 dział było. Gdzie godzin trzema przed wieczorem dali bitwę i ognia gęsto ⁴⁾ z oboch stron, przez cały odwieczorek i noc, iako w zapasy chodzili, że ieden drugiego w nocy nie znał, ieżeli swoje czyli cudze, przy taborze ⁵⁾ chodząc kozackim, którym urwano szmat taboru nasze ⁶⁾ i dział 16 wzięli. Na którym mieyscu zboyców osadzili, odstąpiwszy w koło w szczerym ⁷⁾ polu, ktore nie mieli drew ani wody. Stali do wtorku w oblężeniu, od którego Moskwa chciała iuz była odstąpić a sprzedać się ku naszym. Wtém rady

¹⁾ Въ изд. Войц. послѣднія два слова опущены.

²⁾ Тамъ же: *koronne na Ukrainie.*

³⁾ Тамъ же ошибочно: *albo z ludem.*

⁴⁾ Тамъ же: *ognia i bitwę gęstą.*

⁵⁾ Тамъ же: *po kozackim taborze.*

⁶⁾ Тамъ же это слово опущено.

⁷⁾ Тамъ же: *w czystém.*

zażywszy, sporządziwszy tabor, obronną ręką nazad poczęli ustępować ku zameczku Ochmatowskiemu, w którym było pod 4 tysięcy kozaków z Wyhowskim, pisarzem. Za którymi jmc pan hetman polny pan Lanckoroński z wojskiem i Ordą poszedł, a pan hetman koronny jmc pan Stanisław Potocki, częsć taboru wziowszy, nazad dla chorych i poranionych ku Międzybożu poszedł; gdzie pana Pawła Butowicza i innych nie mało pozabijano, gdyż z dział naszych barzo rażono. Ktore pola żadną miarą naszym nie chcieli dać, iedno s taboru bronili się, a w prędcie siła onych bardzo poginęło, a naywięcey pomarzło, gdyż mrozy bardzo potężne były na ten czas, że wały s trupow czynili i z onych strzelali. Jakoż znać, że Tatarow, a mianowicie murzakow ¹⁾, Chmielnicki przedarował, że nazajutrz, w sobotę, naszym iuż iako przez zęby stanowili się a zdaleka opodal przypatrowali się, za co gdy od jego krol. mci skarga była do hana, tedy ucięto szyie dwom murzakom. Napotym, nie uczyniwszy nic kozakom, pan hetman polny nazad się wrocil. Iakoż pan Butowicz jedynastego dnia pokonał żywota ²⁾, będąc postrzelonym w pół, dwie ziobra ³⁾ kula z działa wyrwała.

Mca februarii 16. Hetmani i wojsko s Podola ustąpili nazad, rozdawszy leżę chorągwiom na Podoli i Wołyniu, drugim i w Polsce, gdzie niektóre chorągwie wychnawszy, po różnych miejscach podiazdy na Ukrainie odprawowali, onych zboycow drażniąc.

Tego z miesiąca jmc pani Lwowa żywota pokonała, będąc w frasunku po synu panu Butowiczu; której ciało pochowane w cerkwi w majątnosci w Hlińsku, pod Ostrogiem, przez córkę oney że panią Chomiakową.

Tego z roku królewicz jmc, biskup Płocki, umarł, który po sobie zostawiwszy skarbow niemało, na obronę Rzeczypospolitey milion odpisał, a młodemu xiążęciu Wiszniowieckiemu żywiec odpisał, synowi nieboszczyka xiążęcia Jeremija.

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *murzów*. Такъ и ниже.

²⁾ Тамъ же: *życia dokonat*.

³⁾ Тамъ же: *dwa zebra*.

Mca junij trybunał się rozerwał dla trwog od Szwedow, który za powodem od niektórych panow radnych Rzeczypospolitey senatorow, w głowach ¹⁾ Radziejowskiego, zdraycy, który namowiwszy (będąc przy onym wywołańcem) króla Szwedzkiego, na państwo królestwa Polskiego prowadzili. Który z okrętow w Toruniu wysiadłszy, ponad Wisłą szedł, zamki i miasta pod się podbiiając; którego Wielka i Mała Polska około Poznania za pana przyjęli, i xiążę Pruskie posłuszeństwo oddał. A gdy iuż ku Warszawie się zbliżał, tedy król jmé Kazimierz musiał ustępować z onego ze wszystkim dworem, oznajmując powiatom i wojewodztwom, aby o sobie radzili i czułemi byli a do kupy się sciągali; gdzie uniwersały wydawał abo wysyłał podług zwyczaju król jmé, wysławszy (dwor?) na Cearską stronę, ku Szląsku, sam się zostaje; zacych wielki rozruch i niezgoda staie: iedni króla Kazimierza się trzymiając, drudzy króla Szwedzkiego za pana biorąc. Który przyszedłszy ²⁾ do Warszawy, miasto onemu się poddało, i obywatele wojewodztwa Mazowieckiego wszyscy za pana króla Szwedzkiego wzięli, gdzie z Warszawy idzie w górę Wisły z wszystką potęgą. Iakoż gdy wysiadł, powiadano, że nie miał więcej woyska nad sześ tysięcy własnych Szwedow, który od miasta do miasta, od powiatu do powiatu zbierał ³⁾ lud sposobny do woyska; krawiec, lub szewc, kowal, to równo z szlachtą zaiedno, i woyska na 50 tysięcy był zebrał. Który szedł ku Krakowu, zniósłszy się z carem Moskiewskim, gdzie i Krakow się poddał i za pana wziął, i wojewodztwo onego, w którym był pan Czarnecki od króla Kazimierza z pięcią tysięcy żołnierzy dla przestrogi wszystkiego; który obaczywszy ⁴⁾, że nie rownia ⁵⁾ z królem Szwedzkim, idzie kontraktami, aby go wolnym puścił s tą kupą ludzi, a on miasto ustępuje; który mu daie na wolę gdzie chce

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *głównie*.

²⁾ Тамъ же: *przybywszy*.

³⁾ Тамъ же: *obierał*.

⁴⁾ Тамъ же: *zobaczywszy*.

⁵⁾ Тамъ же: *nie zrówna*.

aby sobie szedł z ludem, lubo¹⁾ przy onym był, naradziwszy się a namysliwszy się między sobą. Tam że miasto²⁾ i stolicę otrzymawszy, kościoły i klasztory zaczął³⁾ łupić, pannom zakonnym gwałty czyniąc, niektórych zamąż⁴⁾ (oddawać i żenić mnichow, w kościołach konie stanowiąc, i inne zbytki czynić, brzydkie Panu Bogu i ludziom potsciwym. A król jmé Kazimierz, udawszy się w Ruskie kraie, na Podgórze, około Przemysła, Jarosławia, i Lancuta, to siam, to tam⁵⁾ z małą częścią ludzi uchylał się, dając otuchę ieszcze niektórym woiwodztwom Ruskim, aby się kupili a o nim wiedzieli, rozkazawszy hetmanowi koronnemu i polnemu, aby o nim i o sobie czuli i radzili, a na Gliniańskie pole do woyska się zbierali, chcąc odpor nieprzyłacielowi dać; co bardzo niemożna⁶⁾ rzecz była przeciwko kozakom i Szwedom odpor czynić. Komendantem nad Krakowem król Szwedzki postanowiwszy nazwiskiem Swierca⁷⁾ albo Firca, niemca, ze trzema tysiącami ludzi, odchodzi sam i udaie się ku Ruskim krajom ponad Wisłą, ku Lublinowi.

Poczęli się kupić tego ż roku, mca julij, zboyce i zbierać za powodew wodza swego Chmielnickiego na Ukrainę, a zebrawszy się i skupiwszy z Moskwą, których było 40 tysięcy ludu cwicznego do boju i wybornego komonnego⁸⁾, swiezo od cara przysłanego, ciągnęli prosto ku Kamieńcu Podolskiemu w miesiącu julij, pod którym niedziel pułczwarta stali, różnemi sposoby onego dostając; pod którym dziewięć szturmow stracili. Jakoż, po łasce Bożey, z niczym od niego ruszywszy się, udali się ku Lwowu, naprzód do Husiatyna; potym do Czartkowa, w którym pana Piotra Potockiego, wojewodzica Braclawskiego, z żoną, dziećmi i z czeladzią

1) Въ изд. Войццицкаго: *który*.

2) Тамъ же это слово опущено.

3) Тамъ же: *розгето*.

4) Тамъ же: *самых*.

5) Тамъ же: *to tu, to tam*.

6) Тамъ же: *ниmocна*.

7) Тамъ же: *Swirca*.

8) Тамъ же это слово опущено.

wzięli, który się w zamczku dni cztery bronił. Stamtąd zaś do Jagielnicy udali się, do którego¹⁾ i szturmowali kilka dni ku zamczku, w którym piechoty było dwiestu człowieka; która piechota, sama się poddawszy, zamek onym poddali i sami z onemi poszli, którym płacić obiecał podług zwyczaju Chmielnicki; gdzie niemało szlachty i ludzi służyłych w niewolę Moskiewską pobrano, a innych pomordowano. Stamtąd tego czasu i miesiąca ciągnęli ku Podhaycom, hetmana koronnego p. Potockiego majątności, które wzięwszy, palili miasta i wsi, gdzie i koła nie zostawowywali²⁾, oprócz iednego młynu, którego młynarz okupił się, dał złotych trzysta, żeby nie palono.

Mca augusta p.p. hetmani, za rozkazaniem J. K. Mci, woysku kwarcianemu każą się kupić pod Gliniany, a powiatowemu woysku wojewodztwa Wołyńskiego i Bełzkiego pod Sokal i innym, to iest Ruskiemu i Lubelskiemu; które zebrawszy się, pomykali się z miesca na miesce, nim kozacy zbliżyć się ku Glinianom poczęli, o których wzięwszy doskonałą wiadomość, od wszystkiego, porzuciwszy swoje dostatki, ieden drugiego wyprzedzając, uciekać poczęli, że zaledwie w kilka mil obeyrzeli się; namioty, wozy z żywnością i czeladź drugie rzucali a uciekali.

Mca septembris iako³⁾ znowu kozacy u Grodka za Lwowem poczęli się kupić, prosto gościńcem pładrując ku Lwowu, paląc wsi i miasta różne, którym miasto Lwow po drugi raz okupywać się musiało. Pod którym kilka niedziel stał Chmielnicki, rozpuściwszy potatarsku zagony po Zadniestru, około Przemysła, Halicza i Jarosławia, z Moskwą chodząc, która Moskwa⁴⁾ wielkie morderstwa nad ludźmi utrapionemi czyniła⁵⁾; dwa razy zboycow kozakow przechodziła⁶⁾.

¹⁾ Въ изд. Войницкаго прибавлено: *zamczku*.

²⁾ Тамъ же: *nie zostawiali*.

³⁾ Тамъ же: *kozacy, postrzegłszy to*.

⁴⁾ Тамъ же эти два слова опущены.

⁵⁾ Тамъ же: *czyniąc*.

⁶⁾ Тамъ же это предложение опущено.

Thego ż czasu, mca kwietnia, krol jmc, widząc, że odporu dać nie może na obie strony, tak królowi Szwedzkiemu, iako i kozakom ¹⁾ i Moskwie, uchodzić z oyczyzny, królestwa Polskiego, od Łańcuty, z niektórymi pany senatorami musiał aż na Szląsk, na Cesazską stronę, gdzie królowa jmosć była do Xięstwa Neapolitańskiego ustąpiła. Gdzie iuż król Szwedzki, nie czuiąc dziedzica w oyczyźnie, otrzymawszy stołeczne miasto Krakow, bierze moc i rząd wszelaki gospodarski, znosi się z carem Moskiewskim, który od granic swoich posiada Smoleńsk, odbiera Białoruś, aż idzie ²⁾ do Wilna, pałac, scinając, plondrując, i miasto Wilno wzięszy, osadził swemi, splondrowawszy i spaliwszy onego. Szlachta i senatorowie, o miłosierdzie prosząc, niektóre onemu się poddać musieli i za pana przyęli; gdzie w głowacz naprzód zostawszy zdraycę wojewoda Smoleński Teodor Obuchowycz, który, gdy wojsko Moskiewskie pod Smoleńsk przyszło i sam car, poddaie dobrowolnie i ustępie Smoleńska, a sam do Litwy uchodzi, będąc wypuszczonym ³⁾. Radziwiłł, hetman Litewski, ustępie przed Moskwą z Wilna z wojskiem swoim, ku Żmudzi odchodzi, oddaie posłuszeństwo królowi Szwedzkiemu, kalwin iako kalwinowi, i kazdy luter radnieyszy ⁴⁾ temu był, aby Szwed panował; który napotem, w rozpacz wpadłszy, nagłą śmiercią zdechł ⁵⁾. Napotym car Moskiewski, napadłszy ⁶⁾ kraje Litewskie i posiadłszy ⁷⁾, ktoremu dano znać, że carowa bez niego umarła, osadziwszy zamki i miasta swoim ludem, wraca się nazad do Moskwy. Który wojewodztwa Brzeskiego i Podlaskiego nie zajmował, które od onego całemi zostawali na ten czas i niespustoszonemi od nieprzyaciela.

¹⁾ Въ изд. Войницкаго нѣтъ этого слова.

²⁾ Тамъ же: *jedzie*.

³⁾ Тамъ же послѣднія 6 словъ пропущены.

⁴⁾ Тамъ же: *więcej zadowolniony*.

⁵⁾ Тамъ же: *umarł*.

⁶⁾ Тамъ же: *popadłszy*.

⁷⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

„Южнор. Лѣт.“

Tego z mca septembra obywatele Wołyńskie i województwa Ruskiego ode Lwowa i Jarosławia, od Zamoscia i innych krajow przed kozakami z domow swoich poczeli uciekać, gdzie mogli.

Mca oktobra 9 dnia ¹⁾, w piątek rano, kozacy na Lublin napadli, gdzie wielkie szkody nieznosne poczynili. Miasto się onym okupiło, pod którym stałi pułtory niedzieli; żydow, ile ich było, wszystkich wytracili, których powiadano iż więcey 500 gospodarzy wyzabijali ²⁾. Miasto wszystkie zrabowali, ktore kontraktem poszli z mieszczany, pewnych osob na to deputowali ³⁾ kozacy z posrzodku siębie, które od sklepu do sklepu, od kamienicy do kamienicy chodząc, co się upodobało ⁴⁾ brali a do taboru swego za miasto sprowadzali każdą rzecz. Odchodząc, swego wojta i raycow podali i na Chmielnickiego imie albo carskie przysięgali za pana mieć Moskwicina ⁵⁾; gdzie bardzo się szlachty z różnych krajow zebrało było, na których napadłszy, poobdzierali, a który się bronił, zabijali, ale żywo więcey puszczali, oprócz Moskwa: ta zabijała i mordowała ⁶⁾, a ⁷⁾ między kozakami o tbo zakaz był. Których powiadano, iż pod 30 tysięcy było, nad któremi starszy Wyhowski był. Gdzie złupiwszy Lublin, nazad się wracają ku Chmielnickiemu, ku Łwowu, gdzie szlachta, uciekając od Lublina, na Wieprzu bardzo siła ⁸⁾ potonęła: nie czekając przewozu, wpływ puszczali się. Szkod nie mało podniesli; różno, gdzie kto mógł, uciekali: iedni na Podlasie, drugie ku Brzesciu Litewskiemu, bo za Wisłę nie było można dla Szwedow, które także zabijali i obdzierali.

Thego z miesiąca król Szwedzki ku Chmielnickiemu posły swe wyprawył, aby więcey nie pustosząc państwa, mogli się pohamować:

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *W miesiącu Octobris*, безъ обозначенія числа.

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

³⁾ Тамъ же послѣднія 8 словъ пропущены.

⁴⁾ Тамъ же: *spodobalo*.

⁵⁾ Тамъ же послѣднія строки (отъ слова: *sprowadzali*) пропущены.

⁶⁾ Тамъ же пропущены послѣднія 5 словъ.

⁷⁾ Тамъ же: *gdyż*.

⁸⁾ Тамъ же: *wielu*.

Którego posła nazad Chmielnicki odprawując z 5 tysięcy kozaków, które od Warszawy iadąc, udali się, na Podlasie, ku Lenczycy, tam że na pułk woyska Litewskiego, nad któremi Szymon Pawsza był starszym, onych rozgromili i samego pułkownika Pawszę zabili.

Thego ż mca ruszył się Chmielnicki ode Lwowa nazad ku domowi na Ukrainę, którego han z Ordą, za żądaniem króla Kazimierza, który był pusczył się na pomoc królowi, onych iako ubezpieczonych, nie dając się w znaki, zaskoczył w Jeziernym, pod Zborowem i Tarnopolem, o których nie mogli wiadomości mieć, aż obaczyli nad swoją szyją. Tam że ich niemało poraził i bojarow Moskiewskich siła napał, któremu trzy dni bronili się, aż w ostatku¹⁾ musieli iednać cara Tatarskiego i okup zarazem dać, i wszystek ten łup Lubelski musieli oddać pod takim kontraktem: aby króla Kazimierza za króla mieli i z onym nie wojowali, cara Moskiewskiego odstąpili i onego wespół z królem i hanem wojowali, więznie wszystkie Polskie powracali, co iedno mieli przy sobie, aby wolno puscili, Moskwę wydali, co z kozakami byli; które za siebie okupując się, sto czterdzieście tysięcy²⁾ dali talerow, soboli i inych futer, pereł drogich bardzo niemało podawali.—Których, a mianowicie hana, i w głowach nie kładł Chmielnicki, aby sam car³⁾ na pomoc królowi przeciwko kozakom szedł, który nie zagonow, idąc przez Ukrainę, ordy nie rozpuszczał, a idąc wkupie z woyskiem Tatarskim, wyprawy Polskie⁴⁾, które posyłali do domow kozacy, odbierał, a samych, które szli abo iachali przy wozach, scinać kazał, których o kilkanascie tysięcy potracił. Gdzie han, onych zboycow okrociwszy⁵⁾, nazad sę ku Kamieńcu i Dniestru powrocił, żadney szkody w ziemi⁶⁾ nie czyniąc, a kozacy i Moskwa na

1) Въ изд. Войцickaго: *az w końcu*.

2) Тамъ же: *160,000*.

3) Тамъ же короче: *Chmielnicki nie myślał, aby sam Han*.

4) Тамъ же: *z Polski*.

5) Тамъ же опущены послѣднія 3 слова.

6) Тамъ же вмѣсто этого слова: *więcej*.

Ukrainę poszli, których zimno i słońca zaskoczyła w polach, od którego zimna i niepogody bardzo ¹⁾ poginęło, i wszystkie harmaty po polach różne porzucali i rynsztunki swoje, ze 40 tysięcy ledwo 8 naliczono. Czego się car Moskiewski dowiedziawszy, bardzo gniewny był ²⁾ na swoich wojewod i Chmielnickiego i na kozaków, iż nie szli prosto ku Krakowu a woyska darmo potracili, za co wojewodow kazał, które się kozakami wymawiali ³⁾, że dali Lwowa nie chcieli iść. Za którą nieuczynność i nieszczerosć car Chmielnickiemu rozkazał do siebie przyjechać; raz i drugi pisał, aby iechał do onego, któremu za trzecim razem konia przysłał kosztownie ubranego i innych podarkow niemało, aby się niczym nie wymawiał ⁴⁾ a na tym koniu do niego iechał. Przy którym koniu i stroju postronk uwiązany był: jeżeliby w dobry sposób iechał do cara nie chciał, tedy tym powrozem oczepiwszy za szyję, kazał do siebie przywiesić. Któremu posłowi ⁵⁾ głowę i brodę kazał Chmiel opalić, koniowi ogon i głowę oberznąć ⁶⁾ i tak nazad odesłał, odpowiadając na cara ⁷⁾, że go ia wprzód mogę nawiedzić, mniejszą osobą będąc, a jeżeli on mnie kaze do siebie przywiesić, a za takie podarki ogniem i mieczem przywitać.

Tego z czasu i roku, mca septembra 16 dnia, gdy po królu jmei, który za granicę ustąpił dla różnych nawałności od nieprzyjaciół, tak od króla Szwedzkiego, iako cara Moskiewskiego, a z trzeciej strony od zboycow kozaków Zaporozskich, którym panowie hetmani i woysko kwarciane nie mogąc odporu dać, udali się do króla Szwedzkiego, a chroniąc zdrowia, wzięli go za pana byli, wespół z innemi pany senatory i pany inszemi, przed którym i

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *wielu*.

²⁾ Тамъ же: *bardzo się rozgniewał*.

³⁾ Тамъ же: *wmawiali*.

⁴⁾ Тамъ же: *nie wymówił*.

⁵⁾ Тамъ же прибавлено: *Carскому*.

⁶⁾ Тамъ же: *oderznąć*.

⁷⁾ Тамъ же: *i odpowiedział*.

wojsko się w Sandomirzu kwarciane popisywał¹⁾ jmc pan chorąży koronny Koniecpolski; a gdy obaczyli panowie hetmani, wielki i polny, iż pana swego Kazimierza króla zdradzili i odstąpili, nie mniej też obaczyli, iż kościoły, domy Boże, krzywdę wielką cierpią, onych niszczą, klasztory w niwec obracają, gwałty i niewolę szlachcie ciężkie czynią, panny, córki szlacheckie, i domy gwałcą, prawo i swobodę psują, iako znowu o sobie poczęli radzić, potajemnie do króla Kazimierza pisać i po onego posyłać, aby o onych²⁾ radził i przy nich stał; przy którym jmc pan Czarnecki mocno stojąc a mając 5. tysięcy woyska przy sobie wkupię.

W roku Pańskim 1656. W Korsuniu, na Ukrainie, wielki się cud i dziw okazał; w którym pułkownik nazwiskiem³⁾ Zołotarenko, szwagier Chmielnickiego, mieszkał i zdechł⁴⁾, którego po niektórym czasie chowano, na którym pogrzebie i sam Chmiel był i innych zboycow polkownikow nie mało. A gdy ceremonije i służbę Bożą poczęli odprawować, tedy ogień iako słup z ołtarza powstawszy, ogarnął wszystkich będących przy nabożeństwie i popalił, gdzie i cerkiew zgorzała s trupem, a sam Chmielnicki, będąc gospodarzem w domu nieboszczyka, szwagra swego, odszedł z cerkwi dla sporządzenia; co było w wielkim podziwieniu⁵⁾ ludzkim, a prawdziwa tho rzecz była: iakoż i Tymoszka, syna Chmielnickiego, który był u hospodara Wołoskiego córkę pojął, piorun na grób uderzył w sklep i kosci rozmiotł⁶⁾ onego zboycy. W której cerkwi zgorzało zboycow człowieka na 400 i daley, bo się zacisneli byli⁷⁾.

Tegoż roku 1656. nazad się król jmc Kazimierz wraca Podgórzem, ku Łańcutowi, a ztamąd ku Lwowu; po Bożym Narod-

1) Въ изд. Войцickaго: *popisywalo*, и дальнѣйшее отнесено къ новой точкѣ.

2) Тамъ же: *aby in.*

3) Тамъ же: *przez wiskiem.*

4) Тамъ же: *umarl.*

5) Тамъ же: *wielkiem podziwieniem.*

6) Тамъ же: *rozrzucil.*

7) Тамъ же послѣдняя фраза опущена.

zeniu, w wielkie mięsopusty przyiachał, do którego woysko wespół s pany hetmany, iako do pana dziedzicznego, przystąpiło i wzięło¹⁾. O czym król Szwedzki dobrze wiedząc, tak z woyskiem swym Szwedzkim, iako i niektórymi panięty polskimi od miasta do miasta idzie aż do Zamoscia, w którym na ten czas pan podczaszy koronny pan Zamoyski był, który mu żadnego posłuszeństwa nie oddał. Obstąpiwszy miasto, z dział kazał bić, do którego²⁾ posyłał, aby mu się poddał a za pana miał³⁾. Gdzi jmc pan podczaszy przez posła odpowiedział, że „mam pana poblizu siebie, któregośmy obebrawszy, pierwey onemu przysięgali ną wiarę, co gdy by tego nie było, bardzo byśmy ciebie sobie za pana życzyli wziąć“. Który, obaczywszy słusność, rozkazał szwedom dać pokóy a nie strzelać więcey ku miastu. Nazad udaie się ku Jarosławiu, za którym król jmc, przyszedłszy do siebie trochę, wyprawuie woyska kilkanascie tysięcy, nad którym pan Czarnecki pułkownikiem. Które się często a gęsto z sobą ucierali⁴⁾, którego z woyskiem w San rzekę nagnali, że niektóre musieli się i topić, a przeprawiwszy się przez San, aż ku Wisle, do Warszawy, za któremi i woysko wslad kwarciane ieden drugiego tłukąc szło. A przyszedłszy do Warszawy, miasto i zamek osadził, hetmana swego, to iest Witemberga i Wicewersa⁵⁾ brata swego i innych niemało obersterow i senatorow szwedzkich z piecią tysięcy ludzi różnych, oprócz mieszczan, zostawił, a sam z Duklasem, kauclerzem swym, i z Rądziejowskim i innemi pany radnemi swemi szedł ku Prusom, ku xiążęciu Brandeburskiemu, przysposabiając się i zbierając się na potęgę. Za któremi w ślad⁶⁾ jmc pan Czarnecki z woyskiem, nie dając się rozpocierać, onego iako mogą szarpaia i biia się z oboch stron. Jako

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго нѣтъ этого слова.

²⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

³⁾ Тамъ же: *poddało a za Pana uznało (miasto)*.

⁴⁾ Тамъ же: *uraczali*.

⁵⁾ Тамъ же это слово опущено.

⁶⁾ Тамъ же: *wsiadł*.

ż tho na naszych nacyjęzsza była, że nie mieli harmaty ani piechoty przy sobie, gdzie naszych nawięcey z dział psowano, i onemu odpor dawano. Przęciwko onym¹⁾ nie mogli radzić nic, oprocz jezeli z boku urwać co mogli abo na czacie. Gdzie przy którym²⁾ i xiąże Bohusław Radziwiłł, pan podkomorzy Kijowski Jerzy Niemiryecz i innych panow niemało zostaię, a zwłaszcza kalwinow, lutrow, aż i do tego czasu.

Mca marca 25 dnia wyprawuie król jmc do kozakow p. hetmana polnego s poselstwem, który do Łucka przyiachawszy, daley nie smiał iachać, ale na swym mieyscu posyła i wyprawuie władykę Łuckiego oycy Bałabana z innemi duchownemi, a sam przez zimę w Łucku zostawał pan Kalinowski hetman.

Tego ż roku, mca maja 4 dnia, skoro po Wielkieynocy, król jmość Kazimierz z częścią woyska i z niektórymi duchownemi, tak też dworzany i s pospolitem ruszeniem, idzie ode Lwowa ku Zamosciu, a od Zamoyscia ku Lublinowi, do którego z różnych wojewodztw pospółstwo zbierać się i sciągać poczęło, tho iest: z Ruskiego ode Lwowa, z Wołyńskiego, z Bełżkiego, z Lubelskiego, gdzie i woyska Litewskiego³⁾ pozostało tysięcy szesć z panem podkanclerzym Litewskim Sapielą przystąpiło w pomoc jego królewskiej mci, które się nie poddali Szwedowi byli. A wytchnąwszy dni kilka pod Lublinem, puszczaią się ku Warszawie, gdzie przyszedłszy, na Wisle kazał most zrobić wyżey miasta, przez którego woysko się przeprawiwszy, po oktawie Bożego Ciała rozkazał szturmować do miasta, gdzie kilka niedziel w oblężeniu był hetman Szwedzki z innemi. Tam że od kozakow, od Czmielnickiego, od cara Moskiewskiego i od hana Tatarskiego posłańce przyszli, po koju żadaiąc, przy których j. kr. mśc rozkazał wołać na ochotnika po woysku, których się zebrało 40 tysięcy dżurow⁴⁾, które miasto

¹⁾ Въ изд. Войц.: *Szwedowi*.

²⁾ Тамъ же: *przy Szwedzie*.

³⁾ Тамъ же послѣднія три слова опущены.

⁴⁾ Тамъ же: *więcej jak 40,000 ciurów*.

w koło obścapi. Szwedzi przez dwa dni i nocy nie iedli ani pili, nim się poddali; tak był twardego serca Witttemberg, który sam sobie śmierć chciał zadać, niżeli się dobrowolnie poddać, którego białogłowy zaledwie uprosili i ubłagali, senatorki, co z nim w zamknieniu w mieście ¹⁾ byli, iako to: żona Duklasowa z panną abo córką swoją i innych senatorek o kilkadziesiąt osob znacznych szwedzkich, które to iuż iachali iako na pewne królestwo i mieszkanie do Polski; które na żywy Bóg ²⁾ prosili, aby się poddał hetman; jako że był przed tym miasto Warszawę mocno obwarował: wkoło muru rowy i pale, poza palami ostróg i kobylice, że z wielką trudnością musieli z dział mury psować, a gdy ³⁾ kilka dziur wytłukli, poczęli kwater prosić na żywy Bóg s płaczem ⁴⁾. Gdzie jego król. mość rozkazał hołocie się pohamować, napotym, nic nie czyniąc, 40 kornetow s końmi i s strzelbą kazał puścić, pod przysięgą iednak, aby nigdy na królestwo Polskie nie wojowali, oprocz hetmana i Vicewersa ⁵⁾ i innych oberszterow, i xiążęcia Saskiego, Duklasowę żonę i innych pań nie wypuszczono. Skarby też od nich poodbierano, które ze wszystkiey Polski tam sprowadzili, gdzie iedno iaki klasztor abo zamek złupili. Jakoż i głód się począł był stanowić między Szwedami w mieście, które konie i psy poczęli byli iesć; na człowieka, na dragana, dawano od godziny do godziny po kwarcie żyta. A to dla tego nie chciał był się poddać hetman Szwedzki, bo się spodziewał, że go będą rekuperować, i posilku co godzina spodziewał się od króla swego. Jakoż o mało by nie było, gdyby ⁶⁾ król jmc nie pospieszył s pospolstwem, gdy że iuż iedno król Szwedzki od Warszawy z woyskiem swym w pięciu milach, u Nowego

1) Въ изд. Войц. это слово опущено.

2) Тамъ же: *na żywego Boga.*

3) Тамъ же: *aż.*

4) Тамъ же послѣднія 6 словъ выпущены.

5) Тамъ же нѣтъ этого имени.

6) Тамъ же измѣнено: *Iakoż o mało by nie był król pospieszył.*

Dworu, zahamował się i na wyspie między Wisłą a Narwią i Bugiem między wodami stanął.

Miesiąca kwietnia 5 dnia książę Domina Zasławski bieg żywota w majątności swej Starym-Siele, pode Lwowem, dokonał, który króla jmcj nie odstępował, ale z nim na Szląsku był, a po wroceniu¹⁾ z gorączki umarł.

Mca julii 2 dnia. Jego król. mość oica władykę Łuckiego do kozaków wyprawuie, zastanawiając i czyniąc pokoy, obiecując ich przy wolnościach dawnych zostawić.

Tego z mca jmcj pan Jerzy²⁾ Sokołowski żywota dokonał, którego ciało u Dominikanow w Łucku pochowano przez szwagra mego.

Tego z mca 9 dnia³⁾ Ordy 40 tysięcy przez kraie Wołyńskie, mimo Sokal, ku Warszawie pan Jaskulski⁴⁾ poprowadził, które nie ludziom pospolitym nie uczynili⁵⁾, oprócz co iesć wzięli i konie brali, kiedy się iaki upodobał, nad którymi wojewoda Białogrodzki starszym był.

Thego z miesiąca król jmcj posłów cara Moskiewskiego i kozackich odprawił.

Thego z czasu król jmcj Duklasową żonę i córkę⁶⁾ i innych panij⁷⁾ Szwedzkich Wisłą na szkucie odsyła do Szwedzkiego wojska, do Witemberga, i innych obersterow do Zamoscia odsyła co znaczniejszych.

Tego z czasu⁸⁾ królową imosć ze Szląska do Warszawy przyprowdzono, a po przyicchaniu w tydzień abo i daley kazała woy-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *po powrocie*.

²⁾ Тамъ же: *Jędrzej*.

³⁾ Тамъ же: *W tym miesiącu*.

⁴⁾ Тамъ же: *P. Jaskuliński*.

⁵⁾ Тамъ же на этомъ прерывается извѣстie о проходе Татаръ.

⁶⁾ Тамъ же это слово опущено.

⁷⁾ Тамъ же: *panów*.

⁸⁾ Тамъ же: *Wtedy także*.

skę; wszystkiemu w pole wynisć, którego szykowała iako do potrzeby, o czym nieprzyaciel dobrze wiedząc, s tego się śmiał i szydził; na porząd¹⁾, gdzie Orde wyprawie król jmc ze trzema pułkami żołnierza w Xięstwo Pruskie, zostawiwszy przy sobie pięć tysięcy tatarow czolnego ludu.

Mca julii, 27 dnia, w piątek, s południa, król Szwedzki, sporządziwszy się z swoją potęgą, przyciągnął pod Warszawę i stanął pod Pragą w boru, o którym nie wiedzieli, aż na oczy obaczyli, gdy pod nich przyszedł. Czeladzi nazabiajano, drugich nałapano, co przy koniach byli; i mało mostu nie ubiegli, gdyby Orda nie miała koni przy sobie, która ich sparła, nim niektóre żołnierze ku sobie przyszi; które różnie uciekać poczęli. W tem razie chorągwie przez Wisłę posiłkować poczęli i piechota następowała mostem, gdzie aż do zmroku scierali się z sobą nie bez szkody z oboch stron, ale lepiej naszym uprzykrzyło się, broniąc grzbietu. Nazajutrz, w dzień sobotny, sporządzili z oboch stron woyska, dali potężną bitwę, gdzie nasi musieli²⁾ paszować i mostu odbieżeli, za ledwo królowa z innemi paniami senatorkami, fraucimerem, w nocy na owę stronę Wisły przepawiła się ku Lublinowi, udając się ku Łańcutowi, za ledwo uiechała, a król jmc Kazimierz także ku Lublinowi, woysko zostawiwszy między Kazimierzem a Końską-Wolą pod Kurowem. A Szwed pod Wolą³⁾, wyrabowawszy ostatek Warszawy, stanął⁴⁾, który był pod króla jmc Kazimierza oboz potężny podiazd był wyprawil z Koryckim, dawszy im kilkanascie tysięcy Niemcow, na których jmc pan Czarnecki z innemi dwoma pułkami a z Tatarami tak z zadu, iako i z boku ogarnąwszy, potężnie dał po łbie; gdzie na placu, powiadano (a prawdziwie), zostało Niemcow

¹⁾ Слово испорченное. Въ изд. Войницкаго оно замѣнено неудачно: *najprzód*.

²⁾ Тамъ же: *пoczęли*.

³⁾ Тамъ же: *pod Warką*.

⁴⁾ Дальнѣйшее до словъ: *na których pan Czarnecki* въ изд. Войц. опущено.

pięć tysięcy, oprócz co po stronach dojeżdżano i zabijano. Jako że¹⁾ naszym pod Warszawą harmatę poodeymował i tabor wzięł, lubo nie wszystek, ale mało co się zostało taboru i całych żołnierzy.

Tych że czasów i miesiąca królowa imość od siebie ku Chmielnickiemu posyła komornika swego pana Szczukę, żądając o positek przeciw Szwedzkemu królowi.

Mca octobra 1 dnia²⁾. Orda od króla jnci odjechała, spustoszywszy kraje Podlaskie i wniwecz zniósłszy także Pruską ziemię, gdzie plony wielkie pognali do Ordy; powiadano, aż więcey sta tysięcy Niemców; iakoż Szwedów bardzo nadrazili³⁾, że aż musiał król Szwedzki ku Rydze ustępować.

Tego z mca napadłszy rozboynicy o kilkadsiesiąt człowieka na wieś pod Korcem⁴⁾, zabili, zamordowali pana Ioana Gnońskiego, i wszystko po nim pobrali od mała do wiela⁵⁾, samą iednak⁶⁾ żywą zostawili panią Gnoińską, nagą i gołą; i po innych majątnosciach i wsiach Koreckich tego z czasu napadywali⁷⁾ i zabijali szlachtę.

Tego z mca 11 dnia rozboynicy kozacy napadli na Korzec we dnie, po nabożenstwie na dzień Pokrowy Świętey, w niwecz obrócili, mieszczan i żydów nascinali, czernic⁸⁾ i monaster złupili, inszych czernic z sobą pobrali, a mianowicie pannę Pacownę ieden zboycza za żonę sobie wzięł był, ale ihunenia panna Jarmolińska iedzżiła skarżąc się Chmielu, którego rozkazał stracić, którego tatarzyn scioł, i czernicę oddał.

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *chociaż*.

²⁾ Тамъ же: *Dnia 7 octobra*.

³⁾ Тамъ же: *natracili*.

⁴⁾ Тамъ же некстати прибавлено: *nad Niemnem*.

⁵⁾ Тамъ же эти два слова опущены.

⁶⁾ Тамъ же: *tylko*.

⁷⁾ Тамъ же: *ponapadali*.

⁸⁾ Тамъ же ошибочно: *czerni*. Такъ и ниже.

Pod rokiem Pańskim 1656.

*Kopija listu jmci pana starosty Grabowieckiego do jmci pana starosty Pińskiego*¹⁾.

Wielmożny mci panie marszałku Piński, moj wielce mciwy panie i bracie! Doszły li pierwsze listy moje W. Mci pana, nie wiem, ale owszem wątpię poniekąd, bo w ten czas posłowie kiedy i listy do krola jmci wzięte, szczytane od kogoś na drodze wroczone po przeczytaniu nie wiedzie gdzie²⁾. Po długich umowach i turbacji prawie, po rozerwanych sessijach naszych, co iuż byli Moskwa namioty w oczach naszych zebrać kazali, s przyczyny posłów Cesarzkich, którzy woleli by rozerwać traktaty, aniżeli zyczliwie in tractatum electionis cara za krola naszego po smierci pana naszego, wenit tandem do tego, żeśmy im pozwolili Smoleńsk po Gwałę rzekę in perpetuum, reposito mutatu electionis na strong, bośmy powiedzieli, że o tey materij i prawa nasze vetant vivente principē, i nie mamy na to od krola jmci pozwolenia i od Rzeczypospolitej. Takechmy się roziechali, że oni posłali s tem do cara pod Rygę a prosili, żeby i my z nimi posłali do krola imci cum desiderio cara ich, co zieżdżając się, tylko śmy prywatnie posyłali. I po trzech niedzielach, gdy wiadomość od cara przyszła, ziechali my się i pytali nas, czy macie od krola wiadomość. Odpowiedzieliśmy, że nie. Tandem wielkie ciężkie swary, groźby, przeklinania, że „nas darmo zwłoczycie; wiemy, co czynicie, a to się do nas na spatry tylko przyjechali, abyście nam zwlekali, przeto iedźcie precz, żegnaymy się“. Posłowie Cesarcy rzekną: „iedźcie, rozieżdżaymy się“, co radzi byli by rozerwaniu, bojąc się, abyśmy o elekeyji cara nie mowili, żadnych medija nie dawali, i owszem posłali nazajutrz do nas, że lepiej aby i wszystko Xięstwo Litewskie u nich zostawało, aniżeli mielibyście uchodźć w ten tractat. Postrzegli tego carscy i mowili przed naszemi dworzanami; że dwochi młodzieńcow o iedney panie

¹⁾ Этого документа нѣтъ въ изд. Войццикаго.

²⁾ Видимо, это мѣсто испорчено.

wyszło; bo oni na tym zieżdzie też materyją traktować o elekcyi zaczęli. Tandem invictis difficultatibus, fluctuantibus nostris rationibusque, wywiedliśmy onym, że nie możemy dostać wiadomości i że prorsus electij mówić tu nie mamy potestatem, i jest to negotium nie tylko trudne, ale i niepodobne. Odpowiedzieli: „a czemużście z tem inszych panow obiekali, a naszego starania nie przyimuiecie? A ono było dobrze, aby nas swiat bał i lękał“. Owo zgoła pro et contra kto wypisać może tę naszą dysputę! Gdy iużeśmy się mieli roziachać, dobyli hramoty carskiej i rzekli: „panowie, otho iuż macie ostatni carski ukaz, lepszy aniżeliście rozumieli swym spodziewaniem, a tak przeczytawszy iutro go nam oddacie i respons czynicie na pismie, potym zaraz się żegnaymy“. Co deliberowaliśmy nad pismem trzy dni, ktore takie jest per compedium namieniaiąc: widzi iakoby car iego mocć, żeby dobrze było tym panstwom bydź w przyiazni; widzi, że Korona z Xięstwem Litewskim takim sposobem może bydź złączona, gdyby po smierci krola jmcí cara obrabali krolem Polskim, a teraz aby na przyszłym seymie elekcyia stanęła, a po smierci koronacija; obiecuie sam i dumnymi bojary poprzysiąć nam wiarę, wolną elekcyją i inne wolności duchowne i swieckie całe zachować; obiecuie też rekuperować państwa odpadłe, Inflanty wrocić po koronacyi; obiecuie państwo Szwedzkie rekuperować; obiecuie to wszystko, co inni krolowie Polscy i więcey co pomyslmy przed koronacyją pacta conwenta krolowi i Rpospolitej spisać, iako inni krolowie; waruie Rusi przywileja Grekom, ktory nie chce kozakow in perpetuum to chce¹⁾, a nim się to stanie na seymie, pokoy ma bydź i amnistium, i bić nieprzyacięła spolnego. Co my przeczytawszy, odpisać musieliśmy tak, że my do krola jmcí posłali, wiadomości czekamy. Obiecali i oni dni kilka czekać, a my ode dworu różną informacyją o tym mamy, prawda, że nie maniy na ostatnie listy nasze. Nazajutrz po naszym pismie posłali Moskwa do Cesarskich, pytając ich, iezeli by bydź chcą przy tym, gdy oni

¹⁾ Это мѣсто въ нашей рукописи видимо испорчено.

znowu wyiadą a proponent nam tąż materyą o elekcyi; odpowiedzieli carscy posłowie, że nie będą dopiero posłali do nich; że taki im przyszedł ukaz, żeby zaraz iachali do cara, a do nas przysłali, abyśmy się z nimi prywatnie ziachali, cośmy i uczynili naywięcey dla tego, abyśmy się namówili na to, aby Cesarskich skłaniali do tego, aby tractatem nasi abesse chcieli, ukazując tho, że my przy nich tractować nie możemy, co obiecali a za naszą instancją puscic ich do nas na rozmowę. Interim poczta przyszła i listy krola jmcı; także nam każe czekać, obiecując prędko deklaracją ex senatu consulto o materyi electionis. Wdzięczni byli tego a ziezdżaliśmy się we dworze Chodkiewiczowskim, lecz z okazji mówiliśmy: „panowie, choć by nam deklaracyia od krola jmcı, thedy to w naszym piśmie niepotrzebne wspominać Uniją i kozakow, i na to nie pozwoli Rzeczpospolita“, i pytaliśmy, ieżeli macie moc odmienić; gdzie odpowiedzieli: „wiemy tho, że concludować o elekcyi według praw waszych nie możecie, tylko na seymie, zaczym co tu nam mowicie, uspokoic możemy, a czego nie możemy, tho wy na seymie, a my do cara weźmemy, a skoro z seymu poseł przydzie, albo raczey powróci, to car Moskiewski pozwoli na wszystko“. I takośmy się w braterstwie roziechali, obiecali czekać deklaracyi od krola jmcı. — Kozaccy posłowie byli pod Rygą, wczora do Wilna przyiechali. W Inflanciach pobrał wszystkie zamki, a pod Rygą zabito graffa Pontusa, Magnusa postrzelono, i iednego graffa poymano. Brandeburczyk i Pruslandczyk offerunt carowi homagium Francuski. Posła też ongi Pruskiego wzieł w sekwestr o to, że pułkownik xiążęcy wydał uniwersał do pewnych powiatow Żmudzkiech, Litewskich od Wirłowa, aby się poddawali xiążęciu Pruskiemu. Latius do ustney rozmowy, a natenczas samego siebie s powołnemi usługami memi oddawam się łascie waszmci mego mciwego pana. Z Wilna, 1656 r., mca 8-bra 6 dnia. Stanisław Sarbijewski, starosta Grabowiecki, ręką swą.

W roku Pańskim 1657. Król jmcı Kazimierz udaie się wespoł z królową jmcją ku granicy Szląskiey i przemieszkiwa w Często-

chowie, a panowie hetmani i pan Czarnecki z woyski kwarcianemi-
siam i tam różno, i nażad i na przodzie i z bokow, za Szwedem
chodząc, onego szarpaia i biią; który od miasta do miasta prze-
chadzając się, szarpał, plondrował, palił i scinał. Znosi się naprzod
z carem Moskiewskim, i a potom z Chmielnickim i z woyskiem Za-
porozkim, a napotym z Rakocym, panem Węgierskim, szukając
pomocy. Gdzie, za wiadomością i dozwozeniem cara Moskiewskiego,
Chmielnicki, rozboynik starszy, z innemi naradziwszy się, wypra-
wuje Antona, pułkownika Kijowskiego, ze 30 tysięcami kozaków
przeciwko Rakocemu, który Pokuciem idąc ponad Dniestrem, schodzą
się w Samborze i idą z woyskiem ku Przemysłu, aż ku Krakowu,
od Krakowa ku Warszawie¹⁾ i Lublinowi i do innych miast i mia-
steczek różnych wojewodztw. Zniosłszy się z królem Szwedzkim i
skupiwszy się wespołek woyska, udaia się ku Litwie i osiadują²⁾
Brześć-Litewski, na którym Rakocy, za dopuszczeniem króla Szwed-
zkiego, ludem swym osadziwa³⁾ i 3 tysiące zostawia. Gdzie panowie
hetmani Litewscy, pan Sapięha a pan Gąsiewski, mając woyska Li-
tewskiego pod dziesiątek tysięcy, które ani do cara Moskiewskiego,
ani do króla Szwedzkiego przedawali się, ale cale trzymali się króla
Kazimierza jmcı, iako dziedzicznego, zastępując drogi nieprzyjacie-
lowi, różnemi sposobami nieprzyziaciela znoszą i biią, którym i ko-
ronni hetmani dopomagaia z drugiej strony. Od Brzescia nieprzyzi-
aciele udaia się Podlasiem iako znowu do Mazowsza, ku Warszawie
i Kazimirowi, wziowszy wiadomość, że król jmcı ciągnie ku oyczyz-
nie, mając na pomoc od Cesarza jmcı ludzi 10 tysięcy, oprócz kwar-
cianego i Litewskiego woyska.

Thego z roku różnych czazow i dni, chcąc Pan Bóg, który
jest dziwny w sprawach swoich, zamieszać rady niezbożnym tyra-
nom, jmcı pan Lubomirski, wojewodzie Krakowski, skoro otrzymawszy

¹⁾ Эти два слова пропущены въ спискѣ Ваксмана.

²⁾ Въ изд. Войницкаго: *osiadaja*.

³⁾ Тамъ же: *osadza*.

hetmaństwo polne, za wiadomością króla jmci, wziwszy połowicę¹⁾ wojska kwarcianego i innych ochoczych niemało, o dwadzieścia tysięcy zebrawszy się, udali się do Węgier przez Bezkidy i tym że szlachem²⁾ oddawali Rakocemu i jego ziemianom. Naprzód matka onego musiała się okupować, która mieszkała w Mukaczowie, a odtamtąd żona Rakociego musiała się okupować, która w Złotej-Bani mieszkała, o miłosierdzie prosi w miesiącu junij, która na trzy kroć sto tysięcy dała. Hetmani Rakociego: Kiemianusz³⁾, wielki hetman, i polny Sekosz⁴⁾ byli z onym w Polszcze.

Mcą augusta 9 dnia, wziwszy wiadomość Rakocy o tem, iż wojsko króla jmci koronne⁵⁾ udało się do Wengier, co bardzo to mu nie miło stało, opuściwszy kompanią ze Szwedem, biega, radzi się i frasuje, chcąc ku domowi tym że gościńcem udać się, którego mu panowie hetmani zastąpili; który udaie się mimo Lwow ku Glinianom. Jmć pan Czarnecki za nim w tropy, szarpając i szczypiąc, udaie się ku Trębowlu. Wojsko kozackie z Rakocym, nad któremi Anton starszym rozbojnikiem, mając 20 tysięcy albo może być i więcej, zakopawszy harmatę na polach Gliniańskich dział kilkanaście, o których panowie hetmani wziwszy wiadomość, kazali wykopać i za Rakocym i kozakami następują aż ku Czarnemu Ostrowu, na Podole, który umyślił pod Chociniem Dniestr przebyć i przeprawić się, Wołoską ziemią ku domowi uchodzić. Od którego kozacy dowiedziawszy się, że car han ze wszystką swą potęgą ku królowi jmci na pomoc idzie, odstępują od onego i uciekają; które napadli na Orde, których Orda bije. Co obaczywszy Rakocy, iż onego przegrana, panow hetmanow prosi o miłosierdzie i do wszelakich kontraktow przystępuje: woysku obiecuie się płacic kwarcianemu,

¹⁾ Въ изд. Войдицкаго: *полове*.

²⁾ Тамъ же: *traktem*.

³⁾ Тамъ же: *Kemianusz*. Правильнѣе: *Kiemianusz*.

⁴⁾ Тамъ же: *Sekiesz*.

⁵⁾ Тамъ же: *kwarciane*.

który ma dać dwa miliony pieniędzy, a osobliwie panom reimentarzom w nagrodę; króla jmcj przeprosić, a na usługi Rzeczypospolitey szesć tysięcy ludzi dawać zbroynego, gdzieby tego potrzeba ukazowała¹⁾, i daie panow kilka w zastawie Węgierskich, nim ta zapłata będzie dana żołnierzom. Którego²⁾, po zawarciu pakt, p.p. hetmani wyprawiają pana Sapiechę Jana i innych pp. rotmistrzow, aby go wyprowadzili za granicę ku Wołochom.) (W tem czasie han z Ordą na Rakocego nastąpi, pocznie go znosić, bić, szarpać, gdzie mu hetmana Sekoszę³⁾ wzięto i wszystkie dostatki, woysko oraz przepadło, zaledwo we 400 człowieka uciekł ku pułkom naszym, do pana Sapihi, który go prowadził. Jakoż car han krzyknoł na naszych, żeby Polacy na stronę ustąpili a nie mieszałi się i nie wiązali do Węgier, który⁴⁾ cało został z hetmanem swym wielkim Kiemanuszem⁵⁾); za co car (han Tatarski bardzo się gniewał na pp. hetmanow, iż go nie czekali, a kontrakta bez niego zawarłi.) Gdzie jmc car han, po tey wygraney, s triumfem wraca się nazad do domu ku Ordzie, nabrawszy więźniów o kilkanascie tysięcy.)

Mca augusta 3 dnia. Król jmc pana Bieniowskiego, pisarza grodzkiego Łuckiego, do Chmielnickiego wyprawuie, do Czehryna, dawszy mu kasztelaństwo Wołyńskie, i czyni go między innemi znacznym.?

Tego z miesiąca i czasu śmierć niezbożnego tyrana⁶⁾ i mordercy Chmielnickiego w Czehrynie, którego żywo nie zastał jmc pan Wołyński, którego przez kilka niedziel zła choroba mordowała, aż go zamordowała niezbożnego. Po którego śmierci rozruch i

¹⁾ Въ изд. Войц. *okazywała.*

²⁾ Тамъ же это слово выброшено.

³⁾ Тамъ же: *Sekieszę.*

⁴⁾ Тамъ же замѣнено: *Rakocy.*

⁵⁾ Тамъ же: *Kemianuszem.*

⁶⁾ Тамъ же: *Arcy-tyrana.*

niezgoda była między rozbojnikami, a za żywota swego syna ¹⁾ w dozor i opiekę Wyhowskiemu i buławę zleca. Po którego śmierci bardzo ładaiako pana Wołyńskiego traktowano i przyimowano; przez niedziel dziesiątek nie mało był iako w poymaniu, co godzina spodziewał się śmierci od niezbożnych tyranow.

Mca septembra car Moskiewski, dowiedziawszy się o śmierci Chmielowej, przysyła do Wyhowskiego i wszystkiego zebrania rozboynickiego, aby którego car poda za hetmana mieli; druga: aby wojewodowie po wszystkich miastach i miasteczkach Moskwa ²⁾ byli; trzecia: aby wszystkie prowenta na cara szli; czwarta: aby syna Chmielnickiego pozostałego z oycowskim łupieztwem i zbiorem, z skarbami, do stolicy odesłali; piąta: aby ich liczba pewna była dwanastie tysięcy; szósta: aby na żołnierza Moskiewskiego stacyie dawano, iako i na królewskiego kwarcianego bywała. Która tho mowa wszystkim kozakom nie podobała się ³⁾, nie w smak była. Pośla onego znieważono, kilka razy uderzono pięścią, a potem i obuchem się dostało, mówiąc onemu posłowi, że i carowi waszemu może tak być, anizeli on nami będzie rozkazywał i sprawował, mówiąc ⁴⁾: „iuz Chmiel umarł, który przysięgał carowi Moskiewskiemu, za którym i przysięga umarła“. Po którym poselstwie i odprawie posła Moskiewskiego niespodziewanie obrócili serce ku jnci panu Wołyńskiemu wszyscy kozacy, małe i wielkie, dając mu wszystkie dostatki, prosząc do domów swych, którego łaskawie do króla jnci odprawili; z którey gosciny do Dubna dnia 22 mca octobra przyjechał.

Jako że jmcé pan podkomorzy Kijowski Jerzy Niemiryecz, który zdradziwszy króla jnci, pana swego, z innemi heretykami podniósł rebellią, współ z Szwedami plondrował,—gdzie się rozerwanie stało

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго это слово опущено.

²⁾ Тамъ же ошибочно: *Moskwy*.

³⁾ Тамъ же это слово опущено.

⁴⁾ Тамъ же и этого слова нѣтъ.

między Rakocym a królem Szwedzkim, przywiązuje się do kozaków i idzie na Ukrainę, który i teraz między niemi w Czehrynie; tedy ten buntował i przeciwko czynił ¹⁾ panu Wołyńskiemu.

Tego ż roku Pan Bóg, w sprawach swych świętych nie zwykły nikomu folgować, a naybardziej wydziercom i łakomcom ²⁾, na Szwedzkie państwo króla Duńskiego pobudził; który mu wielkie w państwie jego szkody czynić poczoł, miasta, zamki plondrując, iako on niezbożny heretyk w Polsce; o czym dowiedziawszy się iako wściekły pies, o swym państwie myślić poczoł, wraca się do Prus ku swoiey ziemi. Za którym król jmc Kazimierz z woyskiem Cesarza Chrześciańskiego i z swoim kwarcianym, choć nie wszystkim, idzie, gdyż hetmani większą część kwarcianego woyska dla wszystkiego zostawili, i sam jmc pan hetman Potocki w domu zostawie. Król jmc, zostawiwszy woysko w Prusiech, wraca się na zimę ku Warszawie.

W tym że roku p. Hippolit Snitowski, siostrzeniec mój, ożenił się, który poiół panią podkomorzynę Łomżyńską, panią Zamoyską, którą spłodził p. Jan Krętowski, łowczy Kijowski.

Tego ż roku, za rozkazaniem i konsensem J. K. Mci, ojciec Bałaban, władcy Łuckiego ustąpiwszy, iedzie na metropolią do Kijowa, którego kozacy z ochotą przyiowszy, onemu podają ³⁾ po smierci ojca Sylwestra Kosowa ⁴⁾; który tam iuż na Boże narodzenie święta odprawował.

Mca nowembra 6 dnia siostra moja Ewa Jerliczowna Pawłowa Snitowska ⁵⁾, przyiechawszy w nawiedziny ⁶⁾ braci i siostr do maiejności Łobaczowki, bieg żywota swego kończy, tam że i pochowana zostaje.

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: *i przymówki stroił.*

²⁾ Тамъ же послѣднія три слова опущены.

³⁾ Тамъ же: *poddaia się.*

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *Koszowa.*

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *Pawłowałowska.*

⁶⁾ Тамъ же: *odwiedziny.*

W tym że roku, skoro się dowiedział cesarz Turecki, że Rakocy stowarzyszył się s królem Szwedzkim a wojuie królestwo Polskie, i ziemia iego iest przez to spustoszona i wniwec obrócona przez Polakow, odeymuie onemu państwo a daie Kiemanuszowi, hetmanowi Rakocego bywszemu.

Xiąże ¹⁾ Albrycht Radziwiłł, kanclerz Litewski, w Gdańsku wiek żywota swego dokończył, którego ciało żona na Wołyń, podług testamentu nieboszczykowskiego, do Ołyki przyprowadziła. Który był ze wszystkimi dostatkami swemi przed chłopską wojną, abo rozbojem, do Gdańska ujachał, gdzie tam przez kilka lat mieszkał aż do śmierci.

Roku Pańskiego 1658, mca januarii 31 dnia, podług nowego kalendarza, we czwartek, a podług starego d. 21, wydana iest siostra nasza za mąż panna Nastazija za pana Sarnowskiego.

Mca februarii, podczas konwokacyi, król jmc panu Zamoy-skiemu ²⁾ wesele odprawuie s panną d'Orkel ³⁾, cudzoziemką, saméy królowéy pokrewną, w Warszawie, gdzie mu daie w posagu wojewodztwo Kijowskie i starostwo Kamieńca Podolskiego; któremu tak przed weselem, iak i po weselu, szkody wielkie stanęli od ognia: cekauz z harmatą i miasto zgorzało, i inne szkody wielkie poniosł.

W tym że miesiącu król jmc konwokacyię odprawował, na którey uchwała stanęła, aby wszelaki człowiek dawał akcyzę. Po którey król jmc poszedł pod Poznań ku woysku, chcąc o pokoju z Szwedem traktować i zastanowić.

Mca junij 4 dnia, we wtorek, xiążenia Radziwiłła ciało w Ołyce pochowane, na którym pogrzebie wiele paniąt i zacnych ludzi było i duchowienstwa, bez wszelakich ceremonij, utraty i pompy nadaremny.

¹⁾ Въ изд. Войципкаго: *W tym że roku książe.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *podczas konwokacyi J. K. Mci, p. Zamojski wesele odprawia.*

³⁾ Тамъ же: *z panną d'Arquien.*

Tego ż czasu, iadąc z pogrzebu, xiąże Radziwiłł z kniahinią Dominikową czas naznaczyli sobie, będąc w Dubnie, do małżeństwa.

Mca junij 21 dnia seymiki się odprawowali, tak na Wołyniu, iako i wszędzie po Koronie królestwa i państwa Polskiego.

Tych że czasow, po Wielkieynocy, p. Woronicza, pana Swirskiego, rotmistrzów i innych niemało towarzystwa król jmc reku-perował od Szweda z więzienia, za których wydał kosci Witemberkowe, hetmana Szwedzkiego, i innych obersterow kilka, które siedzieli w więzieniu na Zamoysciu.

Tego ż czasu, w wielki post, kozacy się rozłączyli: iedni przy Wyhowskim, co po owey stronie Dniepru, a drudzy, co za Dnieprem, obebrali sobie Puszkarenka, który z onemi wspołek przy Moskwie¹⁾ stał. Poczeli się tłuć, woyska zbierać, którego Wyhowski, na pomoc zaciągnowszy Orde o piędziesiąt tysięcy, dawszy bitwę między sobą, zniósł i samemu Puszkarzu głowę ucięto. Napotym syn tego ż Puszkarza z drugim, Doroszenkiem, towarzyszem swoim, buntnią chłopów i do kupy się zbierają, zaczym Wyhowski, skłaniając się do króla jmc, z watahą²⁾ swoją iako znowu idzie za Dniepr, biie się z onemi, których car³⁾ posiłkuie i woyska swojego sto tysięcy posyła na pomoc. Gdzie po świętym Piotrze do Kijowa Moskwy strzelców 15 tysięcy do tych dawnych, co byli na zakładze cztery tysiące, przyszło, których za rozkazaniem Wyhowskiego kilkom pułkom kazano dobywać; a że za nieopatrznością i ladaiaką sprawą, iako na bezpiecznych, wypadłszy Moskwa z okopów, rozgromiwszy, harmatę odjowszy w nocy u spiących, w kilka dni sporządziwszy się, Kijów spaliwszy, Dnieprem, wodą, na komiegach odchodzą z Kijowa ku Putywłu, nabrawszy do więzienia czernców i mieszczan.

Mca julij 14 dnia, w niedzielę, jmc xiąże Radziwiłł poioł xieżnę Zasławską Dominikową, które wesele odprawowali we Lwowie.

¹⁾ Въ изд. Войлицкаго: *przy Moskalach.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *z Watachą.*

³⁾ Тамъ же прибавлено: *Moskiewski.*

Mca julij 10. Król jmc seym złożył, który i odprawuie się¹⁾, co day Panie Boże szczęśliwie a z spokojem. S thego z seymu pana Bieniowskiego, kasztelana Wołyńskiego, król jmc i Rzeczplta na Ukrainę ku Wyhowskiemu i woysku, co przy nim się oponuie, posyła, chcąc pokoy uczynić doskonały z onemi; którego aż za Putywlem, miiając granicę Moskiewską, znalazł z niemałą kupą kozaków i Tatar, będących przy Wyhowskim, który się był udał za Moskwą. Która] to Moskwa, splondrowawszy Kijow i spaliwszy, powrocila nazad, więźniow nabrawszy²⁾, czerncow i mieszczan; nad któremi był wodzem kniaź Romodanowski, którego Wyhowski w ciasnym kącie osadził, gdzie ieszcze natenczas onym nic nie mógł radzić i uczynić. Tam że paná Wołyńskiego i pana Smoleńskiego, wdzięcznie przyiowski, witali i po namowie, przez kilka dni traktując, przysięgę wykonywali i na tryumf z dział i inney strzelby strzelali, i z pokojem zawartym od siebie puscili. Które więcey na panu Smoleńskim wszystką swoją ufność położyli, który by ieżeli nie był, tedy by pana Wołyńskiego z niczym odprawili, zadawaiąc onemu, żeś „ty nie stateczny, tak iako i pan Kisiel wojewoda, bałamut z oboch stron: tak przed królem jmcia i senatem inaczey udaiesz, a miedzy nami, przyechawszy, inaczey powiadasz“.

Punkta ugody s kozakami Zaporozkiami, imieniem J. Królewskiej mci i Rzeczypospolitej konkludowane przez panow kommisarzow: p. Stanisława Kazimierza Bieniowskiego, kasztelana Wołyńskiego, posła z Korony, a przez p. Ludwika Kazimierza Jewłaszewskiego³⁾, kasztelana Smoleńskiego, Wielkiego Xięstwa Litewskiego posła, dnia 18 septembra, 1658 roku, w obozie kozackim.

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *i odprawia*.

²⁾ Тамъ же этого слова нѣтъ и фраза читается такъ: *powróciła nazad więźniów*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *Jabluszowskiego*.

1. Troje woiewodztwa zawojowane Kijowskie, Braclawskie, Czernihowskie eriguntur ¹⁾ in Ducatum Russia, nakształt Xięstwa Litewskiego urzędnicy pozwoleni.

2. Metropolita Kiowski ma mieysce mieć w senacie po jnci xiędzu arcybiskupie Lwowskim.

3. Władykowie: Lwowski, Łucki, Przemyski, Chełmski, po biskupach swoich powiatow mają mieć mieysca.

4. Pieniądze też mają kować ad normam Xięstwa Litewskiego minnice ²⁾.

5. Dobra wszystkie cleru ritus Greci ³⁾, tak secularibus, iako monasterskim, powrócić, które kosciołom byli oddane.

6. Mieszczanie w miastach rithus Greci gaudebunt ⁴⁾ iisdem libertatibus, iako i rzymscy, ad magistratum przypuszczeni mają być ⁵⁾.

7. Kontrybucije z trzech wojewodztw wyż pomienionych nie do koronnego skarbu, ale do Xięstwa Ruskiego oddawane bydź mają, które mają poisć in solutionem stipendiari milicio różnych narodow ⁶⁾, a ma bydź tego woyska dziesięć tysięcy, które woyska pod reimentem teraznieyszego hetmana Wyhowskiego bydź mają, post fata jego do ichmci panow hetmanow koronnych mają się wracać rządow ⁷⁾.

8. Owruckje, Perejasławskie, Czehryńskie starostwa mają być sądowe.

9. Panu hetmanowi teraznieyszemu jure witalioso ⁸⁾ Czehryńskie starostwo służyć ma, post fata jego hetmanom Zaporozkim, które zawsze woiewodami Kijowskiemi.

¹⁾ Въ изд. Войцизаго этого слова нѣтъ и предыдущія слова отнесены къ заголовку. Пунктъ первый начинается: *In ducatu Rusicae*.

²⁾ Тамъ же послѣднія 4 слова опущены.

³⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ трехъ словъ.

⁴⁾ Тамъ же это слово опущено.

⁵⁾ Тамъ же послѣднія 4 слова опущены.

⁶⁾ Тамъ же короче: *maja pojsć na miliciję*—и только.

⁷⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

⁸⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ латинскихъ словъ.

10. Lubomirskie zaś starostwo, na którym królowa jmc miała oprawę¹⁾, ustąpiła lennym prawem domowi Wyhowskich i do niego należeć ma.

11. Elekcija hetmana Zaporozkiego przy woysku Zaporozskim, i podaią 4 electow conditia²⁾, s których iednego confirmabit król jmc.

12. Liczba woyska Zaporozkiego 60 tysięcy, iednak reduciatur do 30 tysięcy.

13. Szlachta, która przy woysku Zaporozkim wiązać się ma, amnistiam obținebit, ale lepiej z niemi dobremu nie łączyć się³⁾.

14. Presenta na dobra rithus Greci duchowne zostaią przy metropolicie i władkach; król jmc 4 elektow conditos confirmabit⁴⁾.

15. Akademiie iedna w Kijowie, druga w Xięstwie Litewskim, gdzie sobie upatrzą, maią być erigowane; professores maią być u nich katolicy i grecy, a heretici omnium sectarum excludantur od akademij.

16. Szkoły przeciwne akademii sequuntur⁵⁾ w Kijowie.

17. Biblioteki i drukarnie ubivis⁶⁾ pozwolone, w których in materia fidei wystrzegać się maią sonata contra personas ritus romani⁷⁾.

18. Z każdego pułku po sto osob nobilitować podanych na regestrze, a kozakow pułkow ma byđ czternascie.

19. Nawigacyia na Czarne morze omnibus viribus perficienda⁸⁾.

1) Въ изд. Войццицкаго ошибочно: *sprawę*.

2) Тамъ же нѣтъ этого слова.

3) Тамъ же весь этотъ 13-й пунктъ опущень.

4) Тамъ же нѣтъ послѣднихъ 6-ти словъ.

5) Тамъ же ошибочно: *servitur*.

6) Тамъ же это слово опущено.

7) Тамъ же эти 5 лат. словъ опущены.

8) Тамъ же, вмѣсто послѣднихъ лат. словъ, стоитъ: *wolna*.

20. Post juramentum jego król. mci panow senatorow, w commissij naznaczonych, za uniwersałem jego król. mci i pana hetmana Zaporozkiego, każdemu ad propria vadere licet, ale poddanych nie uciążać iako pierwey ¹⁾).

Mca oktobra 1 dnia ²⁾ panowie posłowie od kozakow wracają się; pan Ludwik Jewłaszewski ³⁾, Smoleński, a p. Stanisław Bieniewski, Wołyński kasztelanowie, Gumienikow syn z Międzyborza pana Sieniawskiego, do Dubna przyiechali z pokojem, co day Panie Boże na wieki; na których iachanie ⁴⁾ i powrot wszędzie z dział bito; z którymi i kozakow z między siebie wyprawili trzech do króla jmci: iednego nazwiskiem Kowaliowski, drugiego Kapłuński, trzeciego Zarudnego ⁵⁾, w ten sposob, aby i król jmć poprzysiągł onym nie mścić się i na starożytne prawa ich i na punkta, iake pod Beresteczkiem ⁶⁾ postanowione, i aby król jmć tysiąc starszyny do szlachectwa przyioł i herby im podawał.

Po skończeniu seymu, który się odprawył spokojnie, na którym posłów cudzoziemskich wiele było, na którym uchwalili akcyzę (by iedno nie na długo), król jmć, skoro po seymie, ku Toruniu do woyska się udał z Warszawy, które przeciwko Szwedowi tam było.

Mca nowembra, 16 dnia, woysko się kwarciane z Wołynia od Łucka na Ukrainę ruszyło ku Dnieprowi, na żądanie woyska Zaporozkiego, których Moskwa poraziła pod Putywlem, co day Panie Boże szczęśliwie; którego mogło być o dziesiątek tysięcy woyska kwarcianego.

1) Въ изд. Войццикаго 20-й пунктъ весь опущень.

2) Тамъ же: *Dnia 7 octobris.*

3) Тамъ же ошибочно: *Jabłuszowski.*

4) Тамъ же: *wjeżdżanie.*

5) Тамъ же ошибочно: *Zamdryc.*

6) Тамъ и въ изд. Войцци. Очевидно, рѣчь идетъ о пунктахъ Гадячскихъ.

Tatarowie, wszedłszy w ziemię Węgierską, którą w niwec obrocili ogniem i mieczem, aż Rakocy musiał na Cesarską stronę uciekać. Powiadano, że samey szlachty i szlachcianek Węgierskich w niewolę 8 tysięcy wzięto, oprócz pospolstwa; którym i kozacy dopomagali, a mianowicie tatarom pułk Umański. Oto ż tho za to: nie dawać było królowi Szwedzkiemu czterech milionow¹⁾ za królestwo Polskie, który Szwed aby mu nie przeszkadzał królestwa Polskiego obiać i na nim siedzieć²⁾, oprócz innych datkow i podarunkow, iako to kozakom, tak starszym, hetmanowi i innym pułkownikom, i mniejszym nie bez tego, w czem mu Pan Bog nie dopomógł; którego to wyprawa na królestwo Polskie kosztowała na 15 milionow i dwojako, oprócz co ludzi³⁾ nadtracił i wszystek swoy majątek i dostatki swoje, iako i rycerstwa swego, którego miał więcey 30 tysięcy woyska, a nie wrocil się nazad zaledwo we 400 człowieka, bo go na głowę zrażono i zniesiono.

Tego ż czasu król jmc wspoł z samą królową święta Boże Narodzenie odprawował pod Toruniem, we wsi Popuwce⁴⁾, gdzie na ten że dzień miasto Toruń zdało się do posłuszeństwa, iako znowu⁵⁾, królowi jmc. Załogę Szwedzką wcale⁶⁾ wypuszczono stamtąd⁷⁾ wolną.

W Roku Pańskim 1659, mca januarii 16 dnia, jmc pan Wołyński p. Bieniowski, za rozkazaniem króla jmc, iako znowu do woyska kozackiego na Ukrainę ku Wyhowskiemu pojechał z domu swego Połoney.

Mca februarii 19 dnia jmc pan Wołyński od woyska Zaporozkiego nazad wrocil się ku domowi swemu, gdzie i hetmana Wy-

1) Въ изд. Войцицкаго прибавлено: *pieniędzy*.

2) Тамъ же: *osiąść*.

3) Тамъ же: *co sami*.

4) Тамъ же: *Popowie*.

5) Тамъ же эти два слова пропущены.

6) Тамъ же: *całą*.

7) Тамъ же этого слова нѣтъ.

howskiego i nie mało przy nim pułkownikow zastawszy w mieście Perejastawiu, za Dnieprem, iachał aż do Łochwicy ¹⁾ z onemi, w której to był kniaź Romadanowski ²⁾ od cara Moskiewskiego ze dwudziestu tysięcy woyska wysłany i wprawiony, pustosząc włosci i pałac za Dnieprem. Którego pan Wyhowski, mając natenczas przy sobie woyska kwarcianego Polskiego 7 tysięcy, a Tatarskiego 40 tysięcy, a kozakow 20 tysięcy, osadził go w miasteczku Łochwicy (od której Łochwicy pana Bieniowskiego nazad do jmcі króla odprawił), nie dostawszy i nie uczyniwszy onemu natenczas jeszcze nic, ale go obległ, mając harmaty 70 dział z sobą.

Tego z mca 27 dnia seymiki złożone, które odprawowane po miejscach zwyczajnych.

Za daniem wiadomości od pana Wołyńskiego królowi jmcі, seym ³⁾ jest złożony najwięcej dla uspokojenia z kozakami, na który kozacy wespół z hetmanem swym wyprawiają i wysyłaiają jmcі oycа Bałabana, aby podług affectacij onych duchowieństwo ruskie w senacie miejsce swe mieli i zasiadali, iako arcybiskupi rzymscy, przy którym jmcі pan Jerzy Niemierych, podkomorzy, iachał, chcąc przeprosić króla jmcі, który przy Szwedzie był.

Punkta Hadiackie zastanowione.

W imie Pańskie w Trojcy iedynego Boga, amen. Ku wieczney pamięci teraz i napotym będącym zawždy.

Kommissya między stanami Korony Polskiej i Wielkiego Xięstwa Litewskiego z iedney, a wielmożnym hetmanem i Woyskiem Zaporozkim z drugiey strony, przez wielmożnych Stanisława Kazimierza Bieniewskiego, Wołyńskiego, Kazimierza Ludwika Jewła-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго ошибочно: *do Olchowic*.

²⁾ Тамъ же: *Romanadowski*.

³⁾ Тамъ же: *który*.

szewskiego ¹⁾, Smoleńskiego kasztelanow, z seymu od nayiasnieyszego Jana Kazimierza, z Bożey łaski króla Polskiego i Szwedzkiego, wielkiego xiążęcia Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowickiego, Żmudzkiego, Inflandzkiego, Smoleńskiego, a Gotskiego, Wandalskiego dziedzicznego króla, i wszystkich stanow duchownych, swieckich koronnych i Wielkiego Xięstwa Litewskiego naznaczonych kommissarzow, z wielmożnym Janem Wyhowskim hetmanem i wszystkim Woyskiem Zaporozkim, w obozie pod Hadiaczym dnia 6 septembra ²⁾ roku 1658 day Panie Boże szczęśliwie i wiecznie trwałe skończona.—Na którym miejscu wielmożny hetman Zaporozki z Woyskiem swym nas, kommissarzow, iako należy przystoynie i wdzięcznie przyiowski i moc ³⁾ zupełną kommissarską, nam od jego król. mci, pana naszego miłościwego, i stanow koronnych i W. X. Litewskiego powagę seymową daną uważywszy, deklarował się ze wszystkim Woyskiem, iż iako nie po dobrej woli, ale z musu Woysko Zaporozkie ⁴⁾, przycisnione różnemi oppressijami, do obrony swej przystąpiło, tak gdy jego król. mość, pan nasz miłościwy, oycowskim sercem przepominając wszystko, co się w zamieszaniu stało, wzywa do iedności, nie pogardzając łaską jego król. mości pańską, dobrotliwego pana klemencją pokornie przyimując, do tey kommissij przystępują, potym do spolney namowy, postanowienia zgody, szczyrości i zobopolney ⁵⁾ miłości, biorąc na swiadectwo strasznych zastępow Boga, że tho, co się stanowi, szczerze, prawdziwie i wiecznie ma bydz trzymano, pokoy wiekuisty, nigdy nie zerwany zastanowiliśmy tym sposobem:

Religia Grecka starożytna, ta i taka ⁶⁾, z iaką starożytna Rus do Korony Polskiej przystąpiła, aby przy swoich prerogatywach i

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго ошибочно: *Owłaszewskiego*.

²⁾ Въ Volum. Legum: *16 septembris*.

³⁾ Въ изд. Войцицкаго ошибочно: *i na moje... powagę*.

⁴⁾ Тамъ же и въ рукописи Ваксмана ошибочно: *ale jako z miłości Wojska Zaporozkiego*.

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

⁶⁾ Тамъ же ошибочно: *i z taką*.

wolnym używaniu nabożeństwa zostawała, poki język narodu Ruskiego zasięga, we wszystkich miastach, miasteczkach i wsiach, tak w Koronie Polskiej, jako i W. X. Litewskim, także na seymach, woy-skach, trybunałach, nie tylko w cerkwiach, ale publicznie w processijach, wizytowaniu chorych, cum Sacra Synaxi ¹⁾, w chowaniu umarłych, i we wszystkim zgoła, tak iak nabożeństwa swego libere et publice zażywa ritus Romanus ²⁾. Teyże religii Greckiey daie się moc wolnego erigowania cerkwi, zakonow, monasterow nowych, iako i starych naprawowania i ponowienia; a co się tknie cerkiew i dobr, antiquitus na cerkwie religij Greckiej starożytney fundowanych, przy tych zostawać mają grecy dyzunicy ³⁾, które cerkwie, post praestitum publicum juramentum fidelitatis przez pułkownikow i inszą starszyznę Woyska Zaporozkiego, in spatio dimidii anni ⁴⁾ podane będą przez kommissarzow, ab utrinque naznaczonych. They zasie wiary, która iest przeciwna wierze Greckiey, prawosławney, i która dissensyą między rzymskim a starogreckim narodem mnoży, żaden z duchownego i swieckiego, senatorskiego i szlacheckiego stanow, cerkwi abo monasterow, funduszow fundować ⁵⁾, erigować i pomnażać, tak w dobrach duchownych, iako jego król. mci i własnych dziedzicznych iakim kolwiek sposobem nie ma, i wigore tey kommissij nie będzie powinien wiecznemi czasy ⁶⁾, a Uniją, która dotąd Rzeczpospolitą mieszała, także znosić w Koronie i W. X. Litewskim, aby kto chce—do rzymskiego, a kto chce—do greckiego nie unitskiego nabożeństwa powracał. Romanæ zasie fidei w wojewodztwach Kijowskim, Braclawskim, Czerniechowskim liberum exercitium conceditur. Panowie zaś swietcy, tak dziedziczni, iako i urzędnicy jego krolewskiej mci religij Rzymskiej żadney jurisdikcyi

¹⁾ Въ изд. Войц. нѣтъ этого слова.

²⁾ Тамъ же и эти два слова опущены.

³⁾ Въ Volum. Legum: *prawosławni*.

⁴⁾ Въ изд. Войцицкаго эти лат. слова опущены.

⁵⁾ Тамъ же этого слова нѣтъ.

⁶⁾ Дальнѣйшаго до конца точки нѣтъ въ Volum Legum.

mieć nie będą nad duchownymi świeckimi y zakonnikami religii Greckiej, procz należnego pasterza.

Aże w spolney oyczyźnie spolne prerogatywy i ozdoby wzajemnie należeć utriqve ritui mają, tedy ociec metropolita Kijowski, teraz i napotym będący, ze czteroma władzkami: Łuckim, Lwowskim, Przemyslskim, Chełmskim i piątym z W. X. Lit. Mściśławskim, według ich porządku własnego, w senacie zasiadać ma, s taką prerogatywą i liberae vocis usu, iako w senacie zasiadaiają jasnie welebni ichmci duchowni ritus Romani. Mieyse iednak imci oycu metropolicie po imci oycu arcybiskupie Lwowskim, a władzkom po biskupach powiatow swoich naznacza się.

W wojewodztwie Kijowskim ¹⁾ dygnitarstwa senatorskie nie mają bydz dawane, tylko szlachcie religij Greckiej ²⁾; w wojewodztwach zaś Bracławskim, Czerniechowskim, też praeceminencye senatorskie alternatą conferowane bydz mają—tak, iż post decessum senatora ritus Greci ma succedere senator ritus Romani; we wszystkich iednak trzech tych wojewodztwach natis et bene possessionatis urzędy konferowane bydz mają, salvo jure terazniejszych possessorow. Więc też aby miłosc zobopolna krzewiła się, w miastach koronnych i Wielkim Xięstwie Litt. gdziekolwiek cerkwie ritus Graeci zasiągly, zarowno mieszczanie tak rzymscy, iako i religii Greckiej, spolnych wolnosci, swobod zażywać mają, i żadnemu religija Grecka do magistratu przeszkodą być nie ma.

Akademiję w Kijowie pozwala iego król. mc i stany koronne ęrigować, która takimi prerogatywami i wolnościami ma gaudere, iako akademija Krakowska, z tą iednak kondycyją, aby w tey akademii żadnych sekt aryjańskiej, kalwińskiej, luterskiej professorow, mistrzow i studentow nie było; więc ały-między-studentami i żakami żadney okazji do zwady nie było, wszystkie insze szkoły,

¹⁾ Въ изд. Войццицкаго послѣднія два слова ошибочно отнесены къ предыдущему пункту.

²⁾ Въ Volum. Legum прибавлено: *capacibus tych urzędow.*

które przed tym w Kijowie byli, gdzie indziej iego król. mość przenieść rozkaże.

Drugą także akademią pozwala iego król. mć, pan nasz młciwy, i stany koronne i W. X. Litewskiego ¹⁾ tam, gdzie iey mieysce sposobne upatrzą, która takich, iako i Kijowska, zażywać będzie praw i wolności, lecz taką, iaką y w Kijowie ma bydź erigowana kondyciā, aby w niey sekty aryańskiej, kalwińskiej y luterskiej professorow, mistrzow, i studentow nie było ²⁾; a gdzie kolwiek ta akademija stanie, iuż tam żadne insze szkoły wiecznymi czasy erigowane nie będą.

Gimnazya, collegija, szkoły i drukarnie, ile ich potrzebować będą, bez trudności stawić będzie wolno i libere nauki odprawować i xiegi drukować wszelakie ³⁾ in controversiis religionum, sine laesione tamen. *Maiestatis Regiae et absque scomatibus na króla imci.*

A ponieważ wielmożny hetman Zaporozki z Woyskiem Zaporozkim, od Rzeczypospolitey oderwanym, z miłości przeciwko iego król. mci, panu swemu miłościwemu, i własney oyczyźnie, wszelakich odstępuiąc postronnych protekcij, powraca, tedy J. K. mć, pan nasz miłościwy, i wszystkie stany koronne i W. X. Litewskiego to, cokolwiek Pan Bóg na obie strony dopuścił, Majestatowi Iego świętemu za grzechi spolne ofiarowawszy, wieczną amnystyā, to iest, zapomnieniem wiecznym pokrywa, assekuruiąc wszelakiey kondycyiey ludzi od najmniejszego do większego, nikogo nie wymuiąc, tak s pośrzodku ⁴⁾ Woyska Zaporozkiego, iako też z stanu szlacheckiego, urzędnikow, iako i prywatnych ludzi będących, tych zgoła wszystkich, którzy kolwiek iakim sposobem przy wielmożnych hetmanach, tak zeszyłym, iako i terazniejszym zostawali i zostaiā, żadney zemsty ani majestat pański, ani senat, ani wszystka Rzeczpo-

1) Въ изд. Войцицк. ошибочно: *w W. X. Litewskim.*

2) Тамъ же цѣлое предложѣніе послѣднее опущено.

3) Тамъ же дальнѣйшее, до конца точки, опущено.

4) Тамъ же ошибочно: *s porzadku.*

spolita, na ostatek ani żaden z prywatnych przeciwko nim i każdemu z osobna od największych do najmniejszych, nie będzie pretendował, i owszem wszystkie niesmaki i to wszystko, cokolwiek pod czas wojen działo się, całe sercem chsześcijańskim, pod swiactwem straszego Bóga, zobopolnie bona fide sobie podarowawszy, żadney ieden na drugiego ani jawney, ani potajemney nie ma knować pomsty ¹⁾ i praktyki, nie dając się uwodzić ani żadney abso-lucyi, iesliby chcieli czynić dowcipy skrętne, uwalniając s przy-sięgi. Nadto kaduki wszystkie, tak pod tymi, który są e corpore Woyska Zaporozkiego, tak też i pod szlachtą, która przy wielmożnym hetmanie i Woysku Zaporozkim, i przy Szwedach wiązała się, od kogo kolwiek uproszone i od zaczęcia woyny dane, nic penitus nie excypuiąc, ogułem wszystkie i każdy z osobna cassantur et lege publica cassabuntur, tak aby one niczyiemu honorowi ani własności dobr nie szkodzili; które gdzieby kolwiek znajdowali się pro cas-satis, i z xiąg eliminatis habentur, i tych dobr własnym possesso-rom wolna conceditur apprehensio, ani iey kadukami bronić mają, sub poena infamiae. A iako rzecz sama, tak i imie samey amnistyi powinno bydź sanctum ²⁾, i iako in pristinum statum res et perso-nae wszelakiey kondycyi ludzie restituuntur ³⁾ i do tey że iedności, zgody, miłości, prawa, pana, iako było przed woyną, powracaia; tak praecavetur ⁴⁾, iż kto by kolwiek rwać to świętobliwe ziednocze-nie ważył się, publice lub prywatnie, w posiadzeniu komu perduel-lionem exprobrare śmiał ⁵⁾; takowy iako violator pactorum poenis ma subjacere; w czym iesli by się iaka trafiła okazyia dla uchro-nienia potwarzy, pilna czyniona ma bydź inkwizycyia z oboch rąk. Wszystka Rzeczpospolita narodu Polskiego i W. X. Litewskiego i

¹⁾ Въ изд. Войницкаго дальнѣйшаго, до словъ: *A jako rzecz sama—нѣтъ.*

²⁾ Тамъ же дальнѣйшее до словъ: *wszelakiey kondycyi*—опущено.

³⁾ Тамъ же этого слова нѣтъ.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *praecaventur.*

⁵⁾ Тамъ же короче: *w posiadzeniu komu wyrzucal.*

Ruskiego i prowincyi do nich należących restitucy 1) in integrum, tak iako była przed wojną 2), to iest, aby te narody w granicach swoich i swobodach zostawały nienaruszone, iako byli przed wojną, i wedle praw opisanych w radach, w sądach i wolney elekcyey panow swoich, krolow Polskich i wielkich xiążąt Litewskich i Ruskich, a iesli necessitate belli s postronnemi pany na uymę granic albo wolności tych narodow stanęto co 3), tedy to pro irrito et inani bydź ma, a przy swobodach swoich narody wyżey pomienione stawać mają bona fide, iako iedne ciało iedney i nierozdzielney 4) Rzeczypospolitey, nie czyniąc między sobą różnicy o wiary, ale iako kto profidebatnr et profitetur religionem Christianam, Romanam et Graecam, wszystkich przy pokoju, wolności zostawia, lubo by iakie prawa albo dekreta, lub z oczewistej kontrowersyi, iako in contumaciam przewody prawne były ferowane przed wojną i tempore belli.

Woyska Zaporozkiego liczba 30 tysięcy ma bydź, albo iako wielmożny hetman Zaporozki na reiestrze poda. Zaciągwego zasię woyska dziesięć tysięcy, które także, iako i Zaporozkie, pod władzą tego ż hetmana zostawać ma, i z podatkow na seymie uchwalonych w wojewodztwach Kijowskim, Braclawskim i Czerniechowskim i inszych od Rzeczypospolitey mają się na tego ż żołnierza obracać. Konsistencija woysku Zaporozkiemu w tych że wojewodztwach i dobrach naznacza się, w których przed wojną zostawali, któremu to woysku wszelakie wolności, przywilejami nayiasniejszych królów Polskich nadane confirmuie, zachowując ich przy starożytnych wolnościach i zwyczajach ich i onym nie tylko nie ubliżając, ale owszem one wszelaką potwierdzając powagą; nadto żaden dzierżawca dobr iego krol. mci i starosta ani pan dziedziczny i insi wsze-

1) Въ изд. Войццк. ошибочно: *restituant*.

2) Тамъ же и въ рукописи Ваксмана: *przed rozbojem*. Такъ и ниже.

3) У Войццкаго измѣнено: *...stanęli, tedy przy swobodach swoich narody*.

4) Тамъ же эти два слова опущены.

lacy służy żadnym podatkow z futorow kozackich, wsi, miasteczek i domow wyciągać żadnym pretextem nie będą, ale iako ludzi rycerscy, wolni od wszystkich naywiększych i naymniejszych ciężarów, także od ceł, mit po wszystkiey Koronie i W. X. Litt. być mają; także i od sądow wszelakich, starostow, dzierżawcow, panow i ich namiestnikow mają zostawać wolni, ale tylko pod samego hetmana woysk Ruskich zostawać iurisdykcyą. Przy tym wszelakie napoje, łowy polowe i rzeczne, rybne i insze kozakom pożytki, według starych zwyczajow, przy kozakach wolne zostawać mają.

Z osobna zaś, dla dalszego do usług¹⁾ iego krol. mci zachęcenia, których kolwiek wielmożny hetman woysk Ruskich prezentować iego krol. mci będzie godnych kleynotu szlacheckiego, tych wszystkich bez trudności potka nobilitacyia z nadaniem wszelakich wolności szlacheckich, tak iednak miarkuiąc, żeby z każdego pulku sto mogło być nobilitowanych.

Woysk żadnych Polskich i Litewskich albo cudzoziemskich nikt wprowadzać nie ma w wojewodztwa Kijowskie, Czerniechowskie, Braclawskie, woyska iednak pieniężne, pod władzą hetmana woysk Ruskich będące, z dobr krolewskich i duchownych w pomienionych wojewodztwach, za ordynansem tego ż hetmana Ruskiego, chleb wybierać będą; a gdyby woyna być miała iaka od granic Ruskich, a potrzeba posiłkow koronnych przystąpiła, w ten czas te posiłki mają bydź pod reymentem hetmana woysk Ruskich.

Dla tym lepszego tych pakt potwierdzenia i pewności, hetman woysk Ruskich²⁾ ad extrema vitae zuae tempora hetmanem Ruskim i pierwszym w woiewodztwach Kijowskim, Braclawskim, Czerniechowskim senatorem pro hac vice, a post fata iego ma bydź wolne obieranie hetmana, to iest czterech electow obiorą status woiewodstw Kijowskiego, Braclawskiego, Czerniechowskiego, z których iednego³⁾

¹⁾ Въ изд. Войццкаго: *zastug*.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *пewności hetmana wojska Ruskiego*.

²⁾ Тамъ же ошибочно: *jednak*.

iego krol. mé konferować będzie, nie oddalając od tego urzędu rodziną wielmożnego hetmana Ruskiego bracią ¹⁾.

Mennica dla bicia pieniędzy wszelakich w Kijowie, albo gdzie commodius będzie się zdało, otworzona bydź ma wedle iedney ligi i z osobą krolewską ²⁾.

Podatki, które Rzeczpospolita uchwalać na seymie będzie, w wojewodztwach Kijowskim, Bracławskim, Czerniechowskim mają się obracać na żołnierza pieniężnego, pod władzą hetmana woysk Ruskich zostającego ³⁾.

Spolna rada i spolne ⁴⁾ siły bydź mają tych narodow przeciwko każdemu nieprzyjacielowi.

Starać się mają te trzy narody spolnie wszelakimi sposobami, aby wolna była nawigacja na Czarne morze Rzeczypospolitey.

Z carem imcią Moskiewskim iesli by przyszło iego krol. mei i stanom koronnym i W. X. Litewskiego bellum defensivum podnosić, woyska Zaporozkie do takiej woyny necessitować nie będą ⁵⁾; iesli by iednak car imć prowincyj Rzeczypospolitey przywrocic nie chciał i na Rzeczpospolitą następował, wtedy wszystkie siły tak koronne, iako W. X. Litt. iako i woysko Zaporozkie Ruskie pod reimentem hetmana swego łączyć się i wojować wespół będą.

Dobra leżące i ruchome, krolewszczyzny, także i summy pieniężne obywatelów Ruskiej Ziemi, którzy się lubo przy Szwedzkim woysku ⁶⁾, lubo przy Zaporozkim wiązali, a teraz do oyczyzny powracają, konfiskowane, przywroczone bydź mają i zasługi ich u woysku koronnym i W. X. Litt. rowno z zasługami woysk koronnych i W. X. Litewskiego kompensowane i zapłacone.

¹⁾ Въ изд. Войц. и у Ваксмана опущено послѣднее предложеніе.

²⁾ У Войццкаго ошибочно: *wedle jedne ligi z sobą Króla*.

³⁾ Весь этотъ пунктъ почему-то опущенъ въ Volum. Legum.

⁴⁾ У Войццк. и Ваксмана: *zupelne*.

⁵⁾ Въ Volum. Legum. вся эта половина пункта опущена.

⁶⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ трехъ словъ.

A iuż od tego czasu hetman z woyskiem Zaporozkim teraz i napotym będący, odstąpiwszy wszelakich postronnych protekcyi, więcey do nich wiązać się nie ma i owszem w wierności, w poddaństwie i w posłuszeństwie nayiasnieyszemu maiestatu króla Polskiego i następcow iego, także wszystkiey Rzeczypospolitey zostawać ma i mają, będzie i będą wiecznemi czasy, nie derogując iednak nic braterstwu z hanem imcią Krymskim zawartemu, iesli może bydź *salva integritate Reipublicae*¹⁾. Cara Moskiewskiego²⁾ legacij żadnych i od postronnych przyimować nie ma, i iesli by się iakie trafiły, one do króla imci odsyłać będzie, także ani woysk postronnych wprowadzać, ani żadnego z postronnemi porozumienia mieć nie będzie na szkodę Rzeczypospolitey, chyba z dokładem iego krol. mci.

Privatis wszystkim³⁾ z oboiey strony, tak duchownym ritus Romani w wojewodztwach Kijowskim, Brasławskim, Czerniechowskim, także w Wielkim X. Litewskim i na Białey Rusi, u Siwerszczyźnie, do biskupstw, probostw, kanonij, plebanij i dobr duchownych, do nich należących, także zakonnikom wszystkim do kosciołow i klasztorow, dobr i fundacij, tudzież świeckim z oboiey strony do dobr dziedzicznych, starostw, dzierżaw i własności swych dożywołnych, zastawnych i inszemi kontraktami należących, w tychże woiewodztwach pomienionych i W. X. Litewskim, na Białey Rusi i w Siwierz u zostaiących, bezpiecny powrot i reindukcyja otwiera się. Czas iednak powrocenia i reindukcyi iego krol. mé, zniósłszy się z wielmożnym hetmanem Zaporozkim, naznaczyć ma; sposob zaś reindukcyi ten ma bydź zachowany, aby żaden do swey własności nie powracał, iedno za uniwersałem iego krol. mci i wielmożnego hetmana woysk Zaporozkich, w czym ma bydź wzajemna z obu stron konferencya.

¹⁾ Последняго предложенія нѣтъ въ Volum. Legum.

²⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ двухъ словъ.

³⁾ У Войцицк. и Ваксмана ошибочно: *wszystkiemi*.

A dla rozsądzenia różnych spraw, tak kryminalnych, iako i potocznych, mają mieć w tych trzech wojewodztwach swoy osobliwy trybunał, według takowego porządku, iaki sobie sami uformują; oprócz tego, Owruckie i Żytomirskie zosobna starostwa sądowe bydź mają.

A dla lepszey pewności, ponieważ hetman z Woyskiem Zaporozkim i wojewodztwa oderwane wszystkie insze postronnych narodow protekcyę odrzuca a dobrowolnie iako wolni do wolnych, równi do równych, zacni do zacnych powracaia¹⁾, przeto dla pewniejszego postanowienia, pozwola temu ż narodowi Ruskiemu²⁾ iego krol. mśc i R. Pospolita osobnych pieczętarzow, marszałkow i podskarbach cum dignitate senatorum, i inne urzędy narodu Ruskiego³⁾ ktorzy według roty urzędnikow koronnych przysięgę wykonywać mają, przydawszy ten punkt, iż nic przeciwko terazniejszemu postanowieniu pieczętować nie będą, i owszem tego przestrzegać będą, iakoby temu⁴⁾ postanowieniu przez konstytucyę albo dekreta seymowe i zadworne, rescrypta, uniwersały, przywileja, nic się przeto nie działo⁵⁾; do których pieczętarzow urzędu i kancelaryi należeć będą wszystkie tylko duchowne gracye: metropolije, biskupie, ihumenie beneficija, do których podawania należy Jkmé, pan nasz młciwy, w woewodztwie Ruskim, Kijowskim, Wołyńskim, Podolskim, Braclawskim i Czerniechowskim⁶⁾, także wszystkie gracyie nietylko duchowne, ale i świeckie w wojewodztwach Kijowskim, Braclawskim i Czerniechowskim tylko, także i sądy z miast królewskich pomienionych tylko trzech wojewodztw, i dekreta wszelakie, tak zadworne, iako i seymowe. A co by kolwiek in contrarium tego postanowienia wyszło z kancelaryi koronney, albo Xięstwa Litewskie-

1) Въ изд. Войцицк. въ единств. числѣ: *wolny.. równy... zacny.. powraca.*

2) Тамъ же и у Ваксмана послѣднія три слова опущены.

3) Тамъ же: *Ruskiemu.*

4) Послѣднія 10 словъ ошибочно пропущены въ Vol. Legum.

5) У Войцицк. и Ваксмана ошибочно: *nasze przeciwko nie dzieła.*

6) У Войц. все остальное до точки опущено.

go, to pro irrito bydź ma, i impetrator takowego przywileju nie tylko przywilej tracić ¹⁾, ale i poenae dziesięciu tysięcy kop lit. podlegać ma, o co forum przed iego krol. moscią ex speciali regestru.

Aby occasione litium względem poddanych o swawolą inculpowanych do nowey nie przychodziło konfuzyi, wszystkie processy o stawienie poddanych ratione ²⁾ naiazdow, zaboiow ³⁾, szkod, podczas wewnętrznych zapałów poczynionych, ziemskie, grodskie, trybunalskie, by też i dekreta seymowe ⁴⁾ ex personali w tych sprawach zaszyły, osobliwie w wojewodztwach Kijowskim, Braclawskim, Czerniechowskim, Wołyńskim, cassantur ⁵⁾.

Z carem imcią Moskiewskim iesliby do zawarcia pakt ⁶⁾ j. krol. mosci i stanom koron. i W. X. Litt. przyszło, ma indemnitas ⁷⁾ reputacyi i terażnieyszego postanowienia wielmożnemu hetmanowi i woysku Zaporozkiemu praecaveri ⁸⁾.

Którą to kommissyą tak ichmć pp. kommissarze, iako i wielmożny hetman Xięstwa Ruskiego de facto przysięgą potwierdzili, tak iako roty juramentu ręką ⁹⁾ ich mciow panow extant ¹⁰⁾ podpisane. Nad to ta ż kommissya przysięgą cielesną z senatu ¹¹⁾ przez iasnie przewielebnego imci arcybiskupa Gnieźnieńskiego, prymasa koronnego, imci xiędza biskupa Wileńskiego, także imciow panow hetmanow czterech ¹²⁾, koronnych i W. X. Litt. i pieczętarzow oboyga narodow, iako i przez marszałka koła poselskiego strony koła rycerskiego na seymie, który ma bydź iako nayprędzey zło-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго короче: *to nie tylko przywilej się traci.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *ranienie.*

³⁾ Тамъ же: *zaborów.*

⁴⁾ Въ Vol. Legum: *trybunalskie,*

⁵⁾ Въ изд. Войцickaго ошибочно: *cassant.*

⁶⁾ Тамъ же. *pokoju.*

⁷⁾ Тамъ же: *indefinitam.*

⁸⁾ Тамъ же: *praecavere.*

⁹⁾ Тамъ же: *w ręku.*

¹⁰⁾ Тамъ же это слово опущено.

¹¹⁾ Тамъ же: *przysięgą senatu.*

¹²⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

żony, in praesentia posłów, od wielmożnego hetmana i woyska Zaporozkiego wyprawionych, konfirmowana będzie. A co się tknie przysięgi iego krol. mci, pana naszego miłosciwego, tę z klemencyi swoiey pańskiej¹⁾, na pokorną proźbę woyska Zaporozkiego, uczynić raczy iego krol. mc²⁾, i za nią ich mość panowie kommissarze assekurnią; przysięgi zaś pułkownikow, setnikow i wszystkiey starszyny, po seymie, na którym się dosyć stanie terażnieyszemu postanowieniu, przed kommissarzami, na to deputowanemi, będą wykonane.

A żeby ta kommissya wieczną wagę i powagę miała, tak jako w sobie brzmi, od początku do ostatka w prawo pospolite, to iest w konstytucyą inserowana, seymem approbowana i za wieczne i nieodzowne³⁾ prawo rozumiana i trzymana będzie.

Do buławy wielkiej Ruskiej należeć ma Czehryńskie starostwo, tak iako continetur w przywileju urodzonego niegdy Bohdana Chmielnickiego, od króla imci conferowanym; a hetman woysk Ruskich⁴⁾ od rezydencyi przy iego krol. mci ma być wolen. Konwokacya wojewodztwom Kijowskiemu, Brackławskiemu, Czerniechowskiemu po seymie przyszłym, da Pan Bog iako nayprzedzey od iego krol. mci, pana naszego miłosciwego, unwersałem złożona będzie.

Działo się ut supra w taborze pod Hadiaczem, dnia i roku wyżey mianowanych.

Stanisław Kazimierz Bieniewski, kasztelan Wołyński, Bohusławski starosta, kommissarz J. Kr. M. i Rzpltey.

Jan Wychowski, hetman Woysk Zaporozkich, ręką własną, imieniem wszystkiego Woyska.

1) Въ изд. Войццкаго эти 4 слова опущены.

2) Тамъ же эти 5 словъ опущены.

3) Тамъ же: *nieodmiennie*.

4) Тамъ же: *woyska Ruskiego*.

Ludwik Kazimierz Jewłaszewski, kasztellan Smoleński, kommissarz J. Kr. M. i Rzpltey¹⁾.

W roku pomienionym 1659, miesiąca maja 22 dnia, na seymie walnym Warszawskim stało się poprzysiężenie tych pakt, pod Hadiaczem zastanowionych.

Tego ż roku zboże się nie urodziło wszędzie, oprócz iarzyńy, która podparła bidnych ludzi utrapionych.

Tego ż czasu i mca augusta, po potrzebie z Moskwą, iako znowu bunt: chłopstwo poza Dnieprem poczynaią się buntować, gdzie i pana Niemierzycza, podkomorzego Kijowskiego, człowieka godnego, uczonego i potrzebnego Rzeczypospolitey, przez którego to pokoy był sklejon²⁾ s temi zboycami, zabili; który iezdził od pana hetmana, ukazując chleb żołnierzom w wojewodztwie Czerniechowskim, za co się obruszyli chłopi: onych nocą spiących napadłszy, siedymnascie chorągwi zniesli na głowę, i inney szlachty niemało y szlachcianek, które iuż cale ufali onych przysiędze, że pokoy stanął, i do domow swych iachali z Wołynia.

Mca septembra 25 dnia jmc pan Jan Sapiecha, pisarz wojskowy, z częścią woyska ruszył się na Ukrainę, ku hetmanowi Zaporozkiemu jnci panu Wyhowskiemu z woyskiem kwarcianym, przy którym wszystka szlachta, obywatel Kijowskie i Czerniechowskie, co day Panie Boże szczęśliwie. Gdzie zesli się pod Kotelnią i tam wydychali kilka niedziel s temi chorągwiemi, co byli przed tym przez cały rok przy kozakach, a skoro się zdrada pokazywać počęła pod Biało-Cerkwią, tedy zarazem ustępować poczeli aż ku Kotelni, których było 7 tysięcy; gdzie pan Sapiecha swiežo z 4-ma tysiącami do onych przyszedłszy, skupili się. Mca octobra stamtąd

¹⁾ Въ изд. Войщицкаго подписа эти опущены.

²⁾ Тамъ же: *sklicon*.

ruszyli się ku Chmielniku, zboycem, zdraycom dawszy pokoy, które też skupiwszy się pod Rżyszczowem, obebrawszy za starszego sobie syna Chmielnickiego, odjowszy i buławę, i byńczuk, i chorągiew u Wyhowskiego, hetmanem zobie wzięli.

W tém że roku, mca marca 31 dnia, w poniedziałek, jmc pan Alexander Koniecpolski, wojewoda Sandomirski, syn hetmana, dokonał bieg życia swego, mając lat pod 40, we wsi Podhorcach; przez którego wszystko złe stało się w Polsce: który będąc starostą w Perejasławie i Czehrynie, odioł futor Chmielowi, rozboynikowi, przez podstaroscię swego Czaplńskiego, przez co ogień wielki zapalił się i wszystkie państwo Polskie w niwec obrócił. Który na ławie siedząc a rozprawując ¹⁾, ducha się pusił ²⁾.

Konkluzya seymu Zielonych świąt, który trwał niedziel iedynascie ³⁾, poczowszy od marca dnia 17, na którym religija grecka uspokojona i unija zniesiona wiecznemi czasy, gdzie król imć przysiągł zboycem kozakom, że się nie ma mścić nad niemi wiecznie i inni antecessorowie po nim, o czem w konstytucyi doskonalej opisano iest; kto chce, niech czyta sobie.

Miesiąca julii. Wyhowski, będąc hetmanem kozackim, czyniąc przysługę iego krol. mci i Rzeczypospolitey, wespoł z carem Tatarskim i Ordą znośi woysko Moskiewskie po różnych miastach Siwierskich, a osobliwie pod Konotopem, których było szesdziesiąt tysięcy, nad któremi kniaź Trubecki starszym był, których na placu położyli, iako kózacy prawili, o 30 tysięcy, drugich do więzienia pobrali, trzecie pouciekali, i sam Trubecki uciekł, wszystkie swoje dostatki zostawiwszy i harmatę utraciwszy, którey było sztuk dział 70 i moździerzow; powiadano, iż mało nie kazdy po 2 tysięcy słotych kosztował. A ta walka ⁴⁾ była, albo bitwa, na po-

¹⁾ Въ изд. Войц. *rozprawiając*.

²⁾ Тамъ же: *ducha z siebie wypuścił*.

³⁾ Тамъ же: *niedziel 4*.

⁴⁾ Тамъ же: *zwalka*.

graniczu Moskiewskim, w Konotopie. To zniósłszy, han imé¹⁾ w zagony Orde i kozakow wyprawił za Putywł. S którey potrzeby pan hetman Zaporozki 43 chorągwi królowi imci odesłał i wojewod 7. Te ż więznie powiadali, iż nigdy tak ich nie gineło siła znacznych i dumnych bojar, iako teraz: trzysta i kilkanascie.

Tego ż mca octobra 26 dnia. Dowiedziawszy się Moskwa od kozakow zdraycow, iż nasi stanęli u Chmielnika taborem, skupiwszy się i zebrawszy, szli taborem aż ku Chmielniku za naszymi, o których iako powiadali, iż onych było do 30 tysięcy i harmaty mając sztuk 18, i piechoty mając przy oney cztery tysiące. Które chłopow kilka przenaiowszy, chcąc sztuką na naszych napasć, o których nasi nie wiedzieli, iż onych szukaia Moskwa, byli bezpieczeni. Które chłopie ze wtorku na środe przyszedłszy do polskiego woyska, skazali przyczynę inszą i między woyskiem nocowali, a gdy już było o pułnocku, zapalili oboz, bo tak Moskwa z onemi była postanowiła: skoro ogień obaczą, na ony patrząc, mieli w nocy napasć na spiących albo na ubezpieczonych. Które szedłszy nocą, zbłądzili z gościńca i między wody i błota nad Buhem rzeką zaszedli i tam musieli się z końmi topić. W tém czasie oboz nasi ugasili, a wtym dał Pan Bóg dzień, którego to i sprawa była, że się tak stało; bo skoro dzień, zarazem nasi woyskowi poczeli biegać tho siam, tho tam, aż wiadomosci zaciągneli o Moskwie, iż już coś nie widać onych, i zarazem na trwozę do sprawy szykować się poczeli. W tem czasie Moskwa, nad któremi Szeremet był sprawcą, którego car Moskiewski wojewodą Kijowskim był uczynił albo postanowił, następować na naszych poczeli i stoczyli bitwę, która trwała od obiadu aż do zmirku, gdzie nasi i dragonija i wozowa czeladz o 400 zginęło, a Moskwy na 4 tysiące; u których harmaty 18 dział było, a w naszym obozie²⁾ jedno 2 działek małych. Gdzie

¹⁾ Въ изд. Войцickaго ошибочно: *ЖКМ*.

²⁾ Тамъ же: *wojsku*.

nocy doczekawszy, nazajutrz do dnia ruszyli się taborem do Międzyborza, obawiając się większej mocy i zasadzki chłopskiej i kozackiej; z wojskiem, które było u Kijowa ¹⁾ przez rok ²⁾, udali ³⁾ się do Lachowiec ku imci p. hetmanu koronnemu Potockiemu, który natenczas w Lachowcach był, a ztamtąd z Lachowiec ku Dubnu. Tam że namówiwszy się w Dubnie, wojsko po kwaterach położyli na niedziel pięć, i sam pan Potocki udał się do Ptyczy na wytechnienie, a pana Wyhowskiego do Stepania ⁴⁾ z iego kompaniją wyprawiał, nim jmc pan Czarnecki, wojewoda Ruski, który w Szwecyi przez pułtrzecia lata był z wojskiem kwarcianym, tu przyciągnie na Wołyń z Wielkiej Polski, który tam wytchnąć miał około Kalisza i Piotrkowa.

Tego z mca Chmielniczenko, zostawszy hetmanem, za powodem ⁵⁾ i pobudką innych, zamku Czehryńskiego tydzień dostawał szturmem, w którym żona Wyhowskiego zamkneła się była, mając przy sobie człowieka różnego ludzi tak niemcow, iako i polakow 400, harmaty dział 600, prochu beczek 400, we dnie i w nocy broniąc się, zaczyn, nie mogąc od samego Wyhowskiego otrzymać pomocy i ratunku, poddać się musiała; których niemcow, a mianowicie starszynę, Moskwie oddali; które iako znowu na cara Moskiewskiego przysięgali, oddając posłuszeństwo onemu. Żonę Wyhowskiego przy sobie zostawili i do Subotowa zaprowadzili, z zamku Czehryńskiego wziawszy, a skarby pożakowawszy ⁶⁾. Iako nabyte byli, tak też i poszli. Przy których więźniach i Szeremet z Kijowa do Moskwy poszedł, a na jego miejsce książ Kozłowski, przysłany od cara Moskiewskiego, został na Kijowie wojewodą. Który, probując szczęścia, udał się aż ku Połonnemu, do miasta, i one wyciół, a

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: з *Kijowa*.

²⁾ Тамъ же этого слова нѣтъ.

³⁾ Тамъ же: *udało się*.

⁴⁾ Тамъ же прибавлено: *na wytchnienie*.

⁵⁾ Тамъ же: *za przywodem*.

⁶⁾ Тамъ же ошибочно: *rozachowywawszy*.

stamtąd nazad powrócił się, gdyż Polskie chorągwie około Zaskawia i Ostroga stali, w pięciu milach od Połonnego. Między którymi więźniami Szeremet Wyhowskiego brata młodszego na imię Daniła, zdrajcę naszego, który na obie strony udawał się, tak Moskiewską, iako i na królewską, wziął a do cara przyprowadził ku stolicy.

Tego z miesiąca Moskwa, która w Litwie iest około Wilna, Nowogrodka i Mińska, szli ku Brzesciu Litewskiemu, które spalwszy, Białę, miasto znaczne xięcia Radziwiłowe, wysiekli i spalili, Ratne też miasto także wycieli i spalili, a popaliwszy miasta i miasteczka i wsi około tam będące, szlachty bardzo wiele i szlachcianek, i różnego ludu nazabiiawszy, a drugich pobrawszy, nazad się udali i poszli ku Wilnu i Mińsku; między którymi więcej było chłopow Litewskich, aniżeli Moskwy, iakoż i pacholikow, powiadają, więcej 3 tysięcy, co pouciekali od panow swych i z woyska Litewskiego, które z Moskwą przedawszy się ¹⁾, chodzą i plondrują miasta i wsi po różnych mieyscach.

Roku Pańskiego 1660, mca januarii 4 dnia. Nie czekając pana wojewody Ruskiego, ruszyło się od Dubna woysko kwarciane, odprawiwszy święto Bożego Narodzenia, ku Krzemieńcu i Zbarażu i innych miast, naczyniwszy tu głodu i zniszczenia w kraiach Wołyńskich, około Kowla, Ołyki, Dubna, Ratna i innych miast wojewodztwa Wołyńskiego.

Thego z mca car Moskiewski, skoro przyprowadzono a oddano zdrajcę krola imci Daniłka Wyhowskiego, brata młodszego hetmana woyska Zaporozkiego rodzonego, który na obie się strony, i na tę, i na ową udawał, rozkazał go tyrańsko mordować i niestychane męki zadawać, to iest pasy ze grzbietu drzyć, za pazury tak u nóg, iako i u rąk żelazne szpicy zabiać, napotem żyły pod kolanamy przerznąć a kleszczami wyciągać, tak też i u rąk, napotym

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *zebrawszy się.*

rozkazał oczy świdrem wywiercić i uszy, gdzie napotym nie dosyć, rozkazał u te dziury u oczy i u uszy rostopiwszy srebra nalać, który trup nazad zdraycom krolewskim, kozakom, do Chmielniczenka i do żony onego odesłać, za którym rodzona siostra Chmielniczenkowa była. Co day Panie Boże, aby i każdemu zdraycy tak się nagradzało; iaką miarą ¹⁾, aby onym odmierzono. Któryto i Lublin złupił ²⁾ i wniwec obrócił, i żydow więcej pięciu tysięcy wycioł, oprócz chrzesciian, i onych domy popalił z swoją drużyną rozboynicką, chłopską, kozacką.

Miesiąca februarii 20 dnia. Jmć pan wojewoda Ruski p. Czarnecki z woyskiem, które było z nim we Szwecyi, na Wołyn ku Włodzimirzowi i Łucku przyszedł, a zaledwie tydzień wytchnęli, udał się z woyskiem dla Moskwy nazad ku Brzesciu, którego powiadali woyska 5 tysięcy, a Moskiewskiego, co do Brzescia przyszło Moskwy, 40 tysięcy ³⁾.

Tego z miesiąca 29, w sobotę, wyprawilem syna mego Bazylego do woyska ⁴⁾ z synowcem moim panem Janem Jerliczem, co day Naywyższy Panie Boże szczęśliwie i powodzenie dobre.

Thego z miesiąca i czasu przyszła wiadomość z krajow Szwedzkich, od Alzacyi. Skoro po odeysciu pana wojewody Ruskiego, który, będąc więcej trzech lat w Prusiech, wiedąc i tocząc wojnę z królem Szwedzkim, udał się i powrócił do oyczyzny, ku Polsce, za rozkazaniem iego krol. mei i pisaniem, gdzie na mieyscu swoim s tysiącem ludu żołnierstwa pan Kazimierz Piasoczyński przy królu Duńskim zostawionym iest; o czym gdy się król Szwedzki dowiedział, iż już woysko Polskie ustąpiło i poszło nazad do Polski, mney ważąc sobie woysko Cesarskie i króla Duńskiego, wszystkie pasy pozastępował, gdzie rozumiał bronić przeyscia ludzjom woy-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *mierz*.

²⁾ Тамъ же: *spalił*.

³⁾ Тамъ же короче: *co do Brzescia mianowano 40,000 przyszło*.

⁴⁾ Это слово пропущено въ сп. Вакмана.

skowym. Gdzie na iedney odnodze, która wszędzie przeyscia bronila i strzegła, osim tysięcy ludzi kawalera dobrego położył, które lekce sobie króla Duńskiego i lud Cesarski ważąc, iako iakich żydow, bezpieczni iuż być poczeli. O czym się ¹⁾ pan Piasoczyński, iako pułkownik, dostawszy szwedzkiego ięzyka i z onych się sprawiwszy, daie znać do jenerała Cesarskiego i króla Duńskiego, także i do xięcia Brandeburskiego kurfistra, które namowę uczyniwszy i hasło dawszy Olendrom, za dopuszczeniem i przeyrzeniem Boskim przez hardosć ²⁾ onych Szwedow, a obtoczywszy, gdy nastąpili, o czym mało co wiedzieli, aby im ³⁾ wkoło oney wyspy Olendrowie od wody zwiedli, którym dali bitwę. Między którym woyskiem odważnym zostaiąc pan Piasoczyński s pułkiem swym polskiego rycerstwa, s tym tysiącem skoczy iako u ogień i przepaść, które na godzin dwie tam się hałasowali, aż po łasce Bożey onych siłą i moc złamali i rosproszyli; gdzie na placu 7 tysięcy siedymset szwedow położyli; officerow wszystkich żywcem pobrali i inney starszyny, któremi się napotem więźniami się dzielili, które Cesarzowi jegomci i Królowi porozdawali. Gdzie u tym razie pana Piasoczyńskiego postrzelono, od którego postrzału umarł i tę woynę zdrowiem zapieczętował. A gdyby nie onego odwaga s tą małą garstką ludu polskiego, musieli by te wszystkie z wstydem odchodzić; gdzie polskiego rycerstwa natenczas poległo ze 400 człowieka, a szwedzkiego iak ieden 8 tysięcy położyli ⁴⁾, to iest pobitych, iako i poymanyh, oprócz innego pospolitego człowieka albo ludzi. O którym zniesieniu woyska król Szwedzki, który natenczas w Elblągu był i tam zimował, gdy dowiedział się, w melancholiią wpadł, aż go paraliż zaraził z lewego boku.

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго это слово пропущено.

²⁾ Тамъ же ошибочно: *zazdrość*.

³⁾ Въ сп. Вакемана ошибочно: *albo i nic*; въ изд. Войцицк. *abo im*

⁴⁾ Въ изд. Войц. нѣтъ этого слова.

Thego ż mca pan hetman Potocki, przyszedłszy z woyskiem ku Mohylowu, które nad Dniestrem miasteczko siedzi, w którym opryszkow i kozakow zamkneło się było ludzi do 8 tysięcy, a chcąc onych dostać, przypuscił do szturm, a że za niesprawą wielką 3 tysięcy straciwszy ludzi ¹⁾, pod którym mało nie wszystką piechotę niemiecką i dragonią wybito, także nie mało i spod chorągwi różnych towarzystwa nazabijano, nastrzelano, gdzie z wielkim wstydem i hańbą odeszli, nic nie uczyniwszy. Nazad udawszy się, powrócili ku Międzybożu, a stamtąd woysko rozporządził, i iako hetman waleczny, na Pokucie, ku Haliczu, kwatery rozdał: czego ieszcze ²⁾ byli u ludzi biednych nie doiedli i nie dobrali, tak też i u szlachty, aby dokończyli i ze wszystkiego złupili. A panu hetmanowi bywyszemu Zaporozkiemu, panu Wyhowskiemu ukazał kwatery między Słuczą i Horyniem, gdzie zimowali około Stepania i Korca i innych wsi i miast Wołyńskich; który miał ze dwa tysiące w policzeniu żołnierstwa. Podobno, przydzie i nam ten psalm zaśpiewać: „Przydzie nam zaginać, ratunku potrzeba, ale Ty Sam Panie Boże nasz day onego z nieba. Nie na orężę, ani na wielkosć ludzi woyska ufać; któremu moc odeymuiesz, i rozum zatłumiasz“. A to wszystko pochodzi za lekkim uważeniem i butą a hardością; ano i chłop ma ręce ³⁾, biie pana. A to tobi pycha narobyła licha! ⁴⁾

16 marca. Imć pan wojewoda Ruski, wyszedłszy z Prus z woyskiem, pułkom swym rozdaie kwatery po Wołyniu około Kowla i Ratna.

Mca maja ku Brzesciu Moskwa z woyskiem przyciągnęła, którey powiadano tysięcy czterdziescie. Miasto Brzesć wzziowszy i zamek, w którym ludzi różnych nie mało było, wysiekli, a swemi

¹⁾ Въ изд. Войццкаго: *do 3000 stracił ludu.*

²⁾ Тамъ же: *się.*

³⁾ Тамъ же: *na ręce.*

⁴⁾ Тамъ же: *Ot sobie narobiła pycha licha.* Въ изд. Войццк. въ этомъ мѣстѣ помѣщены: *List Pana Jezusa Nazarańskiego* и *Sen Przenajświętszej Panny*, которыя мы приводимъ въ другомъ мѣстѣ. Въ сп. Ваксмана нѣтъ этихъ пьесъ.

osadzili piechotę; s którymi jmc pan hetman Litewski Sopiaha niepoiednokroć utarczkę mając, ustąpić mosiał na Podlasie, podiazdy odprawuiąc, coraz pod nieprzyacielski bok ocieraiąc się.

Tych że czasow i miesiaca, skoro wytchnęło woysko jmc pana Czarneckiego, wojewody Ruskiego, z onym ku Brzesciu skupiwszy się z p. hetmanem Litewskim i woyskiem, onego nieprzyaciela poczeli rwać różnemi sposobami, który, czas mając wolny, ustępuie aż ku Lachowiczom¹⁾ Moskwa głębiej w Litwę nazad, gdyż tam forteca, zamek mocny iest i obrony²⁾, dział podostatek, od nieboszczyka Chodkiewicza, hetmana Litewskiego, ufundowany i opatrzony bardzo mocno, któremu nieprzyaciel ufał i tam pod nim obozem stanął, że go³⁾ miał prędko dobyć; gdzie pan hetman i pan Czarnecki nie odchodzili od Brzescia, aż załogę Moskiewską dobywszy w zamku, swemi osadzili.

Tego ż meca król imć ze Gdańska się wraca, w którym przez całą zimę był; uczyniwszy wieczny pokoy z Szedzkim królem, do Warszawy przyjeżdża, iako ku domowi swemu. A skoro po przy mierzu i zawarciu pokoju, we dwie niedzieli król Szwegzki umiera, syna zostawuie na swym mieyscu małego, którego królowi imci naszemu w opiekę poleca, po takiey wielkiey i główney nieprzyiaźni i nieżyczliwosci.

Meca junii 26 dnia. Po Wołyniu trwoga od zboycow kozakow, gdzie szlachta z domow swych uciekać musiała od Horyni za Styr, o których więźniowie powiadali kosackie o dziesięć być tysięcy⁴⁾, między którymi 600 Moskwy raytaryi było i dział 3 w taborze mieli; s których, stanowszy u Miedźrzycza Koreckiego, ku Ostrogn na czatę 2 tysięcy się udało. Których pan Łasko, pułkownik pana wojewody Kijowskiego Wyhowskiego, mając szpiegi po nich od Do-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *ku Laskowiczom.*

²⁾ Тамъ же иной распорядокъ словъ въ этой фразѣ.

³⁾ Въ сп. Ваксмана: *thego.*

⁴⁾ Въ изд. Войцickaго: *powiadali, iż kozactwa do 10 tysięcy być miało.*

rohobuża, w którym na stanowisku był i tam stał, mając ze 400 człowieka z sobą, nocą zaszedłszy między sady, w Ostrogu stanął, czekając na zboycow, nim przyjdą, które skoro dzień przyszli; na których iako ubezpieczonych uderzył i rozproszył onych. Który po różnych miejscach i przeprawach na Horyni po kilkanascie razy scierał się z nimi i bił onych i topił w Horyni rzece.

Thego z mca król imé złożył konwokacją, na której uchwalono żołnierza łanowego i akcyzę zniesiono i w niwec obrocono tę uchwałę.

Thego z mca, w dzień niedzielny, skupiwszy się hultaystwo, tabor swoy zostawiwszy nad Horynią, nocą we wsi Tynnym¹⁾, pod Rownem, do dnia na nasze naszedłszy nie smieli uderzyć, będąc ich w kupie na 6 tysięcy, czekali dnia. W tym czasie nasi do koni przyszedłszy, widząc nierównią, ustępować musieli, których nic nie przybywało naszych ku panu Łasku²⁾, ale coraz umniejszało. Jachali na naszych pułtrzeci mili, aż do Żukowa, pod Ołykę, gdzie naparli naszych na rudkę³⁾ błotną i lgnącą bardzo. Tam że w kogo koń dobry a Pan Bóg z nim był, zaledwo drugi przeprawił się; gdzie zginęto naszych pod 60 człowieka, a przeprawiwszy się, w kogo koń lepszy, to w drogę ku Łucku, aż się za Styrem oparli i obeyrzeli. A zboycy, ode wsi do wsi chodząc, palili i pustoszyli, ludzi niewinnych imali, mordowali, różne męki zadawali, gumna wymłacaiać, zboże na Ukrainę ku Białocerkwi odsyłali.

Mca julii dla trwog różnych limitowano trybunał Lubelski.

Tego z mca jmé pan starosta Sokalski Potocki, syn hetmański, na podiazd ku Hoszczy był wyprawiony, mając dwa tysiące wojska, gdzie taborek⁴⁾ onych zniósł, a konnik chłopski uszedł do

¹⁾ Въ изд. Войницк. опечатка: *Finnym*.

²⁾ Тамъ же эти два слова опущены.

³⁾ Тамъ же это слово ошибочно принято за собственное имя.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *taborem*.

Miedzyrzecza¹⁾, gdzie naszym oparł i bronił z za wałów. Co widząc, iż nie mogli zboycem nic uczynić, nazad się udali i odstąpili.

Tego z meca, dnia 29, pan Wyhowski, wojewoda Kijowski, z za Styra pusił się s pułkiem swym ku Horyni, co day Panie Boże szczęśliwie.

Mca junii ostatniego dnia, to iest 30, na dzień świętych Apostołów Piotra i Pawła, zniosłszy się z sobą pan Sapiecha, hetman Litewski, a pan wojewoda Ruski, s którymi natenczas woyska nad 10 tysięcy nie było, ruszyli się za hordym Moskwicinem, potężnym nieprzyjacielem, nad którymi kommissarzem był od cara Moskiewskiego Chowański, a hetmanem Szczerby²⁾, które mieli woyska z sobą 22 tysiące wybranego, jazdy dwanasie tysięcy, a piechoty 10 tysięcy; któremu co Chowański rozkazał, to Szczerby czynił. Szli jako na miod i na igrzysko iakie, smiało, mając orężę pewne, i bardysze iasne, polerowane, ostre, stryczki konopne do wiązania naszych u pasow. Acz³⁾ nienawiść mieli jmcı panowie hetman i pan wojewoda między sobą, oną odłożywszy na stronę, zleca reiment hetman wojewodzie, który sporządziwszy i uszykowawszy te 9 tysięcy woyska następnie na Moskwicina⁴⁾ smiało, który po łasce i dyrekcją Bożą starł i złomił moc onych, gdzie na placu w liczbie tysięcy 12 oraz trupa padło, a na drugich 15 mil iachano scinając, zabijając, aż ku Borysowu, w którym się Borysowie kommissija z Moskwą odprawowała. Tam że i tych kommissarzow od smierci i więzienia srogiego ratowali, których było o 400 człowieka na tej to kommissiy naszych; gdzie się⁵⁾ Moskwa zaparła w zamku, zaczem zamek też Lachowiecki iako od nieprzyjaciela został uwolnionym, oswobodzonym. A ta utarczka stanęła pod Połonką, pod któ-

¹⁾ Въ сп. Ваксмана ошибочно: *Miedzyborza*.

²⁾ Въ изд. Войццкаго: *Szczerba*. Рѣчь идетъ о воеводѣ князѣ Семенѣ Щербатомѣ.

³⁾ Тамъ же: *A iż*.

⁴⁾ Тамъ же прибавлено: *albo na wojsko nieprzyjacielske*.

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ двухъ словъ, а точка начинается со словъ: *Na tej to kommissiy...*

rym zamkiem Moskwa 18 niedziel stała z woyskiem dobywając; 46 sztuk potężney harmaty, prochow, kul, różnego oręża, konie, rynsztunki wzięli, a sami ku Borysowu udali się, uciekając. Gdzie iako znowu zayzrosć¹⁾ następuje. Nie dobywszy Borysowa, odesławszy królowi imci więznie i samego hetmana Szczerbija, i Chowańskiego syna ranego,—a drugiego zabito w potrzebie,—przy onych że i chorągwi 163, idzie jmc pan wojewoda Ruski do Mohilewa przeciwko Dołhorukiemu, który miał 20 tysięcy z sobą i był od cara posłany przeciwko iemu²⁾. Spaliwszy Mohilow a wziowszy wiadomość od więzniow, których podiazd świeżo przywiódł i poimał kilkunastu człowieka, jmc pan wojewoda Ruski ruszył się za Dniepr ku Smoleńsku, co day Panie Boże szczęśliwie. Nie narodowi ludzkiemu a ni mocy onych, ale Tobie, wiecznemu Panu, niech będzie chwała s tego. Amen.

Mca augusta woysko do awizyi hetmana polnego, marszałka koronnego, pana Lubomirskiego ściągając się poczęło, którego powiadano 18 tysięcy bydź, które w Prussiech trzy lata było; uspokoiwszy Szwedow, na Ukrainę ku Kijowu obróciło się przeciwko kozakom i Moskwie.

Tego z mca jmc pan Krzysztof Tyszkiewicz, woiewoda Czer nihowski, kawaler doswiadczony, dobr i sumptu swego nie żałujący dla Rzeczypospolitey, umiera.

Tego z mca król imć przybył, albo przyjechał³⁾ do Lwowa z króliczą⁴⁾ imoscją i ze wszystkim dworem, w którym niedziel ze dwie tam zabawiwszy, iachał do Samboru, gdyż we Lwowie od żołnierza i ludzi różnych bardzo wielka ciżba była.

Mca augusta 23 dnia. Przyjechawszy jmc pan marszałek hetman polny do Łucka, skupiwszy się z woyskiem, ruszył się od

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *zazdrość*.

²⁾ Тамъ же нѣтъ послѣднихъ двухъ словъ.

³⁾ Тамъ же два послѣднія слова опущены.

⁴⁾ Тамъ же: z *Królową*.

Łucka iako na wojnę ku Lachowcom mimo Dubno, mając jazdy 20, a piechoty 10 tysięcy różney z cudzoziemcy, oprócz liczney czeladzi i ochotnika, którego kładli na 40 albo i daley tysięcy wszystkiego, harmaty mając kilkadziesiąt sztuk; gdzie się skupili z Ordą, ktorey 50 tysięcy przyszło, i stali koczowiskiem pod Wiszniwcem ¹⁾ niedziel ze trzy, a stamtąd zasiągali żywność sobie około Ostroga, Korca i innych miast i wsi różnych.

Tego ż mca zeszli się i skupili się p.p. hetmani oba, koronny i polny, pod Lachowcami z woyskiem i Ordą Amurat Sołtanem, z którym powiádano i rachowano do bitwy wybranego czoła Ordę 40 tysięcy, a chałustry ²⁾ do 20 tysięcy, i ruszyli się ku Łabuniowi, a od Łabunia ku Lubartowu ³⁾, które siedzi nad rzeką Słuczą.

Tego ż roku 1660, mca septembra 14 dnia, s południa Orda, ktorey mianowano 2 tysiące być, które dla żywnosci wprzód bieżeli, ziechali się i potkali z oboznym Moskiewskim, nie wiedząc o sobie, który we 400 człowieka naprzód wojska Moskiewskiego iachał, upatrując miejsca na obóz, gdzie stać na nocleg miał ⁴⁾; których oskoczywszy, na głowę znieśli, a innych do więzienia pobrali. Za którymi wojewoda Kijowski Szeremet z woyskiem przeciwko naszym za rozkazaniem carskim abo pisaniem, mając wojska Moskiewskiego 40 tysięcy czolnego, szedł. A iako Polacy o Moskiewskim nie wiedzieli, tak też i Moskwa o Polskim woysku. Tenże Szeremet miał kozaków 30 tysięcy, nad którymi Ciecziura ⁵⁾ starszym był, który wszystkich chłopow zadnieprskich zbuntował był, i pana Niemierzyca zabili, i 17 chorągwi po różnych miejscach o iedney godzinie i iednego dnia zmowiwszy się zniósł i pozabiał. O którym nieprzyjacielu zaraz, skoro oboznego Tatarowie rozgromili, dali znać do panow hetmanow i więzniow przysłali do Amu-

¹⁾ Въ изд. Войццицкаго: *Wisniowcem*.

²⁾ Тамъ же: *halastery*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *ku Tubartowu*

⁴⁾ Тамъ же: *gdzie stać ma, nocleg miał*.

⁵⁾ Тамъ же ошибочно: *Cinciura*.

rat-Sułtana, oznajmując, że Szeremet iedno od woyska, gdzie zarazem ua trwoęgę obwołano. Orda się wszystka do koni rzuciła i naprzód ruszyła ku Moskwie, z któremi aż do nocy zabawiali się i osadzili w Brzezniakach, od Lubartowa puł mili, którym nie dali się nigdzie ¹⁾ wychylić s taboru: Nazajutrz we szrodę im dragonija i piechota dopomogała, i we czwartek także nie wypuszczali s taboru ani po trawę, ani po żywnosć żadną miarą; w ostatku i wody czystey ani iakiey iuż im nie poczęło dociekać, ale z rudy, z błota dławili, albo ssali ²⁾. W piątek pany hetmany ze wszystką potęgą od Lubartowa pod tabor Moskiewski podstąpili.

Dnia 27. Szeremet, stojąc w okopie przez dwie niedziele bez iednego dnia, w poniedziałek tabor sprawiwszy, ruszył się ku Cudnowu nazad, gdzie dwie mile zaledwo uszedłszy, noclegował we wsi Krasnosiołce, okopawszy się. Nazajutr, we czwartek, ku Cudnowu udał się, który zbroynego ludu 6 tysięcy zostawiwszy na odwodzie, pomału uchodzi; nad któremi pany hetmani z woyskiem i Ordą, w koło ostąpiwszy, różnemi sposobami z dział one rozrywali i bili, napotym nazad się udali, na ow zbroyny lud, na te sześć tysięcy ludzi, zaledwo, nie mało swoich postradawszy o kilkaset człowieka, aż hussaryia, ktorych 500 było, skoczyli i rozerwali onego kirasnika ³⁾, iakoż po łasce Naywyzszego Pana na głowę zrazili. Sam Szeremet ku Cudnowu uchodzi, któremu piechota i dragonija na rzece Teterowie zastępuje, wozow abo taborow do pułtora tysiąca odjęta i dział kilka; a przeszedłszy rzekę Teterow, niżej miasta Cudnowa stanął i okopał się w polu. Którego ku Piatce miasteczku daley nie dopuszczono w drogę, s którego okopu na każdę wy-cieczką sprawowali onego, drugiemu wałami osypali i szańcami gęstemi i piechotą osadzili.

¹⁾ Въ изд. Войц. *nigdy*.

²⁾ Тамъ же ошибочно: *dławili*, a tę *żrali*.

³⁾ Тамъ же: *Kirysnika*.

Mca octobra 7 dnia. we czwartek, Chmielniczenka iz jego watahą między Berdyczowem i Piatką woysko Polskie z Tatarami osadzili, który szedł na odsiecz Szeremetowi, mając z sobą zboycow szesdziesiąt tysięcy kozakow i harmaty sztuk 40; gdzie nasi w tabor wpadłszy, iedni się bili, a drugie, mianowicie piechota i dragonija, na łupy padła. Kozacy to postrzegłszy, poprawili się, naszych wsparli i niemało towarzystwa, rotmistrzow, kapitanow niemieckich, porucznikow pozabijali i nastrzelali, gdzie z niczym nasi ustąpić musieli; onych zboycow osadzili, które się potężnie okopali przez noc. Jako że to onym pomogło, że noc zarazem w godzinę abo coś trocha raniey nastąpiła, że onych nie zniesli¹⁾; iednak na 4 tysiące i daley tych zboycow wycięli i wybili, nad którymi poblizu zaraz żołnierze bez taboru nocowali.

Thego że mca 14 dnia²⁾, we czwartek, Szeremet iako znowu tabor sprawiwszy, rusza się, chcąc się przebijać do Teterowa abo Cudnowa, którego znowu osadzono w kilku strzelania³⁾ z łuku od pierwszego mieysca, skoro dzień poczęło, a straż placowa zesła była, gdyż tam wielki smrod w taborze był Moskiewskiem niewypowiedziany, gdzie aż zdychać musieli i puchnąć od plugastwa i ścierwa; gdzie i tam onemu więcey niż na dwa tysiący człowieka zrazili, wozow i karoc onemu nie mało urwały.

Tego że mca octobra 20 dnia. Chmielniczenko s swoją watahą panow hetmanow przeprosiwszy, że iuż wiernemi poddanemi zostawać mają, a nie zdradzać wiecznemi czasy mają, których było więcey 30 tysięcy oprócz dżur, harmaty 40 sztuk dział mając; których, iako oni sami powiadali, iż na 15 tysięcy, iako woysko Polskie napadło z Ordą, zginęło onych ieszcze nim do Polskiego woyska przyszli i skupili się. O czym Szeremet gdy się dowiedział, iako

¹⁾ Въ изд. Войцickaго допущена здѣсь произвольная перестановка словъ и предложений.

²⁾ Тамъ же: 13 d.

³⁾ Тамъ же съ новой строки: *W kilku strzelano...*

na tryumf z dział kazał bić i bardzo sobą trwożyć poczet, i wszystkich mieszczan Cudnowskich, których był zabrał, tak samych, iako i żon z dziećmi kazał w taborze wiscinać. Potym zaś w kilka dni Ciecziura od niego ucieka i zdradza onego Szeremeta i poddaie¹⁾ się we czterech abo i daley tysiącach panom hetmanom; ostatka kozakow Ciecziurynych, co się było pozostało między Moskwą, wygnać Szeremet s taboru swego rozkazał, których Tatarom oddał.

Dnia 28, w dzień czwartkowy, nie mając żadney nadziei ni od kogo, będąc znędzniony ze wszystkim swym woyskiem, którego samego, s kniaziami i dumnymi bojarami człowieka o 40, panowie hetmani biorą z ich dostatkami, z skarbami, ńarmatą, działami, których 40 sztuk było i inney strzelby i orężą,—to wszystko od siebie poddawali. Samego Szeremeta s kniaziami i bojary panowie hetmani zostawili, a te woysko Moskiewskie i kozakow Ciecziurynych Orda rozżakowała²⁾ i do niewoli pobrała na dziewiędziesiąt tysięcy abo na sto, z ich dostatkami, które mieli ieszcze przy sobie. O Szeremeta i o kniazie Sołtan Gałga warcholił się, gniewaiąc się s pany hetmany, aby onym i te więznie wydane byli, prosząc³⁾. Powiadaią⁴⁾ iż przez te czasy wszystkiego woyska i komput uczynili: tak Moskwy, iako i kozakow pod 80 tysięcy zginęło, a Polskiego na 14 tysięcy; co pozabijano, pomarło, i co pouciekali z woyska dla głodu i ńędzy wielkiej; iakoż w Moskiewskim taborze surowe mięso końskie iadali, bo drew nie mieli⁵⁾. Po kilku zaś dniach panowie hetmani Szeremeta Ordzie oddaiają dla zdrady onego, kóren pisał, aby się Kijow nie poddawał, luboby i Szeremeta przywiedziono do onego; s kóremi listami przeięła Orda onych wyprawcow, a poymawszy, hetmanom okazali zdradę Szeremetową.

1) Въ изд. Войццкаго: *i sprzedaje się.*

2) Тамъ же ошибочно: *rozłokowała.*

3) Тамъ же это слово выброшено.

4) Тамъ же: *Powiadali.*

5) Тамъ же прибавлено: *znaku.*

Mca nowembra¹⁾ 12 dnia, po sw. Marcinie. Na perswaziją Szeremetową, który miał Kijow i inne miasteczka na tey i na drugiej stronie Dniepru pusić panom hetmanom, zaczyn woysko się ruszyło od Cudnowa ku Kijowu na Ukrainę i przeciwko Moskwie, które i ieszcze po zadzie w pomoc onemu Szeremetowi 12 tysięcy zostawali z harmatą i żywnością. Ale za niesprawą naszych, p. Sobieskiego, chorążego, i pana Sapiehi, między którymi i pan Wyhowski był, wojewoda Kijowski, gdzie Moskwa, wziowszy wiadomość pod Brusilowem, iż iuż Szeremeta zniesiono, i chorągwie polskie postrzegłszy i obaczywszy, uciekać zaraz nazad poczeli ku Kijowu, które uszli z kniazem Jurijem. Gdzie pan hetman koronny, wziowszy Cieciorę i innę starszynę zdraycow kozakow, wracają się ku Podhaycom i do króla imci. Szeremeta i innych bojarow dumnych i wojewodow Moskiewskich oddają Sułtanowi, których na 50 tysięcy, powiadano, rachowali w liczbie²⁾, a kozakow zdraycow z drugą także wiele do Ordy pognano. Jmé pan hetman polny ku Korosteszowu udał się, a tam stanowszy, woysku kwatery poukazywał i rozdał, gdzie na Ukrainie aż do wiosny woysko stało bezpiecznie, mając iako dla siebie, tak i dla koni podostatku wszystkiego.

Ten że Szeremet, przenaiowszy a namowiwszy się³⁾ z iednym tatarzynem, który go strzegł, aby z nim do Kijowa iachał i konia pod niego dał, zaczyn tatarzyn dawszy się namowić, które uciekają od Sułtana. A iako dziwny Pan Bóg w sprawach swoich nie chce zdraycow cierpieć i krzywoprzysięzcom przebaczać, the chorągwie, które były naprzod z panem hetmanem ku Kijowu się byli udali i gonili za kniazem Jurijem, s którymi i Ordy kilkaset człowieka było, we trzech milach od Kijowa spotykają Szeremeta s tatarzynem, spytają, co by za sprawa; połapiwszy⁴⁾, oddają Ordzie znowu.

¹⁾ Въ изд. Войццикаго ошибочно: *Miesiąca 9 octobra 12 dnia.*

²⁾ Тамъ же измѣнено: *которыхъ повиадано лицьбѣ на 50.000 rachowali.*

³⁾ Тамъ же: *przenajawszy się namówił.*

⁴⁾ Тамъ же: *połapawszy.*

A temu tataru za zdradę kazał Sołtan naprzod oczy wylupić, a potym obwiesić, a Szeremeta dobrimi kaydanami i więzieniem lepszym opatrzeć, a nie w karocy iachać, ale iuż za psotę na kobyle, albo podle kobyły piechotą.

List do jmci pana Samuela Rahozy¹⁾.

Experiment woyny Moskiewskiey, który się odprawował z nami przez te czasy²⁾. Po potrzebie Połonieckiey i Lachowieckiey w Litwie z Chowańskim, atakując Borysow i Mohyłow przez niedziel kilkanascie, za nastąpieniem woysk nieprzyjacielskich, którzy ze trzech stron szli na nas: z iedney strony Dołhoruki we 40 tysięcy, a z drugiey strony Zołotarenko z kozakami we 20 tysięcy, z trzeciey strony Chowański z Moskwą 10 tysięcy; zacyim nie chcieliśmy, aby się tego więcey nie przybrało na taką garstkę małą woyska naszego, którego nie było więcey wszystkiego, tak Litewskiego, Żmudzkiego, iako i koronnego, nad 12 tysięcy w liczbie abo kompucie znalazło się, gdzie ruszyliśmy się s pod Mohilowa die 2 octobris za Dniepr przeciwko Dołhorukiemu, któregośmy spotkali za Dnieprem w 6 milach nad rzeką Basią³⁾. Stanowszy o cwierć mili, przez dni kilka chorągwie z harcownikiem zabawy woienne odprawowali, co za każdym razem przeciwko kilkum chorągwi naszym ze wszystkim woyskiem nieprzyjaciel w pole wychodził⁴⁾. Co jme reimentarze nasi, zrozumiawszy siły i potęgę nieprzyjacielską, wzywszy Pana Boga na pomoc, die 8 octobris przededniem wyprowadzili woysko w pole i uszykowawszy się porządnie staneli. Co postrzegłszy woysko w szyku⁵⁾ stojące w polu, nieprzyjaciel nieomieszkanie, tabor swoy opatrzywszy, w pole też woysko swoje wy-

¹⁾ Въ изд. Войц. нѣтъ этого заголовка.

²⁾ Въ рук. Вакмана: *przeszłe czasy*.

³⁾ Въ изд. Войц.: *Baria*.

⁴⁾ Тамъ же: *wojskiem wszystko w pole wychodziło*.

⁵⁾ Въ рук. Вакмана ошибочно: *wszystkie*.

wodzi, szykując szrodkiem batalią piechotami, działami i komonicką zbroją¹⁾, tak też i skrzydła [prawe i lewe opatrzywszy piechotę, armatą, komonnikiem, manierą niemiecką, z wielką pompą i tryumfem następowali. Co widząc pan wojewoda Ruski inwencją jego, posłał wtył Tatarow kilka chorągwi, aby mógł rozerwać impreze następującego, ale onego to nic nie alterowało, bo częścią piechoty tabor dobrze opatrzył. Oni też widząc następującego, zawoławszy do Pana Boga, o południu kłusem ku onym postąpili, gdzie wytrzymawszy tak wielki ogień, wsiadłszy na raytaryą uzbroiną, aż do piechoty, i tak uganiając się z niemi w tę i ową stronę, spierając²⁾ raytaryą i piechotę, której nie mogliśmy znieść funditus³⁾, bo był każdy szwadron piechoty kobylicami i częstokółami⁴⁾ ostawiony,—tho⁵⁾ z sobą wszystko niesli; ale prędce⁶⁾ tak długo nacieraliśmy, że komonników iednych wycięli, drugich rozsposzyli, a ostatek do taboru s piechotą zapendzili s pola i dział 8 wzieli, ale⁷⁾ z wielką szkodą tak ludzi, iako i konnych naszych, co i mnie samemu dostało się kilka postrzałów, ale za łaską Pana Boga nie szkodliwie. My też sami zmrokiem s pola zeszli do swego miejsca na odpocznienie nocne, gdzie stojąc nad taborem Moskiewskim kilka dni, już więcey w pole ten nieprzyjaciel nie wychodził, czekając na posiłki, do którego prędko pospieszyli się, które już blisko nas byli. O których my wziowszy wiadomość, musieliśmy ruszyć od⁸⁾ Dołhorukiego na Chowańskiego o kilka mil, którego ludzi spotkaliśmy pułkora tysiąca zbroynych i wybornych dnia 27 okto-

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *i komonnikiem zbrojną.*

²⁾ Тамъ же: *wypierając.*

³⁾ Тамъ же это слово опущено.

⁴⁾ Тамъ же: *ostrokołami*

⁵⁾ Тамъ же: *które z sobą w szyku niesli.*

⁶⁾ Тамъ же эти два слова опущены.

⁷⁾ Тамъ же: *a to.*

⁸⁾ Тамъ же: *do.*

ris, mil pięć od Dniepra¹⁾, a 6 mil od taboru²⁾, których przez dwie mile goniąc, wszystkich wycieli, zaledwo kilkanascie do taboru uciekło. Woysko też nasze koronne prędko ku taborowi postąpiło, o czym się dowiedziawszy Chowański ucieka nazad z ostatkiem; myśmy też tabor jego wzięli i dział 9 s prochami. Część woyska naszego posłał jmc pan wojewoda Ruski w pogoń za niemi, za Chowańskim, aż do samey granicy Moskiewskiey, gdzie idąc woysko za niemi iednych scinali, drugich brali, ostatek³⁾ pouciekało. Tam że i stolnika carskiego poymaliśmy, który iachał z ukazami⁴⁾ carskiemi do wszystkiego woyska, sprawcę państwa Moskiewskiego.

Roku 1661, mca januarii. Jmc p. wojewoda Ruski pan Czarnecki od Mohilowa puscil się z woyskiem swym na Ukrainę, ku Kijowu, a będąc pod Czernihowem, w którym Moskwa i buntownicy kozacy bywszy⁵⁾ zamkneli się, którym nie uczyniwszy nic i nie dobywszy, odstepują, rozdawszy kwatery około Mozera, a sam pan wojewoda na Wołyń odjeżdża do domu i na seym⁶⁾. Jmc pan marszałek, hetman polny, zleciwszy woysko jmc panu Sapiezie, pisarzowi woyskowemu, sam iedzie na święta Boże Narodzenie do Ołyki, na Wołyń, ku siostrze xiężnie Radziwiłowey, rozporządziwszy pułki i charągwie, porozdawawszy stanowiska po wszystkiew Ukrainie.

Tych że czasow, w iesieni, Turcy zaczęli woynę z cesarzem Chrzescijańskim i z królem Węgierskim, z Rakocym, którego Rakociego w potrzebie⁷⁾ postrzelono; czwartego dnia umiera od onego postrzału.

1) Въ изд. Войццицаго прибавлено: *z téj strony.*

2) Тамъ же прибавлено: *jego.*

3) Тамъ же: *brali dostatek*, а слѣдующее слово опущено.

4) Тамъ же ошибочно: *z mazami (wozami).*

5) Тамъ же нѣтъ этого слова.

6) Тамъ же ошибочно: *i nasz Jmc pan..*

7) Тамъ же это слово опущено.

Roku Pańskiego 1661, mca januarii. Woysko się ruszyło za Dniepr, co day Boże szczęśliwie.

Mca marca, 26 dnia, król jmc seymiki składa, na który i pan Wyhowski do Żytomierza zieżdża i inna szlachta, obywatele wojewodztwa Kijowskiego.

Mca kwietnia. Moskwa s Kijowa wypadłszy na Makarow we dnie, na pułk pana Halickiego, który tam stanowisko miał, nastąpili i naszych starli, gdzie aż do zameczku musiał ustępować obronną ręką, wszystko swoje straciwszy i odbiegłszy konie, wozy. Onych w zameczku nie dobywając, miasteczko spalili, nazad z łupem abo zdobyczą ku Kijowu cało nawrócili, których było 5 tysięcy, działek mając z sobą trzy.

Thego z czasu król jmc Cieciurę z drugim zdraycą Apostołem pułkownikiem, wolno uczyniwszy i udarowawszy onych po 2 tysiące złotych, puszcza z Warszawy ku domom ich psich; których jmc pan wojewoda ¹⁾, za pisaniem Chmielniczenkowym, który ²⁾ usłyszawszy o tem, iż król ich darował, aby buntow iakich znowu za Dnieprem nie wznawiali, prosi przez pisanie, aby onych nie puszczano, ale raczey potracono; co jmc pan wojewoda w Dubieńskim zamku więcey roku miał za strażą, które ieden po drugim pouciekali z onego; które i na Ukrainę zabiegłszy, nie uszli haniebney smierci i karania.

Mca maja, 7 dnia, seym się zaczyna, co day Panie Boże szczęśliwie i zgodnie na wszystko dobre i pożyteczne Rzeczypospolitey.

Thego z czasu pani Zamoyska, wojewodzina Sandomirska, bez woli i wiadomosci swego męża, wziowwszy zły umysł i radę, zabrawszy dostatki i skarb, złoto, srebro, kleynoty, pieniądze, o których powiadano być miało 70 tysięcy, podmowiwszy sługę starszego i innych pacholąt do kilkunastu, ujeżdża do cudzey siemi, do oyczy-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго прибавлено: *Czernikowski*.

²⁾ Тамъ же это слово опущено, что измѣняетъ смыслъ рѣчи.

stey ¹⁾ swey, ku Francyi, pod niebytnosć samego pana wojewody, który na seymie bawił się w Warszawie. Lepiej było w domu się ożenić z szlachcianką iaką polską, zdrowiey by było i pożyteczniej i każdemu takowemu; dobrze takie żonki przymować rozpustnemu.

Roku 1662, maja 8 dnia. Woysko ustępuje z Ukrainy, które przyszedłszy, naprzod niemiecka piechota i polska z harmatą pod Dubnem stali, a iazda kommonnik pod Zasławiem, dowiedziawszy się o zdradzie chłopskiej kozackiej, które zamysły swe chcieli obrócić iako panu Kalinowskiemu, pod Batohowem ²⁾ onego i woysko jego zniesli na głowę, tak i teraz inwencija ich na tym była; ale z ich że niektóre życzliwe będąc, a mianowicie pisarz onych że woyskowy przestrzegł. A polskie p.p. hetmani, pułkownicy, rotmistrze i towarzystwo niektóre zaledwo połowica w woysku się zostawała, które do domow swych i żon roziechali się były.

Mca junii, dnia 9 ³⁾. Od Ptyczy skoro się skupiwszy woysko a wytechnwszy troche, obebrawszy w kole jeneralnym z poszrodka siebie, upatrzywszy męża dobrego jmć pana Swiderskiego, dyrektorem albo marszałkiem, puścili się ciągnieniem aż do Polski, pobierając ⁴⁾ starostwa i ekonomije dobr króla jmci i duchownych. zrewidowawszy, intraty na siebie poobracali a do iedney gromady abo skarbu składali, i chleb abo stacyją s tych że dobr brali i biorą przez te czasy, nim zapłata onych doydzie.

W tem że roku 1662, mca marca, iako znowu seym, na którym uchwalono pogłowszczyznę tak od szlachty, oprócz senatorow i starost królewskich, od szlachcica samego złotych 3, od żony onego po złotych 2, który by też miał syny albo córki, a mieli wiecey niż po 10 lat, od każdego po zł. iednym. Od wygnaney szlachty z Ukrainy po złotych 2, a od żon po półtora, od dzieci

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *do ojczyzny.*

²⁾ У Ваксмана ошибочно: *pod Batowem.*

³⁾ Въ изд. Войницкаго: *4 dnia.*

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *odbierając.*

po złot 1; od czeladzi¹⁾ po złot. 1, od chłopą ciągłego po złł 2, od żony onego po złł. 1, a od pułdworzyszných połowe tego; od naymitow chłopskich po złł. 1 i od kucharek. Który to seym mało nie 7 niedziel trwał.

M-ca julii 30 dnia. Limitacyia trybunału w Lublinie dla powietrza wszędzie, po wszystkiey Polsce, poza Wisłą w Warszawie, dla czego król jmć, pan nasz miłościwy, w Ruskie kraje, ku Lwowu zieżdża wespoł z królową jmcnią i ze wszystkiem dworem do mieszkania.

M-ca augusta woysko związkowe, spodziewaiąc się zapłaty od Rzeczypospolitey, zbieraiąc się do obozu pod Solec z swoim marszałkiem, których więcey 40 tysięcy²⁾ mogło bydź, czekali przez całe lato i jesień, a nie mogąc doczekać się za facyjami niektórych senatorow, które u boku krolewskiego mieszkaiąc we Lwowie, nie telo sami, ale i z żonami iadali i pijali, a pierwszy taki pan Lubowidzki, kasztelan Wołyński, i innych nie mało, zaczym pogłowszczyznę wniwec obrocili. Co widząc związkowi i od niektórych ze dworu królewskiego maiąc wiadomosć, iako znowu na zimę rozdaią³⁾ chleb po dobrach króla jmcni i duchownych⁴⁾, gdzie idą na stanowiska ze swoim dyrektorem, zostawiwszy s posrodka siebie deputatow we Lwowie dla zapłaty, które przez całą zimę nic nie sprawili i nie otrzymali zapłaty, przez z niczym odiechali.

Chmielnicki młody Jurko, będąc hetmanem kozackim, zebrawszy się z swoją watahą albo drużyną, a maiąc i kwarcianego woyska 3 tysiące ludzi, idzie za Dniepr, chcąc dejnekow⁵⁾, które przy Samczenku⁶⁾ wiązali się w Perejaslawu i przy moskwicinie kniazia Romodanowskim, przy którym było zbroynego ludu Moskwy 15 ty-

1) Въ изд. Войницкаго о челяди пропускъ.

2) Тамъ же: *więcej 30,000 albo i 40,000.*

3) Тамъ же пропущено это слово.

4) Тамъ же прибавлено слово: *brak.*

5) Тамъ же вмѣсто этого слова: *tych.*

6) Тамъ же ошибочно: *Sumceńki.*

sięcy, a dejnekow ¹⁾ do 40 tysięcy. Który dowiedziawszy się, że Chmielniczenko przeprawił się w Kaniowie, zarazem następuje Romodanowski na onego i tak ciężko stanął, że nasze nie wytrzymały onym, iako który siedział na koniu albo pieszo stał, prosto w Dniepr przeciwko siebie skoczył i musiał płynąć nazad ku Kaniowu, a niemiecka piechota i dragonija wszystka została przy swoim reimentarzu Wewierskim ²⁾, których iednych wybito, drugich do więzienia Moskwa pobrała i harmatę. Jakoż więcej chłopci pobili tych, co przepływali byli Dniepr, niż od Moskwy i co by potonęli ³⁾. Jakoż kozacy Chmielniczenka i wojsko zdradzili, nie chcieli się bić z Moskalami ⁴⁾, iakoż pułk Kaniowski i Korsuński na stronę zarazem ustąpił i skoczyli do przewozu i uciekli, Chmielniczenka odstąpił, który iakoś zaledwie przewiozł się. A po kilku niedzieliach zebrawszy się dejneki i Moskwy kilkanascie tysięcy, za wiadomością kniazia Romodanowskiego, przeprawili się u Kaniowa, po miasteczkach i wsiach chodząc i pustosząc, plondrując, scinając, paląc s temi zdrajcami, co Chmielniczenka zdradzili. Zaczym Chmielnicki, obestawszy uniwersałem kozaków, których ieszcze życzliwych miał sobie, skupiwszy się, nuż po dejnekach i Moskwie takim że sposobem oddaie: których nagnał ⁵⁾ w Dniepr, iednych zabijano, drugich imano, a trzecie sami toneli, i harmaty odjęto kilkanascie sztuk. Maiąc Ordy przy sobie tysięcy ze czterdzieście, które gdy na zimę do Ordy odchodzili ku domom swoim, Chmielnicki w nadgrode onych pracy ⁶⁾ wydaie Kaniow z ich przysiółkami albo futurami, i Korsuń z ich miasteczkami, aby jasyrem sobie płacili, którym i sam dopomogł. Ten że Chmielnicki kazał rewidować niewol-

¹⁾ Въ изд. Войницкаго вмѣсто этого слова: *a innych*. И ниже всюду это имя опущено.

²⁾ Тамъ же: *Wewierskim*.

³⁾ Тамъ же нѣтъ двухъ послѣднихъ словъ.

⁴⁾ Тамъ же: *z Moskwa*.

⁵⁾ Здѣсь и далѣе въ изд. Войницк. допущена произвольная перестановка предложений.

⁶⁾ Тамъ же: *na drodze onym*

niki, co Tatarowie nabrali, których 120 i coś tysięcy pognali do Ordy, którym jeżeliby temi zdrajcami nie zapłacili, to mieli Orda na Wołyń poiść, plondrując, płacąc sobie.

Tego ż roku w Polsce wielki nieurodzaj, a mianowicie około Wisły poczowszy aż do Bugu; mróz żyta popsował, także i iarzynę, owoce też wszelakie, zaczym drogość wielka była zboża i głód niemały. Na Wisle w lecie powódź bardzo wielka też była, że wsie, bydła, ludzi, zboża powytapiało, czego nigdy, iako powiadają, nie słyhać¹⁾ było od wielu lath takiego dopuszczenia Bożego na ludzie.

Tego ż czasu on zdrajca wszystkiej Korony Polskiej, Radziejowski, który Szwedzkiego króla wprowadził²⁾ do Polski i przez niego się ten ogień rospalił, króla przeprasza (którego i przeprosił)³⁾ i wraca się nazad po śmierci króla Szwedzkiego, któremu włos z głowy za tak wielki uczynek zradziecki nie spadł, a nie tylo żeby go pal miał potkać albo ręka katowska nad głową iego bydź, ale ieszcze mu i wesele, iako znowu⁴⁾; z żoną iego sprawowano i tryumfowano; przy którym i innych zdrajcow niemało nazad się powracało do Polski od Szwedow. Nie stało onych paniąt, xiążąt, które bywali wojewodami, senatorami, strożami Korony Polskiej, nie cierpieli nikomu złego, karali, wytykali s pośrzedku siebie, zaczym po łasce Bożey dobrze się działo, i Polska w pokoju i całosci aż do tych czasow zostawała. Ale iako przyszło na terazniejsze senatory, co młodość swoją i czasy lath swoich u szlachty służąc komorniczco, a nie żołniersko tracili, ale piętami przed paniami wiercieli, czapki poprawiali, za karetami iezdźzali, w cancellaryiach się ćwiczyli⁵⁾, u których ani sumienia, o czym Pan Bóg

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: *nie slychana byla.*

²⁾ Тамъ же: *sprowadził.*

³⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ словъ.

⁴⁾ Тамъ же эти слова опущены.

⁵⁾ Тамъ же: *przyćwiczyli.*

wie, ani też mało potciwego, aby iedno zkąd wziąć, iakim by sposobem czego nabić—o tym wszystka myśl i rada, zawsze dostatki swoje przyozdabiać; tedy i ten zdrayca Radziejowski ¹⁾ datkami i obietnicami panow senatorow umohoryczył i do łaski pańskiej dostąpił. O, książęta Ostrożscy, Zbarażcy, Zaslawscy, Wiszniowieccy, Koreccy, Sanguszkowie i inni książęta, panowie Teńczyscy, Sieniawscy, Zgórkowie, Jazłowieccy, Pretwicowie, Zborowscy, Strusowie, Hoyscy, których iuż iedno pamiątka zostawał! Nie stało iuż onych obrońcow, filarów Korony Polskiej! Gdzie też podzieli się i książęta Słuckie? Ustąpili, niemasz ich, nie stało, iedno pamiątka tych strożow kochanych oyczyzny pozostała. Podobno ²⁾, was ziemia, iako matka wszystkiego stworzenia, pobrała do siebie, zaczym niemasz, ani potomkow po was nie zostacie. Teraz nam zle się dzieie po waszych głowach, i Pan Bóg wie, co się ieszcze daley z nami będzie działo. Sprawiedliwosci ani prawdy nie pytay: oslepła na obie oczy; szalbierstwo szcścia końmi na górę ciągnie, zacinay daley gdzie równo; na co Ty sam Panie z nieba, do czasu folgując każdemu, czekasz!

O śmierci jnci pana Gonsiewskiego.

W tym że roku 1662, miesiąca augusta, śmierć pana Gonsiewskiego, hetmana polnego Litewskiego, od związku rycerskiego, po którym postrzegłszy zdradę, onego zabili, któremu nadgrobek taki napisany:

Hetman zacy Litewski tu leży Gonsiewski.
Ten kilka lat ucierpiał niewoli Moskiewskiej;
Ten prawie od oyczyzny w oney zaniedbany,
Woyskom prędcie ³⁾ Litewskim na zamianę dany.

¹⁾ Въ изд. Войницкаго прибавлено: *o kim wiedzie.*

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

³⁾ Тамъ же: *przed się.*

Nie chciał woyska pamiętać szczerey życzliwości,
Zapomniał wspólney woysku wyswiadczyć miłości.
W Warszawie się opętał fakcyą nadętą,
Chciał związek rozwiązywać, gruntownie zaczęty.
Którego to Moskiewska ręka nie pożyła,
Chyba dworska fakcyia w grob go wprowadziła.
Nie wiedziałeś, Gonsiewski, frantow¹⁾ postrzeżono,
W Polsce teraz na takich związek uczyniono.
Przy tym tobie dawne się niecnoty skrupiły
J dziedzicznych cię braci mogiły pokryły.
Niechżeć Pan Bóg da thedy wieczny odpoczynek,
A poszle też Pacowi śmierć za upominek.
Ale ten nie odstąpi ni iednego kroku:
Nie wypędzisz do Litwy²⁾ od pańskiego boku.
Senatory też chytre napomnij koronne:
Nie pomoże, powiedź im, miasto Lwow obronne.
Kanclerza koronnego przestrzędź nie zawadzi,
Wojewodę Ruskiego, bo wszystko zle radzi.
A Rejowi choć we snie ukaż się po śmierci,
Bo związek nie ominie, w kudły mu się wkręci;
Przynajmniej mu się ukaż żonie³⁾ Lubowickiego⁴⁾,
Śmiercią twą od szalbierstwa odwiedzisz onego.
Poszlij coś hetmanowi z Litewskiej krainy,
Żeby nie było w onych takowey nowiny.
Przyszło i panom Wołyńcom na szary koniec:
Co mieli xiążąt, panow kasztelanami, a teraz golec.
Hetmana Gonsiewskiego, marszałka Żyromskiego, pułkownika
Kmicica⁵⁾ Litewski związek pozabijał o fakcyę abo zdradę.

1) Въ изд. Войццикаго: *frantóć*.

2) Тамъ же: *Nie zapędzi go do Litwy*.

3) Въ сп. Ваксмана: *że nie*.

4) Тамъ же и у Войцциц. прибавлено: *kasztelana Wojewodztwa Wołyńskiego*.

5) Въ изд. Войццицк.: *Kmicica*.

O komissyi, czemu się przewleka.

Konsyderuiąc, skąd iest kommissyi zwłoka,
Co Machiawel pierwszy, który nie ma oka,
Szalbierskiemi swemi sposoby przeszkoda,
A drugi z nim Peroines¹⁾ z wielką siwą brodą,
Którzy są principales, z nimi zaś nie mało
Zausznikow,—tych by mi i pióro ustało
Wypisuiąc, iak oni bez przestanku radzą:
Da Pan Bóg²⁾, że im rady te wkrótce zawadzą,
Tym bezbożnym, a rzeknę odrodkom w Koronie,
Bardziej są przychylnieysi ku Francuskiej stronie.
Których intenta na tym³⁾, aby do ruiny
Przyprowadzić Koronę; bo znać swey dziedziny⁴⁾
Mało mają, albo nie, tylko w królewsczyznach
Rospierają się, ale nie w własnych ojczyznach.
Lecz nikomu nie dziw mi, jak tobie *Peribiore*;
Przy podziwieniu przestrzedz przyjdziemy twą skórę.
A skóra której mi żal, gdy ją z ciebie zdejmą,
I bracia cię spiskami od tego nie odejmą,
Którym-eś kilka razy przysiągł na braterstwo,
Nie odstępować onych, a z tego szalbierstwo;
Boś między ludźmi godnych sławy zasiadając,
Zaparłeś się, jurament na to wykonając,
Że marszałkiem nie byłeś związku pobożnego.
Nieraz już każdy doznał szalbierstwa twojego;
W czem cię teraz nadzieje twoje omylili,
W prędkiój a nieodmiennój stanie się to chwili.

1) Въ рук. Ваксмана ошибочно: *per Jurus*.

2) Въ изд. Войницкаго: *Co da Pan Bóg*.

3) Тамъ же ошибочно: *na sejm*.

4) Конецъ стихотворенія и слѣдующія за нимъ два лѣтоп. извѣстія пропущены въ сп. Ваксмана.

Gdyżes się chciał okrutnym Herodem postawić,
Lecz na twém zdrowiu prędzej to może się zjawić.
Nie zawoźdź ty niewinnych twego regimentu
Ludzi, braci przysięgłych, gdyć do Nazaretu
Świątobliwi zapędza, by pług przepuścili
A z kozicami potężnie za onym chodzili.
Tam dopiéro za wodza starego obiorą,
By swą brodą kierował robotę ich sporą.
lepego zaś obiorą ze swego pasterza,
By im pilnował wołów od srogiego zwierza;
Gdy ż zwyczajna, że ślepy jest bystrego wzroku,
Mianowicie ten, który to o jedném oku.
A kudła w polskich czasiech za straszydło będzie,
Które go wproszą, w ziemię wstawią, będzie wszędzie,
By kudłami wystraszył wróble od onego,
Gdy ż niegodzien urzędu, zda mi się, lepszego:
Po francusku się nosi, po polsku z kudłami,
Dla tego chciał wprowadzić Francuza z pludrami.
Panie Boże Wszchemogący, bądź zawsze z nami!

Miesiąca octobra. Jury Chmielnicki, hetman wojska Zaporozkiego, nie chcąc więcej między zbójcami być i onemi sprawować, zawiąwszy umysł, zebrawszy starszyznę do rady, oddaje albo kładnie buławę, po którym obierają Teterę i onego za hetmana nastawiają; gdyż Chmielniczenko umyślił żywot świątobliwy zakonniczy prowadzić, czerncem zostać a Panu Bogu służyć. Który napotém i został, rozporządziwszy zebranie ojcowskie, nie mając wieku naticzas nad lat 20; po którym wojsko Zaporozkie załowało, iako po dziedzicu jakim.

Roku Pańskiego 1663, mca februarii 8 dnia, ze środy na czwartek, w noc jakoby o godzinie 6, przed kury, małżonka moja z tym się światem pożegnała i ze mną, małżonkiem, i dziatkami

swojami, która była z domu panów Roguzkich, Wojciecha Roguzkiego, na imie Maryna Joachimowa Jerliczowa; która była w stanie małżeńskim lat 27, miesiący 4, i spłodziła pięciu synów a córek cztery. Synów w małym wieku umarło trzech, a córka jedna; żywych synów zostało dwóch: jednemu imie Bazyli, a drugiemu Hieronim. Córkom imiona: Katarzyna, Maryna i Hanna. Której ciało pochowałem w cerkwi w Przyweredowie¹⁾, pod Dubnem, 13 tego miesiąca, we wtorek; której duszy Panie Boże racz miłościwy być.

Tego ż roku 1663, mca februarii. Car Moskiewski do króla jnci posły przysyła, żądając pokoju i miłości braterskiej, tak iak przedtym bywało: iednego bojarzyna nazwiskiem Naszczekina, a drugiego diaka abo kanclerza swego; które króla jnci zastali we Lwowie i podarki oddawali.

Miesiąca marca od pospolstwa też Moskiewskiego trzeci iest poseł przysłany do króla jnci, także żądając pokoju z Rzeczypospolitą²⁾.

Miesiąca kwietnia 16 dnia. Panowie związkowi złożyli czas do namówienia, ieżeli³⁾ brać mają pieniądze, których siedym milionow powiadano, aby się tym kontentowali, czyli dobra królewskie i duchowne odebrać a intratą się kontentować, poki się aż dosyć stanie, tak też i w dobrach niektórych zausznioków królewskich, które do wszystkiego złego króla przywodzą nie dobrego, którym i szkuty zatrzymali a do Gdańska nie puścili; iakoż i kupcom niektórym zatrzymano, a tho⁴⁾ dla chleba abo żywnosci, iesli by się s skarbu nie doszła zapłata.

Miesiąca maja. Panowie związkowi ponad Wisła pułkami z mieysc i kwater ruszywszy się, pułkami staneli ieden od drugiego pułku

1) Въ изд. Войцинскаго ошибочно: *przy Weredowie*.

2) Тамъ же: *od Rzeczyplitéj*.

3) Тамъ же: *czyli*.

4) Тамъ же ошибочно: *abo*.

w dziesięciu milach, dla pożywienia snadniejszego tak dla siebie, iako i dla koni.

Thego ż mca król jmé do obozu każe się nowo zaciągnionemu woysku swemu kupić harmatnie ¹⁾ i sam obiecuie się w nim być dla p.p. związkowych; którego, iako powiadaia, było 12 tysięcy piechoty, a jazdy 6 tatar, wołochow, multan, które od związkowych odstąpili, przysiągłszy na związek, uciekli, a go króla się przedali.

Thego ż czasu i roku 1663 i mca, król jmé posłów Moskiewskich zasyła do więzienia do Malborku, których było 700 człowieka pocztu, a tho, że nie chcą ustąpić Smoleńska i z jego przynależnościami.

Mca maja 4 dnia. Jeden zdrayca popowicz Chodorkowski, którego chciał był Tetera, hetman Zaporozki, stracić za swawolę, który będąc pułkownikiem Pawołoekim, znosił się z wojewodą Kijowskim, który był od cara Moskiewskiego na Kijowie,—który tho zdrayca pułkownik szlachtę znieważał i bijał, za to chciał był go stracić rozkazać. Który ubiegaiąc takiej śmierci, a będąc młodym ieszcze niecnota w leciech, prosi różnych ludzi, pułkownikow, setnikow, w ostatku oica metropolity i Chmielnickiego, czernca, aby go darowano gardłem, obiecuiać zostać popem; a gdy mu odpuszczono i darowano gardłem, wzioł na się swieszczeństwo i był popem. Czemu nie wyszło puł roku, oiciec metropolita umiera, a on z wojewodą się znosi Kijowskim i znowę czyni, obiecuiać iako znowu Ukrainę na carskie imie podwrócić i kozakow namowić. Który otrzymawszy hramotę abo przywiley carski przez wojewodę, znowu rzucił się do buntow: idzie ku Pawołoczy, tamże szlachtę, która iuż była nawróciła się do domow swoich, gdzie starostę pana wojewody Sandomirskiego będącego i zesłanego na Pawołoczy oskoczywszy i poymawszy, przezwiskiem pana Łysakowskiego, zabijaią i inszych służałych nie mało, żydow, mieszczanow bogatych. Do któ-

¹⁾ Въ изд. Войницкаго, вм. этого: *pod Grodek.*

rego się hultaystwo, co żywo dowiedziawszy się, zewsząd kupić poczęło, napotym od miasteczka chodząc kupą, zbierając ludzi różnych, kupcow szarpaiąc i zabiiając. O czym dowiedziawszy się starszyna, pułkownicy i setnicy, które królowi jmc i Rplitey przysięgali, zbierają się, którego oskoczyli w Pawołoczy, który miał już tej swywoli więcej tysiąca rozboyników; a gdy mieszczanom Pawołockim dokuczano i temu hultaystwu, w miescie co siedzieli i bronili ¹⁾, namowiwszy się, wydają onego zdraycę popa pułkownika samopiętności, a ostatek szubrawstwa zebranego prosi o miłosierdzie, którym strzelbę i koni odebrawszy i oszarpawszy, kijami i obuchami wybiwszy, żywo puszczają i darują zdrowiem.

Thego z m-ca i roku 1663, d. 28. Panowie związkowi ²⁾ na 3 części ordynowawszy woysko swoje, którego powiadano w kompucie 80 tysięcy, pułkami iedne ku Krakowu, drugie pułki szrodkiem ku Leżaysku i aż ku Jarosławiu, trzecie pułki ku Lublinowi na Urzędów, w szesć milach od Lublina, mając między sobą raytaryją 10 tysięcy, draganii 8 tysięcy, piechoty 10 tysięcy, harmaty sztuk 50, prochu beczek 70, ołowju podostatku i innych apparatus do woyny należących, mając przy sobie panow senatorow: jmc i xiędza arcybiskupa Gnieźnieńskiego, jmc xiędza biskupa Kujawskiego ³⁾, jmc pana marszałka koronnego, stamtąd idą prosto ku Lwowu, chcąc się upominać zasług u króla jmc i o skarbach, pieniądzech pogłównych, gdzie się podziały i na co obrocono, które na żołnierza wybierano i dawano. Przyciągnowszy pod Jawerow, stali podług zwyczaju i trybu woyskowego obozem, od których mianowane osoby odieżdżają, nie narażając się królowi; iednak dyrektor, sprawca i konsyliarzystowie zostają, których dwanasce mieli między sobą.

¹⁾ Въ изд. Войницкаго здѣсь допущена произвольная перестановка словъ, отчасти измѣняющая смыслъ рѣчи.

²⁾ Тамъ же прибавлено: *żołnierze*.

³⁾ Тамъ же: *Kijowskiego*.

Thego ż m-ca 29. Król jmć uniwersały po grodach rozsyła aktykuiać ¹⁾, aby szlachta i poddani onych powiatow wojewodztw Ruskiego, Wołyńskiego, Bełżkiego byli w ostrożności, gdyż Orda ma iść na usługę onemu, aby się do miast, przysposobiwszy żywności, z bydłami sprowadzili. Które uniwersały s podpisem własney ręki królewskiej byli s pieczęcią wielką kancelerską wydane, które oczyma swemi widziałem.

Miesiąca junii 2 dnia. Woysko związkowe, wziowszy wiadomość o Ordzie, iż król jmć naprzeciwno onym zaciągnął Ordy 20 tysięcy, wyprawuią ku Kamieńcowi na podiazd dla ięzyka kilkaset człowieka tatarskiego, którego dostawszy i uchwyciwszy pod Husiatynem, przyprowadzili do obozu swego, pod Jaworow, s którego sprawiwszy się dobrze i wiadomość doskonałą wziowszy, że Han sołtana iednego na imie Jatagę ²⁾ i kilka murzow wyprawił, na żądanie i pisanie króla jmci, chcąc znosić woysko związkowe, który Wołoską ziemią do Polski prosto szedł; o czym dowiedziawszy się, że takie postęпки królewskie i nieprzyaciel przed oczyma, dawszy wszystkiemu pokoy, sprawiwszy woysko, dyrektor albo marszałek związkowy ze wszystką potęgą puszcza się ode Lwowa na Podole ku Kamieńcu w dzień poniedziałkowy, zabiegając nieprzyjacielowi, aby i ostatka krajow Podolskich, Lwowskich, Wołyńskich i innych nie zniesli i nie spustoszyli, a do Ordy plonu nie gnali. A król jmć z onym woyskiem zostaje pod Kamionką w okopach, którego miał woyska pod trzydziesci tysiecy, iak prawino ³⁾.

Thego ż miesiąca 6 dnia. Widząc król jmć, iż ustraszyć i pohamować woyska związkowego nie może, posyła do onych, aby więcej różnicy nie było a żeby przystali na pułczwarta miliona pieniędzy a zarazem brali ⁴⁾, a pułtora na retentach zostaje, fantami, różną

¹⁾ Въ изд. Войц. это слово опущено.

²⁾ Тамъ же: *Safuge*.

³⁾ Тамъ же: *jako mówiono*.

⁴⁾ Этихъ двухъ словъ нѣтъ въ изд. Войницкаго.

materyją aby brali za cały milion, dwóch aby poczekało woysko, nie sprzeciwiając się więcej. Na tym przystała i kontentua się, do zgody przystąpili, nie idąc ku Podolu przeciwko Tatarom ¹⁾, ale komenderowano o 24 chorągwi ku sołtanowi, aby onych prowadzono ku Tetery do woyska Zaporozkiego, ku Dnieprowi, dawszy Tatarom za taką ochotę 3 kroć sto tysięcy ²⁾.

Tego ż mca junii. Pana Ossolińskiego, z naprawy żony iego, jadącego z Lublina ko domowi, zabito, która czeladź swą umohoryczyła, abo datkiem ujednała w ten sposob, iż miał infamię na sobie. Rozumieli, że pójdzie i minie się darmo to onym. A gdy ujachali milę ku domowi od Lublina albo i daley, z którym i sama żona iachała w karecie, czeladnik ieden imieniem Babczyński, dobywszy szablę, siekł go, aż go zamordował, drudzy na stronę odiachali, nie chcąc na to patrzeć, i hayducy Logoszowe wszystkie tę pani byli ³⁾. Którego Babczyńskiego bracia nieboszczykowskie znalazłszy, poymali, z którym złoczyńcą do Lublina ku sądu, gdzie nań taki dekret stanął: aby kliszczami targany był, wożąc po rynku, napotym ręce poucinać, a napotem aby ćwiertowany był; któremu tak się stało iako za pana, a nie za infamisa. Taki też i na samey stanął był dekret, ale iż dla zacnego familii domu oney, która mniszką poślubiła być, zaczym zostaje przy żywocie, utraciwszy posag i wszelkie wniesienie i oprawę dożywocia od nieboszczyka.

Mca julii 15 dnia. Pan Swiderski urzędu swego ustępuje marszałkostwa, króla jmci przeprasza we Lwowie ⁴⁾ i związek rozwiązuje; onego pisanego palia, pieniądze dają na koń po złotych osm kozackim chorągwiom, a rayteryi po złotych pięć, także i tatarskim chorągwiom, które wzięli te pieniądze, będąc pod Białym-Kamie-

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *ku Podolu i Tatarom*.

²⁾ Тамъ же: 80,000.

³⁾ Тамъ же опущено послѣднее предложене и измѣнено слѣдующее такъ: *Найдучу Babczyńskiego pojмали*.

⁴⁾ Дальнѣйшее до слова *пieniѣdze* опущено въ изд. Войницкаго.

niem abo stojąc na Gliniańskim polu obozem. Do których król jmc ze wszystkim dworem przyiachał i sama królowa, przed którym wojsko się prezentowawszy, chorągwie pozwijawszy, królowi jmc pooddawali 126, każdy w swoją drogę, gdzie kto mógł, roziachali się. Drugie chorągwie na Cesarską, a mianowicie raytarskie i niemieckie, udali się na Szląsk, niektóre i polskie poszły, widząc niewdzięczność królewską i senatorską, które do tego króla jmc przywodzili i wsadzali; co widząc król jmc żałował napotym tego, ale nie w czas.

Thego z czasu uważyli tho sobie król jmc z senatem, aby więcey w wojsku nie było chorągwi tatarskich nad 4, a żeby na ieden koń żołd dawano, a czeladź polacy abo i ruś onym nie służyła, iedno tatarzyn tatarzynowi; wołoskich dwie chorągwie, które aby przy hetmanie były, co dobrze tho upatrzyli i uważyli, bo nigdy się z nieprzyjacielem szczerze nie bili, iedno o łupie albo zdobyczy myśleli, przez co się i spanoszyli a z bogacielei; nie będą ich żony teraz ogurkow ani rzodkwi przedawać, ani sami w giermakach żołtych chodzić.

Thego z czasu i miesiąca zdraycę tego. popa buntownika osądzono na śmierć taka: aby mu pierwey koronę abo pliesz rozpaloną cegłą abo kamieniem starto, i tak uczyniono, napotym dano katu w ręce, którego kat gdy ciągnął, hetman Tetera, nie puszczaiąc zdraycy żadnego ku onemu, rozkazał katu szynę do boku rozpaloną przyłożyć, napotym i katu każe ustąpić, iedno sam hetman, wziwszy papieru i kałamarza, pyta zdraycy, kto go na to namawiał, czyli sam się tego domyślał, a którego by z pułkownikow abo sotnikow powołał; którego zdraycę, po kilka razy ciągnął kat a za każdym razem odstępował opodal od niego, iedno Tetera sam pytał; któremu napotym kazano ręce i nogi poodcinać, który tułub leżał na placu kilka godzin, napotym go spalono.

Thego z roku na Wołyniu nieurodzay wielki, poczowszy od Wisły aż do linii Ukrainiskiej i wojewodztwa Kijowskiego ku Słuczy rzece, za którą obfitość żyta i kaźdey rzeczy zrodziło; żyta

maca po złotych 5 natenczas była; napotym po Bożym Narodzeniu, gdy król jmc na Ukrainę z woyskiem przyszedł, stała drogość, że ta ż maca żyta po złotych 34.

Thego ż roku, mca 9-bra¹⁾ 11 dnia, synowica moja szła za-
mąż panna Maryanna Jerliczowna za pana Jana Lisieckiego.

Mca decembra 12 d.²⁾ Moskwa, s Kijowa nocą wypadłszy na za-
łogę kozacką, wysiekli, które byli w zamczku Buhaiowskim³⁾ dla
przechođu ku Białey-Cerkwi zostawione człowieka dwiescie, których
na głowę zniesiono, ieno ieden z nich między trupem został ży-
wym; na których przededniem napadli, na których Moskwy było
przyszło pięć tysięcy tak iazdy, iako i piechoty⁴⁾.

Thego ż miesiaca Moskwa, która była w Perejasławiu do
kilkunastu tysięcy, z których 600 raytaryi i kommonnego przybra-
nego ludu, naładowawszy abo nabrawszy na kilkanascie set wozów
żywności różney, do Kijowa przyprowadzili, iako ż w Kijowskim
Moskwie bardzo o żywność było trudno: zołędzi osmaczka aby by-
ła⁵⁾ po złotych dwa kupowali na chlib.

W tym że roku 1663, m-ca augusta 4 dnia. Król jmc woysko
od Gliniańskiego pola wyprawuie na Ukrainę⁶⁾, zleciwszy i dawszy
komędę panu chorążemu koronnemu panu Sobieskiemu, a drugiemu
oboznemu koronnemu panu Jabłonowskiemu, którego 110gło bydź
woyska w liczbie konnych iazdy tysięcy 12, a piechoty z 10 ty-
sięcy; które tho chorągwie iedne poszły od Glinian szlachem⁷⁾ na
Tarnopol prosto ku Konstantynowu⁸⁾, a drugie Pokuciem poza
Dniestrem, gdzie się mają pod Miedzyborzem sciążać. A król jmc

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *Octobra dnia 11.*

²⁾ Тамъ же: *Octobra 12 d.*

³⁾ Тамъ же ошибочно: *Buchojewskim.*

⁴⁾ Тамъ же въ этомъ отрывкѣ сдѣланы стилистическія исправленія.

⁵⁾ Тамъ же эти два слова опущены.

⁶⁾ Тамъ же: *Król JMĆ od Gliniańskiego wojska wyprawia na Ukrainę.*

⁷⁾ Тамъ же: *szlakiem.*

⁸⁾ Тамъ же: *ku Konstantynowu-Staremu.*

sam nieomieszkanie za onymi się do Kamieńca-Podolskiego puszcza i iedzie ode Lwowa i od Kamieńca ku Barowi, a od Baru ku Międzyborzu ¹⁾ do woyska na Ukrainę, ku Kijowu, skupiwszy się i zniósłszy się z woyskiem Zaporozkim, tam że do Białey-Cerkwi, w której przemieszkiwał kilka niedziel. Stamtąd do innych miasteczek nad Dnieprem będących, gdzie się przewoził albo przeprowował przez Dniepr w Rzyszczowie, a stamtąd szedł przewiozłszy się do majątnosci pana chorążego koronnego pana Sobieskiego do Baryszpola. Tam wytechnowszy, puścił się ku Ostrzu, w którym i święta Boże Narodzenie odprawował, a pan hetman koronny w Kozielcu, we trzech milach od siebie stojąc. --

Mca decembra ²⁾ 16 dnia z pułku pana Machowskiego, który na założde był w miasteczku ³⁾ biskupstwa Kijowskiego w Czarnogrodce ⁴⁾ i tam stał 7 mil od Kijowa, wyprawił z pułku swego koni z pułkorasta dla ięzyka, które dwoma albo trzema gościńcami podpadli pod monaster Sw. Mikoły Pustyńskiego, który stoi albo leży między Kijowem a monastyrem Pieczarskim; w którym monasteru i wojewoda z Kijowa moskiewski był z kilkaset człowiek strzelcow dla nabożeństwa wsenocznego, w którym był dla odpustu. Tam że pod tym monastyrem uchwycili popa i chłopow dwóch; uczyniwszy trwoę udali się nazad w drogę ku woysku abo stanowisku swemu ku Czarnogrodce ⁵⁾; których wypytawszy, co się dzieje między Moskwą, puszczają nazad cało i żywo tych poymańcow, abo raczej więzniow ⁶⁾.

Thego z mca decembra ⁷⁾ 25 dnia, na samę Boże narodzenie, wziowszy wiadomość jmc pan Machowski, pułkownik, iż Moskwa

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *i Międzyborza.*

²⁾ Тамъ же: *Octobra.*

³⁾ Тамъ же: *miasteczka.*

⁴⁾ Тамъ же: *w Czarnogrodzie.*

⁵⁾ Тамъ же: *ku Czarnogrodu.*

⁶⁾ Тамъ же—иная разстановка предложеній, нѣсколько измѣняющая разсказъ.

⁷⁾ Тамъ же ошибочно: *Octobra.*

chce na nich między święto uderzyć¹⁾, skoro wysłuchawszy służby Bożej u popa, bo xiędza z sobą nie mieli, a skoro obiad ziadłszy, ruszili się ku Kijowu, gdzie się spotkali z Moskwą. Na konnych wsiadłszy, jachali aż pod wały Kijowskie, gdzie do dwóch tysięcy wicieli²⁾ i kilkadziesiąt znacznych bojarów wzięli, gdzie i carskiego pokrewnego jednego zachwycili.

A odprawivszy ten podjazd, wróciwszy się nazad ku Czarnogrodce, wytchnowszy niedziel ze dwie, rusza się³⁾ z pułkiem swym aż do Horodyszczu, za Korsuń, dla buntow, o których korzystają⁴⁾ iako znowu chłopska swywola.

Roku Pańskiego 1664, mca januarii 15 dnia, król jmc z Ostrza, odprawivszy Boże Narodzenie⁵⁾, puscł się z wojskiem ku Niżynu, któremu nie dobywając dał pokoy, aby woyska nie utracił, stamtąd ku Baturynu idzie, od Baturyna ku Hłuchowu, pod Putywl, a stanowszy tam, wyprawuie kilkadziesiąt tysięcy woyska, tak żołnierzow, kozakow i ordy, w ziemie, ku stolicy Moskiewskiej, przeciwko którym car woyska swego także wysyła abo wyprawuie tysięcy kilkadziesiąt, dawszy władzę i starszeństwo synowi Szeremetowemu; których po łasce Bożej zbito i zrażono pod dwadzieścia tysięcy, a iako powiadano, iż i tego Szeremeta i kniazia Romanowskiego wzięli do więzienia i królowi jmc oddano. Które ieszcze nie spodziewali się tak blisko⁶⁾ woyska Polskiego, ale tuzyli sobie to, że mieli u Dniepru króla spotkać.

Thego z mca Chmielniczenko, nie dbając na wokacyję swoją zakonną, który bez dania przyczyny, ale z dobrej woli swojej,

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *chce nosą na nich uderzyć.*

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

³⁾ Тамъ же: *udaje się.*

⁴⁾ Тамъ же: *o ktorých znowu swawola chłopska zamysłają.*

⁵⁾ Тамъ же: *święta Bożego Narodzenia.*

⁶⁾ Тамъ же прибавлено: *i przędko.*

zdawszy hetmaństwo Zaporozkie, wstąpił był do monasteru, w którym za ledwie rok bywszy, na swawolę szatan mu serce zapalił. na krew ludzką; o której znosił się z różnemi osobami sobie życziwemi. O której zdradzie dowiedziawszy się ihumen monastera onego, w którym on mieszkał, w Smiły, a dostawszy pisania, aboli listu onego ¹⁾, który pisał do Hohola, do rozboynika czyli pułkownika Brasławskiego, daie znać o tym do Tetery, iako do hetmana, który pod ten czas przy boku jego król. mci był w Ostrzu, i list posyła ²⁾, zaczym król jmć tego ż hetmana wyprawuie, aby każdego takiego łapano i tracono, a Chmielniczenka aby poymano; którego natenczas iadącego do swego monastera z Czehryna, który był w siostry w Horodyszczu, poymano, którego z innemi zdraycami do Lwowa na zatrzymanie zasłano było.

Thego ż mca Moskwa, która była w Perejasławiu od cara zesłana tysięcy pod dziesiątek, których było zesłano abo wyprawiono dla języka i zdobyczy o 3 tysiąca ku Woronkowu, majątnosci pana chorążego koronnego Sobieskiego, którym się odstrzelali i nie dali mieszczanie. Napotym kilka niedziel iako znowu, mało co zostawiając w mieście Perejasławiu, ze wszystką potęgą zebrawszy się, uderzyli na Baryszpole, w którym ten że pau chorąży uprosiwszy w jego król. mci niechoty człowieka pułtorasta haydukow, na których napadłszy zdradą i na miasto, ale znać, że była zdrada od chłopów, onę piechotę wyścinali ³⁾, z których iedno 15 człowieka żywych zostało; napotym po mieszczanach, a wyrabowawszy, spalili; stamtąd ku Woronkowu, które także wyrabowawszy ⁴⁾ i wyzabijawszy, spalili; które s tryumfem nazad się wracaią ku Perejasławiu. Które nim się wrocili nazad, mieszczanie pozostałych Moskwę powybijali, także żony i dzieci onych, które mieli; a gdy sie

¹⁾ Въ изд. Войццваго только: *listu*.

²⁾ Тамъ же измѣнено такъ: *даје знаць о тым і посылѧ list do Sotnika jako Hetmana, który natenczas przy boku JK Mci był w Ostrzu.*

³⁾ Тамъ же гораздо короче: *na których napadłszy wyścinali.*

⁴⁾ Тамъ же: *wybraawszy.*

wracali i jachali po dwa, po trzy, po więcej, wpuszczając do miasta, łapali i zabijali. Napotym, gdy już wszystka kupa z chorągwi-ami postępowała ¹⁾, poczeli strzelać z harmaty i różney strzelby, do miasta nie puścili; których inaczej nie mogli zbyć i z miasta wygnać, którą włącząc się udali się do Kijowa ku większemu zebraniu onych.

M-ca februarii 24 dnia. Wyhowski, ruszywszy się z Baru do Bałabanowki, zamysłowi swemu zdradzieckiemu dosyć czyniąc, Sulimenka i Warenicę, starszych buntowników, do rozboju kozaków pobudza ²⁾, który potajemnie knowawszy zdradę, zebrawszy o kilka tysięcy chłopstwa s kijami, idą do Lysianki, harmatę wzięli, która tam stała, i miasteczko zrabowali i wsie około będące; którym Wyhowski przodkuiąc, idzie ku Białey-Cerkwi, a od Białey-Cerkwi do Fastowa, w którym bawił się z pułtory niedzieli. Po którego ³⁾ byciu w Białey-Cerkwi Wyhowskiego pan hetman kozacki Tetera ⁴⁾ sobie w małej drużynie do Białey-Cerkwi z żoną i s kim mógł uchodzić ⁵⁾ ujeżdża, za którym Sulimenko i Warenica zbierając i przysposabiając drużyny, za nim; któremu pożakowawszy stada i bydła w Czehrynie i wszędzie plondrując ⁶⁾, prosto idą ku Białey-Cerkwi; a gdy się zbliżyli, pan hetman Tetera, mając przy sobie ordy Tatarów 3 tysiąca i ufając pułku kozaków Białocerkiewskich, a mając przy sobi żołnierzów pułk jmcí Machowskiege, który tu zostawał dla swywoli chłopskiej i buntów onych, przysposobiwszy więcej ochotnika szlachty, wypadłszy z miasta i zaskoczywszy w polu, rozproszył onych, siekąc i zabiiając, na trzy mile iadąc na onych aż do Rokitny, gdzie się byli uchwycili ostatki Sulimenka i

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *przystępowała*.

²⁾ Тамъ же: *starszych rozbojników kozaków do rozbojów pobudza*.

³⁾ Тамъ же: *O kórego*.

⁴⁾ Тамъ же прибавлено: *dowiedziawszy się*.

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

⁶⁾ Тамъ же измѣнено: *кóтому козачы wszystkie stada i bydla w Czehrynie i wszędzie plądrują*.

Warenicy. A że tak Pan Bóg sprawił, że się pokwapili zdraycy nie czekając na Sirka, który tam że się miał wiązać w kilkunastu tysiącach dobrego strzelca, który był już do Humania przyciągnął i tam odpoczywał, wyszedłszy z Targowicy, która w polach dzikich nad Bohem rzeką od onego że jest miasto¹⁾ osadzone i mocno ufundowane wałami i ludźmi, strzelbą opatrzone dobrze.

M-ca marca, 9 dnia, trwoga wielka powstała około Pawołocz²⁾ i innych miast i miasteczek, i Korosteszowa. Szlachta i inni ludzie służyli, żydzi, kupcy, co byli pozaieżdżali ku domom na Ukrainę i majątnościom swym z żonami i dziećmi, poczelili iako znowu uciekać na Wołyn, których ubezpieczywszy³⁾ Wyhowski i rozpisywał uniwersały, iako wojewoda⁴⁾, chcąc mieć seymik w Żytomierzu, na zwykłym dawnym mieyscu. Jednak szlachta na te jego uniwersały⁵⁾ nie dowierzała, bo zdradzieckie i podstępne miały być. A tak gdy znieśli tych swawolnych ludzi zebranie pan hetman Tetera i jmc pan Machowski s pułkiem swym w dzień wtorkowy, tego że miesiąca dnia 11, pan Wyhowski, składając iakoby to z siebie, iedzie z swoją drużyną, które chodząc wyiadali i pustoszyli dobra szlacheckie, ku panu hetmanowi do Białey-Cerkwi i do Rokitney, gdzie się na onego zdrada pokazała, iż przez onego te bunty powstały, i listow zasiągneli, do różnych ludzi co pisał, a niemniej do cesarza Tureckiego posyłał, poddając⁶⁾ Ukrainę i wszystkie Ruskie powiaty i wojewodztwa pod moc onego, aby udzielnym panem był Ruskich wojewodztw, iako Multańska i Wołoska ziemia zostawała, obiecując dań dawać doroczną, iako i te gospodarowie dają, aby od króla i Moskwy bronił; który wszystkich pułkowników i setników do tego zbuntował i przywiódł był, gdyby nie łaska Boża zdradę

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *miasta*.

²⁾ Тамъ же здѣсь вставлено: *i Korostyszowa*.

³⁾ Тамъ же: *ubezpieczal*.

⁴⁾ Тамъ же прибавлено: *zaciągajac*.

⁵⁾ Тамъ же: *tym jego uniwersalom*

⁶⁾ Тамъ же: *oddajac*.

onego objawiła. Którego pan hetman Tetera, gdy już się przespał w Rokitney, zniósłszy się z panem Machowskim, posłał żołnierzy w kilkadziesiąt człowieka, którzy na łóżku go zastawszy wzięli, jego kupę rozegnali. Kazali się onemu dysponować na śmierć; ukazawszy jego zdradę, rozstrzelać kazano¹⁾, który tak żywota swego zdradzieckiego dokończył i przepadł.

Thego z miesiąca, gdy król jmc był z wojskiem za Dnieprem pod Hłuchowem, wziawszy²⁾ wiadomość o zdradzie kozackiej³⁾, które byli przy królu kilkanascie tysięcy, nad którymi namiesnikiem hetmana Zaporozkiego pana Tetery był Bohun, który gdy z swoim towarzystwem, pułkownikami, setnikami i wszystkim wojskiem swym kozackim⁴⁾, co tam byli, dawali znać do miasta do Hłuchowa, aby w ostrożności byli tego dnia abo nocy, do których na pomoc po kilkuset bywało kozaków posyła, aby się strzegli, i gdzie prochy podsadzą u którego miejsca pod wały, gdzie po dwa razy wybierali przez wiadomość⁵⁾ od Bohuna i kozaków, który bywało posyła oznajmiając, gdzie barzo wojsko porażone króla jmc; przeto⁶⁾ gdzie się mało officerów piechoty niemieckiej i polskiej⁷⁾ zostało, jako z zgadzali się, że po wszystkie czasy wojny tak znacznego⁸⁾ żołnierza nie zginęło, iak pod Hłuchowem, od którego by skoro król jmc poszedł daley w ziemie Moskiewską przeciwko wojsku cara Moskiewskiego, które szło, nad którym syn Szeremetow i kniaź Romanowski starszemi byli, już w kilku milach od Hłuchowa pod Nowogrodkiem i Siewskiem⁹⁾ przyciągneli, mając¹⁰⁾ upewnienie od

1) Въ изд. Войницкаго: rozstrzelali.

2) Тамъ же: powziął.

3) Тамъ же: kozaków.

4) Тамъ же: i wszystkiém swym kozactwem.

5) Тамъ же: gdzie po dwa razy odbierali wiadomość.

6) Тамъ же: przez to.

7) Тамъ же ошибочно: podolskiej.

8) Тамъ же: zasnego.

9) Тамъ же: Pinskiem.

10) Тамъ же: mieli.

Bohuna i wszystkich kozaków: skoro by król jmc dał bitwę i pole z onemi, tedy mieli, odstąpiwszy i zdradziwszy króla, z tyłu bić wszystkie woysko. Zaczym wziowszy pewną a doskonałą wiadomość, zdraycę onego kazano poymać a rozstrzelać i innych, o kim¹⁾ mieli wiadomość. O czym Moskwa, syn Szeremetow z innemi, wziowszy o zabiciu Bohunowym, nie śmieli daley przeciwko króla jmc iść; od którego król jmc, nadtraciwszy woyska niemało, pod którym mało co koni zostało, gdy ż wszystkie wyzdychały, prawie piesze woysko zostało,—nie dobywszy onego i nic nie uczyniwszy onemu, do woyska Litewskiego i kraju Litewskiego ze wszystkim dworem ku Mohylowu, kilkanascie tysięcy mając ludzi woyska przy sobie, a jmc xiądz kanclerz z panem wojewodą Ruskim nazad na Ukrainę z ostatkiem woyska udali się, aboli poszli²⁾, potraciwszy skarby, które mieli z sobą za Dnieprem, i szmat harmaty na Dnieprze potopili; pieszo, boso, głodno żołnierstwo tak się włokło³⁾, i sam xiądz kanclerz zaledwo w kilkunastu konikow swoich stamtąd nazad nawrócił się, któremu w Nowych-Młyniach za Dnieprem, w majątnosci pana Piasoczyńskiego, skarbne wozy s pieniędzmi, ze srebrem stołowym, kilka cugow poszostnych koni pożakowano⁴⁾—poszarпали chłopci,—przepadło, przy którym onego zkarbie do dwóchset człowika pozabiiano.

Thego ż miesiąca woysko kwarciane, przeprawiwszy się przez Dniepr, kwatery onym porozdawano około Korostyszowa, Pawołoczy i wszędzie po miastach, wziach, różney szlachty majątnosciach. Mało co napotym jmc pan wojewoda Ruski wytehnowszy w Pawołoczy, zostawiwszy harmatę i dragoniją w Pawołoczy, niemiecką piechotę, także husaryją, idzie ku Czerkasom, do Korsunia i do Czeheryna ku Tetery, iako do hetmana, znosząc kupy swawolne, i

¹⁾ Въ изд. Войцискаго: *o których*.

²⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ двухъ словъ, а въ дальнѣйшемъ переименень порядокъ предложеній.

) Тамъ же ошибочно: *włokło*.

⁴⁾ Тамъ же это слово опущено.

miasta, miasteczka, które się pobuntowali byli, tedy mieczem i ogniem znoszono takich zdrajców.

Miesiąca marca 16 dnia. Jmé pan Jan Sapiela, pisarz wojska kwarcianego, powróciwszy z za Dniepru od boku króla jmcí, przyiechawszy ku domowi swemu do żony, do Żurawna, mało co się ucieszywszy, s tym się światem przez śmierć¹⁾ żegua i umiera, który wszystek wiek żywota swego na usługę Rzeczypospolitey strawił i w więzieniu tatarskim był²⁾.

Thego z roku 1664, po śmierci p. Wyhowskiego, król jmé daie wojewodztwo Kijowskie jmcí panu Czarneckiemu, wojewodzie bywyszemu Ruskiemu, który nie będąc w domu ani u żony, zostaje na Ukrainie przy wojsku i onym sprawuje po odiahanu pana hetmana koronnego pana Potockiego ku domowi, który mu zlecił wojsko i rząd nad wojskiem podał, iakoż tho uczynił³⁾ dla wielkiej swey starości. Który się zawsze znosił s panem Teterą i wojskiem kozackim⁴⁾, którzy o żadney zdradzie nie misleli, ale swawolę chłopską, buntownikow, o których gdzie by się ieno dowiedział, z wojskiem następował, onych znosili, po miasteczkach dobywali. Sirka też buntownika po kilka razy rozgramiał z kupą onego swawolną, któremu i brata zabito i głowę odciowszy, na onych że chorągwi⁵⁾ utknowszy, panu wojewodzie oddano z innemi więźniami Sirkowymi, a sam Sirko uszedł na Zaporozie z ostatkiem swywoli.

Roku 1664, miesiąca junii. Dowiedziawszy się jmé pan wojewoda Kijowski, że się chłopi buntują po różnych miejscach około Dniepru, powraca od Korsunia i Czehyryna ku Stawiszczom⁶⁾, w którym mieście deynekow o kilkanascie tysięcy skupiło się, z któ-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго нѣтъ этого слова.

²⁾ Тамъ же измѣнено: *żywota swego strawił w więzieniu Tatarskiém.*

³⁾ Тамъ же эти три слова опущены.

⁴⁾ Тамъ же переставлено: *znosił z wojskiem kozackiém i panem Teterą.*

⁵⁾ Тамъ же: *chorągwiach.*

⁶⁾ Тамъ же ошибочно: *Stawiszczan.*

remi i mieszczenie Stawiscy braterstwo przyiwszy, pisali i posy-
łali do Brzuchowieckiego, który się sprzedał do cara Moskiewskiego,
aby do nich z wojskiem Moskiewskim na pomoc przyszedł a od
żołnierzow bronił. Którego niedaleko od Lisianki i Rokitny przeiow-
szy w polach, gromili i zniesli deynekow i Moskwę, który z ostat-
kiem nazad się obrucili ku Dniepru do Kaniowa ku przeprawie.
Dawszy Brzuchowieckiemu pokóy¹⁾, sam nie idąc pan wojewoda za
nim, podstępuje pod Stawiszczą z harmatą i ze wszystkim wojskiem,
przy którym i sołtanow dwoch, które mieli ordy 30 tysięcy.

Miesiąca nowembra 27 dnia²⁾ od króla jmci złożony iest seym
na zwyczajnym mieyscu w Warszawie, który seym po niedzielach
dwoch albo i trzech, za niezgodą i turbacyją wielką, rozerwał się
i nie został skończonym; na którym zieżdzie, nie czekając, nim
insze panowie abo senatorowie ziadą się, król jmć prywatnie z kilku
senatorów, gdzie i kanclerz xiądz Prażmowski i jmć pan hetman
Potocki, jmć pana Lubomirskiego, hetmana polnego, marszałka ko-
ronnego, od czci odsądziłi, abo infamowali, wszystkie starostwa i
buławę hetmaństwa³⁾ porozdawali różnym osobom: marszałkowstwo
panu Gnińskimu, buławę panu Czarneckiemu. Który wiedząc o tem
a widząc o takiej niełasce królewskiej i niemilości senatorskiej,
osadziwszy Krakow i inne miasta spiskie ludźmi, sam udaie się ku
Szląsku, ku cesarzowi Chrzescijańskiemu, pisząc do oycy Świetego
ku Rzymowi i do innego duchowieństwa, uskarżając się tak na
króla jmć, iako i na kanclerza i innych instygatorow swoich; któ-
ry seym przez tho rozerwał się, mając do króla jmci słuszną ura-
zę. A tak panowie senatorowie, iako i posłowie z różnych woje-
wodztw, nie chcąc daley czekać, rozjachali się ku domom swym.

¹⁾ Въ изд. [Войницкаго эти слова отнесены къ предыдущей строкѣ,
а далѣе такъ: *Pan wojewoda za nim podstepuje pod Stawiszczą.*

²⁾ Тамъ же: *Octobra 27 dnia.*

³⁾ Тамъ же измѣнено: *wszystkie Starostwa i Buławy, Hetmaństwa, po-
rozdawali.*

Na tym że seymie sądzeni byli: pan Kotowski, który w woysku Litewskim substitem był związkowym, któremu po dekrete kazano, aby w ręce spisany związek onemu dawszy, zapalony trzymał, a po spaleniu aby był ścięty, a po ścięciu aby był ćwertowany z innymi; przy którym pana Niewiarowskiego i pana Wykowskiego także na śmierć karano, po ścięciu ćwertowano; pana Narkiewicza i pana Jastrzembkiego,—tych iedno co pościno; a to za pana Gonsiewskiego, hetmana polnego Litewskiego, którego za pokazaną zdradę podczas związku rostrzelano ¹⁾, za co i innego towarzystwa, ile mogąc którego znać i wiedzieć, do pięciuset od czci ²⁾ poodsądzowano.

Thego z miesiąca 2 decembra ³⁾, kometa raz na pułnoc, drugi na południe okazywała się z ogonem niemałym, iasnym, promienistym.

Miesiąca decembra ⁴⁾ 25. Dobywając Psiarowki, na Ukrainie, w której się deynekowie skupiwszy i zebrawszy się o pięć tysięcy w miasteczku zaparli się byli, pod którym syna mego Bazylego w pół przestrzelono z samopału, który za ledwo po łasce Bożej żywym został, puł roku gojąc się abo lecząc się.

Roku Pańskiego 1665, miesiąca februarii 16 dnia, jme pan Stefan Czarnecki, wojewoda Kijowski, administrator woyska koronnego, które na Ukrainie zostawało i do tego czasu zostaje, któremu i buławę hetmaństwa polnego król jme przed wilią śmierci onego kilka niedziel obdarzył był, odsądziwszy czci pana Lubomirskiego, onemu był dał, który ⁵⁾ mało nie dwa roki bawił się poszedłszy z królem jmcją za Dniepr, ku Ostrzu i Hłuchowu, a

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *rozstrzelać*.

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

³⁾ Тамъ же: *Octobra*.

⁴⁾ Тамъ же такая же замѣна мѣсяца.

⁵⁾ Тамъ же это слово опущено.

nie dobywszy Hłuchowa i potraciwszy niemało żołnierstwa, skarbow, nazad się wracają z niczym; od którego Hłuchowa król jmc idzie ku Mohilowu, który przy bytności królewskiej na głowę od mała aż do wiela wygorzał, tam że dostatki królewskie przepadli i innych przytomnych boku pańskiego będących paniąt; a stamtąd jego królewska mość ku Wilnu, a jmc pan hetman wielki ku domowi swemu, zleciwszy reiment polnemu hetmanowi panu Czarneckiemu, który tłukąc się z chłopami denekami po różnych mieyscach¹⁾, znośząc onych i dobywając rebelizantow wszędzie, zimuje w Białey-Cerkwi z cudzoziemskimi chorągwiami, gdzie zachorował. O którym powiadano, iako by dana była trucizna, o którym daniu iedno sam Pan Bóg woże wiedzieć, iezeli od swoich, czyli z nieprzyjaciół, który do tego przyisć mógł z kozakow. Którego z Ukrainy chorego prowadzono, wieziono na saniach, gdzie z Brodow ku Lwowu puścił się był, chcąc doktorow i lekow zażyć dla ratunku zdrowia, a będąc już w mili od Brodow, przyiechawszy ku wsi do Sokala, ieszcze gorzey poczoł chorować, iednak że i stamtąd każe się prowadzić; gdzie wyiachawszy za wieś, każe się nazad zawracać do Sokala, ale ieszcze gorzey poczoł chorować²⁾ i tam w oney wsi bieg żywota swego dokonał. Który, odieżdżając z Ukrainy, na swoim mieyscu zleca komędę imci panu Zamoyskiemu, podstolemu Lwowskiemu. O którym już szerzey pisałem; o życiu i sprawach, o postępkach onego spraw rycerskich, szerzyć nie potrzeba³⁾, bo pełno tu⁴⁾ spraw i zabaw iego nie telo tu w Polsce, iako w domu, ale i po Niemieckich krajach, w Alsacyi i w Szwedzkim państwie. Którego duszy day Panie Boże duszne zbawienie, a innym panom reimentarzom tak się sprawować i na taką sławę zarabiać. Który ani o domie, ani o żonie, ani o dzieciach, ani o zbiorach nie dbając,

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго прибавлено: *i miastach*.

²⁾ Тамъ же послѣднее предложѣние опущено.

³⁾ Тамъ же это мѣсто стилистически измѣнено.

⁴⁾ Тамъ же: *wszędzie*.

żywot swoy tak prowadził i skończył go: zawsze dzień i noc na koniu, nie dbając ani' o namioty, ani o karetach, ani o wymienionych potrawach i trunkach; ale pogoda, czy niepogoda,—zawsze jednak; pokarm onego, iesli iest, wędzonka, a napoy—woda, posciel—woyłok a siodło we głowie—takie spanie onego było. Nie czekając dnia, ale i o pułnocku abo z wieczora nieprzyaciela łowył i znośił. Którego spraw i dzielności wypisać żaden nie może.

Miesiąca januarii. Synowiec moy pan Jan Jerlicz pannę Nowosielecką poił za małżonkę.

Miesiąca februarii, 18 dnia, seymiki złożone podług zwyczaju dawnego, ponieważ przeyszły seym się rozerwał za słusznymi przyczynami; gdzie panowie obywatele wojewodztwa Wołyńskiego do Łucka na miejsce zwyczajne zebrawszy się, a za niezgodą posłów nie obierając a nie wyprawując na seym dwuniedzielny, z niczym ku domom swoim się roziachali.

Miesiąca marca 12 dnia seym dwuniedzielny złożony był, który i ten przez niezgodę różnych wojewodztw i powiatow nie stanął i posłów na ony nie wyprawowywano¹⁾; iak powiadano, iż 19 wojewodztw przeciwne tej konwokacyi byli, na którey do kilkunastu różnych osob jego kr. mść z senatorami przy sobie mającemi natenczas rozkazał od czci odsądzić i infamijować jmc pana Lubomirskiego za to, iż nie chodził z królem za Dniepr i nie pozwalał na to²⁾ onemu.

Miesiąca aprila dnia 3, w Wielki Piątek, srogą boleścią zachorował, a we wtorek święteczny, tego z miesiąca 7 dnia, jmc pan Jan Zamoyski, wojewoda Sandomirski, wnuk hetmana i kancelerza bywszego, a syn Tomaszow, pożegnał się s tym światem, na którym dom ten ustaie i familija potomkow hetmana sławnego, oprócz innych panow Zamoyskich. Który tho był ożenił sie³⁾ z

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *nie wyprawiono*.

²⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

³⁾ Тамъ же: *z których to jeden był ożenił się*.

panną Darken, z francuską, z panną fraucymierką królowey jmci, która była bez wiagomosci męża swego odiachała s Polski do Francyi, do pokrewnych swoich; lath ze trzy tam bawiąc się, s potomkiem nazad się ku Polsce która gdy przyiachała ¹⁾, żadną miarą nie chciał przyjąć i z oną mieszkać ani potomka za potomka mieć; o którym powiadano, iż mu truciznę było dano; która u dworu królowey, iako matki krzesney ²⁾, bawiła się aż do śmierci męża swego pana Zamoyskiego.

Thego ż roku 1665, miesiąca maja 10 dnia, kometa iako znowu ze wschodu słońca okazować się poczeła,—co day Panie Boże na dobro, —iasna, promienista i długa, promienie daleko od siebie puszczaiąc.

Thego ż miesiąca, po śmierci pierwszego małżonka pana Zamoyskiego, królowa jmc oddaie bywszą panią Zamoyską za pana Sobieskiego, chorążego koronnego, zamąż w kilka niedziel, która będąc ieszcze w stanie panienskim, znali się z sobą i kochali.

Tego ż miesiąca na tym że weselu, po odsądzeniu od czci ³⁾ jmci pana Lubomierskiego na prywatnym seymie, na którym żądnych posłów, oprócz kilku senatorow, w głowach kanclerz xiądz Prażmowski, instygator, i innych dwóch abo trzech, odsądziwszy, maiętnosci rozdaie i instyguiąc wszelako na onego, po onym ⁴⁾ daie buławę hetmaństwa polnego panu Sobieskiemu, iako zięciowi, czemu bardzo była Rzeczpospolita przeciwna i nie życzy ⁵⁾ sobie, aby sprawcą był wojskowym.

Thego ż roku i różnych miesięcy ⁶⁾ powstała nowina między żydami po wszystkich miastach, miasteczkach i wsiach, ile gdzie byli żydzi w Królewstwie Polskim i w Wielkim Xięstwie Litewskim

¹⁾ Въ изд. Войницкаго вставлено: *онéj*.

²⁾ Тамъ же: *chrzczonej*.

³⁾ Въ изд. Войницкаго и въ рук. Ваксмана ошибочно: *уцциwego*.

⁴⁾ Въ изд. Войц. это слово опущено.

⁵⁾ Тамъ же: *жyczyli*.

⁶⁾ Тамъ же эти два слова опущены.

za panowania króla jmcí Jana Kazimierza, o messijaszu, nowym proroku, który się miał zjawić i urodzić w krajach Egipskich, który wychowany był od oycy i matki żydow, a doszedłszy lat 30, wielkie cuda czynić poczoł. Któremu basza, gdy przyszedł do Jerusalem, który natenczas od cesarza Tureckiego był zesłanym, obaczywszy iego misterne czarnoxięstwo, poddał i ustąpił swego urzędu. Ukazując różne przymioty i moc, co iedno zamemu Bogu należy, martwych wskrzeszał, ślepe i chrome¹⁾ uzdrawiał, mury obwalał około miast, gdzie by nie puszczałi a sprzeciwiali się onemu, woyska o iednę godzinę o kilkanascie albo i kilkadziesiąt tysięcy miał, a przeciwnych sobie gdzie by basza, pan Turecki, iakich miał, omamiwszy zarazem pomorzył, potem do żywota przywracał; po wodach chodził, z bestyjami, z ptakami, rybami gadał²⁾, rozmawiał, które onemu posłusni zdawali się w oczach ludzkich bydź. Któremu różne krainy Tureckie i miasta pod posłuszeństwo poddawali się, który idzie aż do Konstantynopola ku cesarzowi, chcąc go z państwa złożyć, i iuż blisko około tego chodziło, który w wielkiej twodze był, znosił się z swemi duchownemi, mołnami tureckimi, które żadney rady nie mogąc dać, zaciąga i wzywa³⁾ patryarchę do siebie cesarz, radząc się, co s tym mają czynić. Na tym staneło od patryarchy, aby wszystkie chrzescijaństwo przez trzy dni postem i na modlitwach trwali, Pana Boga prosząc, aby patryarsze objawił. Gdzie po trzecim dniu⁴⁾ przygotowawszy się patryarcha do odprawowania służby Bożey podług zwyczaiu, onego messijasza proszono, aby na miejsce zwyczajne dla odprawowania⁵⁾ i słuchania ceremonii szedł; który wstąpić na próg do cerkwi nie mógł, czego po trzykroć ważył, ale żadną miarą nie mógł, którego odpychało nazad nie wiedzieć kto, a naybardziej kielich Pański z

1) Въ изд. Войницкаго: *chore i ślepe*.

2) Тамъ же этого слова нѣтъ.

3) Въ рукоп. Вакмана: *zaciągają i wzywają*.

4) Въ изд. Войницк. ошибочно: *gdzie przeciw dniu*.

5) Тамъ же: *dla odprawiania*.

sakramentem. Gdy moc onego osłabiała i wniwec się obróciła, rozkazano go obwiesić; o którym i teraz żydzi twierdzą, że ieszcze się objawi i na mieyscach słusznych spokojnych iest niewiadomie i nieznanomie zakryty. I tak bardzo trapili i dręczyli ciała swoje postami, na gołej ziemi leganiem mordowali siebie, iako nie może więcey utrapienia czynić, iako żydowski narod. Żydzi, żydówki, tak stare, iako i młode niektóre ¹⁾, trapili ciała swe; wyrąbawszy płonkie na stawie albo rzece, porynali z głową i po te wszystkie czasy jałmużne wielkie czyniąc i dając tak swoim, iako i chrzescijanom. Domy, bydła, fanty różne sprzedawali, chcąc niektóre s państwa Polskiego do Jeruzalem póysć, które tak się tego messijasza chwycili byli; drugi dawał się zabijać, kto by o nim co miał mówić, a iak oni mówią, bluźnić, tak wszystkie ufność zbawienia swego w nim byli położyli.

Thego z miesiąca maja ²⁾ Dacko deneka, zebrawszy kupę pod dwadziescia tysięcy chłopstwa różnego za Dnieprem a przeprawiwszy się na owę stronę, idzie ku Korosteszowu, Makarowu, Rożowu; w Brusilowie miasteczko osadził denekami. Szlachta, która na Ukrainie była, i żydzi z domow swych i maętnosci pouciekali iako znowu na Wołyń. Z którymi różne żołnierzow chorągwie utarczki po różnych mieyscach miewali, nie bez szkody swoich.

Miesiąca junii. Panowie żołnierze, nie chcąc daley trwać na Ukrainie, poróżniwszy się między sobą, część przy panu wojewodzie Ruskim Jabłonowskim zostaią, a drudzy, do związku skupiwszy się, opuściwszy Ukrainę, porzuciwszy owe ³⁾, wydawszy na haniebną śmierć tych, które się byli poddali królowi jmcu kozacy ⁴⁾, sami idą na Wołyń, a z Wołynia do Polski, gdzie pan wojewoda Ruski za nimi, mając małą kupę ludzi przy sobie.

¹⁾ Въ изд. Войницкаго нѣтъ этого слова.

²⁾ Тамъ же не кстати вставлено: *tanze*.

³⁾ Тамъ же: *оце*.

) Тамъ же этимъ словомъ начата новая строка.

Miesiąca augusta 10 dnia, z poniedziałku na wtorek ¹⁾ przed pułnockiem, ziemia się trzęsła, co day Panie Boże na wszystko dobre.

Miesiąca julii. Przyszedłszy a skupiwszy się chorągwie pod Lachowcami, mając koło jeneralne, obebrali między sobą dyrektorem pana Ostrzyckiego, porucznika xięcia Koustantego Wiszniowieckiego; stamtąd ruszyli się ku Polskim krainom, gdzie się znieśli z panem Lubomirskim, onego nie odstępowali w upadku onego ²⁾, na którego król jmc wszystkimi siławi tak na zdrowie, iako i na wszystką substancję i majątność onego nastempował, który o krzywdę Rzeczypospolitey zastanawiał się, dla czego, dobrze to wiedząc, woyskowi do gardła przy nim oponowali się i gotowi ginąć przy nim. Co widząc król jmc zaciąga różnych ludzi przeciwko onym i panu Lubomirskiemu, po różnych miejscach, miastach, miasteczkach, goscincach, drogach każe przeymować a znosić, iako iakich nieprzyjaciół cudzoziemcow. Mając jego król. mość woyska Litewskiego przy hoku swoim pod dziesiątek tysięcy, ciągnął za onemi i panem Lubomirskim aż ku Piotrkowu, od Piotrkowa ku Częstochowie, gdzie nie dochodząc Częstochowy we trzech milach stanął z woyskiem. Miesiąca septembra ³⁾ 5 dnia, w dzień piątkowy, wyprawie woysko i chorągwie Litewskie, nad któremi hetmanem był i sprawcą książę Połubiński ⁴⁾, chcąc insperacie napasć tak na pana Lubomirskiego, iako i na związkowe; o czym wiadomość wziowszy z podjazdow swoich, że woysko na onych idzie od króla juci, zarazem się ruszyli, kto mógł wprzód do konia poyść ⁵⁾, od Kozich-Głow, stanowiska swego, iako na gwałt skoczyli ku Częstochowie, a ziachawszy się na polach klasztornych, iedne drugich przeganiiali, nim inne chorągwie związkowe do spr-

¹⁾ Въ сп. Ваксмана эти 2 слова опущены.

²⁾ Въ изд. Войц. этого слова нѣтъ.

³⁾ Тамъ же: *Octobra*.

⁴⁾ Тамъ же: *Polubeński* (?) съ вопросит. знакомъ.

⁵⁾ Тамъ же: *przyjść*.

wy przyszli, i pociągneli ku klasztorowi. Dawszy sobie pole abo bitwę, starli woysko Litewskie i aż w rowy pod mury klasztorne wszystkich nagnali, nad któremi miłość chrzescijańską i braterską okazawszy, na głowę nie znosząc, ale żywcem tak samego pana hetmana Połubińskiego, panow Pacow dwoch, pułkownikow, rotmistrzow i innych paniąt Litewskich, porucznikow, towarzystwa, pacholikow, różney czeladzi, piechoty, do trzech tysięcy wzięli miasto¹⁾ więźniow, których zaprowadzili do stanowiska i taboru swego, których niedziel ze dwie między sobą trzymali, koniki niektórym s towarzystwa i sukienki, ochędostwo odebrawszy, darowawszy żywotem²⁾, puścili od siebie za przysięgą, że nie mieli się mścić ani szabli dobywać. Od tego mieysca król jmc nazad się wraca ku Warszawie, a pan marszałek Lubomirski na Szląską kraine, a związkowe chorągwie do Polski na zimę.

Paszkwil na króla jmc i w obozie napisany i podrzucony w namiocie przy mszy odprawowaniu.

Oycze nasz królu Polski Kazimierzu,
Który się przeieżdżasz w niedobrym pierzu!
Święć się imie twoie we Szwecyi,
A królowey Ludwiki we Francyi.
Bądź wola twoja iako w Wandalii była,
Kiedy było mało chleba, a ludzi siła.
Nie wodź nas na wojnę z Francuzami i Szwedami,
Bo mamy kłopotu dosyć z Ordą i kozakami.
Odpuść nam nasze winy, pogłównne i rogowe,
Bo tho na nas nastali iakieś³⁾ rzeczy nowe.

¹⁾ Въ изд. Войцickaго это слово опущено.

²⁾ Тамъ же: *życiem*.

³⁾ Тамъ же: *jako*.

Nie wprowadzay nam na państwo francuza,
Bo owo zgoła nie ścierpiemy takowego guza,
I każdego niemieckiego narodu s pludrami,
Szaytana ten stroy iest między nami.
Przyimij do łaski swey pana Lubomirskiego:
Nie słuchay rady ślepego Prażmowskiego.
Przywróć nam stare orty i talary,
Jako przed tym w Polsce za innych bywały;
Tynfy z ortami, szelągami Boratynego
Odeszli ich kendy do czarta przekłętego.
Przywróć nam srebro i złoto,
Bo po śmierci będziesz w piekle miał kłopot o to.
O mój miły panie!
Niech że¹⁾ się tak stanie!—Amen.

Roku 1665, miesiąca septembra, to iest z 15 dnia na 16, wstępując ze wtorku na szrodę, siestrzenica moja pani Hanna Dzikowna, żona pana Samuela Humnickiego, bieg żywota swego dokonała spułnocka przed kury²⁾, która była w życiu i w postępkach bogoboynego żywota. Która rodziła się w roku 1635, miesiąca februarii 27 dnia³⁾, a w roku 1653, miesiąca februarii 23 dnia szła zamąż, która po porodzeniu dziecięcia zarazem umiera. Żyła na świecie lath 35(?), zostawuie po sobie te potomki: naypierwszą córkę na imie pannę Justynę, która rodziła się pod rokiem 1655, miesiąca octobra⁴⁾ 1 dnia; napotym porodziła w roku 1658, miesiąca januarii 19 dnia Teofilę córkę; napotym roku 1659 porodziła Alexandra; pod rokiem 1660, decembra⁵⁾ 6 córkę Eufrozynę; roku

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *Niechaj*.

²⁾ Тамъ же эти три слова опущены.

³⁾ Тамъ же: 7 *dnia*.

⁴⁾ Тамъ же: *Septembra*.

⁵⁾ Тамъ же: *Octobra*.

1662, marca 26, Stefana, a od porodzenia Marysinego umiera, nie będąc pułgodziny po nim żywą.

Pod rokiem 1633 siostrzenica moja narodziła się pani Ważyńska, która za mąż szła za pana Bartosza Ważyńskiego w roku 1648. W roku 1664 owdowiała. Ta ż znowu idzie za drugiego, jmc pana Bystrama w roku 1665, które mieszkają od Torunia mila, w Warszawicach.

Thego ż miesiąca 27 dnia prowadzono przez Dubno zdraycę Oparę, który był po Tetery hetmanem woyska Zaporozkiego, z innymi zdraycami, pułkownikami, setnikami, które potajemnie radę mieli i znosili się iedni z Moskwiczinami, drugie do Turka myśleli¹⁾. W tym sołtan dowiedziawszy się, który był z ordą wyszedł na usługę Rzeczypospolitey i stali koczowiskiem pod Czarnym lasem, wziowszy wiadomość tak od kozakow rejestrowych, które żadną miarą nie chcieli ku temu przystąpić, oznaymili o tem iako ż i listy przeięto, co pisali zdraycy do Sirka i Drozda, znosząc się, aby dopomogali na ordę zdradziecko naznaczywszy czas uderzyć, a po zniesieniu i biciu mieli iść do Białey-Cerkwi i do innych zamkow, gdzie by iedno byli żołnierze i niemcy na załogach pozostałe, znosić ich i wybijać. Którym Pan Bóg nie dopomógł, a tę ich zdradę odkrył i objawił i na nich²⁾ ten miecz obrócił. Do których sołtan pisał, aby do onego przyiachali³⁾ z innemi dla namowy obrony i całosci woyskowej; który gdy przyiachał z innemi, pokazawszy ich zdradę, rozkazał ich do więzienia pobrać a do króla odesłał. Którego tam u Warszawie stracono; po którym obebrano Doroszenka.

Thego ż roku różnych czasow i miesięcy⁴⁾ w iesieni aboli ziemie ordy różne, Krymska z Nahajcami zawiedli się barzo z sobą,

¹⁾ Въ изд. Войницкаго это мѣсто стилистически исправлено.

²⁾ Тамъ же ошибочно: *на иных*.

³⁾ Тамъ же: *приехали*.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *в различныхъ czasachъ и мѣсцяхъ*.

a przysposobiwszy sobie aboli zaciągnowszy Nahaycy Kałmukow¹⁾ na pomoc, wielkie szkody w Krymskim państwie poczynili, że aż han car dla pomocy kozaków kilkanascie tysięcy zaciągnął sobie na pomoc.

Roku Pańskiego 1666, miesiąca februarii 4 dnia, złożone byli seymniki po wszystkim państwie Polskim, na które mianowicie w Ruskich wojewodztwach w Haliczu Ruskiego wojewodztwa się odprawiają, w Chełmie, we Włodzimierzu Kijowskie; Braśławskie, Czernihowskie, iako wygnańcom, tym pozwolono, aby swoje odprawowali w Łucku, na Wołyniu; które się porozrywali wszędzie seymniki, oprócz z tych Braśławskie i Czernihowskie obebrali i posłali na seym; iako że i po górnych powiatach i wojewodztwach dla fakcyi różnych osob porozrywali się.

Tego z miesiąca i dnia wiąże Czartoryyski Michał, przy zebraniu wielu obywatelów Wołyńskich, w Łucku będących, na wojewodztwo najachał i prezentował się.

Thego z miesiąca 15 dnia seym się zaczął, co day Panie Boże szczęśliwie, na zwyczajnym mieyscu w Warszawie.

Tego z miesiąca 14 dnia siostrzeniec moy pan Tomasz Hołub w stan małżeński wstąpił z panną Maryanną Korytyńską.

Miesiąca kwietnia, po przewodney niedzieli, ten że seym zerwany przez króla jnci stanął, przez co rozruchow wiele powstało,—nie chcąc się z marszałkiem panem Lubomirskim pogodzić, przy którym wszystka Rzeczpospolita wiąże się, o którym kto by kolwiek wspomniął przed królem, tho²⁾ nieprzyjaciel główny³⁾. Napotym różnemi czasy podiazdy sprawowali i na różnych mieyscach, gdzie z oboch stron nie bez uszczerbku panów żołnierzów tak w

1) Въ изд. Войцискаго ошибочно: *Nahajców kolników*.

2) Тамъ же: *ten*.

3) Тамъ же: *wielki*.

towarzystwie, iako i w czeladzi i w koniach, rynsztunkach; gdzie iednego razu 18 chorągwi z królewskiej strony zniesiono; napo-
tem 15 chorągwi od króla oderwali się i przedali się na stronę
związkowych.

W tym że roku trzy zaćmienia okazywali się, iedno słońeczne,
a dwa miesięcznych, gdzie nic dobrego nie prognostykowało, tak
na ludzie, iako i na bydło, i na urodzaj barzo złe czasy byli, i na
owoce różne urodzaju nie było, ale nienawiści, naiazdy, woyny do-
mowe niepotrzebne, zabójstwa, morderstwa, wykręty prawne, fałsze
u prawa, niesprawedliwość wielka, choroby rozmaite a niesłychane,
tak na ludzie, iako i na bydło.

Miesiąca juli ¹⁾ dnia 13, na dzień Św. Małgorzaty, między
Inowrocławiem a Pakością król jmc, nie chcąc poniechać i zapo-
pomnieć tak roczney chłosty i utrapienia woyska Litewskiego,
chcąc się mścić nad marszałkiem panem Lubomirskim i związko-
wym woyskiem, dla których widząc wielką utratę i uymę tak w
skarbach, iako i w utściwym osob różnych stanu szlacheckiego, któ-
rych przez zamysły swoje chciał znosić i wolności podeptać róż-
nych wojewodztw, tho iest Krakowskie, Poznańskie, Kaliskie, San-
domirskie, Sieradzkie, Łęczyckie, do których i senatorowie przy-
wiązali się, a w głowach jmc pan Warszycki, kasztelan Krakowski,
i pan Grzymałowski, kasztelan Poznański, przy pospolitem rusze-
niu abo pospółstwie byli, którzy się za całość szlachecką i wolność
ubiegali ²⁾, wzięli i zebrali do kupy byli, a jego królewska mśc so-
bie woysko zebrawszy więcey dwudziestu tysięcy, wszędzie rozka-
zał przeymować chorągwie, domy szlacheckie naieżdzać, rabować
wolno było woysku królewskiemu, za co karności żadney nie odno-
sili, ani ich wściągali, i gdy iaka szlachcianka poszła do króla
skarżyć się, thedy haniebnie zesromocona była. Gdzie nad iednym

¹⁾ Въ изд. Войницкаго *junii*.

²⁾ Тамъ же этого слова нѣтъ.

³⁾ Тамъ же и это слово опущено.

łotem woyska zesli się: król po iednej stronie błota Mołtawy, a z drugiey strony błota tak woysko pospolitego ruszenia, które o puł mile stało, a związkowe bliżey tego błota. A gdy, zwyż mianowanego dnia i miesiąca, rozkazuie król jmc panu Sobieskiemu, iako hetmanowi polnemu, aby, wziowszy woyska niemieckiego częśc i polskiego woyska 8 tysięcy, przeprawił się przez błoto, aby na związkowych i pospolitych napaść, co obaczywszy związkowe, że o zdrowie onym idzie, do koni rzucili się, kilka chorągwi odważywszy się skoczyli prosto na piechotę, która w sprawie iuż stała; którym tak Pan Bóg dopomogł, że zarazem onych rozerwali i złamali, a napotem i na konne chorągwie, które i the ¹⁾ nie wstrzymali, zarazem tył poddali i do błota uciekać poczęli, a naprzod nie ufając sprawiedliwei swey aby miał wygrać, iako sprawca, i hetman Sobieski do błota się pospieszył, tam że konia pozbył, aż go ratowano, że go mało końmi nie zdeptali. Na którym poboisku poległo od związkowych i pospolitego ruszenia ²⁾ dusz 4856 ³⁾, co w iedney kupie zwłoczne leżeli, a co w błocie udeptani, powiadano, że na 5 tysięcy zginęło z królewskiey strony, a związkowej strony i pospolstwa zaledwie o pułtorasta człowieka; powiadano, że ⁴⁾ iednych officerow do 400 zginęło, którzy się wysadzali a chcieli dokazać sławy, naywięcey w Mołtawie poginęli uciekając. Na którą rozprawę sam król jmc przypatrywał się i dziękował hetmanowi swemu, że się za zdrowie pańskie błotem i kałem się umazawszy, odtopił; których trupow tam że furmani zwoziwszy na kupy, mogiły posypali i pochowali. Powiadano zaiste i sprawiedliwie, że the trupy niektórych po śmierci ukazywali się, a mianowicie nazwiskiem Czop, kozak pułkownik, który zawsze przy boku królewskim był, tho się ukazywał w białych sukniach, który

¹⁾ Въ изд. Войцискаго это слово опущено.

²⁾ Тамъ же нѣтъ послѣднихъ трехъ словъ.

³⁾ Тамъ же: 4863.

⁴⁾ Тамъ же вставлено: *także*.

„Южнор. Лѣт.“

wołał na króla: „Chciałeś mięsa, oto z go masz, iedź go; a ty, panie Lubomirski¹⁾, nie zabijaj nas“.

Kopija responsu jmci pana Warszawskiego, kasztelana Krakowskiego, na list jmci xiędza Prażmowskiego, kanclerza wielkiego koronnego, szalbierza. 2)

Słusznie by rozumieć, kto by stylu nie znał, że to szalony iakiś ten list do mnie imieniem waszmości pana, ale widząc to excellens initium vestrum waszmości pana, że nie tylko piszesz, drukujesz bezecznie na ludzi zacnych conditio, ale też i tego kleynotu, który fortuna caeca do rąk waszmości pana przyniosła, do kanonizowania takich paszkwilow propter ceteros, i ieszcze smiesz, moy mośpanie, obtuitae majestatis, tak plugawie swiatu podawać scripta, publicznemi pieczęciami one ochrzciwszy z hańbą pieczęci koronney i posmiewiskiem u narodow,—słusznie rezelwować się, mam ten karteluszyć mieć za własny waszmości pana. Z któregoś prawa wziół waszmość pan tę potestatem tak uszczypliwie pisać do senatora, który iuż w radzie zasiadł, kiedy waszmć pan prochu ieszcze gałki grawał, który officium ex largitionibus wmmpanu commutabat? Rozumiesz to, waszmość pan, że się iuż powiodło na jmci panu Lubomirskim, że tirannidem możesz introducere in Rempublicam, chcesz tho imponere ludziom, aby tych exorbitacyi perwersionne Reipublicae fabrica nie wiedzieli, żebyś sam tylko waszmć pan w Polsce zostawał, wygnawszy tych, których zrównać nie możesz i których claritas obfuscat tę dumę, którą sam wmpañ o sobie powziołeś. Poyrzy iedno wmmpañ na nogi sobie, to spuszczysz ogon

1) Въ изд. Войцицк. прибавлено: *i związkowe nie zabijajcie.*

2) Этого документа нѣтъ въ изд. Войцицкаго. Въ сп. Ваксмана онъ переданъ въ такомъ испорченномъ видѣ, что нѣкоторыя строки пришлось опустить по невозможности возстановить ихъ смыслъ. Опущенныя мѣста означены многоточіями.

iako paw. Arguiesz mię sobie wmpnan z listu do jmcı xiędza pri-
maša niecnotliwie, s karczemney, a nie z xięży gęby; czy słuszná
to kara, kary na mnie nie widząc, ieslim tho pisał, i pytaiąc mnie
dopiero o tę mowę moią; alleguiesz... tak własnie, iakoscie na imć
pana marszałka naprzekupywali falszywych swiadków. A kto tego
nie widzi, żeście sobie wymyślili miennicę tyfańską we Lwowie,
abyście zebrali wszystkę monetę dobrą na pożytek swoy, a chciał
że na tho król imość pozwolić? Długoście na to zawodzili, nim-
escie dobrotliwego pana na ten fałsz przywiedli. Pokazał by tynf
registra, gdyby go pociągniono, co wmpnan wzięłoś, co kommisarze,
a co dwór; miało tho bydź na żołnierzow, a tak dotąd ieszcze się
assygnacyami, i pokażą na seymie, że ich dotąd nie wypłacono.
A skąd że się tych tynfow napłodziło u wmpnana, że wszystkie
z Mazowsza podatki przebite są, i ieszcze ci machlarze, które na
wmpnana skupowali we Lwowie pieniądze dobre, pobory, który bra-
no sub pretextu żołdu Tatarom, które wmpnan na związkowych
in viscera Reipublicae wprowadzić kazał. A z Boratynem co się
działo? Na seymie przestał że bić szelągów, co i dotychczas bię,
aby dwór miał czym dopinać swoich zamysłów, sędziow na pana
marszałka przekupować, swiadkow zwodzić, gębę zamknąć bisku-
pom, wojować Polskę, tyrannidem formare; prowadzić francuzow,
sadowić w Warszawie i więzić oyczyznę, a potym iey kazać ska-
kać, i prawa alligować nie godzi się, oyczystym excessom nie da-
wać wiary... cives, którzy widzą iustitiam, nie wołać ich do kupy,
bo by deklarowali pewnie proditorem patriae wmpnana. Rozumieł że
wmpnan, że tho dekret wiedzą, to dobrzy ludzie wiedzą, co wmpnan
wziół od Kondeusza, co wmpnanu francuzowie daią, na onym są-
dzie Budyackiego dwór że wziół 400 złotych, tysięcy od posta
carskiego, a wmpnanu nic nie mówiąc, co czterdzieście tysięcy od
posta francuzkiego wzięłoś. Też tę racyję, czemu się wmpnan boisz
ruszyć pospolitego ruszenia według prawa na infamusa, iakoscie
go inwicte oblekli w tę sukienkę, w której sami cum commune
populorum commentario chodziecie... Ta toga i z większym ogonem

nie okutała by króla jmci, którego wprawiłeś wmpan in perpetuum ignominiam w oyczyynie, i w postronnych imie iego zmazałeś, u poddanych ohidziłeś, a tak wiele ludzi ubogich na duszę iego zaciągnął. Srebrną i złotą Polskę w miedzianą obróciłeś, extremam paupertatem w oyczyynie wprowadziłeś. Szkoda się tym zasłaniać przed jmcią królem pochlebstwem, że mi wmpan wypowiadasz przyiaźń, z którą dobrze bywało wmpanu, a nie mniey moje processy, któremi quandum byłem agravatus, przypominasz wmpan iak to i baba u iatek siedząc; alleguiesz mi wmpau wielkiej pamięci xiędza Zadzika, a czemuż nie nasladujesz go?.. Powiadasz wmpan, że pan Lubomirski sacrilege manum na pana i oyczyznę podniósł, bo wmc sami sacrilege iudicium na niego podniesliście; absolutum dominium wywodzić nie potrzeba, bo iuż miles conversibitur sine scitu Reipublicae et in viscera ei intradicitur; z postronnemi bowiem pany ligi zawierając, podatki stanowicie bez seymu, seymiki i seymy rwiecie, senatusque consulta samotrzey expeditis, wolny głos szlachcie odeymiecie, kaduki rozdaiecie, maiętności bez sądu odbieracie, woynescie in meditulia regni uczynili, aby zagranicy swoim kosztem nie wolno było wyprowadzić, pustoszycie oyczyznę et civibus leżeć doma każecie; kiedy chcą radzić o sobie, uniwersały do nich grożąc im Popielcem wysyłacie... Spomni wmpan, przed kimeś wmc na sądach rzekł: „pana marszałka diaboł się iuż teraz będzie pytał; każdego wprowadzimy, kogo będziemy chcieli“. Szlachtę na powrozach wodzić każecie, rabować ich domy.. A iakież może bydź absolutum dominium, iakaż tyranis większą? Powiadasz wmpan: król jmc nie wprowadzał cudzoziemcow. Ktoż tho iest ienerał Frangel, oberster Byron, oberster de-Biu i inszych tak wiele nomin? Prawie co officer, który na pośmiech narodu nasego palam mówią: „żołnierzy dobrzy polacy, gdy panow officerow francuzow mieli“. A że na seymikach i seymach nie bywam, wołę w domu, iako mi tho wymawiasz, iż się gospodarstwem bawię; dla thego to czynię, że na tych miejscach potrzeba prawdę mówić. Wmępan namianiesz, że coś dziś odszcze-

kiwac potrzeba; niech odszczekiwaia ci, którzy iak psi szarpią prawie iuż to cadawer Reipublicae. Wolę moim rzeczom attendere, niż umierać patrząc na tak iawne scelera... Poniechay że mnie wmpan tam in prosperis, quam in adversis. Mam ia w Panu Bogu moim nadzieję, że niedługo miłosierdzie Jego święte condignas scelerum poenas nad wmpanem patrabit.

Miesiąca augusta dnia 3, tak też 4 i po 5, mrozow trzy po trzy nocy było potężnych, które iarzyny, to iest hreczki, owsy, miejscami i żyta, pszenice, grochy, prosa, ogroduiny ¹⁾, a naybardziej przy dolinach i niskich miejscach; na górach i wysokich miejscach nie tak zarażało.

Miesiąca 7-bra 27 dnia seymniki złożone i wszędzie odprawowane, po powiatach różnych.

Miesiąca octobra 10 dnia seym się zachoł, co day Panie Boże szczęśliwie, na miejscu zwyczajnym w Warszawie, ²⁾ na który panowie senatorowie i posły zebrali się.

Tego z miesiąca 30 dnia mróz potężny okazał się, od którego i zima nic nie odpuszczaiąc stanęła potężna i sroga.

Miesiąca decembra 19 dnia, ³⁾ w niedziele, pod Braiłowem pułk pana Machowskiego od Tatar, których kozacy, zniosłszy się z sobą, zaciągneli sołtanow trzech i stanowiska po miasteczkach dla wytchnienia koniom podali i stacyie składali, iako żołnierzom, aby chorągwi żołnierskich na zimę ⁴⁾ nie puścić do siebie; które wytchnowszy, napadli na pułk pana Machowskiego, przy którym 23 chorągwie i to kusych było niezupełna, a do tego konie niedzne, chude włócząc się po pustyniach, a zwłaszcza w zimie; z których mało co uszło żywo, nie bez szkody w czeladzi i w ko-

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: *ogrodowiny*.

²⁾ Тамъ же нѣтъ названія города.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *Novembra 10 dnia*.

⁴⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

niach. Pana Machowskiego samego i towarzystwa niemało w niewolę wzięto i do Krymu zaprowadzono.

Thego z miesiąca decembra 23 dnia, ⁵⁾ ze czwartku na piątek, w wilią samego Bożego Narodzenia katolickiego, iuż iakoby na pułnocku następowało, ta z Orda, wsiadłszy na żołnierzy, nie dawszy wytchnąć nigdy koniom, w tropy ku Lachowcom, od Lachowiec ku Surażu ²⁾, tam że znemu hałasowali się z sobą chorągwie i nie wytrzymawszy nieprzyjacielowi, ku Dubnu udali się, za którymi Orda wślad, których dojeżdżając zabijali, ścinali, brali w niewolę aż do samego Dubna. Około Zbaraża i Wiszniowca o dwie mile, Brodow nie zaimując, o których oparli się, ludu polskiego i szlachty bardzo siła zabrali, stojąc po gościńcach różnych, sami w ręce iachali abo biegli, a zwłaszcza w. nocy; iako z ubezpieczone byli a na żołnierzow spodziewali się i na danie wiadomości o nieprzyjacielu; gdzie bardzo ludzi w iassyr pognali i zabrali, trupa tak w starych, a naywięcey w dzieciach naczynili, bawiąc się pod Dubnem od piątku aż do poniedziałku. Drugie zagony od Kijowa abo Białey-Cerkwi udali się w Polesie, ku Owruczowi, aż pod Przypeć rzekę, od której wracali się nazad mimo Połonney i Łabunia ku Miedzybożu, pod którym skupiwszy się, przez dwa dni zdobywali, ale nie bez szkody pogańskiej, mając między sobą opryszkow i denekow ze 4 tysięcy pieszych, a iazdy ze 3 tysiąca, którzy byli i pod Dubnem. Powiadali więźnie, co uciekali, że mogło być ze 300 człowieka zdraycow, paląc, pustosząc wsi różne, bydła ani fantow podłych nie biorąc, oprócz koni abo co specyjalnego ręka pogańska psia zdobyczy nie obięła, gdy z nigdy tak ubezpieczonych nie trafili, iako teraz zagarneli różnych szlachty z dostatkami ich, ile kto co miał, w domu przy sobie trzymali, s którego jassyru abo więźniow mało co pożytkow otrzymali, bo od mrozow poginęli, na Wołoską ziemię udawszy się ku Jassom i Orhyjowu.

¹⁾ Въ изд. Войницкаго ошибочно: *Novembra 20 dnia.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *ku Sidrazu.*

Miesiąca tego ż doszła wiadomość o Tatarach. Zarazem seym się rozerwał, czemu król jmé był rad, ¹⁾ i informowano iakąś osobę, litwiną, lubo nie był posłem i w kole poselskiej izby ani w senatorskiej, a tho aby wbrew i w oczy nie wymawiali panowie posłowie tak o monetę dobrą i o datki, gdzie się podziały pobory, a żołnierzom nie płacą, iako i o pana Lubomirskiego, że go niesłusznie a niecnotliwie sądzono bez ceymu zupełnego, a to wszystko za niezbożnym człowiekiem kanclerzem Prażmowskim xiędzem, nad którym aby wrychle pomsta od Pana Boga nad nim samym zdraycą była zesłana znaczna.

Roku Pańskiego 1667, miesiąca januarii 30 dnia, wesele pana Koniecpolskiego z xiężniczką Wiszniowiecką odprawowało się.

Roku 1667, miesiąca februarii 8. dnia, byli znowu złożone seymiki podług zwyczaju wszędzie. Tego ż miesiąca śmierć imci pana Lubomirskiego, którego król odsądził był, potsciwego, zacnego i sławnego hetmana polnego, po którym wszystka Rzeczpospolita barzo żałowała, iako oyca dzieci. ²⁾

Thego ż miesiąca imci pana Warszyckiego, kasztelana Krakowskiego, ³⁾ zeyscie s tego swiata przez śmierć. Thego ż miesiąca imci pana Stanisława Potockiego, wojewody Krakowskiego, hetmana koronnego, zeyscie z tego swiata we Lwowie, który wieczorem ⁴⁾ dobrej mysli był, opiwszy sie konfertatywy, nazajutrz go nie stało, który gotował się w zaloty ieszcze iachać. ⁵⁾

Miesiąca februarii, po śmierci hetmana koronnego, król jmé daie buławę i hetmanstwo zleca imci panu Janowi Sobieskiemu.

1) Въ изд. Войницкаго дальше такъ: *za sprawą jakiegoś Litwina.*

2) Тамъ же: *jako dzieci po ojcu.*

3) Тамъ же ошибочно: *Kanclerza Krakowskiego.*

4) Тамъ же: *z wieczora.*

5) Въ изд. Войницкаго стилистически исправлено: *napiwszy się konfertatywy, gotował się w zaloty jeszcze jechać, a nazajutrz nie wstał.*

W tym że miesiącu w zimie nad zwyczaj ludzie bardzo umierali, tak stare, iako i młode, iako od powietrza ¹⁾, w którym miesiącu bardzo mrozy panowali; ludzi umarłych odkopywali, przypatrując się i doświadczając czarom, iako tho pospolicie bywa, że znachodzą, że trupy chusty na sobie iedzą i krwie pełno; ucinają takim rydlem głowy, i krew idzie iak z żywego, co na kilkunastu miejscach takich znaleziono, odkopywając trupów w Dubnie, w Morawicy i indziej różno.

Miesiąca marca 27 dnia seym się zaczął, na którym nic nie uchwalono, iedno podymne i ujęcie woyska, aby niektóre chorągwie rozwijane były. Posła też aby do cesarza Tureckiego wyprawili, uskarżając się na Ordę i na hana, że ziemię pustoszą, którą spustoszyli i znieśli, wniwec obrocili. Posłem obebrano ²⁾ pana Radziejowskiego, który Szweda ³⁾ był wprowadził, aby królował, który wiele złego narobił; którego to poseł kozacki, gdy się zia-chali w Carogrodzie, przed cesarzem Tureckiem onego oskarżył, aby cesarz nie wierzył onemu, gdyż to taki a taki człowiek i nie-masz komu wierzyć, przez którego tho i Polska zginęła i wniwec iest obrócona. Jako że iuż był odprawiony z pokojem, a na potem onego zatrzymano, w którym zatrzymaniu w Adrianopolu, a nie w Carogrodzie, żywota dokonał, umarł, iednak syna wypuszczono⁴⁾ który tamże z nim był.

Na tym że seymie uchwalono, aby posłów do cara Moskiewskiego wyprawić i posłać, chcąc z onym pokoy mieć i uczynić.

Miesiąca aprila. Pani korolicha, ⁴⁾ która bardzo złego narobiła w Polsce licha, przez którą iak siła złego stało—wypisywać trudno, która iako niedzwiedzia króla za nos wodziła, pieniądze stare dobre wyprowadziła, co pogłowne złożyli byli nędzni ludzi,

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго прямо: *od powietrza*.

²⁾ Тамъ же: *obrano*.

³⁾ Тамъ же исправлено: *Szwedów... królowali*.

⁴⁾ Т. е. королева Марія-Людвика, жена короля Яна Казимира.

czemu przyczyną zausznicy królewscy byli, w głowach ¹⁾ xiądz Prażmowski, przez co drogość wszelaka stanęła, czerwony złoty ²⁾ po zł. 12, drudzy i po 13 dawali, talery po zł. 6, przez co żadną miarą do materyi nie było iako przystąpić do kupcow; lada szyftuch po pułczwarta złotego; falendysz iakiey że kolwiek po zł. 15, a naytańszy po zł. 13- abo 12; owo zgoła materyia wszelaka nie dokupić się. Taką pamiątkę po żywocie swoim zostawiła, w Warszawie życia swego niezbożnego dokonowała, pługawie umarła.

Miesiąca junii 10 dnia, we czwartek, Orda podpadła pod Zbaraż i Wiszniowiec, które bardzo wielu ludzi w polach pozabierali, które orali, drugie żęli. ³⁾ Powiadano i rachowano, że samych gospodarzy, oprócz żon, dzieci i czeladzi, 8064 wzięto dusz. Między którymi byli i deneki; a drugie się udali w Polesie, ku Owruczowi a Turowi ⁴⁾, a kraie głuche Poleskie ⁵⁾, Kijowskie wyrócili, i cało uszli ku domom pogańskim, bezpiecznie sobie postępując iako w domu.

Miesiąca julii 8 dnia. W niedziel sześć iako znowu, odprowadziwszy ten plon, druga Orda świeża wyszedłszy mimo Podhayce na Pokucju, ku Dniestrówi, mimo obóz ⁶⁾ o puł mili stała, koni żołnierskie pozabierali, a koło Tarnopola, Jezierny pałac wszędzie; udali się ku Sniatynu i za Dniestr cało uszli, drugie się ku Zaslawiu, w Polesie ku Stephaniu podczas święta ruskiego św. Piotra i Pawła; ubezpieczonych ludzi napadłszy, siła bardzo pobrali i w pokoju się wrócili. A pan hetman nasz miły we Lwowie straż odprawował i woysko szykuie po stole kieliszkami, a ichmość pano-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *a szczególnie.*

²⁾ Тамъ же эти два слова опущены.

³⁾ Тамъ же: *drudzy siali.*

⁴⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

⁵⁾ Тамъ же: *Głuchopoleskie.*

⁶⁾ Тамъ же: *Oboz* (собств. имя)

wie żołnierze pod Buzkiem podiażdy odprawują około iałowic i baranow, ba i świnia niech się nie porywa.

Miesiąca julii i augusta już mało co i odchodzili ku domom swym Ordy, ¹⁾ ale już koczowisko swoje założyli na Ukrainie, około Humania, Braclawia i Winnicy, i tu wszędzie około Konstancy nowa, Miedzyboża, czaty odprawując około Ostroga, Zaslawia, Zbaraża, Wiszniowca, Dubna, nie dając pokoju przez wszystkie latho; iedni ustępują, drudzy przydają.

Miesiąca septembra imć pan hetman polny Jan Sobieski, mając koło jeneralne i radę, co by z nieprzyacielem czynić i z onym postąpić, a mianowicie s Tatary, które około obozu miasto much konie i bydła oganiają i samych w niewolę, gdzie którego zaskoczą, biorą i ścinają, rozprawuie pułki na kilka części: po lasach iednych, na Wołyń ku Łucku i Dubnu drugich, Tarnopolu trzecich, ku Lwowu czwartych; sam imć pan hetman do Kamieńca Podolskiego udaie się na wytchnienie i stanowisko. O czym Orda wziowszy wiadomość, tak Orda, iako i kozacy, nad któremi był hetmanem Doroszenko, mając z sobą kupę niemałą zboycow swywoli do 30 tysęcy kozakow, a sołtan Gałga ordy więcey sto tysięcy, wszystkie Krymskie, Nahayskie, Białogrodzkie, Budziackie, Perekopskie, Czerkieskie, a sam Gałga udaie się ku Krzemieńcowi, Wiszniowcu i Tarnopolu z ordą, pustosząc i paląc, ku Jezierny, Zborowu, Pomorzan, których podobywawszy, ²⁾ wyścinalo i wypalono. A napotém, kiedy już traktat ten stanął między Gałga a panem hetmanem Sobieskim, także i hetmanem kozackim Doroszenkiem i kozakami, zawarłszy i poprzysiągłszy ieden drugiemu, iako niżej iest opisano, Gałga idzie prosto Czarnym szlachem na Ukrainę, od których oderwawszy się ieden murza, Haywarz ³⁾ ze czterema tysiącami, mimo Krzemieniec pod Dubno uderzyli na ubez-

¹⁾ Въ изд. Войц.: *do Ordy*.

²⁾ Тамъ же: *kogo podobywawszy*.

³⁾ Тамъ же: *Норвас*.

pieczone ludzie, które ¹⁾ o zawarciu pokoju usłyszawszy, z miasta byli do domow swych poprzyjeżdżali, do kilkunastu tysięcy zabrali, także i szlachty niemało, stada, bydła, owiec, co ieszcze się było zostało, odebrali. Panowie żołnierze, które tu byli na Wołyniu, będąc w kupie cały pułk, dali onym pokoy, iakoż imé pan hetman napisał do pana pułkownika, krayczego koronnego, imé pana Leszczyńskiego, porucznika z pod chorągwi pana podstolego Sanockiego pana Skrzentowskiego, aby onym dali pokoy i nie wazyli się onym hałasować. Która chałastra wcale poszła za swemi z jassyrem, gdyż dobrego komonnika między niemi nie było; iako też więznie tatarowie powiadali, że skoro wiadomość dali kozacy, że chorągwie pozwiiano, a woyska bardzo mało zostaje się kwarcianego, thedy tho iako na miod ²⁾ złe i dobre, ślepe i chrome iak na grzyby do Polski pospieszyl się, które nigdy tak bezpiecznie, iako teraz, nie byli sobie pozwalali ³⁾ i postempowali, po kilku abo po kilkunastu tho tak się włoczyli, żołnierzow za nie sobie nie mając. Gdzie Gałga, skupiwszy się z swemi, idzie prosto ku Podhaycom, z którym i kozacy, mając z sobą dział sztuk trzydzieście, przeymując żołnierzow i hetmana koronnego, którego zaskoczyli w Podhaycach w bardzo małej kupie, który zaledwo pod dwa tysiące miał z sobą człowieka, który onym się bronić poczoł. W tym czasie dadzą znać z Ukrainy do Doroszenka, a Doroszenko Gałdzie, sołtanom, murzom i wszystkiey Ordzie, że Sirko z kozakami kraje ich wniwec obracaia, którym Gałdzie i wszystkiey Ordzie ta nowina barzo była niemiła, którym jak psi obiad ziedli. O czym pan hetman koronny nie wiedząc, a będąc iuż iak w saku, pocznie żądać pokoju i miłości braterskiej, obiecuiac dać 10 tysięcy czerwonych złotych, po który wskok do Lwowa posłał, i dano one psu, który od Podhaiec ustępuje: i by nie taka łaska Boża

¹⁾ Въ изд. Войниц. вставлено изъ конца фразы: *kilkanaście tysięcy.*

²⁾ Тамъ же: *jako namiast.*

³⁾ Тамъ же: *poszynali.*

staneła, już by tu i koczowiska w Polsce sobie założyli. Co dla lepszej wiary z oboch stron sobie poprzysięgli i na piśmie o tym na potomne czasy zostawili, o czym niżej jest napisano.

Traktat z sołtanem Kałgą w roku 1667, miesiąca oktobra 16 dnia, pod Podhaycami¹⁾.

Ponieważ sołtan imię Kerym Gerey Kałga nie inszą tu, w państwa JKMc i Rzeczypospolitey z wojskami Krymskimi, Nahayskimi, Budziackimi, Bialogrodzkimi wszedł intencją, iedno aby dawne y od tak wielu lat stwierdzone z królem imością y Rptą imieniem hana imści terazniejszego y następującego, także y całego Krymu, potwierdził y postanowił pakta, a mianowicie te, które stały świeżo z hanem imścią z Isłan Gereiem, z świata tego zeszyłym, iako y z następcą iego hanem imścią Machmet Gereiem; tedy tu pod Podhaycami zszedł się z sobą, takowe do wieczney przyiaźni y nigdy nie rozerwanego pokoju imię pan hetman imieniem króla imści y całej Rzptey, a sołtan imię imieniem hana imści terazniejszego y napotym następującego, iako y całego Krymu y ichmściow wszystkich umowiwszy spolnie, poprzysięgli pakta.

Naprzód, co się kolwiek stało między obiema narodami, tak zimy przeszły, iako y terazniejszych czasow, w wiczną puścić niepamięć, oddawszy to skrytym sądom Boskim, ktokolwiek był przyczyną y okazyą rozerwania tak dobrze ugruntowaney przyiaźni. Żeby teraz tedy do takiego rozerwania nie przychodziło przyiaźni, tedy to sobie pod tąż waruie imię pan hetman przysięgą, iż kiedy by iakie kolwiek y z którey kolwiek okazyiey między po-

¹⁾ Документъ этотъ въ изд. Войницкаго, равно и въ рукописи Ваксмана, приведенъ въ крайне испорченномъ текстѣ, полною грубыми ошибками и пропусками; поэтому мы помещаемъ здѣсь болѣе исправный текстъ этого трактата, находящійся во II томѣ Лѣтописи Величка. Здѣсь онъ датированъ 12 сентября 1667-го года.

pomienionemi państwami miały zachodzić różności, oraz ¹⁾ i pretensie, takowe przez posłów odniesione bydź mają, do których, żadnego nie zatrzymując, nieprzyjaźni znaku zachować nie powinni.

A że sołtan imść imieniem hana imści terażniejszego y następców jego, iako y całego Krymu, obiecuie y poprzysięga być nieprzyjacielem nieprzyjaciółom JKMc i y Rzptey, stawiać się z woyskami, iakich JKMsć y Rplita potrzebować będzie, na każdą Rzptey usługę; tedy też wzajemnie imść pan hetman upominki, według dawnych zwyczajów należące banom ichmściom y Ordnom Krymskim, od zaczęcia tey poprzysiężoney zobopolnie przyjaźni rokami po sobie następującymi oddawać imieniem JKMs i y Rzptey obiecuie y assekuaruie y swoich ludzi na znak tego y wieczney z hanem imścią y całym Krymem przyjaźni przy sołtanie imści na rezydencyey do boku hana imści ordynnie, którzy tak długo tam zostawać będą, póki poseł, po upominki na seym wyprawiony, do hana imści nie powróci. Woysk iednak żadnych han imść w Ukrainę y w państwa JKMs i y całej Rzptey posyłać nie ma; a że niektory Ordny: Budziacka, Białogrodzka, także Nahayska, Oraculow, Wizabetelow ²⁾ nie mała część nie znają się bydź pod posłuszeństwem hana imści, tedy i w tym sołtan imść assekuaruie imść pana hetmana y upewnia, iesli by swawolnie lub małemi, lub też wielkimi pomienione Ordny w państwa JKMs i wchodzili kupami, tedy onych sołtan imść imieniem hana imści powściągać obiecuie, żadney im nie dając protekcycy a ni swoim z nimi dopuszczając się łączyć woyskom.

Kozaków ponieważ, za instancją hana imści y sołtana Kałgi, JKMsć y Rzpta, iako swoich własnych poddanych, przyimuie do łaski, aby się tym kontentowali, cokolwiek onym przez kommissją od JKMs i naznaczoną deklarowano będzie, w tym uczynność swoię przysięgą stwierdzając, obiecuie sołtan imść na utwierdzenie grun-

¹⁾ У Войцицк. и Ваксмана: *urazy*.

²⁾ Столь же загадочны эти имена у Войцицкого и Ваксмана; у первого: *to jest Oraculow Runabelon*; у второго: *to jest Oralistow Rembelijan*.

towniejszey przyjaźni y wierności braterskiey sprawić to u hana imści, aby więźniów, pobranych pod Brahiłowem, iako to pana Machowskiego i inszych, którzy się iuż odzywaią y odzywać będą, han imśe go Polski przywrócił, a imśe pan hetman wzaiem obiecuię to uprosić u JKMsći, iż na znak szczerego braterstwa z hanem imścią tatarów, różnie do więzienia pobranych, wypuścić na wolą każe.

Assekurowie y w tym sółtan imśe ze wszystkimi Ordami imści panu hetmanowi, prawdziwie obiecuiąc, iż iak z mieysca, tak y powracaiąc do Krymu, żadnych zagonów za wiadomością swoią w żadną stronę puścić nie każe y owszem aby nie chodzili zakaże, a swawolnych gromić pozwoli, a to na znak gruntowniejszego braterstwa przysięgą się ma stwerdzić. Co dla lepszey wiury z podpisem rąk naszych y pieczęć przyciskami. Dan pod Podhaycami, 16 septembris, anno Domini 1667.

Hit Gerey sółtan; Kerim Gerey Kałga, sółtan wielkich Ord Krymskich; Jacki Gerey; Hem Gerey; Syrambey; murza Zabey Karaczaga; Maustra murza; Maducała; Adisza murza; Mach murza; Mit Hietksza murza.

Пахта Подподіаєцкии, завартіє зъ его милостію паномъ Дорошенкомъ, гетманомъ Запорожскимъ ¹⁾.

Poznawszy iasniewielmożny imśe pan marzałek wielki koronny y hetman polny szcerą submissyą imści pana Piotra Doroszenka, hetmana woyska JKMsći Zaporozkiego, do usług JKMsći y Rzptej, a miąc tego relacyą, iż nie woyną, ale proźbą żebrzą łaski JKMsći y Rzptej, obiecuię pomienionemu panu hetmanowi z woyskiem JKMsći Zaporozkim wznieść instantyą do JKMsći y Rzptej, aby wszystko to, co się do tych czas stał, JKMsć y Rzpta pu-

¹⁾ Этого заголовка нѣтъ въ изд. Войницкаго и въ рукописи Ваксмана. Текстъ документа у нихъ тоже сильно испорченъ, почему и печатается здѣсь по списку Лѣтописи Величка.

ściłi w zapomnienie zupełne, w czém by łączniejszego króla imści y Rzpłą uznał, imść pan hetman Zaporozki y woysko Zaporozkie obiecuię odtąd wszelkie wierne poddaństwo JKMsći y Rzpłey, na wszelką usługę ochotę szczerą, wyrzekaiąc się napotym wszelakich protekcyi y na samey tylko JKMsći y Rzpłey bezpieczeństwo swoje pokładaiać łasce, którey aby się godnieyszemi stali, submituię się wszelakim panom tak dobr dziedzicznych, iako y dzierzawnych JKMsći, lub ich namiestnikom, dać pomoc do bezpiecznego w domach pomieszkania, wyiawszy to, o co pokornie upraszaią, aby kozacy y ich futory wolne byli. A ponieważ iaśniewielmożny imść pan marszałek wielki y hetman polny koronny nie ma zupełney mocy na uspokojenie pretensyi woysk JKMsći Zaporozkich, tedy wszystkie onych dezideria odkłada do seymu blisko przyszłego, na który woysko JKMsći Zaporozkie swoich zesze posłów y o komysią upraszać będzie, czego onym dopomoże iaśniewielmożny imść pan marszałek, assekuruiać interim woysko Zaporozkie, iż przed komysią woysk koronnych JKMsć nie będzie wprowadzał w żadne miasto, a ni gdzie tylko kozacy, należące do woyska Zaporozkiego, mieszkaią; wzaiem woyska Zaporozkie do miast żadnych, w których teraz kozaków nie było, interessować się nie powinni, które to miasta osobnym skryptem wyrazić się maią. A że Białocerkiewskie prezydyum w takowey liczbie nie może mieć słusznego sustentamentu bez ucisku ludzi woyska Zaporozkiego tak w Białey-Cerkwi, iako y w innych miastach zostaiącego, tedy y w tym proźbie imści pana hetmana woyska Zaporozkiego y całego woyska daie to imść pan marszałek, iż posyła officera do imści pana Stachurskiego z ordynansem dla sprowadzenia części ludzi z Białey-Cerkwi, surowo nakazuiąc, aby imść pan komendant, w Białey Cerkwi zostaiący, ludziom do woyska Zaporozkiego należącym najmnieyszym sposobem żadney nie ważył się czynić krzywdy pod surowością sądu woyskowego. Tym że ordynansem nakaże panu komendantowi, aby tak cerkiewne rzeczy, iako y pana półkownika Pawołockiego pobrane, oddał zupełnie temu, komu należą, bez wszelkiew odwłoki, aby

wszyscy ukrzywdzeni byli ukontentowani. Teraz zaś zmocnione punkta wzajemną przysięgą z strony JKMcí y Rzp̄tey przez iaśnie-wielmożnego imśc pana marszałka wielkiego y hetmana polnego koronnego y ichmściów panów komissarzów, do traktatu naznaczonych, z strony zaś woyska JKMcí Zaporozkiego przez imśc pana Piotra Doroszenka, hetmana, i oboznego woyskowego, sędziów generalnych, assaulów, sotników y wszystkiey starożytney starszyny stwierdzone według roty spisanej byćdź mają. Dan pod Podhaycami¹⁾, 19 octobris, anno Domini 1667.

Piotr Doroszenko, hetman woyska JKMcí Zaporozkiego. Iwan Demidenko, obozny woyska Zaporozkiego. Herman Haponowicz, Semen Bahatzenko, sędziowie generalni. Żdan Jakimenko, Demian Pułatczy, assawułowie generalni, Łukasz Brożkiewicz, pisarz woyskowy²⁾.

*Przysięga Woyska Zaporozkiego*³⁾.

Ja Piotr Doroszenko, hetman woyska JKMcí Zaporozkiego, i my wszyscy oboźni, sędziowie, assawułowie, pułkownicy, sotnicy i wszystka oraz starszyna swym i całego Woyska JKMcí Zaporozkiego imieniem, tak tu w obozie pod Podhaycami zostających, iako i w domach pozostałych, teraz i na potomne czasy będących, przysięgamy Panu Bogu w Troycy S. Jedynemu i przed Nayswiętszą Panną i wszystkimi świętymi na tem, iż iako przodkowie nasi zupełną moc i zwierzchność od wiekow dawnych mieli od krolów niaiaśnieyszych polskich i Rzeczypospolitey, iako panów swych dziedzicznych, tak i my w tym że wiernym poddaństwie JKMcí y Rzp̄tey poczuwać się y w onym statecznie trwać będziemy, wszelką

¹⁾ Въ изд. Войницкаго и въ сп. Вакмана прибавлено: *przy bytności imści pana Galdziny y ichmściow sotnów i murzów.*

²⁾ Подписи въ Лѣтописи Величка опущены.

³⁾ Текстъ исправленъ по Лѣтописи Величка.

szczęrą y życzliwą usługę obiecuiąc JKMc i y Rzptey, wyrzekaiąc się swym i następcow naszych, do woyska JKMc i należących, imieniem wszelkiej postronney protekcyi, z postronnymi bez wiadomości JKMc i wszelkiej korespondencyi mieć nie będziemy ani poselstwa, ale wszystkie nasze fortuny i zdrowie nasze własne JKMc i Rzptey pokładamy, że JKMc, pan nasz miłościwy, i Rzeczpospolita nasze proźby miłościwie uspokoią; a my tho, cokolwiek wyrażono w punktach pod Podhaycami opisanych, i tho, co teraz obiecuiemy, dotrzymać obliguiemy się i przysięga teraznieyszą stwierdzamy; a ieslibyśmy nie dotrzymali w czym kolwiek, tedy niech nas Pan Bóg karze na duszach i na ciałach i dzieciach i fortunach naszych teraz i na potomne czasy.

Przysięga tatarska tam że pod Podhaycami.

Przysięgamy Panu Bogu Jedynemu, Temu, Który stworzył niebo i ziemię, morze i wszystko, że tego dotrzymamy wszystkiego i każdego z osobna tych punktów, które są opisane i wyrażone w traktacie podpisanym; a iesli w czym kolwiek nie dotrzymamy i złamiemy przysięgę naszą, tedy niech nas Pan Bóg, Którego wzywamy, karze na owym i na tamym świecie, i aby szabla nieprzyjacielska górze nad nami zawsze miała i nad potomkami naszymi. A to imieniem pana imci Gałgi sołtana, Nuradina i innych wszystkich bejów, agów, murzów i całego Krymu i innych Ordy państw pod hanem imcią będących.

Miesiąca 7-bra¹⁾, skoro zawziowszy wiadomość kozacy Zaporozkie, skupiwszy się z Moskwa, Duńcami, których nie było więcej, iako więźnie, co ich kozacy też odbili, będąc w poymaniu i w więzieniu, których z panem Machowskim pod Braiłowem pobrali

¹⁾ Этого известія нѣтъ въ изд. Войццицаго.

byli, a mianowicie pan Duracz, towarzysz, który służył z imcią panem Sapielą, pisarzem, i inne więźnie, które do domow swych poprzychodzili z więzienia,—nie było kozakow i nie zebrało się więcej nad 6 tysięcy, które na trzy szlaki rozdzielili się, po dwa tysiące, trzech pułkownikow uczynili, gdzie iedne się udali pod Oczakow, ten wzieli, oprócz zamku, bo nieostrożnie podstąpili, w którym ianczarow 6 tysięcy było w nim; drugie ku Białogrodu, trzecie ku Kozłowu i innym miasteczkom i wsiom, gdzie każdy pułkownik, za pomocą Bożą, dostali i wyścinali a wypalili włusy i koczowiska onym wszystkie splondrowali, które byli w domach swych bezpieczne temu, że Orda poszła do Polski, więźniów wszystkich oswobodzili; iakoż do Baktisaraia, stołecznego miasta hańskiego, nie dochodzili, a to dla tego, że się poroznili byli; co gdy każdy pułkownik nazad się powracał, ogromne woyska mieli i staneli z samych więźniow, stada, była pozabierali. Którym tho do 6 tysięcy ianczarow skupiło się było nie mało, chcieli kozakow hałasować i bić; s których ianczar i innych, co zastempowali, strzelby i szabel i innego oręża nazdobywali, między niewolniki porozdawali, woyska uczynili, i staneło do 40 tycięcy, a drugie więźnie, które się brali ku domom swym, do Polski wolno puszczałi i kazali iść, nadawszy i opatrzywszy żywnością, wyprowadzili. Jako ż choć nie rychle Pan Bóg umie i teraz nie przestae cuda czynić: z niepodobnych rzeczy podobne uczynił, bo gdyby nie to, tedy by Gałga wespoł z rozboynikami kozakami mieli thu iuż i zimować a plondrować Polskę, iako i te 6 tysięcy iańczarow, co ich kozaci wybili, do Gałgi szli ku Polsce na pomoc, o czym dano znać z Ukrainy kozakom, Doroszenkowi i Gałdzie, czym nayprędzey do poiednania i zgody przyszło, przez przysięgę staneło, co day Panie Boże na długo.

Miesiąca decembra 9 dnia ¹⁾ imć pan Michał Puzyna, będąc przy chorągwi na stanowisku w Łukowie, bieg żywota swego dokończył ²⁾.

¹⁾ Въ изданіи Войццицкаго: *Miesiąca Octobra.*

²⁾ Тамъ же: *dokonał.*

Tego z miesiąca 14 dnia seymiki, złożone przez uniwersały od JKMcI, według zwyczaju odprawowali się na swych miejscach-

Pod rokiem Pańskim 1668 różnych miesięcy i dni.

U xiążąt Wiszniowieckich u Dymitra i Konstantego iednego miesiąca różnemi dniami żony poumierali, tak też napotym u xiążąt Czartoryiskich, pana wojewody Wołyńskiego, i drugiego, pana wojewody Krzemienieckiego.

Miesiąca januarii 24 seym się zaczął, co day Boże szczęśliwie; na który seim imć pan wojewoda Czernihowski z kolegami swemi z Moskwy przybyli, na którym seymie król imć przysięgę wykonał przeciwko carowi Moskiewskiemu na braterstwo i życzliwość wszelaką przy posle Moskiewskim, iako i car iegomość wprzod wykonywał przed posły króla imci zesłanemi. Napotem przed konkluzią seymu przez króla imci seym się rozerwał dla tego, iż nie pozwalali elektem mieć za żywota onego Kondeusza, francuza, aby obranym zostawał, czego w Polsce nigdy nie bywało, aby dwóch panów abo królów mieć.

Tego z roku Wielkanoc przypadła miesiąca kwietnia 2 dnia, zarówno z ruską podług starego kalendarza, gdzie Zwiastowanie Nayswiętszey Panny po przewodniey niedzieli w poniedziałek obserwowano, a Ruś w święteczną środę, gdzie w tę środę począł iść śnieg gwałtowny, aż do nowiu maia szedł przez tydzień, co bardzo było na gospodarzow ciężko i trudno, że nie mieli czym koni ani bydła karmić, bo się ubezpieczyli byli, że luty i marzec zszedł ciepło i pogodno, tho wszystko iuż w polu chodziło bydło. Ptactwo wszystkie ¹⁾ do chałup i do budynkow lazło, że się nie mogło pożywić ²⁾ dla śniegow.

Tych ze czasow i miesięcy wielkie bunt-y za Dnieprem powstałi między chłopy przeciwko carowi Moskiewskiemu; na kilkunastu

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *dzikie*.

²⁾ Тамъ же: *wyżywić*.

miejscach zdradą zniósłszy się z Doroszenkiem potajemnie, jako hetmanem po tej stronie Dniepru, i z innemi pułkownikami, wybili, wyrzneli Moskwę, co byli na kwaterach ¹⁾ żołdacy, Orde na pomoc zaciągnowszy, gdzie drugich i teraz dostają i zabijają, gdzie mogą, jako z wszystka moc onych od Czehryna do Korsunia i innych miast na tamtą stronę Dniepru przeprawiwszy się na pomoc poszło co żywo.

Na tym że seymie król imć z innemi panami senatorami, upatrzywszy godnego i sposobnego ²⁾ człowieka w sprawach i w dzielech rycerskich, daią i zlecaią hetmaństwo polne xiążęciu Dymitrowi Wiszniowieckiemu, którego Panie Boże racz błogosławić na tym urzędzie.

Februarii 23 dnia imci pana Puzynine ciało pochowane w cerkwi w majątnosci dziedzicznej Strakłowskiej przez rodzoną bracią w sobotę, w wielki post.

Roku thego z 1668, miesiąca aprila 14 dnia, w sobotę, a podług starego kalendarza 4 aprila, imć pan Mikołay Dzik, szwagier moy, bieg żywota dokonał we wsi Równi, w powiecie Chełmskim, pod Lublinem.

Roku thego z 1668, thego z miesiąca 25, a podług starego kalendarza 15, we czwartek, imć pani Jewa Żabokrzycka z tem się światem pożegnała, z miłą rodzicielką i z małżonkiem ostatnie; 30 dnia w Dubnie w klasztorze pochowana, w dzień poniedziałkowy.

Thego z miesiąca różnych dni tak mrozy panowali bardzo, poczowszy od zimy aż przez cały miesiąc kwietnia i maja aż do junii, noc po nocy nie przeymuiąc się ³⁾ panowali; a gdy junij nastął, tedy dzień podle dnia dyszcze panowali aż do septembra.

Miesiąca junii 27 dnia ⁴⁾, we środe, za uniwersałem panow

¹⁾ Въ изданіи Войцickaго на этомъ словѣ обрывается извѣстіе о безпорядкахъ на Украинѣ.

²⁾ Тамъ же: *godność i sposobność*.

³⁾ Тамъ же: *nie przestając się*.

⁴⁾ Тамъ же: *22 dnia*.

hetmanow, chorągwie do obozu poczeli się zbierać i kupić w majątnosci pana Malińskiego nazwaney Werby, do którego miesiąca julii 17 dnia hetman koronny pan Sobieski przyiachał, a przybywszy, woysko rozporządził.

Dnia 19 tego z miesiąca na Ukrainę ku Białey-Cerkwi 25 chorągwi komenderowano, przy których osim kroć sto tysięcy pieniędzy żołnierzom, które w tey że Białey-Cerkwi na rezydencyi zostawali przez czas niemały, tedy zasługi onym posyła.

Napotym tego z miesiąca xiąże Wiszniowiecki do tego woyska wespoł z zięciem swym p. Koniecpolskim przybywaią, gdzie tam że poseł Tatarski od hana do pp. hetmanow i do króla imci przyjeżdża, niejakiś ¹⁾ nazwiskiem Dedisz aga murza.

Miesiąca julii 23 dnia seymiki złożone przez uniwersał od imci xiędza primasa i kanclerza, arcybiskupa Gnieźnieńskiego, aby wszędzie się odprawowali na obebranie ²⁾ pana abo króla nowego, gdyż król imé Kazimierz (Kazi-pokoy) składa z siebie ten urząd państwa i sprawowania koronę Polską za żywota swego, co day Panie Boże szczęśliwie przez błogosławieństwo Twe święte.

Miesiąca augusta cara Moskiewskiego woysko, którego powiadano bydź 80 tysięcy, nad któremi kniaź Romanadowski, a drugi Jury kniaź, gdzie i innych niemało kniaziov i dumnych było w tym woysku, których hultajstwo kozacy, a mianowicie Doroszenko, iako starszy rozboynik, zniósłszy się s Tatary, gdzie było też Ordy sołtanow dwoch i murz kilkadziesiąt znacznysh, gdzie mieli 60 tysięcy Ordy, a kozakow 40 tysięcy ³⁾, nastąpili na Moskwę ze wszystką siłą swoią, które Moskwę byli wsparli i gdy by nie mieli ratunku od Boga, przegrali by. W tém czasie poprawuie się Moskwa, wyparła kozakow i Tatar między lasy i błota pod miastem Siewskiem, że Ordy na placu 9 tysięcy, a kozakow 4 tysiące ⁴⁾ położyli,

¹⁾ Въ изданіи Войцickaго нѣтъ этого слова.

²⁾ Тамъ же: *na obranie*.

³⁾ Тамъ же: *pod 40.000*.

⁴⁾ Тамъ же: *5000*.

a do więzienia z pułtora tysiąca Tatar wzięli, a hultaystwa nie biorąc ścinali; murz z kilkadziesiąt wzięli tam że, a drugie, mając konie dobre, powciekali z Doroszenkiem na ową stronę Dniepru i nie obeyrzeli się aż w Czyhyrynie w domu. Napotym w rychłym czasie iako znowu zbierają się rozboynicy, z Tatary namowę uczynwszy, iako poprzysiężone z oboch stron bracia, chcąc się mścić nad Moskwą, a zebrawszy się, plondruia kraie Moskiewskie; gdzie Moskwa będąc w kupie, mając woysko pod Hadiaczym, dali onym bitwę tak Tatarom, gdzie było sołtanow trzech i murz do pięciusét, chłopstwa też było na 30 tysięcy¹⁾; gdzie z sołtanow dwóch iednego zabito, a drugiego poymano, trzeci uciekł, zbito na głowę i chałastrę swawolną, chłopską i kozacką. Napotym z pozostałą Ordą, z hanem i Gałgą, sołtanami i murzami w nieprzyjaźń wstępuią krzywoprzysiężce, braterstwo rozrywaią i przyjaźń zdradziecko odmieniaią, odrywaią się od nich, a do Moskwy iako znowu udiąją się a za pana cara sobie obieraią; Tatarow gdzie zaskoczy hultaystwo, poczeli bić, zabijać.

Miesiąca septembpa 3 dnia seym się zaczął, który trwał niedziel mało nie cztery, dla różnych przyczyn rozerwał się, na którym prymas xiądz Prażmowski wiele złego wnosił, nowych rzeczy królowi radził.

Na tym że seymie król imć Każi-pokoy urząd królestwa i panowania składa, nie chcąc więcey onym sprawować i bydź panem, po którym day Boże lepiej; nie ma czego żałować: nie iednego zabyto, nie iednego do Ordy pognano, nie iednego kaleką uczyniono; iak się poczeło za oycza iego źle²⁾ dziać, a za nego się zawieruszyło: za oica krzywoprzysięstwo powstało i nienawiść miedzy pospolstwem, który przysięgał na państwo wstępując nikomu na wiare nie następować a ni nowych rzeczy nie wnosić, za którego dwoiaka

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго: на 50.000.

²⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

Ruś stanęła przez mus, pieniądze i każda rzecz odmianę wzięła i podniosła się, a teraz i ostatet przepadł.

Pożegnanie królewskie ze wszystkimi stanami ludzki.

„Gdy docieka godzina zegarzowa, abym dług miłości oicowskiej od dwuchset osimdziesiąt lat pupillę z domu mego tey oyczyźnie i Rzeczy pospolitey wypłacił, luty podeszły, seymami i obozami złamany, spiskamy ¹⁾ przez 20 lath stroskany król i oicieć, tho, co u świata naydroższego, koronę w ręce wmmciow składam, za tron trumnę obieram, gdy swiatu funeris, dostoienstwa moiego superstes umieram ²⁾, za berło bryłę ziemi, którą sobie in sonu moiey matki, wspolney z waszmościami oyczyzny, cineris przodków moich zostawuję, aby iakoście mnie pierwszego do obozow, okazyiey, ostatniego z bitwy i przegraney dla zaszczytu swego widzieli, tak abyście ex annalibus pierwszego dla miłości swey i pomnożenia fortunnych swiath porzucającego i opuszczającego maiestat królewski, pod dyspozycyę swoją wracającego, pamiętali. Miłość waszmościow przez wolne głosy na tem tronie mnie osadziła; miłość moja ku waszmościóm z niego mnie ostatniego oboiey linij dziedzica dobrowolnie szadza. Monarchowie przedemną synom i braci albo krewnym abdykując koronę podawali; ia—miłey oyczyźnie i Rzeczypospolitey, któreim oycem i synem. Dla miłości iey z wodza gregarius, a z pana obediens, z króla concivis stawam, abym młodszemu i Rzeczyplitey wygodnieyszemu ustąpił, w którego obieraniu aby Pan Bóg waszmciov pobłogosławił, in solitudine mea zabaw przez maiestat Jego święty błagać będę. Dziękuję iuż tedy waszmcioim za wszystkie przeciwko sobie charitates, usługi i odwagi, dziękuję za radę, i iesli się komu ex rationibusque statim vel fatorum nie wygodziło, niech odpusci; sam wzaiem wszystkim odpuszczam. Żegnam zatym

¹⁾ Въ изданіи Войшицкаго ошибочно: *ściskamy*.

²⁾ Тамъ же это предложенеіе опущено.

każdego z waszmciov i do serca mego przyciskam, w którym słodką ich pamięć pókim żyw nosić będę; błogosławieństwo na co oysowskie wszystkim waszmcioim i każdemu z osobna, lubo proeh moy smiertelny, złożyć pragnę. A że więcey słabość moja pamięci i žal rzewliwy nie znosi, ostatek s tey karty, którą do czytania podawam, abyście miłości moiey waszmość wyrozumieli. Pisan w Warszawie“.

Miesiąca octobra 14 dnia, iako po głowie królewskiej, seymiki są złożone po wojewodztwach i powiatach dla obierania sądowych kapturowych podczas beskrólewia.

Thego z miesiąca imci panowie senatorowie, wojewodowie i posłowie zieżdżaią się i zbieraią się na konwokacyą do Warszawy na obieranie nowego pana, co day Panie Boże onemu szczęśliwie i długowieczne zdrowie, ale natenczas nie zgodzili się i z niczym roziechali się.

Thego z miesiąca z tey że konwokacyi imć pan Sobieski, hetman, zostawiwszy i zleciwszy urząd swoy xiążęciu Wiszniowieckiemu, hetmanowi polnemu, iedzie sam do Gniewu, do Prus, po żonę, która tam mało nie rok mieszkała i jakubka tam sobie znalazła, odzyskał do domu onę.

Roku 1668, miesiąca novembris 23 dnia podług nowego kalendarza, a według starego 13 ¹⁾, s piątku na sobotę godziny iakoby 3 w noc, na mięsopusty ku Bożemu Narodzeniu, córka moja Hanna Jerliczówna s tem się swiatem pożegnała i ze wszystkimi pokrewnemi, bracią i z siostrami i ze mną, oycem swem, Panu Bogu ducha oddała, którey ciało w manasteru imciow Puzynow maiętności, we wsi Straklowie, od Dubna puł mili, iest pochowane w niedziele; która żyła na świecie lat 22 bez iednego miesiąca, która w panieńskim stanie skończyła żywot swoy.

Miesiąca decembra ²⁾, 8 dnia, we wtorek, do xiążecia imci

¹⁾ Въ изданіи Войницкаго ошибочно: 10 д.

²⁾ Тамъ же: Octobra.

Wiszniowieckiego, iako do hetmana polnego, posły od kozakow do obozu przyjeżdżają, prosząc o miłosierdzie, aby im te krzywoprzysięstwa i zdrady odpuścili, tak hetmanowi ich Doroszenkowi, iako i woysku wszystkiemu, iuż obiecuiąc się we wszystkim życzliwemi i szczeremi bydź, iako przed tym, aby iedno ¹⁾ przy wolnościach dawnych zostawali, a iako zastanowione punkta pod Hadiaczym, na które król imé i senatorow kilka przysięgało, aby Xięstwo Ruskie samo w sobie zostawało, a iako Litwa osobliwie urzędy i sądy swoje i trybunał mają, i oni swoy na mieyscach zwyczajnych mieli, aby za niemi do kogo by xiąże rozumiał, pisał przyczynne listy za thym podczas bezkrólewia.

Dnia 18 tego miesiąca woysko imé pan hetman ²⁾ rozporządził i rozpuścił z obozu tygodniem przed Bożym Narodzeniem. Nie ieden zdrowiem przypłacił i dostatkim, tak długo stojąc na iednym mieyscu, iak było iake w zamknięciu, gdzie niektóre musieli kraść, po drogach rozbijać, tak nocnym sposobem, iako i we dniu.

J to też do czytania i wiadomości donieść godzi się ³⁾, że kwarta oleju po złot. i po 2 grosze była po miastach, iezeli to słychana i godna rzecz na świecie ⁴⁾, przedawana; arkusz papieru po 4 szelągi, co iezeli tho tak mała rzecz a tak droga, do innych materyi i rzeczy miary nie było iako i przystąpić.

Pod rokiem 1669, miesiąca januarii 29 dnia. Bywszy król Kazi-pokoy był w Sokalu, który na odpust przyjeżdżał do mieysca sw. klasztoru Sokalskiego, w którym zamieszkawszy 4 dni, powraca ku Lwowu i Samboru z orszakiem swym, który poiażdzu miał około siebie do 5 set człowieka. Za którego panowania żadnego pokoju nie mieliśmy po wszystkie czasy, ani wesela, ale zawsze w smutku

¹⁾ Въ изданіи Войццицкаго: *tylko*.

²⁾ Тамъ же прибавлено: *połny*.

³⁾ Тамъ же: *donoszę*.

⁴⁾ Тамъ же это вставочное предложение опущено.

i we trwodze dnie nasze prowadziliśmy wpuł s płaczem, po którym day Panie Boże w radości i w lepszych dniach oprowadzać koniec wieku naszego.

We wsi Strakłowie, pod Dubnem, miesiąca februarii niewiasta, będąc brzemienną, dziw ludzki przykociła ¹⁾, a znać, że od szatana zaczęła, za postępki męża samego, który, uczyniwszy złość i szkodę ludziom, zwykł przeklinać się i imię Boże wzywać i przysięgać; urodziło się z głową wielką, iak wiadro, kości w głowie iak pogruchotane i potłuczone, w gębie zębów pełno wielkich iako u swini, bez oczuw, iedno na iedney stronie dziureczka miasto oka, z zadu ielita widzieć i płuca, z nożkami krzywemi było; które zdechłe wyciągała baba z oney niewiasty, na imie Pałasza z żony Fikonowey ²⁾.

Aryngę, czyli intytulację do pisania pozwu abo do dekretu podczas bezkrólewia sądow kapturowych tak piszą: „My, dygnitarze, urzędnicy i sędziowie wojewodztwa N, sub tempore interregni moderni dla expedyowania sądow wszelakich ieneraliter spraw obebrani...“ ³⁾

W tym że roku 1669, miesiąca kwietnia 26 dnia, popis wojewodztwa Wołyńskiego, powiatow Łuckiego, Włodzimierskiego i Krzemienieckiego pod Łuckiem, na którym posłow na konwokacją do Warszawy z poszrodku siebie 30 obebrali panowie obywatel dla namowy nowego ³⁾ pana i obebrania onego.

Miesiąca maja 6 dnia. Pan Detynicki od imciow panow senatorow i panow hetmanow oboch do Doroszenka, iako do hetmana kozackiego, i wszystkiego Woyska Zaporozkiego, który byławę, chorągiew i bębny wiozł, a iako przyimają i co z tego będzie, o tem nie może się wiedzieć, iako przyimają te podarki ⁴⁾; który przez Dubno iachał.

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *porodziła*.

²⁾ Тамъ же: *na imie Pałarska żony Fiełmonowej*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *onego*.

⁴⁾ Тамъ же послѣднія 4 слова опущены.

Thego ż miesiąca maja bywszy król, iadąc do Krakowa, któremu nocleg przypadał w majątności pana Myszkowskiego, w Pin-czowie, szle naprzod przed sobą dla gospody, a gdy komornik, czyli stanowniczy sługa, naprzod przyiachawszy, zastaie w domu wjezdny pan Pisarskiego, który tam stał wprzod, każe ustępować z gospody, powiadaiać, że thu król imć będzie stał, pan Pisarski odpowie onemu, że my teraz króla żadnego nie mamy. Słowo za słowo, tymczasem Kazi-pokoy nadzieźda. Posłany uskarza się na pana Pisarskiego, którego każe obić dobrze do rosełu obuchami, przy sobie mając 500 człowieka gwardyi, a ten, iako szlachcic mając się dobrze a nie spodziewaiąc na siebie takie tarapaty, miał człowieka ze 20. Nazaiutrz, czyli iako się zebrał, pan Pisarski iedzie do Krakowa, zastaie króla bywszego, daie mu pozew na kap-turowe sądy, które się odprawowały natenczas; który nie stae na pozew, czci odsądzaia.

Tego ż miesiąca imć pan hetman wielki przez uniwersały pa-now żołnierzow ordynnie i podaie albo zleca komendę nad onemi imci panu Niezabitowskiemu, staroscie Lubelskiemu ¹⁾, aby z stano-wiska swego, którzy gdzie stałi, ruszali się do obozu: iednych na Wołyń ku Heryni, pod Huszczą, które się poczeli sciągać tego ż miesiąca 9 dnia, drugich ku Kamieńcu-Podolskiemu chorągwi 12, trzecich do Baru chorągwie 4, czwarte ku Miedzyborzu chorągwie 4, do Lachowiec iedna, do Ostroga i Zasławia 2. Nowa forsa, nowy hetman iako bis abo czart ludzi bierze, ale za starych hetma-now by naywięcey, to do kupy, i nie tak zniósł nieprzyiaciel i złomał.

Maja zaczęła się i miesiąca junii się odprawowała elekcyia ²⁾ podług zwyczaiu swego dawnego, na mieyscu swym zwyczajnym w Warszawie, która odprawowała się przez niedziel cztery abo i da-

¹⁾ Въ изданіи Войницкаго послѣднее предложение поставлено не на своемъ мѣстѣ, послѣ словъ: *poczeli sciągać*.

²⁾ Тамъ же: *W miesiącu julii zaczęła sie elekcyia i odprawowała*.

ley, a nie mogąc się zgodzić żadną miarą na elekta, a naybardziej za temi, którzy pobrali mohoricze od Kondeusza znaczne i potężne podpomogania, którego ¹⁾ iuż byli ubezpieczyli tym państwom, że nikt inny, iedno ty będziesz, bo ²⁾co my uszyniemi a postanowiemy, tho i drudzy muszą przystać na tem, w rękę tho naszych, iako to u prywasowych, xiądza arcybiskupa, pana marszałka i innych kilkunastu; a gdy to iuż do zebrania i wiadomości pospolitey braci przyszło, zebrania ³⁾ wielkiego na tem zieżdzie pospolitego ruszenia wojewodztw i powiatow, o którym powiadano, iż mogło bydź na dwakroć sto tysięcy, oprócz wojewodztwa Ruskiego, Bełżkiego, Wołyńskiego, Kijowskiego, Braclawskiego, Czerniehowskiego i innych, które tam ieszcze nie byli, obawiając się, aby tam Tatarowie wespół nie wpadli s kozakami w te kraje i wojewodztwa, gdzie tam że i Litwy z panem hetmanem Litewskim Pacem, i innych niemało paniąt Litewskich i żołnierstwa woyska Litewskiego ⁴⁾ i pospolstwa do 20 tysięcy tam że pod Warszawą zebrało się na obieranie nowego pana abo króla. Którym łakomym osobom iak psi obiad ziedli: te zdradziectwo i podstępstwo zganiwszy, które osoby choć nie chcieli, thedy musieli te za wdzięczne przyjmować, takie słowa ⁵⁾ milczeniem a pokorą znosić, pod łeb oczy spuściwszy; nie pomogła duma wysokomyślna onym, bo by na tem że mieyscu ⁵⁾ zapłatę swego zdradziectwa i postempku otrzymali zli omnes, tak na bogatego pana, iako i na ubogiego szlachcica, a wtym podał Pan Bóg Ducha swego S-go wszystkim do serca. We szrodę tego z mieściąca 19 dnia, gdy się iuż sprzykrzyło wszystkim po polach stojąc taborami abo obozami, każde wojewodztwo namowę uczyniło, znać, że za przeyrzeniem Boskim i sprawą Onego, oraz krzykneli, aby, poniechawszy cudzoziemcow, z narodu swego polskiego obe-

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: *którzcy*.

²⁾ Тамъ же: *zabraniają*.

³⁾ Тамъ же нѣтъ двухъ послѣднихъ словъ.

⁴⁾ Тамъ же: *musieli za wdzięczne przyjmować takie słowa*.

⁵⁾ Тамъ же: *placu*.

brali ¹⁾, gdyż przez szwedów a francuzów, które królami bywali, wniwec Polska obrócona stała; na xiążęcia imci Michała Wisznio-wieckiego co żywo krzykneli i onego obebrali za pana, co day Pa-nie Boże szczęśliwie, a podczas nieszpory tego z dnia 19 maia, wziowzzy, poprowadzili z wielką pompą i ozdobą, iako na tho przy-należało, do kościoła, i na miyescu, gdzie królowie siadaia, publi-kowali z tryumfem wielkim, ztrzelaniem, trąbami, bębnami, surmami i inną muzyką wojenną i domową. a z kościoła po nieszporyze pro-wadzony był do zamku pokojow królewskich. Jako z pospólstwo tak temu radzi byli, iak dusznemu zbawieniu; które od nieszporynej godziny poczowszy tryumfować szlachta pospolita, strzelać przez całą noc i nazajutrz nie przestaiąc strzelali aż do południa, oba-wiając się, aby iakie bunty i rozruchy nie powstali od podstempcow pomienionych, a naybardziej od xięży a biskupow niektórych. Na-zajutrz, w dzień czwartkowy, powinszowawszy pana nowego, zdaw-szy rząd i zleciwszy, w głowach—choć nie chciał i serce onego nie zezwalało—xiądz imć primas, arcybiskup Gnieźnienski Prażmowski, który Kondeuszowę stronę trzymał, wespół z imcią panem hetma-nem i marszałkiem koronnym i innymi senatorami niektórymi, co podarki byli pobrali, ustempuią ²⁾ władzy swey i rządu wszelkiego. Imci panowie senatorowie, widząc niedoctatek wielki około nowego pana, który w drzwi siadał w budzie ³⁾ przy zasiadaniu imciow panow senatorow na tę elekcyią dla namówienia strony ⁴⁾ pana, zarazem podpomagaia: zdaią różne rzeczy, daruia woźników, sa-myh cugow 12 zdali, niektórzy z imciow i karoce z kobiercami, koni tureckich i rumakow 25 zarazem zdali z wsiedzeniami i rzę-dami, pałaszami, podług przemożenia, srebra stołowego, różnych sztuk naczynia naskładali, tak też i od złota, od rzędow, obicia do izb i pokojow; zarazem piechoty 400, która zwyczajna bywała

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *obrali*. Такъ и ниже.

²⁾ Тамъ же: *ustempuje*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *którzy u drzwi siadali w Dubnie*.

⁴⁾ Тамъ же: *z strony*.

przy boku królewskim, która arcybiskupa pilnowała, oddano, tak też żołnierzow kilkaset, aby byli przy boku, oddali i zlecili tak xiądz arcybiskup, iako i pan hetman, które onych pilnowali i słuchali. Ichmci panowie pospolici senatorowie, które szczerze postępowali, zdrady nie knowali, podarkow ni od kogo nie brali, tym rozkazują ¹⁾, aby tho powracali na zapomaganie nowemu panu, których podczas koponacyi na seymie mają pytać, którego namiano- wano na dzień sw. Michała, miesiąca septembra 29 dnia w tym że roku 1669. Co widząc, będący ²⁾ przeciwnicy bankiety sprawują, na który naprzod arcybiskup zaprasza, na którym pod dobrą myśl wraca te dwakroć sto tysięcy, co w Kondeusza zawzioł, i obicie kosztowne takie, że go z panow żaden nie miał, ani przeszły król. Imć pan hetman daie koni i rzędow, który dziwuie się mocno wiel- kiemu przeyrzeniu Boskiemu i sądom Jego, że z tak ubogiego, lubo tho xiąże będące ³⁾, na taki wysoki stolec posadzony został, co w podziwieniu nie mało ludzi zostaie; który przy dobrej umysli mowił: „Wczorayszego, powiada, dnia ⁴⁾ ia był hetmauem i marszałkiem, a onego nie kazałem do budy dla namowy i rady potajemney puszczać, za trzeciemi drzwiami stał, a teraz ia u onego muszę za dziesięcią pytać: co czyni król imć, ieżeli audyencije będę miał, czy póiść, czyli poczekać“? Jakoż marszałkowstwo było zarazem wzięte, aby dwoch uzrędow zarazem nie trzymał i nie sprawował niemi, ale iednym kontentował się.

W tym że czasie ⁵⁾, nira się ta elekcyia miała zacząć, skoro po przewodney niedzieli imć pan hetman koronny pan Sobieski pa- na Czerkasa, bez konsensu Rplitey, swą dumą iedynie, na upadek do ostatka biednych i utrapionych ludzi wszelakiego stanu, posyła do Krymu, zaciągając iakiego sołtana, abo i kilku, z niemalą kupą

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго ошибочно: *rozkazuje*.

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

³⁾ Тамъ же эти четыре слова опущены.

⁴⁾ Тамъ же: *mówił wczorajszego dnia*.

⁵⁾ Тамъ же прибавлено: *miesiąca maja*.

Tatar, aby się do Polski przyszedli z jaką trzydziestu abo czterdziestu tysięcy, chcąc Kondeusza promowować na państwo; aby Rplita nie przeciwko woli kilku podstempcow, aboli raczy zdraycow, nie mogła woli swey ¹⁾ prześcirać i władzy mieć wolney elekcyi każdemu do obierania nowego pana, na tym zasadzili umysł swoy byli. W czym Pan Bóg sam, iako sędzia sprawiedliwy, onych potajemną zdradę na iaw odkrywa i wydaie, że sam han daie znać do senatu, ieżeli tho za wiadomością i pozwoleniem wszystkich, pana Czerkasa zatrzymuie i onego nie odprawuie nazad ku panu hetmanowi. Po tym czasie obierają s pośrodku siebie xiążecia imci, która elekcyia i obieranie bardzo podstempcom nie miła była i iest, o czym i kozacy wziowszy wiadomość, przestrzegają i dają znać do senatu.

Tego z miesiąca w rychłym czasie, skoro po elekcyi króla teraznieyszego, tak szatan zayrzał i serce zapalił, na stronę sumienie i duszne zbawienie, ale znać, że i ludzi do tego przywodził, aby oraz z nim gineli, które o tym wiedzieli i czynić dopomagali. Gdy był solenniter proszony xięże imć Wiszniowiecki, nominat królestwa Polskiego, od oycy Prażmowskiego, arcybiskupa, na bankiet, który go tak wenerował i traktował, dostatkim wielkim podeymował, że zaledwo przez wielką łaskę i przeyrzenie Jego święte Boskie żywo został: któremu iadowitą truciznę zadano było, która zaraz dała się słyszeć, a gdy doktora co wskok zawołano, który przy sławney pamięci ieszcze nieboszczyku oycu teraznieyszego elekta był, który takie dał lekarstwo na te zadanie trucizny, po którym 30 razów wymioty miał, iako dla doświadczenia i próby dano ten a iot psu ziesć, tedy pies ziadłszy musiał zdechnąć zarazem. Za który uczynek i bankiet niech mu Pan Bóg sądzi. Wierz że tu stanu duchownemu, a ieszcze tak wysoce przełożonemu między duchowieństwem! Co z mówic możemy o świeckich, którym nie potrzeba się i dziwować, ieżeli by tho uczynic miał? A wszystko tho podarki Kondeuszowe czynią, które zadatki i mohorycz pobrali

¹⁾ Въ изд. Войццкаго нѣтъ этихъ двухъ словъ.

od niego, którą truciznę po dwa razy zadawauo¹⁾. Takie staranie o zdrowie mieli niezbożni tyrani i zabójce dusz przeklętych swoich.

Miesiąca augusta 20 dnia, seymiki są złożone i naznaczone od xiążęcia Wiszniowieckiego, aby na koronacyę Rzeczplita posłów wysyłali, a o obronie i uspokojeniu radzić mogli, ziachawszy się i zebrawszy się na zwyczajne mieysce do Krakowa.

Tego ż miesiąca cesarz Turecki na Ukrainę do kozaków i starszyny onych zdrajców przysyła baszę, nazwiskiem Kaptya, dla odebrania²⁾ posłuszeństwa, aby oddawali i aby na nich trybut włożył sobie należący, a teraz na początku aby 12 set ludzi dali wybrawszy s pośrodku³⁾ siebie na katarhi dla robienia na morzu; którym⁴⁾ przez tego ż baszę bębny i chorągwi dwie, buńczuk i buławę przysyła; z którym baszą Ordy 12 tysięcy, Multanow tyśiąc, Wołochow tyśiąc przyszło; od którego Doroszenko, iako hetman, mając radę z innemi buntownikami, przyioł; do czego Humańce⁵⁾ nie chcieli przystąpić i o tem wiedzieć, ale ten że Doroszenko, iako powiadano, w kilkunastu tyśiący przyszedłszy, miasto obległszy, folwarki popalił, bydła i konie pozabierał. Które widząc, że źle⁶⁾, musieli się poddać.

Aristoteles scripsit: „Anxius vixi, dubius morior, quo vadam nescio. O ens entium, miserere mei!“—Troskliwem żył, wątpliwie umieram, dokąd idę nie wiem. O istność nad istnościami, zmiłuj się nade mną! ⁷⁾.

Tego ż miesiąca 23 dnia, zdrayca niecnotliwy Doroszenko, P. Boga się nie boiący, który Turczynowi Ukrainę do posłuszeństwa

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго тамъ исправлено: *co zadatki i mogorycz pobrali od onego, truciznę po dwa razy zadawali.*

²⁾ Тамъ же: *dla odbierania.*

³⁾ Въ рукоп. Ваксмана ошибочно: *s porzadku.*

⁴⁾ Въ изд. Войцицкаго: *któren.*

⁵⁾ Тамъ же: *Umańce.*

⁶⁾ Тамъ же: *widząc się źle.*

⁷⁾ Тамъ же вся эта цитата изъ Аристотеля опущена.

poddał¹⁾, zaciągnął Ordy sześć tysięcy, którym chleb i stanowiska pokazał i rozdał poczowszy od Baru, Miedzyboża, Konstantynowa, Ostropola, Lubartowa i w Polesie ku Korcowi, Zwiahlü, — lud pozabierali, których od ciężkich mrozów wszystkich potracili; powiadano, iż więcej 8 tysięcy niewolnika, oprócz samych psow pogańskich, przepadło. Kilkaset z jednego pułku z murzakiem swym udawszy się ku Korcowi, spotkali się z posłem kozackim, który od wszystkiego wojska i hetmana na koronację króla imci i na seym zesłany był, który powruciwszy nazad otuchę dobrą przez pisanie z podarkami wiozł. Którego gdy iadącego nazad ku domowi spotkali w polu za Cudnowiem, wziowszy samego a dowiedziawszy się, że u króla był i listy wiozł, które przeczytawszy, zarazem onego posła i z onym będących i iadących wyścinali, mając wszystkich kozaków za zdrajców, iako najprędzey bieżeli ku baszy, dając znać o takowej zdradzie, i pisanie królewskie pokazując, iako się ofiarując i obiecując łaskawym panem onym bydź. O czym ten że basza Kapti pyta tego murzaka, gdzie by ten poseł kozak był; a gdy się dowiedział²⁾, że go zabili i ścięty jest, dobywszy szabli, sztychem pchnął onego murzaka i zabił, a sam iako najprędzey konie posiadławszy ucieka i uieżdża z Ukrainy, i tatarowie za nim, nie popasując ani się bawiąc więcej na Ukrainie. Napotem kozacy, gdzie którego zaskoczyli, nie żywili.

Tego z roku od tego z baszy i od różnych narodów, tak Wołochów, Multanów, Ormianów, wiadomość stanęła, gdzie gospodar Wołoski tryumfował i inni, iż się Kandyjska prowincya Turczynowi poddała się, z którymi przez 40 lath nie przestając wołowali.

Miesiąca septembra 22 dnia³⁾ seym się zaczął odprawować nadzwyczajny dla koronacji króla imci w Krakowie, który podług swego porządku na dzień sw. Michała w niedzielę koronowany jest; który dla różnych fakeyi a nieżyczliwości zerwano przez posła wojewodztwa Kijowskiego, którego i ukontentowano, mianowicie

¹⁾ Въ изд. Войццикаго: *pod postuszeństwo oddał.*

²⁾ Тамъ же: *a gdy powiedział.*

³⁾ Тамъ же: *Octobra 29 dnia.*

Jana Olizara, zdraycę, który zadawszy tę pszyczynę, iż się nie dosyć staje naszym wojewodztwom Kijowskiemu, Braclawskiemu, Czerniechowskiemu, że miał i obiecował król imé podczas elekcyi, skoro by iaka wakancyia podała się i okazała starostwa iakiego, które by mogło wynosić ze 40 tysięcy, na poratowanie iako na wygnanych dać, gdzie król imé ominowszy aboli raczey przypomniawszy, daie starostwo, które tak wynosiło; przez co się przy konkluzyi ¹⁾ seymowey nie skończywszy z niszczym roziachali.

Miesiąca nowembra 1 dnia, na Wszystkich Świętych, śnieg wypadł, i od tego dnia zima stanęła sroga barzo ²⁾.

Roku Bożego 1670, miesiąca januarii 22 dnia, przez tegoż króla imci złożone seymiki i odprawowali się po swoich wojewodztwach na zwyczajnych mieyscach.

Miesiąca marca 5 dnia seym się zaczął w Warszawie odprawować, którego nie skończywszy, także rozerwanie stanęło przez Alexandra Żabokrzyckiego ³⁾, posta wojewodztwa Braclawskiego.

Miesiąca februarii 20. Król imé Michał zieżdża ku klasztorowi Czestochowskiemu dla wzięcia szlubu z siostrą cesarza imci Chrześcijańskiego, którą pannę sama matka cesarska aż do klasztoru pszyprowadziła we wtorek mnesopustny; we czwartek w post wstąpiwszy szlub wziowszy, w piątek cesarzowa imé nazad się powraca, a król imé sobie ku Warszawie wespół z żoną i innemi gościami senatorami iedzie do imci pana podkomorzego koronnego, do Denhofa, u którego będąc przez trzy dni wesele odprawował, a po odprawowaniu wesela, także w drogę ku domowi iedzie do Warszawy.

O zimie ⁴⁾, która niesłychanie długo trzymała, iako wyżey napisało się, poczowszy od Wszystkich Świętych zarazem, od nowembra aż przez cały miesiąc kwiecień i may mało nie wszystek

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго ошибочно: *przy konstytucyi*.

²⁾ Этого извѣстія нѣтъ у Войцицкаго.

³⁾ Тамъ же: *Żaboklickiego*.

⁴⁾ Дальшійшая запись о необычайно суровой зимѣ и о состояніи посѣвовъ опущена въ изд. Войцицкаго.

zima zaszła, a mrozy aż do miesiąca junii noc po nocy nieodmien- nie miasto rosy aboli deszczu trzymały były, która zima bardzo szkod nieznośnych ludziom w koniach, w bydłach, stadach, owcach, pasiekach naczyniła, także w ludziach, których bardzo wiele narazło po gościńcach, nie teln golcow w słabym odzieniu, ale i panow w kożuchach iadących pomarzło, xięży, żydow, chłopci; a też lasy, sady poruszało. To też powiadano, że Orda tatarska wielkie szkody w bydłach, w stadach, w koniach, owcach, w niewolnikach barzo wielkie nieznośne szkody poniosła. Inszy prawili, że aż i morze na kilkadziesiąt mil było zamarzło, gdzie brzegami o kilka mil sańmi i wierchi końmi iedżono, czego nigdy nie słychno, by tak kiedy być miało od wiekow dawnych. Jako ż było wyszło kilka tysięcy Ordy ku Humanu, a że nie było czym koni karmić, że wielkie śniegi byli aż mało nie do piersi koniom, żadną miarą nie dokopał się i nie dogromadził się do wiszaru koń; a gdy przyszli między miasteczka, tedy nie teln chłopci, ale i niewiasty kijami, koczorhami do miasteczek zaganiali, iako bydło iakie, bō dla mrozów wielkich a od głodu nie mogli ani do łuków pociągnąć, strzelać, ani też szable dobyć, bronić się, ręce zarazem umarzli; zaczym od najazdow z strony tatarskich wolnośmy pszez zimę zostawali, tak Ukraina, iako Wołyń i Lwowskie i inne wojewodztwa od trwóg i biegania przez całą zimę.

Dziwny też Pan Bóg w sprawach, że ludzie do desperacyi przychodzili tego roku 1669: gdy czas siewbie nastąpił, tedy iedni barzo rano na zimę siali zboża, drugie srzednie, a trzecie barzo późno, iako mógł kto przyiść za niedostatkami swemi, które to zboża ani ranne nazbyt, ani też późne, co siano dla deszczow, które przez całą iesień nie bywały, aż zaledwo ostatney kwadry oktobra, po którym deszcze wszędzie iakoby iednego dnia i iedney godziny to siano było,—poczęło wschodzić, które i zeszło. Co zaś na wiosnę dzieie się, iż mrozy panowali przez całą wiosnę noc po nocy, dzień po dniu, deszczow ani rosy nie bywało; tedy iedne były powyprzewały, drugie dla suszy nic się od ziemi nie ruszało wschodzić aż do junij miesiąca, w którym deszcze poczeły wspanady-

wać, od którego deszczu ziemia odwilgotniała, iako znowu się ruszyły zboża, że się uradowały i ucieszyły biednych ludzi serca. Ziemia sama przez siebie napełniła obfitość urodzaju i ujęściła zboża po polach wszędzie, tak oziminne siewby, iako i iarzynne wschody.

Miesiąca maja 8 dnia. Kommissyja z kozakami była naznaczona od króla imci; panowie senatorowie do Ostroga zieżdzali: xiąże imé Czartoryski, wojewoda Wołyński, i kasztelan Wołyński Lubowicki, wojewoda Czernihowski pan Bieniowski, z Litwy także dwóch senatorow i inney szlachty niemało; na którą Doroszenko, natenczas będąc hetmanem, zsyła dwóch kozaków abo trzech, wymawiając się, że z woyskiem dla różnych przyczyn swoich nie mogli zebrać i namówic, co odkładaią do dwóch niedziel. Po dwóch niedzielach iako znowu odkładaią, i tak z niczym przez kilka niedziel rozieżdzać się musieli, co tho było po kilka razy; na którą kommissyę panom senatorom na strawę z skarbu coraz dwa tysiące złotych dawano. Kozacy przy tym zostawali, aby podług punktow Hadziackich król imé i Rzeczplita onych zachowali, a w głowach—aby unija wszędzie była zniesiona i dwóch senatorow w zastawie aby onym dano, poki dosyć się stanie podług punktow Hadziackich.

Punkta laudi committorum Srodensium ¹⁾ 20 maj, anno Domini 1670.

1. Dziękować IMKci za pieczołowanie około dobra Rzplitey i przestroę o następujących niebezpieczeństwach.

2. Kontentacją vera et szczera fidelitatis IKMci ²⁾, przy którego dostojństwie życia swoje i substancyje gotowe wojewodztwa ważyć.

3. Pospolite ruszenie in quantum go by potrzeba, iako naryzędzeyp się okazya poda, thedy mu się poddaiemy, upraszając IKMci, aby gdy będzic widział potrzebę tego, uniwersały iedne za dwoie wydać raczył, za którym obwieszczeniem gotowe wojewodztwa na konie wsładać, na zaszczyt dostojństwa IKMci.

¹⁾ *Środa* (Szroda, Szreda)—повѣтовый городъ въ Познани. Здѣсь съ 1574 г. собирались сеймики Великопольскіе.

²⁾ Въ изд. Войццикаго первые 4 слова опущены, и этотъ пунктъ начинается такъ: *Przy IKMci którego dostojństwie* ..

4. Upraszać IKMci, aby do zagrodzenia tych nieszczęśliwych fakeyi woyska nie mieszałi, ale i owszem podług starożytnych żołnierzow cnoty w służbie ¹⁾ Rzpospolitey zostawali, obiecując onym pewne w zasługach od Rzpospolitey kontentacyie.

5. Do Gdańska list napisać i do wojewodztwa, aby imé pana podskarbiego koronnego mieli na pilnym oku i onego nie wypuszczali, także i dostatki iego in sequestro honesto zatrzymali, także i kollegow iego ad decisionem laudi.

6. Prosić IKMci, aby mandat na seym temu z imci i kollegom et complicibus IKMć wydać rozkazał, aby się z listu tego, którego pisał clandestine in subjecto more do pana Poznańskiego, dla którego pan Poznański w kłopotcie został, sprawił się Rzpospolitey i onego wytłumaczył.

7. Ci z aby pro fide et integritate sua oko mieli na takiego konkurenta i na pieniądze, ieżeli by mieli przywiezione do Gdańska.

8. Na koronacyą króla imci na blisko przysłym seymie, o który prosić IKMci, ohotnie aby się w Warszawie odprawował pozwalaią, na który seym, ieżeli by wiedział IKMć iakie diffidencie do iego rozerwania, prosić IKMć, aby uniwersał wydał,—gotowe wojewodztwo dopomodź szczęśliwey da Pan Bóg konkluzyi.

9. In quantum by iakie niebezpieczeństwa z iakiey strony na wojewodztwa następowały, prosić IKMci, aby wojewodztwom, które się w Piotrkowie sądzą, przez uniwersał swoy do nas subsidium konwokował.

10. Manifestacje przeciwko tym posłom, którzy odstąpiwszy instrukcyi, na seym daney, raczey się za fakeyiami udali i do rozerwania seymu cooperatores ²⁾ byli, którzy in perpetuum żeby nie byli capaces dignitatis, honorum et comitorum ³⁾ publicorum, do grodu aby deputaci nasi zaniesli, do których deputowani: z Poznań-

¹⁾ Въ изданіи Воицицкаго: *podług starożytnych i dawnych praw aby żołnierze w służbie.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *Compellatores.*

³⁾ Тамъ же: *comitorium.*

skiego imć pan Barski i pan Kaczkowski, z Kaliskiego pan podsedek Kaliski i p. burgrabia Kosciński ¹⁾, na ostatek imci którzykolwiek mają synow swoich, pupillas, fratres.

11. Z woyska, aby woysko do iakich buntow poysć miało, rewokowali, którzy ieżeli by w buntach zostawali, pro hostibus patriae declarantur, amittere bona et incapaces bonorum in Regno bydź mają.

12. List imci pana podskarbiego do pana Poznańskiego, także imci pana hetmana koronnego do pana wojewody Kaliskiego pisany, w którym pisał imć pertrahere do swego intentum, na który mu imć nie odpisał, do grodu także przy laudum podać ²⁾.

Posłowie do króla imci: pan Skuraszewski, chorąży Poznański, p. Opaliński, wojewodzie Poznański, p. Tyczyński, stolnik Inowrocławski, p. Przyemski, chorąży Kaliski, p. Konopnicki, p. Sokolnicki.

Przy tym Spisek wojewodztw Brzeskiego-Kujawskiego i Inowrocławskiego.

My, rady, dygnitarze, urzędnicy i wszystkie rycerstwo wojewodztwa Brzeskiego-Kujawskiego i Inowrocławskiego na seymik pro die 20 maji, za uniwersałem IKMci do Radziejowa zgromadzeni. Przyznać tho wszystkim swiat musi, iż iako tylko wolnemi głosami król imć, pan nasz miłościwy, szczęśliwie styr tey oyczyzny zacney Korony Polskiej przyiąć na się raczył, od szczęśliwego zaraz panowania IKMci nic nie schodziło na oycowskim IKMci pieczętowaniu, iako by przez tak wiele retracto seculo tot calamitatibus saevissimis afflictam navem ³⁾ zesłany IKMć gubernator, za szczęśliwego swego gubernium, do pożądanego wszelakich szczęśliwości portu przyprowadził, aby tandem bezpiecznie in quiete zostawać, iako ten krolewski tron szczęśliwie osiadł, prawie indefesso labore

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *Koniński*.

²⁾ Въ рукоп. Ваксмана въ этомъ мѣстѣ приписка: *Podskarbi zdrayca Morsztyn*.

³⁾ Въ изд. Войницкаго всѣ эти латинскія слова опущены.

et conatu ¹⁾ król imć miłosciwy i dobrotliwy usiłował. Ale co ż, kiedy zawziętość ludzka na to się tylko nasadziła, iakoby świętobliwe iego krol. mości około dobra Rzplitey labores opacznie tłumaczyła, a miłą oyczyznę, wspólną matkę naszą, iako za panowania przeszłego Kazimierza nieszczęśliwego, tak i za terazniejszego szczęśliwie nam panującego bezbożnemi swemi impresiami, dissidencjami i machinacyami do ostateczney złotem i oraz krwią sziętobliwych antecessorow naszych nabytych swobod przywiedli ruiny, nie dopuszczając, aby to unicum oyczyzny naszej do poratowania i zabezpieczenia tak wielom ab extra, iako i ab intra niebezpieczeństwom antidotum—seym za szczęśliwego panowania IKMci szczęśliwie swoy mógł wziąć afekt; iako tedy seym coronationis malitia zerwała ²⁾, na same tylko zniszczenie oiczyzny, praw i swobod naszych. Do tego tandem devenit, że iuż po wojewodztwach nie dopuszczają nam na seymikach obrady, z tym iakimśi przykładem tak seymiki, iako i seymy malitiose znoszą, consultacyi zwyczajnych nie pozwalają, chcąc tradere oyczyznę naszą, bez obrony zostającą, oprimere Republicam. Nie wiedząc thedy innego, iakobyśmy takowych zapamiętałych oyczyzny synow zabezpieć mogli zawziętości, żebyśmy te, których my od świętobliwych antecessorow naszych wzięli swobody, sacro sancte potomności naszej dotrzymać mogli i w kościołach Bożych chwala Boska nie ustawała, żeby i ubodzy ludzie, których lamenta ³⁾ dla tak ciężkiej i nieznośney exakcyiei chlebow zimowych i stawania w dobrach szlacheckich ⁴⁾ chorągwi niebiosa przebiiają, swoje solatium et lenimen aliquod odnieść mogli, żeby tak wiele dusz chrzescijańskich przez to obnażenie sine praesidio granic i przez uprowadzenie viscere regni ⁵⁾ woyska w niewolę pogańską nie pochodziło, a stojąc mocno przy dostojęństwie IKMci, przy

¹⁾ Въ изданіи Бойцицкаго послѣднія 10 словъ опущены.

²⁾ Тамъ же, вмѣсто этихъ двухъ словъ, одно: *zerwano*.

³⁾ Тамъ же этихъ двухъ словъ нѣтъ.

⁴⁾ Тамъ же дальнѣйшее до словъ: *zeby tak...* опущено.

⁵⁾ Тамъ же этихъ двухъ словъ нѣтъ.

którego maieście i dostoięństwem iako zdrowia, tak i substancyę naszą kładziemy, takowy sobie spisek braterski i postanowienie unanimi consensu, sub fide, honore et conscientia nunc stanowiemy: Naprzód, lubo przy tym naszym postanowieniu tak imci panow senatorow, wojewodow naszych nie wszystkich praesentes widziemy, także i tak wielu imci panow braci, nie wątpimy iednak o imci panach senatorach, iako i miłey braci naszej, iż zarówno w tey wolności¹⁾ i oyczyźnie rodziwszy się, nie będą chcieli deesse wspólney matce naszej i tego nam dopomogą ex innato amore, viribus i dostoięstwa IKMci zelum, w czym fidem obligamus fraternam ichmciow, zachowując każdego z panow senatorow, iako i inne urzędniki ziemskie i grodzkie przy swoiey prerogatywie według praw. Więc że chorągwie dwie imci pana starosty Owruckiego i pana starosty Dobrzyńskiego według podziału w naszych wojewodztwach emerita²⁾ swoje biorą stipendia i na te chorągwie contribuunt wojewodztwa nasze podatki, indubitatam o imci trzymamy fidem, iż nietylko z miłości naprzeciwko spólney oyczyźnie a matce swoiey, ale też i z powinności, że nam tu venerant usługę swą braterską³⁾, iż dopomogą nam conservationem swobod i wolności miłey oyczyzny naszej i do wojewodztw naszych, kiedy tego potrzeba będzie, z chorągwiami przyidą i z nami siły swoje złączą sub amissione stipendium⁴⁾, obiecując nadto i obligując się tym chorągwiom, że żadną winą⁵⁾ w naszych wojewodztwach hiberny⁶⁾ abo chleba zimowego tak w królewskich, iako i duchownych dobrach brać nie będą, do czego i imé pan hetman aby nas nullo modo nie necessitował, mocno przy tem stać sobie i tego dotrzymać⁷⁾, nie dopuszczać żadney chorągwi do chleba braterskiego pollicemur, tę kondyciję przy-

1) Въ изд. Войницкаго это слово опущено.

2) Тамъ же нѣтъ этого слова.

3) Тамъ же: *že nam tę usługę braterską okaza.*

4) Тамъ же эта латинская фраза опущена.

5) Тамъ же ошибочно: *že żadnę winę.*

6) Тамъ же ошибочно: *hibernii*

7) Тамъ же прибавлено: *warujemy*, вм. ниже стоящаго *pollicemur*.

łożywszy, żeby ten chleb modo solito, secundum praescriptum legis, z łanow, a nie na koń, zawsze w wojewodztwach naszych wybierali. A że ichmci pro patre patriae et summo ac optimo tey Rzplitey warchoł uznawszy, bez konsensu i woli iego krol. mci w tym naszym postanowieniu nie nie chcemy czynić i owszem pokornie do maiestatu iego krol. mci suplikować powinniśmy, aby IKMć uniwersały na pospolite ruszennie, tho iest ostatnie vici cura determinatione loci et temporis i oraz złożenia seymiku, ponieważ iuż pisanie IKMci na ten seymik za dwoie wici rozumiemy, miłościwie wydać rozkazał, pokornie iednak IKMci upraszając, aby król imć nam innych iuż seymikow nie składał i nie naznaczał, krom tego, co przy ostatnich wiciach złożony bydź ma, et propter securitatem wojewodztw naszych i namowienia się de modo pospolitego ruchania, według opisanja praw, inny seymik, iezeli by iaki ab aktu presenti ¹⁾ ad infortunam instantiam złożony był, pro nulla mutatione presenti ²⁾ scripto declaramus i on annihilamus; a interim ieszliby ostatnie vici tak prędko od IKMci nie przyszli, a inne wojewodztwa w pole wyszli, żeby nie czekając uniwersałow IKMci, za uniwersałem imci panow senatorow i wojewodow naszych, a in defectu za uniwersałami panow kasztelanow albo ich urzędników ziemskich wyższych obydwóch wojewodztw, in quantum by imć braci nas nie awizowali, wynijść w pole i z innemi wojewodztwami vires nasze łącząc, de commune bono consciere powinni będziem. Który tho nasz spisek i postanowienie sub fide, honore et conscientia trzymać i dotrzymać sobie, iako cnotliwych antecessorow naszych cnotliwe potomstwo, obiecuiemy, obowiązując się sumieniem, iezeli by kto temu związkowi, spiskowi a sprzysiężeniu naszemu chciał być contrarius, albo z nami zarówno wprzód chwały Bożey, integritatem patriae, praw i swobod naszych conservationem, dostoićństwa IKMci tenere ³⁾ nie chciał, takiego każdego pro hoste patriae declaramus ⁴⁾,

¹⁾ Въ изд. Войццкаго ошибочно: *proventi*

²⁾ Тамъ же: *pro nullo et militatim praesentia*.

³⁾ Тамъ же это слово опущено.

⁴⁾ Тамъ же все дальнѣйшее до подписи опущено.

incapacem prytım omnium honorum, honorum, penitentium, et civili juris przywilei nobilitatis pronuntiamus, i owszem przeciwko takowemu pro armis consurgemus. Stefan Parmowski, kasztelan Kowalski, dyrektor koła rycerskiego konfederacyi.

Drugich wojewodztw konfederacyia albo raczej spisek.

„My, rady duchowne i swieckie, dygnitarze, urzędnicy i wszystkie rycerstwo wojewodztwa Poznańskiego i Kaliskiego, na seymiku relationis pro die 20 mai po rozerwanym seymie blisko przeszłym uniwersałem IKMci złożonym, iużeśmy w zupełney zostawali nadzieie, że za zgodną IKMci pana naszego miłościwego wszech stanow elekcyią i po szczęśliwie odprawioney koronacyi mieliśmy pożądanym ucieszyć się pokojem. Aliści rozerwane dwa seymy, które sama malitia przez zawziętości swoje i factiones conspiratorow przeciwko majestatowi IKMci waży et liberae elekcyi wolnego stanu szlacheckiego waży ruinę, więc i inne dowody, które wielkich odkrywają zawziętości, do potwierdzenia tego omnis fidelitatis nam ku majestatowi IKMci, panu naszemu miłościwemu, na conserwacyię wolney elekcyi, praw i swobod naszych przywodzi nas; przeto, udając się do powolnego prawa nam ¹⁾ torem przodkow naszych, na fundamentie konstytucyi 1607 anni i innych wielu nadanych, wszystkie przeszłych lath między nami postanowione spiski różne scribere electionis reassumujemy ²⁾ i teraz ten spisek fide, honore et conscientiis nostris stwierdzamy, że per liberam totiusque Reipublicae electionem obranego pana nie odstąpimy, a przeciwko wszystkim facyom spólnie, bez wszystkiego między sobą rozrywania stawać obiecujemy, stateczną ku IKMci, panu naszemu miłościwemu, wiarę postronnym pokazując narodom, zdrowia i fortuny nasze na obronę Rzplitey i dostojenstwa IKMci statecznie ofiarujemy i za najmniejszym obwieszczeniem gotowość naszą przeciwko takowym, którą by

¹⁾ Въ над. Войницкаго три послѣднія слова опущены.

²⁾ Тамъ же: *sumujemy*.

przeciwno tej wolnej elekcji pana naszego miłościwego, wolno obranego, iakimi kolwiek conspiracyami, lubo, strzeż Boże, facto ipso, sprowadzając externa auxilia, abo z postronnemi zachować około tego wojski i¹⁾ następować ważyli się, pro hostibus patriae et perduellibus²⁾ tym spiskiem naszym deklaruiemy et in eorum tam bonorum, quam personarum destructionem coniunctim omnes non divisim consurgemus, ważąc sami sobie eam securitatem, że ieżeliby co miało wobec któregokolwiek stanu szlacheckiego względem odkrycia iudicium conspirationis adversum³⁾, o takowe krzywdy każdego brata szlachezca wszyscy spólnie uiąć⁴⁾ się powinni będziemy, i takiego, gdy by dostateczny dowód pokazać się miał, iako oppressorem libertatis et violatorem pacis publicae spólnie a nierozdzielnie znosić będziemy. Który to spisek praezentes tu na seymiku rękami naszymi podpisuiemy, trzymając tho o staropolskiej cnotcie braci naszej, w domach zostających, że ten spisek nasz, do grodu pódany, pro ráto et grató przyiowski, eodem amore et ardore ku oyczyźnie i dostojenstwu pana naszego miłościwego ochotnie podpisać życzą. Działo się na seymiku Szredzkim, die 20 maja anno 1670. Ex actis castrensibus Poznaniensibus“.

Relacyia tego ż seymiku Szredskiego.

„Po obranym marszałku p. chorążym Kaliskim, pan Borowski⁵⁾ wziół głos, o pewnym liście opowiadając p. marszałkowi, który był pisany od imci pana podskarbiego koronnego do imci pana Parnawskiego ieszcze 27 ianuarii, w Warszawie datowany, którego sens taki był: Cos w-msć, mój miłościwy pan, zlecił względem starostwa swe o, sprawiłem, ale w inszych rzeczach myśmy byli zaczęli, tedy chcieli na te cyfry; a pan Poznański, otrzymaw-

1) Въ изд. Войницкаго нѣтъ послѣднихъ трехъ словъ.

2) Тамъ же это слово опущено.

3) Тамъ же испорчена вся эта фраза.

4) Тамъ же ошибочно: *więc*.

5) Тамъ же: *Barski*.

szy głos, prosił, aby kilkunastu braci z nim posłali, żeby *clavem*¹⁾ w szkatułce znalazłszy, przetłumaczył. Czego nie pozwolił tumult, ale chcieli, aby szkatułę do koła przyniesiono, obiecując tam więcej cyfr znaleźć. W tym tumulcie wzięwszy głos, pan kasztelan Strzembski macetuie (?)²⁾ na pana łowczego koronnego uczynił, że i on francuskiej iest fakcyi, w wojewodztwach i na seymikach mieszał i teraz na pewnym mieyscu te formalia powiedział: „Co ż to wy za króla obebrali, który szostaka nie miał i grzebienia za co sobie kupić?“ Oraz to przypominał i panu Gorczyńskiemu, że się całe przekinoł do pana marszałka, że iak wiele seymow będzie, będą go rozrywać, i kiedy mu konfident powiedział, że się z tego wojewodztwu sprawi, rzecze: „nie dbam o wojewodztwo; mam tak chleba wiele od wojewodztwa, że oyczyzny przepomnieć nie trudno“. Subjunct³⁾ i tho pan Strzembski: „Dziwuję się panu Poznańskiemu, że sie w takowe listy wdaie, które są contra Rzeczyplitey i przyczyną zamieszania“. Gdzie za takową mową zarazem się stał huczek; sunoł się wprzod pan Trembczyński i pan Boleszyński i tamta wszystka od kruchty ławica⁴⁾ ku panu Poznańskiemu z obuchami j z dobytymi szablami, który umknoł z kościoła, a za nim ci, co się porwali, z furją poszli. Tam cięty został w lewą stronę przez gębę i głowę s tyłu, w głowie zaś obuchem kość przetrącono, którego cięto w bok prawy przez ziobra aż do wnętrznosci i w nogę nad kolaniem iuż na podworzu w plebanii, gdzie aż go zaledwie hayduk wprowadził; i młodziana iednego w rękę zacięto. W tym tumulcie pan wojewoda Kaliski, skoczywszy do pana łowczego koronnego, dał mu w gębę, aż mu peruka spadła, mówiąc: „Dla ciebie tho mój brat cierpi, pogański synu!“ Pan podkomorzy Kaliski, zasłoniwszy pana łowczego koronnego, wepchnoł go do kruchty, gdzie w tym czasie odtworzył xiądz kościół i zamknoł profugum w ko-

1) Въ изд. Войницкаго: *clavem*

2) Тамъ же это слово опущено.

3) Тамъ же опущено.

4) Тамъ же ошибочно: *wszystka od kruchej ławicy*.

ściele; gdzie tumult chciał go dobywać, ale powiedziano, że już z kościoła uszedł drugimi drzwiami. Pan Cichowski przez mur uszedł, pan starosta Lipiński s panem starostą Osieckim także uszli z panem chorążym Łęczyckim. Pana starostę Pobiedzińskiego także pan podkomorzy Kaliski zasłonił.—Po której konfuzyi artykuły napisali“.

List strykowski do synowca pisany. czyli też pasquillus na pany, które zdrady knuią, w te słowa:

„Siłam powienien za to wmpanu i synowcowi, żeś mię w więciu domowem siedzącego wiadomym czynisz, co się słyszeć daie w obozie. Przyznam się wmpanu, żeś się był zalterował o panu Poznańskim; pomysliłem, że to przykład straszny in libera Reipublica, bo kto ż się pod obuchem prawdę mówić ośmieli wolnym ięzykiem! Ale kiedy i z innych biore wiadomość, z iakiey się to okazyi stało, wiele sobie skrupułow salwuię. Słyszę, że go listy do p. podskarbiego koronnego cyframi pisane i dali iego ż konfidentowie, z którymi te rzeczy tractował. Virum bonum etiam in suspicione criminis cavere oportet¹⁾; a on człowiek był—tak imaginuię go sobie—niespokojny i nieiednostayny²⁾. Panie odpuść, wszędzie się rzucał, przy imci p. Lubomirskim adorabat Cesarza imci i brał siła od niego; stamtąd przerzucił się do nieboszczki królowey, za to wzioł. Ustkie starostwo; po abdykacyi króla Kazimierza kinoł się zaś do Neyburczyka i od niego iest appreciatus: wzioł kilka tysięcy talarow twardych. Dowodzono mu tego tak rok³⁾ na seymiku Szredzkim, a potym zamilczano, skoro się poiednał i na iedno zgodził z panem kanclerzem koronnym, pofrymarczył się nawet. Miał swoje correspondencyie z Kurfirstem Brandeburskim. Takim tak się zwykło nagradzać, którzy mieszać zwykli pokoy et placita populi⁴⁾.

¹⁾ Въ изданіи Войницкаго это предложение опущено

²⁾ Тамъ же сокращено: *a on człowiek był niespokojny.*

³⁾ Тамъ же нѣтъ двухъ послѣднихъ словъ.

⁴⁾ Тамъ же эти лат. слова опущены.

Tak w Rzymskiej Rzeczypospolitey pogineli Grachowie, tak i insi; ale u nas w Polsce tak consulto bono publico rokoszem Granowskiego pod Gliniany, kiedy kilkunastom senatorom szyje pouciano, tak też za Żygmynta pierwszego pode Lwowem pospolite ruszenie pp. senatorow uskramiało, że aż z koła poucickać musieli, innym furię zganiono. Tym samym przy wolności swojej stała dotychczas szlachta Polska, że gdy widzieli bracią swą przeciwko wolnościom kontrawertujących, albo co nowego knujących, unaniami consensu do szabel się rzusali, iednym głosem zawoławszy: „rozsiekać takowego syna!“ Poselska izba poty in statu libertati zostawała, poki był w posłach szlachecki honor i poki violatores pacis publicae w okna latali ¹⁾). Teraz Olizar rozerwał seym i uciekł z Krakowa; dano mu, slysząc, kilka tysięcy za tho; pan pisarz polny koronny wyprawił go swemi końmi i darował mu rumaka. Żabokrzycki Alexander znowu drugi seym rozerwał premio, nec amore patriae, bo nima nic, veterata malitia ²⁾), przekupnym językiem, bo z tego żyje, iego to rzemiosło, iako tho naymit mówi; powiadaią wszyscy, że za powodem tego z pana pisarza koronnego i ten to z uczynił. Jać temu wiary tak dalece nie daię, iedno życzę, aby wszystkim, którzy mieszać chcą Rzplitą, tak się im stało, iako panu Poznańskiemu.

„Piszesz wmpan do mnie, oznaymując mi i ciesząc się z tego, że panowie będą w obozie i dopomogą ³⁾ sucharow nam gryść. A dla Boga, zkąd że taka ochota? Podobno, tylko tak, iako pod Krupą albo pod Werbą ziechali się byli iednego dnia pokazać się, a drugiego schować się, bo św. Marcin ieszcze daleko dla libertacyi. Dla chleba swoim chorągwiom zawczasu było trudzić się wam z domow waszych, bo tho im trzeba, a nie na onych ⁴⁾), bo oni zwykli tak was zażywać, iak urynału: kiedy potrzeba tego, w rękę

¹⁾ Въ изданіи Войницкаго вся эта точка опущена.

²⁾ Тамъ же всѣ эти лат. слова опущ. ны.

³⁾ Тамъ же: *bedziecie... dopomozecie.*

⁴⁾ Тамъ же эти 4 слова опущены.

podniesie, a nie, to z nim wskok o ziemie. A że teraz będą w obozie, będziecie się mieli dobrze, będą was częstowali i prosić będą, w głowie całować, wzniesiając wesołość, z uśmiechaniem będą się kłaniać, czapka nie zacięży, komplementow dosyć ¹⁾, że iedną koszulą dzielić się z bratem każdym, do grobowey deszczki bratem byź,—pełno będzie; ale przy tym wszystkie speciosa proferentur libertatis nomina ²⁾, wolność na placu będzie: że król opprimit libertatem, nie dotrzymuie pacta conventa, że się spowinowacił z nieprzyjaznym wolności domem, tho iest z Cesarzem, absolute panować chce ³⁾. Tak przywatnie persadować będą w rozmowach, przy stołach, i gdzie indzie, iako to po Lwowach, po Jaworowach, Żółkwiach ⁴⁾. W kole zaś, które, słyszemy, byź ma, tak kładę, inaczey zaczynać nie przyidzie: wprzod dadzą informacyię posłom, iako uczynić relacyię poselstwa swego mają, luboć niewiele, trzech trzeba informować wymowicielei. Przystąpią tedy do relacyi: wszystko wolno na króla, na podkanclerzego różnie zmyślając figmenta... ⁵⁾ Woyska zadumiewać się będą na taką króla imci ingratitudinem, głowami będą kiwać i oczyma, iakoby compati ⁶⁾, aż i wyrzekną: „Oto, panowie, iaka tho niewdzięczność! Czego się spodziewać macie, quo fine krew lać będziecie? Żginiemy, panowie, i zginiemy za tego króla. A długo ż tę miewolę cierpieć będziemy, a długo ż zasług czekać będziemy krwawych? Cztery ćwierci mamy assekurowane, nie chcą nam ich płacić; żarty tylko z nas czynią, męstwa żołnierskiego nam nie przyznawają i powiadają, że tho konfederacja. Inaczey powagi woyska konserwować ⁷⁾ nie można, inaczey praw i swobod salwować niepodobna, chyba za szablę wziowszy“, et talia similia invitamenta przysposobią. Vos

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго нѣтъ этого слова.

²⁾ Тамъ же сокращено: *ale przytym wszystkim wolność* ..

³⁾ Здѣсь опускаемъ (какъ это сдѣлалъ и Войцицкій) нѣсколько строкъ въ виду крайней испорченности текста въ рукоп. Вакемана.

⁴⁾ Эта точка у Войцицкаго опущена.

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

⁶⁾ Тамъ же эти два слова опущены.

⁷⁾ Тамъ же: *konsolować*.

videtis, quo tendetur; fistula dulcem agit, dum volucres decipit aves ¹⁾. Wasza tho skora, panowie, waszemi to głowami oni was że samych przysiedłać chcą. Calet anguis infesta ²⁾. Po staremu to w tym Francuz. Panowie już pią za zdrowie słońca iakiegoś, które bo-day się obróciło w wieczne ciemności. Pełno tego wszędzie, że się do nas iakiś św. Paweł ze Francyi obiecuie, a mybyśmy woleli z grzesznym Michałem, który to pan winien tylko tego, że szlachta obebrała, którego iako chcemy circumscribere możemy; tak zaży-iemy łątwiey, iak francuza, dla którego fakcyi wszystkim świat się miesza, nawet co dla francuskich tak nie rychło-papieża obrano; a gdyby się do naszej ieszcze wplątał prostoty, pewnie tak was zechce zaślepić przy swoim obiedzie gorzałką i winem, wódkami rozmaitemi, i miodową patoką przykraszoną, bo taki zwyczaj nie dla was miewaią niektórzy; tak, mówię, zaślepić zechcą, wprowadzić we związek, czego Panie uchoway! Bo gdyby tego u siebie nie postanowili, pewnie by na takie nie odważyli się koszty. Czemu w in-szych czasach żadnego nie widać było w obozach? Pod Krupą każ-dego uprosić nie mogli, żeby był szedł w Ukrainę, a tam było gloriosius uczynić dla nieprzyjaciela i woyska hołocie nieszczęsney ³⁾. Machowskiemu woysko na stracenie wydali przeciw Nyradyn Sołta-nowi ⁴⁾, a który był z panow przy hetmanie? Wszyscy na pogrzeb królowey na drożkę do Częstochowy, do Kalwaryi, choć tam drugi votum nigdy nie miał; pod ten czas nie wstydział się ieden pan słowa tego wyrzec: „ieżeli dobrego sumienia strażnik woyskowy, iak z Tatarami będzie woyna, nie napędzi mnie do obozu: siła mego oycy tho kosztowało“. Taki kawalerowie umieją podczas tak się zdobić, iak się zalecać każą, iak sobie assumunt nomina vana. Co to znaczy, ieżeli się kto docisnie o wakans iaki przed nimi do-

¹⁾ Все эти лат. фразы у Войццикаго опущены.

²⁾ Тамъ же эта фраза опущена.

³⁾ Тамъ же этихъ двухъ словъ нѣтъ, а далѣе: *Nieszczęsnemu Machowskiemu...*

⁴⁾ Дальнѣйшее до словъ: *A wy, co krew dla nich...* тамъ же опущено.

swiadczony żołnierz, nie mówię do dzierżawy iakiey znaczney, ale do woytowstwa naymniejszego! A wy, co krew dla nich lejecie, iak te mancipiia ¹⁾, iako kmiotkowie ich iesteście; zarabiacie im na honory, dygnitarstwa, stołki senatorskie, starostwa, daniny. Oni was ieszcze ledwie nie ze skóry łupią, a to tak, kiedy dystributa następują, to się panowie iako krucy do ścierwa zbieżą,—tho naprzod swoim chorągwiom iako nayobszerniejsze importunite ²⁾ na hetmanie wymęczą chleby, potem swoich dzierżaw libertracyę, a nas obrócą na hiberne hetmanowi i perswadują, że dosyć towarzyszewi kozackiemu złotych sto, a ich chorągwiom po 500, po 600 złotych na koń. I tak ich chorągwiom gody, a nam głody; połowę na swoje chorągwie wezmą Polski, połówką libertują. Co rozumiecie, gdyby tho zarówno dawali Jaworowy, Stryie, Kalusze, Gniewy, Lubomle, Drahin, Kołomyia, Halicz, Mościska, Bobrka, Swicie, Przemyśl, Łuck, Sokal, Ropczyce, Niedzwiedzie, Radomsk, Kelczysław, Sołotwin, Boguszyce, Zagost, Tuchola, Nowodwor, Bydgoszcz, Niepołowice, Strumiłowa Kamionka? Na tak wiele particularium narachowałbym więcey sta libertowanych; nuż osobliwe assygnacyie na prywatne, ut parent kuchni, nuż Lublin, starostwo Olsztyńskie, Kazimierskie, czy nie wystarczyłyby całemu woysku? Co tak by się wniwec obracali chorągwie, nie mówiąc: nie mają też was za nic i nic nie robią; łatwo obaczyć, bo nierównnie większe z starostw biorą chleby, niżeli żołnierz wziął. Nawet znayduie się to, że z libertacyi starostwa kupują; stargnie i powie przed hetmanem, żem kupił, i otrzyma libertacyę; wezmie chleba 20 tysięcy i lepiej zaaręduie na lath trzy, i tak bez pieniędzy swoich zapłaci. Tak teraz swiezo kupiony Rohatyn, ali z tego mieszka dokupiono Moscisk. Gdy by mi takowe miało posłużyć szczęście, wiele bym i ja ³⁾ na tę żołnierkę odważył się ieszcze, lubo w tych leciech aleator non omnibus contegit, ad ira Corinthum ⁴⁾. Panom to tyle służy fortuna,

¹⁾ Въ изданіи Войцickaго этого слова нѣтъ.

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

³⁾ Тамъ же сокращено: *Wierzę, iż i ja bym.*

⁴⁾ Тамъ же послѣднее предложеніе опущено.

widziemy. Uważajcież, co z wami panowie robią, co z Rzeczplią daley robić będą, gdy się nie postrzeżecie. Chciałem już skończyć, ale mi w tym waszmościow przestredź się zdało nie od rzeczy, że do związku skłonić zechcą i pieniądze francuskie wabić was będą, będą ¹⁾ wam obiecywali dadź kładą ćwierć i drugą i tym was przeciwko królowi i oyczyźnie zachęcać zechcą, ale tu spomnicie sobie z panem Lubomirskim: dał król Kazimierz woysku swoiemu po złotych 30 na koń, a panowie po stu, po 200, po trzykroć sto tysięcy ²⁾, rotmistrze i porucznicy po tysiącu talerow. U pana Lubomirskiego to ż się działo: starszyzna brała tysiącami i lepiej, a towarzysz po czerwonemu iednemu ³⁾. To ż i teraz będzie, a wy się marnie zaprzedacie, i tak oyczyznę zgubicie; lepiej by tho od wojewodztwa, od braci swoich wziąć i przy nich stać. Jako ż was będą do siebie wokować, iesli panowie nie upamiętaią się, raczcie tedy tho wszystko w pilną consideracyią, a przed tymi tyranami uszy zatykay i drugich z braci na zgubę oyczyzny za sobą nie pociągay; bo to pewna, że panom król Michał ten nie upodobał się, zrzucić go chcą, ale prędzey oyczyznę zgubią, anizeli tego dokażą“.

Miesiąca julii 7 woysko się ruszyło spod Bużsku na Podole ku Trembowlu.

Miesiąca junii król imć na wygnaną szlachtę Ukraińską daie i przysyła do Włodzimirza 30 tysięcy dla podziału tym trzem wojewodztwom w nadgrode starostwa, przez co dwa razy seym rozzerwany był, aby dali pokoy trzeciemu i nie wazyli się rozrywać.

Thego ż roku różnych czasow i miesięcy imci xięża iezuici, które iako nauczyciele maiąc na wszystkie strony tego świata uszy i czulość o wszystkim, dali wiedzieć i na ambonach publikowali, po

¹⁾ Въ изданіи Войццкаго этого слова нѣтъ.

²⁾ Тамъ же: *a panowie po 100, po 200 i po 300.*

³⁾ Тамъ же: *po dukacie jednetu.*

różnych miejskach i kościołach, iakoby Kandyję mieli panowie chrześcianscy odzyskać z Tureckich pogańskich rąk, których, iako powiadano, mogło być do 5 stokroć tysięcy, które przez czterdzieście lath starali się i dobywali różnemi czasy tę tam krainę, pustosząc i znocząc. Jako że i więźnie po części powiadali, które na galerach rabiali iako niewolnicy, iedni po kilkadziesiąt, drugie po kilkanaście lath w niewoli będąc, stamtąd z niewoli puciekali, nad którymi już Turcy mało co straży miewali pilney, snadnie pochodzili,—s tych niedaleko Wenecyi i Włoskiego a Hiszpańskiego państwa snadnie było uchodzić¹⁾,—udawali tak, że ten basza ieden po wszystkie czasy nastempował różnemi sposobami, któremu tho cesarz obiecował i przed tym będące cesarze, gdy dostanie a opamię Kandyjską prowincyę, miał już zostawać przy wolności i pokoju i nigdzie nie chodzić i nie bywać²⁾ na wojnę żadną. Któremu nie dotrzymawszy słowa, cesarz skoro po otrzymaniu Kandyi na wiosnę każe się onemu gotować przez pisanie ku Persom na wojnę i części woyska, które przy sobie miał, opatrzywszy dobrze miasta²⁾, aby wziął z sobą. Który to basza, zawziwszy złe serce ku cesarzowi za niedotrzymanie słowa, znosić się począł s pany Weneckiem; iako że to twierdzono⁴⁾, że był chrześcijaninem i pobisurmanił się, stał był poganinem. Jako by, obieżdżając, a czasem i chodząc po miastach, kościołach i innych gmachach ozdobnych, obaczy w kościele, iż figury i obrazy po ziemi obwalone leżą, miał wziąć i podnieść krucyfix, a postawić przy ścianie, o czym dano znać i oskarżony był do cesarza. O czym wziwszy cesarz wiadomość, pisze według swych zwyczajow, kogo na śmierć osądza, list, zawinowszy w czarną kitaykę, aby głowę onego ku cesarzowi odeślano. Który, drugiego listu nie czekając, iako powiadali więźniowie, że niemało było chrześcian, co się pobisurmanili, gdzie zara-

¹⁾ Въ изд. Войницкаго три послѣднія слова опущены.

²⁾ Тамъ же нѣтъ и этого слова.

³⁾ Тамъ же и это слово опущено.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *stwierdzono*.

zem Pan Bóg wszystkim sprawił serce iednakie: turkow wibili między sobą, a drugich żywo pozostawowali, poddawszy się pod moc Wenecką.

Miesiąca iulii 29 dnia seymiki po zwyczajnych odprawowane byli mieyscach po różnych wojewodztwach, za oznaymieniem i wolą króla imci.

Po rozerwanym seymie nowy złożony, który i odprawować się zaczął miesiąca septembra 9 dnia na swoim zwyczajnym mieyscu, na którym i królową imć koronowano; który spokojnie się odprawił dla pospolitego ruszenia, gdzie wkoło Warszawy woyska różnych woiewodztw i powiatow stali, a tego przestrzegali, za co zdrayce też nieżycliwe będące królowi sercem boleli, musieli milczeć. Wołyńskiego, Braclawskiego, Kijowskiego i Czerniehowskiego wojewodztw, iako opodał będących, te około Włodzimierza swoje pospolstwo w gotowości mając stali a na wiadomość oczekiwali, iezeliby tego potrzeba wymagała po onych. A rozkazanie iego król. mci było, aby w pokoju po konkluzyi seymowey do domow swoich napotym roziachali się, a imć pan hetman koronny przez wszystkie lato woyska się trzymał i onego pilnował, traktując żołnierstwo cały czas i kaptuiąc one, pod Trębowlęm stojąc, znosząc się z hanem Tatarskim i z drugim zdraycą z Doroszenkiem i iego pułkownikami. Napotem po seymie rozpusza woysko na stanowiska miesiąca octobra 4 dnia, zaczym woyskowej hiberny nie chcieli przyjmować i oną się kontentować i podług ustawy tey żyć, ale podług starego trybu i zwyczaju dawnego żołnierskiego, iako za starych hetmanow bywało: chleb na chorągwie ¹⁾ wybierać uchwalili i podług naznaczonych mieysc, za assygnacją hetmańską, każda chorągiew poszła w dobra królewskie i duchowne na zimowlę; a co większa, Panu Bogu iest za co dziękować, żeśmy po łasce Jego przenayswiętszey, wiosnę i całe lato od psow pogańskich Tatarskich w pokoju zostawali i od każdego nieprzyaciela koronnego.

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго ошибочно: *chleb i chorągwie*.

Tych że czasow, aboli raczey ¹⁾ podczas seymu odprawowania, kozacy Zapożozkie, które na seym posłane byli, iadąc powiadali, że han był, na żądanie pana hetmana koronnego, wyszedł był w pola dzikie ze wszystką potęgą swoją Orda, chcąc seym rozerwać, którego przed tym po dwa razy rozrywano przez subordynowanie osob niektórych mianowanych; o czym woyska kozackie Zaporozkie, wespół z hetmanem swym Chanenkiem ²⁾, posyłaia do onego dowiadując się, w które by kraje zamysły swoje miał poyść ³⁾ na drapieztwo niezbożne nędznych ludzi, pytaiać się, iezeli do Moskwy za Dniepr, czyli na Ukrainę ku Polsce bliżey na Wołyń, abyśmy wiedzieli. Które posłańce ⁴⁾ perswaduia onemu: „iezeli ty idziesz własnie dla rozerwania seymu w Wołyńskie kraje, tho my pewno poydziemy w ziemie twoie ku Krymu i będziemy także pustoszyć“. Gdzie on to słyszając takie wzajemne przechwałki, wraca się nazad a co wziół od pana hetmana kilkadziesiąt tysięcy, to Pan Bóg dał. Jakoż wzięli ten sposob kozacy Zaporozcy na Tatarow niedawnych czasow, czego od wiekow dawnych nie bywało.

Han pospołu z kozakami, nad któremi hetmanem był Doroszenko, zdrayca, oblegli byli pod Podhaycami imć hetmana koronnego, i by nie wpadli w kraje ich pogańskie kozacy, których było szesć tysięcy,—tak powiadano, więcey nie było,—które wielkie szkody poczynili w Krymie i więźniow nie mało oswobodzili, czego i teraz iuż się tego obawiaia i strzegą się.

Na tym że seymie ordynacyia trybynału koronnego Lubelskiego staneła ⁵⁾ w ten sposob: „Ponieważ sobie stany koronne poprawę trybunału warowali prawem, przeto, chcąc, aby cursus sprawiedliwości iako nayprzedzey dochodził i żeby registra i incyden-

1) Въ изд. Войцицкаго нѣтъ этихъ четырехъ словъ.

2) Тамъ же нѣтъ имени гетмана.

3) Тамъ же короче: *zamyślał pójść*.

4) Тамъ же: *którzy poslowie*.

5) Это извѣстie въ изд. Войцицкаго на этомъ и оканчивается, самый же текстъ ординации опущенъ.

cye *causarum* w trybunale nie byli mieszane, *accedente communi omnium ordinum consensu* ordynacją trybunału postanowiliśmy, *non obstante constitutione* o trybunale na szczęśliwey elekcji naszej, przeciwko której protestacye zaszły; którey to ordynacyi trybunał, inszey sobie nie formując, trzymać się ma. Naprzod tedy, zaraz w poniedziałek post *Dominicam conductus Paschae* ma być sądzony *regestr* spraw żołnierskich *mere militarium* na hibernie, abo w ciągnieniu *illatarum*, tam *criminalium*, quam *civilium*. W tymże *regestrze* mają *insimul comprehendi* sprawy *remissowane*, *ex quo index: paritatis votorum, residentiarum, suspensionum, functiones* poselstw, tak *extra regnum*, iako też ziemskich *kommissyi* z seymu ordynowanych; które *genera causarum* mają się *continuo* sądzić *ad diem ultimam mai inclusive* tak, aby do dnia 24 maja *inclusive saecularium*, *reliquum* zaś czasu *ad ultimam mai inclusive* sprawom duchownym *ejusdem generis impendatur*; którego dnia ostatniego *maia* do drugiego trybunału, by też i nie dosądzone, *limitowane* z podpisem *regestru* być mają. A wpisy do prostego *regestru* nie mają trwać więcej nad niedziel dwie.

Dnia pierwszego iunij przywołany będzie *regestr*, w którym *comprehendentur insimul cassandarum bannitionum*, także sprawy *officij*, i *conserwaty officij defunctionis nobilitatis*, *pro poena publica, gravaminum*; który *regestr continuo* sądzić się ma *ad ultimam iunij inclusive*, tak, aby sprawy *saeculares* do 25 iunij *inclusive*, *duchowne* zaś *ad ultimam ejusdem inclusive* sądzone byli, którego dnia sprawy tego *regestru*, by też i nie dosądzone, do drugiego trybunału z podpisem *regestru limitowane* będą.

Dnia pierwszego iulij *ordinarie* zaczynać się będą *palatinales*, a naprzod wojewodztwa *Krakowskiego* i powiatow iego, które sądzić się mają *continue sine interruptione* do dnia *dwudziestego augusti inclusive* tak, aby *saecularium* do dnia 5 *augusti inclusive*, a *spiritualium* *ad diem decimam secundam augusti inclusive*, i tegoż dnia, by też i nie dosądzone, do drugiego trybunału *limitowane* byli, z podpisem *regestrow*, aby, *gdy znowu incidentia iuxta ordinem*

palatinatum przypadnie, od tej sprawy, na której stała limitacja, registr był przywołany.

Dnia trzynastego augusta incidentia spraw wojewodztwa Sandomirskiego i powiatów jego, które sprawy mają się sędzić ad diem ultimam septembris tym sposobem, aby saeculares sędzili się do 24 septembra, reliquum czasu ad ultimam ejusdem mensis ma cedere sprawom duchownym tego ż wojewodztwa i powiatów cum limitatione, by też i nie dosędzili się, et cum subscriptione registrow.

Dnia pierwszego octobris przywołane będzie wojewodztwo Kiiowskie z swoimi powiatami i continuować się mają ad diem 24 ejusdem mensis, tak, aby w tem czasie, tak saecularium, iako i spiritualium palatinales i konserwaty tego ż samego wojewodztwa i powiatów jego sędzili się, i choć by też nie dosędzone byli, limitentur. A poki to wojewodztwo in possessionem realem Rzeczypospolitey nie przydzie, pierwszy tydzień, temu wojewodztwu assygnowany, ma cedere specyałom wojewodztw Kiiowskiego, Braclawskiego, Czerniechowskiego, eo praecustodio, aby spraw nienależnych quaestionis iurium (gdyż tylko causae expulsionis recentis et violentiarum do tego registru należą) nikt nie podszywał sub nullitate condemnationum obtentorum et obtinendarum, paenaque evocationis et iudicij arbitraria, super evocante decernenda. Ostatek czasu, i co by kolwiek od specyałów zostawało, ma impendi registrowi mixti fori koronnemu, samych tylko potioritatum et taxationum honorum, gdyż te registra naybardziej trybunał zacisneli.

Dnia dwudziestego piątego octobris incidentia spraw wojewodztwa Ruskiego i powiatów jego continuować się będzie ad vigiliam S. Thomae apostoli tak, aby saecularium powiatów do dnia 20 decembra, reliquum zaś czasu ad vigiliam S. Thomae apostoli duchownym sprawom należało, i tam iuż in vigilia S. Thomae apostoli ma być generalis limitatio trybunału.

W drugim następującym trybunale (exactis wprzod, iako się wyżej opisało, causis militari registro comprehensis, et nonnisi ad ultimam maij protrahendis, także causis registro cassandarum com-

prehensis, atque ultima iunii limitandis) zaczynać się będą palatinales, biorąc początek od wojewodztwa Wołyńskiego i powiatow iego, które dnia pierwszego iulij przywołane i continuo sądzone będą ad diem decimam augusti inclusive, aby powiaty saecularium ad diem vigesimam secundam iulij inclusive, conservati saecularium tego z samego wojewodztwa ad diem secundam augusti sądzili się, reliquum zaś czasu ad diem decimam augusti sprawom duchownym i palatinatibus i conservatis impendantur, aby die decima augusti sprawy powiatowe wojewodztwa tego, saeculares et spirituales, by też nie dosądzone, limitowane byli z podpisem rejestrow.

Dnia iegenastego augusti incidentia spraw wojewodtwa Podolskiego i powiatow iego i continuować się ma ad diem vigesimam septimam ejusdem mensis, tak, aby saeculares ad diem vigesimam secundam inclusive, a reliquum czasu ad diem vigesimam septimam augusti duchowne brali i tego z dnia, by też i nie dosądzone, z podpisem rejestrow limitowane bydź mają.

Dnia dwudziestego osmego augusti przypadać mają sprawy wojewodztwa Bełzkiego i powiatow iego i continuowane będą do dnia osmnastego septembra inclusive tym sposobem, iż by sprawy saecularium do dnia trzynastego septembra inclusive sądzili się, reliquum temporis occupabunt sprawy duchowne tego z wojewodztwa i powiatow iego, to iest ad diem decimam octavam septembris inclusive, którego dnia, by też i nie dosądzone, limitowane będą z podpisem rejestrow.

Dnia 19 septembra wojewodztwo Lubelskie przywołane będzie i continuować się będzie ad diem decimam octobris, tak, aby sprawy saecularium do dnia czwartego octobris trwały, reliquum czasu sprawom duchownym tego z wojewodztwa i powiatow impendantur, to iest ad diem decimam octobris, którego dnia limitacya, by też nie dosądzonych, cum subscriptione rejestrow być ma.

Dnia 11 octobra incidentia spraw wojewodztwa Podlaskiego i powiatow iego, które sprawy sądzić się będą ad diem octavam novembris inclusive, tak, aby saeculares ad secundam novembris iudi-

centur, ostatek czasu subserviet sprawom duchownym tego ż wojewodztwa, to iest ad diem octavam novembris, którego i limitowane, by też i nie dosądzone, cum subscriptione registru będą.

Dnia 9-go novembris acclamari ma wojewodztwo Bracławskie z iego powiatami i continuować się będzie ad ultimam novembris, w którym czasie sprawy świeckie i duchowne i ich conserwaty pomieszczają się będą, których także limitacyia, by nie dosądzone, cum subscriptione registru ma być ultima novembris.

Dnia pierwszego decembra incidentia spraw wojewodztwa Czerniechowskiego i continuatio tych że ad vigiliam S. Thomae apostoli, w którym też czasie mają się sądzić tak saecularium, iako i spiritualium, powiatowe i konserwaty, cum limitatione do drugiego trybunału, by też i nie dosądzone; i tak in vigilia S. Tomasza apostoła zwyczajna determinatio i limitatio generalis być ma.

Dokąd iednak Bracławskie i Czerniechowskie wojewodztwa ad possessionem Rzpltey nie przyjdą, ten czas, wojewodztwom pomienionym assygnowany, ma cedere sprawom koronnym rejestrowi mixti fori, samych tylko spraw taxationis bonorum et potioritatum, ponieważ te sprawy bardzo się zagęścili i celerem potrzebią decisionem, nie preiudycuiąc sądeniu tych że spraw taxationum et potioritatum w własnych wojewodztwach, gdyż tak w wojewodztwach własnych, iako i hoc loco et tempore mogą być sądzone. A gdyby w czasie pomienionym, Brasławskiemu i Czerniechowskiemu wojewodztwom assygnowanym (donec post limina redeant) spraw taxationum et potioritatum nie stało, tedy, żeby ten czas nie wakował, mają succedere sprawy koronne registro cassandarum comprehensae.

Wyraźnie przy tym declaruiemy, iż iesliby się trafiło, aby w którym wojewodzwie deficerent sprawy powiatowe saecularium, illico mają być przywołane duchowne tego wojewodztwa. Także w wojewodztwach Wołyńskim, Bracławskim, gdyby palatinales i conserwaty saecularium deficerent, mają succedere duchowne. A gdyby się trafiło, aby naznaczoney czas każdemu wojewodztwu expeditis saecu-

laribus et spiritualibus zbywało, tedy nihilominus, etiam in tali casu, nie ma być przywołane drugie następujące wojewodztwo, ale swego czasu czekać ma, a to nie confundatur ordo palatinatum. A cokolwiek by zbywało czasu, to sprawom takowym, które ex praescripto legis cadunt sub terminum tactum, ma impendi.

A że kryminały przeciwko majestatowi Boskiemu popełnione celeriore requirunt vindictam, iako arianizmi, sacrilegii, iudaici et cujus vis apostasiae, tedy takowe sprawy każdego dnia i miesiąca mają być przywołane i sądzone ante omnia; także sprawy mere incarcerationum et homicidiorum ex appellationibus devolutae, nie mieszając do nich ullam quaestionem juris, ale tylko in ordine ad eliberationem personae incarcerationatae, non praetextuosae, także i causae mere fisci z samemi tylko poborcami. A kto by kogo mimo tę ordynacyą extra palatinatum et debitum registrum, albo ex speciali registro [które mieysca więcey w trybunale, etiam consensu judicij accedente, mieć nie mają] ewocował i condemnował, takowa condemnata nie ma mieć valoru et ne literis salvi conductus ma być zniesiona, cum poena super obtinente iudicii arbitraria.

Areszty w sprawach, które ex appellationibus do trybunału devolventur, iść nie mają, gdyż ignorantia appellationis nie może praetendi. W sprawach iednak ex crudis citationibus et ad citationibus przypadających, arest ma iść zwyczajnie; a iesliby stante aresto kto należący ad litem umarł, ma iść ad citationem ad paratum arestum. A że lex iudicibus regula, tedy iako każdy sędzia, tak i trybunał inferendis sententiis ma się do prawa stosować.

Zostawiuemy też stanom koronnym zawsze wolną meloratio i poprawę trybunału; a poki insza na seymie zgodna nie nastąpi correctura, praesens constitutio i ordynatio vim legis perpetuae mieć będzie. Która to ordynacya teraznieysza w trybunale Lubelskim pierwszy skutek swoy weźmie anno 1672, zaraz post Dominicam Conductus, gdyż dla spraw kapturowych przysły trybunał, anno 1671 przypadający, ieszcze według dawnych registrow sądzić się będzie; wszakże iednak prolongacya do S-go Tomasza trybunału w

przyszłym roku zaraz anno 1671 trwać i zaczynać się będzie, nie preiudykując nic prawu de termino takto w trybunale o sprawach deputackich, de poenis indiciariis w trybunale, na terazniejszym seymie postanowionemu, które iako każdy, tak i ten trybunał blisko przypadający sacrosancte observare powinien.

O appellacyiach. Zabiegając¹⁾ sprawedliwości świętey, aby farago causerum w rejestrach trybunalskich nie zagęszczała, deklarujemy, iż od sądow ziemskich i grodzkich nie ma być appellacyia tak aktorowi, iako i pozwanemu, in causis infrascriptis, to iest: in executione rei iugicatae, ad inscriptionem exemptionum liquidarum, deductionis scrutinatorum, inquisitionum, także do recognicyi summy trzech tysięcy nie przechodzącey, których finis abo probatio, albo ewasio, wyiowszy, żeby falsitas była recognicyi zadana; także pro vulneribus et pro taxa capitis plebei, pro extraditione subditorum, tudzież o dziesięciny liquidi iuris, o wyderkafy, także injuriarum terrestrium, pro taxa pięciuset złotych, o grabieże similis taxae. A levi też accessorio nie ma być appellacyia dopuszczona, chyba w takich terminach, gdyby exceptio accessoria przyniosła zysk albo stratę. W sprawach też granicznych nie ma być dopuszczona appellacyia do sądu ziemskiego, ale tak cum principitaliter citato, iako cum collateralibus, ma być remissa ad campum, gdzie dopiero od sądu podkomorskiego, a definitiva sententia, ma iść appellacyia, salvis prosecutionibus et causis pro gravamine i gdyby przeciwko prawu i słusności kto był dekretem uciążony.

O relacyiach positarum citationum. Zabiegając captionibus et perjuriis, deklarujemy, aby na sądy ziemskie i roki grodzkie staroscińskie przed incydencyą sądow dwiema niedzielami była zapisywana przez woźnego relacyia positae citationis z wyrażeniem w niey essencyi pozwu coram actis proprii districtus, a na quaerele tygodniem, a to sub nullitate condemnationis; także trybunalskich cytacyi i adcytacyi relacyie coram actis proprii districtus mają być

¹⁾ Въ Vol. Legum: *Wygadzaiąc.*

zapisowane cum praefixione termini in quatuor septimanis, sub nullitate condemnationis.

De termino tacto na trybunale. Reassumując konstytucję de termino tacto na trybunale, deklarujemy, iż żaden nie ma być pociągany do trybunału in vim termini tacti etiam consensu iudicii accedente, tylko in causis personalis injuriae in personam, która by miała conjunctionem z trybunałem w Lublinie sub iudiciis, lubo w drodze idącego i familiae iego commissae, pogotowiu causas iuris s tego rejestru trybunał przed się przypuszczać nie ma, sub nullitate condemnationis, którą przysły trybunał, sine literis salvi conductus, cum poena arbitraria, super abtinente zniesć ma.

De poenis iudicialiis na trybunale. Zabiegając inconvenientiis, deklarujemy, że trybunał poenas pro parte iudicii ultra vadium capitaneale simplex, i to, gdyby właśnie vigor iuris tego potrzebowwał, w sprawach majoris importantiae et contraventium wskazywać nie ma, aie ie parti injuriatae, iuxta causarum merita, przysądzać ma, ani też poenas pecuniarias parti adjudicatas iudicio vel instigatori condonatas przyjmować, ani poenas sessionis turris, tak w sprawach per appellationem przychodzących, iako post decretum tribunalitium latum, non consentiente parte, relaxować.

Sprawy deputackie na trybunale. Zabiegając, aby pretextu iurisdictionis nie działo się nikomu praeiudicium, warujemy, aby deputat sprawy swojej, także małżonki i dzieci swoich w tym trybunale, do którego iest deputatem, by też ieszcze i nie przysiągł, ták ex reatu, iako i ex actoratu popierać nie mógł, ani kondemnaty otrzymywać, ale takie sprawy, za przywołaniem ich, choć by też strona nie przypowiedziała się, etiam non comparante parte adversa, mają być do drugiego trybunału ad registrum: Ex quo iudex odesłane, wyiowszy, gdyby się strona przeciwna dobrowolnie rozprawić chciała. A gdy by deputat, in contrarium praesentis legis, miał kogo wzdać, takowa kondemnata nie ma być ważną, którą, etiam sine literis salvi conductus, przysły trybunał ma zniesć i super obtinente poenas arbitrarias wskazać. A żeby in

fraudem et elusionem legis praesentis nic się nie działo, tedy toż się ma rozumieć o tych sprawach, które by deputat, post electionem sui, na kogo wlać miał, to iest, że i taki cessionarius, pro persona deputati rozumiany, w trybunale sądzony być nie ma. Więc też nie ma deputat per terminum tactum w tym trybunale, do którego deputatem obrany, nikcgo evocować, etiam consensu iudicii accedente, a to sub nullitate condemnationis, którą condemnatę sine literis salvi conductus przyszły trybunał cassować ma, cum poenis arbitrariis super obtinente, exceptis causis violentiarum in persona cunctis redeuntis i w Lublinie residentis deputati, małżonki, dzieci, sług i dobr iego kommissarum.

Roku Pańskiego 1671, miesiąca maja 10 dnia. Xiążę imię Dymitr Wiszniowiecki, hetman polny, odprawował wesele; poymował xiężnę Zaslawską za małżonkę, córkę xiążęcia Dominika Zaslawskiego, które wesele odprawowało się, ku woli iego krol. mci, w Ujazdowie, pod Warszawą. Na którym weselu było senatorow nie mało; gdzie króla imci pan Sobieski, hetman koronny, przepraszał, i poednali się z sobą; tak też z imię panem hetmanem polnym, w gniewie będącym, ku woli siostrzenicy swojej, rodzoney córki xięcia Dominika Zaslawskiego, przez matkę xiężny Radziwiłłowę, hetmanowę Litewską, która po Dominiku zostawszy wdową, szła za onego i iako matka z pierwszego małżęstwa, aż do Warszawy z innemi senatorkami i paniami Litewskimi przyprowadziła była. Tam że znamienitą komedyę odprawowano, która 60 tysięcy kosztowała, w czym znaczna to utrata skarbu Rzeczyplitey: za którą sumnę mogło by się tysiącowi żołnierzow zapłacić, a s tego kosztu i utraty ¹⁾ nie ma korzysci ²⁾, tak to pomogło wiele. Lepiej by na domy Boże, albo na szpitale, na ułomne kaliki, na żołnierza okaleczonego i niedostatniego, które zdrowie i dostatki swoje ważyli i

¹⁾ Въ изд. Войцickaго: *intraty*.

²⁾ Тамъ же вмѣсто этого слова: *jakoby psa pod ogon pocałował*.

potracili na usługę Rzeczypospolitey, to obrócić i ratować, za co Pana Boga zawsze proszono i błagano, a to iakoby czartu przeklętemu na ofiarę dano a w piekło gorące wrzucone; o co pilno starać się potrzeba, aby się dla takich uczynków i postempków tam się nie zostało. Niech o tym wie każdy, gdzie ani oyciec, ani matka, ani brat, ani żaden ani w Ierozolimie, ani w Rzymie, iedno co cudze wzioł, zwróć,—ani papież, ani patryarcha nie pomoże, bo to oszukanie i manija na ludzie jubileuszowie poczyniono, przez co zawodzą ludzie nędznych w upadku dusznym. Nie mówi się do tych, które w niewinności abo s przypadku wiele złego być może i iest, barzo często bywa ¹⁾, których może każdy duchownego stanu, a zwłaszcza w duchu i w postempkach pobożnych żyjąc, ratować przez modlitwy. Lepiej by za tę sumę ubogich ludzi wspomódź dla uchronienia siebie samego, żony, dzieci od nieprzyziaciela każdego, co plondruią ziemię, pustoszą, na co pobory, podymne, stacyie dawaia, a w ostatku od wszystkiego tego, co ma, z domu ucieka zaledwie z duszą od żołnierza złego, gdy do wsi przyidzie, a pogotowiu ²⁾ tatarzyn gdy zaskoczy, nie sfolguie, w niewolę bierze, do Ordy prowadzi, iako i teraz tych czasow. Tam wesela, komedye stroia, a tu nieprzyziaciel w krajach Wołyńskich, poczowszy od Bożego Narodzenia, przez wszystkie zimę, gdzie iuż mało co i odchodzą do Ordy, tak postempnie sobie bezpiecznie; łapaią ludzi, biorą nędznych, w niewolę pogańską zaganiaia; przeto lepiej by temi datkami nędznych poddanych ratować, aniżeli datki od onych biorąc, ladaiaiko je obracać. Jkoż miesiaca iunij 7 dnia napadłszy, aboli raczey, tak iuż bezpiecznie sobie chodząc deneki s Tatarami, chorągwie podniosłszy a rozpuściwszy iako żołnierze, co rozumieli chłopci w polu robiąc, sieiać, kosząc, orząc, niektóra i szlachta rozumieli, że żołnierze ida, które przednim, co w polu robili chłopci, dali pokoy, a minowszy Krzemieniec, nie dochodząc Dubna, obróciwszy się nazad, teraz że po chłopach, po szlachcie! Których

¹⁾ Въ изд. Войццицкаго: *bardzo oczewisto bywa*.

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

bardzo siła pozabierali i pognali ¹⁾, a konie, bydła—to deneki lubo oprzyski, które z nimi chodzili, z tatar, pozabierali od tatar. Upatrujemy że, co to za sprawa w przełożonych naszych, z których sami, żony onych, dzieci, słudzy, za którymi assistencyia, pięknie chodzą, stroją się, iedzą, piia, pieniądze zbieraią, maiętności kupiują, a o onych niebożętach nie dbaią i nie bronią panowie hetmani! W czym żołnierza winować nie potrzeba, bo gdyby onym wodze rozkazali, tedy by żołnierz rad nie rad musiał by; ale to ospałość i niedbałość przełożonych, lekkomyślność, iedno o intratach myśleć; maiętności kupować, ieść, pić, skakać, spryce wyprawować, spać długo, którym niech iedno Pan Bóg będzie sędzią. Za staraniem onych i pilnością, samey szlachty przez te czasy, od Bożego Narodzenia poczowszy, po różnych powiatach, tak w Polesiu, około Owrucza, Korca, w Podolu, na Wołyniu i gdzie iudziey narachować osimset i kilkodziesiąt, których zagnali do Ordy. Sami Tatarowie na regestre spisawszy podali, śmiejąc się abo wrągaiąc z postempkow i ospałości a niedbalstwa starszych wodzow naszych wojskowych.

Podczas tego wesela miał król imé z niektórymi senatorami, natenczas będącemi, namowy swoje tajemne o obronie Rzeczypospolitey, z którego namówienia vici wydane były na pospolite ruszenie, trybunał limitowano; a s tego nic, iedno śmiech a pocziwe żarty na tey że pani starey usiedli. Ciężko drugiemu od młodych żonek było iako duszy z ciałem rozłączać się, na wojnę iachać, a zwłaszcza w głowach przełożonym lepiej, siedząc w Warszawie, przypatrować się w zwierciadła i stroiom cudzoziemskim, perukom i politykom, aniżeli bronić oyczyzny, ubogich poddanych od nieprzyiaciela; a przypinać do boku szablę—na stronę, daymy teraz onym pokóy: lepszy rożen niemiecki, szpada w pludrach noszona, by naygładsza niemkini tarcz oney nie wytrzyma, aniżeli polska kopiia, która od deszczu i rosy często rdzawieie, dzurom alboli raczey chłopcom niewpokoy: coraz poleruy, przecieray przed ogniem sie-

¹⁾ Въ изд. Войцickaго дальнѣйшее до точки опущено.

dząc pistolety, konie siodłay, iedno siaday panie. Nu, dzurowie¹⁾, zdrowie nasze gotowe: na stronę Litwa, woyskowe sprawce niech sobie stoią a przypatruią się, iako poydą tańce. ; Maiąc Pana Bóga za króla i hetmana, Ten naszym wodzem i sprawcą, Onego mamy za Pana. Nie stało Herkulesow, Scypionow, Hektorow, ani sławnych Hanibałow w Polsce, które żonek nie pilnowali, ale o suchim chlebie dobrze się biiali, na wozyłokach przesypiali, w karetach na woynę nie iezdzali, miasto namiotow kotarhgi²⁾ miewali, w trokach ważywali onych czasow dawnych, o których pamiątkę onych spraw czytamy, lubo onych nie znamy, iako każdemu nieprzyziacielowi nie dawali się długo bawić w oyczyźnie, komedyami³⁾ się nie zabawiali, podczas bankietow z dział nie strzelali, prochow darmo nie psowali⁴⁾, na nieprzyziaciela każdego dla przygody chowali, za podanych się zastawiali i zabiać ie nie dawali⁵⁾, w niewolę pogańską wieść nie dopuszczali, iako terażniejszych wodzowie i sprawce koronne, iedno się pytaią, iezeli iest po kim wakancya, a żeby z in-tratą dobrą, bo iuż ma napięte rzeczy zawczasu u dworu. Chudy, biedny, ubogi szlachcic, nie poryway się panie żołnierzu prosić, pewnie ominie cię. Ani też w Polsce sprawcow onych bywszych, iako to: Granowskich, Sieniawskich, xiążąt Ostrozkich, Wisznio-wieckich, Zamoyskich i innych nieospałych, które niemieckim plu-gawym stroiom nie przypatrowali się; a iako spadła sukcesyia het-maństwa po Koniecpolskim na Potockich, których wszystka myśl była o gorzałce i o fryjerkach⁶⁾ nadobnych, za których sprawą i rządem wszystko złe w Polsce wkorzeniło się. Gorzałka we dnie i w nocy i siostra aby była, a czym by zła i Hanuszka pod dobrą myśl, pod piany wieczor panu Mikołajowi imci, zaczym—idy ż do Krymu, tam ne budesz pyty dymu!—Potym drugi Stanisław Potocki

1) Въ изданіи Войцицкаго: *My Dzurowie i zdrowie*.

2) Тамъ же ошибочно: *Katarzki*.

3) Тамъ же: *w komendy*.

4) Тамъ же: *nie psuli*.

5) Тамъ же: *i zabijać się dawali*.

6) Тамъ же ошибочно: *hofryjerkach*.

woyskiem sprawował, głową kiwał: taka ż sprawa, iako powiadaia stare ludzie, iak w Osiecku była,—nie ieden Orde nawiedził. Nie dziw starym szaleć, ale młodym xiążętom, panom wojewodom, senatorom, które za urzędami uganiaia się,—w domach siedzieć, hu- czeń, bankiety sprawować, z dział pukać dzień i noc drugą i trze- cią, a przed nieprzyacielem się w zamku zatarasować, o sobie nie kazać się powiadać, po stole kieliszkami woysko szykować, do po- łudnia spać, do pułnocka w krempy grać,—to to mi junak i sprawca do boju dobry!—Przed temi hetmanami obiema był imć pan Stani- sław Koniecpolski, po którego sprawie i rządzie żeby nie stało i nie było końca Polsce, co iest bardzo blisko tego, w czym day Panie Boże teraznieszym sprawcom i wodzom naszym szczęście i zwyciężstwo nad nieprzyacioły otrzymywać na każdym placu.

Miesiąca augusta ¹⁾ 18 dnia imść panowie hetmani obadway, do obozu ziechawszy się, useymowali i namowę uczynili, obawiając się nieprzyaciela, aby nie obtoczył i nie obległ wkoło woyska, gdzie rozpuszczaią i rozchodzą się różno ²⁾ po kwaterach.

Miesiąca augusta 4 dnia król imć Michał na św. Antoniego był w Sokalu z królową i matką, xiężną imcią Wiszniowiecką w klasztorze na nabożeństwie, a stamtąd ku Lwowu powrócił, a imść panowie hetmani z woyskiem się ruszyli od Bużska ku Barowi, pod którym się potężnie okopali ku woli Tatarom i swoim zboycom ko- zakom; a stamtąd, zniosłszy sie i skupiwszy się z Chanenkiem, Zaporozkim hetmanem, i kozakami, który miał woyska kozackiego 6 tysięcy dobrego, odbierali różne miasteczka, to iest Mohylow, Bracław, Kalnik, w którym było nie mało łotrow ³⁾ kozakow, ser- deniat, z którymi Ordy 12 set człowieka.

Thęgo ż roku imść pan Andrzej Puzyna ożenił się novembris 9 dnia, a podług starego kalendarza octobris 29, s panną Wyhow- ską, która służbista była u rodzoney siostry onego.

¹⁾ Въ изданіи Войццицкаго: *julii*.

²⁾ Тамъ же: *różną drogą*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *Lutrow*.

Thego ż roku na same Boże Narodzenie polskie Doroszenko zdrayca, mając Ordy 18 tysięcy, a kozakow 12 tysięcy, nastąpiwszy na pułk imci pana Leszczyńskiego, krayczego koronnego, w Trostiance, cały tydzień dobywał, obległszy onych i osadziwszy w zamczku, straciwszy w szturmie o 6 tysięcy tak zboycow kozakow, iako i Ordy nie mało, z niczym odszedł; gdzie nasi, w tym obleżeniu będąc, musieli wszystkich koni postradać i co iedno mieli, cały tydzień wody nie pili, bo im odięli, do stawu nie dopuszczali; przy których i chłopi tego ż miasteczka wespoł z żołnierzami¹⁾ dobrze stawali, żołnierzow prosili, aby onym ratunkiem byli. Pewna to, że by ich Ordzie wydali w nadgródę zasług.

Roku 1672. Kilka pułkow na związek zezwoliwszy, w głowach hetmana koronnego, który stał w Jampolu nad Dniestrem, powrocili z Ukrainy do Polski; który niedługo, kilka niedziel zaledwo trwał, za dyrektora pana Zamoyskiego obebrawszy sobie; za który wystempek król imć i Rzeczpospolita kazali póysć na Ukrainę ku Chanenku. Zarazem tych że czasow za onemi imć pan Wyżycki z ostatkiem woyska sobie się udał na Wołyń, które na kilku miejscach tatarskie zahony tłukli i bili, które²⁾ bywszy pod Łysianką, a nie zdobywszy się, żołnierzow nie znieśli, w zagony się udali, iedne w Polesie ku Przypieci, drugie na Wołyń pod Dubno, trzecie ku Wiszniowcu, których na kilku miejscach, mianowicie pod Stryiowem³⁾, Konstantynowem pod osimset udławiono i poymano, iak psow gnano⁴⁾, iako oni naszym zwykli; za którą pracę onym chorągwiom dał król imć ekonomii starostwa Samborskiego i chleb po stu trzydziestu złotych⁵⁾ na koń; dosyć łaski pańskiej królewskiej.

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *z żonami*.

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *pod Hryzowem*.

⁴⁾ Тамъ же прибавлено: *Takim że sposobem gnano*.

⁵⁾ Тамъ же: *po 30 złotych*.

Miesiąca marca podług starego kalendarza, ze środy na czwartek, imci pani Puzynina podsędkowa ¹⁾ s tym światem pożegnała się, we wsi Strakłowie.

Tego ż roku, miesiąca februarii 14 dnia, pan Obiedziński w stan małżeński córkę swą oddał za pana Jana Grodzińskiego ²⁾; wesele odprawowało się we wsi Złoczowie, bratanki moiey córki.

Miesiąca marca xiężną imć Wiszniowiecka, matka króla imci, pani nad paniami w pobożności, będąc paraliżem zarażona, w Zamojściu, oyczystey maiętności swey, bieg żywota swego dokonała.

Seym się rozerwał przez pana Grudzińskiego, wojewodzica Rawskiego ³⁾, s pobudki i namowy stanu duchownego, w głowach przez prymasa Prażmowskiego, i nie nazywano iako zwyczaj iest królów mianować, iedno: „mści panie królu“.

Miesiąca kwietnia 27 dnia iako znowu złożone seymiki na zwyczajnych mieyscach swoich odprawowali się.

Tych że czasow gospodar bywszy Dura, który zegnany był i przekupiony od drugiego, uiachał był i z niektórymi panami Wołoskimi miał z sobą pod siedym tysięcy człowieka, zebrawszy się naszych ochoczych niektórych żołnierzow ⁴⁾, wpadłszy do Jass, zrabował miasto, wsi pod szestdziesiąt także złupili, zabrali, ścinali, palili, stada, bydła, owce pozabierali, osadziwszy gospodarza, nazad się wrócili. Bywszy gospodar uciekł do Multan.

Roku Praeszłego 1672. Kopija listu do króla imci od cesarza Tureckiego.

„Naywynieślejszy s panow wielkich wiary Jezusowey, naysławniejszy z monarchow ludzi Messiaszowych, rządco spraw narodu Nazarańskiego ⁵⁾, wszelkiej czci wyniosłością ozdobiony, sławę i

¹⁾ Въ изд. Войницкаго это слово опущено.

²⁾ Тамъ же: *Grodzkiego*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *województwa Rawskiego* и эти слова отнесены къ слову *sejm*.

⁴⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

⁵⁾ Тамъ же прибавлено: *Crześcijańskiego*.

wszystkę ozdobą trzymający, królu państw Polskich Michale i sprawco. Niech sprawy twoje na dobry koniec przychodzą. Jako tho was skuteczne i światu pożyteczne doydzie pisanie, macie wiedzieć, że za pomocą wielką Bożą i za zwycięstwem Jego ż, uciekając się monarchowie przeszli z miastami swemi w obronę przodków naszych, w pokoju zawsze zostawali, co i do przeszłych czasów od nayiaśniejszey wspaniałości naszej bembny, chorągiew, buńczuk, świat oswiecające znaki, szczodrobliwą łaską naszą nad narodem kozackim hetmanowi Doroszenkowi daliśmy, które sprawy na dobry koniec przychodzą; który, udając się do uciechy świata i do szczęśliwych progów od Boga nam danych, usługi swoje życzliwe przez suplikę oddał, iakoż od tego czasu statecznym, szczerym we wszystkim sługą naszym zostaię. To widząc po nim, iż nie inaczej sobie postempuie, tylko iak insze sładzy nasze, woyska nasze z woyskiem kozackim, co przy nim zostaię, pod cień protekcyi naszej cesarskiej i państwo ich pod władzę naszą wziowszy, tak iako inne państwa postronne nasze, i wszelakiej obronie, iako monarsze należy i naywyższej wierze naszej, pomienionego między sługi nasze poczytali; państwa kozackie s powinnościami wszystkimi w granice swoje uczyniliśmy, aby żadnym sposobem w tamtey krainie dostatków państwa i samym nayiasniejszym szkody nie było, i przed tym od naymoźniejszych przodków naszych przez list oznajmiono i nawpominano ¹⁾ was, abyście w tych pomienionych paktach i punktach dosyć uczynili. Teraz doszło nas wiedzieć, iakoby się ruszył osobą swą z woyskiem na pomienionego hetmana, chcąc samego i państwo, pod władzę naszą zostaię, ruynować. Prawda, żeśmy mieli wspaniałością naszą w Natolii zimować, iuż nakierowałem się był nayiasniejszą powagą naszą; ale teraz s tey przyczyny nie przeprowałem się i na dawney stolicy, w Adryanopolu zimować będę, boć mam wielką dla tego urazę. Potrzeba tego, abyś według przeszłego i terazniejszego wspaniałych ²⁾ listów posłanych

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго: *przez list oznajmiony nawpominamy.*

²⁾ Тамъ же ошибочно: *z potałych.*

w napominaniu, pomienionemu Doroszenkowi hetmanowi i woysku iego kozackiemu, także państwu i powiatom, żadnym sposobem najmniejszey szkody nie uczynił, ale według pakt poprzysiężonych s tych mieisc, na któreś przyszedł, nazad do państwa swego powrócił, aby tak z twoiey strony, iako od weyska twego samemu, albo pod władzą państwa tego powiatom szkody i rabunkow nie było. Albowiem ieżeli będzie te złamanie przysięgi i zepsowanie pakt i słowa niedotrzymanie ze strony twoiey ukaże się, z woli Naywyższego Boga gniew Jego, który iest powodem do wszystkich zwycięstw, i wielkiego proroka naszego Machometa Musztafy, któremu niech pokoy będzie znacznemi cudami¹⁾, naywspanialszą osobą swoią, która każdego uwesela, z niezliczonym woyskiem nieprzyiaciela szukając, ruszę się na ciebie i zapewnie póyde. O tym masz wiedzieć i w pogotowiu bydź, a stawić mi się na placu. Pokoy na pokornych drodze będących. Data w Adryanopolu, 1671 roku“.

Drugiego listu kopia od Achmet Basza, wezyra Tureckiego.

„Jaśnie wielmożnego imci xiędza podkanclerzego koronnego wybornych panow narodu Messiaszowego z przyiaźni ich urzędni-
kow ludu Jezusowego, państwa Polskiego, Jędrzey Olszewski, niech sprawy twoie na dobry koniec przychodzą. Przyiaźni godne pozdrowienie przyiowski, wiadomość do wyrozumienia taka iest: iż najiaśniejszy, najpotężniejszy i naystraszniejszy cesarz na ziemi, do monarchy Alexandrowi równy (Bóg naywyższy niech przedłuza sprawiedliwego syna Jego na ziemi do drzwi wspaniałych i szczęściem stojących i wysocich progow, niebieskim podobnych) przyłączoneму hetmanowi kozackiemu Doroszenkowi i państwu iego chcąc szkodzić, pan wasz król Polski, przyiaciel nasz, ruszył się i poszedł na niego, doszło to do naywyższych uszow cesarskich. Z tey przyczyny rozkazanie cesarskie, aby wam do wiadomości podać i naywspanialszy list swoy napisać rozkazał, iako wyrozumiecie, tedy wspaniałości waszey państwu i poszanowania pożytecznego mjeć ze-

³⁾ Въ изд. Войцицкаго послѣднія два слова опущены.

chcecie. A iako postąpicie, respons bez odwłoki iako nayprędey posyłaćcie. Narod kozacki z dawnych czasow do hanow Krymskich uciekali się i łączyli się, przez których do drzwi i uciezki wszystkiego świata cesarskich ¹⁾ posłuszeństwo i należytość zdawna oddawali, a mianowicie pomienonego Doroszenka szczodrobliwością cesarską samodziłkiem, i kaftany onemu darowano, i za rozkazaniem cesarskim w tamtych krajach hetmanem postanowiono; sam u naywyższego spaniałości policzony między sługami został, aby państwa dalsze i insze państwa w pokoju zostawali ²⁾, pograniczne pomienonego pana hetmana państwa koronnego powiaty chowaiąc, iako sie godzi pogranicznemu majestatowi. Ieśli by się od tego postempku nie odwrócili, który przeciwko zgodzie i państwu iest, co się z tego ukaże, od naywspanialszey strony cesarskiej s posłanego listu wyrozumiecie; bo by przez to pokoy i pakta od was rozerwane musieli by być w ostatku. Pokóy na prawdziwey drodze będącym. Pisany w Adryanopolu, dnia 3 octobris, anno 1672^a.

Tytuły, czyli intytulacyia carow Moskiewskich ³⁾.

Dymitry Iwanowicz wszystkiew Rusi jedynowładzca, Ugłyskie, Nowogrodskie, Włodzimirskie, Moskiewskie xiąża, Kazańskiego, Astrachańskiego, Sibirskiego państwa hospodar, Pskowski, Smolenski, Nowogrodu Wielkiego i innych wielkich xięstw pan, wielki kniaź ziemi Moskiewskiej, Czerniechowski, Rezenski, Rostowski, Jarosławski, Białoiezijski, Ugorski, Obdorski, Kandoryjski i wszystkiew Sibirskiej ziemi sprawca i hospodar, carstw Rużyńskich i Kabardyńskich ziemi rządca i hospodar, Czerkaskich, Czeremijskich, Juhorskich wielkich ord i panstw, Moskiewskiej monarchii podległych.

Roku Pańskiego 1673, miesiąca aprila 17 dnia według nowego kalendarza, a według starego 7, synowiec moy pan Bazyli Jerlicz w

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго послѣднія шесть словъ опущены.

²⁾ Тамъ же дальнѣйшее до точки опущено.

³⁾ Этой замѣтки нѣтъ въ изд. Войцицкаго.

domu rodzica swego, we wsi Braniach, pod Horochowem, od Sokala mil trzy, na samą Wielkanoc zmartwychwstania Pańskiego, w niedzielę, gdy do służby Bożej dzwoniono, oddał Panu Bogu ducha; gdzie natenczas zarówno święta się odprawowały greckie i rzymskie, co day Panie Boże zawsze aby się tak odprawowały, iako bywało przedtym. Tam że tego ż tygodnia ¹⁾ we czwartek i pogrzebiony iest w cerkwi. Który lat służył żołniersko 15 z różnemi rotmistrzami w woysku kwarcianym, a przyiachawszy od chorągwi do domu, zachorował aż do śmierci.

Miesiąca junii 9 dnia seym się iako znowu zaczął, na którym wielkie rosterki były i kupy ludzi różnych z sobą byli przyprawdzili ku Warszawie, iako to w głowach areybiskup Prażmowski, który i o exkommunicję od świętego ojca z Rzymu nie dbając i za nic sobie onę pokładając, mówiąc: „iaka on ma władzę w Rzymie, taką i ia mam w Polsce: on pop, i ia też pop“ ²⁾, po onym biskup Krakowski, imé pan hetman koronny pan Sobieski, pan wojewoda Kijowski pan Potocki, imé pan wojewoda Krakowski Lubomirski, pan wojewoda Ruski Jabłonowski, chorąży koronny pan Sieniawski, strażnik koronny pan Bidziński i innych nie mało. Który tho seym terazniejszy przez króla imci dla niezgody rozerwany stanął ³⁾, gdzie na drugi wydane zarazem listy seymikowe i rozesłane, po grodach do akt podane, składając na dzień 27 julii. A ta przyczyna rozerwania, że króla te panięta złożyć z królestwa, co na tym rada i wola była onych; zaczym tak miasto Warszawa, mieszczanie i imé pan wojewodzie Sandomirski Koniecpolski i inni panięta stanęli, oponując się przy królu imci i nie dopuścili.

Miesiąca julii 12 ⁴⁾ dnia podług starego, a podług nowego kalendarza 22, w piątek, synowica moja a małżonka imci pana Jakuba Szybińskiego, córka pana Jana Gnojeńskiego, s tym się światem

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго эти два слова опущены.

²⁾ Тамъ же послѣдней фразы *он pop...* нѣтъ.

³⁾ Тамъ же: *został*.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *23 dnia*.

rozstała i pożegnała w młodym wieku, zostawiwszy po sobie dwóch synów i córeczkę, od której umarła.

Tego ż miesiąca ostatnich dni, podstąpiwszy pod Umań Doroszenko, który miał z sobą Turkow ze dwa tysiące, a Tatarow 12 tysięcy, kozakow ze dwa tysiące, zostawiwszy tabor swoy z harmatą pod Czetwertynowką, oblegli Umań, o czym wziowszy wiadomość Chanenko, hetman kozacki, wespoł z imé panem Podlaskim, który na miejscu hetmana koronnego nad woyskiem kwarcianym zostawał na Ukrainie, zniosłszy się i naradziwszy się w Ładyżynie komonno poszedłszy ¹⁾ na świtaniu, napadłszy oną kupę rozgromili i rosproszyli. Za któremi pan Podlaski, mało co wytchnąć koniom dawszy, udaie się za onemi do Czetwertynowki ze 30 chorągwi żołnierzow, a Chanenko wraca się z swemi mołodcami do Ładyżyna; który nie radził panu Podlaskiemu, aby nie szedł za nieprzyjaciel/em, ale poniechał onych i dał pokoy Doroszenkowi, mając wiadomość o potędze nieprzyjacielskiej, że siła ich iest; a gdy nie chciał słuchać, szedł, a doszedłszy onych i tabor obaczywszy onych, skoczyli, okrzyk uczyniwszy, których blisko siebie do taboru przypusciwszy, dali ognia ze dwudziestu dział. Co usłyszawszy Orda, że bią z dział w taborze, ile gdzie iedno który był, zarazem na głos skoczyli, naszych wkoło ²⁾ ogarnęli. W czem obaczywszy pan Podlaski, że źle, nazad ustempować pocznie, ale iuż nie sporo było, i gdyby nie miał dragonii czterech kornetow, co byli u przeprawy na iednym miejscu złym ³⁾ zostawili, pewna to, że by wszyscy przepadli, nad któremi się nieprzyjaciel zabawik. W tym czasie ostatek niedobitkow umknęło do Ładyżyna. W której porażce za lekkąmyslą dobrego żołnierza zginęło do sześciuset człowieka, i chorągwie ie mało nie wszystkie potracili, a tę dragonię na głowę zrazili i znieśli. A gdyby nie dragonia i przeprawa zła była, pewna, że by i sam legkomysłny sprawca w łykach abo w ręku był. Dobrze

¹⁾ Въ изд. Войницкаго этихъ двухъ словъ нѣтъ.

²⁾ Тамъ же: *około*.

³⁾ Тамъ же ошибочно: *z tym*.

czasem i chłopą słuhać, a nie wszystko wysoką dumą narabiać. Których Orda osadziwszy po różnych miasteczkach i stanowiskach ostatki żołnierzw, sami w zagony puścili się, plądrując, biorąc, paląc, za ni zacz¹⁾ mając sobie żołnierzw.

Podług listow seymikowych, zebrawszy się szlachta po powiatach swoich miesiąca julii 27²⁾ dnia, uchwalili pospolite ruszenie i czworo podymnego zarazem, aby z poddanych wybrawszy każdy szlachcic s sobą do ieneralnego obozu wiozł. Czas ruszenia i wyiazdu naznaczaią się augusta 16 dnia.

Tego ż miesiąca augusta komendant woyska kwarcianego pan Łuszczewski, kasztelan Poślaski, wespoł s panem Chanenkiem, hetmanem Zaporozkim, ustempuią z Ukrainy z woyskiem, którego, iako powiadali, mogło być więcey trzech tysięcy; które przyszli na Wołyń ku Łucku, a od Łucka udaią się ku Sokalu. Za któremi puściła się była Orda wespoł z kozakami aż do Zasławia, które nazad się powrócili.

W tym że miesiącu cesarz Turecki pod Kamieniec z potęgą i woyski swemi potężnie nastąpił, do którego mocno szturmować rozkazał, kilkanaście szturmw potężnych zamku dobywaiąc stracił, który się napotem poddać musiał dla niepospiechu i niedbałości Rzeczyplitey.

Miesiąca septembris³⁾ 23 dnia i innych różnych dni imci panowie obywateli wojewodztwa Wołyńskiego z domow swoich, także i xiążę⁴⁾ imć Zasławski z ordynatami nieboszczyka xięcia Janusza Ostrozskiego z Dubna ruszyli się, któremu barzo było ciężko iachać na usługę Rzeczypospolitey. Który nie idąc ku boku królewskiemu pod Lublin, udaie się ku panu hetmanowi, wujowi swemu a przeciwnikowi Rzeczyplitey, przez których Polska ginąć musi i ginie.

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *za nic*.

²⁾ Тамъ же: *24 dnia*.

³⁾ Тамъ же: *Octobra*.

⁴⁾ Тамъ же: *xiężne Zasławskie*.

Miesiąca octobris imść panowie obywatela różnych wojewodstw s pod Łublina ku domom się swym rozieżdzać poczęli, od boku króla imci, zostawiwszy z pośrodka siebie po trzy osoby dla konkluzyi, o czym i iako skończy się to koło ieneralne, aby przyiachawszy, uczynili relacyię na seymiku braci. Przy której prezentacyi, abo raczey popisie, każdy szlachcic z obywatelów, rozieżdzaiąc się z obozu, musiał przysięgać, że króla za króla mieć, a nie odstempować go i życzliwym onemu być. Które napotem panowie posłowie przyiachawszy, opowiedzieli o konfederacyi, abo o rokosz, — tak mianowany seym i nazwany, — aby iako znowu wyprawowali posłów i posyłali; który po Nowym lecie nazajutrz złożony, i poczęto odprawować na mieyscu zwykłym w Warszawie. I drugi przeciwny, buntownicki ¹⁾, nieprzyiaciele króla imci i Rzeczyplitey złożyli w Łowiczu, w mieście arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego ²⁾, którego nazwali konfederacyą rokoszową, i swoje namowy osobliwe mieli, których przeciwnikow przezwano: malkontenty. Do których król imć, naradziwszy się z senatorami, wyprawuie i posyła używszy legata, który zawsze obecnie w Warszawię przy boku królewskim zostaie, a dwóch od oycy papieża na to zesłanych legatow, dla pomiarkowania tych rosterkow, biskupow też dwóch i innych czterech z duchowieństwa, wojewodow dwóch i senatorow czterech; s poselskiej też izby sześciu posłów, nawpominaiąc, aby dali pokoy i poniechali niemilości i neprzyiaźni tey, przez którą ich fakcyię upadek wielki a niesłychany stał się przez ³⁾ nienawiść i nieżyczliwość, a w głowach arcynieźbozny biskup prymas Praźmowski i innych osob z duchowieństwa, drugi hetman koronny pan Sobieski, któremu kompaniia wszystkiego woyska ⁴⁾ przysięgę uczyniła, i inne osoby mianowane wyżej przyczyną do tego, przez co Kamieniec utracili i poganiinowi się dostał, i Podolskie kraie ⁵⁾, do którego

¹⁾ Въ изд. Войццицкаго: *buntowniczy*.

²⁾ Тамъ же: *Poznańskiego*.

³⁾ Тамъ же нѣтъ этого предлога.

⁴⁾ Тамъ же: *wszystka wojskowa*.

⁵⁾ Тамъ же измѣненъ порядокъ словъ.

nieprzyjaciel z wielką potęgą nastąpił, przez cztery niedziele dzień i noc sturmował, z dział bił, mury psował, zaczęły dla żywności tak sobie, iako i koniom omal maiać, miasto musieli poddać a żywo-
sami zostawać, pod pewnym obowiązkiem i kontraktem, to jest: aby ludzie tak stanu szlacheckiego, iako i pospolitego, wypuszczone z miasta byli, które by nie chcieli Turkowi hołdować, na co przystąpili. W czym miasto otrzymawszy, słowa dzierżeli i dotrzymani: choć nie ze wszystkim powychodzili i ustąpili z miasta tak żołnierze, których było na presidium ¹⁾ chorągwi cztery, szlachta też i duchowieństwo, tak też i mieszczanie; a drugie pozostali przy Turkach, u których żony, panny, dzieci upodobawszy brali za żony, zarazem rzucili się do naprawowania murów, co byli popsowali; samych mularzów trzy tysiące, powiadano ²⁾, do naprawy było. A otrzymawszy Kamieniec, udali się ponad Dniestrem aż ku Lwowu, Przemyślu, Samborowi ³⁾ i innym miastom Podgorskim, gdzie Lwow musiał się okupować: miasto postąpiło za siebie osimdziesiąt tysięcy talarów dać, które zarazem 20 tysięcy dali, a w sześciudziesiąt tysięcy dali zastawę: duchownych człowieka dwóch, mieszczan s polaków dwóch, z rusi dwóch, z żydów dwóch, co najznaczniejszych pod ten czas będących w mieście, a drugie bogatsze przed tym jeszcze powyjeżdżali byli. Gdzie i inne miasta, miasteczka, tak królewskie, i pańskie, szlacheckie musieli się okupować, które mieli co dać. Orda zaś o dwie mile od Krakowa nazad się wracała, pustosząc, paląc, ścinając tak szlachtę, iako i szlachcianki, ludzi onych zacnych, znacznych w krajach bezpiecznych, w których nigdy nie bywali Tatarowie. Po czym zaledwo tak żołnierze, iako i szlachta skupiwszy się, po różnych meyscach hałasować i bić poczeli i wsparli. Nie mniej ⁴⁾ i kozacy Zaporozkie, nad któremi hetmanem był Chanenko, których mogło być o cztery tysiące dobrych

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго: *na rezydencyi*.

²⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

³⁾ Тамъ же: *w Przemyckie, Samborskie*.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *Niemcy i kozacy*.

junakow albo mołodcow, które się przed królem imcią pod Lublinem prezentowali i popisywali i gotowość swoją okazywali, oświadczyszy się, szli, Ordę przeymując, ku Zamościu i daley, różnych ludzi ku sobie przysposobiając. A w tym, za żądaniem i postanieniem od króla imci posłów do cesarza Tureckiego, ustąpili woyska Tureckie ode Lwowa i od innych krajow i miast; które zastanowienia pokoju pakta tak się w sobie mają i na piśmie zastanowione z oboch stron podano, tak od króla imci, iako i od Turczyna niezbożnego:

Punkta pactorum z cesarzem imcią Tureckim i z hanem Krymskim przez imć panow: Jana Franciszka Lubowickiego, Wołyńskiego, Gabryela Silnickiego, Czerniehowskiego kasztelana, i przez imć pana Jana Szumowskiego, podskarbiego nadwornego koronnego, postanowionych i zawartych.

Tatarowie Litewcy, alias dicti Lipkowie, żeby wolny egressum¹⁾ mieli z żonami, dziećmi et cum omnibus mobilibus suis, którzy ieszcze in Regno pozostali, bo to iuż prawie wszystkie chorągwie wyszli i w służbie są u nieprzyziaciela et plus quam hostes cient²⁾ Rempublicam; iakoż ex nunc musieli imci panowie kommissarze posłać visum idoneum³⁾, przy swoich kommissarskich uniwersałach, żeby zewsząd wolno i wcale wypuszczeni byli.

Haracz, sine quo nihil⁴⁾, posyłać, co było przed tym upominkami ochrzczono, a od czterech tysięcy czerwonych złotych na dwadziescia tysięcy i dwa czerwonych złotych oporem wielkim i targiem aż nazbyt trudnym pozwolono cesarzowi Tureckiemu, który na każdy rok per delegatum ma iść posłany aż do Konstantynopola, nie pozwalając na offektacyją kommissarzow do Kamieńca; alić to dopiero ma bydź aż w roku 1673, pro die 6 septembris i

¹⁾ Въ изд. Войницкаго: *egens*.

²⁾ Тамъ же: *finat*.

³⁾ Тамъ же эти два слова опущены.

⁴⁾ Тамъ же этихъ трехъ словъ нѣтъ.

takim sposobem: żeby Tatarowie do koronnych państw nie wpadali, bo jeżeli kiedy wpadną, tedy tego roku non tenentur haraczu.

Wojewodztwo Podolskie, iako już zawojowane po Słucz, według dawnych granic przy cesarzu Tureckim ma zostawać, a jeżeliby kiedy iaka kontrowersyia o granice przyszła, tedy ab utrimque ¹⁾ kommissarze mają być deputati ad cognoscendum et ad indicandum.

Szlachta wszystka która bona sua in pacifica mają zostawać possessione, a jeżeliby którzy chcieli wyiachać, wolno będzie intra duos menses wyprowadzać się każdemu, iakoż pewnie wszyscy wyjdą i wychodzą ludzie, o poddanych zaś i mówić nie pozwolono.

Liberum religionis exercitium w miastach i miasteczkach pozwolono, quod magis optandum, quam sperandum, bo już ²⁾ miasteczka zruynowane i wsi circum circa wypalone, i w Kamieńcu żadnego kościoła nie masz, tylko meczety, z których trupy i kości za miasto powywozili.

Evacuatio praesidiorum z fortec, z miast i miasteczek, do wojewodztwa Podolskiego należących, także w Ukrainie, zaraz żeby była, na co panowie kommissarze nie pozwolili, bo by też ich panowie komendanci nie słuchali; tylko przy denuntiacyi ³⁾ o pokoju na samą szczególną rewizją, na którą conductum pana Leszczyńskiego, człowieka sensatum, imci panowie kommissarze z pewną liczbą Turkow posłali, a evacuatio dopiero ma być intra duos menses, za uniwersałami tak króla imci, iako też i imci panow hetmanow. Aleć już ta certitudo ⁴⁾ przyszła, że się penitus ⁵⁾ wszystkie fortece poddali, oprócz Białocerkwi, z której tylko 15 dział wywieść pozwolili, o co prawie zapasy impp. kommissarze chodzili, a mocno affectabant ⁶⁾, żeby wszystka armata cederet Reipublicae.

1) Въ изданіи Войницкаго это слово опущено.

2) Тамъ же все предыдущее съ начала этого пункта опущено.

3) Тамъ же: *przy denuntiati.*

4) Тамъ же этого слова нѣтъ.

5) Тамъ же это слово опущено.

6) Тамъ же ошибочно: *affectuisti.*

Evacuatio zaś praesidiorum żeby ze wszystkich fortiec, miast i miasteczek w wojewodztwie Ruskim ex nunc była, przewiedli to panowie kommissarze, iakoż iuż iedne zwiedzione, drugie się zwodzą przy ludziach ab utrimque zesłanych i przy uniwersałach kommissarskich bez szkody zabrania iasyru niewolników.

Ukraina, która się iuż poddała całe Tureckiey protekcyi, kozakom serviet; a że wielka kontrowersyia o granice była za oddaniem kozaków, tedy tak concessum, że iuxta antiquos limites, na które ieżeli by nie była zgoda, tedy kommissarze ab utrimque deputabantur iuxta granic wojewodztwa Podolskiego ut supra. Kozacy, którzy są przy Chanenku, wolni się powrócić, ieżeli zechcą, ad bona sua, tylko żeby sam Chanenko in persona sua nie powracał.

Pakta dawne mają się wcale zachować, a znać z respektu hana Krymskiego, którego w tych tractatach z cesarzem mieszać nie chciano, i na to pewnie traktat z hanem musiał się zosobna traktować, bo wymogł u cesarza, żeby seorsiva vice¹⁾ z nim traktowano, nie odprawuiąc kommissarzow expedycyi kommissiae, aż by han był ukontentowany. Taka tedy z hanem imcią zgoda: do dawnych upominkow, to iest 16 tysięcy czerwonych złotych²⁾, pozwolili imci panowie kommissarze od ceny dziesięciu, a potym 6 tysięcy czerwonych złotych, atteneyi tysiąc quotannis³⁾ czerwonych złotych, pod taką też kondycyją, żeby abhinc żadna inkursyia nie telo żołnierzow Krymskich, ale też swywolnych tatarow w państwach iego król. mci nie powstała pod utratą sobie tego pozwolonego żołdu thego roku. O szesnaście zaś tysięcy czerwonych złotych i hanowi imci cztera tysiąca czerw. złotych, przez imci pana Żłotnickiego pozwolonych, wielka i dosyć długa⁴⁾ difficultas była, tandem conclusum: ponieważ panowie kommissarze nie mieli eam facultatem⁵⁾

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго: *osobno*.

²⁾ Тамъ же: *dukatov*. Тамъ и ниже.

³⁾ Тамъ же это слово выпущено.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: *bloga*.

⁵⁾ Тамъ же нѣтъ этого слова.

et potestatem, remissa ¹⁾ do króla imci et ad Rempublicam pro decisione; aniżeli to staneło, multum sudaverunt panowie kommissarze hoc ad invento modo ²⁾, że wezyrowi pro semel ³⁾ pozwolić tysiąc czerw. złotych tacite et secreta, po które zaraz wezyr syna swego w kilkunastu koni przy kommissarzach posyła, i Murańskiemu, tłumaczowi hańskiemu, ex certis rationibus tysiąc talarow, na co wzieli uterque assecurationem od kommissarzow. Wzioł i han imé na tę facyę tysiąca czerwonych złotych i w te ż tropy beja iednego samodziesiątego posyła po upominki doroczne; o czym wszystkim wcześniej imci panowie kommissarze przestrzegają i sami, da Pan Bóg zdrowo powróciwszy, szerzey opowiedzą et de omnibus informabunt. W obozie między Żwańcem a Chociniem, septembra 22; anno D. 1672.

Ci ż ⁴⁾ panowie kommissarze od cesarza imci wysadzeni afektowali tego u panow kommissarzow, żeby z posłami kozackimi traktowali, albo raczey kontraktowali o granice, co tak imci panowie zapłacili, że cum rebellibus Reipublicae nie tylo zasiadać, ale i witać się nie myśliemy, iakoż by to samego cesarza indignitas była, kiedy by miał iak poddanych swoich na te traktaty, które się stanowią inter Rempublicam et imperatorem, cooptare, i tak s tego nic.

Ta zgoda i te tractaty z obóh stron nie poprzysiężone ⁵⁾, bo gdy pytali panowie kommissarze, ieśli te pakta chcą poprzysięć, albo posłać do Stambułu ieżeli obiecują dla potwierdzenia tych pakt; na co respondowali: „kiedy stanowiemy traktaty, zawieramy one, podpisujemy; gotowiśmy przyjąć Reipublicae i posła do Stambułu

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго слово это опущено.

²⁾ Тамъ же всѣ латинскія выраженія опущены.

³⁾ Тамъ же это слово опущено.

⁴⁾ Тамъ же ошибочно: już.

⁵⁾ Тамъ же все дальнѣйшее до конца тирады сокращено такъ: *Na ostatek Republika Polska posła do Stambułu posłać gotowa, wojewodztwa Ruskie, już wrót zawojowane, uwolnione i Lwów przy tak słabim okupie; i nadto nieprzyjaciel z Polski wyprowadzony, który Bóg daj nie powrócił.*

posłać gotowi“; i tak ta kwestyia... potym że pakta... silentio, et eo melius, bo in quantum by Rzeczypospolitey pax magno sudore constituta non placeret, wolno będzie alium wziąć przed się modum, sine mere conscientia panow kommissarzow, iuxta placitum et liberum arbitrium. Satis est, że wojewodztwo Ruskie, iuż wpół za-wojowane, uwolnione, i Lwow przy tak słabym okupie rekuperowany, i nadto nieprzyjaciel s Polski wyprowadzony, który boday nie powracał.

Takie traktaty stanęły ¹⁾ per imperium prawie infortunae Reipublicae ad scribendum, że się sine armis et non sub clipeo traktowało, a naybardziej za to, że kościołow Bożych i chrześcijańskich ludzi, którzy się iedni coacti, a drudzy z głodu iuż debrowolnie bisurmanią się, do więzienia zasię dusz chrześcijańskich różnego stanu z niewiniątkami rachuią więcey na trzykroć sto tysięcy, quod stupendum, dolendum, flendum. Żal się mocny Boże!

Rota przysięgi woyska związku zostaiącego w Szczehrzeszynie w dzień S. Katarzyny, r. 1672, w kościele oo. Franciszkanow.

„Ja NN przysięgam Panu Bogu w Troycy Jedynemu, iż stosuiąc się do konfederacyi spisanej, przy wierze św. katolickiey Rzymskiej, majestacie i dostoeństwie króla imci, starożytnych prawach i swobodach statecznie trwać i stawać będę, dotąd w tey zostawać konfederacyi, pokąd wszystkie wolności, prawa, swobody, które nasze przodkowie krwią ich własną nabyte zostawili, a teraz przez dyspensę, nad prawo i zwyczaie tey Rzeczypospolitey, in absentia xięstwa Litewskiego i Ruskiego ²⁾ i tak wielkich ziem i powiatow, senatorow ³⁾ duchownego i świeckiego stanu, urzędnikow, nas też rycerskiego stanu są naruszone i bez nas na nas postanowione, do dawney kluby i starożytnego stanu przywiedzione nie

¹⁾ Въ изданіи Войницкаго дальнѣйшее до конца опущено.

²⁾ Тамъ же: i *Pruskiego*.

³⁾ Тамъ же слово это опущено.

będą. A ponieważ przez tę nieprawą i niesłuszną dispensę powagę i urzędy tak wiele praw i konstytucjami imci panow hetmanow utwierdzone zniesiono, gdy na insze osobe supremam armatum włożono potestatem, przy powadze tedy ich stawać i nikogo przez ich samych słuchać deklarujemy się, i s tey konfederacyi nie rozwiązywać się, dokąd ich urzędowi należyta powaga przywrócona nie będzie, przy dochodzeniu zasług obojga woyska stawać będą; wszystkie nowe zaciągi quocunque titulo, któreby ordynansom hetmańskim subesse nie chcieli, za nieprzyjaciele oyczyzny mieć będą. Tak mi Panie Boże dopomóż.

Actum in castro Lublinensi, feria quinta pridie festi Sancti Martini pontificis, anno Domini 1673 ¹⁾). Ad officium et akta praesentia castrensia capitanealia Lublini personaliter veniens illustris et magnificus Stephanus a Czarnea Czarnecki, marszalis generalis confederationis omnium ordinum Reipublicae, exercitusque Regni campestris notarius, obtulit et ad acticandum officio eidem porrexit actum promissae confederationis generalis ²⁾), in catris hic ad Lublinum nuper situatis, per universas ordines Regni ratione infra scriptorum confectum manibus et quidem serenissimi Michaelis regis Poloniae, domini nostri clementissimi, nec non profati illustris et magnifici Stephani Stanislai a Czarnea Czarnecki, ejusdem confederationis marschalis, ac illustrium et magnificorum senatorum et officiorum regnitem et deputatorum ex omnibus palatinatibus, terris et districtibus Regni electorum subscriptum infra acticandum, cujus quidem actus confederationis tenor sequitur ejusmodi:

„W imie Boga w Troycy świętey J. dynego. Michał s łaski Bożey król Polski, wielki xiążę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Żmudzki, Kijowski, Wołyński, Podlaski, Inflandzki, Smoleński i Czerniehowski. Wiadomo czyniemy teraz i zawsze, iż my, widząc stanow koronnych za wiciami naszemi, na fundameencie

¹⁾ Въ изд. Войцickaго эта точка отнесена къ предыдущей присягѣ, какъ ея дата.

²⁾ Тамъ же слово это опущено.

prawa wydanemi, zgromadzonych ku odparciu wszelkich zewsząd na Rzeczpospolitę następujących niebezpieczeństw i ku zachowaniu dostoięstwa naszego zelum, a stąd do ieneralney konfederacyi przystępujących, nie tylko na ten związek powszechny pozwalamy, ale go też z affectu naszego oycowskiego na proźbę wszech stanow, we wszystkich punktach tak iako niżej stwierdzamy wiecznie.

„My wszystkie stany, rady duchowne i swieckie Korony Polskiej i W. X. Litewskiego dygnitarze, urzędnicy koronni, ziemscy i grodzczy i wszystkie rycerstwo Korony Polskiej, którzyśmy się na zaszczyt Rzeczyplitey i dostoięstwa jego król. mci, pana naszego miłościwego, za trzeciemi tego z wiciami na pospolite stawili ruszenie, uważając nie tylo po niesłychanym pszykładzie dobrowolney króla imci Jana Kazimierza, niedawno nam panującego, z panowania narodom naszym abdykacyi zawziętość na zgubę oycyzny i wolności naszej, na promowanie nam obcego, krom wolnego obierania, nam pana, co przez różne animuszow rozerwanie podczas elekcyi jeneralney ziazdu Rzpospolitey mieszała; ale i tym nie kontentując się, że za oczewistą sprawą dzieła Boskiego, iednostaynym głosem szczęśliwie, krom wszelakiey, iako w każdym wolnym narodzie, contradycyi, stanół obrany podług obrządku kościoła Bożego i prawa pospolitego koronowany nam, day Boże iako naydłużey panujący Michał z łaski Bożey król, pan nasz miłościwy, seym zaraz coronationis na tym większe Rzeczypospolitey zamieszanie rozerwała ¹⁾ i inne następujące nie tylko podobnym przez swoje subjecta rozrywała kształtem, ale i ten, który ieden tylko świętobliwie stanół, opacznie na rozsiewanie między stanami Rzeczyplitey nienawiści tłumacząc, aby do szczęśliwego nie przychodził skutku, pszez różne machinacye przeszkadzała i on wcale, iako i wszystkie inne akta iego król. mci, pana naszego miłościwego, inwalidowała. Nadto, kiedy i teraz conventicula ²⁾, prawem zakazane, prywatne

¹⁾ Въ изданіи Войццикаго испорчено: *Rzeczplita sejm... rozerwała.*

²⁾ Тамъ же это слово опущено.

między sobą zprowadzać rady, prywatne publicznemi seymami stwierdzonym przeciwne stanowić conferencyie s postronnemi, tak pszez residentow swoich, iko i listownie czynić, extra Regnum ile z stanu senatorskiego na fakcyonowanie państw wyieżdżać, woyska iego król. mci i Rzeczypospolitey do związku i konfederacyi namawiać, pszystawieniem ¹⁾ chlebow mimo prawo na opressyę ubogich ludzi po kilku razow na iedne dobra nie tylko woysku, ale i prywatnym ludziom, w służbie woienney nie będącym, rozdawaniem na ostatnie Rzeczypospolitey spustoszenie pszywodzić; króla imci, pana nam wolnie obranego, contra pacta conventa, do abdykacyi nie tylo namawiać, ale też per armatam obsidionem podczas seymu publicorum consiliorum modo mere hostili ²⁾ passow około Warszawy zamknieniem, cekawzu iego król. mci i Rzeczypospolitey odebraniem, gwałtem wyciskać z gromadnemi assystencyami na opressyę izby poselskiej i wolnego głosu, z ogołoceniem granic Rzeczypospolitey i woysk ku obronie oyczyzny zaciągnionych pod seym stawać; s postronnemi sąsiedzkiemi pany, iako to: z cesarzem imcią Chrzescijańskim przez ponowienie ³⁾ na dworze Wideńskim ex solo regnantis odio między królem a królową imcią dissortium radzić, umyślnem do Śląska i Wołoch wyiachaniem ⁴⁾, pakta z cesarzem imcią rwać i okazyę do tey iakoby pospiesznieyszey woyny Porcie dawać Othomańskiej ważyła się; na ostatek, czego i potomnych wstydać się będą wiekow, nieprzyziaciela wiary świętey, to iest woysk Ottomańskich zaciągnowszy na konfuzyę całej Rzeczypospolitey a dopinając ⁵⁾ swey zawziętey na zgubę tey imprezy, kościoły Boże w bałwochwalskie obraca meczety, tak wiele tysięcy niewinnych dusz, krwią Chrystusa Pana odkupionych, w niewolę podaie pogańską. Tedy na zaszczyt wiary św. katolickiej rzymskiej, pomstę sprofanowanych kościołow Bożych, zdeptanych Sakramentow świę-

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго: *przeptaceniem*.

²⁾ Тамъ же послѣднія пять словъ опущены.

³⁾ Тамъ же: *panowanie*.

⁴⁾ Тамъ же: *wpadaniem*.

⁵⁾ Тамъ же, вмѣсто этого слова, стоитъ: *a dopiéro*.

tych, poparcie wolney elekcyi króla imci, pana naszego miłościwego, naprawę praw i swobod naszych, odparcie ¹⁾ tak cudzoziemskich, iako i między nami samemi zagęszczonych fakeyi, tę między sobą stanow i wszystkich nas wobec zgodą stanowimy konfederacyę:

„A naprzod, oświadczamy się iako wszyscy wobec, tak i każdy z nas pojedynkiem, przed Bogiem, Któremu skrytości serca są wiadome, przed majestatem JKMc i całym chrześcijaństwem i światem, że nie z żadnych prywatnych okazji albo chciwey iakiey ieden nad drugim pomsty, ale samą chwałą Bożey, miłości oyczyzny, dostojęństwa pańskiego, praw wolności, uspokojenia Rzeczypospolitey zdięci żarliwoscią, ieden drugiemu cokolwiek w sercu przeciwnego, zazdrości, nienawiści, albo niepotrzebney miałby emulacyi, odpuszczając i tho wszystko z serc swoich wykorzeniając, nie tylko prawem warowną między sobą równość, ale też iednostayną przedkow naszych wskrzeszając zgodę, iedność, miłość wspólną w radach publicznych zachować, ku obronie Rzeczypospolitey nierozzerwanemi siłami tak długo trwać w konfederacyi i z niei się nie rozieżdzać, związku zaś nie rozerwować i tak długo w nim zostawać się przyrzekamy, poki ab extra Rzeczpospolita uspokojona nie będzie, wszelkie dla miłej oyczyzny naszej niewczasny cierpieć i podejmować wiarą, cnotą, sumienniami naszemi i każdy swym pod niżej wyrażoną przysięgą wzajemnie się sobie obowiązujemy. Wzywamy tedy do tey konfederacyi wszystkich imciow panow biskupow, senatorow, urzędnikow koronnych, ziemskich i grodzkich, tu natenczas nieprzytomnych i tych, których prawo *ex personis* tylko od woyny uwolniło, i kto się tylo szlachcicem byđż mieni, luboby w służbie Rzeczyplitey zostawał, wszystkich wobec, iako wspolney matki synow, i każdego z osobna. Inwituiemy także do tey konfederacyi imciow panow rad duchownych i świeckich, dygnitarzow, urzędnikow i wszystkiego rycerstwa W. X. Litewskiego, aby ichmości, pomniąc na nierozzerwane między temi naro-

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго ошибочно: *odpisuje*.

dami Korony i W. X. Litewskiego w iedności związki, namowione na przeszłym seymie z stanami koronnemi, dotrzymując konfederacyi, wspólnie tey powszechney nam Rzeczypospolitey dopomogli obrony, i iako zarówno tey cney oyczyzny zażywamy kleinotow, praw i swobod, zarówno do uspokojenia tey i odparcia od niey wszelakich niebezpieczeństw postronnych i domowych do tey naszej konfederacyi imiona swoje dadź i wspólną przysięgą stwierdzić chcieli. Więc i miasta koronne i Pruskie, i W. X. Litewskiego, które do tey że konfederacyi powinny, aby iuramenta abo w ręcę samego króła imci, pana marszałka koła naszego, albo też w ręcę kommissarzow delegowanych in spatio niedziel szesciu od podania do grodu actu tego konfederacyi naszej oddali i wypełnili postanowiamy. Też miasta tego postrzegać będą, aby tych wszystkich, którzy by ex corpore Rzeczyplitey obywatelami będąc, konfederacyi naszej nie przyieli ani poprzysięgli i od pana marszałka koła naszego attestacyi o tem nie mieli, sub paesidium fortet swoich nie przyjmowali i żadnego im patrocinium nie czynili, sub poena complicitatis przestrzegać mają. A że znajduie się wiele takich w tey Rzeczyplitey naszej, którzy nierówno z drugimi, lubo równemi ze wszystkimi ciesząc się w niey dobrami, w ciężarach na otroneg iey pociągają i owszem, iako teraz, na tak gwałtowną psreciwko nagłemu nieprzyiacielowi Krzyża świętego potrzebę albo się sami cale nie stawili i na swoje mieysca nie wyprawowali, albo sami do woyny przez lata, zdrowie i przestrzeńsze nad innych substancyie sposobni będąc, z szczupłemi bardzo, nie według konstytucyi milesimi sexcentesimi vigesimi primi et milesimi sexcentesimi septuagesimi anni odprawują pocztami, także sexagenarii i chorzy, którzyby pocztow nie stawili, ordinarii i wyderkacze¹⁾ i którzyby lubo duchowni, lubo świętcy na majątnościach wyderkafy albo dobra dziedziczne mieli, także arędarze, stawić się albo wyprawę przysłać powinni; tedy ci wszyscy, którzy by się takowemi znaydowali i w

¹⁾ Въ изд. Войццкаго эти два слова опущены.

czasie dwóch niedziel, z respektu i miłości spolney, a data praesenti confederationis, to iest pro die 28 praesentis nie stawili, na takowepo każdego, lubo by się iakowemi kolwiek exemptami¹⁾, libertaciami, wolnemi pasami i rezydencyami zasłaniać chciał, poenas legum ex nexu nostro nie rezolwuiąc się extenduiemy, tho iest dobra ich konfiskuiemy i same osoby ab equalitate et paritate stanu szlacheckiego wiecznie wyrzuconych deklaruiemy bez wszelkiego przyiaźni, powinowactwa respektu, którego kolwiek był by stanu albo kondycyi²⁾, która to exekucija, aby stateczniejszą bydź mogła, post iure wictos, to iest post perduelles, na zapłatę woysku cedere powinna sine alteratione et mutatione bonorum terrestrium, salvis iuribus et contractis obligationum et creditorum ante confederationem, non in conducto factis. Po tych zaś, którzy in praesenti expeditione nie byli bellica, podług konstytucyi anni milesimi sexcentesimali vigesimali primi, dobra oddawane bydź powinny, i ta executio, non obstantibus iuribus, do skutku przywiedziona bydź powinna. Kadukow zaś ieśli by ich imci panowie pieczętarze pieczętować nie chcieli, pieczęć pokojowa tey wagi bydź powinna pro hoc solo actu³⁾ na kaduki, jako i koronna.

„Te wszystkie punkta niniejszey konfederacyi naszey iako sobie spolnie pod obowiazkiem solenney przysięgi dotrzymać obiecuiemy, tak waruiemy to naprzod wielmożnemu imci panu Stefanowi Czarneckiemu, pisarzowi polnemu koronnemu, wolno od nas i zgodnie ua marszałkowstwo koła rycerskiego obranemu, że iako nam przysięgł, tak i my obowiazkiem tey konfederacyi przysięgamy imci, także i sobie wzajem zdrowia, honoru i substancyi biespieczeństwo, przyrzekamy sobie, że kto by się takowy znajdował, który by za takową terazniejszey funkcyi okazją imci albo któremu z nas na zdrowie, honor albo substancyję następował, lubo i prawem pospolitym u którym kolwiek sądzie napotem

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго ошибочно: *exemptami*.

²⁾ Тамъ же дальнѣйшее до точки опущено.

³⁾ Тамъ же эта лат. фраза опущена.

turbować chciał, tedy iako in omni iudicio et foro imći i każdego z pośrodku siebie ewinkować tak przeciwko każdemu takowemu na imć albo którego z nas następiającemu, iako przeciwko nieprzyjacielowi i postanowienia naszego zburzycielowi powstać i pomienionego imć pana marszałka, albo i każdego z między siebie w podobnych okazjach bronić i nie odstempować pod obowiązkiem przysięgi naszej spólnie sobie obiecuiemy; i protestacii tak przeciwko całemu aktowi seymu anni miliesimi sexcentesimo septuagesimo, którym oprawa nayaśniejszey królowey imci, pani naszej miłosciwey, assekurowana, non intrando natenczas in cognitionem konstytucyi W. X. Litewskiego, także protestacye przeciwko konfederacyi pod seym przeszły w Warszawie, przez posłów ziemskich i przez W. X. Litewskiego namówione i wszystkie przytym manifesty ¹⁾, scripta in convulsionem maiestatis iego król. mci wydane i spisane, oraz i protestacije, które by iuż albo zaszli, albo od kogo zachodzić by miały przeciwko związkowi naszemu teraznieyszemu, kassuiemy, annihiluiemy et pro nullis ac pro eliminatis ²⁾ deklaruiemy, i w którym by grodzie ziemskim albo i quocunque iudicio, tam seculari, quam spirituali ³⁾ podane by bydź miały i one ważono się przyjąć, tedy tak protestuiący, iak i offerens et suscipiens pro hoste ⁴⁾ patriae praesenti confederatione declarantur i zarazem przez imci panow starostow sądowych i urzędy ziemskie i grodzkie powinni bydź eliminowane pod tą ż ostrością prawa na panow starostow i officialistow.

„Do wszystkich zaś spraw tak przeciwko osobom in crimine perduellionis et lesae ⁵⁾ maiestatis notowanym i przez wojewodztwa manifestowanym, iako też i do inszych kryminałow, sądy tu zaraz postanowiamy i do tych sądow, do króla imci, do imci panow senatorow wojewodztwa i ziemie po pułkach deputatow ad instar try-

¹⁾ Въ изд. Войцицкаго этого слова нѣтъ.

²⁾ Тамъ же: ac *praeliminatis*.

³⁾ Тамъ же: *ziemskim et iudicio podane*.

⁴⁾ Тамъ же: *tedy protestujący się pro hoste*.

⁵⁾ Тамъ же два послѣднія слова опущены.

bunalskich mocą zupełną na osądzenie obiorą, do których i wielmożny marszałek koła naszego należeć powinien będzie.

W tym że sądzie sprawić się powinni, którzy seymy rwali, iako to: pan Olizar, pan Żabokrzycki, pan wojewodzie Rawski in spatio dwóch niedziel. Do tego ż sadu należą którzy seymy pomienne rwali, którzy piechoty w kościoły wprowadzali, na seymikach szlachtę zabiać chcieli, także pan Kątski o administracyę artyleryi, pan ienerał Podolski i z inszemi o poddanie Kamieńca stać się powinni ad diem 28 praesentis, mając sobi termin zawity, bez wszelakiego przypozwu; także sprawić się w tym sądzie powinni którzy do Wołoskiej ziemi wpadali.

„A że się pokazali iawne dokumenta i przez list contra Rempublicam pisany moliminis ¹⁾ xiędza Mikołaja Prażmowskingo, arcybiskupa Gnieźnieńskiego, który ex ante acta vita ²⁾ praktyk postronnych, woyny domowej, rozrywania wolney elekcyi, wszystkiego zamieszania i złego w oyczyźnie był zawsze powodem, tedy dłużey cierpieć tanta flagitia ³⁾ przeciwko Bogu i wierze św. katolickiej chrześcijańskiej, królowi panu i Rzeczyplitey nie mogąc, teraz tu ujmujemy onemu mieysca, godności, powagi, vocis activae et passivae w senacie ⁴⁾; ludzi iego, których contra Rempublicam zaciągnął, zaraz zwiiamy ⁵⁾, i ieśli by się s kupy nie rozieżdzali, także kto by się przy nim wiązał, pro hostibus patriae declaruujemy; pałac Ujazdowski, opus regum, nayiaśnieyszemu królowi imci, nec posset kamedułom ⁶⁾, a dobra dziedziczne wielmożnemu marszałkowi koła naszego cedere powinni. Dobra zaś arcybiskupstwa, w których ludzi werbował swawolnych, aby w sequestrze zostawali i wszystkie z nich proventa aby przez trzech sequestratorow duchownych odebrane byli i sequestrowane; osoba zaś sama xiędza

¹⁾ Въ изд. Войццицкаго замѣнено: *reka*.

²⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ лат. словъ.

³⁾ Тамъ же нѣтъ этихъ двухъ словъ.

⁴⁾ Тамъ же опущены эти лат. слова.

⁵⁾ Тамъ же: *zrucamy*.

⁶⁾ Тамъ же эта лат. фраза опущена.

arcybiskupa aby sequestrowana i skarana była, instabimus do Oycy świętego o naznaczenie imciow xięży biskupow wszystkich na osądzenie osoby iego, a s tych dobr arcybiskupstwa prowenta iednoroczne aby na więźniow wykupienie obracali, do Oycy św. instabimus. A ponieważ tego arcybiskupa brat rodzony, wojewoda Płocki, per contemptum ¹⁾ prawa, iak od przeszłorocznego, tak i terażnieyszego pospolitego ruszenia abszytuie się, dla praktyk extra Regnum przeciwko prawu residue et in elusionem Reipublicae ²⁾ niektóre porezygnował dobra, przez co poenis legum de generali expeditione bellicae succubuit ³⁾, i brat iego rodzony pan chorąży nadworny perfidie będąc notatus i tu się nie stawik, chorążym bywszy, na pospolite ruszenie ⁴⁾, tedy wojewodztwo Płockie i chorągwo nadworne pro vakante deklarowane bydź mają i exunt oddane, a starostwa wszystkie i tenuty advitaliter, dobra zaś dziedziczne jure terrestri hereditario in perpetuum wielmożnemu marszałkowi koła naszego cedere powinni, salvo iure creditorum et contraktorum auditoriorum, którzy tu są in expeditione praesenti, salvo iure reformatorio samey wojewodziny Płockiej; a iezeliby te dobra imci panu marszałkowi sta tycięcy intraty doroczney nie uczyniły, tedy z inszych dobr supplere powinniśmy vigore moderno confederationis. Tak że xiądz sekretarz koronny legationis suae sub iuramento corporali w kole powinien reddere rationem, i iinni wszyscy, których wojewodztwa wydawać i specyfikować będą, vigori poenarum subiacebunt ex iudicio formato, i dobra po nich iedne do ekonomiey należące, drugie do reformaciey vacans króla imci, insze zaś ad fiskam publicam należec będą, to iest na zapłatę woyska, oprócz starostw sądowych, które powinny cedere bene meritis, w tych że wojewodztwach i ziemiach bene possessionatis; na które zasię tak znaczne nie są dokumenta, przy dobrach dziedzicznych ex beneplä-

¹⁾ Въ изданіи Войцицкаго нѣтъ этого слова.

²⁾ Тамъ же это лат. выраженіе опущено.

³⁾ Тамъ же опущено это лат. предложеніе.

⁴⁾ На этомъ словѣ обрывается лѣтопись Ерлича въ изд. Войцицкаго.

cito Reipublicae zachowuiemy, którzy ieśli by się więcey praktyk takich ważyć się mieli, confiscationi bonorum subiacebunt i na gardle mają być karani. Tych zaś wszystkich resolutorum et confiscendorum dobr i summ pieniężnych i rzeczy, które do Gdańska i do Pruss przywozili i sami powyieźdzali, aby zatrzymowani miastem Pruskim i przez uniwersały IKMci sequestracya była, iako przeciwko zdraycom Rzeczypospolitey. Których zaś wojewodztwa i ziemie in crimine perduellionis et lesae majestatis publice podali, w kole ieneralnym dokumentaliter portatos manifestowali, a w czasie wyżej wyrażonym stawić się i sprawić nie chcieli, tedy takowych wszystkich pro hostibus patriae terażnieyszą konfederacyą deklaruiemy. A których ieszcze deklarować będą w przyszłych latach swoich po wojewodztwach i ziemiach, ci wszyscy manifestowani i deklarowani iako perduellionis et laesae majestatis nonnati summario processo w przyszłym sądzie termin then sobie mając naznaczony, sążeni być powinni, i onych aby pan instigator koronny ex decreto formali iudicii kondemnował i publikował sub poena infirme zlecamy, et injungimus temu ż panu instigatorowi securritatem omnem, sub poena violati salvi conductus regni, waruiąc, kto by zaś takowych serio od Rzeczypospolitey ważył się bronić od exekucyi, albo iakimkolwiek sposobem z niemi korrespondować, protekcyę iaką dawać, tedy takowy każdy irritator dekretu publicznego Rzeczyplitey pro hoste patriae ma być rozumiany et ipso facto takowemu ż karaniu podlegać będzie vigore też praesentis confederationis. Wszyscy ci, którzy dobra do stołu IKMci należące trzymają, a że na raytaryą ekonomij Malborskiej po wojnie Szwedzkiej expensa zasżły imci pana miecznika koronnego, tedy praevia commissione wyłożonych kosztow na tę ekonomią, które się przy odebraniu onych liqwidować i powrócić winni imci panu miecznikowi koronnemu, a ekonomia wrócić się ma do stołu iego król. mci.

„A że wszystkie państwa tym szczęśliwie stoią, gdy złym złym, dobrym dobrze się dzieje, tak i w terażniejszey Rzeczypospolitey zamieszany czasie, kiedy perduelles iuż ex corde Rzeczyplitey wy-

rzucamy, należy to do sprawiedliwości, aby bene cupientes Reipublicam i zacni synowie mieli singularem w oyczyźnie naszey amorem et respectum, między któremi imé pan Szczęsny Potocki, wojewoda Sieradzki, znaczne starożytney cnoty i miłości ku oyczyźnie pokazał dowody; dla tego, po ukontentowaniu wielmożnego marszałka koła naszego, aby z dobr tak dziedzicznych, iako i starostw, które post perduelles confiscationi podlegać mają, straty i ruiny im nadgrozione były, postanawiamy. Tho też praesenti confederatione upatrujemy, aby urzędy koronne, iako laski obydwie, pisarstwo polne, chorągstwo koronne, strażnictwo, obożnictwo, urzędy koronne inter vacantes na początku seymu rozdawane byli, salvis modernis possessoribus, i ieden z tych urząd z drugim aby byli incommutabiles, a tamże na początku seymu gesti officii rationem dać przy złożeniu urzędu powinni.

„Posyłamy przytym auctoritate związku naszego do woyska, aby do tego ż obowiązku naszego przystąpili i przysięgą stwierdzili; iesli by tedy kto s tego woyska lubo z starszyny, officerow, lubo towarzystwa abuti miał co favore, tedy tym samym rebellis pro hoste patriae deklaratur. A którzy zaś ex concivibus tu w polu teraz nie przysięgli i personaliter nie staneli, tedy lubo w kołach przyszyłych, lubo w publicznych grodach przysięgę tę odprawić i extracty przysięg swych do rąk panow kasztelanow albo duktorow swoich oddawać in spatio sex septimanarum powinni tak, aby te wszystkie iuramenta, w kołach abo w grodach exekwowane, do rąk imci pana marszałka koła naszego przez duktorow iako nayprędzey oddawane zostali, sub rigore w tey że konfederacyi expressa.

„Ad intritutum Rzeczypospolitey obrony w tey konfederatyei naybardziey przed się bierzemy, chcąc revocare starożytną przodkow naszych militiam, za którey opuszczeniem tak wiele prowincyi od Rzeczypospolitey przy zwątpieniu sił naszych odpadło; przetovigore confederationis niniejszey strzymać sobie obiecuiemy, iż kiedy kolwiek pospolitym ruszeniem w nagłych Rzeczyplitey, oyczyzny naszey, niebezpieczeństwach stawać nam przyidzie, żaden z nas bez.

łkopiey ab, bez drzywca non requirendo dla kosztow i chodzenia proporcow wsiadać na koń nie będzie.

„Przyrzekamy też sobie i postanawiamy pokóy i miłość wzajemną, securitatem personae et bonorum, która sądom ziemskim i deputatom na trybunałach prawom icst warowana, i aby wszelkie waśnie, zamawiania się, odpowiedzi, bunt, pojedynki mieysca między nami teraz nie miały i napotem na stronie nie miały, więc i około dalszych rad naszych jako osoba imci pana marszałka naszego aby wszelaką przez cierpliwość, ieden drugiego słuchanie, końmi w koło nie wieżdżanie, nie pianie, a trzeźwe zasiadanie, obserwantię i poszanowanie miały, przeciwnym sposobem kto by teraznieyszą uchwałę naszą kontemptuiąc, koło nasze rozrywaniem mow, nietrzyzywym przyieżdżaniem, nacieraniem końmi w koło mieszać chciał, takowego każdego surowo karać i sądzić przyrzekamy sobie, nic iednak przez to liberae voci non degando.

„A że ex natura confederationis trybunał koronny cassere powinien, przeto do zachowania sprawiedliwości pospolitey sądy po ziemiach i wojewodztwach postanowione bydź mają, do których sądów przy urządach ziemskich i grodzkich deputatow sobie w kołach przyszyłych wojewodztwa i ziemie obiorą, tak aby numerus ich do 12 osob był produkowany, którzy deputaci rotę iuramentu trybunalskiego przysięgłszy, wszystkie sprawy securitatis factae, liquidum exemptionum, mere incarcerationum, violentiarum sub tempus expeditionis modernae et confederationis praesentis illatorum sądzić będą, salva appellatione do sądu generalnego przyszyłej obrady, która tho przyszyła obrada ma na zieżdzie Warszawskim providere ulteriorem cursum iustitiae communis; do tego ż sądu generalnego appellacya gdzieby crimen znaczny, abo zysk chodził o substancye, dopuszczona ma bydź. A te sądy poty telo, poki nexio confederationis, trwać mają. Ziemia iednak Lwowska, Przemyska i Sanocka consensus biorą sobie do braciey, toż i ziemia Halicka, a pozwy sub titulo regis wydawane będą.

Więc iuż także wzajemnie sobie obowiązawszy do dalszych rad i exorbitancyey na uspokojenie oyczyzny naszej, zupełną radę i władzę powagą niniejszey konfederacyey zachowuiemy i schodzić się wszyscy do poczętego teraz szczęśliwie przez tę konfederacyę koła naszego w zgodzie i wszelakiej stroyności obowiązuiemy, a teraz na tem większego tego obowiązku stwierdzenie przysięgamy niżey pisanemi spólnie się wiążemy, których tenor niżey się wypisze. Którą to konfederacyę rękami naszemi podpisuiemy. Działo się w obozie, a data inchoationis die 4 octobris pod Gołębiem, a data zaś prorogationis consiliorum die 8 novembris pod Lublinem, anno Domini 1672.

Michał król. Stefan Stanisław Czarnecki, pisarz polny koronny, marszałek koła rycerskiego, manu propria. Salvis iuribus ecclesiæ et hibernis, Stephanus Wierzbowski, episkop Poznański. Chrisostomus, episcopus Chełmski, salvis iuribus ecclesie Romanæ et hibernis. Szczęsny Potocki, wojewoda Sieradzki. Albrych Krasiński, wojewoda jeneral. ziemi Mazowieckiej, Płocki starosta.

Circa quem actum confederationis supra scriptae idem illustris ac magnificus Stephanus a Czarnea Carnecki, marschalus premissae confederationis, exercituum regni campestris notarius, ad acticandum officio praesenti perrexit literas diplomatis per sacram regiam maiestatis dominum nostrum clementissimum in rem omnium ordinum... (*nponyckz ez pykonucu*) communitas tenoris sequentis: „Michał z łaski Bożey król Polski i wielki xiąże Litewski. Lubo wszelkim prawem pospolitym warowane iest bezpieczeństwo dostojństwa maiestatow królów, panow Korony Polskiej i W. X. Litewskiego, ta iednak do zgodney naszej przez wolne głosy tych onych oboygą narodow elekcyey i szczęśliwey koronacyey, dalszego uspokojenia oyczyzny tam ab intra, quam ab extra wyciągneła necessitas na stanach Rzpospolitey, że przy całosci oney że i dostojństwie maiestatu naszego konfederacyę między sobą postanowiwszy, onę niezwycajnym stanowi rycerskiemu sposobem solenno stwierdzili przysięgą. Tedy my wdzięcznie tho od stanow Rzeczypospolitey

przyimując, iako że nas wolnemi głosami swemi na tym tronie królewskim posadzili, także i teraz na obronie Rzeczypospolitey, oraz i dostojenstwa naszego wzajemną związali się przysięgą, konfederacyę tę stanow koronnych in toto approbujemy i przyrzekamy verbo regio, że tey stanu rycerskiego przysięgi konfederacyey in derogationem dawnych praw, swobod i wolności tey Rzplitey podług iuramentu naszego, na szczęśliwey elekcji i koronacji naszej uczynionego, i wszystkich punktow, klauzul, kondycyi i konstytucyi anni 1670 et 1609 in articulo de non prestanti obedientia pociągać nie będziemy, także i wszystkich praw i swobod, wolności, prerogatyw stanowi rycerskiemu, przez nas przysięgą naszą warowanych, naruszać pozorem niniejszey konfederacyi nie będziemy, i owszem wszystkie prawa, od przodkow naszych królów Polskich i W. X. Litewskiego nadane, iuramenta nasze, reassumendo one, in toto et in parte strzycmąć stanom koronnym i W. X. Litewskiego et provinciis annectis fide nostra obowiazujemy się, i tego stanow koronnych związku i przysięgi do żadnych imciom i Rzeczypospolitey szkodliwych seqwel zażywać i pociągać nie będziemy, powagą przywileiu naszego za nas i processorow naszych, że nienaruszenie dotrzymamy i dotrzymają. warując; który tho przywiley, ręką naszą podpisany i pieczęciami tak koronną, iako i W. X. Litewskiego stwierdzamy, do rąk urodzonego marszałka koła ieneralnego rycerskiego oddać rozkazaliśmy, a potem do metryk i grodow każdego wojewodztwa podać, publikować i in Volumina legum inferować pozwalamy. Działo się w obozie pod Lublinem, roku 1672, panowania naszego 4 roku. Michał Król“.

Insuper idem illustris et magnificus confederationis supra scriptae marschaleus obtulit ad scitum ejusdem officij recessum ejusdem confederationis consiliorum, cujus tenor est ejusmodi:

„Na fundamencie tedy ieneralney konfederacyi naszej, sposobem wyżey opisanem postanowionej i poprzysiężonej, my stany Polski, tu ieszcze w polu zostajemy, the sobie zgodnie namawiamy punkta, a naprzod: zgodziliśmy się na zaszczyt całej Rzeczyplitey

i odwrócenie wszelkich niebezpieczeństw, oyczyźnie naszey zachodzących, na zaciąg woyska nowego, które według deklaracyi wojewodztw i ziem osobnym scriptem wyrażoną liczbę, pod władzą i dyrekecją wielmożnego Stefana Czarneckiego, marszałka koła naszego, ninieyszym daimy postanowieniem, obligando o tym fidem et conscientiam, którą nam przysiągł imć, aby tak na zaszczyt króla imci dostoięństwa, iako i na wszelkie niebezpieczeństwa Rzplitey zachodzące, quam vagitantes sine (?) attendat, wzaiem upewniając imć, że iakokolwiek ex re et ratione obrony IKMci i Rzeczypospolitey tych zażyie, nie telo pro rato et grato przyjmujemy, ale też i popolitym ruszeniem tak osobie imci, iako i wszelkiew Rzeczypospolitey potrzebni assistemus i za każdym uniwersałow wydaniem i wielmożnego marszałka obwieszczeniem na odparcie wszelkich ab intra et extra niebezpieczeństw, zostając po ziemiach i wojewodztwach w gotowości wszelakiew, stanowić do boku IKMci, pana naszego miłościwego, obowiazujemy się szczerze i statecznie. Woyska zaś dawnego zaciągu Rzplitey chcąc mieć ze wszystkim ukontentowane i w dalszych pracach woiennych do usług Rzpospolitey posilone, postanowiamy, aby ieśli w którym kolwiek wojewodztwie chorągwiom zasłużone ćwirci zatrzymane są, nieodwłocznie zapłacone były, czego na przyszłych ziazdach osoblwiaracyia ma bydź; a teraz na podział hibernorum, ponieważ czas instat, kommissarzow do imci panow hetmanow, których z koła naszego ieneralnego, z senatu: imć pana Bieniewskiego Stanisława, wojewodę Czernihowskiego, imć pana Gabryela Selnickiego; z Wielkiew Polski: urodzonego pana Jakuba Rokitnickiego, chorążego i starostę ziemi Dobrzyńskiej, i pana Hieronima Nowomieyskiego, stolnika Sochaczewskiego; z Małey Polski: pana Stanisława Frydra, podstolego Podolskiego, i pana Andrzeja Kuropatwińskiego naznaczamy, którzy non obstante aliquorum iuramenta w grodzie Lwowskim rotę postanowianą odprawiwszy, aby pomienioną hibernę z dobr duchownych i Rzeczypospolitey pozwoloną, nikogo penitus nie excypuiąc, oprócz dobr przez teraznieyszą incursią zniesionych,

sposobem iako naysprawiedliwszym przy panach hetmanach ordynowali, de auctoritate fidei et conscientiae imci poruczamy.

„Lauda, których sobie wojewodztwa the w obozie ieneralnym postanowili, we wszystkich punktach, także i skarb pewny w potrzebach Rzeczypospolitey, do rąk IKMci, pana naszego miłościwego, dany, de consensu uniwerso approbuiemy, uważając też pod ten czas penuriam skarbu koronnego i gwałtowne Rzeczypospolitey potrzeby; kommissarzow z senatu: jaśnie wielmożnego pana Jana Opalińskiego, wojewodę Kaliskiego, z Wielkiej Polski: urodzonych pana Kazimierza Rożańskiego, podolskiego podkomorzego, i pana Andrzeja Gensiorowskiego, starostę Radziejowskiego; z Małej Polski: pana Franciszka Korycińskiego, stolnika Krakowskiego, i pana Gabryela Oraczewskiego obieramy, którym według osobnego scriptu kleynot z skarbu koronnego takowy wziąć, na który aby dwóch króć sto tysięcy monetą dobrą iako nayprędzey dostali i one według tego scriptu dyspensowali. A lubo panowie deputaci Poznańskiego i Kaliskiego wojewodztwa temu przeciwni byli, iednak potrzebom, rationibus i całej Rzeczypospolitey instancyi cesserunt.

„A że panowie deputaci wojewodztwa Ruskiego względem summy na okup Lwowa pozwoloney nie mogli natenczas w kele naszym teraznieyszym solenney otrzymać deklaracyi, tę instancyę publiczną do ieneralnego zjazdu w Warszawie odkładamy i na tem że miejscu i terminie praesidium miejsca tego obmyślić deklarujemy.

„Wojewodztwa Podolskiego także exulum instantis ratione reclinatorii do tegoż ieneralnego Warszawskiego zjazdu przyszłego referimus. Maiąc respekt zasłużonych w oyczyźnie naszej domow, za instancją publiczną, pana Mikołaja Wierzbowskiego, chorążego Łęczyckiego, Stanisława Michała Abysza, chorążego Gostyńskiego, Stanisława s Pliszowic Frydra, Hieronima Kuropatnickiego, Szymona Skarbka Borowskiego, inhaerendo quietationi, a poenis publicis turris relaxuiemy i że kondemnaty otrzymane honorom ich szkodzić nie mają, praevia satis factione deklarujemy.

„A że tu natenczas tak obrony dalszey Rzeczypospolitey, iako i innych poważnych materyi, całości Rzeczypospolitey zachodzących. dla następuiącey pory wojenney nie konkludujemy, tedy mocą i powagą tey że konfederacyey ziazd nasz terazniejszy prolonguemy i dalszey publiczney obradzie naszej ad concessanda intérna et externa pericula dzień 4 stycznia tu w Warszawie sine omnibus solenitatibus, w izbie poselskiej, nie zasiadając in persona iego król. mci, nazywamy, który ieneralny ziazd koła braterskiego partykularnie po województwach i ziemiach dnia 13 grudnia na mieyscach seymików w każdym województwie i ziemi zwyczajnym, a w ziemi Halickiey tygodniem przed tym według prawa i zwyczaju aby poprzedzali, postanowiamy. Województwo iednak Sieradzkie i ziemia Dobrzyńska i województwo Rawskie w ziemiach swoich na dzień 19 grudnia, województwo zaś Mazowieckie na dzień 28 listopada koła partykularne sobie obiorą, i na te wszystkie partykularne koła IKMć, pan nasz miłościwy, innotestancyie i dalszey obrady propositiones i obrony Rzeczypospolitey posłać będzie raczył, w których ieslibyancellaryi koronney remissiones były, tedy pro hac vice pieczęcią pokojową iego król. mci pieczętowane bydź mają.

„A iakośmy instytuowali do tey naszej konfederacyi W. X. Litewskie, tak uprosiliśmy IKMć, pana naszego miłościwego, aby koła także braterskie po województwach i powiatach na obranie deputatow do tey publiczney obrady W. X. Lit. na mieyscach seymików zwyczajnych uniwersałami swemi złożyć i przez propozycyie swoje potrzeby Rzplitey exponere raczył; tedy zaś przyszley obrady, na którą każdy deputat pierwszego dnia stawić się powinien, żaden tak z deputatow, iako i osob cujuscunque prerogatywy rozrywać nie będzie mógł et ipso facto, a ktoby rozrywać chciał, pro hoste patriae ma bydź rozumiany, i protestacya iego valere nie może, i lubo by zaszła, ten akt ziazdu naszego continuari powinien; to że i o kołach po województwach złożonych rozumieć się ma, co iednak pro hac sola vice, nie dereguiąc napotem liberae voci i że to in sequelam isć nie ma, deklarujemy. A niżeli zaś do tey ieneral-

nę obrady ziechać nam przydzie, teraz deputatów na rezydencyę, który by we wszystkim terazniejszą naszą konfederacyę do imci panow. rezydentow i senatu manu teneant, ordynuiemy, iako to: z Wielkiej Polski urodzonych Spytka Petrykowskiego, podkomorzego Brzyskiego, Teofila Grzybowskiego, podkomorzego Szczerzkiego, Andrzeja Gonsiorowskiego, starostę Radziejowskiego, Wawrzyńca Kozakowskiego, podczaszego Łęczyckiego, Sebastyana Tarnowskiego, podsędka Brzyskiego Kujawskiego, Władysława Mieciskiego, miecznika Kaliskiego, Jana Korzeniowskiego, starostę Koscińskiego, Mikołaja Grodzińskiego; starostę Gołubskiego, Jana Czerekwickiego, starostę Strzedzkiego, Stefana Siemińskiego; z Małej Polski: Piotra Jerzego Wielohurskiego, podkomorzego Włodzimirskiego, Stanisława Sicińskiego, sędziego Przemyskiego, Franciszka Korycińskiego, Stefana Sicińskiego, pisarza grodzkiego Sannockiego, Gabryela Oraczowskiego, Mikołaja Pongosławskiego, Wojciecha Gembułtowskiego, Stanisława Rogalskiego, Rafała Skarbieńskiego, starostę Korytyńskiego; które przy boku IKMci residować będą i consiliis aderunt.

„A ponieważ sądy perduellium i osob Rzplitey szkodliwych teraz na tym mieyscu nie są odprawowane, tedy one do tego z naszego ieneralnego zjazdu przyszłego Warszawskiego mocą niniejszey konfederacyi limituiemy, i wszystkim tym osobom, które ex actu confederationis ad iudicia formale należeć będą i tu w sądach sprawić się powinni byli, i których zbiory przyszłe po wojewodztwach i ziemiach mianować będą, na tych że sądach przyszłych terminum peremptorium do stanowienia się bez wszelkich przyzpowow, mandatow, iako iuż in publico ogłoszonym, naznaczamy. A wielmożny marszałek koła naszego rycerskiego, pod którego laską tenże zjazd przyszły traktowany będzie, zaraz po przywitaniu króla imci, pana naszego miłościwego, deputatów do tych sądow drugiego dnia bez wszelakich kontrawersyi z wojewodztw koronnych i W. X. Litewskiego nulla obstante contradictione et absentia którego kolwiek powiatu i ziemi naznaczy, którzy in praesentia

króla imci, pana naszego miłościwego, i senatu sprawy, wszystkie perduellionis ét criminis lesae majestatis, iako i inne wszelkie Rzeczypospolitey zachodzące, sędzić będą, rotą trybunału koronnego, hoc adtamen puncto, że summaria processu confederationis sędzić będą, przysiągłszy. Takową rotą tak imci panowie senatorowie, iako i ex equestri ordine deputaci przysiądź będą powinni. Securitate wszelką ziazdu tego waruiemy i żeby się nikomu tak z obwinionych, iako i wszelkich osob duchownych i świeckich cujuscunque prerogatywy et dignitatis nie szkodziło tak na ten ziazd przyszły, iako i na wszystkie potem przyszłe in Republica seymy i ziazdy większey ditionis, postanowiamy; a kto by przeciwko takowemu postanowieniu naszemu teraz i napotym ważył się lubo sam przez się, lub przez subordynowane osoby w większey kupie przyjeżdżać, albo też na stronie gdziekolwiek gerras sprowadzać, albo iakimkolwiek sposobem tranquillitatem ziazdu naszego alterować, przeciwko każdemu takowemu, iako contra hostem, powstać oświadczamy się. Wszakże i tym wszystkim osobom, których albo terazniejszy actus confederationis citavit ogłosić, albo s kup braterskich wojewodztwa ogłaszać będą, i którym sprawić się w tych że sądach będzie należało, securitatem omnem personarum et vitae, poki się nie usprawiedliwią, waruiemy, i ieżeliby też kto z ludzi prywatnych bez konsensu Rzplitey zaciągać poważał, nie telo każdego takiego pro hoste partiae mieć chcemy, ale też i zaciągi ludzi takowych prywatnych znosić deklaruiemy.

„Już tedy akty tak konfederacyi ieneralney, iako i diplomatice od iego król. mci, pana naszego miłościwego, danego, i terazniejszego recessu naszego, aby imé pan marszałek, ręką swą podpisawszy et in unum wolumen złączywszy, do akt grodzkich Lubelskich dla wiadomości wszystkich wojewodztw iako nayprędzey podał autentice, zlecamy; panow zaś grodzkich, aby każdemu requiremucemu, mianowicie deputatom; quam citissime ekstrakty sine depectatione, więcey od ekstraktow zapieczętowanych nad złotych 9 nie biorąc, sub poena sessionis turris per sex septimanas w każ-

dym sądzie sine appellatione decernenda, iniungimus. Działo się w obozie pod Lublinem, we czwartek, w wilią św. Marcina, roku 1672.

Stephan Stanisław Czarnecki,
marchałek koła rycerskiego, pisarz
pólny koronny.

Originalia vero tam supra scriptae confederationis, quamquam diplomatis et recessus idem illustris ac magnificus offerens ab officio praesenti recepit, de quibus sibi extraditis quietat praesentibus.

Przysięga iasnie oświeconego króla imci Michała.

Przysięgam Panu Bogu wszechmogącemu, iż odebrawszy rzetelne dowody od Rzeczypospolitey i państw, od Boga sobie powierzonych, nie tylko na szczęśliwey elekcyi i koronacyi naszej, ale i pod ten czas, gdy w polu zostająca Rzeczpospolita konfederacyę ninieyszą dysponowawszy, poniekąd prawem swoim oyczystym na zaszczyt chwały Bożey i obrony maiestatu naszego sprzysięga się i sprzysięgła, tedy i my wzajemną miłością ku poddanym nagrodzić przyrzekamy obowiązkiem przysięgi od nas, tak na elekcyi, iako koronacyi naszej uczynionej, iż tę konfederacyę podług ley punktow i opisania, tudzież od nas świeżo dane dyploma stanowi Korony i W. X. Litewskiego mane tenebimus i tey Rzpospolitey in quacunqua fortuna Boska wszechmocność mieć ją zechce, nie odstąpimy, i owszem o zatrzymanie chwały Bożey, praw i swobod tey Rzeczypospolitey od nas poprzysiężonych staranie, zdrowie i wszystkie... (*nponyckæ*) obroniemy, iż tego obowiązku dotrzymamy. Tak nam Panie Boże dopomóż.

*Przysięga imci pana dyrektora koła teneralnego, w pòspòlitym ra-
sesiu obranego die 11 octobra 1672, pod Lublinem.*

Já N przysięgam Panu Bogu w Trojcy Jedynemu sine restrictione mentis, że fideliter na tym urządzie Rzpospolitey służyć

będę, dependencyi ni od kogo, tylko od samey Rzpospolitey mieć nie będę, iura religionis et maiestatis iego król. mci Michała, szczęśliwie nam panującego, et libertatis według praw oyczystych ex mēte Reipublicae manu tenebo, do fakeyi żadnych obcych i domowych i wszystkich iunych in genere aplikować się nie będę, ani żadnych konfederacyi z postronnemi i domowemi, oyczyźnie i panu przeciwnemi, mieć i przyimować nie będę, i owszem kto by kolwiek chciał concutere ochotę i wiarę moie panu i Rzeczypospolitey, ten publicare obowiązuię się, i na co consensu całej Rzpospolitey nie będzie, tego czynić ani pisać będę i nikomu nie dopuszczę; a w tym urzędzie neque favore, neque odio uwodzić się nie będę, i wszystkim malevolis regi et Reipublicae contrarius będę. Tak mi Panie Boże dopomóż.

Przysięga imciow xięży biskupow.

Ja N przysięgam dobrowolnie Panu Bogu wszechmogącemu, w Troycy Sw. iedynemu, że przy chwale Bóżej, honorze kościołow świętych, dostoięństwie króla imci pana naszego miłościwego Michała, nami wolnie obranego i koronowanego, całosci Rzpospolitey, przy obronie wolney elekcyi i praw duchownych i szlacheckich stawać będę, do uspokojenia Rzpospolitey tam ab intra, quam ab extra, według moiey senatorskiey przysięgi, szczerzę, życziwie concursam et contribuam według teraznieyszey zgody, i iezelibym kogo wiedział, co by miał contra Rempublicam i przeciwko iego król. mci, wolney iego elekcyi, przeciwko prawom, wolnościom i swobodom naszym commoliri, takowego każdego wyiawić przed Rzpospolitą obliguię się, nie folguiac w tem żadney przyiaźni i krewności; corrupcyi żadnych nie brałem i brać nie będę, ani praktyk konfederacyi przeciw oyczyźnie i wolności szkodliwych czynić z nikim nie będę i nie czyniłem; a tę przysięgę fideliter, sine ulla restrictione mentis et sine spe dispensationis, in omnibus punctis zachowam. Tak mi Panie Boże dopomóż.

Przysięga panów senatorów świeckich i innych obywatelów stanu rycerskiego.

Ja N przysięgam Panu Bogu w Trojcy Sw. iedynemu, że za chwałą Bożą, honor kościołów Bożych, za dostoięństwo i zdrowie ięgo król. mci Michała, panującego nam, wolnie obranego i koronowanego, i za całość Rzeczypospolitey, przy obronie wolney elekcyi i praw szlacheckich, przeciw każdemu nieprzyjacielowi zdrowie moie i krew moię poświęcać i ważyć będę, i z teraznieyszey konfederacyey tak długo rozieżdzać nie będę, poki od wszelkich niebespieczeństw i nieprzyjaciół oycyzna cała ab intra uspokoiąna nie będzie, trwać zaś i nie rozelwować się z woyska tego konfederacyi i onę manu tenere obowiązuję się, poki ab extra uspokoiąna Rzeczpospolita nie będzie; każdego przy teraznieyszey zgodzie, dobrze pospolitym ruszeniu, obowiązkowi braterskiemu i konfederacyi ieneralney ieślubym postrzegł przeciwnego, wydać i obiawić, nie folgując krewności ani przyiaźni, powinien będę, imie każdego takiego skazać, iako nieprzyjaciela postronnego; corrupty żadnych nie bralem, i brać nie będę, ani praktyk konfederacyi, panu, oycyznie i wolności szkodliwych, czynić nie będę i nie czyniłem, a tę przysięgę, ieden przy drugim w braterskiey miłości stoiąc, sine restrictione mentis et spei dispensationis, sprawiedliwie zachowam. Tak mi Panie Boże dopomóż.

ПРИЛОЖЕНИЕ.

1) *List Pana Jezusa Nazarańskiego, króla Judzkiego* *).

Te słowa Boże święte na ten świat zesłane od samego Pana Lwowi papieżowi, a Lew papież posłał bratu swemu królowi na przeciwko nieprzyjaciółom onego, i ten list taką moc ma: gdy onego, kto czyta albo onego słucha, tedy ten człowiek na dzień 10000 grzechow odpustu ma i na każdy dzień żadna zła rzecz nie zaszkodzi; także jeśli będzie brzemienną niewiasta, a ten przy sobie list będzie mieć, dziecię lekko porodzi, i ktokolwiek przy sobie mieć będzie, ten nieprzyjaciół swoich zwycięży, ani ogień, ani strzała, ani kula i żadne orężę onemu nie zaszkodzą. Jezus Chrystus Jerozolimski, bądź zemną i nademną obrońcą moim najmocniejszym, mnie strzeż we dnie i w nocy i na każdą godzinę od wszego złego i od szatana szkaradnego; iako objawił Pan Bóg te słowa swe święte i mnie, słudze swemu, raczył oświęcić od grzechu i wszelakiej nieczystości, Ty mnie dopomóż Ojczy, Syne i Duchu Święty.

List ten jest znaleziony w ziemi Bytańskiej¹⁾, na górze Oliwney, przed obrazem świętego archanioła Michała zawieszony był, i nikt go nie widział, na czym był zawieszon; a kto by onego chciał przeczytać, tedy sam się onemu zaraz spuścił i zbliżył się. A był napisan złotym pismem, temi słowy mówiąc:

*) Этотъ и слѣдующій апокрифы въ изд. Войцискаго помѣщены среди лѣтописныхъ извѣстій 1660 года.

1) Въ изд. Войц. ошибочно: *Brytańskiej*.

„Ja Jezus Chrystus przykazać wam i objawiam mocą bóstwa swego, abyście dni niedzielne święcili, robot żadnych nie robili, ani ogrodnych rzeczy na pokarmy nie kopali, bogactwa zbytecznego nie zbierali, ubogim dawali tu na tym świecie. Dałem wam sześć dni na roboty, a siódmy odpocząć i święcić przykazałem onego, i przykazać też wam. I objawiam wam, iż was będę karał głodem i poszlę na was miecz ostry; w ten czas wstanie król na króla, pan na pana, miasto na miasto, i tak wielkie przelanie krwi na ziemi między ludźmi będzie, i w tym strachu skończy się świat. Jeszcze będę was karał gromem, błyskawicą ognistą dla tego, żebyście poznali gniew mój na sobie, iż przykazania mego nie pełnicie. Upominam też was w dnie niedzielne do kościołow i cerkwi chodzić, złych uczynkow nie czynić; a jeżeli tego nie spełnicie, tedy przypuszczę na was ptastwo srogie i dziwne, tęcze i proch, z którego prochu przypuszczę powietrze między wami. Przykazać wam, abyście w soboty po nieszporach w robotach przestawali dla przyczystey mojej miłej Bogarodzice; bo gdyby Matka moja za was nie prosiła Pana Boga, tedy dawno byście poginęli za bezzakoństwo wasze; a niedziele potwierdzajcie, młodzieńce i dziewice do cerkwi i kościoła chodźcie, ojcow, matek i bliźnich swoich szanujcie, świadectwa kłamliwego wystrzegajcie się, jałmużnę ubogim dawajcie, za co Ja dam wam królestwo niebieskie, pokoj wieczny i odpuszczenie grzechow. Przykazuje wam przez proroki i apostoły, cherubiny i serafiny, iż Ja, prawdziwy Chrystus, Syn Boży, mocą bóstwa Swęgo ten list pisał, a który by człowiek temu listowi nie wierzył, tedy takowy będzie przeklęty i potępiony z niewiernymi i umrze nagłą śmiercią. Przykazuje też wam: który człowiek z was ten list przy sobie będzie mieć i nosić, dawaj że on i innym czytać, tedy będzie zbawienie duszne miał i męki wieczney ujdzie, ani grom, ani błyskawica onemu nie zaszkodzi.—Ja Jezus Chrystus, syn Boga żywego i z czystey Maryi Panny Dziewicy narodzony“.

Racz mi oświadczenie podać tego listu, w roku od narodzenia Jezusa Chrystusa 1599, miesiąca maja 1 dnia. Święty Jane, Chrze-

ścicielu Pana naszego Jezusa Chrystusa w Jordańskich strumieniach, i mnie racz też grzesznego ochrzcić, aby mnie szkaradni diabli nie zaszkodzili. Święty ojciec Mikołaju, dopomóż mnie, gdyż ty prędki pomocnik w każdym utrapieniu, ubłagaj, umodl Jezusa Chrystusa za mnie grzesznego. Amen.

2) *Sen Przenajświętszey Panny.*

Zasnęła była Przenajświętsza Panna Bogarodzica w Brytanii (*Bytanii?*), na górze Oliwnej, i przyszedł go Niey Pan Chrystus Jezus, syn Oney najmilszy, i mówi: „Matka moja najmilsza, spisz li, albolli słyszysz?” I mówi: „Spałam, alem się ocknęła, i śni mi się dziwny sen o Tobie: widziałam Cię w ogroju pojmanego i związanego, przed Annasza, Kajfasza, Piłata, Heroda przywiedzionego, u słupa przywiązanego, z Twey świętey głowy krew strumieniami płynęła, a Twoje przenajświętsze ciało iak skorupa sie padało“.—„Matko moja, prawdziwy ten sen. Kto ten list będzie miał abo przy sobie onego nosić będzie, ten łaską Moją i przyjaźń od wszystkich ludzi będzie miał i duszy odpuszczenie grzechow, a przy onego śmierci Sam będę, i Ty, Matko Moja najmilsza, ze wszystkimi anioły, i duszę onego weźmiesz do królestwa niebieskiego; a kto tego listu żąda, ten zbawienie wieczne otrzyma“.—Panu i Bogu naszemu cześć i chwała na wieki wiekow, amen.—Pisano ten sen albo list pod rokiem 1546, miesiąca augusta 25 dnia.

УКАЗАТЕЛИ

личныхъ и географическихъ именъ.

І. Имена личныя.

А.

Абази-Баша, начальник Турецкихъ войскъ 79.

Абышъ Станиславъ-Михалъ, хорунжий Гостыньскій, 384.

Авраамій, епископъ Стагонскій, владыка Пинскій и Туровскій, 13.

Аксанъ Михаилъ, подстолій Кіевскій, 101.

Александръ Назимировичъ, Ягеллонъ, король Польскій и великій князь Литовскій, 69, 111.

Александръ Сигизмундовичъ, королевичъ Польскій, 16, 79.

Алексій Михайловичъ, царь, 144, 170, 175, 187, 188, 190, 193, 196, 199, 201, 204—207, 210, 213, 227, 234, 236, 261, 269, 296, 270, 276, 296, 307.

— Его жена, царица, 193.

Алферьевъ (Олифоровъ) Иванъ Васильевичъ, окольничій Московскій, 175.

Альбрехтъ, королевичъ Польскій, номинатъ бискупства Краковскаго 16, 80.

. . . N королевичъ, братъ предыдущаго, бискупъ Плоцкій, 189.

Амуратъ, султанъ Турецкій, 68.

Амуратъ-салтанъ, татарскій вождь, 244, 248, 249.

Апостоль-Щуровскій Павелъ, полковникъ козацкій, 252.

Арсеній, владыка-Львовскій, 1.

Арсеній, игумень Троицкаго Кіево-Печерскаго монастыря, 94
Ахметъ-Баша, визирь Турецкій, 357—358.

Б.

Багатченко Семень, генеральный судья козацкій, 304.

Бази-Баша, начальникъ Турецкихъ войскъ, 14.

Байбуза N, писарь земскій Брацлавскій, 120.

Баковецкій Самуиль, землянинъ Волынскій, 122.

— Его жена Полонія Дзиковна, 122.

Балабанъ Александръ Васильевичъ, староста Тербовольскій, 161.

— Александръ, староста Винницкій, 37.

— Гедсонъ, епископъ Львовскій, 2, 4.

— Діонисій, епископъ Луцкій, потомъ митрополить Кіевскій, 199,
201, 211, 219, 262.

— N, ротмистръ, плѣненный козаками въ Корсунской битвѣ, 98, 180.

Баптиста (Weweliy), Волоскій посоль въ Польшѣ, 42, 50, 51, 53, 56, 58.

Барскій N, сеймовый депутатъ Познанскаго воеводства, 326.

Бартошъ, ксендзъ-іезуитъ, 23.

Баторій Стефанъ, король Польскій, 2, 60, 70, 71, 116.

Батый, ханъ Татарскій, 66.

Беневскій Станиславъ-Казимиръ, писарь городскій Луцкій, потомъ каш-
телянъ Волынскій, воевода Черниговскій, 209, 210, 211, 214,
217, 218—219, 231, 307, 324, 383.

Береженскій N, подчашій, 20.

Бернацкій, воевода Молдавскій, 14.

Бзовскій N, королевскій посланецъ къ Б. Хмельницкому, 106.

Бидзинскій N, стражникъ коронный, 359.

Биронъ N, нѣмецъ на Польской службѣ, 292.

Бистрамъ Станиславъ, шляхтичъ, 122, 286.

— Марина Сосновская, его жена, 286.

Бобицкій Янъ, землянинъ Кіевскій, 87, 118.

— Его жена Елена Олизаровна Ерличъ, 118.

Богунъ Иванъ, козацкій полковникъ Уманскій, потомъ Брацлавскій, 164, 166, 273—274.

Богушъ Филонъ, землянинъ Кіевскій. Его дочь Настасья въ 1-мъ бракѣ за Стефаномъ Бутовичемъ, а во 2-мъ за Кіевскимъ воеводою Адамомъ Киселемъ, 113.

Болганъ N, землянинъ, 118.

— Его жена, дочь Михаила Бутовича, 118.

Болеславъ Храбрый, король Польскій, 66.

Боратынъ N, монетный мастеръ, 285, 291.

Борецкій Іовъ, митрополитъ Кіевскій 7.

— Стефанъ, его сынъ, 9.

Боровицкій Жданъ, войскій Луцкій, 116, 119.

— Томила, его сестра, за Олизаромъ Ерличемъ, 116.

— Богданъ, землянинъ Волинскій, 121.

Боровскій N, шляхтичъ Познанскаго воеводства, 331.

Брожневичъ Лука, генеральный войсковой писарь козацкій, 304.

Брозовскій, монахъ Братскаго монастыря въ Кіевѣ, 143.

Бруховецкій Иванъ, гетманъ козацкій, 276.

Бутовичи, земляне Кіевскіе; ихъ родъ:

— Михаилъ, выходецъ изъ Орды, 112, 115, 118, 119.

— Его жена Огрефина Оберій, 118, 119.

— Димитрій, 112—113, 115, 118.

— Его жена N, дочь Вол. землянина Олехна Злотолинскаго, 112, 118.

— Ихъ сынъ Яцко, хорунжій Кіевскій, 112, 113, 118, и Иванъ, 113.

— Жена Яцка Огрефина Райовна, 113.

— Сыновья Яцка: Данило, Григорій, Семень, Мартиъ и Александръ, 113.

— Дочери Яцка:

— Маруся, за Яцкомъ Головинскимъ, 113, 118.

— Ганна, за Василиемъ Ерличемъ, 113, 114, 118.

— Татьяна, за Петромъ Лобозомъ, 113.

Бутовичи—Варвара, за Львовъ Лесотою; скарбникомъ Кіевскій, 163.

— Семень Яцковичъ, войскій Кіевскій, былъ женатъ на Овдотѣ Дмитровнѣ Елецѣ; 113; 114; ихъ сынъ Стефанъ, женатый на Настасѣ Вогушѣ, 113.

— Мартинъ Яцковичъ, хорунжій Кіевскій, 78, 114; 115; его жена Елена Мпкулінская, 115.

— Ихъ сынъ Павелъ женатый, на Христинѣ Филипповнѣ Стрыболь, 115.

— Сыновья Павла: Михаилъ, Александръ, Яцко и Самуилъ, 115.

— Александръ Яцковичъ, женатый на Томилѣ Бережецкой; 115.

Бутурлинъ Василій Васильевичъ, бояринъ, намѣстникъ Тверской, 175.

Бѣльскій Серафіонъ, игуменъ Кіевского Пустынно-Николѣвскаго монастыря, 93.

Бѣховскій-Прусакъ Войтехъ, земянинъ Познанскій; 120.

— Его жена Н Сосновская, 120.

В.

Важинскій-Прусакъ, земянинъ Познанскій, 120, 122; 286.

— Его жена Марина Сосновская, 120, 122; 286.

— Ихъ сынъ Андрей, женатый на Маринѣ Дзиковнѣ, 122.

Вайеръ (Вейеръ), нѣмецъ, начальникъ артиллеріи въ польскомъ войскѣ. 44, 45, 46.

Вареница Н; козацкій старшина, участникъ заговора Выговскаго, 271, 272,

Варшійцкій Н; канцеляръ Крачовскій, 288, 290—293, 295.

Везѣрскій Н, рейментаръ нѣмецкой пѣхоты и драгоніи въ Польскомъ войскѣ, 255.

Велегорскій Петръ-Юрій, подкоморій Владимирскій, 386.

Вержбовскій Николай, хорунжій Ленчицкій, 384.

— Стефанъ, бискупъ Познанскій, 381.

Вильгорскій Проконъ, земян. Воляньскій; 123.

— Жена его Н, дочь Гервасія Головинскаго, 123.

Виттембергъ, полководецъ Шведскаго короля Карла X, 198, 199, 200, 201, 213.

Вишневецкій князь Михаилъ Александровичъ, каштелянъ Кіевскій, староста Черкасскій и Каневскій, 9, 61, 62.

— Его жена (Раина Могиланка), 61.

— Еремія-Михаиль, ихъ сынъ, воевода Русскій, староста Каневскій, 28, 30, 82, 100, 101, 103, 104, 124, 128, 146, 152, 160, 319.

— Его жена (Гризельда-Констанція, княжна Замојская), 100, 353, 355.

— Сынъ ихъ **Михаиль** Ереміевичъ, король Польскій 189, 317—322, 325—327, 329, 330, 332, 335, 336, 338, 340, 349, 351, 353, 354, 355—357, 359, 362, 369—370, 371—372, 376, 381—389.

— Его жена, сестра Австрійскаго императора, 322, 340, 353, 371, 375.

— Дмитрій Ивановичъ (Байда), 71.

— Дмитрій (Янушевичъ), польный гетманъ, 307, 308, 309, 312, 313, 349, 353.

— Его жена N, 312, и 2-я, княгиня Заславская, 349.

— Константинъ (Янушевичъ), 283, 307.

— Янушъ Константиновичъ, староста Кременецкій, 20.

Владимиръ св., великій князь Кіевскій, 68.

Владиславъ II Ягелло, король Польскій, 67.

Владиславъ III, король Польскій и Венгерскій, 68, 89.

Владиславъ IV, король Польскій, 6, 13—15, 18, 26, 27, 40—44, 53, 55, 57, 59, 73, 77—79, 83, 85, 86, 88—89, 90—92, 97, 99.

— Его 1-я жена, Цецилія-Рената, дочь Австрійскаго императора, 85, и 2-я, франц. принцесса, 86, 88, 90.

Войниловичъ N, ротмистръ кн. Еремія Вишневецкаго, 160.

Волковицкая Оедора, панна, землянка Кіевская, 86.

Волоѣневичъ Самуиль, землянинъ Кіевскій, и его жена Татьяна Ерличовна, 80.

— Янъ, племянникъ І. Ерлича, 177.

Вороничъ Николай, землянинъ Кіевскій, 176.

— Самуиль, чашникъ Кіевскій, 154.

— Филонъ, подкоморій Кіевскій, 82.

— Ѳедоръ, подчашій Кіевскій, 87, 109.

Выговскій Иванъ, писарь, потомъ гетманъ Войска Запорожскаго, наконецъ воевода Кіевскій, 148, 189, 194, 210, 213, 214, 215—219, 223—226, 228—236, 239—240, 242, 248, 252, 271, 272, 275.

— Его жена N, 235.

— Данило, братъ гетмана, полковникъ Быховскій, 169, 194, 236—237.

— Его жена, дочь Б. Хмельницкаго, 237.

Выжицкій N, начальникъ польскаго военнаго отряда, 354.

Выковскій N, шляхтичь, 277.

Г.

Галга (также **Калга**), турецкій полководецъ въ Цецорской войнѣ, 38, 39, 109, 188.

— Керимъ-Герей, салтанъ татарскій, 247, 298, 300—302, 305, 306, 310.

Ганибалъ N, ротмистръ польскій, и его братъ N, „поручникъ“, 9.

— Абрамъ и Николай, убитые козаками подъ Переяславомъ, 119.

Гапоновичъ Германъ, генеральный судья Войска Запорожскаго, 304.

Гаркуша, N, полковникъ козацкій, 150.

Гембултовскій Войтехъ, шляхтичь, 386.

Генрихъ (Валуа), король Польскій, потомъ Французскій, 2, 70.

Геньсеровскій Андрей, староста Радзѣевскій, 384, 386.

- Гербуртъ** N, участникъ „рокоша“ 1606 года, 4.
- Гладкій** (Матвѣй), коз. полковникъ Миргородскій, 148.
- Глѣбовичъ** (Юрій-Карль), воєвода Смоленскій, 153, 154, 187.
- Гнинскій** N, маршалъ коронный (съ 1664 года), 276.
- Гноинскій** Іоаннъ (Янъ), зем. Волынскій, 203, 359.
- Гозиусъ** N, кардиналъ, основатель Краковской академіи, 73.
- Гоголь** (Евстафій), коз. полковникъ Брацлавскій, потомъ гетманъ, 270.
- Гойскій** Романъ, староста Владимирскій, 80.
- Головинскій** Стефанъ, землянинъ, 83.
- Яцко, землянинъ, 113.
 - Его жена Маруся Яцковна Бутовичъ, 113, 118, 122.
 - Ихъ сыновья: Тимошей и Гервасій, 123.
 - Богущъ, сынъ Тимоея, 123.
 - Лукашъ, Стефанъ и Янъ, сыновья Гервасія, 123.
- Голубъ** Юрій, коз. полковникъ Каневскій, 78, 100, 101, 114, 130.
- Его жена Ганна Бутовичъ, 114.
 - Даніилъ, убитый въ Кіевѣ въ 1649 г., 137.
 - Оома, племянникъ І. Ерлича, 287.
 - Марія Корытнская, его жена, 287.
- Гонсѣвскій** (Викентій), польный гетманъ Литовскій, 207, 257, 258, 277.
- N, полковникъ въ Лит. войскѣ кн. Радзивила. 150.
- Горчинскій** N, шляхтичъ, 332.
- Граціанъ** N, претендентъ на Волоское господарство въ 1620 г., 39.
- Гребинка** N, сотникъ козакій, 165.
- Гржибовскій** Теофилъ, подкоморій Щарскій, 386.
- Гржимултовскій** N, каштелянъ Познанскій, 288.
- Грисько**—см. **Чорный**.
- Гродзинскій** Николай, староста Голубскій, 386.
- Янъ шляхтичъ, 355.
- Гроховскій** N. архієпискупъ Львовскій, 17, 26.
- Губъ** Демяиъ и Иванъ, земляне, 122.

- Губъ** Янъ, Юрій и Андрей, сыновья Деяна, 122.
Гулевичъ Сильвестръ, прав. епископъ Перемышльскій, 19.
Гумницкій Самуиль, землянинъ, 122, 285.
— Ганна Николаевна Дзигъ, его жена, 122.
— Ихъ дѣти: Юстина, Теофиля, Александръ, Евфросина, Стефанъ и Маруся, 285 - 286.
Гурскій Стаиславъ, зем. Волынскій, 120.
— Сосновская N, его жена, 120.
— N, полковникъ польскій, 165, 188.
Густавъ, король Шведскій, 75, 123.

Д.

- Даниловичъ** (Станиславъ Ивановичъ), воеводичъ Русскій, 19—20.
Дацно N, козакъ („дейнека“). 282.
Дедешъ-Ага (Дедишъ-Ага), мурза, посоль Крымскаго хана къ польскому королю, 309.
Демиденко Ивагъ, обозный Войска Запорожскаго, 304.
Денгофъ N, коронный подкоморій, 322.
Держановскій (Dzierzanowski) Якубъ, шляхтичъ, 120.
Детыницкій N, посоль къ гетману Дорошенку отъ польскихъ сенаторовъ и гетмановъ, 314.
Дзигъ Николай, землянинъ Волынскій, 120, 122.
— Его жена Овдотья Ярошевна Сосновская, 120, 122.
— Ихъ дѣти: Петръ, Ярошъ, Крыштофъ, Анна, Марина, Полонія, 122.
Димитрій Ивановичъ, царь Московскій (Самозванецъ), 3, 4, 358.
Долгорукий N князь, Московскій воевода, 243, 249, 250.
Домша Стефанъ, господарь Волоскій, 1.
Дорошенко Михайль, „старшій“ Войска Запорожскаго, 7, 72, 89.
Дорошенко Петръ, гетманъ козцкій, 286, 298, 299, 302—306, 308, 309, 310, 313, 314, 320, —321, 324, 340, 341, 354, 355 - 358, 360.

- Дорошенко** N, союзникъ Пушкаренка-сына, 213.
Древинскій Лаврентій, чашникъ Волинскій, 109.
Дрогоевскій Ома, староста Перемышльскій, 3.
Дроздъ N, козацкій полковникъ Брацлавскій, 286.
Дугласъ (и Дукласъ), канцлеръ шведскаго короля Карла X, 198, 200, 201.
Дуна (Го) Константинъ, господарь Молдавскій, 355.
Дурачь N, товарищъ польской хоругви, 306.

Е.

- Евлашевскій** Людвикъ-Казимиръ, каштелянь Смоленскій, 214, 217, 219, 232.
Елена (Ольга св.), вел. княгиня Кіевская, жена Игоря, 67.
Елецъ Дмитрій Федоровичъ, писарь земскій Кіевскій, 113.
— Константинъ, подстолій Кіевскій, 79.
— Федоръ хорунжій Кіевскій, 103.
Еловицкій Савва, землянинъ Волинскій, 121.
— Ганна Андрузская, его жена, 121.
Ерличи, дворяне. Ихъ родъ:
— Прадѣдъ лѣтописца **Плищъ-Юрловъ** Иванъ Тимоѣевичъ, дворянинъ господарскій короля Александра, 111.
— Ганна, его жена, 111—112.
— Василій, ихъ сынъ, 112, 113.
— Ганна Дмитровна Бутовичъ, его жена, 112, 113.
— Ихъ сыновья: Лукашъ, 116.
— Олизаръ, отецъ лѣтописца, 60, 61, 74, 109, 116, 119.
— Томила Боровицкая, его первая жена, 116.
— Катерина Григорьевна Сосницкая—2-я, 116, 119, 168.
— Матвѣй и Григорій, братья Олизара, 74.
— Сыновья Олизара:
— Иоакимъ, лѣтописецъ, 35, 37, 60, 74, 80, 81, 82, 83, 86, 87, 95, 96, 97, 101, 103, 108—110, 116, 117, 121, 137,

- 159, 162, 164, 166, 168, 171, 260 — 261, 267, 277, 279, 285, 287.
- Его жена Марина (Маріана) Войтеховна Рогуская, 80, 121, 260—261.
 - Андрей Олизаровичъ, 83, 117.
 - Иванъ (Янъ) Олизаровичъ, 85, 117.
 - Его жена Христина Ѳедоровна Шашкевичъ, 117, 159.
 - Михайль Олизаровичъ, 95, 117, 164, 168.
 - Его жена Александра Дубская, 117.
 - Матвѣй Олизаровичъ, погибшій въ бою съ козаками, 117, 166.
 - Александръ Олизаровичъ, 117, 168.
 - Дочери Олизара, сестры лѣтописца:
 - Ева, за Павломъ Снитковскимъ, 117, 211.
 - Татьяна, за Еремѣй Тышей-Быковскимъ, 118.
 - Маруша (Магдалина), инокиня Кіево-Печ. монастыря, 83, 118.
 - Варвара, за Даніиломъ Огіемъ-Тышкевичемъ, 118.
 - Елена, за Яномъ Бобицкимъ, 118, во второмъ бракѣ за Андреемъ Пльонскимъ, 101.
 - Настасія, за п. Серновскимъ, 118, 212.
 - Сыновья Іоахима, лѣтописца:
 - Константинъ, 81, 117.
 - Олизарко, 82, 117.
 - Василій, 83, 117, 237, 261.
 - Ярошъ (Геронимъ), 84, 117, 261.
 - Гриць (Григорій), 95, 96, 97, 117.
 - Дочери Іоахима:
 - Катерина, 82, 261.
 - Марина, 84, 86, 261.
 - Ганна, 87, 261, 312.
 - Василій, племянникъ Іоахима („сыновець“), 358—359.

- Маріяна, племянница („сыновица“) его же, за п. Янемъ Лисецкимъ, 267.
- Янъ, другой племянникъ его же, 237, 279. Его жена Новоселецкая 279.
- Жабокрицкій** Александръ, сеймовый депутатъ отъ Брацлавскаго воеводства, 322, 334, 376.
- Ева, землянка Волинская, 308.
- Ждановичъ** Антонъ, козацкій полковникъ Кіевскій, 150, 169, 170, 183, 207, 208.
- Жиромскій** N, маршалокъ, казенный по приговору конфедераціи 1662-го года, 258.
- Жолковскій** Лука, староста Калускій и Переяславскій, 20, 37.
- Станиславъ, гетманъ коронный Польскій, 4, 5, 37, 38, 41, 61, 76.
- Янъ, староста Грубешовскій, 20, 37.
- Журавинскій** N, каштелянъ Белзскій, 58, 59.

З.

- Задзикъ** (Якубъ, канцлеръ коронный, 292.
- Закревскій** Янъ, Чигиринскій полковникъ польскій надъ козаками, 128, 129.
- Заленскій** N, жолнеръ, убитый крестьянами за Днѣпромъ въ 1649 г., 145.
- Замилиховскій**—см. **Зацвилиховскій**.
- Замойскій** Тома, воевода Кіевскій, потомъ канцлеръ коронный, 23, 30, 40, 61, 73, 279.
- Его жена Екатерина Александровна княгиня Острожская, 23, 72.
- Янъ, воевода Сандомирскій, 198, 212, 252—253, 279—280.
- Его жена, французенка, родственница польской королевы, 212, 252—253, 280, 354.
- N, подстолій Львовскій, 278.
- N, шляхтичъ 95.
- Зарудный** Самуиль, козацкій судья войсковой, 217.

Заславскій князь Владиславъ-Доминикъ, 28, 104, 201, 349.

— Его жена, 349.

Заславскій Юрій князь, 20.

— Янушъ князь, 72.

— N..., 72, 361.

Зацвилюховскій (въ текстѣ ошибочно **Замилюховскій**), ротмистръ польскій, комиссаръ для переговоровъ съ козаками, 165.

Збаражскій князь Крыштофъ, конюшій коронный, 38, 74.

— Юрій князь, каштелянъ Краковскій, 41, 77.

Зелинскій, N, посланецъ польскій къ Туркамъ, 51, 53, 56.

Злотницкій N, польскій уполномоченный въ Крыму, 366.

Золотаренко Иванъ, козацкій полковникъ Нѣжинскій, 197.

— Василій, козацкій полковникъ Нѣжинскій, 249.

И. I.

Иванко, писарь козацкій, 187.

Изабелла, королева Венгерская, сестра Польскаго короля Сигизмунда-Августа, 1.

Исаакій (Борисковичъ), епископъ Луцкій и Острожскій, 13.

Исланъ-Гирей, ханъ Крымскій, 300.

Юна, господарь Волоскій, 2.

К.

Казановскій Мартинъ (Николай), гетманъ польный, 20, 41, 79.

— Станиславъ, маршалокъ надворный королевскій, 92, 130.

Казиміръ IV, король Польскій, 67, 68.

Калибеть, мурза Татарскій, 181.

Калиновскій Адамъ, староста Каменецъ-Подольскій и Летичевскій, 38, 39, 41.

— Мартинъ, гетманъ польный, 27, 97, 99, 100, 144, 160—164, 196—198, 199, 207, 253.

— Самуиль (Мартиновичъ), обозный коронный, 161.

Кантемиры, князья Молдавскіе, 73, 75.

- Каплонскій** Герасимъ, полковникъ Чигиринскій, 217.
- Каптый**, паша турецкій, 320, 321.
- Каракаша**, паша турецкій, 51, 52.
- Карвацкій** N, шляхтичъ польскій, 5.
- Карль X** Густавъ, король шведскій, 190, 191, 193, 194, 196, 197, 199, 200, 202, 203, 207, 208, 211, 212, 218, 237—238, 240, 256.
- Карскій** N, шляхтичъ польскій, 9.
- Качковскій** N, депутатъ на сеймъ 1670 г. отъ Познанскаго воеводства, 326.
- Кизимъ**, козацкій сотникъ Кіевскій, 23, 81.
- Кикинъ** Василій Петровичъ, стольникъ царскій, 176.
- Кисель** Адамъ Григорьевичъ, воевода Брацлавскій, потомъ Кіевскій, 28, 29, 99, 106, 114, 123, 125, 128, 137, 138, 141, 142, 145, 153—155, 163, 164, 167, 168—169, 214.
— Жена его Насіася Филоновна Богущъ, въ первомъ бракѣ за Стеф. Бутовичемъ, 113.
- Климовичъ** N, шляхтичъ, 107.
- Кмита** Филонъ, воевода Смоленскій, 119.
N, землянинъ Кіевскій, дѣдъ Филона, 119.
- Кмитичъ** N, полковникъ польскій, 258.
- Ковалевскій** Иванъ, коз. посоль на сеймъ для подтвержденія Гадяцкихъ пактовъ, 217.
- Козаковскій** Вавринецъ, подчашій Ленчицкій, 386.
- Козель** Исаія, игумень Кіевского Пустынно-Николаевскаго монастыря, 141.
- Козловскій** N князь, Московскій воевода въ Кіевѣ, 325.
- Конде (Kondeusz)**, претендентъ на польскій престолъ послѣ отреченія Яна-Казимира, 291, 307, 316, 317, 318, 319.
- Кондрацкій** N, польскій полковникъ, 173.
- Конецпольскій** Станиславъ, гетманъ польный, потомъ коронный 7, 8, 9, 10, 12, 15, 19, 21, 27, 37, 38, 61, 62, 72, 76, 79, 86, 88, 352, 353.

- Александръ, хорунжій коронный, потомъ воевода Сандомирскій, староста Переяславскій и Чигиринскій, 30, 197, 233.
- N, воеводичъ Сандомирскій, 295, 309, 359.
- Конрадъ**, князь Мазовецкій, 66.
- Конскій N**, шляхтичъ польскій, казненный за участие въ конфедераціи 1616 года, 5.
- Контскій N**, шляхтичъ польскій, осужденный конфедераціей въ Щебрешинѣ въ 1672 г., 376.
- Копецъ Жигмунтъ**, землянинъ Кіевскій, 86.
- Копинскій Исаія**, митрополитъ Кіевскій, 92—93.
- Копыстенскій Захарія**, архимандритъ Кіево-Печерскій, 74.
- Корецній князь Самуиль Іоахимовичъ**, 5, 37, 38, 61, 62, 80, 117.
- Его жена, дочь Еремін, господаря Волоскаго, 61.
- Карль (Янъ), его братъ 38.
- Самуиль (Карль), 146.
- N, хорунжій коронный, 30.
- Корженевскій N**, староста Косянскій, 386.
- Корчовскій Адамъ**, землянинъ Кіевскій, 85.
- Корыцинскій Францишекъ**, стольникъ Краковскій, 384, 386.
- Корыцній N**, посоль королевскій къ крымскому хану, 165, 176.
- Косовъ Сильвестръ**, митрополитъ Кіевскій, 95, 126, 138, 211.
- Коссаковскій Казимиръ**, подсудокъ Брацлавскій, 153.
- Котовскій N**, польскій шляхтичъ, 277.
- Красинскій Альбрехтъ**, воевода Мазовецкій, 381.
- Красносельскій Олехно**, землянинъ Брацлавскаго воеводства, 118.
- Его жена N Михайловна Бутовичъ, 118.
- Крептовскій Янъ**, ловчій Кіевскій, 171, 211.
- Кривоносъ Максимъ**, полковникъ козацкій, 28, 29.
- Криницній N**, товарищъ польской хоругви, 58.
- Янъ, землянинъ Кіевскій, 84.
- Кропивницкій Михайль**, подсудокъ Брацлавскій, 123.
- Овдотья Головинская, его жена, 104, 119, 123.

Крупецкій Афанасій, єпископъ Перемышльскій, 19.

Куликовскій N, шляхтичъ, 20.

Куневскій N, землянинъ Волянскій, 120.

— Софія Сосновская, его жена, 120.

Куропатвинскій Андрей, шляхтичъ польскій, 383.

Куропатницін Іеронимъ, шляхтичъ польскій, 384.

Къменіанушъ, гетманъ Венгерскій, потомъ король, преемникъ Ракоци, 208, 209, 212.

Л.

Ласко (Криштофъ), козацкій полковникъ, 240—241.

Лашъ Самуиль, стражникъ коронный, 7, 8, 9, 22, 87, 88, 114, 130.

— Его жена N, 87—88.

Левъ Стефанъ, ловчій Новгородъ-Сѣверскій, 101, 102.

Лесота Левъ, скарбникъ Кіевскій, 113.

— Варвара Яцковна Бутовичъ, его жена, 113.

Лещинскій Вацлавъ, крайчій коронный, полковникъ королевскій, 299, 354, 365.

Линевскій (Янъ), ротмистръ королевскій, 177.

Липскій Андрей, бискупъ Луцкій, подканцлеръ коронный, 40, 41, 109.

Лишка Криштофъ, землянинъ Кіевскій, 78, 80, 114.

— Его жена Елена Бутовичъ, во 2-мъ бракѣ за Юріємъ Пузыной, 80, 84, 95, 113, 114.

— Ихъ дочь Катерина, 84, 114.

Логофеть Стефанъ, господарь Молдавскій, 167, 173.

Лопухинъ Иларіонъ Дмитріевичъ, думный дьякъ, 176.

Лупула (Луповъ) Василій, господарь Волошскій, 86, 167, 168, 171.

— Жена его N, 173.

— Марина, ихъ дочь, за Литовскимъ гетманомъ княземъ Янушемъ Радзивиломъ, 86.

Луцевскій N, каштелянъ Подляшскій, 361.

Лысаковскій N, староста Павлочскій, 262.

Любовицкій Янъ-Францишекъ, каштелявъ Волинскій, 254, 258, 324, 364.

Любомирскій Станиславъ, староста Сендомирскій, участникъ Цецорской войны, 40.

— Станиславъ, воевода Краковскій, 99, 130.

— Юрій-Себастьянъ Станиславовичъ, воеводичъ Краковскій, гетманъ польный, маршалокъ коронный, 73, 207, 208, 243—245, 247, 248, 251, 276, 277, 279, 280, 283-285, 287, 288, 290—292, 295, 333, 338.

— Юрій-Доминикъ, воевода Краковскій, 359.

Лянцкоронскій Станиславъ, каштелянъ Каменецкій, потомъ воевода Брацлавскій, затѣмъ Русскій, 30, 178, 179, 185.

— N, гетманъ польный (1654 г.), 189, 196—198.

М.

Малинскій N, владѣлецъ с. Верба, на Волини, 309.

Махметъ-Гирей, ханъ Крымскій, 300, 302.

Маховскій Себастьянъ, полковникъ польскій, 166, 268, 269, 271—273, 293, 294, 302, 305, 336.

Мецѣльскій Владиславъ, мечникъ Калишскій, 386.

Мигалы, православные мѣщане Львовскіе, 3, 26.

Микулинскій Гордѣй, земянинъ, 115.

— Елена, его дочь, за п. Мартиномъ Бутовичемъ, 115.

Мирошъ N, ротмистръ польскій, 187.

Михаиль Θεодоровичъ (Филаретовичъ), царь Московскій, 78, 175.

Млодзяновскій N, шляхтичъ, 145.

Мнишекъ N, воевода Русскій, 4.

— Марина, его дочь, жена Самозванца, 4.

-- N, староста Львовскій, 26.

Могила Симеонъ, воеводичъ Молдавскій, потомъ господарь Волошскій, 14.

- Іеремія, господарь Волошскій, 61.
— Райна, его дочь, за кн. Михаиломъ Вишневецкимъ, 61.
— Петръ, митрополитъ Кіевскій, 13—14, 85, 86, 92—95.
— Мойсей, его братъ, господарь Молдавскій, 94.
Морскій N, королевскій посланецъ къ Б. Хмельницкому, 106.
Морштынъ N, подскарбій коронный, 325, 326, 331.
Мураньскій N, переводчикъ при дворѣ Крымскаго хана, 367.
Мустафа, дядя турецкаго султана Османа, 60.
Мыщинскій, полковникъ польскій, 10.

Н.

- Наливайко** Северинъ, гетманъ козацкій, 3, 71.
Наркевичъ Юрій, бояринъ Волинскій, 111.
— N, шляхтичъ, 276.
Нащокинъ N, бояринъ Московскій, 261.
Небаба Мартынъ, козацкіи полковникъ Черниговскій, 150.
Невѣровскій N, шляхтичъ Литовскій, 277.
Немира N, землянинъ Кіевскій, 119.
Немиричъ Іосифъ (внукъ предыдущаго), судья земскій Кіевскій, 119.
— Юрій, подкоморій Кіевскій, 83, 199, 210—211, 219, 232, 244.
— Александръ, 103.
Нечай (Данило?), полковникъ козацкій, 107.
Новомѣйскій Іеронимъ, стольникъ Сохачевскій, 383.
Нурадинъ, султанъ Крымскихъ татаръ, 336.

О.

- Обидинскій (Obiedziński)** N, шляхтичъ, 355.
Обуховичъ (Обухъ) Теодоръ, польскій воевода Смоленскій, 187, 193.
Огій-Тышкевичъ Данилъ, землянинъ Кіевскій, 118.
— Его жена Варвара Олизаровна Ерличъ, 118.

Одрживольскій Янъ, каштелянъ Черниговскій, староста Винни-
кій, 161.

Олизаръ Янъ, сеймовый депутатъ отъ Кіевскаго воеводства, 322,
334, 376.

Олизаръ-Волчкевичъ (въ текстъ ошибочно: **Володневичъ**) Людвигъ,
земянинъ Кіевскій, 86.

Олиферовъ—см. **Алферьевъ**.

Ольга—св. **Елена**.

Ольшевскій Андрей, бискупъ Хелминскій, подканцлеръ коронный,
357, 358.

Опалинскій N, воеводичъ Познанскій, 326.

— Янъ, воевода Калишскій, 384.

— N, шляхтичъ польскій, 4.

Опара Степанъ, козацкій гетманъ, 286.

Опоровскій, ротмистръ польскій, 45.

Орачевскій Гаврилъ, шляхтичъ, 384, 386.

Орендаренко (Оренда) Тимошъ Михайловичъ, гетманъ козацкій, 13,

Османъ, султанъ Турецкій, 39, 42, 43, 45, 46, 47, 49, 52—54
55, 59, 60.

Оссолинскій Юрій, канцлеръ, 90.

— N, шляхтичъ, 265.

Острижницкій N, ротмистръ, директоръ конфедерации 1665 года, 283.

Острожскій Константинъ Ивановичъ, князь, каштелянъ Виленскій,
воевода Троцкій, гетманъ великій Литовскій, староста Луцкій,
Винницкій и Брацлавскій, маршалокъ земли Волынской, 70, 112.

— Сынъ его Константинъ (Василій) Константиновичъ, воевода Кіев-
скій, староста Владимирскій, маршалокъ земли Волынской, 72.

— Сыновья послѣдняго: Янушъ Константиновичъ, воевода Волынской,
потомъ каштелянъ Краковскій, 72, 361.

— Александръ Константиновичъ, воевода Волынской, 18, 71.

— Жена его Анна Костчанка, 18, 74.

— Сыновья ихъ: Константинъ и Янушъ Александровичи, 71—72.

- Дочери: Анна-Алонзія, за Виленскимъ воеводою Каролемъ-Яномъ Ходкевичемъ, 18, 72, 74.
 - Екатерина, за Томашемъ Замоискимъ, воеводою Кіевскимъ, потомъ подканцлеромъ и канцлеромъ короннымъ, 23, 72.
 - Софія, за Станиславомъ Любомирскимъ, воеводою Краковскимъ, 72.
- Остророгъ** Николай, подчашій коронный, 28, 30.

II.

- Павлюкъ (Буть)** Павелъ Михайловичъ, гетманъ козацкій, 22, 23, 81.
- Павша** Симонъ, полковникъ Литовскаго войска, 195.
- Паисій**, епископъ Холмскій и Белзскій, 13.
- Паковскій**, шляхтичъ польскій, 9.
- Пармовскій** Стефанъ, каштелянъ Ковальскій, 330.
- Паць** Крыштофъ, канцлеръ Литовскій, 258.
- N, гетманъ Литовскій, 316.
 - N, воеводичъ Витебскій, 55.
- Пекарскій** Янъ, шляхтичъ, покушавшійся на жизнь короля Сигизмунда Ш, 40, 41, 109.
- Петриковскій** Спытекъ, подкоморій Бреско-Куявскій, 386.
- Писарскій** N, шляхтичъ польскій, 315.
- Плетенецкій** Елисей, архимандритъ Кіево-Печерскаго монастыря, 74.
- Подкова** Иванъ, гетманъ козацкій, 2, 71.
- Подляскій** N, начальникъ кварцянаго войска на Украинѣ, 360.
- Полоченко**, Кіевскій мѣщанинъ, 126.
- Полубинскій** N, князь, 283, 284.
- Поповичъ** Иванъ, козацкій полковничъ Паволоцкій, потомъ священникъ, и снова полковникъ, 262- 263, 266.
- Потоцкій** Николай Якубовичъ, воевода Брацлавскій, гетманъ польный, каштелянъ Краковскій, гетманъ коронный, 21, 22, 27, 81, 97, 99, 100, 128, 129, 139 -141, 143, 145, 146, 154, 160, 161, 275, 278, 352.

- Павелъ Стефановичъ, каштелянъ Каменецкій, 8.
- Петръ Николаевичъ, староста Каменецкій, 164.
- Петръ N, воеводичъ Брацлавскій, 191—192.
- Станиславъ, воевода Подольскій, Краковскій, гетманъ польный, потомъ коронный, 164, 183, 189, 192, 196 - 198, 207, 208, 209, 211, 235, 239, 244, 245, 247, 248, 268, 275, 276, 295, 352.
- Стефанъ Николаевичъ, староста Нѣжинскій, 98, 140.
- Щастный, воевода Сѣрадскій, 379, 381.
- Потѣй** Ипатій, епископъ Владимирскій и Брестскій, 2.
- Пражмовскій** Николай, канцлеръ коронный, примасть, архиепископъ Гнѣзненскій, 263, 274, 276, 280, 285, 290—293, 295, 297, 309, 310, 316, 317, 318, 319, 355, 359, 362, 376—377.
- Его родной братъ N, воевода Плоцкій, 377.
- Другой братъ N, хорунжій надворный, 377.
- Пржеемскій** (Пржіемскій) Сигизмундъ, писарь коронный,
- Проскура** (Суццанскій) Феодоръ, писарь земскій Кіевскій, 96.
- Пршыемскій** N, хорунжій Калишскій, 326, 331.
- Пузыны** - князья, въ XVII ст. утратившіе титулъ:
 - Андрей (съ Козельска), городничій Кіевскій, 353.
 - Михаилъ (братъ епископа Аѳанасія), подсудокъ земскій Кременецкій, 306, 308, 355.
 - Его братъ Юрій, подкоморій Владимирскій, 80, 84, 114. Его жена Елена Бутовичевна, вдова по Кръштофу Липскѣ, 80, 84, 114.
 - Константинъ, его сынъ, 171—172.
 - Юрій, племянникъ („synowiec“) предыдущаго Юрія, и жена его Катерина Липчанка, 84, 114.
- Пулатчій** Демянъ, генеральный асаулъ козацкій, 304.
- Пушкаренко** Мартынъ, полковникъ Полтавскій, 213.
 - Сынъ его (Кирилл?), 213.
- Пясочинскій** Александръ, каштелянъ Кіевскій, 86, 274.
 - Казимиръ, ротмистръ польскій, 169, 237—238.

Р.

Рагоза (Рогоза) Михаилъ, митрополитъ Кіевскій, православный, потомъ уніать, 2.

— Самуиль (?), 249.

Радзивиль Альбрехтъ Станиславовичъ, подканцлеръ и потомъ канцлеръ Литовскій, 212.

— Богуславъ, конюшій Литовскій, 199.

— Янушъ Криштофовичъ, гетманъ польный Литовскій, потомъ воевода Виленскій и гетманъ великій, 86, 129, 136, 150, 151, 152, 153, 193.

— Его жена Марина, дочь Молдавскаго господаря Василія Лупулы, 86.

— N, женившійся на вдовѣ князя Доминика Заславскаго, 213.

Радзѣвскій Геронимъ, подканцлеръ коронный, 190, 198, 256, 257, 296.

— Сынъ его N, 296.

Радогощскіе Дмитрій и Климеатій, земляне Волынскіе, 119.

Радуль, господарь Молдавскій, 50.

Раночій Георгій, король Венгерскій, 144, 167, 170, 171, 173, 186, 207, 208, 209, 212, 218, 251.

— Его мать и жена, 208, 210.

Рей N (?), 258.

Рогальскій Станиславъ, шляхтичъ, 386.

Рогускій Войтехъ, войскій Летичевскій, 80, 117.

— Маранна, его дочь, за Іоахимомъ Ерличемъ, 80, 117.

Рожанскій Казимиръ, подкоморій Подольскій, 384.

Рокитницій Якубъ, хорунжіи и староста земли Добринской, 383.

Ромашкевичъ N, шляхтичъ, плѣнникъ въ Крыму (1654 г.), 180, 181.

Ромодановскіе князья Андрей Григорьевичъ и Григорій Григорьевичъ, окольничій, 214, 219, 254, 255, 269, 273, 309.

- Рончевичъ** N, ксендзъ, утопленный въ Кіевѣ въ 1649 г., 126.
Русиновскій N, шляхтичъ, 44.
Рутскій Іосифъ-Веніаминъ, уніатскій митрополитъ, 13.
Рыкальская N, „панна замордованная хлопами“ въ 1650 г. въ дер.
Кошовой, 145.

С.

- Сагайдачный** Петръ Конашевичъ (Конановичъ), гетманъ козацкій, 6
40, 46.
Самченко (Сомко) Якимъ, козацкій полковникъ Переяславскій, наказ-
ный гетманъ, 253.
Сангушко-Коширскій Адамъ-Александръ, воевода Волынскій, 164,
169, 172.
Сапѣга N, гетманъ Литовскій († 1636 г.), 20.
— Александръ, староста Оршанскій, 55.
— Левъ-Казимиръ, подканцлеръ Литовскій, 199.
— Павелъ-Янъ, гетманъ Литовскій, 207, 240, 242.
— Янъ, писарь польный, плѣненный въ Корсунской битвѣ, 98, 232,
251, 275, 306.
— Янъ, ротмистръ польскій, 209, 248.
— Крыштофъ, ротмистръ польскій, 174, 180.
Сарбѣевскій Станиславъ, староста Грабовецкій, 204, 206.
Сарновскій N, землянинъ, 118, 212.
— Жена его Настасья Олизаровна Ерличевна, сестра лѣтописца, 118,
212.
Свидерскій N, маршалокъ конфедераціи войска польскаго въ 1662 г.,
253, 254, 264, 265.
Свирскій N, ротмистръ польскій, плѣненный шведами въ 1650-хъ
годахъ, 213.
Секошь (Секѣшъ), гетманъ Ракоція, 208, 209.

- Семѣнскій Стефанъ**, шляхтичъ, 386.
- Середа N**, ротмистръ польскій, 165.
- Сигизмундъ I**, король Польскій, 70, 111, 334.
- Сигизмундъ-Августъ**, король Польскій, 2, 70.
- Сигизмундъ III**, король Польскій, 2, 39, 40, 67, 71, 77, 78, 92, 310.
- Констанція королева, его жена, 77.
- Силичъ Никодимъ**, монахъ Кіево-Печерскаго монастыря, 94.
- Сильницкій (Сельницкій) Гавріиль**, каштелянъ Черниговскій, 364, 383.
- Синявскій Іеронимъ**, староста Львовскій, 28, 30, 98, 100, 128, 142.
- N. хорунжій коронный (1673 г.), 359.
- Сирко Иванъ Дмитріевичъ**, кошевой атаманъ Запорожскій, 272, 275, 286, 299.
- Братъ его N, убитый въ битвѣ съ Поляками въ 1664 г., 275.
- Сицинскій Станиславъ**, судья Перемышльскій, 386.
- Стефанъ, писарь гродскій Саноцкій, 386.
- Снарбекъ-Боровскій Симонтъ**, шляхтичъ, 384.
- Снарбинскій Рафаиль**, староста Корытенскій, 386.
- Скрентовскій N**, поручикъ польскій, 299.
- Скупскій N**, ксендзъ, утопленный кіевлянами въ 1649 г., 126.
- Скурашевскій N**, хорунжій Познанскій, 326.
- Слешинскій Янъ**, шляхтичъ, 145.
- Смяровскій N**, королевскій посоль къ Б. Хмельницкому, 127.
- Снитовскій Павелъ**, землянинъ, 95, 117.
- Жена его Ева Олизаровна Ерличовна, сестра лѣтописца, 117, 211.
- Ихъ дѣти: Стефанъ, Ипполитъ, Филонъ, Сильвестръ, Ѳеодоръ и дочь Александра, 118, 211.
- Собѣскій N**, воеводичъ Люблинскій, посоль къ Турецкому султану въ 1622 г., 58, 59.

- Станиславъ, староста Красноставскій, 74, 161, 162.
- Янь, хорунжій коронный, гетманъ польный затѣмъ, коронный, впоследствии король Янь III, 248, 267, 268, 270, 280, 289, 295, 297, 298, 299, 300—304, 309, 312, 315—318, 326, 340, 341, 349, 353, 354, 359, 361, 362.

— Его жена, вдова Яна Замойскаго, 280.

Соколовскій Андрей, земляничъ, 115, 201.

— Жена его Елена Александровна Бутовичевна, 95, 115.

— Дочь ихъ N, „порванная“ жена Лукаша Хмелецкаго, воеводича Кіевскаго, 84, 115.

Сосницкій Григорій, земляничъ Волинскій, 119, 121.

— Андрей, его сынъ, женатый на Настасьѣ Байбузовнѣ; ихъ дѣти: Вацлавъ (чернецъ), Даніилъ, Николай и Андрей, 119, 120. —

— Ярошъ, другой сынъ Григорія; жена его Марина Жабокрицкая, вдова по Холоневскомъ, 120, 122.

— Катерина, дочь Григорія, за Олизаромъ Ерличемъ, 119.

Сосницкій Ермола, земляничъ Волинскій; его дочь Полонія за п. Моржковскимъ, 121.

Стадниціе, паны въ Галличинѣ, 3, 4, 5.

Стахурскій N, польскій комендантъ Бѣлоцерковскаго замка, 303.

Струсь N, староста Хмельницкій, плѣненный на Цепорѣ, 37.

Стрыбыль Абрамъ, земляничъ Кіевскій, 159.

— Миколай и его жена Ганна Литынская, 84.

— Павелъ и его жена Магдалина (Христина) Степановна Бутовичевна, и дѣти ихъ: Стефанъ, Ганна, Софья и Евфросинія, 114.

— Стефанъ и его жена Ганна Олизаровна Ерличъ, 146, 162.

— Филонъ, чашникъ Кіевскій, 79.

— Филиппъ (Филонъ?), 115.

Сулима Самойло, гетманъ козацкій, разорившій Кодакъ, 17, 18, 23.

Сулиманъ-ага, крымскій посолъ, 187.

Сулименко N, козацкій старшина, участникъ заговора Выговскаго, 271.

- Суловскій** N, шляхтичъ, плѣнникъ въ Крыму, 180.
Суходольскій N, начальникъ польскаго военнаго отряда, 187.
Сциборъ и Сурма, шляхтичи, казненные въ 1616 г. за участіе въ конфедераціи.

Т.

- Тарасъ (Трасило)**, гетманъ козацкій, 8; 12.
Тарновскій Себастьянъ, подсудокъ Брестъ-Кувявскій, 386.
Терлецкій Кирилль, епископъ Луцкій и Острожскій, 2.
Тетеря Павелъ Ивановичъ, полковникъ, потомъ гетманъ козацкій, 258, 262, 265, 266, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 286.
Тисаровскій Іеремія, епископъ Львовскій, 13, 26.
Тогай-бей, мурза Перекопскій, 29.
Томашикъ Василій, козакъ, участникъ возстанія Павлюка, 23.
Трембчинскій N, шляхтичъ, 332.
Тризна Іосифъ, архимандритъ Кіево-Печерскій, 95, 137, 138.
Трубецкой князь Алексѣй Никитичъ, бояринъ, намѣстникъ Казанскій, 233.
Тучаницкій Николай, коморникъ граничный Кіевскій, 86.
Тычинскій N, стольникъ Иновроцлавскій, 326.
Тыши (также **Тыши-Быковскіе**), земляне Кіевскіе:
— Еремія, 80, 81, 95—96, 118, 149.
— Жена его (2-я) Татьяна Олизаровна Ерличовна, вдова по Сам. Волоткевичу, сестра лѣтописца, 80, 84, 95, 118, 149.
— Адамъ, ихъ сынъ, 96.
— Оедоръ, 85.
— Явъ, 160.
— Софія Тышанка, „панна“, монахиня Кіево-Печерскаго женскаго монастыря, 83.
Тышкевичъ Криштофъ, староста Житомирскій, потомъ воевода Черниговскій, 101, 163, 164, 243.

— Янушъ (з Логойска), староста Святинскій, потомъ воевода Кіевскій, 38, 83, 88, 101, 102, 104, 124, 130.

Ф.

Фирлей Андрей Андреевичъ, каштелянъ Белзкій, потомъ воевода Сандомирскій, 30, 128, 130.

Фотій, патриархъ Цареградскій, 67.

Франгель, нѣмецъ, генераль польской службы, 292.

Фридь (Фредръ) Станиславъ, подстолий Подольскій, 383, 384.

Х.

Ханенко Михаилъ, Уманскій полковникъ козацкій, впоследствии гетманъ, 341, 353, 354, 360, 361, 363, 366.

Харлинскій N, унаследовавшій м. Макаровъ и др. имѣнія Сам. Лаца въ Кіевскомъ повѣтѣ, 88.

Хмелецкій Стефанъ, полковникъ польскій, впоследствии воевода Кіевскій, 72, 73, 75, 76.

— Его сынъ N, 84.

Хмельницкій Богданъ Михайловичъ, гетманъ, 27-31, 98, 102, 103-107, 124-129, 133, 134, 136, 138, 141, 142, 144-146, 148-150, 152, 154, 155, 157-161, 165-167, 169, 170, 173-176, 178, 179, 181, 183, 185-189, 191, 192, 194-197, 199, 203, 207, 209, 210, 231, 233.

— Его жена N, отнятая у Чаплинскаго, 146, 147.

— Тимошъ Богдановичъ, сынъ гетмана, 146, 148, 167, 168, 171, 173, 197.

— Юрій Богдановичъ, гетманъ, 210, 233, 235, 237, 246, 252, 254, 255, 260, 262, 269-270.

Хованскій Семень, князь, начальникъ Московскаго войска въ 1659-1660 г., 242-243, 249, 250-251.

- Его сынъ N, взятый поляками въ плѣнъ подъ Борисовомъ, и другой, убитый тамъ же, 243.
- Ходкевичъ** Александръ, воевода Троцкій, 111.
- Янъ-Карль, воевода Виленскій, гетманъ великій Литовскій, 39, 42, 43, 50, 54, 55, 240.
- Хомякъ** Адамъ, землянинъ Волинскій, 74.
- Хомякъ-Смордовскій** Иванъ, землянинъ Волинскій, и его жена Софья Сосновская, по 1-му браку Купевская, 120.
- Хризостомъ**, бискупъ Холмскій, 381.

Ц.

- Цыбульскій** N, шляхтичъ, 106.
- Цѣклинскій** N, ротмистръ польскій, 187.
- Цюцюра** Тимофей, козацкій полковникъ Переяславскій, 244, 245, 247, 248, 252.

Ч.

- Чаплинскій (Чаплицкій)**, подстароста Чигиринскій, 27, 124.
- N, шляхтичъ изъ отряда Лисовчиковъ, 59.
- Чапличъ** Юсифъ, епископъ Луцкій и Острожскій, 176.
- Чарнецкій** Стефанъ, воевода Рускій, потомъ Кіевскій, подъ конецъ жизни гетманъ польный, 166, 190, 197, 198, 202, 207, 208, 235—237, 239, 240, 242, 243, 250, 258, 274—279.
- Стефанъ-Станиславъ, писарь польный, 369, 374, 376, 377, 380, 381, 383, 388.
- Чарторыйскій** князь N, 44.
- Михаилъ, воевода Волинскій (1666-го года), 287, 307, 324.
- Челебей** N, ротмистръ татарскій въ Польскомъ войскѣ, 166.
- Черевцинъ** N, староста Стредскій, 386.
- Чернасъ** N, польскій посланецъ къ Крымскому хану, 318-319.

Черкесь-баша, Турецкій паша, 53, 54.

Черный N, подстароста Бѣлоцерковскій, польскій посолъ къ Б. Хмельницкому, 165.

Чернякъ Сахно, козаць, участникъ въ возстаніи Павлюка, 23.

Чечуга N, участникъ въ томъ же возстаніи, 23.

Чопъ N, „козацкій полковникъ“ польской службы, 289—290.

Чорный (Грисько) Григорій Саввичъ, гетманъ козацкій, 7, 73.

Ш и Щ.

Шашкевичи, земляне Брацлавскаго воеводства:

— Александръ и жена его Елена Сосновская; дѣти ихъ:

Вацлавъ, Крыштофъ, Иеронимъ, Петръ и Николай, 120, 121, 176.

— Крыштофъ Александровичъ, 84, 121, 143.

— Тихонъ, подкоморій Брацлавскій, дѣдъ І. Ерлича по матери, 61, 109.

Шевлюга, козаць, 4.

Шейнъ („Шагинъ“) Михаилъ Борисовичъ, бояринъ, 15, 78.

Шембекъ (и Шембергъ), посолъ польскій къ турецкому султану, 42.

Шембергъ Яцекъ, польскій комиссаръ для управленія козаками передъ возстаніемъ Б. Хмельницкаго, 98, 129.

Шереметьевъ Василій Борисовичъ, ближній бояринъ царскій, воевода Кіевскій, 234, 235, 236, 244-249.

— Его сынъ Василій Васильевичъ, бояринъ, 269, 273, 274.

Шибинскій Якубъ, шляхтичь, 359.

Шумовскій Янъ, подскарбій надворный коронный, 364.

Щерба-Щербатый князь Семенъ, вожь царскихъ войскъ, 242, 243.

Щирецкій Дмитръ, дякъ Межибожскій, школьный учитель, 6.

Щирскій (и Щерскій) Станиславъ, шляхтичь, 83.

Щука N, землянинъ, 96.

Щучина „пани Янова“, землянка, 86.

Щука N, коморникъ королевы Маріи-Людвиги, посланный ею къ Б. Хмельницкому, 203.

Я.

Яблоновскій Станиславъ-Янъ, обозный коронный, потомъ воевода Рускій, 267, 282, 359.

Ягелло Владиславъ, в. князь Литовскій и король Польскій, 67, 68.

Ячименно Жданъ, генеральный асаулъ козацкій, 304.

Янъ-Назимиръ, король Польскій, 16, 29, 31, 77, 106, 123, 127, 128, 131—138, 142, 145, 147—149, 154, 160, 163—165, 169—175, 177, 179—181, 183—185, 190, 191, 193, 195, 196, 197—207; 209—212, 214, 217—219, 223, 226—229, 233, 240, 241, 243, 252, 254, 256, 261—264, 266—270, 273, 274, 276—281, 283, 284, 287—289, 291, 292, 295, 296, 307—313, 315, 327, 333, 338, 370.

— **Марія-Людовика**, его жена, 193, 201—203, 206, 212, 216, 218, 243, 254, 266, 280, 284, 296—297, 333, 336.

Ярмолинская N, игуменья Корецкаго монастыря, 203.

Ярославская княгиня — см. **Острожская** Анна Костчанка.

Яскольскій и **Яскульскій** Маріанъ, стражникъ войсковой, посоль къ Крымскому хану, 178—187, 201.

Ястржембскій N, польскій шляхтичъ, 277.

II. Имена географическія.

А.

Адрианополь, г. въ Болгаріи, 296, 356, 357, 358.

Аккерманъ (Вѣлгеродъ), у. городъ Бессар. губ., 306.

Альзація, г. въ Швеціи, 237, 278.

Б.

Бабинъ, с. въ Галичинѣ, въ Косовскомъ пов., 165.

Бакчисарай—см. **Бахчисарай**.

Балабановка, м. Липовецкаго у., Кіев. губ., 166, 271.

Баръ, зашт. городъ Могилевскаго у., Подол. губ., 75, 146, 161, 268, 271, 315, 324, 353.

Батогъ, урочище надъ р. Ю. Бугомъ въ Ольгоп. у., около м. Ладыжина, 161, 253.

Батуринъ, м. Конот. у., Черниг. губ., 269.

Бахчисарай, зашт. городъ Симфероп. у., Таврич. губ., бывшая столица Крымскаго ханства, 178, 186, 306.

Белзь, г. въ Галичинѣ, въ Сокальскомъ староствѣ, 20.

— Белзкое воеводство, 97, 192, 199, 264, 316, 344.

Бердичевъ (Бердычовъ), у. городъ Кіевск. губ., 102, 246.

Бережаны (Бржежаны), г. въ Галичинѣ, при р. Золотой Липѣ, 142.

Березань, м. Переяславскаго у., Полт. губ., 11.

- Березняки**, с. лежавшее близъ м. Любара, Новградвол. у., 245.
- Берестечко**, м. Дубенскаго у., Вол. губ., 147, 149.
- Битва Берестецкая, 147, 149.
- Бесниды**, часть Карпатскихъ горъ, 208.
- Бобрна**, г. въ Галичинѣ, къ Ю.-В. отъ Львова, 337.
- Болячевъ**, с. Радомысльскаго у., Кіев. губ., 96.
- Борисовъ**, уѣздный г. Минской губ., 242, 243, 249.
- Замокъ, 242.
- Борисполь (Барышполь)**, м. Переясл. у., Полт. г., 11, 268, 270.
- Боровица**, с. Чигиринскаго у., Кіев. губ., при Днѣпрѣ, 81.
- Браиловъ**, м. Винницкаго у., Под. г., при р. Бугѣ, 293, 302, 305.
- Брандбургское Княжество**—въ Германіи, 198.
- Брандбурчикъ—курфиреть Брандбургскій, 206, 238.
- Браны**, с. Владим. у., Вол. губ., 359.
- Церковь, 359.
- Брацлавъ**, уѣздный г. Под. губ. на р. Бугѣ, 31, 70, 86, 133, 161, 164, 188, 298, 353.
- Брацлавское воеводство, 32, 135, 155—157, 160—162, 215, 221, 222, 225—231, 287, 316, 322, 340, 343, 345.
- Брестъ-Куювское** воеводство, 326.
- Брестъ-Литовскій**, уѣздный г. Гродн. губ., 166, 172, 194, 207, 236, 237, 239, 240.
- Замокъ, 239.
- Брестское воеводство, 193.
- Броды**, г. въ Галичинѣ, близъ м. Радзивилова, 86, 105, 248, 294.
- Замокъ, 105.
- Брусиловъ**, м. Радом. у., Кіев. губ., 78, 95, 100, 248, 282.
- Старое-Мѣсто, 95.
- Замокъ въ Ст. Мѣстѣ, 95, 159.
- Церковь, 78, 95, 159.
- Бугаевна**, с. Кіевскаго уѣзда, 267.
- Замоцекъ, 267.

- Бугъ Южный (Võh)**, р., 188, 234, 272.
Бугъ Западный (Bug), 201, 256.
Бужскъ, нынѣ **Бускъ**, г. въ Галичинѣ, при впаденіи Полтвы въ Зап. Бугъ, 298, 338, 353.
Буковина, область въ Австріи, 144.
Бурштынъ, м. въ Галичинѣ, при р. Гнилой Липѣ, близъ Галича, 73, 75.
Буша, с. Ямпольскаго у., Под. губ., 61, 109.
Быдгощъ, теперь городъ **Бромбергъ**, въ Пруссіи, нѣкогда повѣтовый польскій городъ, 337.
Быкова, мѣстечко, теперь деревня Скв. у., Кіев. губ., къ С. отъ м. Ходоркова, 86, 95.
Бѣла (Biata), г. Сѣдлецкой губ., 236.
Бѣлая Русь — см. Русь.
Бѣлая-Церковь, м. Васильк. у., Кіев. губ., 21, 72, 75, 138, 146, 152, 153 — 155, 160, 165, 232, 241, 267, 268, 271, 272, 278, 286, 294, 303, 309, 365.
— Замокъ, 153, 154.
— Бѣлоцерковскій договоръ 1651 г., 155 — 159.
— Козачій полкъ, 271.
Бѣлогородна, м. Кіевского у., 10, 125.
Бѣлгородъ, нынѣ **Анкерманъ**, у. городъ Бессар. губ., 306.
Бѣлый-Камень, м. въ Галичинѣ, при Зап. Бугѣ, 265.
Бѣлый-Стокъ, нынѣ **Бѣлостокъ**, с. Луцкаго у., Вол. губ., 149.
— Православный монастырь, 149.

В.

- Вандалія**, страна, 284.
Варна, г. въ нынѣшней Болгаріи, 89.
Варшава, столица Польскаго государства, 6, 18, 23, 28, 39, 41, 50, 77, 83, 109, 130, 160, 174, 176, 184, 190, 195,

- 198—203, 207, 211, 212, 240, 252, 254, 258, 276, 284,
286, 287, 291, 293, 297, 312, 314—316, 322, 325, 331,
340, 357, 359, 362, 384, 385.
— Замокъ, 77, 198.
— Предмѣстья: Прага, Nowe-Miasto, 41, 50, 202.
- Варшевицы**, с. въ Пруссіи, 122, 286.
- Васильковъ**, у. городъ Кіевск. г., 82, 138, 152.
- Венгры** (Угры), страна, 3, 70, 208, 218.
— Народъ, 51, 109, 181, 209.
- Венеція**, Венеціанская республика, 38, 62, 73, 339—340.
- Вепрь**, рѣка, притокъ Вислы, 194.
- Верба**, нынѣ **Вербы**, с. Владимиръ-Вол. у., 309, 334.
- Вета**, рѣчка, впадающая въ Днѣпръ ниже Кіева, 152.
- Вильна**, г., столица Вел. Кн. Литовскаго, 85, 90, 91, 187, 193,
206, 236, 278.
- Винница**, у. городъ Под. губ., 298.
— Женскій монастырь, 121, 133, 177.
- Висла**, рѣка, 102, 190, 194, 198, 199, 201, 202, 254, 256,
261, 266.
- Вислица**, повѣтовый городъ въ Сандомирскомъ воеводствѣ, 4.
— Рокoszъ Вислицкій, 4.
- Вишневецъ**, м. Кремен. у., Вол. губ., 103, 244, 294, 297, 298,
354.
- Владимиръ** (Włodzimierz), у. городъ Вол. губ., 164, 165, 171,
237, 287, 338, 340.
— Повѣтъ Владимирскій, 314.
- Влосное Панство**, Италія, 339.
- Водотыя**, нынѣ **Водотыи**, с. Радом. у., Кіев. губ., 78.
- Волохи**, **Волосная Земля**, Молдавія, 5, 6, 16, 21, 61, 68, 71,
117, 144—146, 170, 171, 208, 209, 213, 264, 272,
294, 371, 376.

Волохи—народъ, Румыны, 14, 62, 87, 93, 109, 168, 173, 262, 320, 321.

Волинь, область, бывшее Волинское воеводство, 28, 66, 76, 80, 84, 102, 103, 112, 119, 143, 145—147, 166, 174, 176, 177, 189, 201, 212, 217, 232, 235, 237, 239, 240, 251, 256, 266, 272, 282, 287, 298, 299, 315, 323, 341, 351, 354, 361.

— Волинское воеводство, 31, 97, 164, 171, 192, 194, 199, 229, 230, 236, 264, 279, 314, 316, 340, 344, 345, 361.

Воронковъ, м. Переяславскаго у., Полт. губ., 270.

Вышня, мѣст. въ Галичинѣ, къ В. отъ Перемышля, 20.

Г.

Гадячъ, у. городъ Полт. губ., 220, 231, 232, 310, 313.

— Гадячскіе пункты 1658 года, 214—217, 219—231, 324.

Галичъ, г. въ Галичинѣ въ Стрыйскомъ округѣ, при р. Днѣстрѣ, 2, 3, 73, 76, 192, 239, 287, 337.

— Галицкая земля, 380, 385.

Гданскъ (Данцигъ), городъ и портъ при устьѣ р. Вислы, 16, 71, 86, 212, 240, 261, 325, 378.

Германовка, мѣст. Кіевск. уѣзда, 82.

Гишпанское пѣнство—Испанія, 339.

Глинскъ, с. близъ г. Острога, Вол. губ. Можетъ быть, д. Глиники при рч. Корчакъ? 189.

— Церковь, 189.

Глиняны, г. въ Галичинѣ, къ В. отъ Львова, 171, 192, 208, 267, 334.

— Глинянское поле, обычно служившее сборнымъ пунктомъ для польскаго войска, 169, 191, 208, 266, 267.

Глуховъ, у. городъ Черниг. губ., 269, 273, 277, 278.

Гойжава, нынѣ Гойжево, дер. Россіенскаго у., Ков. губ., 111.

- Голомбъ**, село Ново-Александр. у., Любл. губ., 381.
- Гончариха**—такъ называлось поле въ южной части нынѣшняго Житом. уѣзда, 163.
- Горбулевъ**, с. Радом. у., Кіев. губ., 85.
- Горностайполь**, мѣст. Радом. уѣзда при р. Тетеревѣ, 133.
- Городище**, мѣст. Черк. у., Кіев. губ., 269, 270.
- Городище**, село Изяславскаго у., Вол. губ., 74.
— Церковь, 74.
- Городло**, мѣст. Грубешовскаго у., Любл. губ., при р. Зап. Бугѣ, 83.
- Гороховъ**, мѣст. Владим.-Волынскаго у., 359.
- Горынка**, нынѣ **Великая Горинка**, село Кремен. у., Вол. губ., 146.
- Горынь**, рѣка; притокъ Припети, 30, 239, 240, 241, 242, 315.
- Гоща**, мѣст. Острожскаго у., Вол. губ., 141, 145, 163, 315.
- Греція**, Византія, 68, 89.
- Гродно**, губ. городъ при р. Нѣманѣ, 71.
- Гродокъ**, нынѣ **Городокъ**, Ровенскаго у., Вол. губ., бывшее имѣніе Кіево-Печ. монастыря, 176.
- Гродекъ**, село въ Галичинѣ, за Львовомъ, 85, 192.
— Доминиканскій кляшторъ, 85.
- Гулевцы** (въ текстѣ ошибочно **Hulowcy**), дер. Острожск. у., Вол. г., 117.
- Гусятинъ**, городъ въ Галичинѣ и мѣстечко Каменецкаго у. по обѣ стороны р. Збруча, 191, 264.

Д. Е.

- Данія** (упомин. *Duński król*), государство, 211, 237—238.
- Джуринъ**, м.—см. **Чуриловъ**.
- Днѣпръ**, рѣка, 7, 8, 10, 13, 16, 21, 31, 72, 107, 126, 127, 129, 133, 150, 213, 217, 249, 255, 265, 268, 274, 276, 310. См. еще **Славута**.

— „За Днѣпромъ“, Лѣвобережная Украина, 7, 13, 21, 81, 82, 160, 101, 143, 145, 160—162, 213, 219, 232, 252, 254, 273, 274, 279, 282, 307, 341.

— „Луки Днѣпровскіе“, Запорожье, 129.

Днѣстръ, рѣка, 31, 39, 41, 42—46, 49, 50, 52, 54, 55—59, 61, 75, 77, 109, 133, 164, 167, 173, 188, 195, 207, 208, 239, 267, 297, 363.

— „Заднѣстрия“—правый берегъ Днѣстра, 192.

Добратинъ, нынѣ **Добратинъ**, с. Дуб. у., Вол. губ., 80, 172.

— Замочекъ, 172.

Добринская Земля.—Такъ называлась нѣкогда ленная область въ Рѣчи посполитой, обнимавшая Липковскій уѣздъ, Плоцкой губ., 383, 385.

Донскіе козакѣ, 59, 305.

Дорогобужъ, дер. Острожскаго у., Вол. губ., 240—241.

Драгинъ, нынѣ **Драгимъ**, г. въ Помераніи, 337.

Дубно, у. городъ Вол. губ., 70, 105, 172, 176, 210, 212, 217, 235, 236, 244, 253, 261, 294, 296, 298, 308, 312, 314, 350, 354, 361.

— Замокъ, 105, 252.

— Кляшторъ, 308.

Дунай, рѣка, 53.

Дымеръ, мѣст. Кіевск. у., 9, 133, 150.

Евпаторія—см. Козловъ.

Езерна, г. въ Галичинѣ, въ Злочевскомъ староствѣ, 195, 297, 298.

Ж.

Жадки, нынѣ **Жадновка**, с. Новградвол. у., Вол. губ., 137.

Жалинъ, село Ров. у., Вол. губ., 118.

Жванецъ, мѣст. Кам. у., Под. г., на Днѣстрѣ, 41, 43, 44, 172, 174, 175, 367.

- Злочекъ, 41.
- Животовъ**, мѣст. Таращанскаго у. Кіевской губ., 146, 156.
- Жиды**, народъ, 22, 23, 26, 28, 103, 125, 126, 135, 158, 194, 203, 237, 262, 272, 280—282, 363.
- Житомиръ**, губ. городъ Вол. губ., 101, 103, 137, 163, 252, 272.
— Житомирское староство, 229.
- Жмудь**, сѣверо-западная часть В. Кн. Лигозскаго, прилегавшая къ Курляндіи, Балтійскому морю и Пруссіи, 111, 193, 249.
- Жолква**, нынѣ **Жолкозъ**, городъ въ Галичинѣ, 4, 38, 41.
- Жолтыя-Воды**, рѣчка въ Александрійскомъ у. Херс. губ., 27, 98, 140.
- Жуковъ**, теперь **Старый** и **Новый**, дер. Ровенскаго у. Вол. губ., 241
- Журавно**, мѣстечко въ Галичинѣ при р. Днѣстрѣ, 275.

З.

- Залинь**—ошибочно вм. **Жалинь**.
- Залозцы (Залужцы)**, мѣст. въ Галичинѣ при р. Серетѣ. близъ Русской границы, 172.
- Замостье**, у. городъ Люблинской, нынѣ Холмской губ., 23, 28, 73, 105, 194, 198, 199, 201, 213, 355, 364.
- Запорожье**, 7, 98, 275.
— Запорожское Войско, 27, 31, 106, 107, 123, 125, 127, 132—135, 136, 148, 155—159, 207, 216, 217, 219—221, 223—225, 227—231, 260, 268, 302—305, 314.
— Запорожцы. 17, 38, 40, 42—43, 45, 50, 52—54, 57, 140, 141, 196, 305, 341, 363.
- Заславъ**, нынѣ Изяславль, у. городъ Вол. губ. 74, 171, 236, 253, 297, 298, 315, 361.
- Затурцы**, село Владимиръ-Вол. у. при р. Туріи, 101.
- Збаражъ**, городъ въ Галичинѣ при р. Гнѣзнѣ, 30, 31, 128, 130, 131, 132, 236, 294, 297, 298.
— Збаражъ **Новый**, 165.

- Зборовъ**, мѣст. въ Галичинѣ, при р. Стрыпѣ, къ югу отъ Бродовъ, 31.
121, 130, 133, 136, 169, 195, 298.
— Зборовскій договоръ козаковъ съ Поляками въ 1649 г. 133—135.
- Звенигородъ**, нынѣ **Звенигородка**, у. городъ Кіев. губ. Звенигородское староство, 88.
- Звягель**, нынѣ **Новградволынскъ**, у. городъ Вол. губ., 137, 163, 321.
- Зимно**, село близъ Владимира-Волынскаго, при р. Лугѣ, 164.
— Монастырь православный, 164
- Злота-Баня**, городъ въ Венгріи, 208.
- Золочезъ**, въ текстѣ **Злочовъ**, городъ въ Галичинѣ къ В. отъ Львова, 355.
- Знесеня**, село въ Галичинѣ, близъ Львова, 5.
- Зѣньковъ**; въ текстѣ **Зѣнкувъ**, мѣст.-Летич. у. Под. губ., 30.

И. I.

- Илинцы**, дер. Радом. у. Кіев. губ., 168.
- Иновроцлавъ**, повѣтовый городъ въ Полнани, 288.
— Иновроцлавное воеводство, 326.
- Инфлянты**, Лифляндія, 1, 71, 205, 206.
- Іерусалимъ**, 281, 282.
— Земля святая Іерусалимская, 88.

К.

- Казимержъ**, **Казимиръ**, мѣст. Новоалександр. у. Любл. губ., 202, 207.
— Казимирское староство, 337.
- Калишъ**, губ. городъ, при р. Проснѣ, 235.
— Калишское воеводство, 288, 326, 330, 384.
- Калмыки**, (также **Калмуки**), народъ, 144, 186, 287.
- Кальнинъ**, село Липовецкаго у. Кіев. губ., 166, 353.
- Калюшъ**, городъ въ Галичинѣ, близъ Галича, 337.
- Каменецъ**, нынѣ **Каменецъ-Подольскій**, губ. городъ Подольской губ.,

при р. Смотричѣ, 5, 14, 15, 30, 41, 44, 50, 53, 54, 56, 59, 79, 131, 145, 161, 162, 164, 167, 168, 170, 171, 174, 185, 191, 195, 264, 268, 298, 315, 361—365, 376.

— Предмѣстье **Ормянки**, нынѣ Ормянскіе Фольварки, 174.

Камень-Чолганскій, нынѣ **Теофиполь**, мѣст. Староконстантинов. уѣзда Вол. губ., 103.

Камьонка—въ Галичинѣ много селъ съ этимъ названіемъ. Вѣроятно, здѣсь разумѣется м. **Камьонка-Струмилова**, при р. Зап. Бугѣ, 264.

Кандья, островъ Кандія или Контъ, на Средиз. морѣ, 321, 339.

Каневъ, у. городъ Кіев. губ., при Днѣпрѣ, 255, 276.

— Каневскій козацкій полкъ, 255.

— Каневское староство, 88.

Кіевъ, губ. городъ, 6, 7, 8, 9, 13, 23, 28, 66, 68, 72, 81, 87, 93, 94, 96, 97, 104, 105—107, 124, 125—127, 129, 135, 137, 138, 141, 142, 145, 150, 151—153, 159, 162, 163, 175, 176, 211, 213, 214, 216, 222, 223, 227, 235, 243, 247, 248, 251, 252, 262, 267—269, 271, 294.

— Академія въ Кіевѣ, проектированная Гад. договоромъ 1659 г. 216, 222.

— Бернардинскій кляшторъ, 137, 151.

— Валы Кіевскіе, 269.

— Гродекій судъ и урядъ, 156.

— Доминиканскій кляшторъ, 13.

— Замокъ Кіевскій, 81, 97, 124, 138, 141, 142.

— Иезуиты въ Кіевѣ и ихъ школы, 124, 125, 135, 223.

— Коллегія Кіевская, 157.

— Костелы и кляшторы въ Кіевѣ, 124, 126.

— Кушцы Кіевскіе, 10.

— Лыбедь рч. въ Кіевѣ, 125, 152.

— Монастыри въ Кіевѣ: Золотоверхій Михайловскій, 92.

— Иорданскій монастырь, 11.

- Печерскій мужской (Лавра), 11, 74, 93, 94, 95, 103, 110, 137, 151, 268.
- Печерскій женскій, 83, 104, 118.
- Троицкій Печерскій, шпитальный, 94.
- Пустынно-Николаевскій, 11, 93—94, 268.
- Фларовскій, женскій, 151.
- Мѣщане Кіевскіе, 104, 125, 157, 176.
- Мѣстечко Монастырское (Печерскъ), 10, 11, 151.
- Оболонь, предместье, 150.
- Рынокъ, 151.
- Церковь Братская, 143.
- Церковь Десятинная Пречистой, мурованная, 68, 97.
Церковь въ Замкѣ, 124.
- Церковь Добраго Николая, 151.
- Церковь Пречистой въ рынку, 151.
- Церковь св. Софїи и монастырь, 125, 151, 176.
- Софійская митрополія, 93.
- Церковь св. Θεодосія, на Печерскѣ, 10.
- Школы русскія въ Кіевѣ, 94, 125, 135.
- школы іезуитскія, 223.
- Кіевское воеводство, 32, 88, 101, 135, 137, 155—157, 159, 160, 215, 221, 222, 225—231, 252, 266, 275, 287, 311, 322, 340, 343.
- Кіевщина, Кіевскій край, 86, 97, 297.
- Клегань**, мѣст. Ровенскаго у. Вол. губ., 172.
- Ковель**, у. городъ Вол. губ. 164, 236, 239.
- Кодакъ**, бывшая польская крѣпость на островѣ Дибровскомъ, у порога того же имени, ниже устья р. Самари, 17, 127.
- Козелець**, у. городъ Черниг. губ., 268.
- Козловцы**, ошибочно вм. **Костовцы**, дер. Радом. у. Кіев. губ. 95.

Козловъ, нынѣ **Евпаторія**, у. городъ Таврич. губ., 306.

Козы-Гловы м. въ Польшѣ, близъ Ченстохова, 283.

Коломли, село Острожекаго у. Вол. губ., въ 15-ти верстахъ отъ уѣзднаго города, 108.

Коломыя, повѣтовый городъ Покутья, въ Галичинѣ, при р. Прутѣ, 337.

Конолопъ, у. городъ Черниг. губ. 233—234.

Конска-Воля (Koińskowola), мѣст. Новоалександр. у., при р. Куровкѣ, притокѣ Вислы, 202.

Константиновъ (Старый), нынѣ **Староконстантиновъ**, у. городъ Вол. губ. 28, 30, 97, 163, 267, 298, 321, 354.

Константиновъ Новый, нынѣ **Новоконстантиновъ**. мѣст. Литинскаго у. Под. губ., при Ю. Бугѣ, 30.

Константинополь, столице Греческой, потомъ Турецкой имперіи, 37, 67, 69, 281, 364. См. **Стамбуль**.

Копачевъ, село Киевскаго у., 9, 82, 87.

— Церковь, 87.

Копылозь, с. Грубешовскаго у. Любл. губ. 83.

Корець, мѣст. Новградвол. у. Вол. губ., 38, 165, 168, 171, 177, 180, 203, 239, 244, 321, 351.

— Монастырь женскій, 203.

Корнинъ, мѣст. Сквирскаго у. Киев. губ. 96.

Корона-Польская. Такъ называлось собственно Польское королевство въ отличіе отъ В. Кн. Литовскаго и др. областей; 75, 90, 99, 101, 110, 123, 135, 136, 182, 205, 213, 219—221, 226, 256, 257, 259, 326.

Коростышовъ, мѣст. Радом. у. Киев. губ., 86, 100, 133, 165, 248, 272, 274, 282.

Корсунъ, мѣст. Каненскаго у. на р. Роси. 97, 98, 99, 121, 141, 185, 197, 255, 269, 274, 275, 308.

— Полкъ козацій Корсунскій, 255.

— Церковь въ Корсуніи, 197.

- Костовцы**, (также **Кустовцы**), дер. Радом. у. Кіевской губ., 114.
- Котельня**, мѣст. Житомирскаго у. Вол. губ., 100, 232.
- Кочеровъ**, (Кочоровъ), село Радом. у. Кіев. губ., 103, 159.
- Кошеваръ**, мѣст. **Кошовата**, Тарашч. у. Кіев. губ., 145.
— Замокъ, 145.
- Краковъ**, городъ въ Галиціи, первоначальная столица Польши, 2, 29,
69, 73, 74, 76, 77, 79, 85, 106, 130, 190, 191, 193, 196,
207, 263, 276, 315, 320, 321, 334, 363.
— Академія Краковская. 73, 222.
— Замокъ, 78.
— Воеводство Краковское, 190, 288, 342.
- Красилловъ**, мѣст. Староконст. у. Вол. губ., 30.
- Красное**, мѣст. Ямпольскаго у. Под. губ., 164.
- Красноселка**, дер. Житомирскаго у., 245.
- Кременецъ**, у. городъ Вол. губ., 120, 146, 172, 236, 298, 350.
— Кременецкій повѣтъ, 314.
- Кривинь**, с. Острожекаго у. Вол. губ., 74.
— Церковь, 74.
- Крупа**, мѣст. Луцкаго у. Вол. губ., 334, 336.
- Крыловъ**, мѣст. Грубешовскаго у. Холмской губ. 20.
- Крымъ**, бывшее Татарское царство, 181, 294, 300 — 302, 305,
318, 341.
- Кумейки**, с. Черкаскаго у. Кіев. губ., 81.
- Куровъ**, мѣст. Новоалекандр. у. 202.

Л.

- Лабунь**, мѣст. Пязсл. у. Вол. губ. 244, 294.
- Ладыжинъ**, мѣст. Гайсинскаго у. Под. губ., 360.
- Ланцутъ**, городъ въ Галичинѣ, къ З. отъ Львова, 191, 193, 197, 202.

- Лежайскъ**, городъ въ Галичинѣ къ С. З. отъ Перемышля, близъ русской границы. 263.
- Ленчица**, г. въ Польшѣ, при р. Бзурѣ, 195.
— Ленчицкое воеводство, 288.
- Летичевъ**, у. городъ Под. губ., 117.
- Лисянка**, **Листѣнна**—см. **Лысянка**.
- Литва**, **Литовское** Великое Княжество, 18, 67, 97, 123, 128, 129, 135, 136, 158, 193, 204, 205, 207, 215, 216, 219—224, 226—228, 236, 240, 249, 258, 274, 280, 316, 324, 352, 368, 385.
- Лобачевка**, село Дубенскаго у. Еол. губ., 211.
- Ловичъ**, городъ въ Равскомъ воеводствѣ, при р. Бзурѣ, былъ столицей особаго княжества, принадлежавшаго Гнѣзненскимъ арцы-бискупамъ, 66, 362.
- Ловковъ**, нынѣ **Левковъ**, мѣст. Житом. у., 159.
— Церковь, 159.
- Лоевъ**, мѣст. Рѣчицкаго у. Минской губ., при Днѣпрѣ, 129, 150.
- Локачи**, мѣст. Владимиро-Вол. у., 121.
- Лохвица**, у. городъ Полт. губ., 219.
- Луки**, нынѣ **Великія Луки**, у. городъ Псковской губ., 60.
- Луковъ**, у. городъ Люблинской губ., 306.
- Луцкъ**. у. городъ Вол. губ., 12, 84, 101, 147, 164, 169, 171, 172, 199, 217, 237, 241, 243, 279, 287, 298, 314, 337, 361.
— Церковь Братская „Мурованная“ и монастырь Братскій, 84, 101.
— Ярмарокъ въ Луцкѣ, 171.
— Предмѣстье **Красное**, 164.
- Лыбедь**, рѣчка въ Кіевѣ, 125, 152.
- Лысянка** (въ текстахъ **Листѣнна** и **Лисоянка**), мѣст. Звенигор. у. Кіев. губ., 7, 271, 276, 354.

Львовъ, въ текстахъ часто **Лвовъ**, нынѣ главный городъ королевства Галиціи, 1—6, 13, 15—17, 20, 25, 26, 28, 29, 73, 76, 79, 84, 88, 90, 93, 105, 109, 169, 170, 191, 192, 194—197, 199, 201, 208, 213, 243, 254, 258, 261, 263—265, 270, 278, 291, 295, 297—299, 313, 334, 353, 363, 364, 368, 384.

— Валы городскіе, 29.

— Замокъ, 5, 29, 105.

— Жидовская божница, 6.

— Кляшторъ Бернардинскій, 29.

— Костелы: св. Яна, Панны Маріи и Всѣхъ Святыхъ, 6.

— Мостъ городской, 25.

— Ратушь, 29.

— Церкви православныя: Св. Θεодора, Николы, Онуфрія, 6.

— Причистой, 2, 13; Пятницкая, 26; Св. Юра, 4, 26, 29.

— Церкви Армянскія: монастырь св. Якуба и св. Креста, 6.

— Предмѣстья: Краковское—6, и Галицкое—16, 20.

— Львовское воеводство, 323.

— Земли Львовская, край Львовскій, 14 і, 380.

Любартовъ, нынѣ **Любаръ**, мѣст. Новградвол. у., 244, 245, 321.

Любечъ, мѣст. Городн. у. Черниг. губ., при Днѣпрѣ, 129.

Люблинъ, губ. городъ, 16, 83, 96, 101, 130, 170, 191, 194, 199, 202, 207, 254, 263, 265, 308, 337, 349, 361, 362, 363, 369, 381, 382, 388.

— Люблинскій трибуналь, 341—349.

— Люблинское воеводство, 192, 199, 344.

Любомиръ, ошибочно вѣсто **Любомль**, м. Владимиръ-Вол. у.

— Любомльское староство, 216.

Любомль, мѣст. Владимиръ-Вол. у 337.

Ляхи, Поляки, народъ, 1, 3, 4, 7, 17, 19, 23, 24, 28, 30, 31, 45, 140.

Ляховичи, мѣст. Слуцкаго у. Минской губ., 240.

— Замокъ, 240, 242.

Ляховцы, мѣст. Острожск. у. Вол. губ., 235, 244, 282, 294, 315.

М.

Мазовецкое воеводство, занимало срединную часть нынѣшняго Царства Польскаго, 190, 385.

Мазовше, земля мазуровъ, область воеводства Мазовецкаго, 207, 291.

Мазуры, та же область съ Польшгѣ, 19.

Манаровъ, мѣст. Кіевскаго у. при рч. Здвижѣ, 88, 252, 282,

— Замокъ, 252.

Мальборгъ, также **Мальборкъ**, нынѣ **Маріенбургъ**, городъ въ Пруссіи, 262, 378.

Махновка, мѣст. Берд. у., Кіев. губ., 102.

— Замокъ „мурованный“, 102.

Медвѣжьи-лозы, урочище близъ Днѣпра, недалеко посада Крюкова, 7.

Межибожь, мѣст. Летич. у. Под. губ. при р. Бугѣ, 6, 30, 127, 169, 176, 189, 217, 235, 239, 267, 268, 294, 288, 315, 321.

— Школа „дьяковская“. 6.

Межигорье село Кіев. у. при Днѣпрѣ. Монастырь, 11.

Межиричъ-Корецкій, мѣст. **Межиричъ**, Ров. у. Вол. губ., 240, 242.

Меречь, мѣст. Трокскаго у. Виленской губ., при Нѣманѣ, 97.

Мерлы, урочище „на Моравскихъ шляхахъ“, по теченію р. **Мерлы**. лѣваго притока р. Ворсклы, 82.

Минскъ, губ. городъ, при р. Свислочь, 187, 236.

Мишаровна, вѣроятно нынѣшній **Машуровъ**, село Уманскаго у. Кіев. губ., 177.

— Замокъ и Церковь, 177.

Могилевъ, на Днѣстрѣ, у. городъ Под. губ., 44, 164, 239, 353.

Могилевъ, на Днѣпрѣ, губ. городъ, 187, 243, 249, 251, 274, 278.

Мозырь, уѣздный городъ Минской губ. при р. Припечи, 251.

Молтава, рч. въ Плоцкомъ у., притокъ Вислы, 289.

Монастырища, мѣст. Липовецкаго у. Кіев. губ., 166,

— Замокъ, 166.

Моравица, нынѣ **Муравица**, мѣст. Дуб. у, Вол. гуг., 296.

Моравскіе (иначе **Муравскіе**) **шляхи**. такъ назывался восточный путь Татарскихъ набѣговъ, проходившій черезъ нынѣшнія губерніи Екатеринославскую, Харьковскую и далѣе на сѣверъ въ государство Московское, 82.

Москва, городъ столичный, 3, 4, 14, 20, 193, 269, 307.

— Московское государство (также **Московская Земля**) и народъ великороссы (также (**Moskali, Moskwićini**), 4, 7, 15, 60, 66, 116, 120, 143, 144, 177, 178, 181—185, 187, 188, 204, 205, 210, 213, 255, 272, 273, 286, 307, 310, 341.

— Московское войско, 78, 191—195, 213, 214, 217, 232—237, 239, 240, 242—245, 247—252, 254, 255, 267—270, 274, 276, 305, 309—310.

Мостиска, село въ Галичинѣ, 5, 337.

Мошны, мѣст. Черк. у. Кіев. губ., 81.

Мукачевъ, г. въ Венгріи, 208.

Мультаны, **Мультанская Земля**—Молдавія, 272, 355.

— Народъ, румыны, 109, 144, 173, 262, 320, 321.

Н.

Наревъ, нынѣ **Нарова**, рѣка, стокъ Чудскаго озера въ Финскій заливъ, 201,

Неаполитанское княжество, въ Италіи, 193.

Низкиничи, село Владимиръ-Вол. уѣзда, 168—169.

— Церковь, 168.

Недзвѣдзь, село въ Галичинѣ, въ Лимановскомъ староствѣ, 337.

- Неполѣмицы**, городъ въ Галичинѣ, близъ г. Бохня, 337.
- Новгородъ-Великій**, губ. городъ на р. Волховѣ, 60.
- Новгородъ-Сѣверскъ**, у. городъ Черниг. губ. при р. Деснѣ, 273.
- Новградволыинскъ**—см. Звягель.
- Новогрудокъ**, у. городъ Минской губ., 236.
- Новодворъ**, зашт. городъ Соколовскаго у. Гродн. губ., 337.
- Новоселки**, село Кіев. уѣзда, при р. Ирпенѣ, 106.
- Новый-Дворъ (Nowydwor)** м. въ Варшавскомъ у., въ 31 верстѣ отъ Варшавы, 200, 201.
- Нѣжинъ** уѣздный городъ Черниг. губ. 133, 269.
- Нѣманъ**, рѣка, впадающая въ Балт. море, 71.
- Нѣмецкіе края**, 278.
- Нѣмцы**, народность, 11, 12, 17, 19, 23, 24, 43, 45, 49, 99, 127, 145, 161, 167, 169, 171, 173, 174, 188, 202, 203, 235, 253, 255, 266, 273, 286, 289.

О.

- Обуховъ**, мѣст. Кіев. уѣзда, при рч. Кубринѣ, 82.
- Овручъ**, уѣздный городъ Вол. губ., при р. Норынѣ, 294, 297, 351,
— Староство Овручское, 215, 299.
- Окорскъ**, теперь **Великій** и **Малый**, деревни Луцкаго у., 149.
- Олевскъ**, мѣст. Овручскаго у. Вол. губ., при р. Уборти, 103.
- Олендры**, Голландія. страна, 237.
- Олыка**, мѣст. Дуб. у. Вол. губ., 172, 212, 236, 241, 251.
- Ольштынъ**, городъ въ Краковскомъ воеводствѣ, близъ Ценстоховы.
— Ольштынское староство, 337.
- Оргѣвъ**, у. городъ Бессарабской губ., 294.
- Орда**, въ значеніи: а) Крымскіе татары и б) Крымское ханство, 27—
29, 61, 98—100, 105, 112, 130, 140, 143, 146, 147,
158, 159, 161, 162, 166, 167, 172, 173, 180, 181, 185,

188, 195, 201—203, 208, 209, 213, 233, 234, 244, 245, 248, 255, 256, 264, 269, 276, 284, 286, 294, 296—299, 306, 308, 309, 320, 321, 323, 341, 351, 353, 354, 360, 361, 363, 364. См. еще **Татары**.

Орды Крымскихъ Татаръ:

- Бужацкая, 131, 184, 198, 300, 301.
- Бѣлогородская, 298, 300, 301.
- Дубруджская, 131.
- Калмыцкая, 131.
- Крымская, 131, 286, 298, 300, 301.
- Ногайская, 131, 286—287, 298, 300, 301.
- Очаковская, 131.
- Перекопская, 298
- Черксекая, 298.

Орининское поле, мѣстность близъ нынѣшняго мѣстечка **Оринина**, Камен. у. Под. губ., 381.

Орша, уѣздный городъ Могил. губ., на Днѣпрѣ, 187.

Остеръ, уѣздный городъ Чернг. губ., при впаденіи р. Остра въ Десну, 133, 268, 269, 270, 277.

Острогъ, уѣздный городъ Вол. губ., при впаденіи рч. Вилии въ Горынь, 18, 71, 72, 74, 108, 168, 171, 174, 187, 188, 236, 240, 241, 244, 298, 315, 324.

— Замокъ въ Острогѣ и церковь замковая, 18, 72.

Острополь, мѣст. Новградвол у. при р. Случѣ, 30, 321.

Охматовъ, с. Уманскаго у. Кіев. губ., 188, 189.

— Замочекъ въ Охматовѣ, 188.

Очановъ, зашт. городъ Одесскаго у. Херс. губ., 306.

— Замокъ въ Очановѣ, 306.

П.

Паволочъ, мѣст. Сквирскаго у. Кіев. губ., 100—103, 133, 152, 166, 262, 263, 272, 274.

— Паволоцкій козацій полкъ, 262, 303.

Пакосць, городъ въ Польшѣ въ Иновроцлавскомъ повѣтѣ, 288.

Перекопъ, уѣздный городъ Таврич. губ., 183.

Перемышль, городъ въ Галичинѣ при р. Санѣ, 3, 76, 191, 192, 207, 337, 363.

— Перемышльская земля, 380.

— Перемышльская православная епископія, 19.

Переяславъ, уѣздный городъ Полт. губ., 8, 82, 106, 119, 125, 219, 233, 254, 267, 270, 271.

— Переяславское староство, 215.

Персы, Персія, страна, 339.

Петроковъ, губ. городъ въ Польшѣ, 19, 235, 283, 325.

Пилявцы, нынѣ **Пилява**, мѣст. Литинскаго у Под. губ., 28, 97, 104

Пинскъ, уѣздный городъ Минской губ., 172.

Пинчовъ, мѣст. въ Сендомирскомъ воеводствѣ, при р. Нидѣ, 315.

Плоцкъ, губ. городъ на правомъ берегу Вислы.

— Плоцкое воеводство, 377.

Пляшева, нынѣ село **Пляшево**, Дуб. у. Вол. губ., при впаденіи рч.

Пляшевы въ Стырь, 147.

Пляшова, рѣчка, правый притокъ Стыра, 147, 149.

Погребище, мѣст. Бредичевскаго у., при р. Роси, 103, 133.

Подгайцы, городъ въ Галичинѣ близъ г. Галича, 192, 248, 297, 299, 300, 302, 304, 305, 341.

— Подгаецкій договоръ Поляковъ съ козаками и Татарама въ 1667 г., 300—305.

Подгорье, **Подгорскіе города**—такъ называлась часть Перемышльской

земли и Краковского воеводства, на сѣверномъ склонѣ Карпатъ, близъ Венгерской границы, 191, 363.

Подгорцы, село Кіев. уѣзда, Велико-Дмитровской волости, 153, 233.

Подлясье, **Подляское** воеводство, занимало зап. часть нынѣшней Гродн. губ., Сувалскую и часть Ломжинской, 193, 194, 195, 197, 203, 207, 240, 344.

Подолье, **Подольскій** край, **Подольское** воеводство—занимало сѣверо-зап. часть нынѣшней Подольской губ., и юговосточную приднѣстровскую часть Галичины, 1, 2, 15, 28, 30, 76, 86, 103, 114, 143, 177, 189, 208, 229, 264, 265, 338, 344, 351, 363, 365, 366, 384.

Познань, городъ въ Пруссіи, бывшая столица воеводства, 190, 212.
— Познанское воеводство, 288, 325—326, 330, 384.

Покутье, горная часть восточной Галичины, между Днѣстромъ и Карпатами, 207, 239, 267, 297.

Полонка, м. Новогрудскаго у. Минской губ., надъ рч. Полонкой, 243, 249.

Полонная, и **Полонное**, мѣст. Новградвол. у. при р. Хоморѣ, 30, 218, 235, 236, 294.

Полоцкѣ, уѣздный городъ Витебской губ., 60, 77, 187.

Польша, Польское государство, 5, 14, 25, 29, 44, 50, 61, 66, 67, 70, 102, 125, 127, 137, 164, 167, 174, 178, 187, 189, 200, 208, 218, 233, 237, 253, 254, 256, 258, 278, 280, 282, 284, 285, 292, 296, 299, 306, 307, 317, 319, 341, 352, 354, 359, 361, 368.—См. еще **Корона польская** и **Рѣчь-Посполитая**.

Великая Польша, 190, 235, 383, 384, 386.

Малая Польша, 190, 383, 384, 386.

Поляки, народъ, 30, 67, 68, 72, 123, 166.—См. еще **Ляхи**.

Польсье, лѣсистая страна преимущественно въ бассейнѣ р. Припѣти, 28, 103, 294, 297, 321, 351, 354.

- Поморяны**, городъ въ Галичинѣ, въ Злочовскомъ староствѣ, 298.
- Поповка**, село под Торунемъ, въ Пруссія, 218.
- Порта-Оттоманская**, Турція, 182, 371.
- Прага**, столица Богеміи, 67.
- Привередовъ**, нынѣ **Перевреды**, дер. Дуб. у. Вол., 261.
— Церковь, 261.
- Прилука**, мѣст. Бердичев. у. Кіев. губ., 133, 165.
- Припеть**, рѣка, правый притокъ Днѣпра, 30, 294, 354.
- Проскуровъ (Płoskôw)**, уѣздный городъ Под. губ., 177.
- Прусы. Пруссое княжество**, Пруссія, 16, 72, 122, 123, 190, 198.
202, 203, 206, 211, 237, 239, 243, 312, 378.
- Прутъ**, рѣка, лѣвый притокъ Дуная, 38, 53, 54.
- Псковъ**, губ. городъ при р. Великой, 67.
- Псяровка**, село Уманскаго у., или же одноименное село Бердич. у.
Кіев. губ., 277.
- Птича**, нынѣ **Птиче**; село Дуб. у. Вол. губ., 235, 253
- Путивль**, уѣздный городъ Курской губ., 213, 214, 217, 234, 269.
- Пятигоры**, мѣстечко Таращанскаго у. Кіев. губ., 188.
- Пятна**, мѣстечко Жлтм. у. Вол. губ., 245, 246.

Р.

- Равское** воеводство, 385.
- Радзевъ**, бывший повѣтовый городъ Брестъ-Курявскаго воеводства, 326.
— Сейжижъ здѣсь въ 1670 г., 326.
- Радимно**; городъ въ Галичинѣ, въ Ярославскомъ староствѣ; 3, 25.
- Радомскъ**, нынѣ **Радомъ**, губ. городъ; 337.
- Радомысль**, уѣздный городъ Кіев. губ., 100.
- Ратная**; было село или деревня въ пограничной мѣстности Сквирскаго
и Радом. у. Кіев. губ., 96.
- Ратно**, мѣстечко Ковельскаго у. Вол. губ., при р. Припѣти, 236; 239.
- Рашковъ**, мѣстечко Ольгоп. у. Под. губ., при р. Днѣстрѣ 61.

Ржищевъ, мѣстечко Кіев. у. при р. Днѣпрѣ, 82, 87, 233, 268.

Рига, губ. городъ, Лифляндской губ., при р. Зап. Двинѣ, 203, 204, 206.

Римъ, столица Италіи, 20, 21, 25, 67, 69, 276, 359.

— Римская земля, 62.

Ровно, уѣздный городъ Вол. губ., 176, 241.

Ровно (Równo), село въ бывшемъ Холмскомъ повѣтѣ по л. Люблиномъ, 308.

Рогатинъ, городъ въ Галичинѣ при р. Золотой-Липѣ 1, 337.

Рожовъ, нынѣ **Рожевъ**, мѣст. Радом. у. Кіев. губ., при р. Здвижѣ, 282.

Рокитна, мѣст. Васильк. у. Кіев. губ., при р. Роси, 271, 272, 273, 276.

Роменъ, официально **Ромны**, уѣздный городъ Полт. губ, 133.

Ропчица, нынѣ **Робчицы**, городъ въ Галичинѣ, близъ Перемышля, 337.

Русины, народъ, малоросы или украинцы, 7, 10, 29, 31.

Русь, русскія области въ предѣлахъ Польскаго государства, 91, 92, 220.

— Народъ, населявшій эти области, этнографическое имя украинцевъ и бѣлоруссовъ, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 18, 29, 30, 67, 91, 92, 123, 124, 205, 266, 307, 310, 363. Въ томъ же значеніи **Русскій народъ**, 123, 221, 229.

Русьча земля, **Русскіе края** — воеводства въ Польшѣ, населенныя тѣмъ же народомъ, 73, 76, 141, 191, 227, 254, 272, 287.

Русское воеводство, со столицею Львовомъ, обнимало нынѣшнюю восточную Галичину, кромѣ ея юговосточной части, входившей въ составъ Подольскаго воеводства, 192, 194, 198, 199, 229, 264, 287, 316, 343, 366, 368, 384.

— Русскія школы (православныя), 125, 135.

Русское Великое Нянжество, проектированное Гадяцкимъ договоромъ козаковъ съ Польшею, 215, 225, 230, 313

Русь Бѣлая, Бѣлорусія, 28, 187, 193, 228.

Рѣчица, уѣздный городъ Минской губ., при Днѣпрѣ, 129.

Рѣчь-Посполитая, Польское государство въ совокупности всѣхъ его частей, 79, 81, 82, 88—90, 99, 106, 123, 125, 128, 133, 134, 138, 141—144, 146, 157—159, 165, 170, 171, 175, 190, 204, 206, 209, 214, 221, 223—225, 227—229, 232, 233, 247, 252, 254, 261, 275, 280, 283, 286, 287, 290, 295, 300—305, 311, 319, 320, 324, 329, 330, 349, 351, 354, 361, 364, 368, 370—372, 376—379, 381 390.—
См. еще **Польша**.

С.

Самборъ, городъ въ Галичинѣ, при Днѣстрѣ, 20, 40, 207, 243, 313, 363.

— Староство Самборское, 354.

Сандомиръ, губ. городъ на Австрійской границѣ, при р. Вислѣ, 197.

— Сандомирское воеводство, 288, 343.

Санокъ, городъ въ Галичинѣ, при р. Санѣ.—Саноцкая земля, 380.

Санъ, рѣка въ Галичинѣ, правый притокъ Вислы, 198.

Сатановъ, мѣст. Проскур. у. Под. губ., при р. Збручѣ, 169.

Сарники, село Луцкаго у. Вол. губ., 168.

— Церковь, 168.

Синявка (Сѣнявка) теперь **Синява-Старая**, мѣст. Литинскаго у. Под. губ., 30.

Скочисни, нынѣ **Скочиснь**, дер. Скв. у. Кіев. губ., Ходорковской волости, 83.

Славута, названіе р. Днѣпра, 139.

Случъ, рѣка, правый притокъ Горыня, 30, 137, 239, 244, 266, 365.

Смоленскъ, губ. городъ, при Днѣпрѣ, 14, 15, 78, 187, 193, 204, 243, 262.

— Замокъ, 78. 187.

- Смолиговъ**, с. Луцкаго у. Вол. губ., при рч. Сѣрной, 147.
- Смѣла**, мѣст. Черкаскаго у. Кіев. губ., 270.
— Монастырь, 270.
- Снитовна**, мѣст. Летичевского у. Под. губ., 176.
— Монастырь, 176.
- Снятынь**, городъ въ Галичинѣ, въ Коломыйскомъ округѣ при р. Прутѣ, 297.
- Сокаль**, городъ въ Галичинѣ, близъ Русской границы, при р. Западномъ Бугѣ, 1, 20, 70, 192, 201, 278, 313, 337, 353, 359, 361.
— Кляшторъ, 313.
- Солецъ**, с. въ Галичинѣ, въ Дорогобычскомъ староствѣ, 254.
- Солотвинь**, г. въ Галичинѣ, въ Богородскомъ староствѣ, 337.
- Сочава**, городъ въ Молдавіи, 171.
— Замокъ, 173.
— Монастырь, 171.
- Спасъ въ горахъ**, Монастырь въ Галичинѣ въ Перемышльской епархіи, 19.
- Сребное (Srebrna)**, мѣст. Прилуцк. у. Полт. губ., 160.
- Ставица**, мѣст. Тараш. у. Кіев. губ. 275 - 276.
- Стамбуль**, столица Турціи, 367. См. **Константинополь**.
- Старесело**, дер. въ Галичинѣ, въ Бобрецкомъ староствѣ, 201.
- Степань**, мѣст. Ровенскаго у. Волынской губ., при р. Горынѣ, 235, 239, 297.
- Стояновъ**, мѣст. въ Галичинѣ, на границѣ Владимиръ-Вол. у., 163.
- Стракловъ**, дер. Дуб. у. Вол. губ. при р. Иквѣ, 308, 312, 314, 355.
— Церковь, 308.
— Монастырь, 312.
- Струмилова-Каменка**, мѣст. въ Галичинѣ при р. Зап. Бугѣ, 337.
- Стрыево**, село Дуб. у. Вол. губ., при р. Иквѣ, 354.
- Стрый**, городъ въ Галичинѣ, при р. Стрый 337.

Студеница, мѣст. Ушицкаго у. Под. губ., 14.

— Замокъ, 14.

Стырь, рѣка, правый притокъ Припечи, 72, 168, 172, 240, 241, 242.

Суботовъ, с. Чигир. у. Кіев. губ., при р. Гясинѣ, 235.

Суражъ, с. Кремен. у. Вол. губ., при р. Вили, 294.

Сърода (Szreda), городъ въ Познани, 324.

— Сеймикъ въ 1670 г., 331, 333.

Сѣверщина, Сѣверская земля, Siwerz—область обнимавшая значительную часть нынѣшней Черниговской губ. и прилегающія части Могилевской, Смоленской и Орловской губ., 14, 28, 79, 228, 233.

Сѣвскъ, уѣздный городъ Орловской губ., 273, 309.

Сѣрадзь, уѣздный городъ Калишской губ.

— Сѣрадское воеводство, 288, 385.

Т.

Тарновъ, городъ въ Галичинѣ въ Тарновскомъ староствѣ, 72.

Тарнополь, городъ тамъ же, при р. Серетѣ, 75, 85, 117, 188, 195, 267, 297, 288.

— Церковь мурованчая Рождества Христова, 85, 117.

Татары, народъ и государство Крымское 1, 2, 3, 5, 19—21, 27, 29, 31, 42, 44, 49, 50, 53, 54, 56, 61, 70—73, 75, 82, 87, 98, 100, 102, 104, 105, 109, 116, 127, 141, 143, 144, 148, 152, 153, 160, 161, 162, 168, 169, 171, 172, 174, 176, 180, 189, 195, 214, 218, 244, 246, 247, 250, 256, 262, 265, 271, 291, 293—295, 298, 301, 302, 309, 310, 319 340, 341, 350, 351, 353, 354, 360, 365 366, 367. —См. еще **Орда**.

— Татары Литовскіе, т. е. поселенные въ предѣлахъ Литовско-Польскаго государства, 364.

— Татарскіе шляхи, 61, 76.

Теофиполь (въ текстѣ **Камень-Челганскій**), мѣст. Староконст. у. Вол. губ., 103.

Теребовль, городъ въ Галичинѣ, при р. Гвѣзнѣ, 208, 338, 340.

Тетеревъ рѣка, правый притокъ Днѣпра 245, 246.

Торговица, мѣст. Уманскаго у. Кіев. губ., при р. Синюхѣ 272.

Торунь, нынѣ **Торнъ**, городъ въ Вост. Пруссіи, при р. Вислѣ, 122, 190, 217, 218, 286.

Торчинъ, мѣст. Луцкаго у. Вол. губ., 147.

Тригорскій монастырь. въ Житом. у. Вол. губ., 87.

Трилсы, село Васильк. у. Кіев. губ., 152.

Триполье, мѣст. Кіевского у. при Днѣпрѣ, 150, 153.

Тростянець, село Брацлавскаго у. Под. губ., 354.

— Замочекъ, 354.

Турки, и собирательно **Турчинъ**, народъ, 1, 6, 14, 15, 16, 27, 43, 44, 45—47, 49—53, 55, 56, 58, 59, 61, 62, 70, 71, 80, 89, 90, 102, 109, 146, 251, 272, 286, 320, 321, 339, 360, 361, 363—366, 373.

— страна, Турція, 26.

Туровъ, мѣст. Мозырскаго у. Минской губ., при р. Припечи, 172, 173, 297.

Туромля, въ Пруссіи, бывшій повѣтовый городъ въ Поморскомъ воеводствѣ, 337.

Тынно, село Ровенскаго у. Вол. губ., 241.

Тышовцы, мѣст. Грубешевскаго у. Любл. губ., при р. Гучвѣ, 25.

У.

Ужендовъ, с. Новоалександр. у. Люб. губ., 263.

Украина, страна, 7, 9, 16, 17, 19, 20, 23, 27, 29, 76, 81, 82, 97, 99, 100, 101, 124, 126, 134, 135, 148, 166, 170,

170, 173, 175, 178, 180, 183, 184, 188, 191, 195, 196,
197, 211, 214, 217, 218, 232, 241, 243, 248, 251—253,
262, 266, 267, 268, 272, 274, 275, 277, 278, 292, 298,
299, 301, 306, 309, 320, 321, 336, 341, 354, 360, 361,
365, 366.

Умань, уѣздный городъ Кіев. губ., 177, 272, 298, 320, 323, 359,
— Уманскій козацкій полкъ, 218.

— Уманьцы, козаки Уманскаго полка, 38, 39, 320.

Устье, нынѣ **Устье-Зелене**, мѣст. въ Галичинѣ въ Бучачскомъ староствѣ, 73.

Уяздовъ, предмѣстье г. Варшавы, 349, 376.

— Палацъ примаеса, Гнѣзн. архиепискупа, 376.

Ф. и Х.

Фастовъ, мѣст. Васильг. у. Кіев. губ., 106, 147, 152, 163, 271.

— Ярмарокъ въ Фастовѣ, 106.

Франція, государство, 253, 280, 284, 336.

— Французы, 284, 291, 292, 336.

Хмельникъ, мѣст. Литинскаго у. Под. губ., 103, 127, 233, 234.

Ходорковъ, мѣст. Сквирскаго у., Кіев. губ., 80, 81, 82, 83, 262.

— Замочекъ, 82.

— Старое-мѣсто, 81. Въ немъ Церковь св. Пречистой, 81, 82, 117.

Холмъ, губ. городъ, 164, 172, 287.

— Холмскій повѣтъ, 308.

Хоровъ, село Острожскаго у., Вол. губ., 188.

Хотинъ, у. городъ Бессар. губ., при р. Днѣстрѣ, 6, 39, 41, 43,
109, 208, 367.

— Замокъ, 43, 47, 49, 54, 55, 172.

— Мостъ замковый, 47.

— Церковь 49, 58.

— Хотинская война Поляковъ съ Турками въ 1620. г., 38, 89.

Ц. и Ч.

- Царьгородъ**, 62, 296.—См. еще **Константинополь** и **Стамбуль**.
- Цесарская страна**, Австрія, 190, 193, 218, 266.
- Цесарцы, австрійцы, 204, 205, 206, 238.
- Цецора**, деревня. въ Молдавіи при р. Прутѣ, недалеко отъ Яссы, 37, 39, 62, 80, 117.
- Чарторыйскъ**, мѣст. Луцкаго у., Вол. губ., при р. Стырѣ, 164.
- Церковь мурованная, 164,
- Чаруковъ**, село того же уѣзда при рч. Полонкѣ, 147.
- Ченстохова**, уѣздный городъ Петроковской губ. на р. Вартѣ, 10, 206, 283—284, 336.
- Ченстоховскій монастырь, 284, 322.
- Чернасы**, уѣздный городъ Кіев. губ., при Днѣпрѣ, 17, 97, 99, 274.
- Черкесы**, народъ. 186.
- Черниговъ**, губ. городъ, при р. Деснѣ, 133, 251.
- Черниговское воеводство, 32, 135, 155, 156, 157, 163, 215, 221, 222, 225, 226—232, 287, 316, 322, 340, 343, 345.
- Чернобыль**, мѣст. Радом. у., Кіев. губ., 150.
- Черногородка**, село Васильк. у., Кіев. губ., при р. Ирпенѣ, 268, 269.
- Четвертиновна**, село Гайсинск. у. Под. губ., 360.
- Чигиринъ**, уѣздный городъ Кіев. губ., при р. Тясминѣ, 31, 127, 134, 157, 173, 209, 211, 233, 270, 271, 274, 275, 308, 310.
- Замокъ въ Чигиринѣ, 235.
- Чигиринскій козацкій полкъ, 128.
- Чигиринское староство, 215, 231.
- Черное море**, 216, 227.
- Чорный-Лѣсъ**, такъ называлась полоса лѣсовъ въ юговосточной части нынѣшней Кіев. губ. и смежной части Херсонской, 286.
- Чорный-Островъ**, мѣст. Проскур. у., Под. губ., при р. Бугѣ, 208.

Чорный Шляхъ, одна изъ дорогъ, которыми обычно врывалсь Татары въ предѣлы Украины, 298.

Чортновъ, городъ въ Галичинѣ при р. Серетѣ, 191.

— Замоцекъ, 192.

Чудновъ, мѣст. Житом. у. Вол. губ., при р. Тетеревѣ, 168, 245—247, 248, 321.

Чуриловъ Замокъ, нынѣ Джуринъ, мѣст. Ямп. у. Под. губ., 1.

Ш. И Щ.

Шведы, народъ, Шведское войско, 27, 75, 187, 190, 191, 194, 198, 200, 201, 203, 207, 213, 217, 224, 227, 238, 251, 284.

— Страна, Шведское королевство, 7, 190, 205, 211.

Швеція, государство, 235, 237, 278, 284.

Шленскъ, Силезія, 190, 193, 201, 266, 276, 284, 371.

Щебрешинъ, м. Замостьскаго у. Холмской губ., при р. Вепржѣ, 368,
— Францисканскій кляшторъ, 368.

Щирецъ (Szczerzec), м. въ Галичинѣ, въ Львовскомъ староствѣ, 25.

Э. и Я.

Эльбленгъ (Elblag), городъ въ восточной Пруссіи, 238.

Яворовъ, городъ въ Галичинѣ, при рч. Склѣ, къ З. отъ Львова, 20, 25, 263, 264, 337.

Ягельница, мѣст. въ Галичинѣ, въ Чортковскомъ староствѣ 192.

— Замоцекъ, 192,

Якубовичи, село Люблинскаго у., 170.

Ямполь, уѣздный городъ Под. губ., при Днѣстрѣ, 133, 354.

Ямполь, мѣст. Кремен. у. Вол. губ., при р. Горынѣ, 172.

Ярославичи, с. Дуб. у. Вол. губ., 84.

Ярославъ, городъ въ Галичинѣ, при р. Санѣ; 1, 7, 18, 25, 26, 34, 191, 192, 198, 263.

— Замокъ, 1.

— Ярославскій ярмарокъ, 25, 26.

Яссы, столица Молдавіи, 86, 144, 168, 294, 355.

Опечатки.

Стран.	79 строка	8 сверху:	собою	слѣдуетъ:	sobie.		
"	"	13	"	по Kamieńcem	"	pod Kamieńcem	
"	95	"	15	"	Kosłowcach	"	Kostowcach
"	117	"	6	снизу	Hulowcami	"	Hulewcam
"	118	"	10	"	Zalina	"	Żalina
"	165	"	8	сверху	Zamilichowskiego	"	Zacwilichowskiego
"	168	"	5	снизу	Sarnikach	"	Sernikach
"	216	"	1	сверху	Lubomirskie	"	Lubomlskie
"	287	"	8	"	Kijowskie;	"	Kijowskie
"	290	"	3	"	Warszawskiego	"	Warszyckiego
"	337	"	17	"	Niepołowice	"	Niepołomice
"	355	"	16	"	Dura	"	Duka

